This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

11-A-2
95

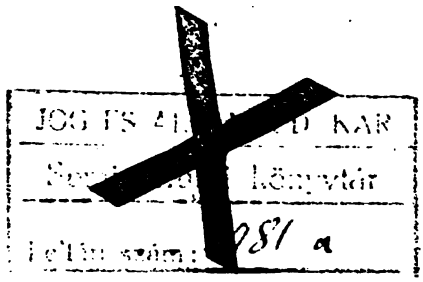
KAR
Könyvtár
081 a

SZILÁGYI DEZSŐ

BESZÉDEI

*

SZERKESZTIK

DR FAYER GYULA VIKÁR BÉLA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1906.

Szilágyi Dezső

SZILÁGYI DEZSŐ BESZÉDEI

ELSŐ KÖTET

KÖZÖS ÜGYEK.
KÖZÖS EGYETÉRTÉSSEL CZÉLSZERÜBBEN ELINTÉZHETŐ ÜGYEK.

A KELETI KÉRDÉS. A TISZA-SZÉLL-FÉLE KIEGYEZÉS.

SZERKESZTETTE

DR FAYER GYULA

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Lelt. napló: 7488/5 Lsz.:
csoport: szám.
DV 78

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1906.

6445 - 5476

PRESERVATION
COPY ADDED
ORIGINAL TO BE
RETAINED

1995

XM81
11784
MAIN

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat.

1595: LVI.
1608: II. a. c.
1647: V. XI.
DB945
S93
v. 1
MAIN

E munka kettős irányban tér el a beszédgyüjteményeknek általában szokásos módszerétől: a beszédek elrendezésében és vonatkozásaik ismertetésében.

A beszédek itt tárgyuk szerint vannak csoportosítva. Ez ugyan nem mondható feltétlenül helyesebbnek az időrend szerint történő összeállításnál, de könnyíti az áttekinthetőséget és inkább kielégíti a gyakorlatiasság, a czélszerűség követelményét. És midőn ennek a követelménynek megfelel, egyszersmind előmozditja az ily emlékmű czélját: hogy az államférfiú szelleme és működése, vallott és hirdetett gondolkozása és itélete rövid földi életén és kortársainak kegyeletes emlékezetén túl is elevenen hasson, alkotásai pedig igaz mivoltukban mennél teljesebben megértessenek.

A történelmi előzményeknek és lehetőleg az összes vonatkozásoknak bővebb ismertetése vagy legalább rövid érintése: szintén ezt a czélt szolgálja. A tárgyi és személyi körülményeket, a pártbeli viszonyokat és a közhangulat áramlatait az újabb nemzedék csak töredékesen ismeri s a korábbinak emlékében is kezdenek azok elmosódni, a részletekről pedig már csak keveseknek, azon idők irányító és tevékeny államférfiainak van tudomása.

A bevezető ismertetések sem a teljesség, sem az egyenletesség mértékére nem tartanak számot. Itt-ott a beszéd tartalma valamely mellékes körülmény tüzete-

01459

sebb ismertetését tette szükségessé, más fontos eseménynek pedig csupán érintése is elégnek mutatkozott.

A parlamenti vitákból egy-egy beszédet bővebben kellett közölni. Történt ez oly esetekben, midőn az vagy az alapot szolgáltatja Szilágyi Dezső fejtegetéseihez és egyszersmind teljes világításba helyezi a vita egész tárgyát, vagy pedig válasz Szilágyi Dezső bírálatára és támadására.

A személyes vonatkozású nyilatkozatokat illetőleg szabályul követi e munka, hogy azok, melyek tárgyi fejtegetéssel kapcsolatosak, érintetlenül maradnak, de velük szemben teljes mértékben tér adatik a védekezésnek; azok pedig, melyek csupán alkalomszerűek és érdemleges tartalom híján vannak, kihagyattak.

*

A beszédeknek tárgyuk szerint történt csopostosításánál fogva e gyüjtemény azokkal a beszédekkel indul meg, melyek Magyarországnak Ausztriához való kapcsolatában a pragmatica sanctióból folyó közös érdekű viszonyokra, továbbá a közös egyetértéssel czélszerűbben elintézhető ügyekre tartoznak. Ezek Szilágyi Dezső politikai pályafutásának egy későbbi szakából valók. Az itt következő vázlatos áttekintésnek czélja az, hogy egyrészt azon időpontig, melylyel e kötet kezdődik, tájékozást nyujtson Szilágyi pályafutásának amaz előző szakáról, másrészt megjelölje azokat a tárgyakat, melyeknek e kötet tartalmával egyidőben, párhuzamosan szentelte országgyűlési munkásságát.

Az igazságügyminiszteriumba Horvát Boldizsár miniszterségе idején, 1867-ben, mint titkár lépett be;

1869-ben osztálytanácsos lett, 1871-ben a törvényelőkészítő osztályban működött, 1872-ben mint miniszteri tanácsos ezen osztály vezetését vette át.

Első izben az 1869/72-iki országgyűlésnek volt tagja. Ezen országgyűlés folyamán, 1871 november 6-ikán, Gyulafehérvár város Deák-párti programmal választotta meg. A következő két országgyűlésen is e várostól kapta képviselői megbízását.

A Lónyay-kormány belügyminisztere, Tóth Vilmos választási törvényjavaslatának tárgyalásánál, 1872 február 27-ikén, mondta első beszédét.

Híre, mely megelőzte, rendkívüli érdeklődést biztosított már ezen parlamenti szónoklatának. Ismeretesek voltak képességei mint jogász-ifjunak, később mint a jogász-gyűlés szónokának és mint kodifikátornak. Első beszéde végeztével a Deák-párt összes kitűnőségei üdvözletükkel tüntették ki.

Az azidőbeli hírlapok közléseiből megállapítható, hogy a harminczkét éves politikust és szónokot alaptulajdonságaiban már akkor annak ismerték fel, ami volt pályafutása későbbi szakaiban. Első szónoklatának krónikáiból látjuk, hogy beszéde tartalmának gazdagsága, a szerkezetben és a részletekben mutatkozó lelkiismeretes gondosság, az okoskodás szigorú logikája, a félelmetes vitázó erő, a kifejtés világossága, a fordulatok eredetisége és szellemessége, egyes kijelentések epigrammatikus formája, nem ritkán derüs humor, az ékes előadás — mindezen tulajdonságok és maga az egész óriási egyéniség ugyanolyan varázszsal hatottak első fellépésekor, mint tekintélye tetőfokán. A támadásokat kíméletlen keménységgel visszatorló hang; a fontosabb tárgyaknál, bármily éles birálata közben is, a méltányossági szempontoknak kiválóan lelkiismeretes mérlegelése és ki-

emelése, azután a saját szava és állásfoglalása súlyának tudata: későbbi beszédeinek új vonásai.

A ház munkálkodásában kezdettől fogva állandóan részt vett. Megválasztották az igazságügyi és a könyvtári bizottságba s a delegáczióba is; itt előbb a hadügyi, később a külügyi albizottságnak volt munkás tagja. Részt vett a költségvetési vitákban, továbbá a telepítvényesekről, a keleti vasút függő adósságairól, a közjegyzőségekről, az elsőfokú bíróságok újabb szervezéséről szóló törvényjavaslatok tárgyalásában; előadója volt a határőrvidék polgárosításáról és a házközösségek rendezéséről szóló törvényjavaslatoknak.

Az 1869/72-iki országgyűlés végén napirendre tűzött választási törvényjavaslat, melynek tárgyalásánál első parlamenti sikerét aratta, az ellenzék obstrukcziója miatt nem válhatott törvénynyé. Az ezután következett Bittó-kormány belügyi minisztere, Szapáry Gyula gróf, új javaslattal lépett a ház elé. Ezt, a mai választási törvényt, mint az igazságügyminiszteriumban szervezett törvényelőkészítő osztály vezetője, Szilágyi Dezső dolgozta ki és az 1874-iki év nyarán folyt tárgyalásnál a házban védelmezte.

Miniszteri tanácsosi állását 1874-ben a budapesti egyetemen a politika tudományának tanszékével váltotta fel, később pedig a büntetőjognak és bűnvádi eljárásnak is jogositott tanára lett.

A fuzió után a szabadelvű-párthoz csatlakozott. Ezidőbeli politikai munkásságának javarészét a Tisza-Széll-féle kiegyezés és a keleti kérdés foglalta le. De ezen kívül élénk részt vett a büntető-törvénykönyv tárgyalásában. Csemegi javaslata ellen az igazságügyi bizottságban rendszeres oppozicziót fejtett ki, főképen a progressziv büntetési rendszer egyszerűsítése és a poli-

tikai jellegű bűncselekmények büntetési tételeinek leszállítása érdekében. A büntetési rendszert illetőleg azt vitatta, hogy az Magyarországnak túlságosan drága. Érvelései az igazságügyi bizottság tagjaira hatással voltak. Ennek ellensúlyozására Csemegi véleményadás végett meghivatta a bizottságba Kozma Sándor főügyészt és a kiválóbb fegyházigazgatókat; véleményt kért azon kivül Holtzendorfftól és Schwarzetől, a német büntető-jogtudomány tekintélyeitől. Mindannyian a javaslat mellett foglaltak állást. Tény az, hogy a törvénykönyv büntetési rendszere mai napig sem jutott teljes kifejlésre és alkalmazásra.

A gyámügyi törvény tárgyalásánál tüzetesen kimutatta annak hiányait és hibáit, s indítványozta, hogy a ház utasítsa azt vissza a bizottsághoz.

Nagyobb beszédeket mondott még: 1876-ban a közigazgatási bizottságokról és a végrendeletek alaki kellékeiről szóló törvényjavaslatok tárgyalásánál.

A képviselőház a kir. Curia választási biráskodásáról szóló törvényjavaslatot, melyet Perczel Béla igazságügyminiszter terjesztett elő, a központi bizottság javaslata értelmében mellőzte és Szilágyi indítványára 1877 szeptemberben bizottságot küldött ki, azzal az utasítással, hogy az javaslatot terjeszszen elő a házszabályok ama rendelkezései iránt, melyek a választások igazolására vonatkoznak.

A szabadelvű-pártból történt kilépése után a pártonkivüliek a maguk vezérének tekintették. Ezekből, továbbá a jobboldali ellenzéknek ekkor már Apponyi Albert gróf és a független szabadelvűeknek Simonyi Lajos báró vezérsége alatt álló pártjából létesült az egyesült, vagy mint jobbára nevezték, mérsékelt ellenzék.

E pártnak első nevezetes fellépése 1878 május havában a gyülekezési jogot korlátozó rendelet ellen

irányult, melyet Tisza Kálmán mint belügyminiszter a főispánokhoz intézve adott ki. Pestmegye ez ellen szóló feliratához a párt megbízásából, mint annak egyik vezére, Szilágyi Dezső terjesztett elő a házban határozati javaslatot. Ebben annak kimondását kéri, hogy mivel a rendelet a Magyarországon jogilag és tényleg fennálló gyülekezési szabadságot felfüggeszti; mivel kibocsátása a közlés törvényes és szokásos módjával ellenkezik és a rendelet az ország alkotmányából folyó követelményeknek nem felel meg: a ház a miniszter eljárását helyteleníti és e tárgyban törvényjavaslat kidolgozására bizottságot küld ki. A rendelet védelmében Tisza miniszterelnökön kívül Csemegi államtitkár nagy készülettel szállott síkra a vitában. A belügyminiszter nem sokára ezután, 1878 június 15-ikén, visszavonta rendeletét.

Az egyesült ellenzék vezérségéről és politikai irányáról a nemzeti párt egy vezető tagja — tudomásunk szerint Horánszky Nándor — abban a levelében, melyet Beksics Gusztáv »I. Ferencz József és Kora« című munkájában közöl, így nyilatkozik:

A párt vezetésében megosztoztak Apponyi Albert gróf és Szilágyi Dezső, anélkül, hogy egyik vagy másik túlsúlylyal bírt volna. A párt két elemének összeforradása mint fejlődő proczesszus lassan, de folyton érlelődött, és pedig teljesen szabadelvű irányban, anélkül, hogy ez a párt működésében diszharmóniával találkozott volna, minek oka legfőképen abban rejlett, hogy az általános politikai irány is ennek kedvezett, de a párt túlnyomó része kezdettől fogva szintén ezen iránynak hódolt. Miután pedig a párt az erős nemzeti érzületben egységes volt, annálfogva szabadelvű irányzatban összeforradása sem ütközött nehézségekbe.

*

Szilágyi Dezsőnek e kötetben foglalt utolsó beszéde a fuzió után alakult kormány pénzügyi politikájával foglalkozik. Erre és a fuziót előkészitő tárgyalásokra nézve Széll Kálmán azidőbeli pénzügyminiszternek az itt következő adatokat köszöni e kötet szerkesztője.

A fuzió előkészitésénél a tárgyalásokat a Deák-párt nevében Wenckheim Béla báró kijelölt miniszterelnök és a pénzügyminiszternek kiszemelt Széll Kálmán folytatta a balközép vezérével, Tisza Kálmánnal. A két párt egyesülésének tárgyi alapjain kivül, melyek közt első helyen álltak a pénzügyi helyzet javitását czélzó módozatok és eszközök, szóba jöttek a miniszteri állások betöltésével járó személyi kérdések is. Tisza a maga pártjabelieknek több tárczát kivánt fenntartani s ebben nem sok nehézséggel létre is jött a megegyezés. A legtöbb gondot az igazságügyi tárcza betöltése adta. Széll Kálmán Szilágyi Dezsőt ajánlotta, de Tisza ebben ellenkezett és ellenzését Széllnek nem is sikerült legyőznie. Tisza Paulert is kifogásolta; szóba jött azután még Daruváry és Mihajlovics; végül Perczel Béla személyében történt megállapodás.

Azon eszközök közt, melyek a súlyos pénzügyi helyzetből való kibontakozás érdekében szóba kerültek, első helyen állott a jövedelmek fokozásának és ezek közt jelentékeny adóemeléseknek terve, s megbeszélés tárgya volt különösen az a kérdés, hogy mily mértékben vegye fel azokat programmjába az új kormány. A Tisza Kálmán február 3-iki programmszerű nyilatkozatára következő napon, az 1875. évre szóló költségvetés tárgyalásánál, Széll beszédet mondott a házban s a Ghyczy adóemelési politikája mellett foglalt állást, úgy mint tette a pénzügyi bizottságban is, melynek állandó előadója volt. Itt ugyan, bár Csengery, Horváth

Lajos, Warhmann, Zsedényi egy nézeten voltak vele, kisebbségben maradt s ezért le is tette az előadói tisztet, melyet azután Lipthay Béla báró vett át. Pártolta pedig a Ghyczy-féle adóemeléseket azért, mert nem tartotta czélravezetőnek sem a Sennyey összezsugorító, sem a Lónyay kapkodó pénzügyi politikáját, de ellene nyilatkozott annak az iránynak is, melyet Tisza képviselt: az apró és eredménynyel nem kecsegtető jövedelemszaporításoknak. Széll abból a felfogásból indult ki, hogy hiba lenne fejlődésében megakasztani és mintegy Procrustes-ágyba szorítani az országot. A súlyos pénzügyi helyzetből csak úgy látott menekvést, ha az új kormány habozás nélkül azt az irányt követi, melyet ő beszédében kifejtett. Ezt a programmot mint pénzügyminiszter érvényesítette is.

A jövő kormány pénzügyi politikája körül tehát már az előzetes tárgyalások folyamán ellentétek támadtak Tisza és Széll közt, s kiegyenlítésük nem is sikerült. Végre abban történt megállapodás, hogy Széll, ki már az előző évek válságai során háromszor kapott felszólítást, hogy vállalja a pénzügyi tárczát, ami elől azonban mindannyiszor kitért, fentartja pénzügyi politikája elveit és teljesen szabad kezet köt ki magának.

Ezekben találják magyarázatukat azok a megjegyzések, melyeket Szilágyi Dezső előbb említett beszédében az első Tisza-kormány pénzügyi politikájára tett.

ÁTTEKINTÉS AZ I. KÖTET TARTALMÁHOZ.

BEVEZETÉS V—XII. L.

A FUZIÓT KÖVETŐ ORSZÁGGYŰLÉSEK.

ÁTTEKINTÉS 1—3. L.

A kiegyezési tárgyalások. A keleti kérdés. Pártválság. A külügyi politika és a közhangulat. Mi körül forogtak az országgyűlési viták. Széll Kálmán pénzügyminiszter kilépése a kormányból.

A TISZA-SZÉLL-FÉLE KIEGYEZÉS.

A KORMÁNY ÉS A PÁRTOK 3—7. L.

A vámszövetség felmondása. Az alkudozások megindulása. Új országgyűlés. Az osztrák kormány és a pártok. Elmérgesedett hangulat.

A KIEGYEZÉSI TÁRGYALÁSOK ALAPJAI. 7—9. L.

A kormányok kölcsönös követelései. Széll Kálmán és a fogyasztási-adó-zárvonal.

A BANKÜGY NEHÉZSÉGEI. A KORMÁNY LEMONDÁSA. AZ ELSŐ SZAKADÁS A SZABADELVŰ-PÁRTBAN. 9—12. L.

Bizalmas értekezletek. Az ellenzék követelései. Megegyezés az osztrák kormánnyal. Simonyi Lajos báró lemondása. A szabadelvű-párt értekezlete. Kilépések. A független szabadelvű-párt megalakítása.

A betűsoros névmutató a kötet végén van.

A MÁJUSI STIPULÁCZIÓK. 12—14. L.

Tisza Kálmán válasza Ürményi és Simonyi interpelláczióira.

ALKUDOZÁSOK A KIEGYEZÉS RÉSZLETEI KÖRÜL. A NYOLCZVANMILLIÓS BANKKÖVETELÉS. 15. L.

Izgatás Ausztriában a kormányok megállapodásai ellen. Tisza Kálmán a bankkövetelésről.

MEGEGYEZÉS. A KORMÁNY ÁLLÁSFOGLALÁSA A BANKÜGYBEN. AZ AUSZTRIAI PÁRTOK ÉS A NEMZETI BANK ELLENÁLLÁSA. A KORMÁNY LEMONDÁSA. 16—18. L.

Az osztrák parlamenti helyzet. Kormányunk felterjesztése a királyhoz. Megbeszélések a bank vezetőivel. Meghívások a királyhoz. Ő felsége aggályai. Kossuth Lajos a banküygyről.

AZ AUSZTRIAI KORMÁNY ÉS AZ ALKOTMÁNYPÁRT. A KORMÁNY ÚJ KINEVEZÉSE. A KIEGYEZÉSI JAVASLATOK ELŐTERJESZTÉSE A HÁZBAN. 18—20. L.

A magyar kormány feltételei a kabinet-alakításra. A kiegyezés részleteinek megállapítása. Az osztrák pártok határozata. Az Auersperg-kormány magatartása. Az új Tisza-kormány bemutatkozása. Sennyey báró a kormányalakításról.

MŰKÖDHETNEK-E A BIZOTTSÁGOK A KIR. ELNAPOLÁS IDEJE ALATT? 21—24. L.

Szilágyi Dezső beszéde 1876 június 29-ikén. 22. lap.

A KIEGYEZÉS A BIZOTTSÁGOKBAN. 24. L.

A VÁMSZÖVETSÉG A SZABADELVŰ-PÁRTBAN. 24—27. L.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 január 28-ikán. 25. lap.
Széll Kálmán, Tisza Kálmán, Csernátony felszólalásai.

TÁRGYALHATJA-E A HÁZ A KIEGYEZÉSI JAVASLATOKAT, MIDÓN AZ OSZTRÁK KORMÁNY LEMONDOTT? 27—32. L.

Auersperg és Chlumecky a tárgyalások legújabb állásáról. Az osztrák kormány lemondása. Apponyi Albert gróf indítványa a tárgyalás elhalasztása iránt. Chorin, Tisza, Horánszky, Zsedényi, Szontágh Pál felszólalásai.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 január 28-ikán. 29. lap.

SZILÁGYI DEZSŐ KILÉPÉSE A SZABADELVŰ-PÁRTBÓL. 32. L.

A VÁMSZÖVETSÉG TÁRGYALÁSA A KÉPVISELŐHÁZBAN. 32—100. L.

Mi körül forgott a vita. Széll Kálmán beszéde.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 február 9-ikén. 56. lap.

Tisza és Széll válaszai. Szavazás. A vámszövetség a reichsratban.

A VÁMSZÖVETSÉG RÉSZLETES TÁRGYALÁSA. 100—128. L.

A fogyasztási-adó-zárvonal. Simonyi Lajos báró inditványa. Széll Kálmán válasza.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 február 20-ikán és 21-ikén. 101. és 108. lap.

A Lloyd hajózási vállalatra vonatkozó intézkedés kihagyása. Baross és Lichtenstein indítványai.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 február 22-ikén. 117. lap.

Szavazás. A felmondási időhatár. Bittó indítványa. Somssich, Tisza, Helfy, Apponyi gróf, Kerkapoly, Zsedényi, Remete felszólalásai.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 február 23-ikán. 120. lap.

Személyes nyilatkozatok Szilágyi és Zsedényi közt. Szlávy, Zichy Nándor gróf, Simonyi Lajos báró felszólalásai. Szavazás. A vámszövetségnek a Lloydra vonatkozó rendelkezése. Lichtenstein és Apponyi gróf felszólalásai.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 márczius 1-én. 126. lap.

A NYOLCZVANMILLIÓS BANKKÖVETELÉS. 128—137. L.

A kormány javaslata. Ujabb megállapodás. A bankügyi bizottság javaslata. Chorin, Kerkapoly, Lichtenstein, Helfy

különvéleménye. A quóta-bizottság eljárása. Új megegyezés az osztrák kormánynyal.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 június 23-ikán. 131. lap.

A KELETI KÉRDÉS.

LÁZADÁSOK A TÖRÖK TARTOMÁNYOKBAN. A SZERB-TÖRÖK ÉS OROSZ-TÖRÖK HÁBORÚ. KÜLÜGYI KÉRDÉSEK A KÉPVISELŐHÁZBAN. 137—149. L.

A fölkelők a monarchia területén. Rodich báró szerepe. A három-császár-szövetség diplomacziai lépései. Az Andrássy-féle reformjegyzék. A berlini memorandum. A három-kanczellártalálkozás.

A delegácziók 1875-ben. Tisza az occupáczióról. Az 1876-iki delegácziók. A belügyminiszter rendelete a semlegesség megsértése miatt. Miletics letartóztatása. A reichstadti találkozás. Tisza válasza Irányinak orosz csapatok átvonulása, — Csernátonynak a hatalmak magatartása tárgyában. Sumarakov küldetése. Fordulat az angol közvéleményben. Fegyverszünet. Török-magyar barátság. A zágrábi tüntetés.

Simonyi Ernő javaslata a török birodalom integritása tárgyában. Kossuth Lajos az orosz hatalom növekedésének veszélyéről. Oroszország hadüzenete. Kossuth Lajos a hadüzenetről.

A konstantinápolyi konferenczia. A londoni jegyzőkönyv. A párisi szerződés és a hatalmak közvetítése.

Tisza a külügyi politika irányáról. Somogymegye feliratának tárgyalása. Apponyi Albert gróf, Kállay Béni,, Kaas Ivor báró, Tisza Kálmán nyilatkozatai. Kossuth Lajos Magyarország és Ausztria érdekeinek azonosságáról és az okkupáczióról. A kassai pohárköszöntő. A székely puccs. A horvát felirat. Tisza a külügyi politika vezetéséről. A salzburgi találkozás.

ANDRÁSSY GRÓF NYILATKOZATAI A DELEGÁCZIÓBAN. 149—150. L.

Külügyi politikánk irányító elvei az orosz-török háború folyamán.

A SAN-STEFANÓI BÉKE. HÁBORÚS SZELLEM AZ ORSZÁGBAN. 150—154. L.

Törökország integritásának megvédése; angol szövetség. A budapesti népgyűlés. A gyülekezési jog korlátozása. Andrássy gróf állásfoglalása a békeföltételekkel szemben. Meghívás európai konferencziára. Tisza, Auersperg herczeg és Bismarck herczeg nyilatkozatai. Kossuth Lajos levele.

A HATVANMILLIÓS RENDKÍVÜLI HITEL. 155—176. L.

A delegácziók tárgyalásai.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 márczius 9-ikén. 155. l.

Andrássy gróf expozéja. Az ellenzék magatartása. A külügyi albizottság tárgyalásai. Falk javaslata.

Szilágyi Dezső felszólalásai 1878 márczius 9-ikén. 158. és 160. l.

Andrássy gróf nyilatkozatai. Az osztrák delegáczió javaslata. Andrássy gróf expozéja az osztrák delegáczióban. A magyar delegáczió tárgyalása.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 márczius 18-ikán. 163. l.

Csernátony, Falk, Andrássy gróf felszólalásai. Az osztrák delegáczió határozata.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 márczius 23-ikán. 175. l.

A KOCZKARÁZÁS NAPJAI. 176—178. L.

Szepesmegye felirata. Ignatiev küldetése. Válságos napok.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 márczius 30-ikán. 177. l.

A BOSZNIAI MENEKÜLTEK. ANGLIA ÉRDEKEINEK KÖZÖSSÉGE A MIEINKKEL. A HATVANMILLIÓS HITEL RENDELTETÉSE. 179—185. L.

Szilágyi Dezső interpellácziója 1878 május 1-én. 179. l.

Tisza válasza. A hatvanmilliós hitel fedezete. Ürményi határozati javaslata 1878 május 14-ikén. Tisza a monarchia érdekeiről a békeföltételekkel szemben. Kaas Ivor báró és Apponyi Albert gróf a miniszterelnök nyilatkozatáról. Tisza válasza.

Szilágyi Dezső viszonválasza 1878 május 23-ikán. 183. l.

A KONGRESSZUS ELŐTT. 185—195. L.

A delegácziók harmadik ülésszaka. A kongresszus megtartásának akadályai. Andrássy gróf közvetítése. Angol hadi készülődések. Változás az angol külügyi vezetésben. Salisbury márki állásfoglalása a san-stefanói szerződéssel szemben. Suvalov gróf küldetése. A londoni memorandum. Két nyilatkozat a reichstadti találkozásról.

A magyar delegáczió tárgyalásai. Andrássy gróf a békeföltételekről. Bánhidy báró, Apponyi gróf és Zsedényi felszólalásai.

A san-stefanói szerződés II. és XIV. pontja.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 június 2-ikán. 189. l.

A BERLINI KONGRESSZUS. 195—197. L.

A hatalmak képviselői. Angolország javaslata az európai megbízás iránt. A berlini szerződés 25. czikke.

AZ EGYESÜLT ELLENZÉK MEGALAKULÁSA. 197—203. L.

Beksics az egyesülés előzményeiről. Simonyi Lajos báró és Apponyi gróf beszédei.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 április 12-ikén. 198. l.

A programm. A jobboldali ellenzék nyilatkozata. Apponyi gróf levele választóihoz. Sennyey Pál báró visszavonulása.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS VÉGSŐ NAPJAI. 204. L.

Tisza nyilatkozata az európai megbízásról.

A VÁLASZTÁSOK. 205—238. L.

Beksics az okkupáczió végrehajtásáról. Az egyesült ellenzék választási felhivása. A választási küzdelem. A pártok az új országgyűlésen. Szilágyi mandátumai.

Szilágyi Dezső programmbeszéde 1878 július 21-ikén. 206. l.

AZ OKKUPÁCZIÓT KÖVETŐ ORSZÁGGYŰLÉS.

SZÉLL KÁLMÁN PÉNZÜGYMINISZTER LEMONDÁSA. A BERLINI SZERZŐDÉS ELŐTERJESZTÉSE. FELIRAT A DELEGÁCZIÓK ELHALASZTÁSA IRÁNT. 239—268. L.

Kormányválság. Széll Kálmán lemondásának okai. A trónbeszéd. Válaszfelirati bizottság. Tisza a kormányválságról.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 október 30-ikán. 243. l.

Tisza és Apponyi gróf felszólalásai. Madarász indítványa a delegácziók elhalasztása iránt. Tisza nyilatkozata.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 október 31-ikén. 246. l.

Molnár Aladár, Irányi Dániel és Helfy indítványai a berlini szerződés előterjesztése iránt. A berlini szerződés előterjesztése.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 november 2-ikán. 260. l.

Simonyi Ernő indítványa a kormány vád alá helyezése iránt.

A reichsrat és az okkupáczió. A berlini szerződés és felirati vita a reichsratban.

FELIRATI VITA. 268—312. L.

A vita előzményei és iránya. A többség, továbbá a mérsékelt ellenzék, a szerbek, a szélső baloldal és a horvátok felirati javaslatai. Apponyi Albert gróf, Tisza Kálmán, Szlávy József beszédei.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 november 20-ikán. 276. l.

A főrendiház, továbbá a horvát országgyűlés felirata.

AZ ÚJ TISZA-KORMÁNY. 312—318. L.

A szabadelvű-párt értekezlete. Kilépések a pártból. A kormány bemutatkozása.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 deczember 7-ikén. 313. l.

AZ OKKUPÁCZIÓ A KÖZÖSÜGYI BIZOTTSÁGOKBAN. 318—372. L.

A delegáczió fogadása. Az osztrák delegáczió költségvetési bizottságának állásfoglalása. Andrássy gróf válasza. Expozé az

okkupáczió politikájáról. Az osztrák költségvetési bizottság okkupáczióellenes jelentése. Andrássy gróf nyilatkozata.

A magyar delegáczió egyesült albizottságainak tárgyalása. Az ellenzék különvéleménye. Bizalmi kérdés. A berlini szerződéssel kapcsolatos kérdések eldönthetők-e a szerződés törvényhozási elintézése előtt ? Falk, Tisza Lajos, Ivánka, Baross, Márkus István nyilatkozatai.

Szilágyi Dezső felszólalásai 1878 deczember 5-ikén. 329., 330. és 332. l.

Éber és Szécsen gróf felszólalásai. Az okkupáczió költségei és a delegáczió illetékessége. Hegedüs Sándor, Pulszky, Szilágyi és Falk nyilatkozatai.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 deczember 12-ikén. 334. l.

Falk és Horvát Boldizsár beszédei. Andrássy gróf beszéde politikájának védelmére.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 deczember 14-ikén. 342. l.

A delegácziók 1879-iki ülésszaka. Illetékességi kérdés, kapcsolatban a berlini szerződés jóváhagyásának kérdésével.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 márczius 14-ikén. 356. l.

Andrássy gróf az okkupáczió végrehajtásáról és a berlini szerződés jóváhagyásáról.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 márczius 14-ikén. 363. l.

Andrássy gróf válasza. A delegácziók határozata.

Bosznia közigazgatásának költségei. A hadügyminiszter nyilatkozata.

Szilágyi Dezső felszólalása 1879 márczius 14-ikén. 370. l.

A közös pénzügyminiszter, továbbá Szécsen gróf és Apponyi gróf nyilatkozatai.

A BERLINI SZERZŐDÉS BECZIKKELYEZÉSE. 372—423. L.

A törvényjavaslat és indokolása. Az osztályok, majd a ház tárgyalása. Eötvös Károly indítványa.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 márczius 24-ikén. 374. l.

Tisza válasza.

Szilágyi Dezső záróbeszéde 1879 márczius 27-ikén. 395. l.

Polit felszólalása. Kilépések a szabadelvű-pártból.

A berlini szerződés a reichsratban. Stremayr-miniszterium.

A FUZIÓT KÖVETŐ ORSZÁGGYŰLÉSEK.

ÁTTEKINTÉS.

A Deák-párt és a balközép egyesülésének esztendejében, 1875-ben, indultak meg a tárgyalások Magyarország és Ausztria kormányai közt a két állam közös érdekű gazdasági ügyeinek újabb rendezése czéljából, s ugyanezt az időpontot jelölhetjük meg mint kiindulását a keleti kérdés amaz epochájának, mely a berlini szerződéssel záródott le. Igy az országra nézve életbevágó világpolitikai fejlemények mellett párhuzamosan folytak a már-már végeérhetetlennek látszó kiegyezési alkudozás bonyodalmai és válságai.

E kettős irányú forrongás kölcsönös egymásra hatása nyilvánul az országgyűlési tárgyalások hosszú folyamán.

Egyfelől a monarchia két állama határain lefolyt s rajtuk átcsapó lázongó mozgalmak és háborús események kiegyenlítésre szorították a csaknem szakadásig feszített belső ellentéteket. A kormány és pártja a közös érdekű anyagi ügyek végleges rendezésére törekedtek; a közjogi alapon álló ellenzék ideiglenes elintézésük mellett foglalt állást; a közjogi alap ellen támadó párt pedig akkoriban még csak platonikusnak tekintett programmját, a vámterület elkülönítését hangoztatta. Másfelől a két állam egymás közt folyó belső surlódásait minden oldalon súlyos akadálynak tekintették, midőn arról volt szó, hogy a kormány a külügyi érdekek nagy arányaihoz mérten léphessen föl.

A közös érdekű anyagi ügyek törvényhozási rendezésével végződött a fuziót követő első országgyűlés.

E rendezés válságot hozott a szabadelvű-pártra, és ez alkalommal lépett ki abból Szilágyi Dezső.

*

A keleti eseményeknek 1875-ben megindult sorozata is részletről-részletre foglalkoztatta a delegáczión kívül a magyar képviselőházat. Foglalkoztatta a Tisza miniszterelnökhöz intézett interpellácziók és a rájok adott válaszok alakjában, továbbá a költségvetési tárgyalásoknál, azután az 1878-iki országgyülés felirati vitájában, a berlini szerződés beczikkelyezéséről és a boszniai közigazgatás szervezéséről szóló törvényjavaslatok tárgyalásánál.

De sem a külügyminiszter, sem a magyar kormány, mely a maga szolidaritását Andrássy gróf politikájával mindig határozottan kiemelte, politikájuk végső czéljáról, annak általános kifejezésekben történt megjelölésén túl, nem adtak határozott tájékozást.

A külügyi vezetés iránt, mely a három-császár-szövetség kormányaival egyetértésben járt el, általában pedig az események közepette látszat szerint a nyugodt szemlélő szerepére szorítkozott, nagyfokú bizalmatlanság támadt mind Magyarországon, mind Ausztriában.

Mély és mondhatni irányító hatással volt az országban meggyökeresedett politikai felfogásra Kossuth Lajosnak a keleti bonyodalmak folyamán írt többrendbeli levele.

De a közhangulat forrongása közben is, bár a kormány politikájának útjai, eszközei és sejtett czélja népszerűtlenek voltak, a törvényhozó-testületekben a nyilatkozatok még az ellenzéki pártok részéről is nyugodtaknak és tartózkodóknak mondhatók. A kérdést tevők nem egy ízben kijelentik, hogy a kormánytól csak annyiban várnak nyilatkozatot, amennyiben ez az állami érdekekkel megegyeztethető, vagy hogy czéljuk inkább az, hogy a kormányt a közfelfogásról tájékoztassák. Osztatlanúl megegyeznek a nyilatkozatok abban, hogy Magyarország és Ausztria érdekei a fennforgó külügyi kérdésekben azonosak. Az okkupáczió után már a képviselőházban élesek és szenvedélyesek, többször viharosak voltak a külügyi politika és a vele kapcsolatos ügyek körül folyt tárgyalások. A szélsőbaloldali ellenzék a kormány vád alá helyezését indítványozta, keleti politikája intézésében szerinte elkövetett alkotmányellenes tényei és törvénysértései miatt.

Mélyrehatók is voltak az 1878-iki országgyülés és delegáczió tárgyalásai azon vonatkozásaikban, melyek a később megszállott

két török tartománynak a monarchia dualisztikus közjogi szerkezetéhez való viszonyát érintik. Kiváltképen kiemelkedett e vitákban az a törekvés, hogy a hatvanhetediki közjogi alapra nézve az új szerzemény semmiképen ne váljék zavaró elemmé; továbbá hogy a megszállás költségei és a megszállott tartományok igazgatása tekintetében az országgyűlés és a delegáczió illetékességének határvonalai szigorúan megvonassanak és megtartassanak.

A berlini szerződés beczikkelyezése szintén nagyszabású vitát keltett. E vita a nemzetközi szerződésekre nézve a magyar országgyűlés jogkörének tüzetes és szigorú megállapítása és megóvása körül forgott.

Az általános politikai és közjogi szemponton kívül előtérben állt annak a kifejtése, hogy az ország anyagi ereje nem bírná meg a területi terjeszkedés politikájának folytatását.

A két országgyűlés mesgyéjén a kormány is válságon ment át: pénzügyminisztere, Széll Kálmán, megvált állásától, ami azután az egész kormány lemondását idézte elő. A pénzügyminiszter e lépésének egyébként még teljesen föl nem derített okát általán abban keresték, hogy ő a fuzió programmszerű feladatának: a pénzügyi bajok orvoslásának sikerét látta koczkára téve a kettős monarchia külügyi vállalkozásával.

Az akkor is, azóta is sokat vitatott ügyhöz Szilágyi Dezső tüzetesen hozzászólt a házban. Tekintettel az ügy közérdekű voltára és az azidőbeli képviselőházi és hírlapi fejtegetésekre, Széll Kálmán volt pénzügyminiszterhez és miniszterelnökhöz e kérdés hiteles történetének feltárása iránt kérelemmel fordult a jelen kötet szerkesztője. A szóbeli úton rendelkezésre bocsátott kifejtést az illető helyen találja az olvasó.

A TISZA-SZÉLL-FÉLE KIEGYEZÉS.

A KORMÁNY ÉS A PÁRTOK.

Az országban osztatlan volt az a felfogás, hogy a vám- és kereskedelmi szövetséget fel kell mondani; ennek a felfogásnak adott kifejezést maga a képviselőház is. A Wenckheim-kormány tehát már 1875 május 30-ikán közölte az Auersperg herczeg elnöklete alatt álló osztrák kabinettel, hogy a törvény értelmében őt megillető jog alapján a szövetség megváltoztatása czéljából javaslatba hozza a tárgyalásokat. Ezek közvetetlenül az általános választások előtt meg is kezdettek, s minthogy megegyezés nem jött létre, november 28-iki átiratával Tisza Kálmán kormánya felmondta a szövetséget, a mit 1876 végén a törvény értelmében különben is meg kellett volna tenni.

Az erre következett alkudozások 1876 január 2-ikán kezdődtek, az egyik részről Tisza miniszterelnökön kívül Széll Kálmán pénzügyminiszter és Simonyi Lajos báró földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter — a másik részről Auersperg herczeg miniszterelnök, de Pretis báró pénzügyminiszter, Chlumetzky kereskedelmi miniszter és Lasser báró belügyminiszter közt. Részt vett még a két kormány közt való érintkezésekben Wenckheim Béla báró, az ő felsége személye körüli miniszter; a nevezetesebb mozzanatoknál pedig Andrássy Gyula gróf külügyminiszter részvételével is találkozunk. Andrássy gróf több alkalommal, midőn az osztrák kormány tagjai a tárgyalások érdekében Budapestre jöttek, a két kormány együttes értekezletén az elnöklést vitte.

A fuzióra következett általános választások után, melyek az 1875 július 1-jétől 15-ikéig való időszakban mentek végbe, minekutána Tisza Kálmán október 24-ikén átvette a miniszterelnökséget, az említetteken kívül a kormány tagjai voltak: Trefort Ágoston, Perczel Béla, Szende Béla, Péchy Tamás, Pejacsevich Péter gróf; a kereskedelmi miniszterium államtitkára rövid ideig Horn Ede volt. A horvát miniszteri tárczát 1876 február havában Bedekovits Kálmán vette át.

A pártok számbeli ereje a választások után ez volt: szabadelvű-párti 330, a két szélsőbaloldali árnyalat (negyven-

nyolczas és függetlenségi) együtt 37, jobboldali ellenzék (Sennyey-párt) 19, nemzetiségi 25. A képviselőház felerészben teljesen új, ismeretlen elemekből állt. A szabadelvű-párthoz tartozó képviselőknek fele a korábbi balközép híveiből került ki, amely pártnak a fuzió előtt csupán hatvan tagja volt.

A negyvennyolczas és a függetlenségi-párt nevesebb és ismertebb tagjai voltak:

Irányi Dániel és Simonyi Ernő, kiket vezérekül tekintettek; továbbá: Csanády Sándor, Eötvös Károly, Hegyessy Márton, Helfy Ignácz, Kállay Ödön, Komjáthy Béla, Madarász József, Mocsáry Lajos, Németh Albert, Patay István, Verhovay Gyula. Még a fuzió előtt a balközépről mentek át a szélsőbalra: Csávolszky Lajos és Ugron Gábor.

A jobboldali ellenzékhez tartoztak, a vezéren, Sennyey Pál bárón kívül: Apponyi Albert gróf, ki a fuzió előtt a Deák-pártnak volt tagja s akit az új országgyűlés vége felé már pártja vezéreül tekintettek; továbbá Beöthy Ákos, Bujanovics Sándor, Dessewffy Aurél gróf, Kállay Béni, Széchenyi Pál gróf, Ürményi Miksa, Zichy Nándor gróf.

Külön, párton kívül való állást foglalt el Lónyay Menyhért gróf, kinek a volt balközéppel számra nézve megközelítőleg egyerejű pártja, a vacsora-párt, a fuzió után jórészben a szabadelvű-párthoz és csak egy kis töredékben a jobboldali ellenzékhez csatlakozott.

Deák Ferencz 1876 újév napján még fogadta a szabadelvű-párt tisztelgését. Január 28-ika Deák halála napja.

*

Az osztrák kormánynak a már említetteken kívül tagja volt még a nagynevű czivilista jogtudós Unger mint szónok-miniszter. A reichsratban a kiegyezési javaslatok tárgyalása folyamán több czentralista szellemű beszéd hangzott el, és ezek közt különösen nevezetes volt a bankügyi törvényjavaslat tárgyalásánál a Kellersperg báróé. Ezt a czentralista irányzatot Unger és de Pretis miniszterek, továbbá Herbst dr., a baloldali klub feje, erélyesen visszautasították.

Lasser báró belügyminiszter, a kormánynak egyik politikailag legjelentősebb tagja, volt az, kiről azt tartották, hogy a magyar

álláspontjával a legridegebben szembe helyezkedik, amivel egyébként az alkotmánypárt intencióit képviselte.

A reichsrat pártjai voltak: az új haladó-párt, régi haladó-párt, baloldal, czentrum, jobboldal és a lengyelek pártja. Közülük csak a czentrum volt valósággal kormánypárt; a többiek esetenkint többé-kevésbbé mint ellenzéki pártok szerepeltek, s nem egyszer megtörtént, hogy az Auersperg-kormány kiegyezési törvényjavaslataival a bizottságokban nem nyerte meg a többséget.

*

Nem ritkán találkozunk még mérsékletre hajló politikusaink részéről is az országgyűlés tárgyalásai közben oly nyilatkozatokkal, hogy Ausztriában a politikai tényezők törekvése az, hogy meghiusítsák az új rendezkedést és maradjon meg a régi kiegyezés, Magyarországot érő gazdasági hátrányaival.

A hangulatra nézve pedig, mely az alkudozások folyamán Ausztriában uralkodóvá lett, jellemzők Sennyey Pál bárónak az 1876-iki költségvetési vitában a ház minden oldaláról helyeslő visszhangot keltett szavai.

Sajnálkozással kell tapasztalnom, — mondá — hogy az, ami a hozott vagy hozandó áldozatok indoka és lehető kompenzációja: a kölcsönös egyetértés és testvéri hangulat, a kiegyezés által nem éretett el. És mert a létező ingerültségnek és szenvedélynek — ha így szabad magamat kifejeznem — bűne és ezen szenvedélyek oroszlánrésze mai nap a túlsó oldalon van: ma azt, hogy kormányunk részéről történtek-e hibák, kutatni nem akarom, nem fogom; mivel akkor, midőn látom, hogy az ingerültség a túlsó oldalon ellenséges indulattá kezd fajulni, ezt még annak kutatásával, történtek-e itt hibák vagy nem — ápolni, terjeszteni és indokolni nem akarom. De ha kecsegtethetném magamat azzal, hogy gyenge szavam a Lajtán túl is meghallatszanék és megértetnék, akkor óva inteném azon köröket, óva inteném azon befolyásos férfiakat, kik az anyagi kiegyezés és érdekek vitatása közben a közjogi alapokra nézve veszélyes kérdéseket támasztani készek, hogy a mai szituációban ne tegyék ki e monarchiát oly válságnak, mely szerintem veszélyesebb a külellenség megtámadásánál, egy szerencsétlen hadvise-

lésnél, a pénzügyi nyomornál; mert ama válságról, ha csakugyan felidéztetik, azt lehetne mondani jóslatképen: utramque eadem delebit dies.

*

Három évi, külsőségeiben is mindenesetre nagyarányú tusakodás után jutott a kiegyezés tető alá. Közben háromszor kellett a fennálló törvényes állapot ideiglenes meghosszabbításáról gondoskodni; kormány- és pártválságok kisérték nálunk is, a másik államban is az egyes fordulatokat, s kezdettől fogva belejátszottak e mozgalmakba a keleten fejlődő történelmi események.

A KIEGYEZÉSI TÁRGYALÁSOK ALAPJAI.

Az osztrák kormány mindjárt az alkudozások kezdetén azzal a kivánsággal állott elő, hogy a quota újabb szabályozását is vonják be a tárgyalások anyagába. Ez ellen magyar részről nem történt ellenvetés, de egyszersmind megállapodás jött létre az iránt, hogy a kormányok a kiegyezés egész anyagát egyszerre, az 1867-ben megoldatlanul hagyott hankügygyel együtt fogják törvényhozásuk elé vinni.*

Az alkudozások ütköző pontjai a magyar kormánynak itt következő követeléseiben állottak:

Szüntettessék meg az ország abbeli károsodása, hogy az Ausztriából behozott és fogyasztási adó alá eső czikkek adója az addigi adózási rendszer következtében az osztrák államkincstárba folyt;

orvosoltassék Magyarország abbeli sérelme, hogy a kivitelre kerülő osztrák származású fogyasztási czikkek adójának visszatérítése a közös vámbevételből s így a quota arányában a magyar kincstárt illető bevételből történik;

szerveztessék dualisztikus jegybank paritásos alapon, vagy

* A banküygyre nézve 1867-ben az akkori tényleges állapotot tartották fenn a két állam kormányai, az 1867 márczius 8-iki és szeptember 12-iki megállapodásokkal.

Az osztrák nemzeti bank szabadalma egyébként 1876. deczember 31-ikén járt le.

önállósíttassék a hitelügy, állíttassék fel önálló magyar jegybank, a bankjegyeknek Ausztriában való kényszerforgalmával.

Hiteles információ alapján kiegészíthetjük ezen adatokat azzal, hogy a fogyasztási adók körül az 1867-iki kiegyezés nyomán szenvedett károsodásunk gyökeres megszüntetésére Széll Kálmán pénzügyminiszter mindjárt a tárgyalások kezdetén a fogyasztási-adó-zárvonalat ajánlotta. Az alkudozások folyamán azonban ezt ő maga elejtette, midőn sikerült módot találnia arra, hogy Magyarországnak az adóvisszatérítés körül szenvedett évi nyolcz-kilencz millió forintnyi károsodását megszüntesse. Később, a kiegyezési javaslatok képviselőházi tárgyalása során, az ellenzék karolta fel a fogyasztási adókra nézve a zárvonal tervét.

Osztrák részről elismerték Magyarországnak a fogyasztási adók körül szenvedett sérelmeit, de ezért a quotának — szerintük alacsony — megállapításában látták Magyarországra nézve a kárpótlást. Álláspontjuk az volt, hogy a fogyasztási adók dolgában Magyarország javára minden változtatás csakis a quotának Ausztria érdekében való megváltoztatásával együtt történhetnék. A banküguynek a magyar álláspont szerinti megoldása ellen pedig körömszakadtig küzdött előbb a kormány és az osztrák nemzeti bank, mikor pedig a kormányok közt létrejött a megegyezés, még mindig ellenállott maga a bank — ami mögött általában az ottani kormány sugalmazását sejtették — s ellenállottak a reichsratnak döntő pártjai. A tárgyalásoknak későbbi stádiumában lépett fel az osztrák kormány a nyolczvanmilliós bankadósságra vonatkozó követelésével.

A vámtarifánál előtérben állt a magyar kormánynak az az álláspontja, hogy a textil-árúk és gyapjuszövetek vámja túlságosan magasra ne emeltessék.

A tárgyalások utolsó szakában pedig eldöntő jelentőségűekké alakultak az egyes fogyasztási czikkek — különösen petroleum és kávé — pénzügyi vámjának fölemelése körül támadt súlyos ellentétek.

A fúzióból alakult kormány ugyanis, mely hivatását főképen az állami pénzügyek rendbehozásában látta, a nagyobb vámjövedelem szempontjából ragaszkodott némely fogyasztási czikknek a magasabb vámtétel alakjában való megadóztatásához, és minthogy Magyarország fogyasztása e czikkekben csekélyebb

mint Ausztriáé, a magyar kormány legalább részleges rekompenzációt látott ebben a fogyasztási adóknál való károsodásért. A reichsratban pedig a kormányoknak ily értelmű megegyezése ellen azon az alapon támasztottak nehézséget, hogy nem engedhetik át erre a czélra az ausztriai lakosságnak nagyobb fogyasztását és megterhelését.

Az osztrák követelések közt volt az, hogy a szövetség felmondhatatlan legyen és tíz évenként csupán revizió alá vétessék, majd hogy huszonöt évre szóljon. A magyar kormány ezt elfogadhatatlannak jelentette ki és csakis ahhoz járult hozzá, hogy az öt év multán való felmondhatóság elejtésével tíz évre köttessék meg a szövetség.

A BANKÜGY NEHÉZSÉGEI. A KORMÁNY LEMONDÁSA. AZ ELSŐ SZAKADÁS A SZABADELVŰ-PÁRTBAN.

A magyar kormány, midőn követeléseit az osztrák részről kiadott nur keine Mehrbelastung jelszavával szemben nem tudta oly mértékben érvényesíteni, hogy a kiegyezést az országgyűlésen képviselhette volna, 1876 április 19-ikén felajánlotta lemondását a királynak. Ő felsége kivánsága ezzel szemben az volt, hogy a kormány lépjen érintkezésbe pártjával. Tisza Kálmán miniszterelnök ennek következtében április 22-ikén a szabadelvűpártnak hatvan tagját meghivta a miniszterelnöki palotába. Itt a kormány összes tagjainak jelenlétében Széll Kálmán pénzügyminiszter részletesen megismertette az eddigi egyezkedési tárgyalások történetét és tartalmát. A párttagok közül többen — köztük Bittó István, Csengery, Csernátony, Gulner, Kerkapoly, Korizmich, Szilágvi Dezső, Zsedényi — kijelentették, hogy a velük közölt eredményeket nem tartják kielégítőknek.

A legnagyobb nehézség a tárgyalásoknak ebben a stádiumában a bankügy körül mutatkozott.

Április 24-ikére Gorove pártelnök a körbe bizalmas megbeszélésre hivta meg a párt tagjait. A miniszterelnök itt az elért eredmények ismertetése után kijelentette, hogy a tárgyalások még nem jutottak odáig, hogy azokat a párt határozata alá bocsáthatná; ha ezt tenné, ezzel megosztaná a felelősséget, amit kerülni kiván. Arra kérte a párt tagjait, hogy magánúton nyiltan közöljék vele őszinte meggyőződésüket.

A képviselők azután maguk közt mozgalmas eszmecserét folytattak a közlöttekről; egy részük az osztrák javaslatokat a további tárgyalások alapjául elfogadhatóknak tartotta, más részük azonban azt az álláspontot foglalta el, hogy azokat egyszerűen vissza kell utasítani. Ebből a csoportból mindjárt ivet is köröztek, melynek aláírói kijelentették, hogy a kormány eddigi eljárását helyesnek tartják, de mert az osztrák javaslatokat nem vélik elfogadhatóknak, elvárják a kormánytól, hogy lemondó szándékát fenntartja. Ezt a nyilatkozatot nyomban mintegy negyvenen aláírták.

Az ellenzéki sajtó eközben mind határozottabban az önálló vámterület mellett foglalt állást, s több ipar- és kereskedelmi kamara is ily értelmű kérvénynyel fordult a képviselőházhoz. Kossuth Lajos 1875 márczius 17-ikén Herman Ottóhoz, és május 2-ikán a debreczeni függetlenségi párthoz írt levelében az önálló vámterület előnyeit fejti ki. (L. Iratai IX. kötetét, 9. és 36. ll.)

Pártja hangulatának ismeretével már most újabb kisérletet tett a kormány, hogy elfogadható megegyezést hozzon létre; de minekutána ez neki nem sikerült, megismételte lemondási kérelmét.

A két kormánynak május 2-ikán a király elnökletével tartott együttes értekezletén azonban a szövetség alapelveire nézve létrejött a megegyezés.

Simonyi Lajos báró ezen májusi stipulációk megállapítása után csakhamar beadta lemondását s nem is vett többé részt sem a részletek körül forgó, sem a felvetődött újabb kérdések tárgyalásában. Lemondásának végleges elfogadása csak később, augusztus 10-ikén történt. A kereskedelmi miniszterium ideiglenes vezetésével Trefort közoktatási miniszter bizatott meg, s e tárcza az országgyűlés egész folyama alatt nem is töltetett be. A további tárgyalásokat tehát, melyeknek gazdasági vonatkozásaikban elejétől fogva Széll Kálmán pénzügyminiszter volt az irányítója, ezentúl a kereskedelmi tárczára tartozó részökben is ő vezette

A megegyezés után néhány nappal, május 6-ikán, Ürményi és Simonyi Ernő interpellácziót intéztek a miniszterelnökhöz a kiegyezési tárgyalások eredménye felől.

Mielőtt a miniszterelnök e kérdésekre nyilatkozott volna, a szabadelvű-párt értekezletén előterjesztette a megállapodások tartalmát, és kérte a párt tagjait, hogy midőn a legközelebbi napokban a hozzá intézett interpellácziókra válaszolni fog, válaszát oly értelemben vegyék vagy ne vegyék tudomásul, hogy szavazatukkal egyszersmind helyeslésüket vagy rosszalásukat jelentik ki arra nézve, hogy a kormány a kiegyezés iránt az előterjesztett alapon megállapodott. Ez nem azt jelentené, hogy a kiegyezést, bármilyenek legyenek részletei, el kell fogadni; hanem ha az majd a most előterjesztett alapon áll, azok, kik a kormány mostani előterjesztését tudomásul veszik, erkölcsi kötelességüknek fogják tartani, hogy azt elfogadják. Ha a válasz tudomásul vétele nem lenne érdemleges jelentőségű és a ház határozata után is fennállna az a lehetőség, hogy a kiegyezés el fog vettetni, az országgal szemben lelkiismeretlen eljárás volna, ha a kedvezőtlen ítéletet nem azonnal mondanák ki, hanem négy-öt hónap ismét veszendőbe menne.

Az értekezletet május 9-ikén és 10-ikén folytatták. A szavazásnál a pártnak 344 tagja közül 181 igennel, 69 nemmel szavazott; 94 távol volt.

Az igennel szavazók közt voltak: Baross Gábor, Bánó József, Bittó István, Bethlen András gróf, Csemegi Károly, Csengery Antal, Dániel Ernő, Ernuszt Kelemen, Éber Nándor, Falk Miksa, Ghyczy Kálmán, Gorove István, Gromon Dezső, Harkányi Frigyes, Hegedüs Sándor, Hieronymi Károly, Hodossy Imre, Horváth Gyula, Horváth Lajos, Jókai Mór, Károlyi Tibor gróf, Kemény Gábor báró, Kerkapoly Károly, Khuen-Héderváry Károly gróf, Korizmich László, Márkus István, Molnár Aladár, Móricz Pál, Pauler Tivadar, Péchy Manó gróf, Podmaniczky Frigyes báró, Somssich Pál, Sváb Károly, Szilágyi Dezső, Szlávy József, Szontágh Pál (somogyi), Teleszky István, Tibád Antal, Tisza Lajos, Tisza László, Tóth Vilmos, Várady Gábor, Wahrmann Mór, Vécsey Tamás, Zsedényi Ede.

Nemmel szavaztak többek közt: Bánhidy Béla báró, Chorin Ferencz, Csávossy Béla, Csernátony Lajos, Földváry Mihály, Gulner Gyula, Kaas Ivor báró, Lichtenstein József, Lukács Béla,

Mandel Pál, Mudrony Soma, Paczolay János, Ráth Károly, Schvarcz Gyula, Szentiványi Árpád, Szontágh Pál (gömöri), Tóth Kálmán.

A nemmel szavazók mindannyian kiléptek a pártból s azokkal, kik a távolmaradottak közül hozzájuk még csatlakoztak, a kilépettek száma hetvenhatot tett. Ezek — Csernátony kivételével, ki párton kívül maradt — független szabadelvű-párt elnevezéssel klubot alakítottak. Később Csernátony, hivatkozva az ország súlyos politikai és gazdasági helyzetére, újra belépett a szabadelvű-pártba.

A képviselőház későbbi tárgyalásai során tett kijelentésekből megállapítható, hogy ezen kilépések tulajdonképeni oka a bankügy megoldásának módozata volt; mások, köztük Szilágyi Dezső is, ezt a megoldást, tekintve különösen az ország hitelviszonyait, elfogadhatónak tartották.

Itt említjük meg, hogy 1877 novemberben, a határőrvidéki vasuti törvényjavaslat tárgyalásakor, a horvát képviselők kiléptek a szabadelvű-pártból.

A MÁJUSI STIPULÁCZIÓK.

A kiegyezés dolgában Ürményi és Simonyi Ernő részéről tett interpellácziókra Tisza miniszterelnök 1876 május 11-ikén a következőkben adta elő a képviselőházban a megegyezés lényeges pontjait:

A gyapju- és gyapot-szöveteket illetőleg vámemelésekben történt megegyezés. Ez a gyapjuszöveteknél bizonyos fokig a magyarországi iparnak is kedvez bár, de egészben sokkal nagyobb mértékben kedvez az osztrák gyári iparnak. Ezzel szemben a kormány segíteni akart azon, hogy míg az Ausztriát érdeklő gyártmányok védelemben részesülnek, a Magyarországot illető termények ellenében a legszélesebb szabad verseny engedtetik meg. Ezért a nyerstermények és némely félgyártmány is részesülnek mérsékelt védelemben, egyszersmind a nyerstermények számára a kivitelnek mentül nagyobb szabadsága biztosíttatik.

A fogyasztási adók visszatérítésére nézve mindkét kormány álláspontja az, hogy amit a magyar kormány mint valóságos károsodást kimutatott, abban az ország a károsodástól jövőre megóvassék.

A fogyasztási adókra nézve a kárpótlás indirekt úton, a pénzügyi vámokban van biztosítva.

A fogyasztási adók, főleg a czukor- és szeszadó, egyetértőleg módosíttatnak; a gazdasági szeszfőzdéknek, főképen Magyarország némely vidékére nézve, igen fontos kedvezmények adatnak.

A banküggyben nem abban az irányban folyt tárgyalás, van-e jogunk teljesen önálló bankot létesíteni; ez iránt tárgyalásba bocsátkozni a kormánynak sem joga, sem szüksége nem volt és ezt semmi körülmények közt sem tette volna. Hanem mivel a kormány nem tartotta lehetőnek azt, hogy a külön bank azon veszélylyel állíttassék fel, hogy bankjegyeink az államjegyekkel szemben disagióval bírjanak, ezt csak a kölcsönös kényszerforgalommal látta elérhetőnek. De mert a megegyezés nehézségekbe ütközött, megállapodás történt abban, hogy nemcsak nem adatik fel, hanem határozottan kimondatik Ausztriának is, Magyarországnak is joga a külön bank létesítéséhez. Tíz esztendőre pedig a két államban egy és ugyanazon társulat nyerjen szabadalmat s ez állítson tökéletesen egyenjogú, egymástól tökéletesen független két bankintézetet, egyet Budapesten, egyet Bécsben. Határoztassék meg, hogy a társulat által statutumszerűleg kiadható bankjegyeknek hány százaléka fordítandó mindenik állam hitelére; a Magyarországra eső százalék csakis itt legyen értékesíthető és semmiképen a magyar hiteltől meg nem vonható.

Az egy-társulatnak kifolyása az, hogy a bankjegy egy legyen; de a beváltási kötelezettség ép úgy Bécsre, mint Budapestre állapíttassék meg, és az érczalap is a budapesti és a bécsi bankintézetnél helyeztessék el.

A két igazgatóságot a közgyűlés választja, mindeniket az illető állam polgárai közül; mindenik intézet vezetésére az alkormányzót az illető pénzügyminiszter ajánlatára és ellenjegyzésével ő felsége nevezi ki. Azon teendőkre, melyek a banktársulat és a bankjegyek egységéből okvetlenül következnek, de csakis ezekre, szerveztessék egy központi organum, mint a két bank igazgatóságának választmánya; bizonyos számú tagot válasszon oda a budapesti, és ugyanannyit a bécsi igazgatóság; nevezzen ki hozzá a magyar kormány egy tagot, az osztrák kormány is egyet, élén állván az egész társulatnak

a kormányzó, kit a két kormány felterjesztésére ő felsége nevez ki.

Szóba jött — folytatja a miniszterelnök — a quota is. Mindkét kormány ugyanis abból indult ki, hogy a törvényes út megtartásával oda hassanak, hogy a quota még ez évben a status quo alapján megoldassék, nehogy rövidesen újabb alkudozásra legyen szükség. De mivel az adóvisszatérítés ugyanazon törvényben állapíttatik meg, amely a quotáról szól: ha a mostani quota a jövedelem arányához képest túlterhelő is Magyarországra, ezen túlterhelés legnagyobb részben okvetlenül elenyészik az által, ami az adóvisszatérítésnél jövőre megtérül, és az által, hogy pénzügyi vámokban többet veszünk be, mint amennyit saját fogyasztóink fizetnek.

Összegezve az elmondottakat: a vámoknál elérte a kormány, hogy a Magyarországot főleg érdeklő termények érdekében is történjenek megállapodások. Az adóvisszatérítésnél elértük teljesen kivánalmaink érvényesítését. A fogyasztási adók czímén direkte nem ért ugyan el a kormány semmit; de indirekte egy kisebb összeget, mint amennyit méltányosan követelhetni hitt. A bankkérdésnél nem érte el teljesen a független bankot; de elérte egy olyan banknak, melylyel az ország joga feladva nincs és hitelviszonyainak megfelelő intézkedések tehetők, rázkódtatás nélküli létesítését.

A kormány úgy érezte, hogy midőn a helyzet javítását egy bizonyos fokig elérheti, egyáltalán nem vállalhatja magára a felelősséget azon bajokért, melyek a magyar kereskedelmet, ipart és hitelviszonyokat a hosszabb bizonytalanság következtében érték volna.

A miniszterelnök beszéde végén ezeket mondja: Ha el nem fogadtatnak javaslataink, rövid néhány hónap mulva ... az országra bekövetkezendő bajok súlya meggyőzne mindenkit arról, mi volt az, amit mi el akartunk kerülni.

A kérdést tevő képviselők bizonyos fenntartásokkal tudomásul vették a választ s erre a ház egyhangulag ily értelemben határozott.

ALKUDOZÁSOK A KIEGYEZÉS RÉSZLETEI KÖRÜL. A NYOLCZVANMILLIÓS BANKKÖVETELÉS.

A kiegyezés elvi alapjainak megállapítása után a tarifa kidolgozására került a sor. A vám-értekezleteken e czélból folytatott tárgyalásoknál a magyar kormányt Matlekovits Sándor osztálytanácsos képviselte; a bankügyi tárgyalásokban Köffinger osztálytanácsos vett részt.

Ausztriában ezalatt a kiegyezési praeliminálék ellen nagyarányú izgatás folyt. De nálunk is különösen a negyvennyolczas párt mozgalmat indított a kiegyezés ellen, a fővárosban és a vidéki városokban gyűléseket rendeztek, melyek elitélték az egész kiegyezést s az önálló bankot és külön vámterületet követelték.

A magyar kormányt azonban, jóllehet a választásokból kikerült óriás többsége időközben érezhetően megcsökkent, pártja állásfoglalása biztosította a májusi stipulációk alapján létesülő kiegyezés keresztülvihetőségéről. De a részletkérdéseknél leküzdhetetlennek látszó akadályok állottak a megegyezés útjában.

Az osztrák kormány utólag a nyolczvanmilliós bankadósság kérdését is bevonta a tárgyalásokba. Ez iránt Chorin niterpellációjára a képviselőház október 4-iki ülésében a miniszterelnök így nyilatkozott:

A végleges elintézést továbbra halasztani nem állott Magyarország érdekében sem. Akár létesül a magyar-osztrák banktársulat azon erőkkel, melyek a nemzeti bankot ma alkotják, akár létesül másokkal: e kérdés mindenesetre előtérbe lép, és pedig sokkal inkább akkor, ha a bank másokkal alakíttatik, mert akkor a mostani nemzeti bank teljesen likvidálván, követelni fogja azt, amivel tartoznak neki.

MEGEGYEZÉS.
A KORMÁNY ÁLLÁSFOGLALÁSA A BANKÜGYBEN.
AZ AUSZTRIAI PÁRTOK ÉS A NEMZETI BANK ELLENÁLLÁSA.
A KORMÁNY LEMONDÁSA.

Végre 1876 október 10-ikén létrejött a megegyezés a két kormány közt a kiegyezési javaslatok szövegezésére nézve.

De Ausztriában az Auersperg-kormány nem volt ura a helyzetnek. Az alkotmányhű pártok, melyekre a kormány politikája támaszkodott, elégedetlenek voltak a megállapodásokkal, és az osztrák nemzeti bank vezető emberei sem nyugodtak meg bennük. Együttes küzdelmük előbb a dualisztikus bank, azután ennek teljesen paritásos szervezete ellen irányult. A hazai lapok megbízhatatlanságot vetnek az osztrák kormánynak szemére; a méltatlankodás hangján írnak de Pretis pénzügyminiszternek a klub értekezletein november 27-ikén és deczember 3-ikán tett nyilatkozatairól. A Kelet Népe, a jobboldali ellenzék lapja, nyiltan írja, hogy a nemzeti bank mögött az osztrák kormány áll. S ez csakugyan, amint nyilvánosan tett nyilatkozataiból is kiviláglik, nem ismerte el a junktimot a májusi megállapodások összeségére nézve, amennyiben a banküguyre vonatkozó megállapodásokat a nemzeti bankkal való tárgyalások során módosíthatóknak nyilvánította.

A magyar kormánynak ezzel szemben az volt az elvi álláspontja, hogy egyezkedő félnek kizárólag csak az osztrák kormányt ismeri el s hogy a banknak nincsen beleszólása a megállapodásokba. Wahrmann és Chorin kérdéseire a miniszterelnök ily értelmű kijelentéseket tett is a házban.

A kormányok közt létrejött megállapodás értelmében a dualisztikus szervezetű bankot vagy az osztrák nemzeti bankkal létesítik, vagy ha ez ehhez nem járulna hozzá, más intézettel.

Ily helyzetben a kormány minisztertanácsi határozat alapján — amint erről hiteles információt nyertünk — az összes miniszterek aláirásával a királyhoz felterjesztést intézett, mely szerint csak arról az alternativáról lehet szó, hogy a májusi stipulációk elvei fenntartassanak, vagy önálló magyar bank állíttassék fel.

Midőn pedig ezután érintkezésbe lépett a bank vezérférfiaival, ezt azzal a fenntartással tette, hogy módot akar adni nekik arra, hogy előadhassák azokat a banktechnikai nehézségeket, melyeket a bank a dualisztikus szervezet ellen emlegetett.

A tárgyalások 1877 február 6-ikáig szakadatlanul folytak, és minthogy teljesen sikertelenek maradtak, a kormány másnap beadta lemondását.

A király ezt elfogadta és a lemondott miniszterelnök ajánlatára Sennyey Pál bárót és Mailáth György országbirót hallgatta meg s mindkettőjüknek felajánlotta a kormányalakítást. De Sennyey is, Mailáth is kijelentette, hogy a fennforgó körülmények közt erre nem vállalkozhatik. Hasonlóképen nem fogadta el a kormányalakításra szóló megbízást Bittó és Szlávy sem.

A kormány lemondásának okait Tisza Kálmán a ház február 10-iki ülésében adta elő.

A kormány — úgymond a miniszterelnök — a mindinkább nyomasztóbbá váló pénzügyi helyzetben, az egyetértés létrehozása czéljából, elkövetett mindent, mert a szakításért különben nem vállalhatná el a felelősséget.

A tárgyalások folyamán a bank központi közegének összealkotása kérdésében oly kivánalommal találkoztunk, — folytatja — melyet Magyarország állami tekintélyének csorbítása nélkül elfogadnunk nem lehetett. És midőn e kérdésben engedékenységre nem számíthattunk, a tárgyalásokat félbe kellett szakítanunk.

Oly intézkedést, amely kötelezőleg kimondja, hogy bármit akarjanak maguk a részvényesek, a magyar állam polgárainak törvény szerint állandóan kisebbségben kell lenniök: a nemzet állami méltóságának sérelme nélkül elfogadhatónak nem tartottunk. Azon meggyőződésben voltunk, hogy ilyen, politikai szempontból látszólagosan csekély dologban megcsorbítani engedni állami helyzetünket, annyi, mint tág kaput nyitni annak, hogy ez azután más kérdésekben is megkíséreltessék.

Ilyen körülmények között... kísérletet kellett tennünk, nem lehetne-e az önálló bank létesítését kezünkbe venni.

Ismételten és határozottan ki kell fejeznem, hogy joga ehhez az országnak senki által kétségbe nem vonatott, és ha lett volna,

ki kétségbe vonja : aki e jogokat velünk együtt védte volna, az Magyarország törvényes királya.

Azonban oly nagyok voltak az államai és Magyarország jólétén aggódó fejedelem aggályai, hogy azokat nekünk — meglehet, saját gyengeségünk miatt — elhárítani nem sikerült.

Kossuth Lajos 1877 január 5-ikén Simonyi Ernőhöz írt levelében a kiegyezés és különösen a bankügy rendezésének ki nem elégítő voltát bizonyítja. Kifejti, hogy a dualisztikus bank nem lesz képes mind a két állam hiteligényeit kielégíteni, s az önálló magyar bank felállításának szükségét hangoztatja.

AZ AUSZTRIAI KORMÁNY ÉS AZ ALKOTMÁNYPÁRT. A KORMÁNY ÚJ KINEVEZÉSE. A KIEGYEZÉSI JAVASLATOK BENYUJTÁSA A HÁZBAN.

Ő felsége kívánságára a lemondott miniszterelnök 1877 február 11-ikén Bécsbe utazván, a felség közölte vele, hogy új kormány alakítása legyőzhetetlen akadályokba ütközik és felszólította őt, hogy vegye ismét át a kormányt.

Tisza Kálmán erre kijelentette, hogy csakis az esetben vállalkozhatik újból kormányalakításra, ha a bankparitás kérdésében a maga és a pénzügyminiszter részéről elfoglalt álláspont elfogadtatik, s ettől sem ő, sem a pénzügyminiszter semmi körülmények közt nem térhet el és nem is fog eltérni.

E feltétel elfogadtatván, megindultak újból a tárgyalások és 1877 február 21-ikére minden részletre nézve létrejött a megegyezés.

A kormányok megállapodásaiban tehát a kiegyezés készen volt. De sok viszontagság várt még reá is, a két kormányra is, mely azt létrehozta.

A legközelebbi napokban az osztrák kormány az alkotmánypárt és az urakháza nagyobb számú tagjainak értekezlete elé terjesztette a két kormány közt a banküygben létrejött megállapodást, és Lasser báró belügyminiszter kijelentette, hogy az egész kiegyezés sorsa attól függ, vajjon az alkotmánypárt hozzájárul-e a bank paritásos szervezetéhez. A kormány ezzel a fenntartással kötötte meg az egyezséget, s a pártok kedvezőtlen határozata esetén nem vállalhatná magára a felelőssé-

get és nem maradna más hátra, mint hogy visszavonuljon az ügyek vezetésétől. Abból a körülményből, — így folytatja — hogy a magyar kormány az alkormányzók kinevezésének kérdése miatt lemondott, látható, mily fontosságot tulajdonítanak ennek Magyarországon. A magyar kormány a maga álláspontjától nem lesz eltántorítható.

Több napi vita után a klubok értekezlete elfogadta Herbstnek kevés parlamenti biztosítékot nyujtó oly értelmű határozati javaslatát, hogy a főtanácsnak a kormányok megállapodása szerint való összeállítását a párt nem tartja elfogadhatatlannak, az alkormányzók kinevezését azonban nyilt kérdésnek jelenti ki; egyebekben pedig a kiegyezés egész anyagára nézve teljesen szabad kezet tart fenn magának.

Az osztrák kormány erre miniszteriumi határozat alapján a magyar kormánynyal szemben azt a kijelentést tette, hogy a klubok határozata után is teljesen kötelezettnek tartja magát, a megállapodásokhoz, beleértve az alkormányzók kérdését, teljes mértékben ragaszkodik és azoknak parlamenti képviseletét az összes következményekkel vállalja.

Tisza miniszterelnök és Széll pénzügyminiszter megnyugodtak ebben a kijelentésben.

*

A hivatalos lap 1877 február 27-ikén közölte a kormány újabb kinevezését, és a Tisza-kabinet ugyanazon napon mutatkozott be az országgyűlésen. A kormány a régi tagokból állt.

Az újra kinevezett miniszterelnök előadta a képviselőházban a kormányválság lefolyását.

Ő felsége felszólítására — úgymond — nekem, épen úgy mint társaimnak is azt kellett nyilvánítanunk, hogy . . . okvetetlenül szükséges, hogy biztosak legyünk az iránt, nem fogunk-e ismét ugyanazon kivánsággal találkozni, amely miatt lemondásunkat beadtuk volt. Ennek folytán történtek egészen magántermészetű értekezések közöttünk és az osztrák kormány között, és miután oly megegyezés jött létre, amely biztosítja a magyar állampolgárok és a magyar állam helyzetének teljes egyenlőségét a másik állammal szemben, ez lehetővé teszi azt, aminek fontosságot tulajdonítottunk: hogy a banknak két kormányzója, mindenik az illető kormány felterjesztésére, ő fel-

sége által neveztessék ki. Midőn ezen utóbbi feltételnek is mint okvetetlen feltételnek kikötését az osztrák kormány elfogadta, s ennek, úgy mint a többinek, parlamenti keresztülvitelére vállalkozott: akkor bejelentettük ő felségének készségünket, hogy a kormányt ismét átvesszük.

A miniszterelnök után Sennyey Pál báró szólt. Feszült érdeklődéssel és az ellenzéki padokról élénk tetszésnyilvánításokkal kisért beszédében előadta, hogy az ő felségétől kormány alakítására nyert megbízást azért nem fogadhatta el, mert többségre, mely őt támogatná, a házban nem számíthat, és mert azon egyezségért, melyet a lemondott kormány már mintegy befejezéshez juttatott, a felelősséget magára nem vállalhatja. Ezért első feltételül kellett tekintenie, hogy szabad kezet nyerjen az eddigi tárgyalások revideálására. De tekintve az Ausztriában tapasztalható ingerültséget és a külügyi helyzetet, maga is kivánatosnak tartja, hogy új tárgyalásokkal új bizonytalanság ne támasztassék.

Kijelentette ő felsége előtt, — folytatja — hogy a bankügyben a kormánytanács alakítása körül felmerült akut nehézségre nézve, ha talán nem tartja is egészen ildomosnak, hogy e kérdés az elvi és közjogi térre vitetett át, de miután ez megtörtént és a túlsó félnek negációja által azzá lett: nem képzelhet magyar államférfiút, ki ez elvi téren engedményeket tehessen és ily engedményt a magyar törvényhozás előtt igazolhasson.

Az összes kiegyezési javaslatokat, két évi tárgyalás eredményeit, a miniszterelnök a ház 1877 április 23-iki ülésében nyujtotta be.

Kijelentette egyszersmind a miniszterelnök, hogy magát a vámtarifát csak később terjeszti elő, de csatolva van a javaslatokhoz az osztrák-magyar vámpolitikáról megjelent munka.*

Egy későbbi időpontban, november 3-ikán, benyujtotta a miniszterelnök a vámtarifára vonatkozó törvényjavaslatot, és jelentette a háznak, hogy a Németországgal folytatott kereskedelmi szerződési tárgyalások eredmény nélkül megszakíttattak.

---

* Ez Matlekovits Sándor műve: Az osztrák-magyar monarchia vámpolitikája 1858-tól napjainkig.

MŰKÖDHETNEK-E A BIZOTTSÁGOK A KIRÁLYI ELNAPOLÁS IDEJE ALATT?

A ház 1877 június 23-iki ülésében a miniszterelnök azt a kívánságát fejezte ki: utasítsa a ház azon három bizottságot, melyeknek a kiegyezési törvényjavaslatokat jelentéstétel végett kiadta, hogy működésüket saját megállapodásuk szerint, de úgy folytassák, hogy átvehetvén időközben a kormánytól a vámtarifát, esetleg a német szerződéssel, bejelentésüket a háznak, midőn ez szeptember havában ismét összejő, megtenni képesek legyenek.

Helfy szóba hozza azt az eshetőséget, melyre szerinte újabban többször volt példa, s ami emlékezete szerint először Bittó miniszterelnöksége alatt történt: hogy királyi leirattal napolnák el az országgyűlést. Ha ily jogot akarnak Önök — úgymond — a felségre, illetőleg a kormányra ruházni, akkor ez sokkal nagyobb hatalom, mint az országgyűlés feloszlatásának joga. Mert ha ő felsége feloszlatja az országgyűlést, a törvény értelmében köteles azt három hó alatt összehivni. Holott ha királyi reskriptummal napoltatik el, akkor megtörténhetik, hogy három év alatt négy hétig sem lehetünk együtt.

Tisza miniszterelnök: A ház több alkalommal kimondta, hogy e jog gyakorlása ellen felszólalásnak ily módon helye nincs.*

Ghyczy elnök június 29-ikén, a napirend előterjesztésénél, szóba hozta ezt a kérdést.

A tárgyhoz többen szóltak és Szilágyi Dezső is részt vett a vitában.

---

* Az előző évben, 1876-ban, szintén királyi leirattal napoltatott el az országgyűlés a nyári szünetek idejére. A szünet után való első ülésben Simonyi Ernő tiltakozott az ellen, hogy ez precedenst alkosson. Mert — úgymond — a törvény szerint ő felségének elnapolási joga csak az évi ülésszakokra vonatkozik, nem pedig arra, hogy az üléseket az évi szakok közt a törvényhozás hozzájárulása nélkül elnapolja. Ghyczy elnök erre kijelentette, hogy több példa van reá, hogy ő felsége az ülésszak folyama alatt elnapolta az üléseket és a törvény e jogot a királynak megadja.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház, ha a kérdést a tisztelt ház oly világosnak tekinti, abban az esetben nekem természetesen mondanivalóm alig lehetne. De ha igénytelen felfogásomat követem, akkor a kérdés további megvilágítása nem felesleges, mert én ezt oly egyszerűnek és világosnak nem tartom. Engedjék meg, hogy a tisztelt ház előtt ennek okát elmondjam.

A kérdés, mely fölvettetett, abban áll, hogy azon esetben, ha a fejedelem részéről az országgyűlés elnapoltatott, van-e ezen elnapolás mellett a háznak joga elhatározni, hogy bizottságai működésüket az elnapolás tartama alatt is folytassák?

E jog ellenében azon okoskodás állíttatott fel, hogy midőn a parlament működése felfüggesztetik, az arra jogosított egyik tényező, a fejedelem által a parlament önönműködését bizottságok alakjában sem folytathatja, mert ez szintén parlamentáris működés, éppen ugy, mint a teljes ülések tárgyalásai.

Tisztelt ház, meglehet, hogy a ház véleménye szerint én a formáknak túlságos fontosságot tulajdonítok; de meggyőződésem az, hogy ha egyszer a fejedelem elnapolási jogával él, mit neki a törvény az országgyűlés működésének felfüggesztésére nézve ad, ha ezen jog gyakorlásakor az elnapolás egyszerűen kimondatik s az elnapoló bizonyos megszorításokat azzal nem köt össze: akkor az „egész“ parlamenti működés fel van függesztve és ezen felfüggesztés kiterjed úgy a ház bizottságaira, mint a teljes ülésre.

Kérem a házat, legyen egy perczig türelemmel, hogy nézetem okát elmondhassam.

Véleményem szerint a prorogáczió nem jelent egyebet, mint a fejedelemnek azon jogát, hogy a törvényhozás organumainak, tehát a törvényhozó-testületnek működésében szünetet idézzen elő. És mivel törvényeinkben semmi sincs arról, hogy az ily felfüggesztés csak a parlament hatáskörébe eső némely funkcziókra vonatkozik: osztozom azon felfogásban, hogy a prorogálás által a parlament minden „működése különbség nélkül felfüggeszthető. A javaslatok előkészítése és minden, ami az osztályok vagy bizottságok körébe esik, nézetem szerint szintúgy parlamenti

működés, melyet a ház bizottságai által teljesít, mint az, melyet a ház nem bizottságaiban, hanem teljes üléseiben végez.

Ha a háznak a fejedelem ezen joga ellenében megvolna azon joga, hogy a prorogálásnál fogva beálló működési szünetelése alatt pusztán önön határozataival egyes működéseire nézve kivételeket statuálhasson és a fejedelem által kimondott elnapolást az egyes bizottságokra nézve megszorítsa és megszüntesse: akkor azon igénytelen meggyőződésben vagyok, hogy ennek gyakorlata a háznak és a koronának törvényeinkből folyó jogkörével nincsen teljes összhangzásban.

Másrészről, tisztelt ház, szivesen elismerem azt, hogy az eddigi gyakorlat amellett szól, hogy a háznak bizottságai a fejedelmi elnapolás után is a szünet tartama alatt működhetnek. Elismerem azt is, hogy ezt az országos ügyek elintézése kivánatossá, gyakran szükségessé teszi.

Erre én más alkotmányos magyarázatot és egy ilynemű gyakorlat helyességének igazolására más alkotmányos szempontot nem tudok, mint azt, hogy ha a korona részéről az elnapolás alkalmával, akár a leiratban, akár szóval az ülésben hivatalosan a kormány által, természetesen a korona nevében, azon kivánság mondatik ki, hogy az elnapolás ne terjedjen ki a parlament összes működésére, hanem egyes bizottságok bizonyos tárgyakra nézve a parlamenti funkcziók többi nemének szünetelése alatt tovább is működjenek: akkor a háznak oly határozata, mely a bizottságok működését meghagyja, a korona jogának megszorítását nem foglalja magában, a korona rendelete alól illetéktelen kivételnek nem mondható, mert a korona részéről levén felszólítva, a parlamenti működés egyes nemeinek folytatása az elnapoló fejedelem beleegyezésével történik. (Helyeslés balfelől.)

Ez utat tartom korrektnek és így értelmeztem a miniszterelnök úr minapi felszólalását is. Ezen értelemben és ily felfogás mellett, azt hiszem, Helfy tisztelt képviselő úr aggodalma a ház bizottságai működésére nézve el fog enyészni, de igénytelen nézetem szerint semmiesetre nem volna alapos.

Ghyczy Kálmán elnök végül kijelenti, hogy: a korona jogát illetőleg mellesleg felvetett kérdés, melyre nézve Helfy különben is visszavonta kételyét, a tanácskozás tárgya nem lehet.

A KIEGYEZÉS A BIZOTTSÁGOKBAN.

A két kormány közt létrejött megyegyezés értelmében a nyolczvanmilliós bankadósság és az adóvisszatérítés ügye szintén a quota-bizottsághoz utasíttatott. E bizottság, melynek elnöke Szlávy, előadója Falk volt, még a nyári szünet beállta előtt megkezdvén működését, július 6-ikán azt a határozatot hozta, hogy mivel az osztrák bizottság az eddigi 70—30%-os hozzájárulási aránynak fenntartását ahhoz köti, hogy a fogyasztási adók visszatérítésének módján semminemű változtatás ne történjék, az alkudozásokat egyelőre megszakítja s erről az országgyűlésnek jelentést fog tenni.

A vámügyi bizottság a tarifa ügyében szakértőket hallgatott meg és csak azután bocsátkozott az arra vonatkozó törvényjavaslat tárgyalásába.

*

A reichsrat-képviselőházának kiegyezési bizottsága lényegbe vágó változtatásokat tett a kormány előterjesztésein; a fogyasztási adók visszatérítésének kérdésében 21 szavazattal 19 ellen elvetette a két kormány megállapodását s elfogadta az osztrák quotabizottság javaslatát, mely szerint maradjon meg a régi állapot. A nemzeti bank választmánya is ellentétbe helyezkedett a két kormány közt létrejött megállapodásokkal.

A VÁMSZÖVETSÉG A SZABADELVŰ-PÁRTBAN.

A vám- és kereskedelmi szövetségről szóló törvényjavaslat általános tárgyalását a ház az 1878 január 28-iki ülésre tűzte ki. Ezt megelőzőleg a szabadelvű-párt három értekezleten foglalkozott a szövetségről és a tarifáról szóló javaslattal.

Tisza miniszterelnök előadta az értekezleten, hogy ő a javaslatokat nemzetközi szerződések jellegével felruházottaknak tekinti és szerinte azokat vagy egészben el kell fogadni,

vagy egészben el kell utasítani. Sajnálja, hogy e felfogástól Ausztriában eltértek.

A javaslat ellenében felszólalók részint provizóriumot ajánlottak, melynek ideje alatt szerintük jobb kiegyezést lehetne előkészíteni, részint rövid felmondási időhöz kötötték a vámszövetség elfogadását.

Szilágyi Dezső Nem helyesli, hogy azok politikája, kik az előterjesztett vámszövetségi és tarifajavaslatot változatlanul elfogadni vonakodnak, a va banque politikájának neveztessék. Ha a koczkáztatás abban áll, hogy a vámszövetség a két parlament közt felmerülhető differenciák miatt nem jő létre, az már megvan akkor is, ha a javaslatok itt változatlanul elfogadtatnak, midőn azok lényeges módosítása a Lajtán túl az ottani érdekek egyoldalú tekintetbe vételével történik. A változatlan elfogadás elve helyeselhető, ha mind a két kormány elég erős az alku teljesítését biztosítani. De midőn az ellenkező világos, akkor ez azt, ki a változatlan elfogadáshoz ragaszkodik, folytonos és érdekeire káros engedmények terére sodorja.

Mindig úgy fogják felállítani a kérdést, hogy ha már a kiegyezés minden többi része el van fogadva, a másik parlament által tett módosítások egynémelyike az egészhez viszonyítva nem elég fontos, hogy miatta a kiegyezés meghiúsuljon. Ez történt eddig is.

Azt kívánja-e a kormány, mint eddig hirdette, hogy a kiegyezés alkatrészét tevő minden javaslat változtatás nélkül fogadtassék el? Módosíttattak a szesz- és czukoradójavaslatok túlnan, s e módosítások el lettek itt fogadva. Ez fog követeltetni a bank-ügyben is. A monarchia ausztriai államában a parlament kivette a kormány kezéből az ügyet: önállólag formulázza a túlsó állam érdekeit. A hetvenes években megindult védvámos mozgalom elől folytonosan hátrált az ausztriai kormány, folytonos engedményeket tett s ebbe belenyugodott a magyar kormány, hogy kollégái állását tarthatóvá tegye.

De midőn ők a közös megállapodások keresztülvitelére képteleneknek bizonyulnak, nincs ok, sőt káros, ha az itteni parlament a közös megállapodások által kötve érzi magát.

A vámszövetséget illetőleg tagadhatatlan, hogy a tarifa védvámos jellegű, hogy szemben az eddigivel hátralépés. A textil-árúk vámja Magyarország fogyasztóitól a külföldi olcsó szöveteket elzárja. Az is bizonyos, hogy az országnak e javaslat által tíz évre sokkal erősebb lekötése terveztetik, mint ez az eddigi szövetségi törvényben volt. Ez csak a kilenczedik évben volt felmondható, s Magyarországnak, mely a szövetségben a gyengébb fél, nincs módja sem a külföld részéről exportja ellenében netalán gyakorlott represszáliák ellen védni magát, se pedig nincs hatályos eszköze a sikertől majdan megerősödött lajtántúli védvámos köröket méltányosabb szerződési politikára bírni.

E körülmények közt nem járulhat a javaslatok változatlan elfogadásához.

Több mód lehet, hogy Magyarország érdekei jobban biztosíttassanak. Az első volna a tarifa módosítása, a védvámok leszállításával. Aztán a felmondási jog helyesebb szabályozása. Ilyen volna egy hosszabb provizórium behozatala, védvám tekintetében nagyban és egészben az 1868-iki szerződés vámtételeinek fenntartásával.

Ezért nem kötheti le szavazatát a törvényjavaslatok változatlan elfogadása mellett.

Széll Kálmán pénzügyminiszter: Tántoríthatatlan meggyőződése, hogy a jelenlegi politikai, gazdasági és pénzügyi helyzetben jobb egyezséget elérni nem lehet. A tarifa ellen felhozottakra megjegyzi, hogy a drágább posztó- és gyapotszövetek vámja valamivel emeltetett ugyan, de az olcsóbb szövetek vámja leszállíttatott. Az angol szövetek elbírják a vámemelést. Rámutat azokra az előnyökre, melyekhez a fogyasztási adók visszatérítésénél és a pénzügyi vámoknál jutunk. Részletes adatokkal kimutatja, hogy sokkal inkább érdekében áll az iparos Ausztriának, mintsem nekünk, Németországgal szerződést kötni. Nem a kormány, hanem a helyzet idézte fel a kabinetkérdést, mert mialatt krajczárok körül folyik az alkudozás, mind a két állam milliókra menő veszteségeket szenved. Ezért minél előbb véget kell vetni a válságos helyzetnek.

Tisza miniszterelnök: A kormány ragaszkodik a maga javaslataihoz; imparlamentárisnak tartaná azt, hogy mások

akaratát képviselje. Magyarország több szempontból hátrányban volt a tárgyalásoknál Ausztriával szemben, de volt egy előnye: parlamentáris felfogása és érettsége. Ne adjuk fel ezt az egyetlen előnyünket.

Csernátony: Csodálkozik, hogy akik most a javaslatok ellen nyilatkoznak, a miniszterelnöknél két évvel ezelőtt tartott értekezleten majdnem mindannyian helyeselték a kormány által akkor kifejtett irányt.

Szilágyi Dezső Szemére veti Csernátonynak, hogy a vitába, mely eddig tárgyilagosan folyt, személyi élt hozott. Nincs joga Csernátonynak arra, hogy a felszólalókat következetlenséggel vádolja.

Gorove elnök ezután kijelentette, hogy az értekezlet a javaslatokat általánosságban elfogadja.

A részletes tárgyalást függőben tartotta az értekezlet és csak február 20-ikán kezdte meg, miután a képviselőház általánosságban már letárgyalta és elfogadta a vámszövetségről és a tarifáról szóló törvényjavaslatokat.

TÁRGYALHATJA-E A HÁZ A KIEGYEZÉSI JAVASLATOKAT, MIDŐN AZ OSZTRÁK KORMÁNY LEMONDOTT?

A pártértekezlet tárgyalásainak idején érkeztek az első hirek az Auersperg-kormány válságos helyzetéről.

Január 24-ikén a klubok vezérférfiainak értekezletén Auersperg herczeg miniszterelnök a magyar kormány tagjaival folytatott legújabb tárgyalásokról ezeket mondta: A király elnöklete alatt tartott miniszteri tanácskozáson az osztrák kormány kijelentette, hogy a két kormány közt megállapított tételekben a pénzügyi vámok keresztülvitele lehetetlen. Erre Tisza és Széll — az osztrák miniszterelnök előadása szerint — a leghatározottabban kijelentették, hogy a két kormány között megállapított és a parlamentek elé terjesztett vámtarifa csak akkor számíthat a magyar országgyűlésen elfogadásra, ha az osztrák kormány kötelezi magát, hogy a kávé és petroleum vámtételeit, úgy amint erre nézve a kormányok megállapodtak, a reichsratban keresztül-

viszi. Az osztrák miniszterek erre kijelentették ő felségének, hogy mivel nem számíthatnak arra, hogy a reichsrat a kormánytól javasolt vámtételeket el fogja fogadni, tárczájukat ő felsége rendelkezésére bocsátják. Ő felsége azonban megbízta őket, hogy végleges elhatározása előtt újból lépjenek érintkezésbe a pártokkal.

A klubok vezérférfiainak ugyanezen értekezletén egy kérdés folytán Chlumetzky kereskedelmi miniszter kijelentette, hogy magyar részről az iparvámok leszállításában semmiesetre sem látnának megfelelő értéket a kávévám leszállítása fejében és hogy a magyar kormány ezt nem is kívánja.

A klubok határozatai a pénzügyi vámok dolgában nem fedték az osztrák kormány álláspontját és így az Auersperg-kabinet fenntartotta lemondását.

Erre hivatkozva a képviselőház január 26-iki ülésén Apponyi Albert gróf kérte a házat, halassza el a vám- és kereskedelmi szövetségről szóló javaslat tárgyalását addig, míg az osztrák kormányválság véget nem ér.

A ház azonban úgy határozott, hogy ragaszkodik a már korábban megállapított napirendhez.

A tárgyalás megkezdése előtt január 28-ikán Chorin Ferencz előadta, hogy a legutóbbi ülés óta a birodalmi tanácsnak hivatalosan bejelentetett, hogy ő felsége elfogadta a kormány lemondását, s ennek alapján indítványozza, hogy a ház függessze fel a tárgyalást.

Tisza miniszterelnök ellenzi a halasztást.

Horánszky törvényesség szempontjából pártolja Chorin indítványát. A törvény szerint a két kormány javaslatokat készít és ezeket a parlament elé terjeszti. Ausztriában pedig nincs kormány.

Zsedényi természetesnek találja, hogy azok, kik ellenzik az egyezséget, ennek tárgyalását minduntalan el akarják halasztani.

Szontágh Pál (somogyi) oldaltámadásnak mondja a halasztó indítványt.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Én nem mondom, tisztelt ház, hogy a szóban levő törvényjavaslatnak a napirendről egyelőre való levétele a törvényesség kérdése volna, s részemről szivesen elismerem, hogy a kiegyezési törvény, az 1867 : XII. tcz. 61. §-a betüjének, mely szerint a két kormány közös megállapodásával létrehozott javaslatok mindkét országgyűlésnek előterjesztessenek, formaszerűen igenis elég tétetett. Ha tehát nem tekinthetem a tárgyalás meg- vagy meg nem tartását a törvényesség kérdésének s nem tartom törvénybe ütközőnek e javaslat mostani tárgyalását, még kevésbbé érthetem és még kevésbbé tekinthetem a jelenlegi mellékes, inczidentális kérdés vitatását úgy, mint ahogy Zsedényi és Szontágh tisztelt képviselő urak itt felhozták. Mert aki ezen előzetes és túlnyomólag oly czélszerüségi kérdést, mely a kormány konszideráczióját kivánja, az elvetés vagy oldaltámadás kérdésévé teszi, annak álláspontja előttem majdnem úgy tünik fel, mintha önkéntelenül ennek a javaslatnak lehető legrosszabb sorsát akarná előkészíteni.

Miért nevezem én ezt, tisztelt ház, czélszerűségi kérdésnek? Azért, mert ha nem is a törvény betüje, de az 1867 : XII. tcz. szelleme szerint oly közös egyetértéssel megállapított javaslatokra gondolt a törvényhozó, melyek mindegyike a két külön állam parlamentje elé terjesztetvén, azon két külön parlament ott oly miniszteriumok által van aktualiter képviselve, kik egymás közt egyetértésben és mindegyik azon reményben vannak, hogy saját parlamentjöknek többsége az előterjesztett javaslatok iránt mindenik teljesen egyetért. (Úgy van! balfelől.) Ezért nevezi az idézett törvényczikk ezen szakaszában a javaslatot egyezségnek, ezért helyez súlyt a kormányok egyetértésére.

Én ugyan, tisztelt ház, nem tartom ezt nemzetközi szerződésnek, formailag törvényeink szerint nem is az, és a tisztelt kormányelnök kijelentése nézetem szerint nem is ezt jelentette; de annyi a törvény szelleméből következik, hogy a közös és azonos megállapítások létrejöttének könnyítése és biztosítása végett a törvényhozó egyenesen arra gondolt, hogy midőn ezeknek tárgyalása megindul, akkor a monarchia mindkét államában legyen mindenütt egymással

egyetértő miniszterium, akik mindegyikének kilátása van a parlamenttel összhangban keresztülvinni az egyetértőleg megállapított javaslatot. (Helyeslés balfelől.) Csakis így bírhat, tisztelt ház, mindenben döntő, de kétségtelenül nagy súlylyal azon tekintet, mely fel fog hozatni itt és a monarchia másik államának parlamentjében is: hogy ezen javaslat olyan, melynek keresztülvitelére a birodalom másik államában számítani lehet, mely tehát a czél elérésére alkalmas, és kell hogy ezen tekintet az álláspontokra mindegyik parlamentben befolyással legyen, kell hogy ezen tekintetnek súlya minden egyes parlamenti tag elhatározására, ha nem is mindig döntő, de jelentékeny befolyást gyakoroljon.

De ha a tárgyalás oly auspiciumok közt indul meg, midőn tényleg nem létezik miniszterium, mely ezt a birodalom túlsó államában ajánlaná és képviselné; midőn tényleg nem létezik miniszterium, mely ezt a birodalom túlsó államában magáénak vallván, reménynyel bírna a parlamenttel összhangban a javaslat keresztülvitelére, akkor következik-e ebből, hogy mi azt nem tárgyalhatjuk?

Nem következik. De következik belőle az, hogy annak a tekintetnek, hogy itt oly javaslatról van szó, melynek változatlan elfogadása a birodalom másik államában várható, ezen tárgyalásoknál kellő súlya nem lehet. És ezért mondom én, hogy czélszerűségi kérdés az, hogy most tárgyaljuk-e a javaslatot, vagy nem. Ezért mondom én, hogy ez túlnyomólag oly kérdés, mely a kormánynak konsziderációját nagy mértékben kivánja. És engedtessék meg hozzátennem ehhez, hogy én részemről nem is tartom egészen illőnek azt, hogy a birodalom másik államában fennálló válság valószinű eredménye iránt itt gyanítások állíttassanak fel; nem is tartom bizonyos tekintetekkel összeegyeztethetőnek azt, amit az egyik előttem szóló tisztelt képviselő úr mondott: hogy mert ennek a javaslatnak keresztülvitelére a lemondott miniszterium nem vállalkozott, ebből nem azt következtette, hogy az ottani parlament akaratával és hangulatával szemben bizonyos részben más utak szükségesek; hanem azt, hogy e javaslatoknak soha biztosabb sorsuk nem volt, mint a jelen pillanatban, midőn azt az eddig védők kénytelenek voltak elhagyni.

Részemről jól felfogható okokból tartózkodom e válság eredményére nézve véleményt mondani; de egyben meggyőződésem szilárd, tisztelt ház: hogy ha a tárgyalásokat, amelyeket törvényteleneknek nem tartanék, ma megkezdjük, kétségtelen, hogy ezen ház tárgyalásaira annak a tekintetnek, amelyre a törvényhozó gondolt és amelyre mások is gondoltak, hogy tudniillik itt oly javaslatról van szó, amelynek törvénynyé megalkotása Lajtán túl kilátással bír, e házban sokkal kisebb súlya lehet, mint lehetne akkor, ha azon előzetes feltételek megvolnának, melyekre előbb célozni szerencsém volt.

S ezért, tisztelt ház, és nem abból az okból, mintha a törvény tárgyalását megakadályozni akarnám, még kevésbbé pedig abból az okból, melyet az előttem szólott két képviselő úr e lépésnek tulajdonítni szándékozott, de egyenesen az 1867 : XII. tcz. szelleme és a lényeges szempontokban való könnyebb tájékozhatás tekintetéből én ahhoz az indítványhoz, melyet Chorin Ferencz képviselő úr benyujtott, hozzájárulok. (Helyeslés balfelől.)

Tisza miniszterelnök: A törvényességről fölösleges szólnia, mert Szilágyi Dezső helyesen fejtette ki, hogy e szempontból a tárgyalást ellenezni nem lehet. De mielőtt határozatra kerülne a sor, mindenesetre tisztában leszünk afelől, van-e odaát kormány, mely e javaslatokat védi.

A vita befejeztével előbb egyszerű szavazás volt, melynél az elterjedt hírek szerint a kormány álláspontja mellett csak nyolcz szavazatnyi többség mutatkozott; mielőtt azonban a szavazás eredményét Ghyczy elnök a háznak jelentette, a negyvennyolczas pártról névszerinti szavazást kértek. Ennek eredménye az lett, hogy a kormány mellett nagyobb többség mutatkozott. A szabadelvű-párt soraiból tizenheten szavaztak Chorin indítványára, jórészt ugyanazok, kik a párt értekezletén a javaslatok ellen szólaltak fel.

*

1878 február 4-ikén, pár nappal az adrinápolyi fegyverszünet és békepontozatok aláirása után, jelent meg az a császári

kézirat, mely az Auersperg-kormányt, »tekintettel a kiegyezési tárgyalások folytatásának és befejezésének sürgős szükségességére«, ismét hivatalba helyezi.

SZILÁGYI DEZSŐ KILÉPÉSE A SZABADELVŰ-PÁRTBÓL.

A kiegyezési törvényjavaslatokkal szemben elfoglalt álláspontja kifolyásaképen Szilágyi Dezső kilépett a szabadelvű-pártból.

Gorove elnök a kilépést csak később, a párt 1878 május 8-ikán tartott értekezletén jelentette be, azzal a megjegyzéssel, hogy mióta a kilépést bejelentő levelet vette, a pártnak nem volt értekezlete s ez okozta a késedelmet.

Szilágyi Dezsővel együtt kiléptek még: Bethlen András gróf, Bittó Béni, Horánszky, Kerkapoly, Khuen-Héderváry gróf, Molnár Aladár, Paczolay, Pulszky Ágost, Somssich Pál.

A VÁMSZÖVETSÉG TÁRGYALÁSA A KÉPVISELŐHÁZBAN.

A vám- és kereskedelmi szövetségről, továbbá a magyar-osztrák vámterület tarifájáról szóló törvényjavaslatok együttes tárgyalását a képviselőház 1878 január 28-ikán kezdte meg.

A három héten át folyt általános vitában az ellenzék a törvényjavaslatokkal szemben főképen a következő ellenvetéseket hozta fel és a vitatkozás ezen kérdések körül forgott:

A fogyasztási adókat illetőleg az ország sérelme nincs kellőképen orvosolva;

a vámtarifa az osztrák ipar érdekében magas tételeket foglal magában; a kávéra és petroleumra vetett pénzügyi vámok túlságosan megdrágítják a szegényebb lakosság fogyasztását;

az eddigi szabad-kereskedelmi irány fel van adva; a kormány szakít a szerződési politikával; vissza kell ahhoz térni és a külállamokkal a lejárt vagy felmondott szerződéseket meg kell újítani;

minthogy a kormány javaslatai az ország pénzügyi és gazdasági érdekeit nem elégítik ki, provizórium létesítésével új tárgyalásokat kell megindítani s egyszersmind az ideiglenes rendezés ideje alatt biztos adatokat szerezni az országnak Ausztriával és a külfölddel való kereskedelmi forgalmáról;

vissza kell állítani a hatvanhetediki törvénynek azt a rendelkezését, mely szerint a szövetség öt év elmultával felmondható.

A negyvennyolczas és függetlenségi párt elvi álláspontjánál fogva a külön vámterület mellett foglalt állást. De a közjogi alapon álló ellenzéki pártok és a szabadelvű-párt disszidensei is, kiknek élén Szilágyi Dezső állt, arra az esetre, ha Ausztriával kielégítő egyezség nem lenne elérhető, a vámterület elkülönítése mellett érveltek.

Szilágyi Dezső kifejtette a vámterületi elkülönítésnek úgy közgazdasági és pénzügyi, mint politikai kihatását az Ausztriához való viszonyunk szempontjából; a törvényjavaslatok elfogadását pedig attól tette függővé, hajlandó-e a kormány a beszédében megjelölt javítások iránt az osztrák kormánynyal tovább folytatni a tárgyalásokat.

Minthogy a kormány a kiegyezés megszavazását kabinet- és pártkérdésnek jelentette ki, ez volt tulajdonképen való nyilvános bejelentése Szilágyi Dezső abbeli elhatározásának, hogy kilép a szabadelvű-pártból.

Széll Kálmán pénzügyminiszternek a tárgyalás megindulásakor és befejezésével mondott beszédei összefoglalják a vita teljes anyagát és a különvélemények tartalmát is. Szilágyi Dezső, ki később, az általános tárgyalás tizedik napján szólalt fel, tüzetesen foglalkozik a pénzügyminiszter beszédével és visszatér reá a részletes tárgyalásnál is.

Mind Szilágyi, mind Széll beszédei minden részökben, de különösen a vámterület közössége és elkülönítése kérdésében oly érveket foglalnak magukban, melyek ma is teljesen az időszerűség hatását keltik. Megállapítható, hogy Széll Kálmánnak a szabadelvű-párt disszidenseivel és különösen Szilágyi érveléseivel szemben a vámterületi elkülönítés esetleges hátrányairól három évtizeddel ezelőtt mondott fejtegetései teljesen megegyeznek azokkal a nézetekkel, melyeket ő mind miniszterelnöksége idején, a Körber osztrák miniszterelnökkel létesített kiegyezés alkalmából, mind 1906 márczius 17-iki beszámolójában mint meggyőződése szerint való igazságokat vallott és hirdetett.

*

Mint a vám- és kereskedelemügyi bizottság előadója Baross Gábor képviselte a javaslatokat. A bizottság elnöke Péchy Manó gróf volt.

A bizottság annak kimondását kéri, hogy a kormány minden törekvését és alkotmányos befolyását arra fogja irányozni, hogy Ausztria-Magyarország és a külállamok között vám- és kereskedelmi szerződések köttessenek.

Különvéleményt adtak be: Apponyi Albert gróf, továbbá együtt Simonyi Lajos báró és Mudrony Soma, végül Simonyi Ernő.

Széll Kálmán pénzügyminiszter: Azon súlyos támadások, melyekben a kiegyezési javaslatok e legfontosabbika részesült, kötelességemmé teszik, hogy már most elmondjam nemcsak eljárásunk igazolásául, hanem a tárgyilagos bírálat érdekében is azokat, amiket e fontos és nagy kérdés körül erős meggyőződéssel hiszek és vallok. (Halljuk! Halljuk!)

A támadások két főirányzatra vezethetők vissza. Az egyik támadás azok részéről jön, kik semmi körülmények közt nem akarnak vámközösséget; a másik azok részéről, kik akarnak ugyan egyezkedést, de nem akarják ezt az egyezséget, mert az ország érdekeire károsnak tartják.

Az első irányzat folyománya azon közjogi, azon politikai doktrinának, melyet a szélső baloldal vall, folyománya úgyannyira, hogy a vámközösségnek részükről bármily feltételek közt való elfogadása valósággal negációja volna saját pártállásuknak.

Már azok, kik a másik irányzathoz tartoznak, két részre oszlanak. Vannak, kik azt mondják: mi akarunk egyezséget Ausztriával, akarjuk azt ezen és ezen feltételek közt, e feltételeket a jelen törvényjavaslatban nem találjuk fel: levonjuk ennek konzekvenciáját, azt, mely az ő szempontjukból természetes, állíttassanak fel a vámsorompók azonnal.

Mások nem így gondolkoznak. Mások, kik a ház különböző oldalairól szólaltak fel, azt mondják: ezen egyezséget nem fogadjuk el, de utasítsuk a kormányt újabb egyezkedés megkezdésére, tegyen a kormány újabb kísérletet az egyezkedésre, hozzon létre ennél jobb kiegyezést, addig pedig a status quo alapján létesüljön egy bizonytalan idejű provizórium.

Aki, mint Simonyi Ernő, azt mondja: a vámközösségnek abszolute semmi előnye nincs, az semmi körülmények közt

sem bír értékkel; aki, mint ő tette, a vámközösség felett feltétlenül pálczát tör, és így e javaslatot feltétlenül el is veti, annak okoskodását logikusnak, természetesnek tartom s egészen értem.

Azoknak okoskodását is, bár szintén nem helyeslem, de értem, kik azt mondják, hogy a javaslat nem tevén eleget az általuk kitűzött feltételeknek: elvetik azt; de levonják egyúttal ezen álláspontnak a konzekvencziáját: elmennek az önrendelkezési jog igénybevételének határáig és követelik a vámsorompók felállítását.

Amit azonban legkevésbbé érthetek, az azoknak okoskodása, kik nem fogadják el a törvényjavaslatot, de nem mennek el az önrendelkezési jog igénybevételének határáig; akik a szakítás kimondását veszélyesnek tartva, attól visszarettennek és a kiegyezési tárgyalások mai stádiumában, azon küzdelmek után, melyek annyi elkeseredést szültek; azon izgalmak után, melyek ma már nemcsak anyagi, hanem minden viszonyainkra a bizonytalanság bélyegét sütötték, azt mondják: folytatni kell a tárgyalásokat bizonytalan ideig, addig pedig jőjjön létre a status quo alapján egy bizonytalan ideig tartó provizórium. Ezt a legkevésbbé értem. (Élénk helyeslés a középen.)

Ezen érveléssel szándékozom most foglalkozni. (Halljuk! Halljuk!) Fogom érinteni azok érvelését is, kik az első irányzat híveinek vallják magukat, mert mindkét irány érvelésének sok az érintkezési pontja, mindkettő sokban azonos indokokat hoz fel. Ma ugyan, midőn kölcsönös álláspontjukból még nem kénytelenek a konkluziót levonni, mindketten egymást biztató békés és a mai időben szinte lélekemelő egyetértéssel helyeslik kölcsönösen egymás beszédeit; ellenben, ha a konkluzió levonására kerül majd a sor, — mert ebben azután már nagyon eltérnek egymástól — kérdés, vagyis előttem nem is kérdés, milyen lesz köztük az az egyetértés? (Helyeslés a középen.)

Két főpontba vonható össze annak veleje, amivel megtámadták a javaslatot azok, kik nem fogadják el, ámbár egy jobb egyezségnek hívei és barátjai.

Először, mert tarifája az előbbeni állapothoz képest határozott visszalépés; másodszor, mert szakít a szerződési politikával, lehetetlenné teszi a szerződések megkötését, vagy mint magát Apponyi gróf legmagvasabban kifejezte: nem felel meg

azon két exigenciának, melyet ő a közös vámterülettől követel, s ugyanezt fejtegette Bittó István is: nem adja meg az elcsó bevitelt s nem biztosítja a kivitelt.

De rosszabb-e ezen egyezség, mint az 1867-iki?

Hogy e kérdésre igazságosan lehessen felelni, nem elég vizsgálni a hátrányokat, melyeket a javaslatok egyike, és felejteni az előnyöket, melyeket másikuk magában foglal. Igazságos itéletet csak az fog mondani, aki mindannak, ami ha formailag nem tartozik is össze, de benső összefüggésben van egymással, összehatását vizsgálja és birálja.

Mik azon kérdések, melyek ha formailag nem is, de a kiegyezéssel és épp e javaslattal lényeges összefüggésben vannak? Ott van a quota a restituczióval; ott van a vámszerződés a fogyasztási adókkal, a pénzügyi vámokkal és a tarifával. Kezdem az utolsón és röviden fogom érinteni mindannyit. (Halljuk!)

Megvallom, a tarifában van emelés, nem a magyar fogyasztó, hanem az osztrák gyáros érdekében; megvallom, hogy ez áldozat, melyet a másik szerződő féllel szemben hozunk. De oly nagy-e az áldozat, mint aminőnek itt feltüntették? Aki igazságosan vizsgálja a tarifát, kénytelen bevallani, hogy emelés, oly értelmű emelés, mint aminőt magam is jellemeztem, csak két czikknél érdemel bővebb szót: a szövött és kötött árúk két csoportjánál, a pamut és gyapjúszöveteknél. De a pamutszöveteknél oly nagy-e az emelés? Mindenki be fogja ismerni, aki a jelen tarifát az 1868-ikival összehasonlítja, hogy azon árúczikkekre nézve, melyeknek fogyasztása nálunk a legjelentékenyebb, a tarifa nem emeltetik, hanem leszállíttatik. S ezek a közönséges árúczikkek. Míg a finomabbaknál a vám igenis emeltetik, de ezen emelés részben ellensúlyozva van a javaslatba hozott leszállításokkal.

A posztóra nézve azt mondják itt, hogy exorbitans az emelés, olyan, melyet az ország nem bír meg, s hogy az megszámíthatatlan milliónyi terhet von maga után.

Precziz számításokat arra, hogy milyen nagy lesz e teher, felállítani lehetetlen; hozzávetőleg számították önök is mindannyian, kik ezen tételt birálat alá vették. Én e hozzávetőleges számításokba nem ereszkedem; csak annyit mondok, hogy nem milliókban fejezhető ki a teher, melyet a posztónál a vám-

emelés maga után von, hanem kifejezhető százezrekben a külföldről bejövő szöveteknél, és talán egy vagy másfél millióban, vagy legfölebb valamivel azon túl ama szöveteknél, — a legrosszabb arányokat is véve föl — melyek Ausztriából jönnek be.

Ha felveszem azon egész összeget, mely a kérdéses angol árúkból Magyarországba bejön, az körülbelül 9—10 ezer métermázsa. Ha felveszem a legrosszabb arányt, mely az egyes kategóriájú posztókra a vámemelés folytán bekövetkezhetnék; ha felveszem a President, Pilot és az Union szövetek közt azt az arányt, melyet a legrosszabb esetben felvehetőnek jeleztek maguk a szakértők; ha felveszem mindezeket, akkor azt a kalkulust hozom ki, hogy az angol pótkonvencióval szemben 470.000 frt, az 1868-iki vámtarifával szemben pedig 300 és néhány ezer forint az, ami e behozatal után a magasabb vámban fizettetnék.

De nézzük: a valóságban fog-e ezen összeg fizettetni.

Azt hiszi-e valaki e házban, — pedig mondom, a legrosszabb arányokat veszem fel — hogy ezen egész összeg kizárólag és teljesen a fogyasztót fogja terhelni, hogy az angol gyáros nem fog igyekezni termelési arányának megváltoztatásával, termelési technikájának tökélyesbítésével ezen a vámon bizonyos mértékig kifogni? (Ellentmondások balról.) Ha önök nem hiszik, legyen szabad egyet említenem. (Halljuk!) Nem veszem a magunk érdekelt embereinek nyilatkozatait, hanem magukét az angol posztógyárosokét, kik ebben leginkább vannak érdekelve. A yorkshirei egyesült kereskedelmi kamarák bizottsága kiszámította, hogy a legrosszabb esetben 300.000 frtra megy az összeg, amelyre az annak idejében tervezett vámemelés tehető; pedig az sokkal nagyobb volt, mint amely jelenleg a ház előtt van. Beismerem, hogy az osztrák árúknál is lesz tehertöbblet. De kérdem azokat, kik e többletet oly véghetlen nagy számokkal tüntetik fel, kérdem Lónyay grófot, lehet-e azt állítani, amit ő mondott: hogy 8—9 millió forintnyi tehertöbblet az, mely a tervezett összes vámemelésből származik? Szerinte ugyanis 25%-kal emeltetnek a vámok, pedig 20 millió forintot tevén ki az ő nézete szerint az, mit eddig fizettünk Ausztriának vámokban: 28—30 millió az az összeg, melyet ezután fizetnénk, és e szerint 8 millióval többet fogunk ezentúl fizetni, mint amennyit fizettünk eddig.

Amint később vissza fogok rá térni, nekem aziránt is erős kételyeim vannak, hogy húsz millióra tehető-e azon összeg, amelyet ipartermékekért vám fejében most Ausztriának fizetünk. Ki fogom fejteni, hogy ezen szám nem alapos, és ebből az következik, hogy 25%-kal és az arany-ázsióval abszolute nem hozható ki a 30 millió, mert maga az alap, amelyet oly nagyon fölemelt Lónyay gróf, nem áll. De lehet-e azt mondani, hogy átlag 25%-kal emeltetnek a vámok, lehet-e egyáltalában átlagos emelésről beszélni? Azt hiszem, nem lehet. Hiszen a tarifának oly tömérdek osztályai, az árúczikkeknek oly különböző értéke mellett a diamétert e módon kiszámítani teljesen lehetetlen. (Élénk helyeslés a középen.)

Hisz Önök mondják, nemcsak én, hogy nincsenek adataink. Ha pedig nincsenek, lehet-e oly apodiktikus biztonsággal egy határozott számot mondani? Lehet-e azt mondani, hogy éppen 25% az emelés? (Helyeslés a középen.) Én adatot nem hozok fel arra nézve, hogy mennyi, mert biztos adat erre nézve nincsen; de éppen azért, mert a megelőző adatokat — amint ezt ki fogom fejteni — prekárius természetűeknek hiszem, nem fogok belőlük levonni következtetést, csak egyet említek fel. A legnagyobb emelés, amely e tarifában van s amely ellen e házban támadás intéztetett: a gyapjúszöveteknél fordul elő, a többinél jórészt az emelés úgyszólván minimális. Eszerint azon 8—9 milliónak, amit mint többletet kiszámítani hallottam, túlnyomó nagy része kell hogy e tételből származzék.

Nézzük, áll-e ez? Egy egyszerű kombinácziót kisérlek meg, minden pretenziója nélkül annak, hogy számaim apodikticze biztosak. Kiszámítottam, mennyi gyapjút gyártanak posztóvá Ausztriában; kiszámítottam, mi a kivitel és mi a bevitel és mi marad tehát a belfogyasztásra, s ebből alaposabban dedukálhatom, mint azokból a prekárius forgalmi adatokból, hogy micsoda mennyiségű posztó az, amit Ausztriából Magyarországra behoznak. Igen egyszerű a számítás, — mondom, hozzávetőleges számítás ez is — de szolgáljon ez is némi adalékul, mikor igazságos kritikát akarunk gyakorolni. (Halljuk!) 309 ezer métermázsa gyapjút dolgoznak fel Ausztriában. Ha ebből 56%-ot veszünk — ezt veszik a szakértők, ezt veszi a technika — mint kész árút, amely ebből kikerül, 173 ezer mázsát nyerünk. Ha ebből leszámíttatik a külföldre kivitt 31 ezer mázsa gyapjú-

árú, marad a belfogyasztásra 142 ezer mázsa. Ha ezt a lélekszám aránya szerint osztanók is fel Ausztria és Magyarország között, tehát oly arány szerint, mely abszolute nem áll, mert ha azt mondjuk: ugyanannyi gyapjúárút fogyasztunk Magyarországban, amennyit Ausztriában fogyasztanak, ezzel mindenesetre a fogyasztást Magyarországban kétszerte nagyobbnak vesszük a valónál, akkor 60.000 métermázsa gyapjúárút fogyasztanánk osztrák czikkekből. Már most számítsuk ki, ez a vámtarifa milyen emelést jelent? Ha egy mázsánál 30 forint emelést veszünk fel átlag, — pedig ez a legmagasabb emelési arány, mert vannak kisebb, vannak nagyobb emelések — tehát ha e valótlan arányt vesszük is, még akkor is csak másfél milliót mutatna a vámemelés. Ha már az oroszlánrésze az emelést tartalmazó iparczikkeknek ezt mutatja: lehet-e azt mondani, hogy valamennyi iparczikkből — pedig a többinél alig van emelés, vagy ha van is, az igen csekély — 8—9 millió teher áramlik az országra. Én azt hiszem, hogy ezt alaposan mondani nem lehet. (Élénk helyeslés a középen.) Teher igenis foglaltatik e tételekben, de ne túlozzuk ezt, mely százezrekbe mehet, de milliókra nem. Ha a vámokban rejlő terheket, mint Lónyay gróf helyesen megjegyezte, nem látja a közönség, mint azt megírta Bastiat; másfelől ha szakember azt akarná kimutatni, mit a nép nem lát, de érez, ne fessen oly képeket, melyek a szigorú kritikát nem állják ki; ne túlozzunk, mert ezzel az ügynek semmi irányban nem fogunk használni. (Élénk helyeslés a középen.) . . .

Bármennyire a szabadkereskedelmi teória hívei vagyunk is: lehet-e akkor, mikor az Ausztriával kötendő szerződésről van szó, szabadkereskedelmi teóriát felállítani, mint Lónyay gróf tette, ki azt mondá, hogy csak úgy és akként szabad vámokat kivetni, amikor és amennyiben az állam szükségletei kívánják? Tehát csak pénzügyi vámokat kiván. Szabad-e így szólni, midőn a közös érdekeknek méltányos kompenzáczió melletti számbavételén sarkal az egész vámközösség? Lehet-e mondani, hogy semmi egyéb vám nem vethető ki, mint csupán a pénzügyi vám, melyet az állam szükségletei szempontjából akarunk behozni? Én azt hiszem, nem lehet.

A másik főérv, mely a javaslat ellen felhozatik, az, hogy kereskedelmi szerződések megkötését lehetetlenné teszi, és teljes szakítást jelent a szabadkereskedelmi politikával.

Beismerem, hogy ez a legerősebb érv; érzem, hogy ez a javaslatnak a leggyengébb oldalát találja. Beismerem, hogy magam is egész súlyát érzem azon aggályoknak, melyek kezökbe adták ezen érvet azoknak, akik féltik a kivitelt, féltik velem együtt. De szigorúbban és teljes tárgyilagossággal megvizsgálva a kérdést: nem lehet-e találni támpontokat, melyek ha nem is oszlatják el teljesen az aggályokat; melyek ha garanciákat, abszolut garanciákat nem adnak is, de igazolják, — amit mi mindig mondunk — hogy a szerződésen kívüli állapot nem akar rendszer lenni, hogy ez csak átmeneti, kivételes állapot, melyből át akarunk menni a kereskedelmi szerződések megkötésére. (Nyugtalanság a baloldalon. Fölkiáltások: Majd tíz esztendő mulva!) Higyjék el, ha semmi más argumentumom nem volna, mint az, hogy bízzanak meg azon törekvésben, melyet e kormány és minden kormány azon irányban, hogy szerződéseket kössön, kötelessége szerint tanusítani fog, nem is foglalkoznám e teóriával bővebben. De azért akarok vele foglalkozni, mert — és teljesen igazat adok e tekintetben Bittó Istvánnak — ezen tisztán szubjektiv és beismerem, magában véve abszolute semmi megnyugvást nem nyujtó momentumon kívül, tárgyi és érdemleges érveim is vannak. (Halljuk! Halljuk!)

Én azon állapotot, hogy mi Németországgal — például veszem a legerősebben érdekelt és bennünket legerősebben érdeklő országot — kereskedelmi szerződésen kívüli állapotban legyünk, sok ideig fönntarthatónak magam részéről nem képzelhetem. Ha nem jött létre vele most azon szerződés, amit mélyen sajnálunk, higyjék el, ennek oka azon jórészben ki nem forrt, meg nem állapodott gazdasági harczban is van, mely Németországban magában folyik, jórészben van oka ennek abban is, hogy a harmadik compaciscens a másik kettőt a tárgyalások alatt nem látván egyetértésben maga előtt: talán nem tett meg mindent a maga részéről is, hogy a szerződés létrejövetelét biztosítsa.

De mik azon okok, amikből én erősen hiszem, bár jótállani érte nem bírok, hogy a szerződéses állapotra való átmenetel előbb-utóbb bekövetkezik és a dolog természetében, a dolgoknak mélyében gyökerezik? A mai időben, midőn az anyagi érdekek terén a tömörülés, az érdekek kiegyeztetése,

az összesímulás parancsszava előtt meghajlik minden ország: lehetetlennek tartom, hogy oly két nagy forgalmi terület, mint monarchiánk és Németország, sokáig egymástól izolált állásban maradhasson. Ezen érdekközösség maga, mely úgy Németországra, mint monarchiánkra nézve fennáll, leghathatósabb garanciája annak, hogy a szerződésen kívüli állapot végleges nem lehet.

Azt mondják, hogy e tarifa kielégíti ugyan az osztrák érdeket, de nem a magyart; Ausztria meg lesz elégedve a tarifával és nem fog szerződésekre törekedni, s ebben látja Apponyi gróf a nem tökéletes kiegyezést a két kormány közt. Ausztria kormánya nem akar majd szerződni; hiába akarunk mi; nincs érdekükben, hogy utána menjenek, a mi kedvünkért pedig nem teszik; viszont mi vagyunk egyedül azok, kik a szerződésen kívüli állapottól tarthatunk.

Ha ezen argumentumot alaposnak volnék kénytelen elismerni, letenném a fegyvert. De nem ismerhetem el alaposnak, mert amily érdeke a magyar nyerstermelőnek, az export által élő magyar nyerstermelőnek, hogy szerződések köttessenek: épp oly érdeke ez, higyjék el, azon iparnak, mely Ausztriában csak úgy bír virágozni, fejlődni és fennállani, ha exportálhat; neki épp oly érdeke, hogy ne álljon izoláltan, hogy köttessenek szerződések, hogy magát retorzióknak ki ne tegye. (Ellentmondás balról. Helyeslés a középen.) Önök ezt nem hiszik. Itt van egy egyszerű statisztikai kimutatás. Csak egypár számot fogok idézni, melyek azt bizonyítják, mily nagy érdekében van az osztrák iparnak, hogy exportáljon, és mennyire nem elég neki a belföldi piacz. Hiszen oly ipar, mint a vasipar, az aczéllal együtt, közel négy millió értéket visz ki félmillió mázsa fejében; a pamutipar 17 millió értékkel szerepel a kivitelben 300.000 mázsával; a vászonfonalak hat millió értékkel szerepelnek a kivitelben 40.000 mázsa után; a vászonneműek 14,000.000 értékkel 178.000 vámmázsa után; a pamutfonalak négy millió értékkel, a gyapjú húsz millió, a selyem hat millió, a papír és papírárú kilencz, a bőr és bőrárúk tizenöt, a faárú tizenegy millió értékkel; a rövidárúk 36 millió értékkel, az üvegárúk 19 millióval, az agyagárúk két millió forinttal, stb. Azt hiszik-e Önök, hogy ezen ipar, amely annyit visz ki a monarchia határain, nem éppen annyira tartja szükségesnek,

hogy a maga részére kedvező vagy legalább oly és ne mostohább elbánást biztosítson, mint amelyben részesülnek más beviteli iparos államok? Fontolják meg, hogy a német határokon ezen czikkeknek igen nagy mennyisége megy ki, de immár ezen utóbbi czikkek jelentékeny mennyisége magában Németországban megmarad. Hogy többet ne említsek, pl. a vászonneműekből, a lenfonalakból 178.000 mázsa kivitel mellett a német határon 176.000 mázsa megy át; a vászonneműeknél 147.000 mázsa kivitelből a német határon 76.000 mázsa megy át. Az agyagárúból, faárúkból, rövidárúkból a kivitelnek fele, sőt az üvegárúkból kétharmadrésze stb. megy ki a német határon, és ennek azután ott marad jelentékeny része.

Vajjon ily körülmények közt azon iparosok nincsenek-e érdekelve az iránt, hogy a külfölddel, illetőleg Németországgal annak idején létrejőjjön a szerződés? Éppen úgy, mint mi, kik viszont nyers exportunkat féltjük. (Élénk helyeslés a középen.) A német vámegylet statisztikájából könnyen ki tudnám mutatni, hogy e czikkekből milliókra és milliókra menő értékek magában Németországban fogyasztatnak.

Az előadottakkal, úgy vélem, bebizonyítottam azt, hogy a szerződések megkötése nemcsak a mi érdekünk, hanem érdeke az osztrák iparnak is, és ha ennek is érdeke, ha ezen érdek a mienkkel azonos, szolidáris: természetesen törekedni fognak ők is, hogy megköttessék a szerződés, s hogy még eddig meg nem köttetett, az az általam említett körülményekre vezethető vissza.

De azt mondják Önök: a retorzió csak Magyarország ellen fordul, az osztrákoknak nincs mit félteniök. Vajjon nem teljesen bilaterális-e e tekintetben is a mi helyzetünk? Sőt nem lehet-e azt mondani, hogy ha Németországnak választása van: vagy megvámolni és retorzióval illetni nyersterményünket, vagy pedig az iparczikkeket, nem inkább az utóbbi ellen fog-e fordulni? Azt gondolom igen; legalább az a valószínűbb feltevés, hogy inkább azon czikk ellen fog retorziót használni, amelylyel magának nem árt, hanem a maga iparát védelmezi, és nem azon czikk ellen, melylyel nem csak hogy védelmet nem biztosít magának, hanem a maga életét sokkal drágábbá s a maga iparviszonyait sokkal nehezebbekké teszi. (Élénk helyeslés a középen.)

De azt mondják Önök: itt van az agrárius mozgalom Németországban. Azt mondja Apponyi gróf, nem lehet-e ennek következtében várni, hogy ott a nyerstermékek vám alá vonatnak? Oly országot, mely a gazdasági fejlettség azon fokán áll, mint Németország, agrárius mozgalomtól nem féltek. Csak egy tényre figyelmeztetem Apponyi grófot. Mikor be akarták hozni a vasvámokat, elfogadta-e azokat a német parlament? Nemde az egész német parlament ellenszenve folytán le kellett mondani azon eszméről, hogy a vasvámok emeltessenek? Agrárius mozgalmak megindulását akarta bebizonyítani tisztelt barátom azzal, hogy reá mutatott arra, hogy a tárgyalások alatt miért nem akarták megadni Németország részéről a vámmentességet a nyerstermelési czikkekre. Ez a főnyersterményekre, mint gabona, liszt, bőr, állatok stb. inkább mondhatnám pénzügyi szempontból behozandó droit de statisque-féle díjból állott, s nem védelmi szempontokból való vámról volt szó, és gondolom, ez latba nem esik.

Most nem tehetem, hogy védelmi plaidoyer-met ne folytassam azokkal szemben, miket az utolsó ülésben Lónyay gróf e javaslat ellen felhozott, és midőn köszönetet mondok azon elismerésért, amelylyel rólunk, buzgalmunkról megemlékezett, mondhatom, erősebben, élénkebben nem támadott meg senki, bár teljesen sima modorban intézte támadását ellenünk.

Lónyay gróf öt-hat pontba foglalta össze azon vádlevelet, melylyel hadat üzent ezen egyezségnek, ama tétele bizonyítására, hogy ezen egyezség rosszabb, mint az, amely 1867-ben köttetett.

Azt mondja: a régi egyezség a szabadkereskedelmi irányt törvényesíti, ez a védvámrendszert. A régi egyezség nem növelte az adózók terhét; ez növeli. A régi egyezség mellett létrejöttek szerződések; hogy emellett létrejönnek-e, kérdéses. A régi kevésbbé kötötte meg kezünket a fogyasztási adók tekintetében, mint ez; a régiben megvolt az öt évi felmondás.

Határozott nézetem szerint Lónyay grófnak e vádpontjai nem állják ki mindenben a szigorú kritikát.

Azt mondja Lónyay gróf, hogy a régi egyezség törvényesíti a szabadkereskedést, ez nem. Egy összehasonlító táblázat van a nyomtatványok között; méltóztassék megnézni, az 1865-ben Németországgal kötött és 1865 július 1-én életbeléptetett

tarifa mennyivel volt közelebb a szabadkereskedéshez, mint ez. Ha az törvényesíti a szabadkereskedést, ez pedig a védvámrendszert, ebből az következik, hogy annak sokkal alacsonyabbnak kell lennie. De nem találnak abban két-három olyan tételt, mely ennél inkább hajlanék a szabadkereskedelmi irány felé; de találnak százával olyat, mely határozottan nagyobb vámtételeket mutat fel, mint e javaslat. (Helyeslés középen.) Ha tehát ez a védvámrendszert állapítja meg, amaz nem, akkor ennek kellene a magasabb tarifát magában foglalnia. De ez a tényekkel teljesen ellenkezik.

Ha Lónyay gróf azt mondta volna, hogy az 1868-iki szerződés és az 1869-iki konvenczió előnyösebb, akkor tökéletesen igaza volna; de azon konvencziók épp az 1867-iki vámszövetség alapján jöttek létre, nem pedig az 1867-iki törvény jött létre a szerződések alapján. (Élénk helyeslés a középen.) Ez úgy áll, ez tehát megfordítása a dolognak. És mi zárja azt ki, hogy ne köttethessenek e törvény mellett is szerződések? Nincs reá garanczia, de nincs is kizárva, mint éppen az imént kimutattam. Ha igazságosak akarunk lenni, akkor így kell itélni.

Ha ez Lónyay gróf szerint koloniális politikát inaugurál, kérdem, mennyiben volt kevésbbé gyarmati politika az, mely az 1867-iki kereskedelmi szerződésben foglaltatik? Mennyivel volt kevésbbé gyarmati az 1867-iki szerződés alapját képező tarifa, mely minden egyes tételében magasabb volt, mint ez? (Ellenmondás balról.) Én tisztán a tényekhez tartom magam, amint méltóztatnak látni, és semmiféle sophismákba nem bocsátkozom, mert hiszen azt elismertem, hogy az 1868—1869-iki tarifa jobb volt; csak azt nem ismerem el, hogy az 1867-iki egyezség jobb alapon jött volna létre, mint ez.

Azt mondja Lónyay gróf, hogy a régi törvény a fogyasztási adókra nézve kimondja, hogy egyenlők legyenek, de nem zárta ki a lehetőséget, hogy azok a szerződés tartama alatt czélszerűbben módosíttassanak, ez pedig részint kizárja e módosítás lehetőségét, részint megnehezíti azt.

De hát hol zárja ki? E javaslat azon szakasza, mely a fogyasztási adókról szól, szóról-szóra ugyanaz, mely az 1867-iki törvénybe beiktattatott. (Úgy van! a középen.) És akkor, mikor a ház túlsó oldaláról talán Várady Gábor azt követelte,

hogy ne mondja a törvény azt, hogy egyenlő szabályok alapján kell a fogyasztási adókat kezelni, hanem az mondassék, hogy egyetértőleg kell kezelni: ki védelmezte e helyről azt a szót, hogy: egyenlő? Lónyay gróf. És helyesen tette, mert l közös vámterület alapján ez másképen nem is lehet. De lehet-e akkor azt mondani, hogy e javaslat jobban kizárja a módosításokat, hogy ez valamit e téren fölad? (Helyeslés a középen.)

Lónyay gróf talán a czukoradót értette, mert egyedül a czukoradóról szóló javaslat az, mely tíz évre konvenczió alakjában van megkötve, a többi egy sincs időhöz kötve, sem a sör-, sem a szesz-, sem a többi közvetett adó. (Helyeslés a középen.) És hogyan áll a dolog a czukoradónál? Ha már meg kell engedni, amint ő megengedte, hogy az adót egyenlően kell kezelni, akkor a legjobb mód az, melyet az én törvényjavaslatom elfogadott, melyet a szakértők is elfogadtak, akik közül senki, de még itt sem szólalt fel senki azon rendszer ellen, hanem csak az egyenlőség ellen. De az egyenlőséget nem e törvényjavaslat stipulálta, hanem az 1867-iki törvény, szórólszóra úgy, mint most az én javaslatom. (Helyeslés a középen.)

Vizsgáljuk meg e kérdést, mert különben nem itélhetünk tárgyilagosan. Abban rosszabb-e a helyzet, hogy azon pénzügyi hátrány, mely a fogyasztási adóknál előáll, orvosolva nincs? De hát ez 1867-ben más állapotban volt? Alteráltattak-e e részben az 1867-iki törvények? És az, hogy a pénzügyi vámok némely neme, mint a kávé, a déligyümölcs vámja legalább némi, bár nem teljes kompenzácziót hoz, hátránya-e az egyezségnek és a fogyasztási adók dolgában súlyosabbá teszi-e a helyzetet? (Tetszés a középen.) Ne mondják tehát, hogy roszszabbítottuk a helyzetet, csak egy irányban is. Az ellenkezőt mutatják a tények.

Azt mondja Lónyay gróf, hogy az 1867-iki kiegyezésben megvolt az ötévi felmondás, ebben nincs meg. Erre nézve most csak azt jegyzem meg, hogy ha haeresis az 1867-iki törvényekkel szemben az, hogy itt nincs felvéve az ötévi felmondás, akkor e haeresis azonos azzal, melyet Lónyay gróf miniszterkorában elkövetett, mert az ő törvényjavaslatában sem volt ez benne. Fölvették azt Ausztriában a birodalmi tanácsban és itt e módosítást elfogadták. (Úgy van! a középen.)

De mi az a jobb, amit a kormány javaslata ellenében kívánnak? Külön vámterület, vagy provizórium új egyezkedéssel más alapokon, mint Apponyi gróf javasolta, vagy pedig provizórium és utána új egyezkedés Lónyay gróf határozati javaslata értelmében.

Elmondom nézetemet mind a három megoldási módozatról. (Halljuk!)

A külön vámterület következéseit nem is lehet egyhamar belátni. A külön vámterület jelenti nem többé az érdekek versenyét, hanem harczát; nevezetes tágítását ama kötelékeknek, melyek az egymásra utalt két felet most összekötik; kezdődnék ez az anyagi téren, de hogy hol végződnék, azt ma hamarjában megmondani nem is lehet.

Lónyay gróf azt mondja: mit ártana a külön vámterület a monarchia tekintélyének? Hiszen az 1848 előtt is fennállott. Ebben nem érthetek vele egyet. Nem azért, mert önmaga is megfelelt erre, mondván: hisz az nem volt egyéb, mint vámsorompó harminczadokkal Magyarország ellen intézve, de külön vámterületnek azt még mondani sem lehet. Inkább Lónyay gróf beszédének egy másik részével tartok, hol ezzel ellenkezőleg azt mondja, hogy semmi sem képes a viszonyokat annyira meglazítani, mint a külön vámterület; az összetartozóságot úgy kifejezésre juttatni, mint a közös vámterület, és semmi sem képes Magyarországnak, mint földmívelő országnak érdekeit a forgalom szabadságának áldásainál fogva jobban kielégíteni.

Kissé bővebben kell foglalkoznom a külön vámterület azon oldalával, melyet oly sok irányban panaceának tüntetnek fel, t. i. a pénzügyivel.

Őszintén megvallom, rég kerestem az alkalmat, hogy valahára szabad legyen nekem is azon sok számítást, melynél a sok új milliótól csak úgy szédül az embernek a feje, megvizsgálni, vajjon alaposak-e vagy sem?

Simonyi Ernő azt mondja, hogy 24 millió a legkevesebb, amit tiszta ajándékkép Ausztriának adunk. Lónyay gróf egy kicsit magasnak tartja azon számításokat, melyek a túloldalról felhozatnak, de részéről szintén nem nagyon alacsony számítást állít fel, mondván: 250 millió lesz a behozatalunk, ennek 8%-os vámja 20 millió, s ez a vámjövedelem. Ehhez hozzá-

számítván a fogyasztási adó és a restuticzió pluszát, kihoz 20 milliót nevezetesen meghaladó összeget.

Először is az iránt akartam magammal tisztába jönni, de megvallom, nem egészen sikerült, hogy ezt a 20 milliót Lónyay gróf melyik teória szerint számította ki. Azon teória szerint-e, hogy nem szabad több vámot kivetni, mint amennyit az állam szükséglete kiván, mert e teória szerint, ha az iparczikkekre igen alacsony vám vettetik ki, a 20 milliót semmi körülmények közt nem fogjuk elérni, de még csak meg sem közelíteni. Vagy pedig azon másik teória szerint számítja-e ki, mely szerint a 8%-ot mint átlagos vámot állítván fel, így hozza ki a 20 milliót? De akkor, tisztelt képviselő úr, hogyan vagyunk azzal a szabadkereskedelmi teóriával? Mert az, aki 8%-os vámot vesz fel átlagul, az nem szabadkereskedő többé; (Helyeslés a középen) az ne mondja e javaslatra, hogy ez koloniális rendszer, mert az ő rendszere ennél sokkal koloniálisabb. (Helyeslés a középen.)

Megkisérlem e számítást kissé közelebb megvizsgálni. Azt mondja: 250 millió a behozatal, 8% a vám, itt a 20 millió. Én sem az egyik, sem a másik tényezőt, sem a 250 milliót, sem a 8%-ot a magam gyarló biráló tehetsége segítségül vételével alaposnak nem ismerem el. Az a 250 millió hogyan jő ki? Ez az összeg vétetett azon forgalmi statisztikai adatokból, melyek közkézen forognak és mutatják Magyarországnak úgynevezett bevitelét.

Én e statisztikai adatoknak — és ezt itt Lónyay gróf és Bittó István elismerték — alaposságot, fontosságot tulajdonítani nem vagyok képes. De ha nem tulajdonítok nekik fontosságot; ha Lónyay gróf csak ezután akarja az adatokat keresni az ő határozati javaslatával, akkor ne is építsünk azokra oly nagy következtetéseket. Az a 250 millió úgy jön ki, hogy felvesznek értékeket, melyek hogy mennyire ingatagok, nem helyesek, azt csak két példával fogom illusztrálni. Nem akarom bebizonyítani, hogy valóságban mennyi a bevitel; de azt be fogom bizonyítani, hogy az a 250 millió igenis sok, hogy az nagy részében illuzió.

Azon természetes körülmények között, melyekben ezek az adatok készülnek, sem az osztályozásra, sem az értékelésre nem lehet helyes mértéket felvenni. Csak egy pár czikket fogok felhozni, amelyet sokkal nagyobb értékben vesz fel a mi statisz-

tikai hivatalunk, mint azon kimutatás, mely az egész monarchia forgalmát mutatja s mely az utolsó kipuhatolások szerint állapítja meg az értéket. Igy, amíg a selyem 3400 frt értékkel vétetik fel nálunk, a monarchia statisztikai kimutatásában 2400 forinttal van felvéve; míg az apró árúk 890 forinttal vétettek fel itt, ott csak 400 forinttal vannak felvéve; míg a lenárúk nálunk 120 forinttal szerepelnek, ott 40 forinttal számíttatnak; bőr nálunk 235 forint, amott 122 forint.

De hogyan lehessenek alaposak azon kimutatások, melyek nem törődnek azzal, s ez ma másképen nem is lehet: mi honnan ered, hanem azt veszik számba: mit hol raknak ki a vasúton? Igy megtörténik, hogy pl. — és ez a kimutatásoknak legerősebb kritikája, melyhez több kommentár nem is kell — kimutatják, hogy 1873-ban 26,000.000 értékű dohányt hoztak be. Hogyan? A kimutatások szerkesztésének mai apparátusával és adataival általánosan azt a rendszert kell követni, mert egyéb adatokkal nem bírnak, hogy pl. minden dohányt, melyet Pozsonyban raknak le, azért, hogy onnan kocsin a hainburgi gyárba vigyék, magyar importnak vesznek, mert Pozsonyban rakják le. Amit a fiumei gyárba küldünk, szintén magyar importnak vétetik, mert ott szállítják ki; ami dohányt Galicziából az osztrák rezsi számára Budapesten keresztül Karintiába és Stájerországba szállítanak, minthogy Budapesten lerakják és Budán felrakják, magyar importnak veszik s így hozzák ki a 26 millió dohánybehozatalt. Pedig a magánosok 379.000 forint értékű árút hoztak be; ezt tudjuk az engedélyekből; mi pedig kiadtunk összesen a rezsire 12 milliót. Már pedig 12 millióból, melyből a külföldi dohány bevásárlására akkor 7—8 millió fordíttatott, 26 millió értékű dohányt csak nem lehet vásárolni. (Helyeslés a középen.)

Igy van ez a statisztikai bázissal, nemcsak erre, hanem más czikkekre nézve is. Ha valaki fel akarja venni, hogy mennyi az a behozatal, mely után esetleges külön vámterület mellett vámot lehetne szedni, akkor ezen értékeket nagyon kellene devalválni, és ez az első leszállítása, első csorbája a 20 milliónak.

Mi a másik csorba? Mondtam, nem ismerem el a másik tényezőt sem, t. i. a 8% alaposságát. Miért? Lónyay gróf azt mondja: e mellett jönne be a 20 millió jövedelem. Ezen 8% átlag véve oly magas, hogy fel fogok sorolni egy pár igen spo-

radice kiszedett árúczikket, amely az új tarifa szerint — nem is a régi szerint — 8%-nál sokkal kisebb. Ha fölvesszük, hogy e czikkek hányad részét teszik a forgalomnak, akkor megközelítő képet nyerünk az iránt, hogy az egész forgalomra lehet-e 8%-ot felvenni? Például a lenárú 4, selyem 7, árúk sörtéből 2, papírárúk 3, bőrárúk 2½, faárúk 2, üvegárúk 5, vasárúk 6, agyagárúk 3, fémárúk 3, apróárúk 1½%-kal vannak megvámolva az új tarifa szerint, a régi tarifa szerint pedig alább. Igaz, vannak egyes czikkek, melyeknél a százalék magasabb. De vegyük a magasabbakat, pl. a gyapjúárúkat. Maguk a gyapjúárúk az új tarifa szerint körülbelül a legmagasabb vámemelés alá esnek, s még itt is egészben az értékhez képest átlag nem annyival magasabb a vám, hogy az összes czikkekre az átlagot annyira emelné. Ha így áll a dolog, nem kell-e egy másik csomót leszámítani, mert 8% átlag leszámítás túlságos magas?

Azután van itt még valami, mit le kell számítani, mit Lónyay gróf nem méltatott figyelemre. Köztudomású, és úgy van a vasutaknál, a postánál és mindenütt, hogy minden forgalom a világon, mihelyt nehezíttetik, mindenesetre csökken. Azt hiszi valaki, hogy vámsorompó mellett akkora lenne a forgalom, mint anélkül? Én azt tartom: nem.

A harmadik körülmény, — ezt Lónyay gróf is említette — amiért le kell számítani egy bizonyos összeget, az a költség, amibe a vámsorompók fenntartása kerül. Azt hiszik, hogy 400 ezer forinttal fönn lehetne azt tartani? Millióba fog az kerülni. Hiszen a mi határunk nem lenne sokkal kisebb, mint az egész monarchia határa. És mennyivel lenne kisebb a mi költségünk, midőn az az egész monarchiára nézve 1,800.000 forintot tesz?

Aztán le kell számítani még a mai vámjövedelmünket. És ez nem három millió, mint a különvélemény mondja, mert nem lehet vámjövedelemből kiszámítani, mi marad a restituczióból. A restitucziò kérdése nem tartozik ide, az más szempont alá tartozik, mert ha a vámjövedelem kiszámításáról van szó, akkor nem a nettót kell venni, hanem a bruttót, az pedig 20 millió. Ennek 30%-a hetedfél millió. Ezt is le kell számítani, de akkor a 20 millió forint nagyon le fog olvadni, — nem tudom ugyan, hogy mennyire, mert azt biztosan kiszámítani nem lehet, de hogy le fog olvadni, azt én ezen biztos tényleges

adatok alapján határozottan állíthatom, nem is szólva az ellenkező oldalról bekövetkezhető megvámolásról. (Helyeslés a középen. Ellentmondás és mozgás balról.)

De ha a külön vámterület a szakítás veszedelmével jár, mi legyen hát? Legyen, amint Lónyay gróf határozati javaslata proponálja, provizórium, statisztikai czélokból egy kis kontról-vonallal, és utána legyen egy gyökeres megoldás.

Én a provizóriumot, a status quonak ideiglenes, teljesen bizonytalan időre való fenntartásával, megoldásnak nem tartom, abból látok sok rosszat fejlődni, de jót nagyon keveset vagy éppen semmit. A provizórium — nézetem szerint — a bizonytalanságnak permanenciáját, a krizisnek, az izgalmaknak, az elkeseredésnek állandósítását jelenti, annak szétbontó, megakasztó, sorvasztó erejét látom ma is, de jótékony hatását nem. (Mozgás balról.)

Csak egyetlenegy példával fogom ezt illusztrálni. Azt hiszik, hogy a mai állapotnak nincs befolyása azon általános stagnáczióra, mely minden téren, de főleg az anyagi téren mutatkozik? Azt hiszik, hogy ha nem is egészben ez az oka, de részben nem hat-e ez közre arra, hogy a főváros legelső pénzintézetei, amelyek nálunk némileg a depozitbankok helyét pótolják, használatlanul hevertetik pénzeiket? Azt hiszik, az semmi, midőn ezen első pénzintézetek akkor, mikor mi arról panaszkodunk, hogy nincs pénzünk, nincs az iparnak, földmívelésnek az, ami a nervus rerum gerendarum: milliókat küldenek Bécsbe 3 és 7%-os kamatozás mellett? Azt hiszik, hogy ily provizórium mellett bármiféle politikát, akár külügyit, akár belügyi, akár hitelügyi vagy pénzügyi politikát lehet csinálni? Azt hiszik, hogy nem eleget vesztett már ez a monarchia és ez az ország súlyban, tekintélyben, anyagi és hitelérdekeiben e hosszú harcz alatt az egész külföld előtt, mely azt nem érti, föl nem fogja, mely ott is ellenünk itél, ahol követelésünk jogos, tiszta és világos? amely nem ad nekünk igazat? És ennek, bármennyire repugnáljon is ez nekünk, megvan a maga egyszerű oka.

Mert mi vagyunk az ismeretlenebb, az újabb állam, mert mi vagyunk a gyengébb társ ebben a szövetségben. (Élénk mozgás a baloldalon.) Ez így van, és ezt nem fogják Önök semmiféle protestáczióval, semmiféle exklamáczióval mássá tenni.

És e bizonytalanságot, — folytatja ezután — amely alatt már is szenvedünk, Lónyay gróf javaslata értelmében fűszerezzük még egy kis ideiglenes ellenőrzési vonallal? Vagy azt hiszi Lónyay gróf, hogy a droit de statistique címén lehetséges lesz értékes adatanyagokat összegyüjteni a későbbi tárgyalások alapjául? Ne higyje, hogy ezt a forgalom megakasztása nélkül, teljes vámszabadság alapján, olyan könnyű megtenni. Ha azoknak az árúknak mennyiségét meghatározzuk is, ezzel nem érünk czélt, mert csak ott leszünk, ahol ma vagyunk. Ha pedig az osztályozásukat és értéküket is meg akarnánk tudni, bizonyos határforgalmi szolgálatot kell beszereznünk, különben nem leszünk képesek pontos adatokat gyüjteni. Ezután következnék a gyökeres megoldás, a Lónyay gróf eszméjének megvalósítása. Ő ugyanis azt mondja: tartsuk meg a vámközösséget, de állítsunk fel fogyasztási zárvonalat, vegyük kezünkbe az indirekt adókra nézve a szabad rendelkezési jogot, vállaljunk el egy naczionalitási quotát, számokban kifejezve, 42%-kal, és ez orvosolni fogja pénzügyi bajainkat.

Egy százmilliós budgetnél ez a 42% 11—12 milliónyi tehertöbbletet róhatna reánk. Hiszi-e valaki, hogy a fogyasztási adók zárvonalából, az indirekt adókra nézve igénybe vett szabad rendelkezési jogból mi 11 millió forintnál többet bevennénk? Mert ezt nem hiszem, nem gondolom, hogy azon javaslat pénzügyi tekintetben valami nagy előnyöket hozhatna.

A fogyasztási zárvonallal pedig úgy vagyok, — folytatja — hogy beismerem annak előnyeit, de nem csekélyek hátrányai is. A fogyasztási vonal költségbe kerül. Csak bizonyos úton kellene beereszteni az árúkat, hivatalokat kellene felállítani, a határon levő vállalatoknak a közbenső forgalmat meg kellene szakítaniok, mert különben a csempészet óriási arányokat öltene. És mert nem minden, hanem csak bizonyos úton lehetne az árút behozni, az az iparos, kinek messzebb kellene kerülnie, hogy megkímélje az útat, a csempészethez fog fordulni. Nem akarom élére állítani a dolgokat, mert nagy súlyt nem tulajdonítok nekik, de állítom, hogy a fogyasztási vonal majdnem úgy megakasztja a forgalom szabadságát, mint a vámvonal, és ha idáig megyünk, akkor ez nem sokat különböznék a vámvonaltól.

Ami pedig a pénzügyi előnyöket illeti, reális számítással két-három milliónál többre nem tehetjük a fogyasztási adónál való károsodásunkat, a restitucziún kívül, melynek jelenlegi hátrányain segít a megkötött egyezség, és melyről oly sokat hallottam azelőtt, amelyről azonban most nem szólnak s amelyet rekompenzácziónak nem akarnak felvenni, s nem akarják elhinni, hogy ez egyike azon előnyöknek, melyek a status quo-t javítják.

A fogyasztási adóknál való károsodásunkat a restitucziún kívül is nagynak tekintem; azt tartottam mindig és tartom ma is, hogy e téren nem igazságos, nem méltányos az állapot, mi itt veszítünk gazdaságilag és pénzügyileg. Veszítünk gazdaságilag, mert az önrendelkezési jog igénybevétele igenis becses lenne, és veszítünk pénzügyileg is egy pár milliót (Élénk mozgás a baloldalon); de azon előnyök értékének megbecsülésénél ennél is többet fölvenni, nekem nagyon is túlzottnak látszik.

Lónyay gróf igen súlyos, igen nagy dolgot mondott azzal, hogy szerezze vissza az ország az indirekt adók feletti önrendelkezési jogát, mert enélkül pénzügyi kibontakozás nincs. Magam csak az imént mondám, mily nagy becset tulajdonítanék annak; mondám, hogy látnék benne indirekt és direkt hasznot, de sohasem tartoztam azok közé, akik oly sokat véltek az osztrák tartományokkal folytatandó újabb alku alapján abból kiszoríthatni. Hittem magam is, beismerem — hisz sokáig is küzdöttünk érette (Mozgás balról); mondom hittem, hogy e kárért pár millióval felérő előnyt kieszközölhetünk vagy legalább más irányban kapunk érette kompenzácziót, de akkora összeget e kérdés megoldásából soha sem vártam s nem várok oly nagy pénzügyi eredményeket, és illuzió az, ha valaki várja. (Ellenmondások balfelől.) Mindig azt tartottam, hogy ha tudnánk is valamivel többet újabb alkuval kivívni, mint amit a mostani ád, de a pénzügyek rendezésénél másokra ne számítsunk, saját erőnkből kell urává lennünk a helyzetnek. Hogy a kötendő alkuból valamely szerencsésebb kéz valamivel többet ki tudna hozni, az lehet; de hogy oly nagy eredményeket ez idő szerint senki sem fogna kivívni, ezt mondtam mindig, ezt mondom most is.

És ha Lónyay gróf azt mondja, hogy ezenkívül nincs kibontakozás, vajjon az ezen két vagy két és fél milliótól függ-e? És ne vegye rossz néven senki tőlem, ki harmadfél év óta viszem e terhet, előttem egy alternativa tünik fel. (Halljuk!) Azoknak, akik azt hiszik, hogy a fogyasztási adók feletti önrendelkezési jog nélkül nincs kibontakozás és azt megszerezhetőnek tartják, azt mondom, hogy vagy az 1867-iki törvényhozásnak kellett volna e jogot visszaszereznie, ha az visszaszerezhető; vagy pedig az 1867-iki törvényhozásnak — és kiveszem a felelősségből a magam részét is, mert magam is tagja voltam — kellett volna az államháztartás alapjait úgy lerakni, ahogy azon terhek, melyek akkor rögtönözve behozattak, de rögtön nem voltak érezhetők és csak később jöttek elő, melyek kizökkentették az államháztartást természetes útjából, ne dekretáltattak volna. Ez alternativát, e konkluzió helyességét, azt gondolom, nem lehet kétségbe vonni.

Lelkem egész erejéből osztozom Lónyay gróf azon nézetében, mely bennem szintén vágyakat ébresztett: hogy azon államférfiú fog magának érdemeket szerezni, aki ezen anyagi kiegyezési kérdésekben állandó és teljesen megnyugtató egyezséget létesít, olyat, mely a nyugalmat nem zavarja meg koronkint megújuló alkudozásokkal. Én is vágyom ezen állapotra; én, aki malomkövek között, harmadfél év óta érzem, mit tesz ez a tárgyalás, mint érezni fogja mindenki, ki azokat eshetőleg utánunk fogja vinni. De állítom, hogy az az államférfiú fog ám csak nevéhez áldást kötni, aki nemcsak kilátásba helyezi, hanem meg is valósítja azt, amire én is vágyakodom. Mert aki a harcz folytatására adja a tanácsot, aki újabb küzdelmekre hívja fel a nemzetet, az legyen elkészülve ama lehetőségre is, hogy törekvése sikertelen is maradhat, hogy ezen meddő harcz után — a nemzet erőt veszítve, időt pazarolva — nagy lesz és keserű a kiábrándulás. Én nem hiszem, hogy egyhamar lehessen oly értelmű megoldást létesíteni. Én az időtől, a mindent békéltető, a keserűséget eloszlató, lecsillapító időtől várom a két fél kölcsönös jobb megértését, attól várom a két félre nézve a helyes és méltányos alkut. (Helyeslés.)

Ezen egyezséget az iránt birálni, jobb-e, nem jobb-e, mint az 1867-iki, nem akarom; de két megjegyzést kell fűznöm a

mondottakhoz, mert ezek részben konkluziói azoknak, amiket mondottam. E megjegyzéseimet intézem mindazokhoz, kik a kiegyezést elvetik és jobbat akarnak és hisznek elérhetni. Figyelmeztetésem szól mindazoknak, kik, mint Lónyay gróf is, azt mondták, hogy tökéletesíteni kell azt, ami 1867-ben létrejött, annál többet, jobbat kell kivívni. Kérdem, hogy az adott körülmények nagyon alkalmassá tették-e erre a talajt? Nagyon előkészítve találtuk-e azt a talajt, hogy erősebbek legyünk azon érdekharczban, mely köztünk foly? (Helyeslés a középen.) Vajjon konszolidált hitellel, rendezett pénzügygyel, évek bősége által megerősödött vagyoni állapotokkal kisértek-e az útra, mikor alkudozni kezdtünk? (Élénk helyeslés a középen.)

S ma azt követelik tőlünk: szerezzük vissza azt, mit az önmagának visszaadott ország felpezsdülő, teljes erejében, a maga szűz hitelével, az akkori jobb politikai helyzetben nem bírtak létesíteni; követelik, hogy most, midőn a körülmények oly kedvezőtlenné tették állapotunkat, mi szerezzük meg mindezt. (Élénk helyeslés a középen.)

Azon fontos, azon államférfiúi tekintetek súlya, melyek az 1867-iki XII. t.-czikk alkotóinak eszében és kezében azt diktálták, hogy mert fontosak, mert számosak a kölcsönös érdekek, időnkint kereskedelmi és vámszövetség fog köttetni: kérdem, azon tekintetek súlya ma nem áll-e fenn; kérdem, hogy azon tekintetek, melyek politikailag szükségessé tették 1867-ben, hogy ezek alapján létrejött az 1867: XIV. t.-czikk, nem kisértek-e bennünket is, nem nehezedtek-e a mi alkotásunkra is? Mi egyéb előtt hajoltunk-e meg, mint meghajoltak az 1867-iki törvényhozók? Ha azoknak kellett e tekintetek előtt meghajolniok, amit okosan, bölcsen és helyesen tettek: konczedálnunk és meghajolnunk kellett azok előtt nekünk is. (Ellenmondás a baloldalon.)

Beszédét így végzi a pénzügyminiszter:

Én arra nézve, jobb-e, rosszabb-e a hatvanhetedikinél ez az egyezség, senki nézetének jogosultságát kétségbe nem vonom. Az ország joga épen áll, a tíz év lepergett, az ország úgy élhet e jogával, amint tanácsosnak, érdekeire nézve czélszerűnek és szükségesnek tartja, és arra nézve, mit kövessen az ország, úgy adhatja tanácsát mindenki, ahogy legjobb meggyőződése sugalja. Teljesen beismerem minden vádnak, szemrehányásnak

jogosultságát arra nézve, hogy miként vitetett a tárgyalás. Ezt mind beismerem. De egyet még sem fogadhatok el, egyet semmi körülmények közt nem vagyok képes Lónyay gróf irányában válasz nélkül hagyni, ezt el kell magamtól hárítanom, ellene protestálnom kell, és ez az, mintha az 1867 : XII. t.-czikk alapföltételei és biztosítékai fel lennének adva. Lónyay gróf ezt állította, de bizonyítani elmulasztotta, mert ezt bebizonyítani bajos is lenne. (Élénk helyeslés a középen.)

Mert az 1867-iki törvénynek egyetlenegy tétele, egyetlenegy betüje, egyetlenegy szava módosítva, sértve, illetve nincs, és félek, hogy az 1867 : XII. t.-czikk szellemének megsértéséhez közelebb járnak azok, kik a külön vámterületet állítják elénk, bár nem kizárólagos eszközként, hazánk érdekeinek megóvására, de mint a pénzügyi előnyök bőségszaruját, melyhez csak nyúlni kell és csak úgy fog hullani belőle az áldás.

Én ezen egyezséget minden irányban kielégítőnek, jónak, tökéletesnek nem mondom; nem is az. Ezen egyezségnek megvannak a maga hiányai; ezen egyezség egyes rendelkezéseiben a mi követeléseink, és beismerem, jogos, igazságos követeléseinkkel szemben lemondásról van szó; de azt hiszem, amit ezen egyezség hiányost tartalmaz, azt nehéz idők alatt is a nemzet munkával, takarékossággal helyrehozhatja. (Ellenmondások balfelől.) Keresztül fogja élni a nemzet e nehéz időket, és ha jönnek jobb idők, javítani fog állapotain és javítani fogja ezt is. De rögtönzött, mesterséges eszközöktől nem tudom várni azt, amit várok a másiktól, mely nehezebb: a munka és a takarékosság útjától. Mert át vagyok hatva azon szavak örök igazságától, melyeket a nagy Franklin hazája fiaihoz mondott, midőn ekként aposztrofálta őket: Ha valaki nektek azt mondja, hogy munka és takarékosság nélkül lehettek gazdagok és vagyonosak, az nektek legnagyobb ellenségtek, mert az az ember nektek mérget nyujt. (Zajos helyeslés és éljenzés a középen.)

Szilágyi Dezső a közvetlenül előtte szólt Hieronymi Károly szavaira való hivatkozással kezdi a maga beszédét 1878 február 9-ikén.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Azon beszédnek, melyet az előttem szólott képviselő úr éppen bevégzett, egyes részeire, remélem, beszédem folyamán visszatérhetek.

Most csak két megjegyzésre szorítkozom. Tisztelt barátom azt mondja, hogy ha nem vagyunk előkészülve arra, hogy a gazdasági rendezkedésnek másik alternativájára, t. i. a külön vámterület alapjára térhessünk, akkor neki már azon meggyőződéssel kellett ezen javaslatokat elfogadnia, hogy pénzügyi és közgazdasági erősödésünkre és így ezen probléma megoldására ez a legjobb előkészület. De ennek bebizonyításával adós maradt.

Másik megjegyzésem abban áll, hogy tisztelt barátom tömérdek sok oldalról bebizonyította azt, hogy nekünk semmit sem lehet adatszerűleg tudnunk. Igy tehát azon adatok, melyekkel a tisztelt kormány indokolását behintette, nemcsak a miniszteri székből, de most már minden oldalról teljesen megbízhatatlanoknak vannak nyilvánítva s azokra építeni nem lehet. Azt kérdem már most előttem szólott tisztelt barátomtól, hogy mi lesz ily körülmények közt a kormány egész indokolásából, amely ezen adatokra van építve? És főképp, miután ő kimutatta, hogy azon különféle módok, melyeken ezen adatok gyüjtése ajánltatik, czélra nem vezetők; de azt, hogy azon adatok szükségesek, maga is elismerte: beszédében nagyon nélkülözöm a logikai konkluziót, t. i. annak kimutatását, hogy mivel a végből, hogy Ausztriával való gazdasági viszonyunkat méltányosan rendezhessük, mindenesetre szükségünk van ilyen adatokra, mert szükségünk van jelen forgalmunk ismeretére, akár önálló vámterület, akár pedig közös vámterület alapján akarjuk rendezni e viszonyokat, ha sötétben ugrást tenni nem akarunk, miképpen jussunk tehát ezen adatokhoz? (Tetszés a baloldalon.) És engem nem nyugtat meg azon ellenvetése, hogy hiszen ha ily vonal felállíttatnék Magyarország és Ausztria közt, és így ki lenne mutatva, mi a szabad forgalom eredménye a két állam közt: ezen adatokból a külön vámterület felállítása esetén előálló forgalomra következtetést vonni nem lehet. Nem nyugtat meg pedig ezen ellenvetése két okból.

Először annak kitudása, hogy mily eredménye van a belforgalom korlátlanságának Magyarországra nézve, mi Magyarországnak a belforgalma, nemcsak azért kell nekünk, hogy gazdasági rendezkedésünk másik lehető módozatát, t. i. a külön vámterület alapján való rendezés következményeit lehetőleg kiszámíthassuk; hanem azért is, hogy azon gazdasági rendezkedésnél, mely cziklusonként a birodalom másik felével felmerül, ne kelljen adatok hiányában sötétben tapogatózni, s ne legyünk folyton arra utalva, hogy legméltányosabb kívánságainkat, legalaposabb sérelmeinket azzal akarják visszautasítani, hogy azt mondják: nincsenek adatok, melyekkel azt alaposan kimutatni képesek vagyunk.

Egyébiránt nézetem szerint abban is téved tisztelt barátom, hogy ha ilynemű adatok gyüjtésére szolgáló vonal felállíttatnék, ezen adatokból semmi következtetést sem lehetne vonni arra, hogy mi lenne a forgalom akkor, ha a birodalom két állama berendezné magát a külön vámterület alapján.

Téved tisztelt barátom azért, mert ha ezen vonal felállíttatik, az egyet mindenesetre megmutat; megmutatja Magyarország fogyasztását, megmutatja azt, hogy jelen szükségletünk és jelen állapotunk szerint Magyarország különösen ipartermékekben mennyit fogyaszt. S ha ma a vámsorompó felállíttatnék és a monarchia két állama közgazdaságilag külön válna, ezzel Magyarország fogyasztása rögtön nem változik meg, hanem lassanként előállhatna e sorompóknak azon hatása, hogy a külbehozatal változik; de a vámsorompók felállításának következménye igenis az lehetne, hogy ugyanazon árúk nem Ausztriából hozatnak be többé, hanem máshonnan. Beszédem folyamán vissza fogok még erre térni és tisztelt barátom saját érveivel is fogom istápolni a magyar parlamentnek azon elengedhetlen kívánságát, hogy sem a birodalom másik államával való alkudozásnál, sem a jövendő gazdasági rendezkedésnél a sötétbe való ugrásra kárhoztatva ne legyen.

Ennek előrebocsátásával engedtessék meg, hogy a kérdés többi részeihez hozzászólhassak, (Halljuk!) s mentse ki ezt azon sajátságos helyzet, melyben e javaslattal szem-

ben vagyok: hogy oly kérdésben, melyhez hasonlóknál különben szólani nem szoktam, a jelen esetben szavazatomat indokolni kivánom.

Ezen törvényjavaslat egyik szeme ama lánczolatnak, melylyel a monarchia két állama közti gazdasági s pénzügyi viszonyok rendeztetnek. S hogy igazságosak legyünk: én megengedem, hogy ezen törvényjavaslatot önnön kiindulási pontjából kell megitélni; ennélfogva el kell fogadni azt az elvet, hogy a monarchia két állama egy vámterületet alkosson. Ennélfogva az én szempontomból ezen javaslat ellen nem volna értelme olyan ellenvetésnek, mely ellenkeznék a vámterület közösségének szükségszerű folyományával. De ha erre az álláspontra állok, jogom van megvizsgálni azt, vajjon azon lehető módozatok közt, amely módokon a birodalom két állama vámterületének közössége alapján a gazdasági rendezés lehető, a választott és a tisztelt háznak javasolt mód helyes-e? vajjon megfelel-e az a birodalom mindkét állama pénzügyi és gazdasági érdekei egyenletes érvényesítésének?

Midőn két állam szövetkezik, mindkét oldalról kétnemű érdek az, mely a szövetkezésben tekintetbe vételt kiván: a közgazdasági érdek, amely megköveteli azt, hogy gazdasági fejlődésének feltételei ne sértessenek és ne áldoztassanak fel, és a pénzügyi érdek, mely megköveteli azt, hogy a szövetkező államok közül az egyiket illető jövedelem az ő kincstárába folyjon és ne szivárogjon máshova. És ha a közösség kényszerű folyományaként a szövetkező államok egyike vagy másika érdekei valamelyikében sértetnék: a méltányosság megkivánja, hogy legyen ezen sérelem más módon egyenletesen pótolva.

A monarchia két állama, tisztelt ház, azon helyzetben van, hogy kénytelen mind a két érdeket szorosan megóvni. Erre nemcsak polgárainak kétségtelenül súlyos megterhelése, nemcsak pénzügyeinek, államháztartásának állapota, de ha még mindez nem úgy volna is, kényszeríti erre azon politikai kapcsolat minősége, mely a két állam közt fennáll. Mert a monarchia mindkét államának külön kincstára van és mind a két állam ezen kincstárba kénytelen minden pénzügyi erejét összpontosítani. Hogy egy harmadik, egy úgy-

nevezett közös kincstár létezik : ez nem gyengíti ez állítást ; mert hiszen azon közös kincstár, eltekintve a vámjövedelmektől, önálló jövedelmi forrással nem bír, hanem a két állam külön kincstáraiból tápláltatik. Ennélfogva mind a két államnak a legnagyobb érdeke forog fenn, hogy önnön pénzügyi erejét önmaga használja fel, mert tudhatja azt, hogy pénzügyi erejök meggyöngítése politikai alapjok szétválását vonná maga után.

Azért én elismerem, hogy ez nehéz közgazdasági és politikai probléma. Az ily élesen hangsúlyozott gazdasági és pénzügyi érdekek kiegyeztetésén alapszik a két állam közt a gazdasági viszonyok rendezése. De különösen nehézzé válik ez és különös mérsékletet kiván, ha a két egyezkedő állam fő termelési ágai különbözők, mert így a termelők érdekei csakhamar állami érdekellentétek alakját öltik magokra és méltányos kiegyenlítés nem jöhet létre, ha mindegyik állam a maga érdekeit a végkövetkezményekig érvényesíti. De még kevésbbé jöhet létre, ha mind a két állam le nem mond arról, hogy a vámterületi egység folyományául oly pénzügyi és gazdasági előnyöket követeljen a másik rovására, melyek a vámterületi közösségnek nem szükségszerű folyományai. Mert a nem szükségképeni pénzügyi és gazdasági előnyök azt hozzák létre, hogy a másik félnek sem lehet megtagadni, hogy a szövetkező fél pénzügyi és gazdasági érdekei rovására ne nyerészkedjék. Az ily módon kompenzácziók és rekompenzácziók alakjában mesterségesen összevissza szőtt-font gazdasági és pénzügyi viszonyok egy nemét az összeköttetésnek létrehozzák ugyan két állam közt, de ez nem ezen érdekek békés kiegyenlítése lesz, hanem nagyon fog hasonlítani azon egyesüléshez, amelyben két oroszlán van, melyek mindegyike a másikba vágva körmeit, mindegyiknek bármily csekély mozdulata mindkettő kínos rángatózását idézi elő. (Helyeslés jobbról, balról és a szélső balról.)

A megoldást teljesen koczkázottá tesszük, tisztelt ház, ha a kérdést úgy állítjuk fel, hogy nem jogilag, de tényleg a rendezkedésnek csak egy lehető módja van : a közös vámterület alapján való rendezkedés ; mert e módozatnak mint egyedül lehetőnek elfogadása magában foglalja

azt, hogy a szövetkező államok közül az egyik a vámterületi közösségből folyó korlátlan belforgalom odaengedésével már föltétlenül oda adta a legfőbb pénzügyi és gazdasági előnyt a másik szövetkezőnek s az ő pénzügyi és gazdasági érdekeinek méltányos és egyenletes mértékig való megóvása a további alkudozásokban a megtehető vagy megtagadható engedékenységnek van fenntartva.

Ezért, tisztelt ház, engem megdöbbent és megszomorít, ha e házban oly nyilatkozatokat hallok, mint aminők itt a külön vámterületre nézve tétettek; ha ez nem jogilag ugyan, hanem tényleg jus dormiensnek tekintetik, melyet az egyik egyezkedési cziklus szorgosan beburkolva a másik egyezkedési cziklusnak átszolgáltat, anélkül, hogy az az alku és szövetség megkötésénél élő tényezőkép szerepelhessen. Mert ha ezt nem jogilag ugyan, de politikailag megengedhetlennek mondják, akkor ne feledjük azt, hogy Magyarország soha sincs azon szabadon alkudozó szerződő fél helyzetében, hogy érdekei megóvassanak, hanem a vámközösség elvének kényszerű alapján állva, a másik szerződő társ méltányosságára lévén utalva, többékevésbbé kérelmező fél. S akkor előáll az, hogy a legigazságtalanabbul kivánt előnyök is, ha tényleg a másik fél birtokában vannak, alku tárgyává válnak; előáll az, hogy mivel a gazdaságilag és pénzügyileg gyengébb fél mi vagyunk az alkunál: nem lehet kétség, hogy melyik fél van az engedő szerepére kárhoztatva. Ezért ki kell mondanom, tisztelt ház, azon megérlelt meggyőződésemet, hogy valahányszor e szövetkezés tárgya újra fenn fog forogni és a közös vámterület alapján való rendezkedést mint egyedüli lehetőséget állítjuk oda, a másikat pedig jobb időkre elteendő jus dormiensnek tekintjük, akkor tartok tőle, hogy önmagunk mondottunk le érdekeink nyomatékos érvényesítéséről, (Helyeslés jobbról, balról és a szélső balról) és valahányszor egy miniszter azon komoly eltökélés nélkül, hogy képes is, akarja is, ha kell, ezt megvalósítani, az alkudozás terére rálép, ha más, nagynehezen s talán csak igen ritkán megszerezhető biztosítékai nincsenek: tartok tőle, önmagára a folytonosan engedő szerepét rótta. (Helyeslés jobbról, balról és a szélső balról.)

Egyébiránt, tisztelt ház, mi is lehet oka annak, hogy mi a külön vámterület alapján való rendezkedést komoly és valósítható jognak ne tekintsük? Ez a magyar törvényhozás dolga, és a magyar törvényhozásnak nincs egyetlen tényezője sem, amely azt ellenezhetné. Tehetné csak akkor, ha képes volna és akarná Magyarországnak egy méltányos alku létrejövetelére a külön vámterület lehetőségében álló biztosítékát, azt tudniillik, hogy azt egy rossz alkunak elébe tehetjük, más biztosítékkal pótolni. De amíg ezt nem teszi, vagy nem teheti, addig én jogilag és politikailag helytelennek tartom azt, hogy a külön vámterület alapján való rendezkedés a lehetőségek sorából nem jogilag, de politikailag kizárassék.

Áttérve már most, tisztelt ház, arra, amiben ezen javaslat érdeme áll, én elfogadom alapúl a pénzügyminiszter úr észrevételét, hogy a rendezéssel foglalkozó javaslatokat nem elkülönözve, hanem a többi javaslatokkal kapcsolatban, összhatásában kell megitélni. Nincs mit ismételnem azon mérleget, amely annyiszor fel volt állítva ezen házban, csak azt mondom ki, hogy én nem tudom, melyik kedvezőtlenebb szempont ezen javaslat megitélésére: az-e, ha önmagában tekintjük, vagy mint egyik kiegészítő alkatrészét a két állam közötti gazdasági viszonyokat rendező összes javaslatoknak? És bajos eldönteni, ha vajjon azon kétségtelen javulás az eddigi állapottal szemben, mely a restituczió kérdésének szabályozásában van, és a javaslatok legprekáriusabb része, a pénzügyi vámok által nekünk nyujtott kincstári előnyök, szembe állíthatók-e csak megközelítő egyenértékül is a rendezés gazdasági és pénzügyi, reánk nézve sérelmes másik oldalával.

Mert míg a restituczióban való javulását az állapotnak, bár kétségtelenül elismerem, nem kell túlbecsülni, mert annak előzménye a szeszadónak a másik állam érdekeinek kedvező megállapítása; annak előzménye különösen a czukoradónak oly módon való berendezése, hogy az osztrák kincstár többé a restituczió által megkárosodástól nem félhet; éppen a pénzügyminiszter úrtól hallottam, hogy az osztrák kincstárnak meglesz mindenesetre azon jövedelme, mely a czukoradó-javaslatban mint beveendő megállapíttatott. (Helyeslés balfelől.)

És ha ily előzmények után a restitucziő elfogadására túlról még további kompenzáczió kivánata mint előfeltétel szerepel, akkor azt kell mondanom, hogy azon kétségtelen előny súlya ez által tetemesen megcsökken, és nem nyugtathatnak meg a vámemelés, jelesen a védvámemelés következményei iránt azon nyilatkozatok, melyeket éppen a miniszteri padokról hallottam.

Igaz, adatokkal nem rendelkezünk, melyekkel ki lehetne mutatni: mi a valószinű eredménye annak, hogy a vámok aranyban szedetnek, s hogy némely csoportokra nézve, kétségtelen vámemelés történt fogyasztóink túlterhelésével.

Mellékesen jegyezve meg: olcsó vigasztalás az, melyet előttem szóló tisztelt barátom az aranyvámok behozatalára nézve felemlített s melylyel az az ellen panaszkodókat ki akarja elégíteni, midőn azt mondja, hogy ha visszamegyünk a jelenleg fennálló tarifa megállapítási idejére, és megnézzük az arany és ezüst árfolyam egymáshoz való arányát, akkor ezen emelés nem tünik fel olyan rendkívülinek; ez az olcsó vigasztalás senkit meg nem nyugtat. Mert a szövetség folytán előálló helyzetet mindenki az ezt közvetlen megelőző állapottal fogja összehasonlítani. (Ugy van! balfelől.)

Én, mint mondom, adatokra nem hivatkozhatom. De hogy mégis megmérjem azon túlfizetést, mely az aranyvámok behozatala és különösen a gyapjú-szövetek vámjának emelése által az ország fogyasztóit terhelni fogja, a számításnál tisztelt pénzügyminiszter úr beszédét vettem alapul.

A tisztelt pénzügyminiszter úr ugyanis azon nagy beszédében, mely reám nézve e javaslat világosabb expoziczióját nyujtotta, azt mondá: a külföldről, különösen Angliából behozandó gyapjú-árúk vámjának emelkedése, tehát azon túlfizetés, mit az árban a mi fogyasztóink teljesíteni fognak, Magyarországra nézve 3—400.000 forintot fog tenni, aszerint, amint a jelen állapottal vagy az angol pótszerződés folytán előállott állapottal hasonlítjuk azt össze. És hozzáteszi mindjárt, hogy azon gyapjúszövetárúk árának emelkedése, melyek Ausztriából hozatnak Magyarországba, nem oly szerfelett nagy, és hogy e vámeme-

lés folytán az áremelkedés mindössze 1,800.000 frtot fog tenni.

Széll pénzügyminiszter tagadólag int.

Felolvashatom szavait, ha kívánja. A miniszter úr előrebocsátja, mennyi mázsa gyapjú dolgoztatik fel Ausztriában, s azt mondja, hogy ha 60.000 mázsára tesszük azt, amit Magyarország az osztrák gyapjúszövet-árúkból fogyaszt, s ekként Magyarország fogyasztását a valónál valamivel nagyobbnak vesszük . . .

Széll pénzügyminiszter: Ha nagyobbnak vesszük a valónál. (Élénk derültség a középen.)

Nem hittem volna, hogy a miniszter úr, midőn a házat valami iránt felvilágosítani akarja, ily mellékes elklauzulálásokkal fogna élni; (Élénk helyeslés balfelől.) nem hittem volna, hogy midőn a pénzügyminiszter úr Lónyay gróf számítása ellenében egy másik számítással lép föl, ezen másik számításnak nagyobb hitelt vindikáljon, anélkül, hogy követelné, hogy a maga számítása az utolsó pontig helyesnek ismertessék el; nem hittem volna, hogy amikor az ő általa fölállított alapon más okoskodik, akkor a pénzügyminiszter úr egy becsusztatott szócskára hivatkozzék. (Taps és tetszésnyilvánítások balfelől. Nyugtalanság a középen.)

Ilyen okoskodásban, tisztelt pénzügyminiszter úr, nincs egyenlőség. Mi nem támaszkodhatunk azon adatokra, melyeket a kormány indokolásaiban előterjesztett; mert ha velük fellépünk, azt mondják, hogy azok megbízhatlanok; ha pedig azon adatokra támaszkodunk, melyeket a miniszter urak amazoknak kiigazításaiul beszédökben felhoznak, akkor egy oly szócskára hivatkoznak, mely azt jelenti: amikor én ezen adatokkal Lónyay grófot cáfolom, akkor ezen adatokra lehet építeni; de midőn valaki ezen adatok alapján engem cáfol, akkor nem lehet rájuk építeni. (Zajos tetszésnyilvánítások és taps balfelől és a szélső jobboldalon. Halljuk!)

Kénytelen vagyok tehát, tisztelt ház, elfogadni azon számokat, melyeket a miniszter úr előadott, és megengedem, hogy ezen számok valamivel nagyobbak a valónál; hogy mennyi ez a valami, azt később fogjuk megtudni. (Halljuk!)

Ha a miniszter úr beszédéből az következik, hogy a vám alá vetett árúknak csupán egy csoportjánál, a gyapjúszöveteknél, a magyarországi piacz fogyasztóinak a vámemelésből eredő túlfizetése körülbelül 2,100.000, esetleg 2,200.000 frtot tesz, akkor kérdem: lehet-e kicsinyelni ezen vámemelés hatását mint Magyarország pénzügyi és gazdasági megterhelését? (Tetszés a bal- és a szélső baloldalon.)

Ebből én hármat következtetek. (Halljuk!) Először azt, hogy ez kétségtelen és pedig súlyos megterhelés, kivált oly országra nézve, melynek, ha jól emlékszem, 1875-iki közoktatási és kulturális rendes kiadása 4,085.000 forintnál nem tett többet. Eszerint a csupán a gyapjúárúk vámtételének emelése folytán előálló túlfizetése az országnak többet tenne, mint felét az 1875-iki rendes kulturális kiadásoknak. (Tetszés a bal- és a szélső baloldalon.)

Igy kell megmérni azon terhet, mely ez emelésből reánk háramlik. De ebből én még mást is következtetek. (Halljuk!) Hogyha csak ezen egy tételnél mutatkozó vámemelés következménye ily súlyos, megvallom, engem kielégtihetlen kiváncsiság bánt és szeretném látni az egész új vámtarifának hatását ezen tekintetben; szeretném a régivel összehasonlítva látni — nem úgy, amint előterjesztetett, hanem az osztályozások különbségének megfelelőleg. De engem — nem tehetek róla, pedig nem vagyok valami nagyon gyanakodó — azon gondolat bánt, hogy mindazon ékesszavú vigasztalások daczára is itt az úgynevezett elrejtett, a számokban ki nem fejezhető s általam nem is minden körülmények között visszautasítandó megterheltetés valósággal igen jelentékeny.

És ha még egyebet szabad volna következtetni, úgy tűnik fel előttem, hogy a Magyarországba behozott összes gyapjúszövetek $^6/_7$ részét az osztrák ipar szolgáltatja; mert gondolom, csak 10.000 mázsára van téve az, amit a külföld szolgáltat: vajjon e fogyasztó országnak lehet-e nyugtalanság nélkül néznie azon vámemelést, mely ily termelési arányok mellett még mindig protekczióra szorultnak állítja az osztrák ipart? (Helyeslés balfelől.)

Azt mondták, hogy hiszen egy bizonyos tekintetben a magyar iparnak is használ ezen vámemelés. Erre, gondolom, Kerkapoly képviselő úr elegendőleg megfelelt. Én csak azon egy okoskodásra teszek még észrevételt, amely azt tartja, hogy a magyar kisiparnak rosszabb helyzetbe kell jutnia akkor, ha a protekczióval fenntartott gyárak nem Ausztriában, hanem itt Magyarországon lennének, közvetlen közelében a kisiparnak.

Én ezt több tekintetben téves nézetnek tartom. Először azért, mert hisz a nagyipar és a kisipar nem minden ágban versenyezője és ellenzője egymásnak. Számos ága van a nagyiparnak, amely egyenesen a kisiparra támaszkodik s arra fejlesztőleg hat. (Helyeslés a baloldalon.)

Megengedem, hogy a szövő- és fonóipar éppen az, ahol a gépek meghonosítása a kisipar versenyét megöli. De nem is erről van szó. Hanem azt kérdezem én, hogy a mai közlekedési körülmények mellett mit változtat az a gépiparral versenyezni nem tudó magyar kisiparos sorsán, ha a vele versenyző gyár Bécsben és nem Pozsonyban van. (Helyeslés a bal- és a szélső jobboldalon.)

Hisz a versenyre nézve az tökéletesen mindegy. Egy tekintetben nem mindegy: ha tudniillik itt helyben lenne az a gyáripar, közvetlen közelében a kisiparnak, egy része a foglalkozástól megfosztott kisiparnak beolvadhatna a nagyiparba; míg most a felállított okoskodás szerint a verseny hátrányait szenvedjük csak, de előnyeit egyáltalában nem élvezzük. (Helyeslés a bal- és a szélső jobboldalon.)

Egyébiránt én nem kicsinylem a védvámnak még azt a hatását sem, hogy a külfölddel való kereskedésünket mindenesetre gátolni fogja. Mert minden védvámnak meglévén az a hatása, hogy a külforgalmat csökkenti, ez kereskedőinkre nézve gyengíti az egyik rugót a külfölddel összeköttetésekre lépni, mi a monarchia másik államától való gazdasági függésünket mesterségesen fokozza.

Nem ereszkedem abba, tisztelt ház, hogy ezen védvám hatása egyéb tekintetben milyen lesz. Elmondottakat ismételni nem akarok. Hanem kettőre akarok még szólni, azokra, miknek a túloldalról nagy fontosságot tulajdoní-

tottak. Először arra, hogy nem lehet kívánni, hogy az autonóm tarifa állapíttassék meg tekintettel arra, hogy valamely állammal szerződési összeköttetések jöjjenek létre. Felolvasom az illető helyet, ahol ez mondatik:

De kérdem, hová vezetne azon elv felállítása, hogy azt, vajjon egy államnak önálló vagy átalános vámtarifája elfogadható-e, aszerint kell megitélni, sikerül-e azon alapon más államokkal szerződést kötni. Ha ez elv elfogadtatik, ez megfordítná az államok helyzetét egymás irányában. Ez nézetem szerint az állami jogkörök teljes összezavarása lenne. A miniszterelnök úr mondta. Én megvallom, ha ez nem tévedés a szavakban, akkor téves nézet, mert minden intézkedés, melyet akármily tényező tesz önmaga jogából, lehet valamely czélhoz mérve. Ha tehát a czél az autonóm tarifánál az, hogy azzal a külállamokkal való szerződés vagy egy határozott állammal való szerződés lehetséges legyen, akkor nem az az idegen állam az, mely meghatározza közvetve vagy közvetlenül e tarifát, hanem a czél elérése szempontjából önmaga a tarifát meghatározó fél állapítja azt meg.

De ha elfogadjuk a miniszterelnök úr okoskodását, akkor azt lehet mondani, hogy e kiegyezési törvényt nem mi határozzuk meg, hanem Ausztria teszi azt; (Derültség és tetszés a baloldalon.) mert hisz kétségkívül a miniszterelnök úr úgy akarja megállapítni e javaslatokat, hogy ott is elfogadhatók legyenek. Ha tehát abban, mert egy bizonyos megállapítás itt úgy történik, hogy a most érintett czél elérhető legyen, az állami jogkörök összezavarása van: akkor megvan az állami jogkörök összezavarása itt is, mert akkor ugyanezen okoskodás mellett áll az, hogy Ausztria határozza meg e szerződés tartalmát. (Helyeslés balról.)

Szólni akarok még arról, hogy mit ér azon biztatás, melyet a retorzió veszélyének elkerüléséről, különösen pedig a szerződési politikának ezen vámtarifa mellett lehetővé tételéről hallottunk.

Mondták, hogy a monarchia másik országában is vannak iparos érdekek, melyek a szerződési politikára való áttérést szükségessé teszik és hogy ez érdekek majd mi velünk egyesülve jövőre a védvámos irányzat ellenében egy más

politikát tesznek lehetővé. Sőt előttem szólott tisztelt barátom még ennél merészebb jövendöléssel is élt, mert ő már látta a megtért védvámosokat; látta, hogy azok a védvámosok, kik az utolsó hat—hét év alatt oly makacsul, oly leküzdhetetlenül követték önnön védvámos politikájukat, jövőre meg fognak térni s önként lemondani azokról az előnyökről, melyeknek jogos birtokába jutnak e tarifa elfogadásával. (Tetszés balfelől.) Megvallom, nagy fontosságot ezeknek nem tulajdonítok, mert nem tehetem azt föl, hogy midőn ezen védvámos irányzat elég erős volt arra, hogy 1874-től fogva a lajtántúli kormányt s azzal az egész monarchiát folytonos engedékenységre bírja, hogy ez az irányzat az osztrák képviselet mai szerkezete mellett, majd ha nem pusztán törekvő fél, hanem egy megszerzett jog birtokában lesz és ezzel megerősödik, a szerződéses politikának azon akadályát, mely a védvámos irányzatban és a most javasolt tételekben van, önként el fogja ejteni. Ezt én nem hiszem. (Helyeslés a bal- és a szélső jobboldalról.)

Áttérek, tisztelt ház, az előttünk levő javaslat többi alkatrészére, jelesen arra, amely a Lloyd szerződésének belevegyítését tartalmazza. (Halljuk!)

Teszem ezt nem azért, mintha ezen kérdést jelenleg a háznak vitatása alá akarnám hozni; de azért, mert nem helyeslem azt, hogy oly kérdések és ügyek, melyek a vámközösségnek nem szükségszerű folyományai, ezen vámkérdésnek rendezésével mesterkélt kapcsolatba hozassanak. Nem helyeslem azt, hogy az osztrák-magyar Lloyd segélyezése, melyről a két állam úgyis külön törvényben intézkedik, egyszersmind mint a vámszövetség alkatrésze itt is szerepeljen. Én erre nézve igazolást nem látok abban, hogy a segélyezés említése az 1867-iki vámszövetségben is előfordul; mert hisz midőn ezen szerződés megköttetett, az abszolut korszaktól átöröklött minden államszerződés s a többiek közt ezen segélyezési szerződés is beleiktattatott a törvénybe; de hogy ez a vámszövetségnek az 1867-iki fölfogás szerint szükségszerű alkatrésze nem volt, mutatta a segélyezési szerződés későbbi története. E szerződés ugyanis elébb lejárván, annak megújításánál nemcsak nem tekin-

tetett a vámszövetség alkatrészének, hanem az ország azon joga, hogy ezt akarata szerint megújíthatja vagy a segélyzést meg is tagadhatja, minden oldalról elismertetett. (Helyeslés a baloldalon.)

Én tehát azt óhajtanám, hogy ennek még csak megemlítése is mellőztessék a vámszerződésben, mert nem akarom, hogy e szövetség új és új alkatrészekkel terheltetvén, ezek egy új alkudozásnál jövőben mint azzal válhatlan kapcsolatban levő ügyek szerepeljenek és kompenzációk és rekompenzációk tárgyául szolgáljanak. (Helyeslés balfelől.)

Még két észrevételem van a javaslatra nézve. (Halljuk!) Az egyik vonatkozik arra, hogy az nézetem szerint a jövő előkészítéséről éppen nem gondoskodik, ami pedig egyik főbaj, tisztelt ház. Mert akár a monarchia két állama mint alkudozó fél álljon egymással szemben, akár ha önnöngazdasági rendezésünknek valószinű következményeit meg akarjuk tudni, mi az egyik főnehézség? Hogy mi önmagunknak állapotját nem ismerjük; hogy Magyarország forgalmát nem tudjuk, és hogy az eddig fönnálló törvényes módjaink közt nem létezik olyan, melylyel az kinyomozható és megbízható alakban megállapítható volna.

Már most ezen kinyomozási és megállapítási mód esetleg olyan is lehet, talán olyannak kell lennie, mely a vámszövetségben foglalt akadálytalan forgalmat bizonyos tekintetben érinti — nem lényegében, de érintheti ezen szerződés betüjében. Ennélfogva itt egy alternativa előtt állunk. Vagy meg tud nyugtatni bennünket az igen tisztelt kormány az iránt, hogy léteznek arra jó és biztos módok, s kész javaslatot tenni, hogy Magyarországnak ezen forgalma megbízhatólag megállapíttassék, anélkül, hogy a vámszerződésben kikötött akadálytalan forgalom érintve legyen, és ha eziránt megnyugtat: akkor én e részben külön intézkedést nem kivánok.

De ha oly okoskodásokat hallok, hogy ezen vagy azon módozat nehézségekre vezet vagy nem egészen czélszerű rendezést tartalmaz, ez engem nem nyugtat meg, s mindaddig, míg jobb módozat iránt javaslatot nem hallok, ahhoz a módozathoz ragaszkodom, melyet gróf Lónyay Menyhért

tisztelt képviselő úr és — ha jól emlékszem — Bittó István tisztelt képviselő úr a háznak ajánlottak. És annál szükségesebbnek tartom a jövőnek ezen előkészítését, mert ha egy újabb egyezkedési ciklus elé a maihoz hasonló bizonytalan alapon megyünk, akkor ugyanazon okoskodásokat, melyeket ma Hieronymi Károly tisztelt képviselő úr előadott, újra fogjuk hallani. Újra fogjuk hallani: hogy nem lehet tudni, mi lesz a következménye a külön vámterület elvén való rendezkedésnek; nem lehet tudni, mik hatásai a közösségnek Magyarország belforgalmára nézve, és ha nem lehet tudni, akkor ezekre következtetést építeni sem lehet. Akkor tehát Magyarország megint azon helyzetben lesz, hogy nem lévén előkészítve — mint magát tisztelt barátom kifejezte — a gazdasági rendezésnek másik módja, ebből megint okot merítenének arra, hogy az országnak minden körülmények között a közös vámterület alapján való rendezésbe való belenyugvást ajánlgassák. (Helyeslés a baloldalon.)

És azon kifogásomat sem hallgathatom el, (Halljuk!) hogy e szerződés előnytelenül különbözik a 67-iki szerződéstől abban, hogy az ország jogi lekötöttsége benne sokkal nagyobb, mint volt a 67-iki szerződésben. Értem a felmondási jogot. E felmondási jogra nézve az van lekötve, hogy e szerződés kilencz évig felmondhatatlan; kilencz év lefolytával áll elő azon időpont, midőn a felmondásnak be kell következnie, különben a szerződés újabb tíz évre van meghosszabbítva. Már most, tisztelt ház, ha kielégítőnek tarthatnók e rendezést, akkor talán indokolható volna a 67-iki módozattól való eltérés; de midőn ezen rendezésnek elfogadása a legtöbb oldalról úgy ajánltatott, hogy ez azért történjék meg, mert egy másik rendezésre elkészülve nem vagyunk, és mert ennélfogva a lehetők közt ez lévén az egyedüli, a legjobb is, akkor ezen kényszerhelyzet alapján — mert kényszerhelyzetnek kell azt nevezni — nem látom át, mi indokolná, hogy sorsát az ország jogilag tíz évre lekösse. (Igaz! Ugy van! balfelől.) Mert ha úgy vélekednék is a tisztelt ház, hogy a jelen körülményekben fekvő okok koczkázottá és előnytelenné teszik az előterjesztésekbe való bele nem nyugvást: ez ok annyira viheti

a tisztelt házat, hogy a jelenlegi rendezésbe is belenyugodjék; de hogy e rendezés jogilag jobban megkössön bennünket, mint a korábbi, arra elegendő okul nem szolgálhat. (Élénk helyeslés balfelől.)

De különben még egy más ok is van, amely a 67-iki felmondási záradéknak a jelen szerződésbe való fölvételét szükségessé teszi. És ez a második ok, nyiltan kimondom, abban áll, hogy ha úgy állanak a dolgok, hogy ezen szerződés felmondására csak egyetlenegy időpont lehetséges, a kilenczedik év letelte, és ha ezen egyetlenegy időpont elmulasztásával újabb tíz évre ugyanezen szerződés van meghosszabbítva, akkor — és ne vegye a tisztelt ház részemről túlzott aggodalomnak, ami meggyőződésem szerint csak előrelátás akar lenni — akkor mi biztosít bennünket arról, hogy ezen egyetlenegy időpontban, amely e szerződés felmondására mint lehető van odaállítva, újabb kényszerhelyzetek nem idéztetnek elő, (Igaz! Ugy van! balfelől.) vagy nem fognak szándékos előidézés nélkül keletkezni? (Helyeslés balfelől.)

Mindkét esetben ezen kényszerhelyzet előidézése vagy keletkezése a felmondási joggal való élést koczkázottá tevén, ezen szerződésnek újabb tíz esztendőre való meghosszabbítása önkénytelenül fog bekövetkezni. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ezek azok, amik engem arra indítanak, hogy még azoknak is, akik az előbb érintett körülmény tekintetbevételével ezen javaslatoknak különben változatlanul elfogadására készek, szivükre kössem és ajánljam azt, hogy a 67-iki felmondási záradékot iktassák be ide is. (Élénk helyeslés balfelől.)

Én nem hiszem és nem hihetem, hogy annak beiktatása valami nagy akadályra találna a túlfélen. Mert 1867-ben, midőn e záradék a birodalmi tanácsban képviselt országok részéről követeltetett, kérdem: mivel indokolták ők az akkor általunk tíz évre megkötni szándékolt szerződés tervezetébe az öt év utáni felmondhatás záradékának felvételét? Azzal, hogy ők bizonytalan következményű lépést tesznek, jövőjüket tehát oly hosszú időre nem köthetik le.

Kérdem, ugyanezen ok nem szól-e a mi lépésünk mellett hatványozott mértékben? (Élénk helyeslés a baloldalon.) És ha szól mellettünk, akik 67-ben a másik állam ugyanezen aggodalmainak engedtünk: hogyan találhatna a mi kívánságunk indokolható vonakodásra a másik fél részéről? (Ugy van! balról és a szélső jobbról.)

Ennyi az, tisztelt ház, amit én a szerződés tartalmára vonatkozólag elmondani akartam.

Most engedtessék meg, hogy a legkényesebb, a legtövisesebb kérdésre térjek át. (Halljuk!) Azt mondják: nemcsak gazdasági, nemcsak pénzügyi szempontokból kell ezen kiegyezést tekinteni, mert ez egyszersmind nagy politikai tett is, (Halljuk!) és teljesen egyoldalúlag járnak el azok, kik a politikai szempontok teljes mellőzésével tisztán gazdasági és pénzügyi tekintetekből szándékoznak egy ily politikai egyezményt elvetni.

Tisztelt ház! E kérdés politikai részét abba helyezik, hogy lehetetlen olyasvalamit előmutatni, megjelölni, ami az országra nézve nagyobb károkkal nem járna, mint a jelenlegi egyezmény, és azt mondják: mi más lehető, mint vagy a jelen javaslatnak elfogadása, vagy pedig az áttérés a külön vámterület alapján való rendezkedésre, mely politikailag nem ajánlható; vagy egy provizórium, mely eredményeiben, hatásában még ezen javaslatnál is károsabb.

Én, tisztelt ház, kénytelen vagyok megmondani, hogy nem látom át, hogy nálunk politikailag lehetetlen volna a külön vámterület alapján való rendezés terére átlépni. (Halljuk!) Én megengedem, hogy nem kivánatos; megengedem, hogy a rögtöni áttérés ezen javaslatnak elvetése után nem is lehetséges, mert egy hosszabb provizórium kellene már csak az előkészület miatt is. Nem is erről akarok szólani, hanem megvizsgálni kivánom azon okokat, — anélkül, hogy én első sorban azt óhajtanám — melyek alapján a külön vámterületet egyáltalában lehetetlennek állítják. (Halljuk! Halljuk!)

Én kétnemű okot hallottam ez ellen felhozni. Az egyik ok gazdasági. És a tisztelt pénzügyminiszter úr azt mondotta, hogy a külön vámterület következményei beláthatatlanok és hogy ez nem az érdekek versenye, hanem az

érdekek harcza lenne. A második ok, mely felhozatott ellene, politikai ok, és az mondatik, — röviden vonom össze — hogy azért nem lehet a külön vámterületre rátérni, mert az a politikai kapocs gyengítését vonná maga után. (Halljuk! Halljuk!)

Jól tudom azt, tisztelt ház, hogy a gazdasági szövetkezés a politikai kapocsnak erősítése; azt is jól tudom, hogy a gazdasági érdekeknek összeszőtt s font szálai igen gyakran oly erős köteléket alkotnak a szövetkező nemzetek közt, amelyek gyakran az individualitást is veszélyeztetik. Ez a gazdasági szövetség politikai értéke. De amit állítok, az, hogy a gazdasági szövetség nem szükségképi folyománya a politikai szövetségnek. Nem az törvényünk szerint. Nem az politikailag. És én képzelek, tudok, ismerek politikai köteléket, amely erős, megtámadhatatlan nemcsak a törvény irott betüjében, de az élő érzelmekben és ragaszkodásban is, gazdasági szövetkezés nélkül, és képzelek, tudok politikai kapcsolatot másfelől, amely gyenge, ingatag a gazdasági szövetség daczára. (Helyeslés balfelől.)

Miért lépnek szövetségre egymással államok? Nemcsak külbiztosságuk, hanem a nemzet hagyományaiból, aspiráczióiból eredő czéljaik elérésére; felvirágzást, szerződést keresnek a kapcsolatban, és ha ezt a kapcsolatban feltalálják, akkor a szövetség erős lesz; akkor a gazdasági szövetség erősítője a politikai kapcsolatnak. De ha például a gazdasági szövetségből kiderülne, hogy az gazdasági állapotainknak rosszabbulására vezet; ha az nem erősbödést, de anyagi gyengülést s így politikai beolvadást eredményez: ily gazdasági szövetség nem erősítője, nem szilárdítója, hanem gyengítője lenne a politikai kapcsolatnak. Gyengítője különösen akkor, ha egyik a másik politikai kiegészítőjének tekintetik. (Tetszés a baloldalon).

A politikai kapcsolatnak önálló becse van reánk nézve, elismerem, és csak örülök, valahányszor a politikai kapcsolatot erősbíthetjük nem gyengítő gazdasági szövetséggel. De azon tant nem fogadhatom el, hogy a gazdasági szövetségnek megkötése a politikai szövetséget már magában megerősítené.

Ha reánk nézve a politikai szövetségnek önálló becse van: nincs-e a monarchia másik államára? Szabad-e fel-

tennünk, hogy az előttök csak akkor ér valamit, ha gazdasági lenyügözésünk kiséri? Én nem merem, nem akarom ezt még feltenni sem. (Helyeslés a baloldalon.)

Mik a gazdasági okok, melyek a külön vámterületet ellenzik? (Halljuk!) Állították, hogy a külön vámterületnek gazdasági harcz lenne a természetes következménye, s úgy írták le, hogy ellenséges, boszút álló vámpolitikát folytatna a birodalom két állama egymás irányában.

Én ezt tévtannak tartom, szerfelett káros hatású tévedésnek, mert azt tartom, hogy azon egyes szenvedélyes nyilatkozatok, melyek a monarchia mindkét államában tétettek, nem jogosítanak fel bennünket arra, hogy feltegyük azt, ami természetellenes, hogy tudniillik gazdasági elkülönözés esetében mindenikünket nem józanul felfogott érdeke, hanem azon vak boszú vezetne, hogy ártsunk azoknak, kik velünk politikai szövetségben vannak, bármennyire ártsunk is ezáltal önmagunknak. Ez természetellenes, nem természetes következése lenne azon állapotnak. (Tetszés a baloldalon.)

Meg vagyok győződve arról, hogy a monarchia egyik államának sincs oly törvényhozási tényezője, mely ily politikát megengedne, megtűrne a maga államában. (Helyeslés a baloldalon.) De én káros hatásúnak tartom ezt azért is, mert ha ezen következményeket a természetesség attributumával ruháznók fel: azon vak politikát űző szenvedélyek önkénytelenül — megengedem, teljesen szándéktalanul — bátorítást merítenének ebből. És végre károsnak tartom azért is, mert jól tudom, hogy mily gyanuval, mily bizalmatlansággal néznek a külön vámterület eszméjére számos körök, s e gyanut és bizalmatlanságot csak megerősíti az, ha önmagunk körében is e mód úgy állíttatik oda, mint amelynek csak szenvedélyes és boszús küzdelem, nem pedig a békés együttélés lehet következménye. (Helyeslés a baloldalon.)

Tisztelt ház, bevégzem beszédemet. (Halljuk! Halljuk!) Csak még egy kérdésre akarok felelni, azon kérdésre: mi történik, ha a jelen javaslatot elveti a ház. (Halljuk!)

Azt mondják: képzelhető-e, hogy azok a férfiak, kik itt felszólaltak egyik szempontból és akik a monarchia másik

államában felszólaltak a másik ellentétes szempontból: képzelhető-e, hogy azok ezen javaslatnál kedvezőbbet hoznak létre. Nem; az nem képzelhető, (Halljuk!) mert nem képzelhető az, hogy bárki is ezen kiegyezési kérdést ma oly kedvező körülmények közt átveheti, mint volt.

Ha minden szenvedély fel van gerjesztve, ha minden érdek provokálva van, ha a javaslatokban foglalt határozatok már legitim igényeknek tekintetnek, akkor azt mondani: álljon elő az, aki ennek helyébe véglegest, de mindkettőre nézve kedvezőbbet tud állítani — ez annyit tesz, mint a kérdést nem helyesen állítani fel. (Helyeslések több oldalról.) Nem ez dönt, tisztelt ház. S akik így állítják fel a kérdést, azok nem fontolják meg, nem tudják, hogy a kérdés ily felállításának súlyosabb oldala merre esik.

Hanem a kérdés az: hogy ha a javaslat elvettetik, — tőlem senki se várja, tisztelt ház, hogy egész részletes tervet és konjekturákat mondjak, csak nagy vonásokban jelzem (Halljuk!) — akkor igenis egészen új szituáczió áll elő, melynek megvan a maga szükségszerű következménye, s ez a provizórium, oly provizórium, melyet nem hónapok, hanem évek szerint kell mérni, egy oly következmény, melyet sem itt, sem ott nem lehet elutasítani. (Ugy van! több oldalról.) S nincs is miért megijedni oly nagyon ezen szótól. (Helyeslések.) Mert e szó csak annyit jelent, hogy azon szabályozás, azon rendezés, mely elő fog állani, amely elutasíthatatlan, ily hosszú időre való lekötést tartalmazni nem fog. S még azonkívül e helyzetnek tudom egy dolgát, ami nem fog bekövetkezni, tudniillik nem fog bekövetkezni az, amire nemzetünknek nagy költője és mesemondója, Jókai, (Halljuk! Derültség.) tegnap utalt, mit egy szóval úgy jelölhetek meg: hogy nem fog kifordulni sarkából a monarchia.

Mert Jókai képviselő úr azt állította, és pedig meg vagyok győződve jóhiszeműleg állította, hogy a monarchia két államának békéje, népeinek békés összeférhetése, szervezetének jelen alapjaiban való megmaradása attól függ: hogy a jelen javaslat elfogadtatik-e. Ez, uraim, a költészetek legmerészebb költészete. (Tetszés a baloldalon.) Hogy az a provizórium harczczal és viszálykodással volna tele; hogy

a titkos harag táplálására szolgálna, mely csak a provizórium végét várná, hogy kitörjön: én ezt sem szükségszerűnek, sem észszerűnek, de még csak a helyzet valószinű folyományának sem tekintem, sőt majdnem biztosnak látom a kedélyek sokkal nagyobb mértékű lecsillapodását; (Ugy van!) mert meg vagyok győződve, hogy az oly értelmű politika folytatását a birodalom egyik államának tényezői sem fognák megengedni. (Helyeslések.)

És ezt miért nem várom? (Halljuk!) E javaslat, — és ezt nem akarom részemről a kormány ellen megrovásul használni, mert most még a javaslat ellen szólalok fel — e javaslat a kiegyezési kérdést elmérgesített alakban hozza elönkbe. Ezért úgy látszik, hogy minden érintésre a kiegyezési munkálatok lánczolata ily fájdalmas rángatózásokat kap, és annyi megállapodás történt már, annyi lőn — elismerem, nem a magyar kormány akaratából — összevissza forgatva új meg új alkudozások, lemondások és válságok alakjában, annyira lőn e kérdés összevissza hurczolva, hogy én kettőn nem csodálkozom: nem csodálkozom, hogy itt és ott beleláradtak a tényezők és mindketten siettetik a végeldöntést; valamint azon sem csodálkozom, hogy ezen javaslatok sorsának továbbvitelére, ha azt a jelen kormányférfiak ott hagyják, sem itt, sem ott nem vállalkozik államférfiú. (Helyeslés a baloldalon.)

Hogy mi lesz az úgynevezett provizórius állapot tartalma, annak részletes megjelölését igazságosan senki sem kívánhatja tőlem. Én legfölebb nézeteket mondhatnék, eshetőségeket állíthatnék fel, és hogy mi az én nézetem e kérdésben, az közömbös. Egyet azonban tudok: hogy bármint vetem és hányom elmémben a dolgot, bármily valószinű és észszerű eshetőségre gondolok, megvallom, én nem látom, hogy az a nem költészeti, hanem észszerű és valószinű eshetőség eredményeiben, összhatásában rosszabb volna, mint az összes kiegyezési javaslatok változatlan elfogadása. (Helyeslés a baloldalon.)

Igy lévén meggyőződve, tisztelt ház, ha az általános vita végén bekövetkezendő szavazás értelme csak az lenne: akarunk-e közös vámterület alapján kiegyezést, vagy nem, akkor én — amint eddigi beszédemből látható

— habozás nélkül adhatnám szavazatomat a törvényjavaslat elfogadására, és a részleteknél megmondhatnám, hogy miképen kivánom a módosítást. De ha formailag így van is feltéve, de lényegileg nem így van felállítva a kérdés. Lényegileg, legalább amint én látom s kénytelen vagyok becsületes meggyőződésemet követni, úgy van felállítva a kérdés: hogy úgy részleteiben, mint egészében elfogadtatik-e a javaslat, vagy nem. (Ugy van!) És azok után, amiket mondottam, és amik hasonló véleményűek részéről gazdasági tekintetben mindenesetre sokkal jobban kifejtettek, természetesen nem lehet várni tőlem, hogy én e javaslatot lényegében és részleteiben elfogadjam. (Helyeslés a baloldalon.) Azt az utat is követhetném, tisztelt ház, hogy nem tudva, nem fog-e e javaslat módosulni ezen vita s a részletes tárgyalás alatt, döntő szavazatomat a harmadik szavazásra halasztanám; most tudniillik elfogadnám a törvényjavaslatot, s megkisérelném a módosításokat, és elvetném a harmadik felolvasásnál a javaslatot, ha kellőleg nem módosíttatnék. Megengedem, ez is helyes. Én magamra nézve azonban ezt nem követem.

Ha tudnám, tisztelt ház, hogy a döntő ütközetet egy ily javaslat fölött a ház a harmadik olvasásra tartja fenn, akkor én habozás nélkül bevárnám a részletes tárgyalás eredményét és ahhoz igazítanám magamat. De minthogy tudom, — és ebben a ház minden tagja igazat fog nekem adni — hogy a döntő ütközet az általános tárgyalásnál szokott vivatni, (Ugy van!) azért én szavazatomat, bármily csekély legyen is, súlyától megfosztani nem akarnám.

Jól tudom, tisztelt ház, hogy súlyos a kormány helyzete; jól tudom, hogy nagyon elmérgesített alakban van itt ezen javaslat; de én mégis kérdést intézek hozzá: nem zárkózik-e el a javaslatnak oly módosítása elől, mely beiktatja az 1867-iki felmondási záradékot; kitörli a tartalomból az osztrák-magyar Lloyd segélyezésének említését; a fogyasztási adóknál szenvedett s a pénzügyi vámok által legfelebb csak 20%-ig kompenzált károsodás megszüntetésére van-e kilátás; Magyarország kereskedelmi forgalmának megállapítására van-e biztos mód? A kormány mindenesetre fel fog még az általános vita folyamán szólalni, és ha

felszólal, azon fölszólalásából merítem majd tájékozásomat: várható-e károsodásunk kiegyenlítése, a gyapjúárak vámjának leszállítása, legyen bár az kapcsolatban a pénzügyi vámokkal? Hajlandó-e ily módosítások esetén a kiegyezési tárgyalást tovább vinni? Nyilatkozatából fogom meríteni további tájékozásomat: van-e kilátás egy pár lényeges javítás elérésére. Ha nincs, tisztelt ház, ezt természetesen szubjektive kell megitélnem: én szavazatomat azon tekintetek alapján, melyeket kifejtettem, kénytelen leszek a törvényjavaslat ellen adni. (Élénk helyeslés jobb-, bal- és szélsőbal felől.)

Széll Kálmán pénzügyminiszter személyes kérdés czímén szólalt fel nyomban Szilágyi után. Midőn, úgymond, Szilágyi mérlegeli azon tehertöbbletet, melyet a tervezett vámemelés a magyar fogyasztóra ró, úgy hivatkozik a pénzügyminiszternek egy számítására, mintha ő az annak alapjául szolgáló adatokat apodikticze biztosaknak mondotta volna.

Szilágyi Dezső: Azt nem tettem! (Élénk felkiáltások a középen: De bizony tette! Zaj.)

Hogy Szilágyi csakugyan így hivatkozott a pénzügyminiszter számítására, erre okoskodásának többi része határozott bizonyságul szolgál. Midőn ugyanis azt mondta, hogy míg kulturális kiadásokra négy millió van előirányozva, addig maga a pénzügyminiszter két millióra számítja a csak egy tételnél, a posztónál bekövetkező tehertöbbletet, világos, hogy akként hivatkozott e számításra, mintha azt a miniszter apodiktikus biztosságúnak adta volna elő. A miniszter közbeszólására pedig egy invektivával élt ellene. Nem szorítkozott az általa felállított tétel bebizonyítására, hanem azt mondta, — midőn pedig maga is kénytelen volt meggyőződni róla, hogy nem egészen híven idézte szavait — hogy a miniszter egy elrejtett szócskába kapaszkodik, hogy elklauzulálja magát, hogy felhozott egy adatot Lónyay gróf beszéde ellen való bizonyítás végett, de nem engedi meg, hogy ugyanazt az adatot mások ő ellene hozzák fel bizonyítékul.

Ezután így folytatja a pénzügyminiszter: Midőn tehát így szólottam; midőn világosan kimondtam, hogy a mi fogyasztásunkat a valónál magasabbra veszem fel, s a képviselő úr

közbeszólásomra, hogy nem híven idézi szavaimat, azt feleli, hogy én egy elklauzulált szócskába kapaszkodom: kérdem, vajjon ez méltányos, igazságos eljárás-e? Midőn valaki világosan kimondja, hogy többet számít maga ellen, mint amennyit lehetne, és meg is mondja mennyivel — mert azt csak nem tagadja senki, hogy Magyarországon egy lélekre annyi posztófogyasztás nem esik, mint Ausztriában: akkor lehet-e azt mondani, hogy számításomat határozott biztosságúnak én nyilvánítottam, s hogy beszédem azon részének más az értelme, mint amit én most annak vindikálok. (Élénk helyeslés a középen.)

A tisztelt ház igazságszeretetét hívom tehát fel: lehet-e azt mondani, amit a tisztelt képviselő úr mondott: hogy én egy elrejtett szócskába kapaszkodom. Csak rá akartam mutatni arra, hogy a tisztelt képviselő úrnak nem volt igaza, és nekem jogom volt közbeszólani s a képviselő urat figyelmeztetni, hogy nem híven idézi szavaimat s azokat helytelenül értelmezi. Aki pedig így cselekszik, annak jogosultságát, hogy oly invektivákkal éljen, mint a tisztelt képviselő úr élni méltóztatott, a magam részéről el nem ismerhetem. (Élénk tetszés a középen. Mozgás a baloldalon.)

Szilágyi Dezső Én szavaimnak nem akarom mondani: ferdítése, hanem félreértése miatt akarok felszólalni. A tisztelt pénzügyminiszter úr, aki talán túlérzékenyen vette azokat, amiket mondottam, (Derültség balfelől.) azt állítja, hogy én az általa fölállított számításra úgy hivatkoztam, mint amelyet ő apodiktikus biztosságúnak tekintett; másodszor állítja, hogy azzal vádoltam őt, hogy a klauzulákra való hivatkozás felvilágosításának őszinteségét bántja. Én beszédemben — méltóztassék utána nézni — nyiltan kimondottam, hogy ő az általa fölállított számítást a valónál nagyobbnak nyilvánította, de hozzátettem, hogy ha neki szabad valamely számításra alapítani okoskodását: miért ne legyen szabad ez nekem is ugyanazon fönntartással? És bocsásson meg ezen megjegyzésemért, de hogy a miniszter úr nemcsak úgy elmejáték végett hozta fel ezen számokat, hanem úgy, mint Magyarországnak az Ausztriában gyártott posztó fogyasztásáról szóló és a valósághoz közel járó helyesebb adatot: kitűnik beszédének abból a részé-

ből, mely most figyelmét elkerülte s melyben azt mondja: kiszámítottam, mi a kivitel és bevitel, mi marad tehát belkonzumcióra, s ebből nézetem szerint alaposabban dedukálhatom, mint azon prekárius forgalmi adatokból, micsoda mennyiségű posztó az, mi Ausztriából Magyarországba behozatik. (Hosszasan tartó helyeslés és zaj balfelől.)

Ghyczy Kálmán elnök: Hogy a tisztelt képviselő úr szavainak félremagyarázását helyreigazítsa, arra teljes joga van; de új argumentumokba bocsátkozni a tisztelt képviselő úrnak nincs joga. (Helyeslés a középen.)

Szilágyi Dezső Megjegyzem még a miniszter úrnak, hogy nagyon téved, ha azt hiszi, amit az ő sinceritásáról fel sem tettem, mintha én őt azzal akartam volna vádolni, hogy elklauzulálni akarta magát; de a hivatkozás arra, hogy nekem ezen alapon következtetnem nem szabad, olyan volna, mint az elklauzulálás, erre pedig képesnek a miniszter urat nem tartom. (Tetszés a baloldalon. Hosszantartó nagy zaj.)

A még ezután tovább folyt nagy és élénk vita bezárása után Baross Gábor előadó az összes határozati javaslatoknak és köztük a Szilágyi Dezsőének elfogadása ellen szólt.

Tisza miniszterelnök hosszabb beszédben kelt a törvényjavaslatok védelmére.

Szilágyi beszédére célozva így szólt: Egy tisztelt képviselőtársam azt mondja: hiszen most nincsenek adataink, nem bírjuk meggyőzni egymást. Az osztrákok, kik a mi kárunkra akarnak előnyöket, tudják, hogy ők nyernek, mi is tudjuk, hogy veszítünk; de ők nem tudják, mennyit nyernek, mi nem tudjuk, mennyit veszítünk; ha biztos adataink lesznek: megtudjuk, hogy az osztrákok sokkal többet nyernek és mi sokkal többet veszítünk, és akkor a mi kárunkon gazdagodni akaró osztrákok, kik a nyereséget, mikor azt hitték, hogy az kevés, eldugják: majd ha meglátják, hogy nagy, akkor nem fogják megtartani akarni. Megvallom, az okoskodás

ezen nemét szerény eszemmel megérteni nem vagyok képes, még ha egy általam oly nagy tekintélynek tartott férfiú mondja is.

Ami a provizóriumnak s egyáltalában a közös vámterület létre nem jöttének politikai következményeit illeti, mások előttem már kifejtették a tárgyat, és a külön vámterülettel szemben még olyanok is, akik arra konkludáltak, igen erős érveket hoztak fel politikai szempontból. Azonban igen csudálkozom, ha akkor, midőn Jókai rámutat arra, hogy ha e kérdések meg nem oldatnak és egy vagy két évi provizórium, tehát bizonytalan helyzet idéztetik elő: ez a monarchia népeinek egymás iránti érzületére minő hatással lehet — azt mondják, hogy ez poézis.

Szilágyi Dezső: Nem erre mondtam, másra mondtam! (Ellentmondás a középen.)

Engedelmet kérek, följegyeztem magamnak; erre mondta. Egyébiránt meglehet, hogy rosszul emlékezem; jó — tehát nem poézisnek mondta, hanem csak azt mondta, hogy nem tartja e hatást valószinűnek és nem tartja, hogy Jókainak igaza van. Én is tudom azt, amit Mudrony Soma igen helyesen felhozott: hogy a közvélemény néha jelszavakat ragad meg, néha a szenvedélyességig hagyja magát feltüzelni; de ezen szenvedély azontúl lelohad. Az ily szenvedély lelohad akkor, ha hosszú időre azon kérdéseket megoldva látja.

Nemcsak Horánszky Nándor, hanem Szilágyi Dezső képviselő úr is beszélt a törvényhozásnak faktorairól itt és ott.

Szilágyi Dezső: Minden faktoráról!

Ép e szóra »minden« nagy szükségem van. A törvényhozásnak van itt három faktora, van ott három faktora. A mathesis szerint kétszer három annyi mint hat; de nálunk történetesen ez a kétszer három annyi mint öt. Ha a magyar törvényhozásnak három faktora a javaslatokat elfogadta: akkor elfogadta a másik törvényhozásnak egyik faktora is. Nem fejtegetem tovább, de ebből látható, hogy ez reánk nézve politikailag is előny. (Élénk helyeslés és tetszés a középen.)

*

Széll Kálmán pénzügyminiszter, ki február 18-ikán utolsónak szólt, a vita folyamán a törvényjavaslatok ellen intézett támadásokat ezekben foglalja össze:

Az alap-thema, melyből deriválták, a forrás, melyből merítették a legfőbb támadásokat, az maradt a vita egész folyamán, amely volt annak elején: hogy a kereskedelmi politika, mely e javaslatokban kifejezésre jut, irányánál fogva növeli azon hátrányokat, melyekkel vám- és kereskedelmi szövetségünk különben is jár; annálfogva pedig, hogy a tarifa nem valamely külállammal kötött szerződés alakjában jelenik meg, föladja a kiegyezés a szerződési politikát, kivitelünk veszélyeztetése folytán legfőbb gazdasági érdekeinket koczkáztatja s ezekért s egyéb fogyatkozásaiért összhatásában tetemesen rosszabb állapotot teremt a mainál.

Ezután áttér a első beszéde ellen felhozottakra.

Lónyay gróf — úgymond a pénzügyminiszter — tesz számítást, hosszút és részletest; beismerem, hogy adatai nagyon érdekesek és igen gondos összeállítás eredménye. Mindamellett, ámbár nagyon nehéz futólag hallott adatokra, nem készülve, a viszonszámítást megtenni, azt a számítást nem tartom ma sem alaposnak. Egy pár eklatáns példával bizonyítani fogom, hogy azon számok, melyek az ő számításainak alapjául szolgálnak, miért nem fogadhatók el valószinűekül.

Azt állítottam mindig, hogy azon értékszámítás, melynek egyedüli eredménye Lónyay gróf szerint 250 vagy 280—290 millió forint, nem helyes. Ezzel szemben felállítom a magam egyszerű kombinációját. (Halljuk.) Nem indulok ki 250 millióból, hanem azt mondom, hogy ezen statisztikai adatok, melyek 400 és néhány millióra teszik az összes bevitelt, még pedig az ismét való kivitel czéljából behozott czikkekét is, általában a vám nélkül bejövő iparczikkekre 286 millió frtot vesznek föl. A számítás alapjául tehát 30 millióval többet veszek föl, mint Lónyay gróf.

De mikor én is 16 csoportba veszem föl a czikkeket, úgy mint Lónyay gróf, látok az egyes részletekben olyan tételeket, hogy lenárút behoznak 15 millió frt értékben. A lenárúk itt átlag 353 frttal vannak számítva. Pedig azon statisztikai adatok alapján, melyek évenkint hivatalos puhatolások és a kereskedelmi szakemberek nyilatkozata szerint Bécsben az egész monarchia összforgalmáról egybeállíttatnak, a lenárúk értéke métermázsánkint csak 80 frt. Van ugyanis köztük sok olcsó vászon,

borítékvászon és más ilyenféle. Lehet-e azután azt a 353 frt értékkel felszámított összeget 15 millió forintra felvenni? Mondjuk, hogy nem kell redukálni annyira, amennyit a 80-ra való redukálás igényel, hanem tegyünk csak kisebb mértékben levonást: még akkor is le kell vonnunk legalább 6—7 millió frtot.

Itt van egy másik, a déli vasúton beérkező czikkek tétele: szőtt és kötött árúk 18 millió frttal szerepelnek. Ezek értéke fel van véve 507 frttal métermázsánkint. Mindenki tudja, minden budapesti kereskedő megmondhatja, hogy azon szőtt és kötött árúk között, melyek kipuhatoltattak, olcsó, egyszerű gyapjú-és pamutszövet van. Ezeknek átlagos értéke nem 507, hanem csak 384 frt. Tehát itt is le kell vonni egy bizonyos összeget. Nem sokat vonok le, csak 4 milliót.

A bőrárúra fel van véve 16 millió frt. Ezt is sokallom. Fel van véve egy mázsa 485 frttal; a monarchia forgalmi adataiban pedig az érték csak 265 frt. Ha tehát a monarchiába bejövő bőrárúk 265 frtot érnek, miért érjenek a mieink 485 frtot? Itt is le kell vonni, mondjuk, a 16 millióból 6 millió forintot.

A porczellánnál és agyag-árúknál 8 millió frt van felvéve. Ezen árúknak az értéke métermázsánkint 69 frt, a monarchia statisztikai adataiban pedig az érték csak 32 frttal szerepel. A 8 millióból nem veszek le 4—5 milliót, hanem csak 3 milliót.

Az apróárúkra fel van véve 69 millió frt. Aki komolyan meggondolja, hogy mikor a monarchiában a bevitel rövidárúkban 10,000 mázsát tesz: nem kételkedik-e, hogy mikor ez a forgalmi kimutatás és Lónyay gróf számai azt mutatják, hogy 49,000 métermázsa jön Magyarországba, hogy az még sem lehet egészen alapos. Én nem állítom, de mindenki tudja és minden kereskedő meg fogja mondani, hogy a rövidáru czíme alatt egészen más dolgok jönnek be, mint azon rövidárúk, milyenek a vámtarifa illető tételei alá tartoznak. Egy mázsa ilyen portékára 1425 frt van felvéve értékül. Megmondom, mik vannak azokban a rövidárúkban, melyeket Magyarországba hoznak be 69 millió forint értékben. A rövidárúknak a közönséges értelemben elfogadott nemein kívül — minden kereskedő igazolni fogja — vannak szőtt-kötött árúk, harisnya, nyakkendő, másféle kendők, kés, porczellán, bronz, fémárúk és efféle dolgok. Már most egy mázsa ilyen portéka érjen meg 1425 frtot, amikor a bécsi statisztikai hivatal még a rövidárúkra is sokkal alacsonyabb értéket vesz

fel? Pedig nem mondhatjuk, hogy mi, kik nem vagyunk a vagyonosabb állam, nagyobb fényűzést engedünk meg magunknak ily árúkkal, és nem mondhatjuk, hogy drágább holmit hoznak be Magyarországba, mint bevisznek Ausztriába.

A vas 60 frttal szerepel; a monarchia statisztikai kimutatása szerint pedig 41 frttal. A gépek 60 frttal szerepelnek; Bécsben 47 frt van felvéve. A szappan 87 frttal szerepel, Bécsben 43 frttal.

Ezek szerint azon milliókat, melyeket le kell vonni ezen értékkülönbözet miatt, összegezve, igen jelentékeny összeg jön ki.

Egyáltalában megjegyezem, hogy selyemárúból és ruházatból bejön Magyarországba összesen 74 millió frtnyi érték 119,000 métermázsa után. Pedig az egész monarchiába bejön körülbelül 15,000 métermázsa. Lehet-e tehát ismét ezen kategóriát, ahol a selyemárúba és ruházatba mindenféle czikk bele van számítva, azzal a legmagasabb értékkel számítani, amelyből csak kevés van benne; mert csak nem gondolja senki, hogy mi 119,000 métermázsányi ruhát és selymet hozunk be. Ha pedig leszámítom ezen czikkeket, akkor e czímen ismét számos milliót kellene leszámítani. Azt mondja Lónyay gróf, hogy mondjam meg, mennyit. Azt senki sem mondhatja meg; de aki kombinálja ez adatokat, beláthatja, hogy több ilyen milliót le lehet számítani. Készítettem egy ilyen hiányos számítást, és azt találtam, hogy körülbelül 69—70 millió között mozog az, amit a megjelölt czímeken és okok miatt le kell vonni. Mi marad akkor? Marad 214 millió.

Még egyre kell figyelmeztetnem. Az van a statisztikai kimutatásokban, hogy 40,000 mázsa pamutárút és szövetet visznek ki Magyarországból. Nem ötlik-e fel mindenkinek első tekintetre, hogy ez nem lehet egyéb, mint behozott árú, mert ezt itt nem produkáljuk. A mi kivitelünk számaiban szereplő anyag és czikk között igen sok van olyan, ami egyszerűen átvitel. Ha ezen átvitelt mérsékelten csak 10—15 millióra számítom, kitűnik, hogy e statisztikai adatoknak csak egy kicsit birálatos analysise után nem jön ki több a 284 millióból, mint körülbelül 200 millió, amit a behozott iparczikkek értéke fejében fel lehet venni.

Lónyay gróf azután azt mondja: igen, de én a 8%-ot, amit ő a vámtételek átlagos emelésének mond, szintén nem ismerem el. Ez igaz. Ha a vámtarifa azon csoportjait veszszük, melyekbe az iparczikkek tartoznak, tehát tarifánk tizedik csoportjától a

huszadikig, az egyes csoportoknak megfelelő értékvámok a következők: fémek 11%, fonalak 3·4%, szövetek 4·3%, árúk háncsból stb. 4·7%, bőr és bőrárúk 2·2%, fa-, üveg-, kő- és agyagárúk 6·3%, fémárúk 16%, járművek 5·7%, műszerek, gépek, apróárúk 6·2%, vegyészeti czikkek 6·2%.

Ha azután ezeket a számokat csoportosítjuk, s kiszámítjuk, hogy azt az arányt, amelyben mindenik a forgalomban szerepel, t. i. a mázsa-arányszámot, akkor az átlag vehető nem 8%-nak, hanem csak 6%-nak. Ha így vagyunk, akkor kétszer 6 = 12, s e számítás szerint nem 20 millió, hanem körülbelül 12 millió jön ki.

Ez a 12 millió azonban még nincs meg. Mert le kell vonni belőle a határőrzés és vámkezelés költségeit.

És ha Lónyay gróf sokallja, amit mondtam: a világforgalom adataira hivatkozom. A franczia vámszolgálat a vámjövedelemnek 15%-ába került, a svájczi 10%-ába, az osztrák-magyar monarchiáé szintén 10%-ába. Tehát legalább is 10—12%-ra vehető az fel nálunk is. De a vámsorompók felállítása, úgy mint minden téren szokott lenni, a forgalom csökkenésével jár, amit szintén levonván, nem birom-e minden körülmények között igazolni azon állításomat, hogy az a húsz millió még nincsen meg. (Élénk helyeslés a középen.)

Lónyay grófnak válaszolva, még ezeket mondja a pénzügyminiszter: Nem fogadhatom el azt az állítást, mintha az 1867. évi XII. t.-cz. 42. §-a sértve volna; ott arról van szó, hogy vannak tárgyak, melyek nem tekinthetők ugyan közösöknek, de nagyfontosságúak és melyekben az érdekek találkoznak. E vita feladata éppen kimutatni, hogy e javaslatban a két fél érdeke találkozik. Én itt az 1867: XII. t.-cz. 42. §-át megsértve nem látom, de abban sem látom megsértve, hogy a törvény szerint egyetértőleg kell eljárni, mert hiszen egyetértőleg járunk el. Abban pedig éppen nem látok sértést, amit mondott: hogy én beismertem, hogy mi vagyunk a gazdaságilag gyengébb fél, pedig az 1867-iki törvény kimondja, hogy mint állam állammal szövetkezünk. Nincs ebben törvénysértés, mert ez a tényeknek megfelel; csak akkor látnék benne sértést, ha a törvényben az lenne dekretálva, hogy Magyarország pedig az erősebb fél; azt pedig a törvényben sehol nem találom. (Élénk helyeslés a középen.)

Kerkapolynak válaszolva, így folytatja: Ő azon kezdette, hogy a kérdés feltétele van elhibázva, mert a czél a gazdasági rendezkedés, a kiegyezkedés erre csak eszköz. Abstrakte véve, helyes ezen tétele; de hogy mennyire elvont, rideg, tisztán elméleti felfogás még kiindulási pontnak is mindazok részéről, kik mint ő, hasonlíthatatlanúl praeferálják a kiegyezés útján való rendezkedést, elég legyen arra mutatnom, hogy e gazdasági rendezkedésnél nem állunk tabula rasa előtt, hogy itt egyúttal az 1867: XVI. t.-cz. újból való megalkotásáról is van szó, melyről az 1867: XII. t.-cz. nemcsak azt mondja, hogy: »mert az érintkezési pontok számosak és fontosak, időnként vám- és kereskedelmi szövetség köttessék«, hanem egyik későbbi szakaszában egyenesen azt rendeli, hogy: »a közös ügyek hozzájárulási költségeinek megállapításával együtt e szerződés megkötendő lesz«, hogy tehát e rendezkedésnél az Ausztriával fennforgó gazdasági viszonyoknak egy újabb cziklusra való szabályozásáról is van szó. S kérdem őt, ki mint törvényhozó nálamnál korábban vett részt az 1867-ik évi kiegyezési tárgyalásokban: létrejött volna-e a politikai kiegyezés a magában és elvontan helyes, de gyakorlatilag nem kifogástalan ilyen kiindulási ponthoz való merev ragaszkodással, ha akkor is azt mondottuk volna: a czél nem a politikai kibékülés Ausztriával, hanem az ország politikai és belső ügyeinek rendezése; hogy ez a feladat, amaz csak eszköz? (Helyeslés a középen.)

Áldozattal jár a szövetkezés — mondja Kerkapoly. Igaza van. Nagyobb áldozatokkal a mi részünkről — s ebben is igaza van. De helyesen van-e ez alkalmazva, ha ő azt az axiomát állítja fel, hogy az áldozatok mértéke azon előnyökben keresendő, melyeket élveznénk, ha gazdaságilag külön állnánk?

A magunkra maradás esetében előálló előnyöket vagy azoknak egyenértékét követelni lehet és kell — mondja ő. Megengedem, hogy ez az ideálja a szövetkezésnek; de a gyakorlati élet számára egészen helyesen van-e e tétel felállítva és nem igényel-e kiegészítést?

A magábanlétnek valamennyi előnyét vagy teljes egyenértékét lehet-e mindig követelni a szövetkezésben? Nem éppen az-e a szövetségnek egyik czélja, hogy a magábanlét hátrányait elkerüljük? És ez maga nem ér-e fel azon előnyök egy részé-

vel? S nem zárja-e ki a szövetkezés természete azt, hogy mindegyik fél a szövetség előnyeivel együtt követelje vagy élvezze a szövetségben is a magábanlétnek is minden előnyét vagy azok teljes egyenértékét? A társadalmi, úgy mint az állami szövetkezésben mindkét félnek fel kell adnia a különállás előnyeinek egy részét, hogy élvezhesse a szövetség által nyujtottakat; fel kell adnia annyit, ami nélkül a szövetség létre nem jöhet, hogy elkerülje a magábanlét hátrányait. (Élénk helyeslés a középen.) És ha nem kapja is az előnyök teljes egyenértékét, igazolva van a szövetkezés, mihelyt a magábanlét hátrányai rá nézve nagyobbak, mint amaz előnyök vagy teljes egyenértékük. Teljes egyenértéket feltételként követelni sok esetben annyi, mint lehetetlenné tenni a szövetkezést. És a mi helyzetünk ilyennek látszik nekem.

Azon kapcsolatban, melyben a monarchia másik felével vagyunk, tekinthetjük-e viszonyunkat abból a rideg szempontból? És ha a magábanlétnek egyenértékét keressük, ne csak az előnyöket nézzük, amelyekről lemondunk; hanem a hátrányokat se felejtsük, amelyeket általa elkerülünk; ha a lucrum cessanst méregetjük, vegyük számba a damnum emergenst is. Kerkapoly azonban csak amazokat kutatta, az elválás hátrányait vizsgálatára nem méltatta. (Igaz! a középen.)

A magábanlét előnyeinek ezen egyenértékét Kerkapoly a tarifában keresi, és azt mondja: ez a tarifa, mely az iparczikkekre súlyos vámokat foglal magában, míg a nyerstermények̈re éppen nem vagy alig számbavehetőket vet, mutatja, mennyivel ér többet a mi piaczunk az osztráknak, mint nekünk az övé.

Hogy a miénk nekik többet ér, azt elismerem. De vajjon az egyenértéknek ezen mértéke, melyet ő keres és mit másutt nem talál, helyesen van-e a tarifában felállítva? Vajjon csakugyan kifejezésre hozza-e a tarifa mindazon előnyök összegét, amely előnyöket a szövetségnek mindkét részese és így mi is a szövetkezésben élvezünk? Nincs-e azonkívül nem egy előny, és itt rámutatok a szabad forgalom jótékonyságára és előnyeire, melyek számosak megmérhetetlenek reánk nézve, kik nyerstermányeink számára a közel és szabad osztrák piaczot a szövetkezéssel megszerezzük — ezek az előnyök pedig a tarifában nem jutnak kifejezésre. A szövetkezés előnyei mindkét félre

nézve megvannak a forgalom szabadságában, a nem korlátolt árúcserében.

És hová vezet amaz okoskodás? Hogyan vagyunk akkor általában a különválás esetében a szabad-kereskedelmi és a szerződési politikával? És ezt a szabad kereskedelem híveinek mondom. Mert az a theoria, mely szerint Kerkapoly a tarifában keresi a szövetkezés összes előnyeinek mértékét, nem a szabad kereskedésnek: az a védvámos iránynak a theoriája. Vajjon nem fordíthatja-e ellenünk, kik szabad kereskedelem mellett szerződési politikát akarunk követni, ugyanezt más állam is? Az iparos állam a túlnyomólag földmívelő állammal szemben, melylyel a szabad forgalom viszonyába lép, természetes előnyben van, melyet tőle semmiféle szerződéssel egészen elvenni nem lehet és melyet ő egészen kompenzálni soha semmiféle szerződéssel senkinek sem fog. És minél inkább védvámos lesz a külállamokkal szemben az irány, annál inkább kifejezésre jut e hátrány.

Ha Kerkapoly ezen okoskodásokon indul el, akkor félek tőle, hogy az, amit ő csak kiindulási pontúl állított fel a különválás esélyeinek megmérésére: akarata ellenére is az ő törekvéseinek végpontjáúl fog jelentkezni; akkor a különválás lesz az, mely felé ezen okoskodás, — bármennyire emelje is ő ki, hogy hasonlíthatatlanúl praeferálja az együttmaradást — a logika erejénél fogva erős vitorlákkal hajt bennünket, úgy amint őt, az annyira logikus főt, odáig már el is vitte. Különösen így lesz ez, ha megmarad annál, amit kijelentett: hogy neki arra, hogy e javaslatokat elvesse, elég az, hogy nincs kimutatva a különválás előnyeinek mértéke. Ezzel majdnem lehetetlent követel. Én csak nagyon is bizonytalan kombinációt állíthatok fel. Mert hiszen teljesen megtudni e mértéket csak úgy lehet, ha előbb tényleg meg is próbáljuk a különválást. (Élénk helyeslés a középen. Fölkiáltások a szélső baloldalon: Hisz ezt mondjuk mi is!)

Áttérve Szilágyi Dezső beszédére, így folytatja a pénzügyminiszter: Azt a tézist, melyet Szilágyi Dezső felállított, hogy ha jogilag lehetőnek, de politikailag lehetetlennek mondjuk az önálló vámterületet, mindig kényszerhelyzetben leszünk, helyesnek és alaposnak elfogadom. Ámde én nem így állítom fel a kérdést. Én nemcsak incontestálhatatlannak tartom a különváláshoz való jogunkat; de azt is vallom, hogy e jog érvényesí-

tése bizonyos körülmények közt politikailag sincs kizárva. Amit állítok, az, hogy e jog igénybe vétele mindkét félre nézve — s ebben van a viszonosságnak egyik garanciája — messzeterjedő bajok és veszélyek nélkül ma főleg nem tanácsos; veszélyek nélkül, melyeket mindkettőnknek, ameddig csak lehet, kerülnünk kell. De azért e jogot mint ultima ratiót feladhatónak nem tartom. Míg egymással a mai körülmények közt — bár hiányait nem tagadom — legalább olyan egyezséget köthetünk is, minő a jelenlegi: addig igenis jus dormiensnek hagyom; de nem vonakodom kijelenteni, hogy ez nem annyit jelent, hogy minden egyezséget kész vagyok ama jog igénybevételének elébe tenni; (Élénk helyeslés a középen.) ez idő szerint azonban és a mai körülmények közt inkább mint valaha praeferálom ezen egyezséget. (Hosszas élénk helyeslés és tetszés a középen.) Praeferálom különösen azért, mert nyerstermelő ország vagyunk, és mi egy európai elzárkózó politikával szemben nehezen nélkülözhetnők az ausztriai szabad piaczot; földmívelésünk e piacz elvesztése esetén oly súlyos rázkódáson menne keresztül, melyet az iparnak vámvédelemmel való fejlesztése hosszú időn át nem tudna ellensúlyozni.

Azt tartom, hogy anyagi, gazdasági és politikai összes viszonyainkra és ma inkább mint valaha, károsabban hatna az elválás, mint ennek előnyei, melyeket nem abban a mértékben mint önök, hanem egy bizonyos mértékben, főleg pénzügyi és gazdasági szempontból, egészen tagadni soha eszembe sem jutott.

Hogy minők lennének e káros következmények, erre nézve megérinteni kívánok némelyeket. (Halljuk! Halljuk!)

Két különböző gazdasági politika mellett fenntartható-e oly barátságos belső viszony, minő a két fél békés együttlétének alapjául szolgál? Nem jut-e eszünkbe, hogy különböző két gazdasági politika egy közös külügyminiszterrel, egy külügyi közös képviselettel, igen nagy — nem mondom, hogy végső esetben legyőzhetetlen, de nehezen leküzdhető nehézségekbe ütközik. A külföld előtt a mi fogyasztási piaczunk, főleg ha ezen esetben az osztrákoknak több kedvezményt is adnánk mint a külföldnek, mely kedvezményeket az osztrákok mint közellévők jobban fogják kihasználhatni, mint a távolabbiak: nagyon veszt súlyából, mert kisebb és jelentéktelenebb lesz, és a külföld előtt nem ér fel a mi piaczunk a monarchiának nagy

forgalmi területével, habár azt kedvezőbb feltételekkel nyujtjuk is neki.

Fontolják meg, hogy a kereskedelmi szerződések megkötésénél, hol oly szövevényes kérdések fordulnak elő, a különböző és egymással esetleg vetélkedő két közgazdasági politika mennyi nehézségnek teszi le csíráját.

Önök mindennek dissolvens hatásától nem féltik politikai viszonyainkat, miként ezt Molnár Aladár és Szilágyi Dezső kijelentették. Vannak, kik rémképnek, önök mese-mondásnak tartják mindazokat a bajokat, melyeket mi ezen esetre előrelátunk. Bármennyire latolgassam is Szilágyi Dezső okoskodásának súlyát: én a csillogó érveken felül azokban egy nagy optimizmust is látok keresztül csillámlani; (Helyeslés a középen.) mert nem osztozom azon doktrinában, melyet Kerkapoly felállított: hogy ezen esetben az ellenségeskedés nem feltétlenül szükséges, sőt nem is valószinű és szinte lehetetlen, mivel — mint ő mondá — »a jelenlegi állapotot felváltaná a magukra visszahúzódott államok barátságos viszonya«.

Ha nem egyezünk ki azért, mert a közös vámterület mellett odaát érdekeink méltánylásra nem találnak: a vámsorompók felállításánál meg lesz-e teremtve egyszerre ez a méltányosság, megszállja-e az az osztrákokat rögtön, mihelyt a szakítás ki lesz mondva? Már pedig az anyagi érdekek rázkódtatásokat nem igen tűrnek. (Helyeslés a középen.)

Forgalmunk, mely aránylag nagyobb, mint az egész monarchia forgalma, éppen azért érte el mostani terjedelmét, mert válaszvonallal megakasztva nem volt. E forgalom fejlődésével a gazdasági érdekek összesége finom és láthatatlan, de sűrű és erős szálakkal függ össze, melyek ha szétszakíttatnak: a legrosszabb visszahatás állana be éppen ezen érdekekre nézve. Vállalataink, ipartelepeink, melyeknek nem egyike alapíttatott osztrák tőkével; kereskedésünknek, forgalmi életünknek számtalan tényezője, melyek az évek során összeforrtak a túlsó féllel: (Helyeslés a középen.) sokáig véreznének a szakítás sebeiből és nem egy véreznék el e műtét romboló hatása alatt, (Élénk helyeslés a középen.) azon vámharcz következtében, melyről önök azt mondják, hogy elő nem állhat, amelynek lehetőségét én azonban kizártnak nem tartom.

Azt mondja Molnár Aladár, hogy Ausztria részéről már csak

azért is kevésbbé leszünk kitéve retorziónak, mint például Németország részéről, mert Ausztria ránk szorúl, Németország nem. Közbevetőleg megjegyzem, hogy itt az egynézetűek érvelésében egy kis karambol történt, mert hisz Pulszky Ágost szerint be van az bizonyítva, hogy az osztrák piacz csak igen kis mértékben fogyasztója a mi nyersterményeinknek. Én, aki erre nézve sem vagyok azon nézetben, bármennyire tartsam is természetellenesnek e vámharczot: nem tartom azt valószinűtlennek, mert egy háromszáz év óta fennálló viszony nem bontható fel érzékeny utóhatások nélkül.

Pulszky Ágost azt mondja: különös, hogy azok állítják nyersterményeink Ausztria részéről való megvámolását valószinűnek, kik Németországra nézve ezt nem tartják lehetségesnek. Különös ebben csak az, hogy Pulszky nem látja a helyzet különböző voltát. Ha Németország a monarchia ellen retorzióval akar élni: választhat az osztrák ipar és a magyar nyerstermények közt. Ellenben, ha Ausztria kiván vámharczot inaugurálni: nem volna választása, mert mi kizárólag nyerstermányeket viszünk ő hozzá és így csakis ezeket sujthatná vámokkal. Egy lassú harcz következnék be, nem olyan, mely nyilt küzdőtéren nyilt sisakkal vívatik, hanem egy lappangó, titkos harcz, mely kölcsönösen kiéheztetésre számít és ezért veszélyesebb.

Ott vannak azután a többi kérdések; mert ne higyje senki, hogy a gazdasági különválás dekretálása nem jár az Ausztriával való összes viszonyainknak és a köztünk levő valamennyi függő kérdésnek kigombolyításával.

És a quota kérdése? Lónyay gróf, amint tőle másként nem is várhattam, ezt számba is vette. Hogy számításában mennyire nem osztozom, ezt volt alkalmam kimutatni. Beismerem azonban, hogy ő levonta álláspontjának konzekvencziáját. Már Kerkapoly ezt nem teszi; Molnár Aladár meg tagadja a causalis nexust a quota és a vámszövetség közt, és feledi, hogy a vámjövedelmek közössége az osztrák törvények közűl csakis egyetlen egyben, a közös költségek hozzájárulási arányáról szóló törvényben van felemlítve; feledi, hogy az 1867-iki quota-deputáczionak vonatkozó irományai nem mellette, hanem ellene bizonyítanak.

Ha pedig a külön berendezkedés esetében egymással oly alapon egyeznénk ki, miként Kerkapoly mondotta: hogy akár egy egészen kedvezményes autonóm tarifa alapján is berendez-

kedhetünk Ausztriával és neki továbbmenő kedvezményeket adhatunk, mint aminőket a külföldnek, tehát a külföld irányában követendő szabadkereskedelmi politikánál is messzebbmenőket: akkor érdemes lesz-e a teljes szabadkereskedelmi irányt is túlhaladó kedvezményekért felállítani a vámsorompókat és provokálni a nehézségeknek egész sorát? Miért vonakodunk megadni a kedvezményeket, melyeket a külön vámterület felállítása esetében kilátásba helyezünk, a vámközösség alapján? (Élénk helyeslés és tetszés a középen.)

De azt mondja Kerkapoly, hogy az irány az, amely döntő és amely elitéli ezen javaslatokat. Nem a tarifának viszonylagosan magas tételei miatt veti ő el e javaslatokat, hanem azért, mert abba, hogy emelni akarják e tételeket, nem nyugszik bele, és ezen irány az, amelyben ő veszélyt lát.

Hiszen ha a tételek tervezett magasságában megnyugszik és csak attól fél, hogy ezek még emelhetők: erre egyszerűen csak az a válaszom, hogy az, ami előttünk van, nem minimális tarifa, és hogy újabb törvényhozási elhatározások nélkül ezen tarifának egy tétele sem emelhető. Hogy pedig ily tételekkel is lehet kereskedelmi szerződéseket kötni: mutatja az 1867-ben tett tapasztalás, midőn a német vámegylettel a mostaninál magasabb tarifa alapján kötöttünk szerződést.

De nem is itt van Kerkapoly érvelésének súlya. »Akkor — mondja ő — volt biztosíték, de ma nincs; akkor megnyugvással lehetett elfogadni a vámszövetséget egy, bár magasabb tételű tarifa alapján; ma nem lehet, mert ma e biztosíték nincs meg.«

Miben találja ő a garanciát, melyről szól? Az 1865-iki angol egyezményben? mely azt stipulálta, hogy 1867-től kezdve 25%-nál és 1870-től kezdve 20%-nál nagyobb az értékvám nem lehet? Beismerem, hogy ez egy túlságos védvám ellen kellő garanczia. De ha e garanczia megvolt, akkor megvan ma is, abban, hogy a most tervezett tarifának nincs egy árúcsoportja sem, melynél az a vámszállítási költséggel együtt 25% átlag értékvámnál magasabbra rúgna és — hangsúlyozva mondom ezt — az angol egyezségben stipulált átlagértéknél, és mert qui bene distinguit, bene docet.

Az 1865-iki angol szerződésben ugyanis, mely Kerkapoly szerint biztosítékúl szolgál, csak átlagérték-százalékról van szó.

Kezemnél van ezen szerződés szövege, s nagyon tanulságos lesz annak szószerinti tartalmával megismerkedni.

Az Ausztria és Angolország közt 1865 deczember 16-án létrejött kereskedelmi szerződés 3-ik czikkének szövege így szól: »Der österreichische Zolltarif soll unter Aufrechterhaltung seines gegenwärtigen Gewichts-Zollsystems mit der Massgabe geregelt werden, dass der von Artikeln der Urproduktion oder der Industrie der Staaten Ihrer brittischen Majestät bei deren Einfuhr in die österreichischen Staaten zu erhebende Zoll vom 1-ten Jänner 1867 angefangen 25 Percent des Werthes mit Zuschlag der Transports-Versicherungs- und Comissionsspesen, welche die Einfuhr nach Österreich bis zur österreichischen Zollgrenze erfordert, nicht übersteige, und es soll dabei der durchschnittliche Werth der in jeder Position des künftigen österreichischen Tarifes unter einer und derselben Benennung vorkommenden Artikel zur Grundlage genommen werden.«

Pozicióról szól e szerződés, nem egyes árúczikk neméről, és a pozició alatti czikk átlagértékéről. Ha tehát ebben a szerződésben, amely a csoportok átlagáról szól, a szállítási költséggel együtt biztosíték van: akkor engedje meg az én tisztelt barátom, áll ez ezen tarifáról is, és így ne mondja, hogy ezen tarifa az, amely koloniális politikát inaugurál. Ha az garanczia: akkor megvan itt is; ha nem garanczia: akkor nem volt meg ott sem. (Helyeslés a középen.) És itt eszembe jut, amit egyszer valahol olvastam: »A veszedelmesebb érvelések azok, melyekben a teljes való mellett a nem helyes megkülönböztetésnek is bizonyos adaléka vegyűl. Az ékesszólás, a szónoklat hatalmas, elragadó ereje az utóbbi részt észrevétlenül kifeszíti, az előbbit beburkolja vagy mellőzi és egy oly eredményt hoz ki öntudatlanúl, mely azután már nem részben, hanem egészben távozik a valótól.«

E vámtarifa mellett nem lesznek a külfölddel szerződések köthetők — mondják, és a szónokok mindannyia szíves volt reflektálni azon érvekre, melyeket én többek között arra nézve hoztam fel, hogy a hely benső természeténél fogva az osztrák ipar; saját érdekei miatt, melyek őt az export biztosítására csakúgy kényszerítik, mint bennünket, törekedni fog velünk együtt ily szerződések megkötésére; és ez e részben a megnyugtató momentum.

E tételem helyességét a képviselő urak nem ismerték el, és Kerkapoly azt mondta, hogy ebbeli érvem nem áll, mert a

ház elé terjesztett tarifa által nyujtott nagyobb védelem elfogadása esetében az osztrák ipar nálunk az eddiginél nagyobb piaczot kap és így a külföldnek nem fog oly nagy súlyt tulajdonítani.

Erre egyszerűen azt válaszolhatom, hogy az osztrák ipar éppen azon czikkeinek, melyek a külföldet nem nélkülözhetik, ezen tarifa nagyobb védelmet nem is nyujt. Az osztrák iparnak azon ágai, melyek az exportot nem nélkülözhetik és melyek a külfölddel kötendő szerződések létrejöttében nagyon is érdekelvék, a monarchiában nagyobb piaczra nem is találnak.

A lenipar, amely 15 millió értéket visz ki; a vasipar, amely 25 millió, a papíripar, amely 9—10 millió, a bőripar, amely 15—16 millió, a faipar, amely 11 millió, a porczellán- és agyagipar, amely 2 millió, a rövidárúk ipara, amely 36—37 millió értékkel szerepel a kivitelben, e tarifában semmi, vagy számba nem vehető védelemben részesül. Szolgáljon ez válaszúl azoknak, kik mint Pulszky Ágost, azt mondják, hogy ha az osztrák iparosok azon anyagi előnyök birtokában lesznek, melyeket nekik e tarifa nyujt, vagy mint Szilágyi Dezső formulázta: ha az osztrák iparágak megerősödnek, akkor el fogják ejteni a külfölddel való szerződési politikát.

Az angol ipar, amely egészében többet exportál más államokba, mint Magyarországba, amelynek igen sok ága a külföld igényeihez, a külföld izléséhez képest van berendezve, nemcsak nem nélkülözheti az exportot; de ha még akarná is, nem bírná saját érdekeinek veszélyeztetése nélkül az export irányát egyhamar megváltoztatni.

S itt nyílik alkalmam — úgymond — azokra reflektálni, amiket Apponyi gróf fényes és hatásos beszédében ez irányban felhozott. (Halljuk! Halljuk!)

Szerinte kettős valótlanságot foglal magában a kiegyezés. Az első az, hogy mindkét fél akar a külfölddel szerződést kötni, mert — úgymond — a másik fél nem kiván szerződni.

Én nem állítom, hogy nincsenek a másik fél államterületén számosak, akik nem akarnak szerződni; azt azonban állítom, hogy nagy kisebbségben vannak, s hogy itt is, ott is az emberek és érdekek többsége a külfölddel szerződni akar, szerződni nem minden áron, de szerződni a kölcsönös érdekek megóvása mellett.

És ha ez egyezkedés azért foglal magában valótlanságot, mert amott van egy olyan irány, amely elvileg kizárja a szerződési politikát: akkor a monarchia két felének egymással való szövetkezésében, amelynek keretén belől minden téren és mindig az egyik főfeladat az ellentétes, vagy ellentéteseknek látszó érdekeknek összeegyeztetése volt és marad is: oly egyezséget Apponyi gróf soha sem fog köthetni, amely mindkét részen az érdekeltek egyhangú helyeslésével találkozzék.

Ha valótlanságot foglal magában az egyezség azért, mert vannak, akik odaát a külfölddel szerződni abszolute nem akarnak: akkor szerinte valót tartalmazó szövetséget soha sem lehet létrehozni, mert akkor ő ideális állapotot, amelyben teljes egyhangúság lesz a törekvésben, akar és tart csak valónak. . . .

A pénzügyminiszternek itt következő fejtegetése arra a kérdésre vonatkozik, mely iránt már Szilágyi Dezső beszéde után kettejök részéről rövid nyilatkozatok tétettek.

Apponyi gróf, úgy mint Szilágyi Dezső és mások is, mondja, két millióra teszi mint apodiktikus tehertöbbletet azt, amivel az Ausztriából bejövő gyapjúszövetek ezentúl az ország fogyasztását szerintem terhelni fogják. Kénytelen vagyok azért, hogy magamon ne hagyjam azon vádat, hogy a magam által használt adatok helyességét, ha ellenem fordíttatnak, nem ismerem el, amit soha sem és most sem tettem, pár szóval emlékeztetni a házat, hogy tulajdonkép miként tettem én ezen számítást?

Előrebocsátottam, hogy biztos számokat erre nézve fel nem állítok, hanem hogy adalékul a tájékozásra felhozok egy egyszerű kombinációt: hogy kimutassam, mennyire túlzottnak tartom azon 8—9 millió tehertöbbletet, mely az előterjesztett tarifából eredőnek mondatott. Oly kombinációt állítottam fel, — és ezt világosan meg is mondottam — mely a valóságot messze meghaladja, melyben saját magam ellen többet számítok és sokkal nagyobb arányokat veszek fel, mint amelyeket az élet igazol, csak hogy azon eredményre jussak, hogy a valóságot oly messze meghaladó arány mellett is aránytalanul kisebb tehertöbblet mutatkoznék, mint azon 9—10 millió forint, amelynek nagyon is túlzott voltát ezután kimutatni a legegyszerűbbnek látszott. Amikor valaki azt mondja, mit én mondottam: hogy nem azért veszem fel azon képtelen arányt, mintha Magyarországon a szűrös, a bundás, a gubás ember annyi posztót

fogyasztana, mint az osztrák honpolgár, hanem csak hogy kimutassam, hogy még így is az egyes képviselő urak által kiszámított tehernek csak egy parányi része jő ki, kérdem: lehet-e az ilyen kombinációra mint általam apodiktice biztos számításként oda állítottra hivatkozni? (Helyeslés a középen.) . . .

A provizóriumról szólva, így nyilatkozik a pénzügyminiszter: Azt mondják a provizóriumról, hogy nincs mitől félni. Szilágyi Dezső tisztelt képviselő úr azzal vigasztal bennünket, hogy azért a monarchia sarkaiból még nem fordul ki, és bármi következzék is be, az nem lesz rosszabb azon állapotnál, melyet ez az egyezség teremtene.

Magam is hiszem, hogy a monarchia sarkaiból nem fog kifordulni; de hogy ezen vigasztalással már mindaz, amit a multkor az izgalmak és bizonytalanságok permanenciájáról mondtam, meg lenne cáfolva: én nem találom. Valamint azt, hogy bármi következzék is be, az nem lesz rosszabb mint ezen egyezség folytán létesülő állapot: az önök érvelésében bebizonyítva szintén nem látom.

Közbevetőleg legyen mondva, hogy amint a vita nőtt, úgy nőtt az évek száma is, melyekre a provizóriumot kilátásba veszik; a vita végén már 4—5 évi provizóriumról beszéltek. Ha már ennyire mentek, még egy pár lépés — és meg lett volna a tíz év és önök itt lehetnek a mi helyünkön. (Zajos derültség a középen.)

Úgy látszik, kezdenek gyanakodni arra nézve, hogy az új alapokon való egyezkedés egyhamar létrejön-e, és azért még mielőtt hozzáfognának a készületekhez, melyeket a határozati javaslatok indikálnak: szükségesnek tartanak egy ilyen latitudet fenntartani maguknak. (Élénk derültség.)

Molnár Aladár, ki határozati javaslatát indokolván, újabb javaslatokat és a mostaniaknál jobbakat akar, ennek elérését lehetőnek is tartja; elismerte azonban, hogy azt nem lehet éppenséggel kijelölni: mi lesz a jobb, mert hisz kettőn áll a vásár.

Ez igen érdekes elismerés, és olyan igazságos embertől, mint igen tisztelt barátom, mást nem is vártam; csakhogy mellőzve látom ezt akkor, amikor önök javaslatainkat bírálják. (Helyeslés a középen.) Ezen javaslatok hiányainak kijelölése nem elég. Hiszen mi azon hiányokat elismertük, harmadfél éven át küzdöttünk, hogy orvosolhassuk, és ha az érvekből oly hamar ki-

fogytunk volna: higyjék meg, már az első hat hét alatt kapitulálnunk kellett volna. (Élénk helyeslés a középen.)

Előkészületeket kívánnak az adatok gyűjtésére, s azt mondják, — miként Szilágyi Dezső mondta — hogy statisztikai adatok céljából teendő intézkedések útján vámsorompók nélkül is meg fogjuk tudhatni, mit fogyasztunk.

Éppen ezt nem fogjuk megtudhatni. Hogy mennyit fogyasztunk: azt ez úton valahogy megtudhatjuk; de hogy mit és mily értékűt: arra vám- és határszolgálathoz hasonló berendezés nélkül rá nem jövünk. És ha majd egy vagy két év mulva a zárvonal útján szerzett adatok alapján indulnának meg újra alkudozások a másik féllel, azon kezdenők, hogy összevesznénk afelett, melyik félnek adatai hiányosabbak. (Helyeslés és tetszés a középen.)

De az adatokra nézve általában tartozom egy nyilatkozattal. Somssich Pál azt állította, hogy a magam adatait rontottam le, és Szilágyi Dezső azt a kérdést vetette fel: mi lesz a kormány indokolásából, ha az adatok, melyekkel azt a kormány behintette, mind alaptalanok?

Ezen oly sokat kárhoztatott indokolásról az igazság érdekében meg kell említenem, hogy az hasábokon keresztül fejtegeti, melyek köztük a teljesen meg nem bízható adatok, és hogy mely oknál fogva ilyenek. Az általam használt és biztosaknak nyilvánított adatok a monarchia forgalmi adatai; (Úgy van! a középen.) ellenben azok, melyekről kimutattam, hogy nem alaposak, mert nem is lehetnek azok: a Magyarország és Ausztria közt fennforgó közbenső forgalom adatai. Ámde ők azon eszközökkel dolgoznak, melyek rendelkezésükre állanak. Meg is mondottam, hogy ők nem bírnak más adatokat szerezni. Miért? Azért, mert a közlekedési vállalatok adatai, amelyek azon alapon készülnek, hogy ahol valami leadatik, az vétetik számításba, véghetetlenül gyarlók és az árúkategóriákat és értékeket nem mutatják és nem mutathatják ki. Az adatok, melyek azon árúkra vonatkoznak, melyeket a szállítók specifice megjelölnek, milyenek az állatok, gabona stb., bírnak értékkel; de aki ismeri az árúforgalom ezer meg ezer részleteit: tudni fogja, hogy az árú-kategóriák ezer meg ezer nemeinek azon adatai, melyek a szállítási feljegyzések alapján az illető árúk megnevezése nélkül készülnek, a dolog természeténél fogva mit sem érnek. És ha ezen vitá-

nak, mint Apponyi gróf magát kifejezte, van egy halottja és ez szerinte a statisztika, erre az a válaszom: hogy a statisztikának csak azon része a halott, mely a kereskedelmi bilanszok képében (Helyeslés a középen.) nem általam, hanem a tudomány által régóta még ott is halottá van téve, hol a hivatalos apparátus a vámvonali szolgálat összes eszközeivel rendelkezik. (Helyeslés a középen.)

Ha ez így áll ott, akkor nálunk, hol az imént jelzett gyarló feljegyzések alapján készülnek az adatok: volt-e szükség rá, hogy én tegyem halottá a forgalmi statisztika ezen részét, én, aki egyebet nem tettem, mint kimutattam azt, hogy annak a más irányban nagyon becses materiálénak melyik része alapos és melyik nem? Nem én ölöm meg a statisztikát, ki — az adatokra értem — kiválasztom a konkolyt a búzából és azt mondom: ez jó, ez nem jó. (Derültség a baloldalon.)

Ellenkezőleg, az öli meg a statisztikát, ki minden adatot hitelesnek kész elfogadni és hajlandó esküdni a rideg számokra, anélkül, hogy azoknak értékét és az azokban rejlő szellemet vizsgálná. És mi, Lónyay gróf és én próbálgathatunk számításokat ez adatok alapján, bármely óvatossággal és szakértelemmel tegyük is azokat: az eredmény nem lesz megbízható és nem is fog egyezni soha, mert a számok közé vegyül egy harmadik faktor, mely megbízhatlanná teszi az eredményt, s ez biztos adat hiányában az individuális appreciáció minden árnyalatával. (Helyeslés a középen.) És ha Simonyi Lajos báró azt mondja, hogy én elindultam számokkal Lónyay gróf ellen, ráülve a számok paripájára és azt, amikor visszatértem, agyonütöttem: arra el lehet mondani, hogy hiába, az ő élcze is csak sántikáló hasonlatot produkált; (Halljuk!) mert én nem indultam el azon számokkal Lónyay gróf ellen, hanem csak azt mutattam ki, hogy azon paripa, melyre nem én, hanem önök ültek reá, és melyen a külön vámterület mellett 33 millió tiszta vámjövedelmi többletet képzelnek elérni, sőt még a milliárdok között is kalandoznak: hogy az a paripa a valóságban nem kis sántaságban szenved. (Nagy derültség.)

A pénzügyminiszter így végzi beszédét: Apponyi gróf politikai szempontból sem fogadja el a javaslatokat, sőt ma már éppen abból is ellenzi, és azt mondja: ha valaki meggyőzné arról, hogy azok elfogadását az országnak politikai érdeke kívánja,

letenné a fegyvert; de ő nem a napokra néz, hanem azon éveket tekinti, melyek jönnek és az eddigieknél is súlyosabbak lehetnek. Rámutat a jövő komolyságára és aggódva int bennünket, hogy azon komoly idők készen találjanak bennünket. Ezen szép és komoly intő szavak, melyeket ő önmagához és a házhoz intéz, reám ellenkező hatást tesznek. Avagy úgy biztosítjuk-e jövőnket, tisztelt ház, ha azon kezdjük, hogy a jelen bizonytalanságának megörökítésére magunk is közreműködünk, és igazán a monarchia azonos létérdekeinek megóvása úgy történik-e leghatályosabban és legczélszerűbben, ha a két szövetséges állam provizórius alapokon fegyverszünetet kötve és egymással farkasszemet nézve várják be azt a komoly jövőt, hogy azon még súlyosabbá válható időben megint előre kezdjük és folytassuk ez érdekharczot? akkor keressük-e az egymás közötti kibékülés módjait újból, midőn talán mindkettőnknek egyesített erőfeszítését fogja esetleg provokálni az események súlya?

Politikai konszolidáczióra vezet-e az egyetértésről beszélni, az elkeseredést és fölkeltett szenvedélyeket fájlalni és panaszolni, de nem tenni meg amannak helyreállítására, ezeknek lecsillapítására azt, mi részünkről erre ma egyedül czélhoz vezethet?

Nem vezet-e inkább az állapotaink konszolidáczió jára és adja meg a lehetőséget az erőgyüjtésre, ha közösen felismerve azon veszélyeket, melyek mindkét félre nézve nagyobbak mint a hátrányok, melyek bármelyiknek álláspontja szerint az egyességből háramolhatnak; feledve a méltatlankodást, melyet ki nem elégített igényeink bennünk keltenek, (Nyugtalanság a baloldalon. Halljuk! Halljuk!) és meghozva az áldozatokat is: egymásnak a kibékülés jobbját nyujtjuk, de nemcsak szóval, hanem tényleges egyességgel.

Lezajlott a politikai nagy csata. Önökön a sor a döntő szót kimondani a törvényjavaslatok és velök a kiegyezés sorsa felett.

Nem jósolok általános felbomlást, nem jövendölöm a világ végét még, ha e javaslatokat elvetik is. Nem tartok ettől. Nem mintha a ház asztalán levő reczipék bármelyikétől is sokat várnék; hanem azért, mert sokkal jobban bízom a nemzet erejében, szívósságában, minden döntő tényező hazafiságában és az erkölcsi súlyban, melylyel a felelősség, mely azokra is, kik ma ezen kiegyezést elvetik, akkor fogna nehezedni, ha nem bírálni és kifogásolni, de döntő elhatározással intézkedniök kel-

lene, hogy mi legyen ahelyett, amit kifogásoltak. Nem fognak önök sem, ha ezen javaslatokat megdöntenék is, az önökre nehezedő erkölcsi felelősség súlya alatt rombolni. Egy ideiglenes állapot állana majd be, a jelenlegi paroxizmust tovább nyujtó, és krónikussá tevő állapot, mely a kibontakozást nem könnyítené, hanem valószinűleg komplikálná. Önök a monarchia tízéves együttes gazdaságának ezen nehéz küzdelmekkel, sok lemondással, önmérsékléssel összehordott épületét, mely a régi alapon épült, mely a réginél mindenesetre tökéletesebb, mely, megengedem, nem olyan lakályos, nem olyan harmónikus, mint kívánnók, s azon részében, mely nekünk jutott, itt-ott szűk és kényelmetlen: önök ezen épületet leronthatják hatalmuk egy szavával, ha helyébe jobbat, szebbet, jogos igényeinket teljesen kielégítőt vélnek tehetni. De vigyázzanak, nehogy, ha lerontják azt, és a jobbikat, a szebbiket kellő időben felépíteni nem tudnák: az esetleg beállható viharos időkben hajlék nélkül találjunk maradni és elveszítsük még a jelenlegit is, mely ha fényes jövőt nem is igér, ezen nehéz időkben menedéket ad. Mindenki köteles elfogadni a végzet kezéből azt, mit ez neki osztályrészül szánt. Hogy mi az aura popularis fényében sütkérezni nem indulunk, azt tudjuk; de megállunk helyünkön végig, és állunk vagy esünk azzal, amit feladatunkká tett a sors: ez egyezséggel, mely ha nem is tökéletes és minden jogos igényeinket nem is elégíti ki, mely minden bajainkat nem orvosolja ugyan, de mely ez idő szerint, a mai körülmények közt mégis jobb a rázkódásokat előidézhető, teljesen bizonytalan kimenetelű újabb harczi állapotnál. (Zajos és hosszantartó éljenzés és taps a középen.)

A névszerinti szavazás a törvényjavaslatoknak általánosságban való elfogadására február 19-ikén volt. A ház 36 szótöbbséggel fogadta el a javaslatokat. A negyvennyolczas párt teljes számban vett részt a szavazásban, de a többi pártról is csak kevesen hiányoztak; a távol maradt negyven képviselő között huszonöt nemzetiségi volt.

Szilágyi Dezsőt a nemmel szavazók közt találjuk.

Ugyanezen a napon hangzottak el az orosz-török békepontozatokról Tisza és Auersperg herczeg miniszterelnököknek és Bismarck herczegnek, kevéssel ezután pedig a delegáczióban Andrássy gróf külügyminiszternek nyilatkozatai.

A szavazás eredményének kihirdetése után Szilágyi Dezső, hivatkozva a ház hangulatára, a tanácskozás elhalasztását kérte. Tisza miniszterelnök derültséget keltve kijelentette, hogy hozzájárul az ellenzék részéről tett indítványhoz.

*

A reichsrat képviselőháza február 16-ikán, rövid vita után, 204 szavazattal 56 ellenében elfogadta a vámszövetségről szóló javaslatot.

A VÁMSZÖVETSÉG RÉSZLETES TÁRGYALÁSA.

A vám- és kereskedelmi szövetségről szóló javaslat részletes tárgyalását február 20-ikán kezdte meg a képviselőház.

Nagyobb vita indult meg az I. czikknél.

Szilágyi Dezső itt számos aláírással ellátott indítványt terjesztett elő.

A törvényjavaslat I. czikke így szól:

Mindkét fél államterülete e szövetség idejére és annak értelmében egy vám- és kereskedelmi területet képez, melyet egy közös vámhatár vesz körül.

Ennek következtében a szövetség ideje alatt a két fél egyikének sem lesz joga azon forgalmi tárgyakra, melyek az egyik fél területéből a másik fél területére vitetnek, bárminemű beviteli, kiviteli vagy átviteli vámilletéket vetni és e végből közbenső vámvonalat állítani.

Bárminemű és bárki részére szedett belső adókkal az egyik fél a másik fél területéből bevitt czikkeket csak oly mérvben terhelheti, amilyenben ily adókkal saját területe hasonló iparkészítményeit vagy termékeit terheli.

A közös vámhatárból kizárva maradnak a jelenlegi vámkülzetek.

Ehhez Simonyi Lajos báró oly értelmű ellenindítványt nyujtott be, hogy a két állam közti szabad forgalom körébe nem tartoznak az ipartermeléssel szoros kapcsolatban lévő, fogyasz-

tási adó alá eső czikkek, jelesen a szesz, sör, czukor, melyek után azon államnak, melynek területére bevitetnek, az ott termelt czikkeket illető fogyasztási adó megfizetendő.

Széll Kálmán pénzügyminiszter ellenezte az indítványt, mert — úgymond — amit ez czéloz, végeredményben arra vinne, hogy a két ország határán külön zárvonalat kellene fenntartani, ami nagy költséggel járna s a csempészkedést is nehéz lenne meggátolni. De ha, mint czélzatában az itt kifejezésre jutó eszmének barátja, azt érvényesíteni akarná, akkor is más berendezéssel, más alapokon kellene azt tenni. Aki e czikket most egy ily egyszerű kijelentéssel akarja módosítani, az alapjában akarja felforgatni az egyezséget.

A jegyző Apponyi Albert grófot szólította fel, ő azonban átengedte a szót Szilágyi Dezsőnek.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! Köszönettel tartozom az előttem felhivott tisztelt képviselő urnak, hogy a szót nekem, ki indítványt szándékozom benyujtani, átengedni szives volt. Én indítványt, és pedig ellenindítványt óhajtok e czikkhez beadni. Nem azért, hogy a mult vitában bőven fejtegetett dolgokat újra felemlítsem, de mint természetes következését azon álláspontnak, melyet e javaslattal szemben az általános vitában elfoglaltam, és mint természetes következését annak, hogy ezen czikk rendelkezését következményeiben mint a javaslatnak egy nagy hátrányát említettük fel a fogyasztási adók tekintetében.

Azt tartom, tisztelt ház, hogy e czikk megitélésénél azon következményeket kell szemünk előtt tartanunk, amelyek a második bekezdés határozatából folynak. Ezen második bekezdés a két szövetkező állam területe közt a korlátlan belforgalmat statuálja, s midőn ezt teszi minden fenntartás nélkül, kapcsolatban a fogyasztási adókra fennálló és jövőben is meghozatni szándékolt törvényhozási intézkedésekkel: Magyarország kincstárát, senki által kétségbe nem vonva, a kormány által átlag két és fél millió forintra téve, megrövidíti.

Mert én nem alkalmazhatok más szót arra, hogy az a fogyasztási adó, amely ezen állam területén lakó fogyasztók jövedelméből vétetik meg, nem a mi kincstárunkba, hanem az adórendszer sajátossága folytán azon kincstárba foly, mely az illető iparczikk termelésénél az adót beszedi. Már, tisztelt ház, a fogyasztási adók természete hozza magával, hogy az a fogyasztó jövedelméből vétetik meg, és ennek elkerülhetlen következése az is, hogy egy általam különben használni nem szokott kifejezést alkalmazok: hogy amely állam lakójának jövedelméből a fogyasztási adó megvétetik, azon állam kincstárának természetes joga van ezen fogyasztási adó bevételére. (Helyeslés balfelől.)

S én részemről a szerződés I. czikke második bekezdésének határozatát ezen következményében, kapcsolatban azon törvényjavaslatokkal, melyeket a szesz- és czukor-adóra nézve elfogadtunk, kimondom: olyannak tartom, mely az 1867 : XII. tcz. 63. §-ának nem felel meg. Ezen törvényczikkely tudniillik 63. §-ában a kereskedelmi és vámszövetségről szólván, felemlíti, hogy az ipartermeléssel közvetlen összeköttetésben álló fogyasztási adók bizonyos módon szabályozandók, egyidejűleg a szövetség megkötésével, és a módra vonatkozólag azt rendeli, hogy ez úgy történjék, hogy ezen adók kezelésére nézve oly szabályok alkottassanak, amelyek kizárják annak lehetőségét, hogy az egyik törvényhozásnak vagy felelős kormánynak e részbeni intézkedései a másik fél jövedelmeinek csonkítását vonhassák maguk után. Tehát ezen törvényczikkely szelleme, czélzata a fogyasztási adók kezelésének oly módozatát kívánja meg, amely mindkét kincstárt a maga természetes jogától, a maga természetes jövedelmétől nem fosztja meg, hanem abban megerősíti. (Ugy van! Igaz! balfelől.) S midőn, tisztelt ház, minden vitán felül áll, mert minden oldalról beismertetett, hogy a fogyasztási adók kezelésének jelenleg megállapított módozata oda juttatja a dolgokat, hogy a magyar fogyasztóktól szedett fogyasztási adók a másik állam kincstárába folynak: kétségtelen, hogy ezen czélba vett megállapítási módozat az idézett szakasz szellemének, czélzatának nem felel meg. (Helyeslés balfelől.)

Jól tudom, igen tisztelt képviselőház, — és ebben teljesen méltánylom a tisztelt pénzügyminiszter úr felszólalását — jól tudom én, hogy azon károsodás ellenében, melyet a magyar kincstár itt szenvedett, többféle módozat lehet a károsítás megsemmisítésére. Az egyik módozat volna az, ha például a fogyasztási adók jövedelme közössé tétetnék és a közös kiadásokra fordíttatnék; a másik módozat lehetne példának okáért az, hogy ezen iparczikkek után az adó nem a termelésnél, hanem egy egészen más kezelési módozat szerint a fogyasztásnál vétetnék meg, s talán lehet még több más módozat is, melyek közvetve vagy közvetlenül orvosolják e bajt.

De e felhozott módozatokat sok tekintetből, miket itt részletezni nem akarok, én nem ajánlanám. A legegyszerűbb és ezen álláspontnak legjobban megfelelő módozat az, amely mindkét kincstár számára biztosítja azon adójövedelmet, mely az iparczikk árával önnönfogyasztója jövedelméből szedetik be.

De jól tudom és nem akarom tagadni, hogy egy bizonyos fokig a pénzügyi vámokban kompenzácziók vannak ajánlva. Nem akarom itt újolag felemlíteni, mily csekélyek azok; mennyire nem lehet azokat ellenértékül elfogadni; még egy oly számítás szerint is, melynek esélyei másutt folytonosan csökkennek, alig tennék ki ötödrészét azon átlagos csorbításnak, melynek összege minden oldalról be van ismerve. De mégis kész vagyok kijelenteni, mert a gyakorlati és sikeres megoldást mindig elébe teszem az egyéni nézetem szerinti jobb módozatnak, hogy ha a tisztelt kormány részéről az általam javasolttól eltérő más mód javasoltatik, amely nekünk megközelítőleg teljes kompenzácziót nyujt: kész vagyok azt konsziderácziò alá venni, és ha meggyőződöm, hogy azzal czélt érünk, vele megelégedni.

De azon nemével a visszatérítésnek, mely kilátásba helyeztetett és melynek esélyei folytonosan csökkennek, részemről sem az általános vitában, sem most meg nem elégedhetem. (Helyeslés balfelől.)

Mit kivánunk mi, illetőleg mit kivánnak azok, kiknek nevében az ellenindítványt benyujtani bátor vagyok? Kivánjuk mi is, mint az előttem szólott Simonyi Lajos

báró tisztelt képviselőtársam, a fogyasztási vonal felállítását, s kivánjuk, hogy ezen fogyasztási vonalon egyik államból a másik államba áthozott, fogyasztási adó alá eső ilynemű czikkektől mindegyik állam részéről megvehető legyen önnön fogyasztási adója. Ez tisztán pénzügyi rendszabály; a termelőre és a fogyasztóra nézve a viszonyok maradnának érintetlenül; mert aligha kétkedik valaki az iránt, hogy a fogyasztási adó megvételét egyik állam részéről kisérni fogná az adóvisszatérítés a másik részéről.

Nem osztozom a pénzügyminiszter úr azon ellenvetésében, hogy ez a vámközösség, a közös vámterület elvének megtörése volna. Mert nézetem szerint a közös vámterület eszméje sehol, hol gyakorlatilag megvalósíttatott, nem vonja maga után szükségszerű folyományul, hogy a vámterület egyszersmind korlátlan fogyasztási területet alkosson.

A fogyasztási területnek a közös vámterülettől való különválasztása volt a német vámszövetségnek uralkodó eszméje s részben az ma is, és még sem kétkedett senki, hogy a német vámszövetség közös vámterületet alkot. S én pusztán elméleti okokért, pusztán azért, mert a korlátlan belforgalom ebben az értelemben is magyarázható: a fogyasztási terület egységét nem fogadom el, mindaddig, míg biztosítva nem vagyok, hogy a magyar kincstár károsítása el fog kerültetni. (Helyeslés balfelől.)

Tökéletesen méltánylom a tisztelt pénzügyminiszter úr másik ellenvetését: hogy ily fogyasztási vonal felállítása, szigorú ellenőrzéssel, kétségkívül költségeket és egy nemét az akadályozásnak fogja szükségessé tenni. De az ellenőrzés nehézségei szemben a kincstári érdekkel, melynek megóvása elkerülhetetlenül szükséges, e rendszabály komoly akadályául nem szolgálhat. Ezt nézetem szerint megint bizonyítja a német vámszövetség eddigi fejlődése és a jelen állapot is, ahol úgy azok a csoportok, amelyek éppen a fogyasztási adóra tekintettel alakultak, és amelyek egymás irányában »Übergangs-Abgabe«-kat szednek s ez által a fogyasztási adók különbségét kiegyenlítik; valamint Bajorország példája, mely egészen külön fogyasztási területet alkot, és amely a behozott czikkeken önnön fogyasztási adóját megveszi: bizonyítja, hogy ezen

nehézségek, bár kétségtelenül megvannak, de szemben a kincstári érdekekkel, legyőzhetlen akadálynak nem tekinthetők. (Helyeslés balfelől.)

Egyébiránt bátor vagyok még hozzátenni, hogy úgy amint én gondolom, — meglehet, csalódom — ezen fogyasztási vonal nem pusztán azért, hogy fogyasztási adó beszedésére szolgáljon, haszonnal fog járni. Ellenkezőleg, míg én az igen tisztelt kormány részéről meggyőzve nem leszek arról, hogy Magyarország kereskedelmi forgalmának megbízható megállapításával van biztos mód adatok gyüjtésére, addig én azon tökéletlennek nevezett eszméhez — mert nem az enyém — ragaszkodni fogok, ahhoz, hogy e fogyasztási vonal egyszersmind a kereskedelmi forgalmi adatok gyüjtésére is szolgáljon, és így annak költségei azon minimális és igen csekély illetékek által is csökkentetni fognak, melyek droit de statistique czím alatt igen csekély összegben ugyan, de mindenesetre szedendők lesznek. (Helyeslés balfelől.)

Egyben azonban meg kell vallanom, hogy Simonyi Lajos báró indítványától eltérek, helyesebben mondva: azt inkább pótolni kivánom.

Ezen indítványban tudniillik az állami egyedáruságok egészen mellőzve vannak, jelesül a só és a dohány. Én pedig azon nézetben vagyok, tisztelt ház, és már ebből a szempontból is e törvényjavaslat I. czikkelyének szövege okvetlenül módosítandó, hogy az állami egyedáruságokat itt kifejezett szavakkal ki kell venni az akadálytalan forgalom alól. Én tanúkul hivom fel a volt pénzügyminiszter urakat, sőt a jelen pénzügyminiszter urat is, ő a maga tapasztalatából sokkal jobban fogja tudni, hogy azon viszonynak bizonytalansága, amelyben az állami egyedáruságok közül különösen a dohány és szivar ügye van, a két állam közt számos esetben surlódást okozott, és számos esetben egyik kincstárnak megkárosítására vezetett. Mindegyik állam ezen természetes jövedelmét, amely monopol alapján őt még sokkal kizárólagosabban illeti meg, mint a fogyasztási adóból eredő, miért ne biztosítaná törvényes kikötéssel a kereskedelmi szerződés meg-

állapításánál; miért bízni azt a két állam kormánya közt létrejöhető précaire conventióra? (Helyeslés balfelől.)

Én tehát azon nézetben vagyok, hogy a monopol tárgyaira nézve az akadálytalan forgalom a monarchia két állama közt kizárandó. A többi fogyasztási czikkre nézve pedig, amint az indítványban ki van fejezve, csak azon feltétel, illetőleg annak kikötése mellett engedendő meg a forgalom, hogy mindegyik állam a másik államból bevitt sör, szesz és czukor után azon fogyasztási adót veszi meg, amelyet hasonnemű iparczikkek termelésénél belföldön fizetni kell.

Ez az, tisztelt ház, mire nézve én ellenindítványt bátor vagyok előterjeszteni. Jól tudom azt, és abban nem is akarom tagadni a pénzügyminiszter úr okoskodásának helyességét, hogy ez a' jelen törvényjavaslat sarkalatos tétele. Jól tudom azt is, hogy egy más helyen a fogyasztási adóknál szenvedett károsodásunk rekompenzációjául nemcsak a pénzügyi vámokra hivatkoznak, de hivatkoznak arra is, hogy mi nagyobb mértékben részesülünk a közös vámjövedelemben, mint fogyasztjuk azon czikkeket, melyek a közös vámhatáron áthozatnak s melyekért a közös vámilletéket fizetik. De bátor vagyok arra azt felelni, hogy ami ezen másik állítást illeti: az semmiesetre meg nem engedhető, s jogom van arra hivatkozni, hogy mivel Magyarország kereskedelmi forgalmára nincsenek biztos adatok, én oly okoskodásnak — ez nem a pénzügyminiszter okoskodása — fontosságot nem tulajdonítok magam részéről, oly adatok alapján, amelyekre nézve, ha én ő ellenökben hivatkozom rájok, ők tagadják annak hitelességét. Tehát ez elesik. De ha nem is esnék el: engedjék felemlítenem, hogy ezen közös vámjövedelem felosztási aránya egy igen sajátságos kisegítő eszköz a másik alkudozó félre nézve. Nem csak akkor hivatkoznak arra, midőn a fogyasztási adókból eredő, reánk nézve súlyos károsodást igazolni akarják; de még akkor is, amidőn a restituczióban szenvedett sérelmünk orvoslását még akkor is megtagadják, midőn már a czukoradó reformja által az osztrák kincstárt károsítástól megóvjuk. De azt soha sem veszik tekintetbe, hogy piaczunk korlátlan odaengedése által oly előnyben részesítjük őket,

melyért igen csekély értékű cserét kapunk. Én tehát ilyen okoknak fontosságot nem tulajdonítok. Hanem mindaddig, tisztelt ház, míg egy más elfogadható, károsításunkat legalább nagyobb részben elhárító módozat nem javasoltatik, kénytelen vagyok ezen módozathoz ragaszkodni, s azt a tisztelt háznak ajánlani, mert e módozat az igazság alapján a két kincstár jövedelmei közt a határvonalat meghúzza. Ajánlom a tisztelt háznak ellenindítványomat elfogadásra.

Az indítvány, melyet Molnár Aladár jegyző olvasott fel, így szól:

Mindkét fél területe e szövetség idejére és annak értelmében egy vám- és kereskedelmi területet képez, melyet egy közös vámhatár vesz körül.

Ennek következtében a szövetség ideje alatt a két fél egyikének sem lesz joga azon forgalmi tárgyakra, melyek az egyik fél területéből a másik fél területére vitetnek, bárminemű beviteli, kiviteli vagy átviteli vámilletéket vetni és e végből közbenső vámvonalat állítani.

A két állam közötti szabad forgalom köréből azonban kivétetnek az állami egyedáruság tárgyai, valamint az iparos termeléssel szoros kapcsolatban álló és fogyasztási adó alá eső czikkek, jelesen a sör, a szesz és czukor.

Az állami egyedáruságok tárgyainak egyik államból a másikba vitele egyáltalán tilos; a szabad forgalom köréből kivett és fenn elősorolt czikkek bevitele csak azon fogyasztási adóösszeg megfizetése mellett engedtetik meg, amely fogyasztási adó a belföldön termelt ily czikkek után fizettetik. Bárminemű, és bárki részére szedett belső adókkal az egyik fél a másik fél területéből bevitt czikkeket csak oly mérvben terhelheti, amilyenben ily adókkal saját területe hasonló iparkészítményeit vagy termékeit terheli.

A közös vámhatárból ki vannak zárva a jelenlegi vámkülzetek.

Beadják: Szilágyi Dezső, Horánszky Nándor, Babits István, Dániel Ernő, Orosz Mihály, Molnár Aladár, Bittó Béni, Teleky László, Tarnóczy Gusztáv, Pulszky Ágost, Bernáth Dezső, Kerkapoly Károly, Csiky István.

Hozzászóltak az I. czikkhez és csatlakoztak Szilágyi indítványához: Apponyi Albert gróf, Ráth Károly, Kerkapoly Károly, Pulszky Ágost, Paczolay János, Kállay Béni, Zay Adolf; tőlük eltérőleg Lónyay Menyhért gróf provizóriumot ajánl. A kormány javaslatának védelmére keltek Széll Kálmán pénzügyminiszteren kívül Tisza miniszterelnök és Baross előadó.

Simonyi Lajos báró a vita végén kijelentette, hogy Szilágyi indítványához hozzájárul.

Erre február 21-ikén Szilágyi a zárszó jogával élve szólalt fel:

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! Én köszönettel tartozom az előttem szóló tisztelt képviselő úrnak, hogy azon ellenindítványhoz járulni méltóztatik, amelyet benyujtottam. Ezt ő a maga részéről annyival könnyebben tehette, mert indítványomnak a fogyasztási adókra vonatkozó része csaknem szóról-szóra azonos az ő indítványával; az ő hozzájárulása tehát tulajdonképen a monopóliumra vonatkozó pótlásra nézve történt.

Ez alkalommal engedje meg a tisztelt ház, hogy megnyugtathassam tisztelt barátomat az előadót arra nézve, hogy az ellenindítvány nem ékteleníténé el a törvényt. Ő t. i. ezért azon formai ellenvetéssel él, és ezen akarok hamar keresztülesni, hogy ezt az ellenindítványt tulajdonképen a törvényjavaslat XI. czikkelyénél kellett volna megtenni, és pedig azon okból, mert a XI. czikk az, amely a fogyasztási-adó-törvényhozásról rendelkezik. De, tisztelt ház, ezen ellenindítvány a XI. czikkel semmi kapcsolatban nincs. Mert amit ezen ellenindítvány céloz, az, hogy az I. czikk második bekezdésében kimondott korlátlan belforgalom alól kivétel állapíttassék meg a fogyasztási területre nézve. És ha itt, az I. czikknél, ezen módosítás meg nem tétetik: a XI. czikknél, miután a korlátlan belforgalom eleve elfogadva lett, külön fogyasztási terület felállítása elkésett indítvány lenne. (Élénk helyeslés balfelől.) Ennélfogva azt hiszem, a tisztelt ház meg van nyugodva azon tekintetben, hogy itt a második bekezdés módosítása forog szóban.

És ha mi e módosítást javasoljuk, azon tekintet, melyet a miniszterelnök úr a parlamentarizmus termé-

szetéből felhozott, minket ettől nem tarthatott vissza. Megengedem ugyan a tisztelt miniszterelnök úrnak, hogy midőn két állam közt, tehát a monarchia két állama közt bizonyos közös rendezésnek kell létrejönnie, akkor a parlamentek közvetlenül nem alkudhatnak, hanem a kormányok útján kell alkudozni. De ebből két dolog nem következik. Először nem következik az, hogy a kormányok közös megállapodásainak eredményei, ha törvényeink különben nem rendelik, úgy tekintessenek, mint nemzetközi egyezségek, melyekre nézve a parlamentet nem a részletek megállapításának joga, hanem egyszerű elfogadás, jóváhagyás vagy elvetés joga illesse.

De másodszor nem következik az sem, hogy bár jogában állana a javaslatot részletesen tárgyalni, de éppen a kiegyezés könnyítése szempontjából önként tartózkodjék a parlament az egyes módosításoktól. Ezen eljárási módnak volna értelme akkor, ha mind a két egyezkedő állam parlamentjében ezen eljárás egyaránt követtetnék. (Helyeslés balfelől.) De ha az egyik egyezkedő állam parlamentjében ezen eljárás nem követtetik, akkor tényleg az volna az eredmény, hogy a kiegyezés megalkotására az előkészítő stádiumban egy másik parlament akaratának lényeges befolyása volna, anélkül, hogy megfelelő befolyás a magyar parlament részéről gyakoroltatnék. És az eredmény csak az lenne, melyet én a lehető legimparlamentárisabbnak tartok: hogy amíg az egyik országnak törvényhozása elvileg tartózkodik minden módosítástól és csak egészében bírálja meg a javaslatot, addig a másik ország törvényhozása, kimélet nélkül félretolva a kormányt, önállólag formulázta javaslatában saját álláspontját. (Élénk helyeslés balfelől.) Hogy ily eljárás esetében a további alkudozások valószinűség szerint melyik államfélnek rovására fognának bekövetkezni, az iránt kételyt nem táplálok. (Helyeslés balfelől.)

Egyébiránt indítványom ellenében a miniszterelnök úr két okot hozott fel. Azt mondja: ő ezen indítványomat ellenzi, először mert meggyőződött, hogy igen költséges annak kivitele; másodszor azért, mert ezen indítvány elfogadása által a közös vámterületen belül lévő akadálytalan forgalom előnyét elvesztenők.

Engedtessék meg a miniszterelnök úr beszédje ellenében megjegyeznem, hogy azon idézet, melyet Kerkapoly tisztelt barátom tegnap felhozott és mely idézetre a miniszterelnök úr felel, nem arra hozatott fel, mintha a külön vámterület jogosultságát, lehetőségét abstrakte tagadta volna. Ezt ő soha sem tette. De felhozatott Kerkapoly tisztelt barátom részéről annak bebizonyítására, hogy a miniszterelnök ismételt nyilatkozataiban az országnak a fogyasztási adókból szenvedett kincstári sérelmét tekintette oly kárnak, amely ha nem orvosoltatik, készebb a közös vámterület alapján való rendezéssel felhagyni, s ezen orvoslást a külön vámterület alapján keresni. (Ugy van! balfelől.) Mi, tisztelt ház, ennél kevesebbet akarunk. Mi ezen módosításunk alkalmával a fogyasztási adók ügyét nem tartjuk elegendő oknak arra, hogy a közösség egészen vettessék el és a külön vámterület alapján való rendezés állapíttassék meg.

Amit akarunk és kivánunk, kevesebb annál, tudniillik egy oly külön fogyasztási terület megállapítása csak, amelyet a világ minden törvényhozása szerint egy vámszövetség alapján megállapított vámterületi egységgel összeegyeztethetőnek tartanak, és midőn mi ezen kevesebbet akarjuk, én nem gondolnám, hogy ezen kevesebb ellen elvi kifogás bármely oldalról tehető volna. (Helyeslés balfelől.)

Ami már a költségeket illeti, a pénzügyminiszter úr felszólalása irányában nyiltan elismertem és beismerem most is, hogy igenis például a fogyasztási adóknak közössé tételénél ezen orvoslási mód költségesebb. De engedjen meg, azon költségekre nézve és azok nagyságára nézve tapasztalati tények nyugtathatnak meg.

Először kell ugyan szigorú ellenőrzés, de minden ember tudja, hogy a fogyasztási terület felállításánál nem az a czél, hogy minden itcze sör, minden itcze szesz és minden font czukor, mely áthozatik, csakugyan kinyomozható legyen; hanem az a czél, hogy a nagy mennyiségben való szállítások vettessenek adó alá. (Ugy van! balfelől). És mit tapasztalunk azon országokban, melyekre hivatkoznak és azon népnél, melyikhez tanuságvétel végett a miniszterelnök úr ismételve és helyesen utasított bennünket? A külön fogyasztási terület életbeléptetésénél egyszerűen ki vannak jelölve

azon közlekedési vonalak, melyeken a fogyasztási adó alá eső czikkek hozandók, és így van az ellenőrzés szervezve. Hogy ez gyakorlatilag kivihető és a forgalomnak nem lényeges akadályozása : azt részemre minden kétségen felül Németország hat csoportja és a bajor terület példája bizonyítja, mert azt csak senki sem fogja állítani, hogy azon német csoportok és Németország közt az összekötő szálak sokkal ritkábban volnának szőve, mint Magyarország és Ausztria közt. (Ugy van ! balfelől.) Ami ott helyesnek és a forgalomra nézve nem károsnak bizonyult, aminek pénzügyi érdeke oly nagy volt, hogy az ellenőrzési vonal fenntartását évtizedeken át az illetők szükségesnek tartották : nem látom át, ha a gyakorlatból okulni lehet, hogy abból más okulást vehessünk, mint azt, hogy nekünk pénzügyi érdekeink megóvására szabad is, lehet is, kell is ez utat követnünk. (Helyeslés balfelől.)

Ami a másik ellenvetést illeti, mely a tisztelt miniszterelnök úr által felhozatott, hogy azáltal az akadálytalan belforgalom előnyeit elvesztjük : erre részben már megfeleltem. De ehhez még teszek egy észrevételt, és ez abból áll, hogy a belforgalomnak akadálytalansága abban az értelemben, hogy még a fogyasztási adó alá eső czikkek se vétessenek ellenőrzés alá, nem a mi érdekünk ; ez annak a szövetséges államnak érdeke, amely a mi területünkön fogyasztott czikkek utáni termelésnél a fogyasztási adót beszedte. Ez esetben a forgalomnak az ellenőrzés végett kikerülhetetlen korlátozása a mi pénzügyi érdekünkkel van igazolva, és ha a forgalomnak ezen kikerülhetetlen korlátozását el akarjuk kerülni, akkor hozza meg az illető megtérítést azon fél, mely e korlátozás nélkül a mi kincstárunk hátrányára előnyöket húz. (Ugy van ! balfelől.)

A német példa azonban, uraim, még egy más tekintetben is nagyon tanulságos. (Halljuk !) Németországban a fogyasztási terület nemcsak az egész fogyasztási adó megvétele végett állíttatott fel, hanem a fogyasztási adók különbözetének kiegyenlítése végett is, tehát nem annyira pénzügyi, mint tisztán nemzetgazdasági érdekből. Ha ezen népek az ellenőrzést előbbre valónak tartották, mint a forgalom teljes akadálytalanságát : nem látok okot, tisztelt

ház, honnan vegyük mi a rendkívül nagy félelmet a belforgalom e szükségszerű korlátozása ellen.

Végre egy harmadik okot is hozott fel az előadó úr. Azt mondja, hogy ez a monarchia másik államát bizonyos ellenintézkedésekre provokálná. Megvallom őszintén, hogy ez ellenvetést nem értem: mert a fogyasztási vonal nem jelent mást és az ellenindítványok nem céloznak többet, mint a belföldön termelt iparczikkek után fizetendő fogyasztási adónak a határon áthozott czikkektől való megvételét. De ez semmi tekintetben sem védvám. Ha tehát ennek a mi határainkon való megvétele valami intézkedést provokál a másik fél részéről: az az intézkedés igenis egy lehet, sőt egynek kell is lennie, annak tudniillik, hogy az ott megfizetett fogyasztási adó visszatéríttessék. És ez helyes intézkedés, de ennél további intézkedések provokálását sem belátni, sem felfogni nem tudom.

A pénzügyminiszter úr ma azt mondotta: ő megengedi, hogy a fogyasztási területnek elkülönítése a vámterület egységével összeegyeztethető, de ennek a kiegyezésnek a fogyasztási adóügy ilykép való elintézése, amint javasoltatik, lényeges és sarkalatos határozata, azért a módosítványt nem fogadhatja el. Én ezt megértem. De ha ez sarkalatos határozata a kiegyezésnek, akkor a kiegyezés maga elfogadhatatlan. De lehetetlen annak is bekövetkezése, aminek a miniszter úr ismét oly nagy fontosságot tulajdonított: hogy jólelkű belenyugvás legyen a monarchia mindkét állama részéről e kiegyezésbe; mert ha ez lényeges, sarkalatos feltétele e kiegyezésnek, akkor méltóztassanak meggyőződve lenni, lehet rákényszerítve az ország, hogy elfogadja a fogyasztási adónak ily elintézését, s megelégszik a névleges vagy annál valamivel több kompenzáczióval, amely cserébe ajánltatik; de abból a jólelkű belenyugvásból, amelytől politikai hatást vár a miniszterelnök úr: meggyőződésem szerint semmi sem lesz. (Igaz! balfelől.)

De a miniszterelnök úr és a pénzügyminiszter úr ismételt megtámadásában részesült tegnapi indokolásunknak különösen azon része, mely az 1867: XII. törvényczikkre vonatkozott. A miniszterelnök úr azt mondja, hogy ha különbség van ezen törvényjavaslat határozata és a 63. §.

közt, akkor az az eltérés megvolt az 1867-iki szövetségben is, mert ennek megfelelő czikke szóról-szóra azonos az e javaslatban levő czikkel. Teljesen igaza van a miniszterelnök úrnak a tényekre nézve, s abban, hogy azonos a szerkezet; hanem azután nincs igaza abban, hogy lehetne és szabad volna úgy okoskodni, és lehetne — amint ő magát kifejezte, bár ő ezt tenni nem akarja — úgy argumentálni, hogy ha azon két törvényczikk tartalma közt nincs összehangzás, akkor a vámszövetségről szóló törvényczikkel az 1867 : XII. alaptörvény módosítva lett. Nincs pedig ez érvelésnek semmi alapja azért, mert az 1867 : XII. tcz. 63. §-a azon általános módozatokat állítja fel, melyeknek az időről-időre megkötendő vámszövetség határozatainak meg kell felelniök, s ha egy ciklusban lejáró törvény ezen alaphatározatnak meg nem felel, abból csak a kettő közti különbség konstatálható, de a törvénymagyarázat szerint azon időhöz nem kötött törvény határozatának eltörlése semmi esetben ki nem hozható.

Egyébiránt, tisztelt ház, nem ez a lényeges kérdés; hanem az : vajjon igaz-e, hogy az 1867-ben megkötött vám- és kereskedelmi szerződésnek ezen szakasza és a jelen javaslatban a fogyasztási adókra vonatkozó szakasz csakugyan egyenlők-e? Én, tisztelt ház, bátor vagyok ezen egyenlőséget, daczára a szerkezet teljes azonosságának, egyenesen kétségbevonni. Mert tisztelt ház, a törvényeket egyenlőkké vagy egyenlőtlenekké nemcsak azok szószerű szerkezetének egyezősége vagy egyezőtlensége teszi, hanem teszi azon másik kellék: hogy egyenlő viszonyokra legyenek alkalmazva, mert két egyenlő szerkezetű törvény eltérő viszonyokra alkalmazva a legnagyobb egyenlőtlenség. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ha tehát kimutatható az, hogy azon tényleges viszonyokban, amelyekre ezen azonos szerkezetű törvények 1867-ben alkalmaztattak és jelenleg alkalmazni akarják, nincs egyenlőség: akkor megdőlt azon állítás, hogy az akkori és mostani törvényes diszpoziczióban nemcsak külső, hanem valóságos benső és élő egyenlőség van.

És azt, tisztelt ház, nézetem szerint már a miniszter uraknak eddigi beszédeiből nem nehéz kimutatni, hogy

azon tényleges viszonyokban, amelyekre az egyénlő szerkezetű törvényt alkalmazni akarják : tulajdonképen egyenlőség nem létezik. Mert 1867-ben, midőn a vám- és kereskedelmi szerződés megköttetett és midőn azon határozatot, amelyet most tárgyalunk, arra alkalmazni akarták, hogyan állott a fogyasztási adók viszonya?

Az 1867-iki törvényhozás egy tényleges állapotból és a jövőre nézve egy feltevésből indult ki.

A tényleges állapot abban állott, hogy a mi szesztermelésünk és az osztrák szesztermelés aránya kedvezőbb volt 1867-ben, mint amilyen ma ; másodszor hogy czukortermelésünk aránya sokkal kedvezőbb volt 1867-ben, mint aminő ma, s harmadszor, — kérem, felolvashatom az adatokat (Halljuk!) — hogy sörtermelésünk aránya 1867-ben kedvezőbb volt, mint ma. Ennélfogva, tisztelt ház, a mi termelésünk aránylag nagyobb volt akkor, mint most ; fogyasztásunk pedig mind a három czikkből aránylag kisebb volt, mint most. Ennélfogva mi volt az eredmény?

Az, hogy az 1867-iki állapotok szerint, ha a mi fogyasztásunkat ezen czikkekből a monarchia másik államának fogyasztásához úgy viszonyítjuk, mint a 30 a 70-hez, és senki sem fogja állítani, hogy nagyobb arányban fogyasztottunk : ezen három czikk után a magyar kincstárba befolyt fogyasztási adóösszeg több mint 30%-a volt a monarchia másik államában ugyanezen három czikk után befolyt fogyasztási adóösszegnek. Ez volt az oka, hogy 1867-ben a másik állam részéről a szesznek és czukornak közössé tétele iránti ajánlat megtétetett ; mert azokból együttvéve több fogyasztási adót vettünk be, mint 30%-át a monarchia két államában e két czikk után bevett összes fogyasztási adónak. És ez nagyon lényeges dolog a tényleges viszonyok megitélésére.

És mi volt a feltevés 1867-ben a jövőre nézve? A feltevés abban állott, hogy ezen arány folytonosan javulni fog ; hogy Magyarország az átvett szabad rendelkezés alapján mind a három termelési czikkben haladni fog, úgy hogy a fogyasztási adók aránya a mi javunkra majd emelkedik. Ebben az 1867-iki törvényhozás tévedett. És hogyan

áll most a dolog? Most kétségtelenül úgy áll, hogy a három czikk közül kettőnek termelésére nézve határozottan hátramentünk, a harmadikban pedig a monarchia másik állama jobban fejlődött, mint mi; fogyasztásunk pedig ma sokkal nagyobb, mint volt 1867-ben. És mi a feltevés ma a jövőre nézve? Az, hogy azon okok, melyek termelésünk csökkenését előidézték, tovább is fognak működni, tehát folytonosan fog növekedni az, hogy több ilynemű czikket fogyasztunk, mely nem nálunk termeltetik, mely után a fogyasztási adók a másik állam kincstárába folynak.

Ily különbözők lévén a tényleges állapotok, melyekre ugyanazon szerkezetű törvény alkalmaztatik: szabad-e azt mondani, hogy ugyanazon törvény 1867-ben ugyanazt jelentette, amit a megváltozott viszonyok mellett ma jelent? (Helyeslés balfelől. Igaz! Ugy van!) 1867-ben jelentette azt, hogy nagyban és egészben Magyarország a fogyasztási adók terén károsodni nem fog. Ebben csalódott a törvényhozás. De ma, mikor az aránytalanság sokkal nagyobb, mikor egyenesen ellenkező feltevésből kell kiindulni, mikor a kár aránytalansága a miniszteri padokról kétségtelennek van elismerve s két és fél millióra tétetik átlag: ugyanazon törvényhozási intézkedéssel előállani, nem jelenti-e azt, hogy a viszonyok megváltozása mellett is a megnövekedett bajt orvosolni nem akarjuk? Azért, tisztelt ház, nem lehet az 1867-iki és jelenlegi állapotoknak hasonlóságára hivatkozni.

De megengedem, hogy az 1867: XII. tcz. 63. §-a és ezen rendelkezés között a harmóniát más módon is meg lehet állapítani. Ez a mód olyan, amelyhez ebben a törvényhozásban senki sem fogna folyamodni. Ha t. i. a 63. §. módosítása iránt valaki javaslatot nyujtana be, még pedig nem abban az értelemben, hogy az ott kikötött biztosítékok emeltessenek, hanem abban az értelemben, hogy azok lejebb szállíttassanak, egészen a jelen javaslat szinvonaláig. (Helyeslés a baloldalon.)

Ami a tisztelt pénzügyminiszter úrnak a monopóliumra vonatkozó nézetét illeti, megvallom, hogy okai engem megnyugtatni nem bírnak; különösen azért, mert a tisztelt pénzügyminiszter úr elismeri, hogy azon forgalmi sza-

badságból, ami itt meg van kötve, a monopólium tárgyai ki vannak véve. Ugyan kérdem, akkor erre a kivételre mi biztosíték pusztán a két kormány konvenciója? mi biztosíték pusztán a két miniszterium esetleges nézetegységére épített intézkedés? amint hogy erre nézve véleménykülönbségek voltak, és mért ne tegyük meg a dolog természete által indokolt kivételt egyenesen a törvényben?

Azt mondja a tisztelt pénzügyminiszter úr: a monopólium tárgyai nem egyszersmind tárgyai a szabad forgalomnak; ennélfogva ezekre az I. czikk második alineája nem vonatkozik. De akkor ezen második alineát tévesen értelmezi a tisztelt miniszter úr; mert ez a forgalmi tárgyakról általában, nem pusztán a szabadforgalmi tárgyakról rendelkezik. Már pedig mihelyt egy monopólczikk a határon behozatott: ez által tényleg már forgalmi tárggyá is vált. Egyébiránt nem is áll nézetem szerint, hogy az állami egyedáruság tárgyai nem szabadforgalmi tárgyak, mert példának okáért a sónál csak a termelés maga a monopólium; de a sóval való kereskedés, tehát a forgalom, teljesen szabad. És ha — mint az előttem szólt egyik volt miniszter úr említette — szükségesnek tartották azt, hogy a sóra nézve a két törvényhozás által egyező törvényes intézkedés történjék, miért ne történjék ez a dohányra nézve? Hiszen hallottam eseteket, hogy Ausztriából áthozott dohány, szivar elkoboztatott, azután a felek felszólalására visszaadatott; én pedig sem egyik, sem másik intézkedésnek törvényes, megtámadhatatlan indokát nem ismerem.

A miniszter úr egyetlenegy okot hozott fel, melynek súlyát elismerem. Azt mondá, hogy számos részletes intézkedés szükséges ahhoz, hogy a monopólium tárgyai behozatalának ezen tilalma szabályoztassék. De uraim, senki sem kívánja ezt a tömérdek szabályzatot ebbe a vámszövetségbe felvenni. Elég a vámszövetségbe felvenni az elvet, és annak közelebbi módozatait, ha ebben méltóztatnak megnyugodni, akár a két kormány közti konvenczióra, akár további törvényhozási aktusra lehet bízni.

Még egy megjegyzésem van, és ez abban áll, tisztelt ház, hogy ezen czikkelye a gazdasági rendezésnek Ausztria és Magyarország közt kétségkívül azon czikkely,

melyben Magyarországnak sérelme nézetem szerint a legvilágosabb s amelyben az orvoslás a leghiányosabban van elérve. Én részemről semmi tekintetek által kötve nem érzem magamat kimondani, hogy rám nézve mindaddig, míg ezen sérelme Magyarországnak valamely módozat által orvosolva nem lesz, egy ilyen módon kötött egyezség elfogadhatatlan, és ha ezen tekintetben való szavazatunk úgy tekintetnék, hogy az egy lényeges stipulációját bontja fel az eddigi rendezésnek: én azon tudattal adom szavazatomat, hogy ha e részben ellenindítványunk többségre vergődik, akkor az egyezés ezen formája el van vetve. Én ezen tudattal adom szavazatomat és ajánlom az ellenindítvány elfogadását. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

A ház névszerint való szavazás útján 26 szótöbbséggel elfogadta a törvényjavaslat I. czikkét.

*

A vám- és kereskedelmi szövetség VI. czikkének tárgyalásánál, 1878 február 22-ikén, Baross Gábor előadó indítványozza, hogy a czikk utolsó két pontját tartsa függőben a ház, addig míg a Lloyd hajózási társulattal kötött szerződés le lesz tárgyalva.

A VI. czikk szóban levő két pontja kimondja, hogy: Az osztrák-magyar Lloyd czég alatt működő tengeri postaszállító- és hajózási vállalat a külügyminiszter vezetése alatt áll, ki az ezen intézetet illető tengerészeti, kereskedelmi és postaügyekben a két kereskedelmi miniszterrel egyetértőleg fog eljárni. Az ezen vállalatnak biztosított állami segély, valamint az általa fizetendő jövedelmi adó a külügyminiszterium költségvetésének egyik részét képezendi.

Ezzel szemben Lichtenstein József indítványozza, hogy az említett két pont egészen hagyassék ki.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! E formai kérdésben én is azon nézeten vagyok, hogy a tisztelt előadó úr téved, midőn azt hiszi, hogy e két alinea kihagyása a Lloyd-kérdésnek prejudikál. Ez nem történik, mert azon ügyben intézkedni akarunk, és a ház határozata arra nézve teljesen érintetlen marad. Hanem e két alinea kihagyásával igenis

egy dolognak prejudikálva van, egy dolog eldöntetik most, hogy tudniillik a Lloyd ügye iránti intézkedés nem tartozik e vám- és kereskedelmi szövetség kérdéséhez. (Helyeslés balfelől.)

Ez az, aminek mi és az indítványttevő a legnagyobb fontosságot tulajdonítjuk. Mert mi bajnak tartjuk, ha a vám- és kereskedelmi szövetség oly alkatrészekkel bonyolíttatik össze, melyek azzal elválhatlan összefüggésben nincsenek és ezáltal azon különben is nehéz alkudozások, kompenzációk és rekompenzációknak új táp nyujtatik. Ez ellenkezik eddigi közjogi felfogásunkkal; ellenkezik azzal, hogy mi nem akarunk a Lloyd-szerződés ügyének államjogi fontosságot adni, s nem akarjuk azt a birodalom két állama közti szövetség nélkülözhetlen alkatrészei közé sorozni. (Élénk helyeslés balfelől.) Ezen hibás államjogi intézkedés ellen szólalunk mi fel. Ha e két alinea csak függőben hagyatik és nem hagyatik ki, ez a mi álláspontunknak — bocsásson meg a miniszterelnök úr — prejudikálna. Azok meggyőződésének, akik azt tartják, mint mi, hogy a Lloyd ügye iránti intézkedés a vám- és kereskedelmi szövetségnek alkatrésze semmi esetben sem lehet, hanem ha a birodalom két állama közt e tekintetben egyezség jön létre, intézkedjék arról külön törvény — mondom, azok meggyőződésének prejudikál az, hogy a függőbentartás nyitva hagyja azt az utat, hogy ezen intézkedés mégis itt történjék meg. Igaz, hogy ellenkező is történhetik; de mert ez is történhetik, s mert ide tartozik annak eldöntése, hogy ne történhessék: ez az, ami prejudikál a mi álláspontunknak. (Helyeslés balfelől.)

Mi, kik azon meggyőződésben vagyunk, hogy a Lloyd-ügynek minőségét meg kell saját érdeme alapján itélni; kik semmi esetben nem engedhetjük, hogy a Lloyd ügyének a két állam közti vám- és kereskedelmi szövetségbe bevonása folytán az most a kiegyezés alkatrészévé tétessék; kik soha meg nem engedhetjük, hogy a Lloyd ügye államjogi fontossággal ruháztassék fel: e két alinea felfüggesztésébe bele nem nyugodhatunk. Mert akár jön létre a Lloyd ügye iránt egyezség, akár nem: ilyen körülmények közt mindenesetre kizárva akarjuk látni azt, hogy a Lloyd

ügyében e szövetség keretében történjék intézkedés. Ez álláspont, azt hiszem, tiszta és érthető, s éppen ezért én pártolom Lichtenstein képviselőtársam módosítványát. (Élénk helyeslés balfelől.)

Szilágyi után még többen szóltak a tárgyhoz. A ház pedig 30 szavazatnyi többséggel elfogadta az előadó indítványát, mely szerint a VI. czikknek a Lloydra vonatkozó rendelkezései függőben hagyassanak.

Ez alkalommal a szabadelvű-pártnak két olyan tagja: Dániel László és Vladár Ervin, kik a kiegyezési javaslatokat elfogadták, az ellenzékkel szavazott; kettő pedig — Házmán Ferencz és Wahrmann Mór, bár jelen volt — tartózkodott a szavazástól.

*

A kormány javaslatának már az általános vitában erősen megtámadott rendelkezése volt az, mely az 1867: XVI. t.-czikktől eltérőleg, elejti a szövetségre nézve az öt év után való felmondás jogát.

A XXII. czikk tárgyalásánál Bittó István indítványozza, hogy a ház a hatvanhetediki törvény szóban levő rendelkezését iktassa be a XII. czikkbe.

Somssich Pál pártolja, Tisza miniszterelnök ellenzi az indítványt. Meg vagyok győződve, — úgymond a miniszterelnök — hogy a tíz év elfogadása a kiegyezés létrejöhetésének egyik lényeges feltétele.

Helfy, Apponyi gróf, Kerkapoly és még többen az öt évi felmondási időt pártolják. Zsedényi, ki a kormány javaslata mellett szólalt fel, beszéde végén az előtte szólt Kerkapolyra czélozva ezeket mondta:

Előttem szóló tagtársunk, ki hat évvel ezelőtt mint pénzügyminiszter egy 153 millió forintnyi kölcsönt hat év utáni visszafizetéssel negociált, tán csak nem él máris azon eszményi atmoszférában, hogy miután ezen kölcsön felét folyó év végén, a másik felét a jövő év végén ki kell fizetni, ezt pedig csakis rente-kötvények eladása útján eszközölhetjük, azon hitet táplálná, hogy ezen hitelművelet eszközölhető, ha hitelezőink nem tudják, mire virradnak pár év mulva. Midőn mi most a mult pénzügyi zavarok ránk nehezedő korát éljük, s úgy látszik, mintha

hivatva volnánk őrt állni, nehogy a jelen nehéz idő eshetőségei által oda sodortassunk, hol a menekülés lehetetlen, azoknak tanácsait nem követhetjük, kik ezen pénzügyi zavaroknak főtényezői voltak.

Ezután Remete Géza szólt.

Az utána következő Szilágyi Dezső Zsedényinek utolsó szavaihoz fűzi beszédét.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! Azon beszédet, melyet Zseduárd.... (Élénk derültség.) Ismervén a tisztelt képviselő úr hajlamát mindenben megtakarításokat eszközölni, talán nem lesz csoda, hogy én, midőn róla szó van, nevét akaratlanul is megrövidítem.

Azon beszéd után, melyet Zsedényi Eduárd tisztelt képviselőtársam mondott, nekem eszembe jutott, hogy talán az nem azért volt mondva, hogy a szőnyegen levő tárgy felvilágosíttassék, hanem hogy a tisztelt képviselő úr egyik régi kedvencz vágyát, mely koronként kitörésre vár, kielégíthesse, tudniillik hogy Kerkapoly tisztelt képviselő ellen személyes megtámadást intézhessen. Mert méltányosan senki sem tagadhatja, hogy abban a beszédben tárgyilagos érvek nem voltak; annak czélzata főleg az volt: a tárgytól, az érveléstől eltéríteni a ház figyelmét és arra vonni, ki az, aki itt érvel. (Élénk helyeslés a szélsőjobbon.) S ezt én annál inkább helytelennek tartom, mert olyan veteránjától a parlamentarizmusnak, mint a tisztelt képviselő úr, elvártam volna, hogy minél kényesebb természetű egy tárgy, s minél inkább eshetnek azok, kik a tárgyhoz nem tudják magukat tartani, ilyen hibába, erre példát az ő részéről ne találjanak. E nyilatkozatában a tisztelt képviselő úr elfelejtette, hogy Kerkapoly tisztelt képviselőtársam nem elméleti tanokat hozott fel; tisztán gyakorlati okokkal állott elő, és ime, azon képviselő úr, ki mint par excellence gyakorlati ember akarja magát bemutatni: nem arra figyelt, mi mondatott előtte, nem arra figyelt, hogy a felhozott érveket megczáfolja, hanem egy prekonczipiált, előre föltett eszméből látszott kiindulni. (Helyeslés a szélsőjobb- és a baloldalon.)

Egyébiránt megvallom őszintén, hogy én rendkívül humorosnak találom azt, ha a tisztelt képviselő úr ezen házban a mult évek pénzügyi politikájára és azok főtényezőire oly kárhoztató itéletet mond. Azért tartom ezt humorosnak, mert egyrészről azon egyoldaluságában az itélet teljesen igazságtalan; ámde másrészről el is felejtette a tisztelt képviselő úr, hogy azon itéletmondásnak súlya arra is esik, — és pedig igazságtalanul, de az általa felvett elvből szorosan következtetve — aki jelenleg a pénzügyi széket elfoglalja; (Tetszés szélsőjobb- és balfelől.) mert úgy tudom, hogy ő azon évek pénzügyi politikáját mint a pénzügyi bizottság előadója igen sokszor ajánlotta e háznak, (Ugy van! szélsőjobb- és balfelől) s a felszólaló tisztelt képviselő úr, valahányszor nagy összegekről volt szó, mindig pártolta, (Igaz! Ugy van jobb- és balfelől.) ismert takarékosságát azonban kisebb, apróbb kiadásokban tanusítá. (Igaz! Ugy van! szélsőjobb- és balfelől.) De midőn arról volt szó, — és én megengedem, hogy ebben a meggyőződések különbözhetnek — hogy Ausztria irányában való gazdasági rendezkedésünkkel a mi kincstárunk megkárosíttassék, (Élénk helyeslés bal- és szélsőbal felől.) megengedem, hogy ő ezt nem akarta a szakítás okává tenni, de megvallom őszintén, hogy akkor a pazarlás vádját más ellen felhozni, (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.) akkor a takarékosság elvét 20—30 frt vagy 100 frt kitörlése által érvényesíteni akarni: ezt én a legfonákabb eljárásnak tartom. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Bátor vagyok a tisztelt képviselő urat még csak arra felkérni, (Halljuk!) hogy ne vegyítsük ebbe a vitába a multnak pénzügyi politikájáért való felelősség kérdését. Ha ezen kérdést akarjuk vita tárgyává tenni, kész vagyok magam is belemenni; de én részemről azt tartom, a tárgy érdeméhez legjobban illik az, ha az ily személyes támadásokat mellőzve, szorosan azon érvekre szorítkozunk, amelyek a javaslat mellett vagy az ellen felhozatnak. És hogy én ebbe most, tisztelt ház, belementem, azt csak azon természetszerű kötelességből tettem, mely szerint nem lehetett elviselni azt, hogy ilynemű felszólalás válasz és visszator-

lás nélkül maradjon. (Élénk helyeslés szélsőjobb- és balfelől.) Ezért én ezen pontnál tovább inmorálni nem akarok.

Én, részemről, tisztelt ház, a beterjesztett módosítványt pártolom, és pedig ugyanazon okokból, melyeket több képviselőtársam előttem már felhozott, amely okokat nem látom megczáfolva, mert az egyetlenegy czáfolat, mely felhozatott, az iparnak és a kereskedelemnek bizonytalansága.

Már, tisztelt ház, ha azon bizonytalanság abból akarna eredni, hogy a tarifa talán változhatik: már ugyan kérem, ugyanazok állítása szerint, akik azt a szerződési politikával módosíthatónak állítják, nem kell-e ugyanazon bizonytalanságnak meglenni? Ha pedig egyéb, általam nem tudott, mert a másik oldalról fel nem hozott körülményekből akarna eredni, akkor egyszerűen azon tapasztalásra hivatkozom, amely az 1867-iki szerződés folytán előállott.

Ha a mostani felszólalásokat hallja az ember, azt kellene hinnie, hogy a hatvanhetediki szerződés után, minthogy ezen felmondási klauzula benne volt, az ingatagságnak, a bizonytalanságnak egy nagy korszaka következett; azt kellene hinnie, hogy a vállalkozási kedv meg volt ölve, az iparos és a kereskedő nem tudott mit csinálni. De uraim, mindennek én semmi nyomát nem láttam. S ezzel nyitva van elmém minden érvelésnek. Ha valaki ki tudja mutatni, hogy a felmondási klauzula bevétele a jelen törvényjavaslatba a viszonyokat teljesen ingatag alapra helyezi, azon esetben az érvelésnek súlyt tudok tulajdonítani.

Egyébiránt nézetem az, hogy amint kifejtetett, politikailag teljesen analóg helyzetben vagyunk, mint aminőben képzelték magukat az osztrákok 1867-ben, és ennélfogva politikailag ugyanazon eljárás részünkről igazolt, és politikailag ugyanazon eljárásnak el nem fogadása az ő részükről teljesen igazolatlan.

De én még ezenfelül két előnyt is látok ebben. Az egyik az, hogy én nemcsak azt tartom, hogy a záradék szükséges, tekintve a külfölddel alakulható viszonyunkat; de azt tartom, hogy szükséges azért is, mert ezen szerződésnek netalán időközben való megjavítására, például a

fogyasztási adótörvények megváltoztatására netalán kezdett alkudozások teljesen súly nélkül fognának lenni, ha azokat a felmondási klauzula nem kisérné.

Az mondatik, hogy a klauzulának átvétele izgalmakba fogja hozni az országot. Miféle izgalmakba? Ha az izgalmak alatt azt értik, hogy az ötödik év elteltével talán kivánni fognák a felmondási klauzula használását: miért állhatna elő ezen izgalom csak akkor, ha a felmondási klauzula stipulálva van? Ha mi érezzük ezen szerződés súlyát; ha előállanak azon súlyos körülmények, melyekről senki itt állítani nem merte, hogy azok abszolute ki volnának zárva, akkor nem fog-e izgalom keletkezni? Ha előállanak kívülről, ha előállanak talán belülről ezen nyomasztó körülmények: izgalom nem fog-e keletkezni? És nem lesz-e azon izgalom veszélyesebb, mert a felmondási klauzula igénybevételéhez nem lehet folyamodnunk; nem lesz-e azon izgalom éppen reménytelensége által sokkal nyugtalanítóbb?

Egyébiránt azért, hogy a felmondási klauzula stipulálva van, azt hiszem, hogy a felmondási joggal könnyelműen visszaélést űzni senki sem szándékolja. Részemről soha sem láttam jogot biztosítva valakinek, hogy lehető ne lett volna azon joggal való visszaélés; de abból, mert e visszaélés lehető vele: nem következik, hogy a jogban levő biztosítékok elejtessenek. (Helyeslés balfelől.)

Ez vélekedésem a fennforgó klauzulára nézve, és azt még csak egy tekintettel pótolom. Én azt tartom, hogy a felmondási záradéknak elfogadása a vám- és kereskedelmi szerződés lényegét egyáltalában nem érinti, azáltal a szerződésnek minden alap-határozata, úgy, amint az beterjesztetett, módosítatlanul, sértetlenül megmarad. Ha tehát ez így van, akkor én azt hiszem, ezen módosítás elfogadását azon tekintetek, amelyek az alaphatározatok módosításának útjában állottak, többé nem gátolhatják, és egy ily rendezés mellett semmiesetre sem tagadhatja akárki annak előnyét, hogy a nemzetnek kedvezőtlen körülmények közt kellvén a szövetséget megkötnie, jogai lekötöttségét a szükségesnél tovább ki ne terjesszük. Ezért pártolom a Bittó tisztelt képviselőtársam által beadott

módosítványt. (Élénk helyeslés a szélső jobb-, a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Utána nyomban Zsedényi szólalt fel személyes megtámadás miatt.

Sokkal tisztábbnak tudom állásomat a hazában, — úgymond — mintsem hogy szükséges volna felelnem azon személyes ellenvetésekre, azon éles kitörésekre, melyeket ellenem az előttem szólott képviselő úr használt . . .

Csak arra figyelmeztetem az előttem szólott két képviselő urat, hogy a vélemény-harczok mezején meg kell tartani a szükséges határvonalt, meg nem támadni ellenfeleit véleményei és tettei miatt, különben megszűnik személyes kitörések közepette az érdekes politikai értekezés lehetősége. Ezen határvonalt meg nem tartotta sem Remete, sem Szilágyi képviselő úr.

Remete képviselő úr azon személyes kifogással él, hogy én csakugyan takarékoskodtam 20—30 forintokban, a többi milliókat megszavaztam. Jogom van azt viszonozni, és elnézve többi indítványaimtól, azt kérdezni, hogy ki ellenezte az első 65 millióról szóló vasuti kölcsönt ? ki ellenezte azt a 4 milliónyi kölcsönt, melyet Kerkapoly mint pézügyminiszter indítványozott a Ferencz-csatornára ? ki ellenezte azt a 30 milliónyi keleti-vasuti részvényeknek másod-prioritások nevezete alatti átvételéből származott állam-kölcsönt ? Ez utóbbi indítványt éppen Szilágyi képviselő úr védte ellenem, és neki tulajdoníthatjuk azt, hogy nyolcz szavazattöbbséggel az államkölcsön elfogadtatott.

Ghyczy elnök : A tisztelt képviselő úr válaszolt a személyes megtámadásokra és most talán beszédét befejezhetné.

Zsedényi : Szilágyi képviselőtársamnak még külön felelni kénytelen vagyok. Mert ő azt mondta, hogy személyes kifakadásokkal éltem Kerkapoly képviselő úr ellen. Ezt kereken tagadom. Én csak a tényeket említettem, tagadhatatlan tetteire hivatkoztam, semminemű személyeskedésbe nem ereszkedtem ; de szemben Szilágyi vádjával, engedelmet kérek, hogy másokat oktatni vágya folytán nekem adott utasítását egyáltalában el nem fogadhatom.

Ghyczy elnök: Ez már nem tartozik a személyes kérdéshez. Figyelmeztetem a tisztelt képviselő urat, hogy a saját személye elleni támadásokra válaszolhat, de tovább nem terjeszkedhetik s nem támadhat másokat.

Zsedényi: Igenis, jóhiszeműségemet vette kétségbe, melylyel Kerkapolynak feleltem, azt állítván, hogy csak személyes rancune vagy boszuból hivatkoztam miniszteri eljárására. Én Kerkapolyval mint pénzügyminiszterrel több izben szembeszállottam, hanem mondja meg ő maga: vajjon bármikor is valamely személyes szemrehányásokat tettem-e? Én mindig csak nyilvános tettei vagy javaslatai ellen fordultam, ha meggyőződésem szerint károsnak tartottam. (Élénk tetszés és helyeslés a középen. Nagy nyugtalanság és zaj a baloldalon.)

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! Én szavaim elferdítése miatt és személyes kérdésben kivánok felszólalni. Nem áll az, hogy én a tisztelt képviselő úrnak tisztaságát megtámadtam volna. (Nagy mozgás a középen. Élénk derültség a baloldalon.) Nem áll az, hogy én a képviselő úr jóhiszeműségét kétségbe vontam volna; nem áll az, hogy én azt mondtam volna, hogy ő tisztán személyeskedik. (Felkiáltás a középen: De bizony! Halljuk! Halljuk!) Hanem azt mondtam, hogy felszólalása egészen személyes élt vett. Hogy pedig ezt tette, azt az egész ház tudja. S amit ellenében mondtam, azt csak nyilvános működéséről mondtam, ezt pedig tisztelettel és határozottan birálni éppen úgy jogom volt ő irányában, mint neki joga van másnak nyilvános működését megbirálni. (Helyeslés balfelől.)

S végre azt mondja a tisztelt képviselő úr: ő nem támadott meg semmi tekintetben személyesen. Én hivatkozom a gyorsirói jegyzetekre, hogy azt mondta: »bizonyos tagjai ezen háznak a nemzetnek és személyes hiúságnak fényes jövőt mutatnak föl«. »Személyes hiúságnak«, ez volt az a szó, melyet használt, és kérem, nehogy a képviselő úr ezen szót utólag a beszédben kiigazítsa. Egyenesen ezzel a szóval élt. Ennek a kifejezésnek ha nincs személyes éle, akkor egyáltalán nincs értelme. (Felkiáltások a középen: Nem tartozik ide! Halljuk! Halljuk!)

Végre személyes kérdésben szólalok fel, szavaim helyreigazítása végett. Én nem akartam és nem akarom sem a tisztelt képviselő urat, sem a ház bármely tagját oktatni. Amit tettem, — a tisztelt ház nem lehet tévedésben iránta — az teljesen parlamentáris; az előttem szólott bírálta másoknak a közügyek terén való működését, én is éltem azon visszatorlással, hogy észrevételt tettem az ő működésére a közügyek terén. Ez nem oktatás, ez parlamentáris harcz, melyet azonban én szándékosan élesíteni nem akarok. (Helyeslés balfelől).

Szlávy József az öt évi felmondás ellen, Zichy Nándor gróf, Simonyi Lajos báró mellette szólnak.

Név szerint történt szavazás útján 22 szótöbbséggel a kormány javaslatát fogadta el a ház.

Ez alkalommal a szabadelvű-párt soraiból ismét négyen szavaztak a kormány javaslata ellen.

*

A Lloyd-szerződés beczikkelyezéséről szóló törvényjavaslat letárgyalása után napirendre kerültek 1878 márczius 1-én a vám- és kereskedelmi szövetség VI. czikkének függőben hagyott pontjai, melyek kimondják, hogy a Lloyd-vállalat a külügyminiszter vezetése alatt áll és az állami segély a külügyminiszterium költségvetésébe tartozik.

Lichtenstein József itt újból előterjeszti indítványát a két pont kihagyása iránt.

Apponyi Albert gróf pártolja az indítványt.

Szilágyi Dezső Azon okoskodás, melylyel a tisztelt miniszterelnök úr a Lloyd-szerződés ügyét a vám- és kereskedelmi szerződés keretébe utalni akarja, nézetem szerint meggyőző erővel a házra nem bírhat. Két ok az, melyből kiindulva, mi nem akarjuk a Lloyd-szerződést a vám- és kereskedelmi szövetség integráns részévé tenni, és ezen két ok egyikét sem czáfolta meg a miniszterelnök úr. Az első ok az, hogy miután tapasztaltuk, hogy a vám- és kereskedelmi szövetség létrejötte mennyi akadályba ütközik: a vám- és keres-

kedelmi szövetség integráns részévé oly dolgokat tenni, melyek természetüknél fogva abba nem tartoznak s abból nem folynak, annyit jelent, mint minden jövő cziklusra nézve a vám- és kereskedelmi szövetség létrejöttét ezen új dolgok belekeverése által megnehezíteni.

Igaza van a tisztelt miniszterelnök úrnak, hogy mivel a Lloyd-szerződés tíz évre meg van kötve, e tíz év után az a két kormány közt alkudozás tárgya lesz. De nagy különbség van a közt, amit Apponyi gróf képviselőtársam mondott, és a közt, amit a tisztelt miniszterelnök úr czáfolt. Apponyi tisztelt képviselőtársam nem azt állította, hogy a Lloyd-szerződés esetleges megújítása végett a két kormány közt alkudozás ne történhessék; hanem azt, hogy nem czélszerű a Lloyd-szerződés ügyét úgy összekötni a vám- és kereskedelmi szövetségével, hogy a vám- és kereskedelmi szövetség megújításával szükségképen kapcsolatban kelljen a Lloyd ügyét elintézni. Amit eléggé nem lehet a tisztelt háznak ajánlani, az, hogy zárjuk ki a vám- és kereskedelmi szövetség alkatrészei közül ezt az ügyet, hogy a vám- és kereskedelmi szövetség létrejöhessen, anélkül, hogy a két parlament és a két ország kényszerítve legyen a Lloyd-szerződés ügye iránt is egyezségre vergődni.

Azt pedig a tisztelt miniszterelnök úr felszólalásában méltatva nem látom, hogy nincs ok arra, hogy a Lloyd-szerződésnek oly államjogi fontosság tulajdoníttassék, hogy az a két ország közti gazdasági rendezésnek lényeges alkatrésze legyen.

Már pedig ha a Lloyd a vám- és kereskedelmi szerződés pontjai közé felvétetik, akkor az a két ország közti gazdasági rendezésnek oly lényeges alkatrésze lesz, hogy egy új rendezés nem jön létre, anélkül, hogy erre nézve is bizonyos megállapodás történnék.

Mivel tehát ezen anyagi okból e két pontnak a vámszövetségbe való iktatását nem helyeslem, formai okokból pedig könnyen elintézhetőnek tartom a dolgot, mert az a nézetem, hogy a Lloyd igazgatására vonatkozó e feltételek igen czélszerűen áttehetők azon törvényjavaslatba, melybe a Lloyd-szerződés be van iktatva, és annak máso-

dik részét alkothatják, ennélfogva járulok Lichtenstein tisztelt barátom indítványához. Csupán az alakra nézve lépek azon pótindítványnyal a tisztelt ház elé: mondja ki a tisztelt ház, hogy a vámszövetségi törvényjavaslat VI. czikkéből az osztrák-magyar Lloydra vonatkozó határozatok kihagyandók és az osztrák-magyar Lloyd-vállalattal kötött szerződésről szóló törvényjavaslat végére mint annak második része iktattassanak be. (Helyeslés balfelől.) Ajánlom ezen módosítványomat a tisztelt háznak elfogadásra. (Helyeslés balfelől.)

A szavazásnál a kormány javaslata nyert többséget.

Ez alkalommal a szabadelvű-pártból Bánó József, a ház alelnöke, az ellenzékkel szavazott.

A NYOLCZVANMILLIÓS BANKKÖVETELÉS.

A kiegyezési javaslatok közül a még hátralevőt, a nyolczvanmilliós bankadósságról szólót, 1878 június 2-ikán tárgyalta a képviselőház.

A kormány első javaslata ebben állt:

Az országgyűlés tizenöt — tíz képviselőházi, öt főrendiházi — tagból álló küldöttséget választ, s ez az osztrák birodalmi tanácsnak ugyanily számú küldöttségével érintkezve, megkisérli e kérdésnek egyetértő megoldását és eljárása eredményéről az országgyűlésnek jelentést tesz. Ha azután e törvény életbeléptetésétől számított hat hónap alatt a két törvényhozásban a kérdést véglegesen megoldó egyenlő tartalmú törvények nem jönnek létre, a szóban levő kérdésben választott bíróság határoz. A választott bíróság áll a Curia semmitőszéki osztályának elnökéből vagy alelnökéből és a bécsi legfőbb törvényszék és semmitőszék elnökéből vagy helyetteséből mint tagokból, továbbá az elnökből, kit a két tag választ, a nélkül, hogy az illetőnek állampolgársága tekintetében bármiképen is korlátozva lennének. Ha pedig a két választott biró az egyik vagy másik kormány részéről hozzája intézett első felhivástól számított négy hét alatt az elnök választására nézve nem bír megegyezni, választott bírságul a heidelbergi egyetem jogtudományi kara jelöltetik ki.

A ház a javaslatot előzetes tárgyalás végett a bankügyi bizottsághoz utasította.

Az Ausztriában döntő szavú pártok ellenző magatartása következtében azonban utóbb a két kormány közt új megállapodás jött létre, minek következéseképen a bankügyi bizottság — elnöke Zsedényi, előadója Márkus István — érdemleges javaslat nélkül előleges jelentést terjesztett elő a háznak, s ebben csupán az eljárási módra nézve tesz javaslatot. E jelentés így szól:

A quota-bizottság utasíttatik, hogy az osztrák nemzeti bankot cselekvőleg illető nyolczvanmillió forint adósság tekintetében a monarchia másik államának küldöttségével érintkezésbe lépjen s a másik állam által támasztott igényekkel szemben Magyarországnak — különösen az 1867 : XII. és XV. t.-cz.-ben kifejezett — jogi álláspontját fenntartván, azt a másik féllel elfogadtatni törekedjék és a tárgyalás befejeztével ez ügyben az országgyűléshez jelentést tegyen. Ezen ügy az országos bizottság által az elől idézett határozatokkal hozzá utasított kérdéstől függetlenül lesz tárgyalandó és külön jelentésben előterjesztendő.

A bankügyi bizottság ellenzéki tagjai: Chorin, Kerkapoly, Lichtenstein, Bujanovics, Helfy, ezzel az előleges jelentéssel szemben különvéleményükben azt kérték, hogy a ház a bizottságot a kormány törvényjavaslatának tárgyalására utasítsa.

A képviselőház a főrendiház hozzájárulásával elfogadta a bankügyi bizottság javaslatát és a quota-bizottságot annak értelmében utasította.

A quota-bizottság (elnöke Szlávy, előadója Falk) eljárása azonban nem vitt eredményre.

A kormány ennek következtében új egyezségre lépett az osztrák kormánynyal, melynél fogva a létesítendő osztrák-magyar bank évi tiszta jövedelméből a két kormány javára eső rész a bank szabadalmának tartama alatt a szóban levő kölcsön törlesztésére fordítandó, illetőleg ebből évenként leirandó; a bank szabadalmának lejárta után törlesztetlenül fennmaradó összeg törlesztéséhez pedig a magyar korona országai akkép fognak járulni, hogy az adósság törlesztetlenül fennmaradt része 30%-ának megfelelő összeget, 50 egyenlő évi részletben, kamat nélkül fognak Ausztria részére lefizetni.

Az egyezmény beczikkelyezéséről szóló törvényjavaslatban — mondja az indokolásban Széll Kálmán pénzügyminisz-

ter — világosan és határozottan fenntartatott azon jogi álláspont, melyet a kormány e kérdésben mindenkor elfoglalt, de egyúttal kiemeltetik azon fontos indok is, amely a kormányt arra bírta, hogy az egyezményt elfogadja, mint azon egyedüli eszközt, mely a gazdasági és pénzügyi kiegyezésnek egyedüli és elutasíthatlan feltétele és egyetlen módja a kibontakozásnak a jelenlegi nyomasztó s valóban tarthatatlan helyzetből.

Az egyezmény értelmében Magyarország a legközelebbi tíz évben készpénzbeli fizetést nem vállal és csakis oly előnyről mond le, melyben eddig sem részesült, fedezetül pedig azon jövedelmek jelöltetnek ki, melyeket a bank a jövő tíz évben fizetne az országnak; a tíz év lejárta után törlesztetlenül fennmaradó összegből Magyarországra eső résznek minden kamat nélküli törlesztésére pedig ötven évi, tehát aránylag oly hosszú időszak van kikötve, mely az elvállalt teher viselését nagyon könnyíti, annál is inkább, mert biztosan fel lehet tenni, hogy a tíz év lejárta után az ország a bank-szabadalom engedélyezéséért annyi pénzbeli hasznot bármily társulattól is fog kapni, amennyit az évi törlesztési járadékok kitesznek.

A rendezés tisztán csak az osztrák kormánnyal kötött egyezmény útján történt, és a kormány a bankkal ez iránt semmiféle szerződési viszonyba nem lépett, miáltal sikerült elérni, hogy a törvényhozásnak a bankszabadalom lejárta után a bankügy rendezésénél e részben teljesen szabad keze lesz.

A quotabizottság jelentése és a kormány újabb törvényjavaslata a bankügyi bizottsághoz utasíttatván, ez a törvényjavaslat bevezetésének szövegére nézve módosítást ajánlott.

A törvényjavaslat eredeti szövegében ugyanis a bevezetés így szól:

Habár az 1863. évi január hó 3-ikán az akkori cs. kir. pénzügyminiszterium és a szabadalmazott osztrák nemzeti bank közt kötött egyezség 4. §-ában említett, a szabadalmazott osztrák nemzeti bankot cselekvőleg illető nyolczvanmillió o. é. forintnyi államadósság, tekintettel az 1867 : XII. tcz. 53. §-ára és az ugyanazon évi XV. törvényczikkre, melyekben a méltányosság szempontjának is elég tétetett, a magyar korona országait jogilag semmiképpen sem terheli, s ennek folytán a magyar korona országai annak törlesztéséhez hozzájárulni

nem kötelesek; mégis azon czélból, hogy a Magyarország és ő felsége többi királyságai és országai között függőben levő pénzügyi és gazdasági kérdések törvényes rendezése további késedelmet ne szenvedjen, felhatalmaztatik a kormány, hogy a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok kormányával a következő egyezményt köthesse meg.

Ehelyett a bankügyi bizottság a következő szöveget ajánlotta:

Az 1863. évi január hó 3-ikán az akkori cs. kir. pénzügyminiszterium és a szabadalmazott osztrák nemzeti bank közt kötött egyezség 4. §-ában említett, a szabadalmazott osztrák nemzeti bankot cselekvőleg illető 80 millió o. é. forintnyi államadósság az 1867: XII. tcz. 53. §-ának világos kijelentése szerint a magyar korona országait jogilag nem terhelhetvén, az azon törvényczikk 54. és 55. §§-ban elfogadott méltányosság szempontjának pedig a törvényhozás az 1867: XV. tcz. által eleget tévén, a magyar korona országai ezen adósság törlesztéséhez járulni kötelezve nincsenek. Mégis azon czélból stb.

A törvényjavaslat részletes tárgyalásánál 1878 június 23-ikán e bevezetéshez szólt Szilágyi Dezső. Első szavaiban a közvetlenül előtte szólt Somssich Pál beszédére hivatkozik.

Szilágyi Dezső Én magam is azon nézetben vagyok, hogy valamint az a bevezetés, mely javasoltatik, úgy az, mely az eredeti törvényjavaslatban foglaltatik, jellemző világot vet azon egész eljárásra, melyet a 80 milliós adósság körül a tisztelt kormány követett.

A tisztelt miniszterelnök úr részéről tegnap felhozatott az, hogy ha 1867-ben lehetett az államadósságokból elvállalni jogfeladás nélkül, miért ne lehetne ugyanezt tenni jelenleg is?

Az előttem szóló tisztelt képviselő úr kimutatta, hogy az 1867-iki és a jelenlegi állapot között óriási különbség van. Mert 1867-ben, mint ezt törvényünk világosan mondja, mint ezt itt a kormánypadokról elismerték, mint ezt azon törvénynek legelső támogatója és szellemi szerzője, Deák Ferencz akkor kifejtette, azt hittük és bona fide azt hittük, hogy az államadósságokra vonatkozó minden tekintetnek, annak, amit nem jogból, nem méltányosságból tartoztunk tenni,

de politikai eszélyből tennünk kellett, teljesen megfeleltünk. Ily módon ajánltuk fel az államadóssági járulék átvállalását, ily módon fogadhatták el ott, és nem másképen.

Aki ezt kétségbe vonná, annak felolvasom Deák Ferencznek éppen az államadóssági járulék ügyében 1867 deczember 14-ikén tett azon nyilatkozatát, hogy elvállalja ezen államadósságot, elfogadja e törvényjavaslatot azon kijelentéssel, »mivel ő a nemzet és nemzet közti egyezkedést nem úgy kívánja tekinteni, mint vásári alkudozást«, aminek, mellesleg mondva, tekinti a jelen törvényjavaslat, mert ez is egyik ára a gazdasági és pénzügyi kiegyezésnek, és hogy milyen kiegyezésnek, azt nyiltan mondja azon módosítvány, melyet a tisztelt előadó úr előterjesztett. Deák nem úgy kívánta azt tekintetni, hanem kijelentette, hogy »abba soha semmi szín alatt nem tudna beleegyezni, hogy ezen elvállalt összegen felül utóbb bármi követeléseket elfogadjunk«. (Ugy van! balfelől.) »Mert — úgymond — a súlyos teher is könnyebb, ha bizonyos és határozott, mintha folytonosan marad még valami, ami újabb surlódásokra adhatna okot, újabb terheket vonhatna maga után.«

Én megengedem, hogy a kormány a saját érdeme alapján védje e javaslatot. De ha valakinek a politikája igazolására lehet Deák felfogására hivatkozni, akkor nekünk lehet ezt tenni és nem a túloldalnak (Helyeslés balfelől.) s legkevésbbé a kormányelnök úrnak. (Úgy van! balfelől.) Mert a kormányelnök úr is azon beszédében, melyet az államadósságokról tartott, azt mondotta: »annyit vállalunk el ez államadósságokból, amennyit megbírunk, de annyit elvállalunk teljesen és ezzel a politikai eszély minden kívánalmának örök időkre eleget tettünk.« (Úgy van! balfelől.)! És nem adás-vevés tárgyává tették azt, mint tétetik azon módosítványban, melyet a tisztelt előadó úr javasolt, ahol az mondatik: nem tartozunk jogilag és természetesen fenntartjuk a jogunkat, hogy nem tartozunk; (Derültség balfelől.) nem tartozunk méltányosságból; sőt azt mondja a pénzügyminiszter úr, hogy erkölcsi érzetünket bántja e szavazás. Ha sem jogból, sem méltányosságból nem tartozunk, ha erkölcsi érzetünket bántja a szavazás, amint mindezt a miniszterek beismerik: akkor nem valóságos

jugum caudinum-e az, amin a kormány az országot és e házat átvezeti ? (Élénk tetszés balfelől.)

És az mondatik, hogy mindezt mintegy előkészíti és enyhíti az a jogi óvás, melyet az előadó úr módosítványában javasol.

A tisztelt miniszterelnök úrnak ritka szerencséje van, mióta elveinek fenntartásával innen odament, (Derültség.) de egyszersmind elveit is hatálytalanokká tette. (Tetszés balfelől.) Minden jog, melyet kezébe vesz, rögtön hatálytalanná válik — de ő azért azt a jogot fenntartja. Ez elég az ő megnyugtatására. (Élénk tetszés a baloldalon.)

Ritka szerencséje neki, hogy egész politikai eljárása abban áll: hatálytalanná tenni a jogot és fenntartani, de tenni annak ellenkezőjét és azt mondani: az ország joga meg van őrizve. (Tetszés a baloldalon.) Igy tett ő a külön vámterületre való joggal; beszélt erről kormányzata elején mint komoly aktuális lehetőségről ünnepélyesen a házban; hanem már a vámügyi vitában úgy beszélt, mint olyanról, melyet foganatosítani nem lehet a nemzeti gazdasági harcz megindítása nélkül és anélkül, hogy egész jelen állapotainkat, sokkal becsesebb érdekeinket koczkára ne tegyük.

De fenn van tartva azon jogunk; fenn van tartva a külön bankhoz való jogunk, a szabadkereskedéshez való jogunk, s most, midőn ezen adósságból egy részt átvállalunk, fenn van tartva az a jogunk, hogy ezen adósság czímén semmi körülmények között sem tartozunk jogilag. (Élénk derültség és tetszés a baloldalon.) Ezek vívmányai azon leleményes politikának, mely arról a helyről hirdettetett és mely szerint senki az ő helyzetükben nem csinálhatott volna ennél jobb kiegyezést. (Tetszés a baloldalon.)

De meg kell vallanom, tisztelt ház, rendkívül sajátságos azon egész eljárás, melyet a nyolczvanmilliós adósság kérdésében a tisztelt kormány tanusít. Midőn 1876-ban a májusi stipulácziókkal az összes gazdasági kiegyezés kérdései egy bizonyos végmegállapodásra hozattak a másik állam kormányával, a kormány ezen megállapodások iránt más helyen is, ezen házban is bizonyos kijelentéseket tett, és azon interpellácziára, mely hozzá másutt intéztetett, hozzá intéztetett egyik tisztelt képviselőtársam által, aki

meglehetősen nyugtalan ugyan, de azon padokon foglal helyet, (A középre mutat.) azon feleletet adta a kormányelnök úr, hogy a nyolczvanmilliós adósságról szó sem volt. Már most képzelheti a tisztelt ház csodálkozásomat és megdöbbenésemet, midőn a tisztelt pénzügyminiszter úrtól a múlt napokban azt hallottuk, hogy ezen adósság ügye oly ügy, mely 1868 óta kérdés tárgya volt, és mely nélkül a gazdasági kiegyezést létrehozni nem lehet, s hogy ezt tudta mindenkor minden kormány. Eljutottak a májusi stipulációkig. Azt állították: megvan a kiegyezés teljesen a monarchia két államának kormányai között, a pénzügyi és gazdasági rendezésre, de mélyen hallgatott a kormány arról, hogy a nyolczvanmilliós adósság ügye el volna intézve, kétségtelenül azon meggyőződésben, hogy anélkül nem lehet a kiegyezést létesíteni.

Ez az egyik. A másik az, hogy a tisztelt kormány a maga jogi felfogásában már oda jutott, hogy midőn minket ezen kötelezettség nem terhel, mert bona fide ünnepélyesen úgy vállaltuk el az 1867-iki államadóssági járulékot, hogy 1867-ben eleget tettünk annak, amivel a politikai eszélynek tartoztunk; mondom, a kormány oda jutott a maga jogi felfogásában, hogy vitás kérdéssé formálta a két állam közt ezen ügyet, és bizonyos, nem éppen szerencsésen választott bíróság eldöntése alá kívánta bocsájtani. De utoljára is, ez egy bizonyos jogi felfogás, melyet a kormány elfogadott s ezzel legalább az egyszerű hatalomszó és erőszakolás előtti meghajlást pusztán azért, mert gyengébbek vagyunk, ki akarta kerülni s a mi jogi meggyőződésünknek is súlyt szerezni, hogy ne legyen kénytelen a nemzet oly adósság átvállalására, melyre nézve Deák Ferencz azt mondá, hogy soha ily vásári alkura ráállni nem lehet. S mint van indokolva ezen jogi álláspont feladása? Egyszerűen azzal, hogy az Ausztriában keresztülvihetetlennek bizonyult be. Reám ez azon benyomást teszi, mintha a kormány nem is annyira ezen álláspont megóvását kívánta volna; mintha a kormány egész eljárásában inkább keresett valakit vagy valamit, akire ráhárítsa a nyolczvan milliót illető egyezkedésnek összes felelősségét.

Mint a régi zsidó népnél volt egy nagy ünnep, midőn Izrael főpapja a népnek minden bűnét igen élelmesen egy

bak-kecskére ráimádkozta és azt aztán elbocsátotta a pusztába, a nép pedig bűn nélkül és tiszta maradt, majdnem úgy tűnik föl előttem, hogy ez a bűn-bak, melyre az átvállalás javaslásának kimondását vagy kezdeményezését a kormány rá akarta hárítani: eleinte lett volna a heidelbergi egyetem jog- és államtudományi kara; miután ez nem sikerült, megkisérelte ugyanezt a quota-bizottsággal; miután bűn-baknak ez sem vált be, akkor történt az, ami történik a fekete felleggel, melyet néz az ember, fél tőle, nem tudja magát megóvni, s egyszer aztán egészen a nyakába szakad. (Derültség.) Igy történt ezzel a kérdéssel is.

Igy lévén a dolog, én nem tekinthetem üres formulánál egyébnek a jogfenntartás azon folytonos emlegetését, mintha az 1867-iki törvény, amely azt mondja, hogy minden államadósság iránt a méltányosság és a politikai eszély kivánalmainak eleget tettünk s ez reánk nézve és rájok nézve jogállapotot teremt, a mi jogállapotunkat tisztán nem mutatná. Az ilyen átvállaláshoz hozzákötött jogfenntartás inkább mint gúny hangzik, mintsem komoly törvényhozói kijelentés. (Élénk helyeslés balfelől.)

És én megvallom, hogy az, ami főleg bántó az egész kiegyezési tárgyalás alatt és annak végeredményében, a tartalmon kívül főleg az, hogy azon nagy és hetyke kivánatokkal megindult campagne oly véget ért, hogy az északi sark nem áll oly messze a délitől, mint amily messze áll a végeredmény azon pontoktól, melyeket a kormány mint ünnepélyes igéretben foglalt programmot ebben a házban előadott. (Élénk helyeslés balfelől.)

És ha ez igy van; ha már consummatum est; ha ezt az árt csakugyan meg kell fizetni: ily merőben haszontalan és értéktelen jogfenntartásokkal és óvásokkal nem akarnám azt a kikerülhetetlen szégyent tetőzni, amelynek elébe a kormány taktikája vezette a nemzetet. Ezért én a bevezetést sem fogadom el. (Élénk helyeslés balfelől.)

Széll Kálmán pénzügyminiszter, miután a közben felszólalt Lónyay Menyhért gróf beszédével foglalkozott, ezekben válaszolt Szilágyi Dezsőnek:

Azt mondja Szilágyi, hogy a hatvanhetediki kiegyezés nem volt adás-vevés, nem volt vásár, ez pedig az.

Szilágyi Dezső: Deák Ferencz mondta.

Jól tudom én, mit mondott Deák Ferencz. Azt mondta, akkor, mikor védelmezte az államadósági törvényt azok ellen, kik részint kevesebbet akartak elvállalni, részint más alapon akarták elvállalni: ez már nem vásári alku, ez egyezség, mely meg van kötve, fogadjuk el. És a tisztelt képviselő úr e hivatkozáson felül még a maga itéletét is hozzá méltóztatott mondani: hogy ez adás-vevés, ez vásár, és ez a kiegyezés ára. Éppen úgy és éppen azon módon ára, amint ára volt a nagy politikai kiegyenlítésnek az 1867-ben elvállalt államadósság. (Zajos helyeslés jobbfelől.)

Én is részt vettem azon dolgokban, habár igen szerény, igen kis, igen alárendelt szerepkörben, de mégis igen élénken emlékszem mindazokra, miket akkor hallottam, tanultam.

E házban nem volt egy szónok, sem ezen, sem azon oldalon, ki ne abból a szempontból védelmezte volna az elvállalást: vessünk véget a nagy, százados perpatvarnak, állítsuk vissza a békét és csináljuk meg az egyezséget; ennek az az ára, hogy azon terhekhez járulunk, méltányosság szempontjából, melyeket jogilag el nem ismerünk. Mi a jelenleg folyamatban levő perpatvarnak akarjuk végét vetni. Én tiszta öntudattal elvállalom a felelősséget azon tétel igazságáért, hogy az ország és a monarchia érdekében vetünk véget most e perpatvarnak, amint véget vetettünk akkor, midőn az államadósságból a politikai kiegyenlítés kedvéért részt vállaltunk. Ebben az értelemben igenis hasonlít a kettő egymáshoz. Mert ha nem ez lett volna a hatvanhetediki szempont, kérdem: akkor mi volt? (Helyeslés jobbról.)

Szilágyi azt mondta, hogy megindult e miniszterium nagy hetyke igéretekkel. Ha ez így van, akkor azt a tanácsot adom neki, vizsgálja meg retrospektive mindazt, amit az ellenzék ezen egyezség helyébe tenni kivánt, és a kettő közt vonja meg a parallelát: hogy mik voltak a kormány követelései, amikről bizonyos mértékig letenni az ország érdekében szükségesnek tartotta, s ha a mi igéreteink hetykék voltak, méltóztassék egy nyugodt perczben megitélni, vajjon az Önök igéretei nem

voltak-e sokkal nagyobbak, hogy ne mondjam: még sokkal hetykébbek. (Hosszantartó élénk helyeslés a középen.)

A ház ezután elfogadta a bevezetést a bizottság által javasolt szövegben.

A KELETI KÉRDÉS.

LÁZADÁSOK A TÖRÖK TARTOMÁNYOKBAN. A SZERB-TÖRÖK ÉS OROSZ-TÖRÖK HÁBORÚ. KÜLÜGYI KÉRDÉSEK A KÉPVISELŐHÁZBAN.

Herczegovinából és Boszniából 1875-től fogva, midőn ott a lázadások állandóakká lettek, a felkelők nagy tömegekben átmenekültek határainkon, és segélyezésük éveken át nem csekély mértékben terhelte a közös költségvetést. A külügyminiszterium azzal fenyegetőzött, hogy megvonja tőlük a segélyezést, a porta büntetlenséget igért nekik; a menekültek mindemellett nem voltak rábírhatók, hogy a fegyvert letegyék és hazájukba visszatérjenek. A külügyminiszterium később Rodich báró tábornokkal, Dalmáczia helytartójával is tett a felkelők békítésére kisérletet, de ez se járt sikerrel. (Rodich bárót panszláv irányú törekvésekkel vádolták Magyarországon, és hivatali működéséből oly tényeket hoztak fel, melyekben Bosznia és Herczegovina okkupáczijának előkészítésére irányuló törekvés volt felismerhető. Állították, hogy a lázadás Dalmácziából indult ki; hogy onnan pénz és fegyverek csempésztettek a két török tartományba.)

Egyrészt a török területen a békés állapotok helyreállítása, másrészt az európai béke fenntartása érdekében a háromcsászár-szövetség kormányai, a párisi szerződést aláírt többi nagyhatalmasság hozzájárulásával, diplomacziai lépéseket tettek a portánál, és konzulaik kiküldésével közbenjártak a felkelőknél.

A hatalmak a portánál a fellázadt keresztény lakosság helyzetének javítására reformokat sürgettek. Ennek programmját az Andrássy-féle reformjegyzék foglalja magában, melyet a hatalmak képviselői (Ausztria-Magyarország konstantinápolyi nagy-

követe Zichy Ferencz gróf volt) 1876 január havában adtak át a török kormánynak. Ugyanaz volt czélja a berlini memorandumnak is, Gorcsakov herczeg művének. A berlini úgynevezett három-kanczellár-találkozás alkalmával 1876 május havában Andrássy gróf és Bismarck herczeg, majd Franczia- és Olaszország is hozzájárultak e memorandumhoz, fenyegető záradéka miatt azonban Angolország megtagadta hozzájárulását és ezért az nem is közöltetett a portával.

Az Andrássy-féle jegyzék, melyet 1875 deczember 30-ikáról Budapestről keltezve a külügyminiszter a monarchia nagyköveteihez intézett, a török birodalom integritásának fenntartásából mint alapgondolatból indulva ki, a fellázadt török alattvalók követelései közül a jogosultaknak teljesítését ajánlja a portának. A jegyzékben körülírt reformok ezek voltak: teljes vallásszabadság; az adók bérbeadásának megszüntetése; Bosznia és Herczegovina adói e tartományok érdekében használtassanak fel; a reformok végrehajtását ellenőrző, egyenlő számban keresztényekből és törökökből álló bizottság létesítése; a mezei gazdasággal foglalkozó lakosság helyzetének javítása.

A három-kanczellár-találkozással egyidőben kitört bulgáriai lázadást Törökország a maga erejéből leverte. (Bulgáriai kegyetlenkedések; Gladstone röpirata: Bulgarian horrors and the question of the east; atrocity meetingek.)

1875 márczius havában ő felsége meglátogatta Dalmáczíát.

Ugyancsak ezen év őszén a delegácziókban Andrássy gróf külügyminiszter ezekben jelölte meg politikája czéljait: az általános béke fenntartása; a török birodalomban és a szomszéd országokban komplikácziók megakadályozása; biztosítékok oly eshetőségekkel szemben, mint aminők a fellázadt tartományokban beállottak, s a baj krónikussá válásának megakadályozása.

A magyar delegáczió a külügyi albizottság javaslatára (elnök Lónyay Menyhért gróf, előadó Falk) ugyanekkor oly értelmű határozatot hozott, hogy a monarchiának nincs oly érdeke, mely Törökország területi viszonyainak megváltoztatását szükségessé tenné. Helyesli a delegáczió, hogy a kormány, a porta tekintélyének és a be nem avatkozás elvének épségben tartásával, oly irány-

ban érvényesíti befolyását, hogy a török kormány czélszerű intézkedésekkel megszüntesse azon sajnos állapotokat, melyek a monarchia déli határain meg-megújuló zavaroknak forrásai.

Tisza miniszterelnök Simonyi Ernőnek arra a kérdésére: igaz-e, hogy a keleti tartományoknak magyar és osztrák hadak által való megszállása czéloztatik, 1875 deczember 18-ikán kijelentette, hogy erre nézve a magyar kormány sem nem adta, sem meg nem tagadta beleegyezését.

Az 1876 május 15-ikén megnyílt delegáczió külügyi albizottságában Andrássy gróf külügyminiszter kijelentette, hogy a berlini összejövetelnek egyik legértékesebb eredménye a nagyhatalmak egyetértése, mely arra irányul, hogy a maguk külön érdekeinek félretételével, a béke fenntartása iránti törekvéseiket teljes erélylyel keresztülvigyék. A hozzá intézett kérdésre határozottan ellene nyilatkozott az okkupáczió gondolatának, s tiltakozott az ellen, hogy Ausztria-Magyarországnak bármely irányban zsandári szolgálatra való készséget tulajdonítsanak. A status quo amélioré az, amit a keleten a hatalmak törekvéseinek czéljaként jelölt meg, hogy így Európa közös akcziójával a paczifikáczió eléressék.

A külügyi albizottság (elnök Festetich György gróf, előadó Falk) jelentésében, melyet a delegáczió magáévá tett, kijelenti, hogy a kormány keleti politikája teljes összhangzásban van a delegácziónak az előző évben kifejezett nézeteivel.

*

A szerb- és montenegrói-török háború alatt az országnak szerbek lakta vidékén a hatóságok oly jelenségeknek jöttek nyomára, amelyekből azt következtették, hogy ott Szerbiának a háborúban való támogatása czéljából jelentékeny katonai erő toborzása és pénzösszeg gyüjtése czéljából szövetkezés történt. Ez ellen Tisza Kálmán mint belügyminiszter 1876 június 30-ikán a törvényhatóságokhoz rendeletet adott ki. Azt a törekvést, — mondja a rendelet — melynek czélja eszközöket teremteni a velünk békében élő török állam elleni harcz folytatására és hazánk polgárait e harczban való tettleges részvételre rábírni, csirájában el kell fojtani.

Miletics Szvetozár országgyűlési képviselő ellen gyanúokok merültek fel, hogy ily törvényellenes cselekményekben bűnös, és ezért őt, mentelmi joga tekintetbe vétele nélkül, tettenérés alapján 1876 augusztus 5-ikén Ujvidéken letartóztatták. Egyidőben hasonló okból Horvátországban is történtek letartóztatások.

Miletics ügye több ízben foglalkoztatta a képviselőházat. Az ellene felségárulás, illetve hűtlenség miatt megindított bűnügy végtárgyalása 1878 január havában folyt le a budapesti törvényszéknél. A bíróság Mileticset öt évi börtönre ítélte.

A reichstadti találkozáson, 1876 július 8-ikán, melyben királyunk Andrássy gróffal, a czár pedig Gorcsakov herczeggel és Novikov gróffal vett részt, megállapodás jött létre a monarchia semlegessége iránt. E találkozásnak bizonyos titkos megállapodásokat is tulajdonítottak s ez iránt többször kérdés intéztetett a kormányhoz, amire ez több ízben kijelentette, hogy a monarchia nem kötötte le magát, hanem fenntartotta elhatározása szabadságát. (L. alább Kossuth levelét és egy franczia diplomata nyilatkozatát a reichstadti megállapodás tartalmáról.)

*

A delegácziók 1877-ben csak az év utolsó hónapjára hivattak össze és így a külügyi kérdésekben másfél esztendőn át csakis a magyar kormány útján nyerhetett az országgyűlés felvilágosítást. A szerb-török és az orosz-török háború folyamán az interpellácziók egész sorozatát intézték, gyakran rövid időközökben, a miniszterelnökhöz; a költségvetési vitában is foglalkoztak a külügyi politikával, s alkalmat adtak erre a törvényhatóságok feliratai is.

Szerbia támadásának előkészítésében és a háború intézésében vezető szerepe volt Tsernajev orosz tábornoknak. A háború alatt pedig orosz önkéntes csapatok vonultak Szerbiába, előbb Magyarországon, nagyrészt a Vörös Kereszt jelvénye alatt, azután Románián át.

Ez iránt Tisza miniszterelnök Irányi kérdésére 1876 október 6-ikán kijelentette, hogy a visszaélésekről a külügyminiszterium értesítette az orosz kormányt, és a kormánynak van oka hinni, hogy elhárításukra erélyesebb intézkedések tétettek.

Csernátony és Irányi kérdésére ugyanekkor kijelentette, hogy a párisi szerződést biztosító hatalmak mind egyetértőleg járnak el, s ez kilátást nyit arra, hogy az esetleges későbbi bonyodalmakban is bárkivel szemben meglesz az az egyetértés, melyet eddig a külügyi kormánynak biztosítania sikerült.

A török hadsereg győzelmesen haladt előre.

Nagy nyugtalanságot keltett ekkor az országban a czár hadsegédének, Sumarakov tábornoknak küldetése. Midőn ugyanis a porta a békekötés alapjai iránt az angol kormány részéről 1876 szeptember 21-ikén tett javaslatokat (Szerbiára és Montenegróra nézve a status quo, Boszniára, Herczegovinára és Bulgáriára nézve autonómia alapján közigazgatási reformok) elfogadhatatlanoknak jelentette ki, a czár hadsegéde útján királyunkhoz küldött levelében közös eljárásra tett ajánlatot. E szerint osztrák-magyar csapatoknak Boszniát, orosz csapatoknak Bulgáriát kellett volna okkupálniok, s ezenkívül a nagyhatalmak egyesült hajóhada a Boszporusba vonult volna. De sem Andrássy gróf, sem az angol kormány ezt az ajánlatot nem fogadták el.

Oroszországnak e terve, különösen Bulgária szándékolt orosz okkupációja, okozta legfőképen a fordulatot az addig török-ellenes angol közvéleményben.

A nyilt szakítás Oroszország és a porta közt már ekkor alig látszott elkerülhetőnek. A török kormány vonakodott a Gorcsakov herczeg által ajánlott hat heti fegyverszünetet elfogadni, és csakis a czárnak ultimátumszerű követelésére egyezett bele kéthónapi fegyverszünetbe 1876 október 31-ikén.

November 2-ikán a czár az angol nagykövetnek azt a kijelentést tette, hogy Konstantinápoly elfoglalását Oroszországra nézve szerencsétlenségnek tartaná s a legkomolyabb és legünnepélyesebb formában legszentebb becsületszavát köti le, hogy nincs szándékában Konstantinápoly birtokát megszerezni; Bulgária megszállásáról is csak ideiglenesen lehetne szó.

A rokonérzés Törökország iránt általános volt az országban és török részről viszonzással találkozott. Budapesten az egyetemi ifjúság Abdul Kerim pasa, a győzelmes török hadvezér tiszteletére a török konzulnak 1876 október 23-ikán fáklyászenét akart rendezni; a hatóságok tilalma nagy utczai tünte-

tésekre, majd képviselőházi vitára adott okot. Az ifjúság küldöttsége azután Abdul Kerimnek díszkardot vitt Konstantinápolyba. A szultán ezt a budapesti egyetemnek ajándékul küldött Corvinákkal viszonozta. A szofták látogatása, 1877 április havában, már az orosz-török háború folyamán, rendkívüli méretű tüntetésekkel járt Budapesten és az ország több helyén. A képviselőház pedig lelkesedéssel egyhangúlag elfogadta Földváry Mihálynak, a független szabadelvű-párt megbízásából tett indítványát, mely szerint: a török szultán ő felségének nagylelkű tette fölött a nemzet képviselői hálaérzetüket jegyzőkönyvileg megörökítik. Tisza miniszterelnök nyomban az indítvány előterjesztése után kérte a házat, hogy mivel az indítvány csak olyat kiván, amit ő magától is megtett volna, a ház azt mindjárt felállással fogadja el.

A szofták fogadásával szemben ellentüntetésnek tartották, midőn később, 1877 május 9-én, Zágrábban Albrecht főherczeg szállása előtt egy zenekar az osztrák néphimnusz után nyomban az orosz himnuszt játszotta.

A költségvetés általános tárgyalásánál, 1876 november 18-ikán, Simonyi Ernő határozati javaslatot terjesztett elő, mely szerint mondja ki a ház, hogy a török birodalom területi épségének és függetlenségének fenntartása érdekében minden megkívánható áldozatra kész. Javaslatát azonban Tisza miniszterelnöknek azon ellenvetésére, hogy nem lehet a külpolitika vezetését határozott utasításokkal megkötni, visszavonta.

Ebből az alkalomból, 1876 deczember 3-ikán, Kossuth Lajos Simonyi Ernőhöz levelet írt, melyben ezeket mondja: Magyarországnak nem kell, nem szabad magát a keleti kérdésben az orosz politika vontató-kötelére akasztani engedni . . .' Minden kigondolható expedienst, még a rettenetes szerencsétlenségnek vallott háborút is kisebb szerencsétlenségnek tartom,' mint az orosz hatalom növekedésének megengedését. E nézetemben annyira nem vagyok ismeretes politikai aspirációim által befolyásolva, miként ha óhajtom, — amint lelkemből óhajtom — hogy e nézet a döntő körökben is elfogadásra találjon, ezt azon tiszta meggyőződéssel teszem, hogy ez esetben hazánk létérdekei az osztrák dinasztia létérdekeivel tökéletesen szolidárisak. (Iratai, IX. kötet, 96. l.)

Kossuth Lajos 1876 deczember 12-ikén ugyancsak Simonyi Ernőhöz intézett levelében így ír: A keleti kérdés orosz hatalmi kérdés ... Amitől mi magyarok félünk, az, hogy ha a török birodalom épsége felbontatnék, fennhatósága aláásatnék, mielőtt azon veszély elháríttatott, hogy e felbontást, ez aláásást az orosz hatalom idézze elő, az orosz hatalom zsákmányolhassa ki: az eredmény nem az lenne, hogy a török birodalom romjain szabad, független nemzetek emelkedjenek fel, kiktől bizonyára nem lehetne okunk saját szabadságunkat, saját függetlenségünket félteni, hanem hogy akár foglalás által, akár (ami egyre megyen, sőt veszélyesebb) a szolgaságért, amelylyel jár, kompenzációul »nagysággal« kecsegtető fajrokonság mézes madzagával, az orosz hatalom mindezen népeket saját vontató kötelére fűzné, s minket ekként diktatoriális befolyásának vasabroncsával szorongatva, oly súlylyal nehezednék reánk, amely irtózatos küzdelmeknek, végtelen szenvedéseknek és meglehet, Lengyelország sorsának perspektiváját állítaná szemünk elibe. És meg kell jegyeznem, hogy ezen veszély, mely minket fenyeget, hasonló, sőt nagyobb mérvben fenyegeti az osztrák birodalmat. (Iratai, IX. kötet, 106. l.)

*

Az Oroszország és Anglia részéről történt harczias nyilatkozatok után, (Disraeli beszéde a lord-mayor-lakomán, 1876 november 9-ikén, és a czárnak másnap egy moszkvai küldöttséghez intézett válasza, melyben először fordul elő a szláv ügy hivatalos említése) a czár, minekutána már korábban egyezséggel biztosította hadserege számára Románián az átvonulást, 1877 április 23-ikán kiadta hadikiáltványát. Május 3-ikán pedig Románia is megüzente a háborút Törökországnak, és 9-ikén a kamarák kimondták Románia függetlenségét.

Kossuth Lajos 1876 deczember 24-ikén Lukács Gyulához írt levelében ezeket mondja:

A szláv ügynek mint orosz harczi programmnak értelme az, hogy a szent-pétervári kabinet mindenütt, hol szlávok laknak, bennük eszközöket keres, miszerint nyugtalankodásaik által egyik-másik hatalom politikáját feszélyezhesse, erejét zsibbaszthassa és bennük ékeket keres, melyekkel államokat

repeszthessen szét, ha hatalmi terjeszkedésének útjában állanak, s új idomításokat hozhasson létre, hatalmának akár eszközeiül, akár tárgyául. (Iratai, IX. kötet, 116. l.)

Közben, hogy a háborúnak elejét vegyék, még két együttes lépés történt a hatalmak részéről. Angolország javaslatából kiindulva, 1876 deczember végén, a konstantinápolyi konferenczia egyrészt a szerb-montenegrói-török békekötésre akarta a portát szorítani, másrészt Bosznia, Herczegovina és Bulgária közigazgatási állapotainak javítása iránt a hatalmak utolsó követeléseit állította fel. A szultán erre az egész birodalom számára alkotmányt adott, s a konferenczia megállapodásait nem fogadta el. Ennek következtében a nagykövetek 1877 január végén elhagyták a török fővárost.

A békét a török kormány ezután Szerbiával megkötötte.

Az orosz diplomaczia utolsó ténye az 1877 márczius 31-iki londoni jegyzőkönyv volt. Körútjában Ignatiev tábornoknak sikerült a nagyhatalmakat egyesítenie, hogy újból nyomatékosan ajánlják a török kormánynak Montenegróval a békekötést, a reformok életbeléptetését és a lefegyverzést. A porta a hozzájárulása nélkül létrejött jegyzőkönyvre április 9-ikén visszautasító választ adott. Oroszország ekkor már megkezdte a mozgósítást, Románia pedig és Montenegro fegyverben állottak.

*

Ide iktatjuk az 1856-iki párisi szerződésnek azt a pontját, melyre hivatkozva Savfet pasa külügyminiszter a nagyhatalmakhoz fordult, Nelidov orosz nagykövetnek azon közlése után, hogy a diplomácziai viszonyt megszakítja és Konstantinápolyt elhagyja.

A szerződésnek e pontja így szól:

S'il survenait entre la Sublime-Porte et l'une ou plusieurs des autres puissances un dissentiment qui menaçât le maintien de leurs relations, la Sublime-Porte et chacune de ces puissances, avant de recourir à l'emploi de la force, mettrait les autres parties contractantes en mesure de prévenir cette extrémité par leur action médiatrice.

A nagyhatalmak semlegességüket jelentették ki.

*

Tisza miniszterelnök 1877 május 4-ikén együttesen nyilatkozott Simonyi Ernő, Chorin és Somssich interpelláczióira s megismertette a monarchia külügyi vezetésének irányát.

A monarchia magatartása — így szólt — az orosz-török háború kitörése óta megfelel annak, melyet a keleti bonyodalmakkal szemben elejétől fogva elfoglaltunk. A keleti keresztény népek sorsának javítására intézett törekvései ismeretesek és minden oldalon méltányoltattak is. Egyúttal arra törekedett a kormány, hogy a béke megóvassék, vagy ha ez nem lehet, a háború lokalizáltassék. Most két feladatot lát maga előtt a kormány: megelőzni az európai bonyodalmat és hogy a végleges alakulásnál minden körülmények közt érvényre emelkedjék azon befolyás, mely a monarchia helyzetének és érdekeinek megfelel. Ezen érdekek megóvása szempontjából a semlegesség kimondása után is a kormány fenntartja a cselekvés szabadságát. A kormány minden irányban és annak idejében kinyilvánította a monarchia keleti politikájának czélzatait és irányát, és ma is azon helyzetben látja magát, hogy a monarchia szavának szükséges számbavételét biztosíthatja katonai intézkedések nélkül is.

Somssichnak a dunai szabad hajózás biztosítása iránt tett kérdésére május 9-ikén kijelentette a miniszterelnök, hogy a külügyi kormány aziránt még az interpelláczió előtt Pétervárra és Konstantinápolyba felszólítást intézett.

Somogymegye és több más törvényhatóság feliratának tárgyalása alkalmából, 1877 június 23-ikán, kevéssel az országgyűlés elnapolása előtt, nagyszabású külügyi vita indult meg a képviselőházban.

A törvényhatóságok azzal a kérelemmel fordultak a házhoz: akadályozza meg a kormány, hogy Oroszország területi nagyobbodást nyerjen és Törökország felosztása útján határainkat szláv országokkal vegye körül. Szivák Imre, mint a kérvényi bizottság előadója, javasolta, hogy a feliratok adassanak ki a miniszterelnöknek.

Általános volt az aggodalom, hogy az akkoriban tett katonai készülődések czélja Bosznia megszállása. Ennek adott

kifejezést Apponyi Albert gróf június 26-ikán mondott beszédében.

Ragaszkodom, mondja, azon tételhez, melyet a nemzet közérzülete ritka egyhangúsággal vall magáénak: hogy a monarchia érdekei keleten semmi által jobban és biztosabban meg nem óvhatók, mint a török birodalom integritásának fenntartásával, (Élénk helyeslés.) és amaz európai szerződések érvényben tartásával, melyek ezen integritásnak alapját teszik. (Helyeslés.)

Közvetlenül Apponyi gróf után mondta Kállay Béni nagy feltűnést keltett beszédét, melyben a jobboldali ellenzék padjairól védelmére kelt Andrássy gróf külügyi politikájának. Szerinte Törökország mint állam feltartóztathatatlanul a hanyatlás útján halad; aggodalommal töltené tehát őt el, ha inkább érzelmeket, mint higgadt megfontolást követve, sorsunkat vele minden áron összekötnők. Bosznia okkupációjáról azt mondja, hogy károsnak tartaná, ha itt, bár mint egyes képviselők, csak egyszerű óhajtásképen is kimondanák akár azt, hogy akarjuk, akár azt, hogy nem akarjuk okkupálni Boszniát. Az ellenzék e kijelentést élénk ellentmondással fogadta.

Tisza miniszterelnök ugyanekkor újra kifejtette a monarchia külügyi politikáját. Kiemeli, hogy senkivel szemben és semmi irányban arra nézve, hogy mit fogunk tenni érdekeink megóvására, sem szövetségünk, sem kötelezettségünk nincs, hanem teljes mértékben bírjuk önelhatározásunk szabadságát. A döntésre hivatott körökben — folytatja — nincs senki, aki feladatnak azt tartaná, hogy szomszédunkban a birtoklási és hatalmi viszonyok megváltozzanak, (Hosszantartó általános élénk helyeslés és tetszés) és ily politika érdekében határozatokat hozni a jövőt illetőleg senkinek sincs szándéka. (Hosszantartó általános élénk helyeslés és tetszés.)

Kaas Ivor báró kérdésére 1877 június 30-ikán a miniszterelnök kijelenti, hogy a panszláv izgatásokat illetőleg a kormány szemei minden irányban nyitva vannak, és ha tudomására jut, hogy izgatás történik, gondja lesz rá, hogy a törvény teljes szigorát éreztesse azokkal, kik hibásak. Kaas bárónak a dunai hajózás szabadságát illető kérdésére kijelenti, hogy a külügyi hivatal részéről a szükséges intézkedések megtétettek.

Kaas Ivor báró: A miniszterelnök június 26-iki beszédében szerinte többek közt az a kijelentés volt, hogy a kormánynak nincs szándékában az okkupáczió.

Tisza: Csak azért vállalja a felelősséget, amit mondott, de amit bárki hozzágondol, azért nem.

Az 1877 július 31-ikén tartott közös miniszteri értekezlet felhatalmazta Andrássy grófot, hogy szükség esetén intézkedések tehetők a déli határszélen felállított csapatok erősítésére.

Kossuth Lajos 1877 augusztus 12-ikén B. Molnár Sámuel országgyűlési képviselőhöz írt levelében ezeket mondja:

Az orosz törekvésekből hazánkra és az osztrák birodalomra háruló veszély elhárításának sikeres módja nem a czár szavatartásának élhetetlen lesegetésében, nem a béketárgyalások zene-zunás finaléjánál található fel, hanem abban és egyedül csakis abban, hogy amíg nem késő, kezet fogjunk a törökkel, miszerint az orosz támadás győzelmes visszautasításával az ottomán birodalomnak épsége és függetlensége is megóvassék és az orosz hatalmi terjeszkedés minden alakban meggátoltassék. (Iratai, IX. kötet, 196. l.)

Augusztus 30-ikán ugyancsak B. Molnár Sámuelhez írt leveléből:

A fennforgó kérdésnél a magyar nemzet kiindulási pontja az, hogy a szomszédunkban dúló háborúban úgy hazánk, mint Ausztria létérdekei koczkán forognak. Én súlyt helyezek arra, hogy ez alkalommal Ausztria létérdekei hazánk létérdekeivel összhangzanak ... Egy háborúval állunk szemben, mely hazánkat is, Ausztriát is eventuális halállal fenyegeti ... A török fennhatóság függetlenségének minden csökkentése az orosz hatalomnak reánk és Ausztriára dissolvens méreg gyanánt ható befolyását gyarapítaná, s ennek kimaradhatlan következése az volna, hogy az orosz nyomás által megbomlasztott török birodalom szláv népei nem lennének szabad nemzetek, hanem lennének orosz eszközök, lennének orosz szolgák, lennének a boa constrictor farka, melylyel az minket körülszorít; lennének a csápok, melyekkel a polyp testünkbe ragad ... Indignáczió-

val utasítja vissza az összes magyar nemzet azon szintoly erkölcstelen mint improvidens gondolatot, hogy az osztrák-magyar monarchia a török birodalom bármely részének elfoglalása által hazánk létérdeke megsértésének czinkosává szegődjék. (Iratai, IX. kötet, 208. l.)

Sok szó esett ő felségének 1877 szeptember 11-ikén, az orosz czár nevenapján, Kassán mondott pohárköszöntőjéről, melyben ő felsége így szólt: Drága barátom és szövetségesem, II. Sándor orosz czár egészségére ürítem poharamat. (Előzőleg, királyunk születése napján, a czár »barátjára és szövetségesére« mondott pohárköszöntőt.)

Erdélyben titkos fegyverszállításoknak jöttek nyomára, és a küldeményeket a kormány elkoboztatta. (Székely puccs.)

A horvát tartománygyűlés 1877 szeptember 22-ikén feliratot fogadott el, melyben kijelenti, hogy számol azzal az eshetőséggel, hogy ő felsége teljes hatalmával tetterősen bele fog nyúlni az eseményekbe a monarchia nagy érdekeinek védelmére, amely érdekek a keletnek újjászületésétől és felszabadításától elválaszthatatlanok.

Tisza miniszterelnök 1877 szeptember 27-ikén újra nyilatkozott a külügyi politikáról, együttesen a hozzá intézett hat interpellációra.

A külügyi politikát — úgymond — megvédi azon tény, hogy a monarchia és különösen Magyarország érdekeit semmi veszély nem fenyegeti, és ez eléretett anélkül, hogy az országtól rendkívüli áldozatok követeltettek volna.

Apponyi Albert gróf kérdésére kijelenti, hogy a háború kitörésekor a külügyi kormány felszólalására az orosz kabinet megigérte, hogy Szerbiát hadviselési területül az orosz seregek nem fogják használni, és ezen igérettel szemben lett figyelmeztetve a török kormány, nem lenne-e czélszerű, ha ő ugyanezt tevén, ezzel lehetővé tenné, hogy a másik rész is igéretét beválthassa. A török kormány készséggel engedett ebben, mert nem itélte magára nézve hátrányosnak külügyi kormányunknak e fellépését. De az iránt, hogy ha Szerbia netalán megtörvén a

tavaly kötött békét, háborúba megy, mit tehessen Törökország, külügyi hivatalunk részéről hozzá semminemű észrevétel vagy intés nem intéztetett, sem egyáltalában az iránt, hogy ezen esetben mit tegyen, semminemű akadály nem tétetett és tétetni nem is fog. (Helyeslés és tetszés.)

Irányi és Simonyi Lajos báró a három-császár-szövetségre vonatkozólag tettek kérdést. Erre kijelenti a miniszterelnök, hogy abból, mert az egyik állam a másik kettő nézetének ellenére a háborúba ment, reánk semminemű kötelezettség a keleti kérdésben nem hárult, sőt mindjárt az első perczben meg volt mondva, hogy bármi legyen a háború vége, a béke megkötésénél olyan, amit mi nem akarunk, történni nem fog.

Andrássy grófnak 1877 szeptember 18-ikán Salzburgban Bismarck herczeggel történt találkozása alkalmából Bausznern kérdésére Tisza miniszterelnök csupán a Németországgal való jó viszonyunk fontosságát emelte ki.

ANDRÁSSY GRÓF NYILATKOZATAI A DELEGÁCZIÓBAN.

A delegácziók az orosz-török háború legválságosabb időszakában, 1877 deczember 5-ikén ültek össze. A törökökre nézve addig sikerekben gazdag háborúnak döntő fordulata deczember 10-ikén, az Andrássy gróf külügyi expozéját követő napon volt: az Ozman pasától védelmezett Plevna elesett. Deczember 14-ikén pedig Szerbia, felbátorítva az oroszok sikerétől, újra hadat üzent Törökországnak és támogatta az oroszok előnyomulását.

Deczember 9-ikén Andrássy gróf külügyminiszter a külügyi albizottságban előadta keleti politikájának irányító elveit.

A három-császár-szövetségben való helyzetünket illetőleg azt mondja, hogy a monarchia szabadon rendelkezik sorsa fölött; nincs hatalom Európában, mely nagyobb biztonsággal számíthatna arra, hogy igazságos és méltányos érdekei érvényesülni fognak. Hiányzik benne a bátorság azon vállalkozásra, hogy a törökországi status quo-ért, azaz a mozgalmak előtti állapotért, helyt álljon, a helytállás alatt nem szavakat, hanem tényeket értve. Az a vád pedig, mintha a Balkán-félszigeti

keresztény népek békés fejlődése és jóléte iránt a monarchiának nem volna szive, jogosulatlan ; e fejlődés a monarchia érdekével nem áll ellentétben.

Arra nézve, hogy valamely más hatalom nyomása alatt járunk el, így szól : Európában nincs hatalom, mely más hatalmak nélkül valamit keresztülvihetne ; de nincs hatalom, mely a keleti ügyek szabályozásához nélkülünk hozzáfoghatna. Helyzetünk olyan, hogy azt mondhatjuk : mi az európai érdekeket Európával egyetértésben fogjuk megvédeni, de a magunk érdekeiért magunk fogunk helyt állani. Hogy miben állnak érdekeink, azt minden irányban határozottan és világosan megjelölte, még pedig oly módon, amint az nem sérthet s azon meggyőződést keltheti, hogy azért, amit kimondottunk, épp oly határozottan helyt állunk, amily mérséklettel kijelentésünket tettük.

A nyilvános ülésben ezúttal a delegáczió tagjai egyértelmű megállapodással elállottak a külügyi helyzet megvitatásától.

*

Az osztrák delegáczióban erős nyomatékkal orosz-ellenes nyilatkozatok tétettek.

A SAN-STEFANÓI BÉKE. HÁBORUS SZELLEM AZ ORSZÁGBAN.

Az orosz győzelmek hírei erős mozgalmat idéztek föl szerte Európában. Nálunk a képviselőház jelentékeny része, a sajtó és a törvényhatóságok, a fővárosi és vidéki népgyűlések : mind fegyveres beavatkozásra sürgették a kormányt, Törökország integritásának megvédése érdekében és az orosz hatalmi terjeszkedés ellen. A nem hivatalos politikai körök és mondhatni az osztatlan közvélemény egyszersmind az Angolországgal való szövetséget követelte. Angolországban a hagyományos keleti politika kerekedett fölül.

Az oroszok plevnai győzelme után, 1877 december 16-ikán, a budapesti polgárság, Helfy és Eötvös Károly vezetése alatt ritka nagy részvétellel népgyűlést tartott és határozatában fegyveres beavatkozásra szólította fel a kormányt.

A népgyűlésnek komoly politikai következései voltak. A miniszterelnök ugyanis nem fogadta el a több ezernyi tömeg kiséretében jelentkező küldöttséget, s a tömeg elvonulása utczai tüntetésekkel járt. Tisza Kálmán mint belügyminiszter azután 1878 márczius havában a gyülekezési jogot megszorító rendeletet adott ki. Ez előbb interpellácziókra (Helfy és Chorin), majd Pestmegye kérvényének tárgyalása alkalmából a képviselőházban nagyarányú vitára adott alkalmat. Az egyesült ellenzék részéről ebben Szilágyi Dezső szerepelt mint vezérlő szónok.

Tisza Kálmán a rendeletet 1878 június 6-ikán visszavonta.

*

Oroszország és a porta megegyezésével szemben Andrássy gróf még a háborús feleknek erre vonatkozó tárgyalásai folyamán megjelölte az orosz kormány előtt a maga álláspontját, február 3-ikán pedig a nagyhatalmakhoz Bécsben tartandó konferencziára meghivást intézett. (A fegyverszünet, egyidőben a békefeltételek lényeges pontjaival, 1878 január 31-ikén iratott alá Adrianápolyban; a formaszerű előzetes békeszerződés pedig márczius 3-ikán San-Stefanóban.)

Tisza miniszterelnök 1878 február 19-ikén válaszolt e tárgyban Ürményi, Csernátony, Helfy és Simonyi Ernő kérdéseire. Ugyanazon napon nyilatkoztak a békefeltételekről és az európai konferencziáról Auersperg herczeg és Bismarck herczeg.

A külügyi kormányzat — mondja Tisza miniszterelnök — jelezte álláspontját, mely szerint azt, ami a monarchia érdekeit vagy a szerződéses hatalmak jogait érinti, kötelezőnek magára nézve el nem ismeri s ez irányban csak oly megállapodásokat tekinthet kötelezőknek, melyek a szerződéses hatalmak egyetértésével hozattak. A külügyi kormány európai konferencziát is kezdeményezett. Mindkét lépéséhez minden hatalom hozzájárult. A feltételek némely része a monarchia érdekeinek nem felel meg. (Mozgás.) Érti ezt azokra, melyek a hatalmi viszonyok megváltoztatását idézhetnék elő a keleten a monarchia rovására. (Élénk helyeslés.) A kormány, szemben a komoly helyzettel, feladatának tekinti a monarchia politikai és anyagi érdekeit, éppúgy mint tekintélyét minden irányban mindenkivel szemben érvényesíteni. (Élénk helyeslés.)

*

Auersperg herczeg Giskra dr. kérdésére a Tiszáéval egyező értelmű választ adott a reichsratban.

Bismarck herczeg beszédét, mely válasz volt Bennigsennek orosz-ellenes hangú interpellácziójára, némely kijelentése alapján sokan úgy fogták fel, hogy az egyértelmű Magyarország és Ausztria érdekeinek a német birodalom részéről való elejtésével. Egyik nevezetes és megnyugvást keltett kijelentése e beszédnek az, hogy a német kanczellár Törökországnak az 1856-diki párisi szerződés ellenére való minden területi változtatását az Andrássy gróf által indítványozott konferenczia szentesítésétől teszi függővé. Ebben a beszédében mondta a három-császár-szövetségről azt a később sokat emlegetett megjegyzést, hogy az inkább három-császári viszony.

Azután így folytatja:

Russland würde sich mutmasslich, wenn es die Zustimmung der übrigen Unterzeichner der Traktate von 1856 nicht jetzt erreichen könnte, mit dem Gedanken beati possidentes begnügen. Es tritt dann die andere Frage ein, ob diejenigen, die unzufrieden sind mit den russischen Abmachungen und in erster Linie dabei interessirt sind, wirkliche, materielle Interessen dabei haben, bereit sind, Krieg zu führen, um Russland zu nöthigen, seine Bedingungen abzuschwächen, einen Theil davon aufzugeben.

Arra a kívánságra, hogy határozott programmot adjon Németországnak a konferenczián való magatartásáról, így nyilatkozik: Es ist das nicht praktisch, wenn man den Frieden vermitteln will. Die Vermittelung des Friedens denke ich mir nicht so, dass wir nun bei divergirenden Ansichten den Schiedsrichter spielen und sagen: so soll es sein, und dahinter steht die Macht des deutschen Reichs, sondern ich denke sie mir bescheidener, ja — ohne Vergleich im Übrigen stehe ich nicht an, Ihnen etwas aus dem gemeinen Leben zu zitiren — mehr die eines ehrlichen Maklers, der das Geschäft wirklich zu Stande bringen will.

Majd így folytatja: Ich schmeichle mir, dass wir auch zwischen England und Russland unter Umständen ebenso gut Vertrauens-Person sein können, als ich sicher bin, dass wir es

zwischen Österreich und Russland sind, wenn sie sich nicht von selbst einigen können . . .

Ich komme nun auf die Notwendigkeit, den übertriebenen Ansprüchen, die man an Deutschlands Vermittlung stellt, hier ganz entschieden entgegenzutreten und zu erklären, dass, so lange ich die Ehre habe, Ratgeber Seiner Majestät zu sein, nicht die Rede davon ist. Ich weiss, dass ich in dieser Beziehung sehr viele Erwartungen täusche, die sich an die heutigen Eröffnungen anknüpfen; aber ich bin nicht der Meinung, dass wir den napoleonischen Weg zu gehen hätten, um, wenn nicht der Schiedsrichter, auch nur der Schulmeister in Europa sein zu wollen . . . Wir werden niemals die Verantwortung übernehmen, eine sichere, seit Menschenaltern erprobte Freundschaft einer grossen, mächtigen Nachbar-Nation dem Kitzel einer Richterrolle aufzuopfern.

Németország — folytatja — a szóban levő kérdésekben nincsen érdekelve, és nyiltan kimondja, hogy azért, hogy egy barátságos államnak szivességet tegyen, semmi körülmények közt nem fogja koczkára tenni más államokkal való barátságos viszonyát. Kijelenti egyszersmind, hogy a leginkább érdekelt kormányok közül egy sem állott elő ilyen kivánsággal.

Ez alkalommal mondott második beszédében, Windthorstnak válaszolva, ezeket a kijelentéseket tette Bismarck herczeg.

Am allernotwendigsten halte ich die Widerlegung der Insinuationen, dass wir, dass Deutschland eventuell bei einer angeblichen Düpirung Österreichs durch Russland mitschuldig gewesen sei . . . Ich kann dem Herrn versichern, dass er nicht nötig hat, uns gegenüber die Interessen Österreichs zu vertreten. Unsere Beziehungen zu Österreich sind die der Gegenseitigkeit, vollen Offenheit und des gegenseitigen Vertrauens, was eine grosse Seltenheit ist. Nicht bloss von Monarch zu Monarch, nicht bloss von Regierung zu Regierung — nein, ich stehe persönlich mit dem Grafen Andrássy zu meiner Freude und zu meiner Ehre in demjenigen freundschaftlichen Verhältniss, welches ihm die Möglichkeit gibt, mir jede Frage, die er für nothwendig hält, im Interesse Österreichs offenzustellen, und er hat die Überzeugung, dass ich ihm die Wahrheit antworte, und ich habe die Überzeugung, dass er mir die Wahrheit über Österreichs Absichten sagt.

Ein solches Verhältniss ist ein sehr günstiges, wenn man sich gegenüber einen Minister hat, bei dem man von der Wahrheit dessen, was er auf sein Wort versichert, vollständig überzeugt ist. In der angenehmen Lage befinden wir uns mit Österreich. In früheren Jahren, — mondja, Beust grófra célozva, ki akkor Ausztria-Magyarország londoni nagykövete volt és kinek versengése Bismarck herczeggel ismeretes — die dem Herrn Vorredner gefallen mögen, war es anders; da habe ich österreichische Kollegen im Bunde mir gegenüber gehabt, denen habe ich gesagt: es ist mir gleichgiltig, ob Sie reden, oder ob der Wind durch den Schornstein geht, ich glaube kein Wort von dem, was Sie sagen. Der Graf Andrássy glaubt mir, und ich glaube ihm, was er mir sagt, und wir brauchen zu diesem Verhältniss die Vermittlung des Herrn Vorredners am allerwenigsten, er würde es nur verderben können.

*

Kossuth Lajos 1878 február 17-ikén Helfyhez levelet írt. E levelet Kossuth Ferencz a következő bevezető szavakkal kíséri:

Keleten aggasztó fordulatot vettek a viszonyok. Egész Európa lázban volt. A magyar közvélemény hangosan követelte a háborút. A jelszó volt: megelőzni a muszkát! Legyünk mi a támadó fél, ne várjuk be az ő megerősödését. Ezen impresszió alatt iródtak e sorok Helfy Ignáczhoz.

Az mégis bizonyos, mondja a levél, hogy bármennyire kedvezőtlenekké segítette is Andrássy — — — a viszonyokat nyakunkra hárulni, a háború az egyetlen chance, mely még számunkra felmarad. Ha háborúnk nem lesz rögtön, haladéktalanul — elvesztünk menthetetlenül... Háborúval nem mondom hogy megmenekszünk; de lehetséges, legalább nem lehetetlen, hogy igen . . . Tehát háború minden áron, ez nézetem. A háború az oroszszal úgyis kikerülhetetlen, hiszen készen van az étape; majd támad ő. Hát a józan ész nevében, ne hagyjuk az ő tetszésére, megválasztani az időt, mikor ránk csaphat, mint a keselyű a védhetetlen galambra. Előzzük meg! (Iratai, IX. kötet, 252. l.)

A HATVANMILLIÓS RENDKÍVÜLI HITEL.

A delegácziók 1878 márczius 9-ikén, midőn az európai kongresszus iránt a diplomacziai tárgyalások még folyamatban voltak, folytatták az előző évben félbeszakadt ülésezésüket.

A közös kormány, miként a február 24-iki koronatanács elhatározta, előre nem látható kiadásokra hatvan millió forintnyi rendkívüli hitel engedélyezését kérte az első ülésben.

Zsedényi felveti azt a kérdést, nem volna-e helyes, hogy az előterjesztésnek az albizottságban való tárgyalását megelőzze a nyilvános tárgyalás.

Andrássy gróf külügyminiszter éppen a fennforgó körülmények közt nem tartaná ezt czélszerűnek.

Szilágyi Dezső Tisztelt országos bizottság! Az én igénytelen nézetem is az, hogy a tárgyalásnak azon módja, melyet Zsedényi bizottsági tag úr ajánlott, sem czélszerű, sem a viszonyoknak megfelelő nem volna; mert úgy ezen bizottság, valamint a világ minden tanácskozó testületének házszabályai szerint a nyilvános vitát mindig bizottsági tárgyalásnak kell megelőznie. E nyilvános vitának csak egy czélja lenne, tudniillik hogy az albizottság tájékozza magát a teljes ülés véleménye iránt és hogy feladatának ezen tájékozás alapján megfelelhessen; arra az albizottságra azonban, amelyben a külügyminiszter nézeteit előadni akarja, másnemű feladat hárulni nem fog. Azért én oly nyilvános vitát, mely az albizottsági tárgyalásokat megelőzné, ezen okból nem tartok indokoltnak.

De más okból sem tartom ezt czélszerűnek. Az albizottsági tárgyalásnak fontosságot azért tulajdonítok, mert mindnyájan érezzük, igen különböző mértékben ugyan, de mégis mindnyájan érezzük, hogy nyilvános diskussziónban e kérdés minden oldala nem beszélhető meg és nem lehet felemlíteni és fejtegetni mindazt, ami albizottsági tárgyalások alkalmával megtehető. Ha már most az előkészítés nyilvános ülésben történik, fesztelen és formához nem kötött kérdéseket intézni teljes lehetetlen volna. Ugyanazért én részemről leghelyesebb módnak és útnak tartanám azt, ha ezen előterjesztések előkészítése és megbeszé-

lése az egyesült albizottságokhoz utasíttatnék. Ezen egyesült albizottságok lennének azon fórum, amely előtt a külügyminiszter nyilatkozatát megtehetné és amelyben a hozzá netalán intézendő kérdésekre, tudakozódásokra az általa helyesnek tartott mértékben felvilágosítást adhatna.

Én tehát indítványozom, hogy ezen kormányi előterjesztés az egyesült albizottságokhoz utasíttassék. (Élénk helyeslés.)

Apponyi Albert gróf pártolta Szilágyi indítványát és az ülés annak értelmében határozott.

*

Ugyanazon napon adta elő expozéját Andrássy gróf a külügyi albizottságban. Ekkor még sem a mi kormányunknak, sem a többi kormánynak nem volt hiteles tudomása a sanstefanói békeszerződés pontozatairól, s azért a külügyminiszter csak általánosságban szólt róluk. De még a delegációk tanácskozásai folyamán közölte az orosz kormány a szerződés szövegét a külügyminiszteriummal.

Amit a kongresszuson elérni kívánhatunk, — úgymond a külügyminiszter — az, hogy se a magunk, se Európa érdekei károsítást ne szenvedjenek. Európa joga és legfőbb érdeke pedig az, hogy tartós béke legyen, nem pedig oly állapot, mely új bonyodalmak magvát hordja méhében; hogy az eredmény a keleti kérdésnek lehetőleg kielégítő megoldása legyen, nem pedig az európai hatalmi viszonyok változtatása . . . Ha feltennők, hogy az, amiben az orosz főhadiszállás és a porta előzetesen megállapodtak, életbelépne, akkor csak azt tudnók, milyen lenne Törökország egyik fele, de nem nyernénk fogalmat arról, mikép alakulna a másik fele . . . Véglegesen létrehozott új állapotról, vagy arról, hogy »késő volna« Európa befolyását érvényesíteni, csak az szólhat, ki a keleti viszonyok természetét gyakorlatilag nem bírja áttekinteni.

A kérdések összesége békésen csakis egész Európával egyetemben oldható meg. A kormány feladatának tekinti a béke fenntartását; egyszersmind azonban az osztrák-magyar és az általános európai érdekek határozott megóvását. De egy annyira érdekelt állam kormánya e reményre egyedül nem

alapíthatja minden számítását. Híven kezdettől fogva követett politikájához, a kormány eddigelé nem folyamodott a monarchia népeinek áldozatkészségéhez. Hogy ily későn lép föl, azt a maga érdeméül tekinti. A békekötés pillanatára tartottuk fenn — úgymond — a monarchia befolyásának érvényesítését, összes erejét. E pillanat elérkezett, s a kormány annál kevésbbé haboz a kellő előterjesztést megtenni, minthogy jó lélekkel mondhatja, hogy a monarchia pénzbeli és gazdasági erejét eddig felelősségének legszélsőbb határáig kímélte.

Érzi azon kötelességet, hogy a monarchia érdekeit minden meglepetéstől biztosítsa, s oly perczben, midőn az érdekelt államok mindegyike fegyverben áll, ne legyen kénytelen politikai érveinek súlyában keresni egyetlen támaszát. Az osztrák-magyar érdekek oltalmát a kormány sem más hatalomra nem bízhatja, sem más állam akaratától függővé nem teheti.

Tényleges illusztrációja ez — így végzi szavait — a kormány ismételve kitűzött feladatának: hogy a monarchia az európai jogokat Európával egyesülten, saját érdekeit pedig saját erejével fogja megvédeni. A helyzet oly komoly, hogy csakugyan fennforoghat a szükség azon rendkívüli intézkedésekre, melyekre a hitel kéretik, s ennek megszavazása nélkül egy perczig sem vállalhat felelősséget a monarchia biztossága iránt.

Andrássy gróf expozéja után élénk és hosszú vita indult meg.

Az ellenzék nem akart elzárkózni a hitel megszavazásától, de a határozatban garanciát keresett arra, hogy a kért hitel nem fog okkupáczióra felhasználtatni.

Andrássy gróf nagy fontosságot tulajdonított annak, hogy a magyar delegáczió határozata egyhangú legyen. Ez, ami az ellenzéki tagok magatartását illeti, el is éretett; csupán Szécsen Antal gróf terjesztett elő külön határozati javaslatot. Elfogadhatónak találta az ellenzék azt a szövegezést, melyet az egyesült albizottságokban Falk előadó terjesztett elő és melyhez a kormány is hozzájárult. Ezt azután Szilágyi Dezső az albizottságban és később a nyilvános ülésben is elfogadásra ajánlotta.

Falk javaslata így szólt:

Azon esetre, ha a keleti események további fejlődése a monarchia érdekeinek erélyesebb megvédhetése czéljából az osz-

trák-magyar haderő mozgósítását elutasíthatlan és sürgős szükséggé tenné: a közös miniszterium felhatalmaztatik, hogy — haladék nélkül igénybe vévén az alkotmányos képviseleti közegek törvényszabta közreműködését — időközben is a monarchia mindkét államterülete kormányaival egyetértőleg, az ama mozgósításra megkivántató kiadásokat 60 millió forint erejéig saját felelősségére megtehesse. Ezen összeg fedeztetése alkotmányos úton eszközlendő.

Az ellenzék a határozati javaslat bevezető szavai alapján kizártnak tartotta az olyan részleges mozgósítást, mely nem háború céljából történnék. Andrássy gróf azonban az albizottságok zárt ülésében kijelentette, hogy ezt a magyarázatot nem teszi feltétlenül magáévá; a kormány jelzi a maga álláspontját, de nem bocsátkozik a delegáczió határozata motivumainak vizsgálatába.

Az ellenzéknek azt a magatartását, hogy a bizalom kérdésének félretételével megszavazta a rendkívüli hitelt, Szilágyi Dezsőnek tulajdonították.

Andrássy gróf után az albizottságban Falk előadó szólalt fel. Véleménye szerint a Bosznia okkupációjára vonatkozó aggodalmakkal szemben ki kell mondani, hogy ezt eshetőségnek talán igen, de czélnak elfogadni nem szabad. Garanciákat kiván arra, hogy valóban nagy, komoly akczió vétetik czélba és hogy az alkotmányos tényezők közreműködése késedelem nélkül igénybe fog vétetni, ha ezen akczió szükségesnek bizonyulna.

Szilágyi Dezső

Osztozik Andrássy grófnak azon nézetében, hogy hitelt csak ismert és világos czélokra lehet kivánni; tudja azt is, hogy nem szabad megkötni a külügyminiszter kezét. De mert ez az első alkalom, hogy a delegácziónak külön czélokra egészen rendkívüli hitelt kell megszavazniok, ideje, hogy szellőztessük a fátyolt, mely a kormány politikáját borítja, hogy egész világosan jelöltessenek meg ezen politika czéljai és indokai.

Az országot a keleti események évek óta nagyon nyugtalanítják; maga is aggódva néz a további események elé.

Két út áll a külügyminiszter előtt : vagy szabadon cselekszik saját belátása szerint, de osztatlan felelősséggel, és ez esetben a miniszter, ha az alkotmányos képviseleti testületek még bíznak benne, különös meghatalmazás nélkül is megteheti az ily rendkívüli intézkedéseket és fedezheti a netáni költségeket ; vagy pedig megkívánja a parlamenti tényezők meghatalmazását, illetve közreműködését, de akkor a meghatalmazás csak úgy adható meg, ha a megkeresés okai és céljai tüzetesen előadatnak.

A javaslat indokolásából és az expozéból inkább azt lehet megtudni, hogy mely célokra nem fog fordíttatni a hitel, mintsem a kitűzött célt. A monarchia érdekei, melyeknek védelméről szó van, most sincsenek körülírva.

A miniszter azt mondta expozéjában, hogy érdekeink azonosak Európa érdekeivel és így nem fognak bennünket védelmükben gátolni. Másutt pedig azt mondta, hogy Európa védje meg a maga érdekeit, a magunkéit majd mi fogjuk megvédelmezni. Ez ellentmondás, és bajos kitudni, hogy mely érdekeket tekinti a miniszter a magunkéinak.

Az interpellációkra a képviselőházban adott feleletekben az mondatott, hogy a békefeltételek egy része ellentétben áll érdekeinkkel ; de hogy melyek ama feltételek, azt nem tudjuk. Most a miniszter még azt mondja, hogy monarchiánk érdekszférája még azon viszonyokra és területekre is kiterjed, melyek nem vonattak be a békefeltételekbe, azaz : új eshetőségekkel és meglepetésekkel szemben előre kell gondoskodnunk.

Úgy hiszi, hogy ismert és helyeselt célokért minden állam kész áldozatokat hozni ; tehát mi is készek leszünk. Hanem hogy öntudatos, indokolt szavazatot adhassunk, feltétlenül szükséges, hogy további felvilágosításokat kapjunk s ezért a következő kérdéseket intézi a miniszterhez :

Melyek a mi érdekeink ?

A miniszter nézete szerint mely érdekeinkért szavazna velünk Európa vagy valamely hatalom ?

A békefeltételeken kívül más ügyek is jutnak-e a kongresszus napirendjére ?

Végül kijelenti, hogy fenntartja magának, hogy szavazata okait a nyilvános ülésben kifejtse.

A vitában részt vettek: Csengery, Pulszky Ágost, Apponyi gróf, Bánhidy báró, Szécsen gróf, Wahrmann, Hegedüs, Csernátony és több ízben a külügyminiszter.

Szilágyi Dezső másodszor is felszólalt.

Szilágyi Dezső Szintén elfogadja Falk javaslatát, de nem ért azzal egyet, hogy ez bizalmi nyilatkozat volna, valamint azon nézetet sem fogadja el, hogy a megszavazás formája közömbös.

A fennforgó javaslatban foglalt felhatalmazást nem tartja megtagadhatónak, tekintve, hogy mindenki kénytelen a jelen helyzet szükségein határozni, akármik idézték is elő e helyzetet; a határozati javaslatra nem a bizalom vagy bizalmatlanság a döntő, hanem a helyzetből elkerülhetetlenül folyó szükség, továbbá a czél, mely az eszközre kéretik, az alkalom, melyre ezen rendszabály szorítva lesz, s maga a rendszabály tartalma.

Kétségtelen, hogy a miniszteri felvilágosításban foglalt érdekek közt egy sincs, melyet el ne kellene fogadni; inkább csak szűk azoknak köre, inkább részben nem eléggé határozottak a nyilatkozatok. De azon érdekek érvényesítésére, ha az egész hadsereg mozgósítására lesz szükség, senki az eszközt meg nem tagadhatja.

A miniszter azt kívánta, hogy politikája a siker mértéke szerint itéltessék meg. Azon állásban, melybe a dolgok már eljutottak, más már nem is lehetséges.

A miniszteri indokolás és az előadó részéről a határozati javaslat mellett felhozott indokolás, továbbá a határozati javaslat tartalma közt eltérés van. Ez utóbbi, melyet elfogad, csak egy nagymértékű akczióra, csak a teljes mozgósításra vonatkozik. Erre a miniszternek nyilatkozata szükséges, különben oly várakozások gerjesztetnek, melyek nem teljesíttetvén, a nemzetben megint a csalódás érzetét keltik fel.

Nem látván megtagadhatónak egy oly rendszabályt, mely a helyzetből szükségszerűen foly, elfogadja az előadó határozati javaslatát.

A szavazás előtt Szilágyi megjegyzi, hogy a bizottságnak még nincs tudomása arról, mily álláspontot foglal el a kormány Falk indítványával szemben.

Andrássy gróf erre kijelenti, hogy az indítvány formulázásában nem lát semmit, ami ellen kifogást kellene tennie; de mert nem ismeri még az osztrák delegáczió határozati javaslatát, a kormány nem kötheti le magát már előre az egyik delegáczió indítványa mellett.

Mindazáltal Szlávy elnök feltette a kérdést, és az egyesült albizottságok egyhangulag megszavazták a felhatalmazást, azon alakban, melyben az előadó indítványozta.

*

Az osztrák delegáczió tagjai is, kik csakúgy idegenkedtek az okkupácziótól, mint a magyarok, nagy vitát indítottak a költségvetési bizottságban. Giskra, Sturm, Klier, Schaup, Kuranda vettek részt benne. Azt a határozati javaslatot azonban, melyet Falk a magyar delegáczióban ajánlott, nagyon is élesnek találták és hangját enyhíteni iparkodtak. Igy azután az osztrák delegáczió más határozatot hozott. Ehhez csak az utolsó ülésben Szilágyi Dezső felszólalására járult hozzá a magyar országos bizottság.

*

A külügyminiszter az osztrák delegáczió költségvetési bizottságában a hozzá intézett kérdésekre, különösen az okkupácziót és annexiót illetőleg, fontos nyilatkozatokat tett.

A három-császár-szövetség iránt tett kérdésre így nyilatkozott: A szövetség létezett és nem létezett, amint veszi az ember. Létezett a három uralkodó megbeszélései alapján, és nem létezett, mert határozott, alaki megállapodások hiányoztak. Czélja kezdetben a béke fenntartása volt; létezett, mielőtt a keleti háború kiütött, és csak a háború kezdetekor vétetett fel e kérdés a megbeszélendő ügyek sorába. Hogy Oroszország mint hadviselő fél külön állást foglalt el, az természetes.

Giskra dr. részletesen formulázott kérdéseket intéz a miniszterhez.

Andrássy gróf: Azt hiszi talán Giskra, hogy ha a miniszter itt részletesen kifejti, mily veszélyek fenyegethetnek bennünket a keleten történt események folytán, ezzel a béke érde-

kének teszünk szolgálatot? Biztosíthatom az urakat, hogy Törökország feldarabolása iránt Oroszországgal egyezkedni még csak nem is kisérlettem meg, s minthogy ez sohasem történt, feltételeket sem szabtam Oroszországnak.

A hitelkövetelés egyik oka — mondja Andrássy gróf — az, hogy hadseregünk szervezetének előnyei ne váljanak illuzóriusokká. A katonai fellépés mai rendszere mellett a gyorsaság dönt. (L. alantabb a megszállás végrehajtásánál a katonai előkészítés késedelmességéről Beksics információját.)

Egy további ok az, hogy nagyhatalmi tekintélyünk megóvassék és önrendelkezési jogunk minden eshetőség ellenében biztosíttassék. A legkisebb eszköz erre a pénzügyi készültség, különben nem marad egyéb hátra, mint a mozgósítás, azaz milliók elköltése szükség nélkül; ezért a kormány nem vállalhat felelősséget.

Arra a kérdésre, hogy a hitel czélja az annexió-e, így szólt:

Az annexió sohasem volt politikánk czélja és most sem az. Amíg Törökország meg bírja tartani ez országokat; amíg kilátás van rá, hogy az ottani állapotból nem keletkezhetnek újabb zavarok, melyeket eddig oly kellemetlenül éreztünk, addig a kormánynak törekednie kell elkerülni mindent, ami okkupáczióra vezethetne. De az állam érdekeire nézve hátrányos politikának tartanám ma kijelenteni, hogy minden körülmények közt kizártnak tekintem amaz eszközt érdekeink megvédésére és a kérdésnek eshetőleg ránk nézve kedvező értelemben leendő megoldására. E kijelentés szabad prémiumot adna mindazoknak, kik más értelemben akarják a kérdést megoldani.

Ha elismerik, hogy érdekeinkbe ütköznék ama tartományok egyesítése Szerbiával vagy Montenegróval vagy mindkettővel; ha továbbá kiderülne, hogy az autonómiának ott kevés kilátása nyílik a fennmaradásra; ha kitűnnék továbbá, hogy Törökország nem képes ama tartományokat tovább megtartani; ha eszerint kizárva volna a tartósan békés állapot reménye: mi történnék akkor?

Amíg tehát fennmarad a lehetőség, hogy a kongresszus oly módon oldja meg a kérdést, hogy érdekeink nem károsíttatnak, addig az annexió nem lehet a kormány czélja. Az annexióval a hitel semmiesetre sem áll összeköttetésben, ez kitűnik az összegből is, mely annexióra túlságosan sok volna.

*

A magyar delegáczió márczius 18-iki nyilvános ülésében az ellenzékhez tartozó tagok (Pulszky, Bánhidy báró, Bujanovics, Apponyi gróf, Szivák) beszédjökben mindannyian kiemelték, hogy a hitel megszavazása részükről nem bizalom dolga; némelyek határozottan kijelentették bizalmatlanságukat a kormány eddigi politikája iránt, de a fennforgó körülmények közt a monarchia biztonsága érdekéből nem tartják a kért összeget megtagadhatónak.

Miután Falk mint előadó előterjesztette az albizottságok határozati javaslatát, és már többen vettek részt a vitában, felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Dezső Azon időpontban, tisztelt országos bizottság, melyben az orosz-török békekötés létrejött, monarchiánkra nézve az akczió pillanata érkezett el.

Eddig csak biztosításokat nyertünk az iránt, hogy érdekeink meg fognak óvatni; most azok megóvására, azok érvényesítésére eszközöket kér kormányunk.

A feladat első sorban az: megóvni azokat a kongresszuson, s ha ez nem sikerül, azon kívül is, egyesülten az úgynevezett Európával; ha kell, önerőnkből is. És hogy ebben ne kelljen csak politikai érvek súlyára támaszkodni; hogy készek legyünk és tudják is rólunk, hogy készek vagyunk: most e hatvan millió forintnyi hitelt kéri tőlünk a kormány a hadsereg esetleges mozgósítására, nem fenyegetésként, — mint mondják — nem üres tüntetésképen, de oly czélból, hogy a monarchia önelhatározása minden eshetőségre biztosíttassék, érdekei megóvassanak.

És én nem csodálkozom, tisztelt bizottság, azon, mint Márkus István tisztelt barátom csodálkozik, hogy a bizottságnak oly tagjai, kik a külügyminiszter irányában a multban követett politikájára nézve vagy személye iránt bizalmatlanságukat világosan kijelentették és kiknek sorába én nem tartoztam, a jelenleg kért hitelt a miniszternek meg akarják adni. Nem csodálkozom ezen pedig azért, mert nem felejtettem el azt, mit Márkus István tisztelt barátom, úgy látszik, elfelejtett: hogy az ellenzéknek gyakran és külö-

nösen kritikus időpontokban kötelessége a kormányt mint kormányt erősíteni; (Helyeslés.) hogy az ellenzéknek, midőn külügyi politikáról van szó; midőn arról van szó, hogy az állam kifelé mint egész jelentkezzék: nem szabad pártczélok elérése tekintetéből, bizalmatlanság érzetéből lefegyverezni azon kart, (Helyeslés.) mely nem egy párt nevében, de az egész ország érdekében van hivatva cselekedni. (Élénk helyeslés.) És nem megrovást, hanem dicséretet és elismerést érdemel azok eljárása, kik ezen időpontot úgy fogták fel, mint amikor a cselekvés terére készül kormányunk lépni, s akarják, hogy hatalma, tehetsége legyen úgy cselekedni, amint a monarchia érdeke megkivánja. (Helyeslés.)

Én, tisztelt bizottság, szintén megszavazom ezen hitelt. Mellőzve itt a bizalmi kérdést, megszavazom azon számos okon kívül, mely felhozatott, azon okból is, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy komolyan csak két alapon lehetne ezen hitelt megtagadni, azon állásban, ahová a dolgok jelenleg jutottak. (Halljuk!)

Először megtagadhatják azok, kik azon meggyőződésben vannak, hogy a külügyminiszternek semmit sem kell tennie; ha tehát semmit sem kell tennie, semmi eszközre sincs szüksége. De aki nincs ezen meggyőződésben, az a külügyminisztertől ezen hitelt csak akkor tagadhatja meg, ha van reménye, ha biztos abban, hogy helyébe olyan férfiú fog ülni, kinek azon hitelt megszavazná. De gyöngíteni akarni a monarchia akcióképességét, azért mert bárki más nézeten van a külügyminiszter eddigi politikájának nem czéljaira, de eszközeire nézve, annyit tenne, mint a monarchia nagyon is égető érdekeit személyes politikának feláldozni. (Élénk helyeslés.)

E kérelemmel szemben önkénytelen is feltolakodik az a kérdés: helyes volt-e a politika, melynek folytán ide jutottunk? Megengedem, hogy e politikának okai és menete részletesen nincs felvilágosítva. Végleges birálatot tehát nem mondhatunk. De nem tartom azt, hogy bizonyos korlátok közt ne nyilatkozhatnánk felőle, legalább amennyiben arra a lefolyt események világot vetnek. Tennünk kell ezt annyival inkább, mert tagadhatatlan az, hogy ha nem is czéljaira, de irányaira nézve azon politika közt,

melyet a külügyi kormányzat követett, és a közt, melyet Magyarország egy tetemes része óhajtott, összhangzat nem volt.

Azon pillanattól fogva, midőn keleten megindult az orosz-török küzdelem, azt hallottuk folytonosan : érdekeink biztosítva vannak ; nem most van ideje annak, tettleg fellépnünk, azokat érvényesítenünk ; lehető is lesz, készek is vagyunk reá, hogy ezt tegyük a véglebonyolódás, a békekötés pillanatában.

Mi aggódtunk szemben ezen kijelentésekkel.

Dodonai félhomály uralkodott azokon. Nem lehet rossz néven venni, mert nemcsak a két háborúzó félnek, nemcsak azon népek érdeke, melyek felszabadítása a küzdelem bevallott czélja volt, de tudtuk és éreztük, hogy a mi érdekeink is forognak ott fenn. Midőn a küzdelem nagyobb arányokat öltött ; midőn láttuk, hogy Európa teljesen szabad kezet engedett az orosznak a hadviseléshez ; midőn láttuk, hogy megengedtetett, hogy a győző mindent kívánjon és a legyőzött mindent megadni kénytelen legyen, akkor kérdeztük : mivel vannak biztosítva azok az érdekek, melyek a mi monarchiánk érdekei ? Azt hittük, az úgynevezett háromcsászári szövetséggel. Kiderült, hegy nem. Nem voltak biztosítva sem a mieink, sem Európa érdekei, mert azért kell a kongresszus, azért kell még más lépés is, hogy szemben azokkal, miket a győző feltétlen hatalma kicsikart, a legyőzött teljes tehetetlensége odaengedett, a mi elejtett érdekeink megóvassanak.

Kételyt táplálunk arra nézve : helyes volt-e a folyam árjait szabadon megnőni hagyni, hogy azt majd a teljes megnövekvés pillanatában gátak közé szoríthassuk.

Nem szabadulhatok azon nézettől, hogy e politika a megoldást nem mindenben könnyíté. Az, hogy Oroszország sikereit korlátozni kell, önnön és európai érdekben, előrelátható volt. E feltétel alatt adtak neki szabad kezet. De vajjon ezen korlátozás olyan könnyű-e, elérhető-e oly fokban ma, midőn az eredmény kétszázezer ember élte és ezer millió rubel árán vásároltatott meg, midőn nem remények és szándékok, de elért sikerek korlátozása czéloztatik, mint lett volna akkor, ha félsiker után kell a hadjáratnak megakadnia ? E fölött legalább is kételkedni szabad.

Az oly politikának, mely ez utat követte, azon meggyőződésének kellett lennie, hogy az általa választott időpontban lehető lesz az érdekek összességét megvédeni; hogy becses és vissza nem kerülhető alkalmak nem surrantak el használatlanul; hogy most a koczkázat nagyobb, a legyőzendő akadályok erősebbek nem lesznek, mint voltak abban az időpontban, melyben használatlanul maradtak. Azon tudatának és akaratának kell lennie, hogy e politika végeredménye nem a lemondás, nem a belenyugvás, mert nincs erőnk az időközben előállott tényeken változtatni, hanem érdekeink nagyban való megoldása lesz.

Mert ha nem, akkor a felfogás nemcsak az irányra, de a czélokra is különbözött; akkor kiderül az, hogy az ország oly várakozásokat táplált, melyek a külügyi kormányzat vélekedése szerint nincsenek erőnkkel összhangban; akkor kiderül az, hogy a keleti állapotok alakulását bizonyos fokig fátumszerű kényszerűségnek tartotta, melylyel szemben érdekeink alakulására elegendő befolyást kifejteni lehetőnek nem tartotta és azt hivé, hogy nem volt elég erőnk azoknak oly alakulását hozni létre, mely érdekeinknek megfelel.

Az ily politika teljes igazolását nem látliatom abban, ha e pillanatban egyikünk sem tudná megmondani: mely alkalommal s mi mást kellett volna tenni; mert ily kérdésre rendszerint csak az felelhet, aki a külügyi viszonyoknak oly részletes ismeretével bír, minőket megszerezni csak a kormányon ülőnek van módjában. De ha kimutattatnék is, hogy az események általánosan ismert menetében egy időpontot sem lehet megjelölni a kétségtelen eredményes cselekvés elmulasztott pillanatául, még mindig megmarad az a kétely: nem lehetett volna-e az eseményeket úgy alakítani, hogy ily időpont előálljon. Mert a politikának nemcsak az alkalmak felhasználása, de teremtése is feladata. Lehet, hogy kiderül, hogy emberi számítás szerint ily alkalmat teremteni sem lehetett és akkor meg fog nyugodni mindenki; mert tisztességesen senkinek sem lehet czélja a külügyminiszter politikájának elitélésére ürügyet keresni, hanem csak felvilágosítást érni el arra, ami a multban történt. (Helyeslés.)

Említettem, hogy Magyarország egy tetemes része a török birodalom integritásának fenntartásával óhajtotta érdekeink megóvását elérni. Nem a török uralom iránti előszeretet, melynek nyűgét érezzük, melynek visszaélései nem voltak titkok előttünk, sugallta ezt. Nem is, mintha mi közönynyel néztük vagy kivántuk volna a Balkán-félsziget népeinek szolgaságát és nyomorát; nem mintha abban, hogy polgári és politikai szabadságai el legyenek tiporva, kerestük volna érdekeink ily biztosítását. Nem ez volt e felfogás alapja. Hiszen mi tudtuk és éreztük, hogy csak javunkra, hogy önnön felvirágzásunkra szolgáló volna, ha keleti szomszédaink is oly szabad, művelt és vagyonos népek volnának, mint aminők a nyugatiak. A gazdasági összeköttetésnek ezer szála van, melyek természeti erővel szaporodnak közöttünk és ő közöttük, s mindnyájunkra nézve üdvösebb lett volna, ha azon népek szolgaságukból kiemeltetnek. Hisz az a nyomor és elnyomatás, mely őket lesujtva tartá, közvetve visszahatott önnön állapotainkra is, és mi csak örömmel üdvözöltünk volna minden eseményt, mely akár önmagukból fejti ki szabadságukat, akár oly kézből szerzik azt meg nekik, mely ránk nézve nem fenyegető.

A szabadító az, kinek ellenében a török integritás fenntartását érdekeinknek megfelelőnek tartottuk; az a szabadító, kinek hódítási politikája; az eszmék, amelyek élén a Balkán-félszigetbe koronkint berontott; a tervek, melyek hagyományszerűleg neki tulajdoníttatnak; az aspirációk, melyeket a nemzet nagy tömegei táplálnak: bizalmatlansággal töltöttek el és azt a meggyőződést gerjesztették bennünk, hogy a felszabadítás nem egyedüli vagy nem is főczél, hanem az alkalom az orosz befolyásnak és közvetett uralomnak a Balkán-félszigeten való megalapítására, s ami aztán, ha nem is papíroson, de a valóságban Krakótól Cattaróig az oroszt teszi szomszédunkká.

És ezen a nézeten ma sem változtatok. Előttem nem kétséges az, hogy azt az űrt, ami a Balkán-félszigeten a török uralom megsemmisítése után támadt, ama népek önnön erejökből nem képesek kitölteni. Natura horret vacuum; a török uralom helyét valami más befolyásnak kell elfoglalnia. És én abban látom a veszélyt, ha ez

az orosz fennhatóság, ha ez az orosz uralom lesz. Ama népek megkapják a török uralom eltávolítását; de csak az oroszszal felcserélve; éppen úgy, mint a görög államok menthetetlen szolgasága azon pillanattól kezdődött, midőn a szabadságot a phalanxok élén Macedo Fülöptől elfogadták. Ők is maczedon kézből kapják a szabadságot, és bármi álljon a papíroson, ha mi ezen tények ellenében nem teszünk valamit, a mi szomszédunk az Adriai tengerig a muszka lesz.

Már most, uraim, én jól tudom, hogy egy országnak nincs joga arra, hogy önbiztossága érdekében csak szolgaságban és tudatlanságban tartott népeket tűrjön szomszédaiul. De minden országnak joga meggátolni olyan szomszédságot és oly alakulásokat, melyek biztosságát csökkentik, fejlődését veszélyeztetik. Pedig én — ám cáfoltassam meg — az orosz befolyás és uralom oly kiterjedését és megszilárdulását a monarchia határai hosszában biztosságunkra és fejlődésünkre fenyegetőnek állítom. És e veszély ellenében nem békés biztatásokban, mérsékletet kikötő szerződésekben, nem az uralkodó családoknak — bármily becses legyen is az különben — belső viszonyában és hagyományos barátságában; nem is az időszerinti monarcha vagy miniszter békés és emberszerető érzületében keresem a biztosítékokat, hanem a viszonyok élő és fenntartandó tényleges rendezésében.

Ily tényleges rendezés pedig nem fér össze azzal, hogy az orosz befolyás és uralom határaink egész hosszában meggyökerezzék. Nem engedi ezt sem politikai, sem gazdasági érdekünk. Politikai érdekünk nem, mert nem tűrhetjük azt, hogy azon teljesen veszélytelen szomszéd helyébe, melyet a törökben bírtunk, egy reánk nézve fenyegető szomszédság alapíttassék meg. Nem tűrhetjük azt sem, hogy az orosz hatalom egyáltalán úgy megnövekedjék, hogy a kis államok erejével, ha nem is jogilag, de politikailag a maga céljaira rendelkezzék.

Nem állítom én, hogy Oroszország monarchiánk ellen fenyegető terveket táplál; nem mondom, hogy maga vagy másnak abból osztályrészt szerezni törekszik; de hacsak valaki az örök békében nem hisz, nem tagadhatja, hogy

támadhatnak bonyodalmak, háborúk, melyekben az orosz nem lesz szövetségesünk, s akkor azon körülmény, hogy északtól délig terjedő karjaival átfog, a monarchiának védelmi képességét, erejét meg fogja bénítani.

Ne is állítsa senki, hogy a Balkán-félszigeten keletkező apró államok nem lesznek lényeges segítségére az orosz politikának. Hogy mit nyomhat segítségük: megmutatta a a jelen hadjárat története. Vagy azt hiszik, hogy a rumániai hadsereg segítsége, a montenegróiak párhuzamos harcza, a szerbek fenyegető állása nélkül a hadjárat eredményei az oroszokra ugyanazok lettek volna? Aztán monarchiánknak arra kell törekednie, hogy népei létezésök súlypontját annak belsejében találják, s ennélfogva nem tűrhet nyugodtan oly alakulást, mely határainkon apró államokat teremtve, azokat oly befolyás alá helyezi, mely azok természeti növekvését monarchiánk felé mutatja nekik, de nem úgy, hogy ők csatlakozzanak a monarchiához, hanem hogy abból egészítsék ki magukat.

De fenyegető gazdaságilag is. Kereskedésünk, gazdasági érdekköreink terjesztése kelet felé van, s engedhetjük-e visszaszoríttatni azokat oly hatalom befolyásának meggyökerezésével, amely hatalom e tartományokat prohibitiv rendszerének körébe bevonni igyekszik? De arra nézve se tápláljunk csalódást, hogy a gazdasági érdeket meg lehetne óvni, anélkül, hogy politikai befolyásunkat a Balkán-félszigeten maradandó alapokra fektessük. Bármint képzeljük is gazdasági összeköttetésünket a Balkán-félsziget apró államaival, biztosítva azok csak úgy lesznek, ha a felett egy erős politikai befolyás áll őrt. Ily politikai befolyás nélkül a homoknál is röppenőbb alapra volna az felépítve.

A feladat tehát, mely a keleti események következtében politikánkra háramolt, nem kevesebb — és ezt jelenti érdekeinknek nagyban való megóvása — mint meggátolni azt, hogy a felszabadítóból protektor s majdan uralkodó legyen, s ha azon népek azt az űrt, amit a török uralom megsemmisülése maga után hagyott, önerejökből kitölteni nem képesek, s ha az orosz befolyás, amint természetszerű is, egészen ki nem szorítható, önnön befolyásunkat

oda kell mellé tenni, és azt természetszerű alapokra fektetve, önnön befolyásunk kiterjesztésével lehetőleg veszélytelen arányokra szorítani az orosz hatalom befolyását.

Ebben, és nem egyes apró, kétségenkívül érdekeinknek megfelelhető rendszabályokban keresem én politikánknak czélpontjait. Nem nyilatkozom részletesebb alakulások iránt, melyeket a Balkán-félszigeten önnön befolyásunk meggyökerezése czéljából kivánatosnak tartok. Pulszky Ágost tisztelt barátom ez iránt bővebben nyilatkozott. Nézetéhez én is járulok. A külügyminiszter itélje meg: nem jött-e el máris az az idő, hogy a Duna szabadsága megvédessék Rumániának azon kifosztása ellenében, melyet Oroszország Besszarábia elvételével czélba vesz?

Mindent nyujthatunk mi ama népeknek, amit az orosz nyujtani képes, és nyujthatjuk úgy, hogy az fejlődésökre még kedvezőbb lehet. Én, hogy e czélt elérjük, még az annexiótól sem riadok vissza. Elfogadom azt, ha a czélra kikerülhetlen eszköz; de csak az olyat, mely a czélt valóban elő is mozdítja. Mert egyiránt nem fogadok el oly annexiót, akár Európa nyujtsa nekünk, akár magunk vegyük magunknak, mely belenyúl ugyan az ottani alakulásokba, de szilárd állást és befolyást nem szerez a monarchiának; mely a monarchiának csak sebezhető helyeit szaporítja, csak oly színben tünteti föl a monarchiát, mint amely gátja az ottani apró államok kikerekedésének; amely folytonosan vágyakat és aspirácziókat táplál bennök és kielégítésökre az orosz barátságra utasítja őket; amely minden zavarba, midőn kitörhetnek, belebonyolít minket, de nem nyujt oly állást, hogy befolyásunkat biztosan és teljesen érvényesítsük. Az ily annexió olyan volna, mint a magtalan felhő, mely a napot is elfedi, a földet sem termékenyíti meg.

Még egy nézetről kell megemlékeznem, melyet itt és talán nálunk is némely körben táplálnak, melyet röviden úgy fejeznek ki, hogy ez nem a monarchia, ez Magyarország érdeke. Én ezt, tisztelt bizottság, tévesnek és következményeiben veszélyes tévtannak tartom.

Ha valamiben egységes ezen monarchia, úgy külviszonyaira nézve az. Ha annak a politikai kapcsolatnak, mely

a monarchia két államát összefűzi, van valami természetes és felbonthatatlan alkatrésze: a közös védelem kapcsa az. Ha valamiben az összetartozóság érzete kifejezését leli, bizonyára azon érzetben, hogy a monarchia mindkét államában az egésznek hatalmát és biztosságát mint önnön hatalmunkat és biztonságunkat érezzük, és természetellenesnek tartjuk azt, hogy valamely azt érintő bármely esemény mint a monarchiának csak egyik államára tartozó tekintessék. Amely pillanatban e felfogástól eltérünk, ez iránt érzelmeink elhidegednek: elhidegültek a monarchia iránt, és eltaszítjuk századok tanúságát és intő szavát magunktól; és — mély meggyőződéssel mondom — ezt a közönyt mindnyájunkra nagyobb veszélynek, leverőbb jelenségnek tartanám, mint minden bajt, mely kívülről érhet bennünket.

A koczkarázás napjai csakhamar megkezdődnek. Mennyiben várhatni érdekeink megóvását a kongresszustól, mennyiben nem, ezt megitélni nincs elegendő támaszpontom. Azon információk alapján, melyeknek birtokában vagyunk, nem várhatni tőlem, hogy az előbb körvonalozott czél megtestesítésének alapjait részletesen vázoljam.

Egyet azonban beszédem befejezése előtt nem hallgathatok el, és ez azon különféle eshetőségekre vonatkozik, melyek szerint a kongresszuson a török-orosz békekötés feltételei és az azok által nem érintett területek viszonyai elintézést nyernek.

Nem magam állítottam fel ezeket, hanem az európai politika élő legnagyobb mesterének szavaiból merítem: három eset lehetséges, melyre a kongresszus tárgyai vezetnek. Vagy sikerül érdekeinket lényegökben békés úton megóvnunk, s ez dicsőséges eredménye lenne külügyi politikánknak, annyival dicsőségesebb, mert a tettleges eredményhez áldozatok nélkül és oly úton vezetett bennünket, melyen való megmaradásra és sikeres kitartásra nem kis erkölcsi erő volt szükséges. Vagy nem fog sikerülni a békés megoldás, s ez csapás lesz, ez szomorú kénytelenség lesz; de a monarchia népei a tisztán tudott és felfogott czélok érvényesítésére vér- és pénzáldozatot meghozni készek lesznek. Érezni és tudni fogjuk, hogy létérdekeink

forognak koczkán, és ha most némi habozás, ha az esélyek és következések szorgos megfontolása mutatkozik : ez csak kezesség arra, hogy a döntő pillanatban elfoglalandó állásunk annál határozottabb, áldozatképességünk annál korlátlanabb leend. Vagy — van még egy harmadik eshetőség is, amit az ügy mocsárban való elveszésének lehet nevezni, s ez abban áll, ha az Oroszország által elért és czélba vett eredmények nem nyerik ugyan meg Európa elismerését, de senki kart nem emel, hogy azt, ami benne monarchiánkra és Európára veszedelmes, megváltoztassa ; ha Oroszország az elért eredmények tényleges birtokában maradván, a beati possidentes jelszavával megtart mindent, a mit neki odaengedni nem akartak. (Úgy van ! Úgy van !)

Ez az, miben én megnyugodni soha sem tudnék ; ez az, a mi külügyi politikánk teljes sikertelenségével egyértelmű volna. A monarchiának ily önmegadása egy veszélyt sem hárítana el rólunk, csak elodázná azokat, csak időt engedne a reánk fenyegető alakulások teljes megszilárdulására, s csak csökkentené azon erkölcsi erőt. Ez az, mit minden áron elkerülni óhajtok, s ha megtörténnék, teljesen elitélném az ily politikát, ami ugyan magában véve nem sokat jelent.

S mert a kért hitelben és ennek megadásában is egy eszközt látok arra, hogy ez ne történjék, mert ily czélra és ily körülmények közt a kormányt mint ilyet erősítendőnek tartom : a hatvan milliónyi hitel elfogadására adom szavazatomat. (Élénk helyeslés.)

Csernátony : Arra nézve, hogy a kért hitel meg nem tagadható, nem lehet erősebb érvvel élni, mint azon ténynyel, hogy azt az ellenzéki tagok is mindnyájan megszavazzák, és pedig igen hazafias szempontból. E tekintetben Szilágyi Dezső tagtársammal értek egyet, Márkus István ellenében. Azt tartom, hogy vannak pillanatok, amikor az ellenzék, bármily éles harczot vívjon is különben, de szemben a külfölddel, mikor meg van győződve a monarchia törvényhozó testülete, hogy itt az idő, melyben tettel kell megvédeni az állam érdekeit : akkor minden pártszínvonalon felülemelkedve, tisztán csak a hazafiság szempontjából itéli meg a kérdéseket.

Falk előadó, a vita végén Szilágyinak válaszolva, így szól: Szilágyi három lehetőséget állított fel, melylyel szemben állhatunk. Első az, hogy sikerülhet a kongresszuson a monarchia érdekeit megvédeni. Azt mondotta, ez esetben hervadhatlan babérokat szerzett magának a külügyminiszter. Tehát még a képviselő úr is konczedálja azt, hogy jöhet a dolgoknak oly fordulata, mely azt fogja mutatni, hogy jó politika volt az, mely kimélte a monarchia vérét és pénzét s annak érdekeit mégis meg tudta védeni. Ennél többet a jelen pillanatban az ellenzéktől várni nem lehet, és én lojális eljárásnak tartom, hogy ámbár a miénktől eltérő egyéni nézetét nem titkolja, de koncedálja annak lehetőségét, hogy nekünk van igazunk.

Andrássy gróf külügyminiszter: Zsedényi kérdésére kijelenti, hogy a szentpétervári kabinet határozottan kimondta abbeli szándékát, hogy az előleges békeszerződés összes pontjait még a kongresszus összejövetele előtt fogja a hatalmak tudomására hozni, és így módja lesz minden hatalmasságnak a kongresszus alkalmával nyilatkozni az iránt, melyek azon pontok, amelyeket európai érdekeknek tart, és melyek nem azok.

Ha Bismarck herczeg beszédének értelmére nem két kiszakított szóból, a beati possidentes szavakból történt volna következtetés, világos lenne, hogy a német kanczellár annyit mondott, amennyit mondania lehetett és kellett akkor, midőn őszintén és határozottan azon szándékát jelentette ki, hogy a hatalmak közt netaláni különbözetek esetében feladatának fogja tartani a közbenjáró szerepét elvállalni, azon reményben, hogy az sikerre is vezessen. Nem várható attól, ki ily szándékot jelent ki, hogy ugyanekkor egy vagy más kormány, egy vagy más érdek mellett nyilatkozzék. (Helyeslés). Bismarck herczeg nem vállalkozott volna a kongresszus elnökségére, ha ennek nem lenne más feladata, mint a feltételeket regisztrálni.

A helyzet ma a külügyminiszter szerint röviden jellemezve így mutatkozik: a béke ma még fennáll; fenntartása a kormány politikája, és a kormány reményli, hogy fenn lesz tartható.

Az érdekeket illetőleg — folytatja — tagadom, hogy ma még csak egy érdeke is lenne a monarchiának, melyről azt lehetne mondani, hogy fel van adva, el van vesztve. Ha más politikát követtünk volna, azt, melyet Magyarországnak ellen-

zéke kijelölt, t. i. a török status quo és integritás fenntartását, hogyan állana akkor a mérleg ma? Ez egy szomszéd nagy állammal biztos és ki nem kerülhető háborúra vitt volna, mely talán generációkon keresztül tartana, akkor, midőn semmi ok sem volt reá, úgy amint ma sem látok reá okot; de másrészről az összes keleti kereszténység engesztelhetlen gyűlöletére azok irányában, kik jövendő boldogságuknak vagy legalább megváltozott állapotuknak útját állották. És ennek következménye csak az az egy lett volna, de ez biztos: hogy még győzelem esetében is az egész monarchia sorsa oly állapot fenntartásához köttetett volna, melynek fenntartása, úgy amint volt, békében is a monarchia erejét túlhaladja s összes vér- és pénzbeli tehetségének igénybevételével mindenkor lehetetlennek mutatkozott volna.

Ha tehát bevégzett tényekről beszélünk, csak egyetlenegyről lehet szó: hogy a monarchia s vele együtt Magyarország is meg lett mentve attól a veszélytől, hogy ismét egy elveszett ügyhöz kösse sorsát. (Derültség, helyeslés.) Más bevégzett tényt ma nem ismerek.

Beszédét e szavakkal fejezi be: Midőn ezeket a kormány állásának védelmére elmondottam, kötelességemnek tartom azt is kijelenteni, hogy szemben azzal a véleménykülönbséggel, mely egyes szónokok közt s köztem, valamint a többség közt mutatkozik, mint miniszter csak a legnagyobb elégtétellel konstatálhatom, s mint magyar csak büszkeséggel említem fel azt, hogy daczára azon különbségeknek, melyek a pártok otthoni állásában a személyes kérdésekben és a külpolitikai tények megitélésében felmerülnek, Magyarországon akkor, midőn a monarchia nagy érdekeiről van szó, pártkülönbség nincsen. (Élénk helyeslés.)

A delegáczió ezután elfogadta az albizottságok javaslatát.

*

Az osztrák delegáczió e tárgyban a magyartól eltérően ezt a határozatot hozta:

Azon esetre, ha a keleti események további fejlődése az osztrák-magyar monarchia lényeges érdekeinek megóvása czéljából a haderő kifejtését elutasíthatlanul szükségessé tenné, a közös miniszterium felhatalmaztatik, a két államterület kor-

mányával egyetértőleg az e czélra sürgetőleg szükséges kiadásokat hatvan millió forint erejéig megtenni. Az ezennel megszavazott hitel igénybevétele alkalmával a delegációknak haladéktalanul kimerítő jelentés teendő. Ezen összegek fedeztetése az illetékes képviselőtestületek közreműködése mellett eszközlendő.

Midőn a jegyző bejelentette a fennforgó eltérést, felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Dezső Mindig azon felfogásban voltam, hogy a határozati javaslatoknál nem annyira az egyes szavakban, mint azok tartalmában van a lényeg. Miután a tisztelt külügyminiszter úrnak alkalma volt erre nézve a magyar delegáczió felfogását megismerni ; miután mindnyájunknak volt alkalma a követendő politikára nézve nyilatkozni, én azt hiszem, hogy azon szerkezeti különbségek, melyek a magyar és az osztrák delegáczió határozati javaslata közt vannak, nem lehetnek akadály ránk nézve, hogy az ő véleményükhöz hozzá ne járuljunk. (Helyeslés.)

E véleményem támogatására csak azt hozom fel, hogy azon lényegesebbnek látszó változtatás, melyet e szerkezet a mienkkel szemben mutat, abban áll, hogy a mi szerkezetünkbe felvett ezen mondat : »haladék nélkül igénybe veendő az alkotmányos közegek törvényszabta működése« ki van hagyva és helyettesítve van egy másikkal, mely azt mondja, hogy a delegációnak, mihelyt igénybe vétetik ezen hitel, a külügyminiszter által azonnal jelentés teendő.

Én azt a czélt, hogy ezen hitel igénybevétele alkalmával a delegáczió a követendő politikára nézve az ellenőrzést gyakorolhassa, azon formulával teljesen elérve látom. (Helyeslés.) A többi pedig, amit a formula jelent, hogy t. i. a további lépéseknek és a pénzhez vagy a politikára nézve szükséges egyéb eszközhöz való nyúlásnak az alkotmányos faktorok hozzájárulásával kell történnie, alkotmányunkon alapszik és így ezt a határozatba belefoglalni nem szükséges. (Élénk helyeslés.)

Ezen értelemben én elfogadom azt a határozati javaslatot, melyet a hetes albizottság arra nézve terjeszt elénk,

hogy az osztrák delegáczió által elfogadott szövegezéshez hozzájáruljunk. (Helyeslés.)

Ezután Szlávy elnök kijelenti, hogy a delegáczió hozzájárul az osztrák országos bizottság határozatához.

A delegácziók annak következtében, hogy a kiegyezést minden részében még nem fogadták el a törvényhozások, ezúttal sem állapították meg az egész évre szóló költségvetést. Ezért két hónap multán, 1878 május 25-ikén, harmadízben is össze kellett ülniök.

A KOCZKARÁZÁS NAPJAI.

A san-stefanói előzetes békeszerződés hatása alatt tárgyalta a képviselőház 1878 márczius 30-ikán Szepes vármegye közönségének feliratát, mely »a monarchia fenyegetett érdekeinek haderőnk felhasználásával is megvédelmezését« kérelmezi.

A kérvény tárgyalása összeesik Ignatiev tábornok bécsi küldetésével, melynek azt a czélt tulajdonították, hogy a monarchia és Oroszország közt a san-stefanói békefeltételek alapján megállapodást létesítsen és hogy izolálja Angolországot. Szilágyi Dezső erre czéloz beszéde kezdő szavaival, hogy: a koczkarázás napjai most folynak Bécsben.* Ugyanekkor lépett ki az angol kabinetből Derby lord külügyminiszter, midőn Disraeli kormánya a tartalékosok behívását határozta el. Az új külügyminiszter Salisbury lord lett.

A kérvény körül kifejlődött vitában az összes szónokok kijelentették abbeli véleményüket, hogy a most folyó napok a keleti kérdésben Magyarországra nézve a legválságosabbak. A kongresszust általán meghiusultnak tekintették, és sürgetőleg követelték a kormánytól, hogy keresse vagy fogadja el Angliá-

* Ignatiev tábornoknak az orosz-török háború körül való szereplését így jellemzi a keleti kérdés történetének egy írója: A cselszövényeknek, machinatióknak és titkos szervezeteknek szálai az ő kezében folytak össze.

Különben a külföldi panszláv komiték közt a legfontosabbak egyike Bécsben tartotta székhelyét és maga az ottani orosz nagykövet volt annak elnöke.

val a szövetséget s a monarchia menjen háborúba érdekei megvédésére. Egyértelműleg tiltakoznak az osztozkodás politikája ellen és Ignatiev bécsi tartózkodásának czélját mindannyian erre irányzottnak tekintik. Ilyen értelemben nyilatkoztak: Simonyi Ernő, Kaas Ivor báró, Madarász József, Csernátony Lajos, Apponyi Albert gróf. Helfy még külön rámutatott Romániának reánk nézve becses szövetségére. A pártok vezetői kijelentik, hogy a feszült politikai helyzetre való tekintetből tartózkodnak attól, hogy bármily irányban indítványt tegyenek.

Tisza Kálmán miniszterelnök méltánylással szól arról, hogy minden oldalon tekintetbe veszik a helyzet komolyságát; de kéri, hogy tőle se kívánjanak bármely irányban nyilatkozatot. Hogy a kongresszus meghiusultnak volna tekinthető, az még nem konstatált tény.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk!) Én ugyan nem vagyok azon nézeten, hogy mert a koczkarázás napjai most folynak Bécsben: a parlamentnek politikánk irányának megbeszélésétől tartózkodnia kell. Ellenkezőleg, azt hiszem, hogy e körülmény nem lehet feltétlen akadály arra, hogy a parlamentben illő mérséklettel nézetek nyilváníttassanak. Mert minden ország közéletében minél erősebb parlamenti ellenőrzés alatt áll a külpolitika vezetése, annál gyakrabban tudok példát mutatni arra, hogy kivált akkor, midőn az eddigi politikát bizonyos homály vagy habozás látszott jellemezni, a parlamentek a kellő pillanatban nem ugyan határozatokkal, de véleménynyilvánítással tájékozást nyujtottak a kormányzatnak arra nézve, hol keresi a parlament az érdekeket és minő irányban keresi ezen érdekek megvédésére vezető eszközöket. (Helyeslés és tetszés.)

De ha már azon nézet látszik most érvényre jutni, hogy ez alkalommal inkább rövid nyilatkozatok tétessenek, mintsem a fennforgó kérdésnek mérsékelt, óvatos, de mégis határozott megbeszélése: én részemről csak egyet óhajtanék kiemelni. (Halljuk!)

Minthogy eddigi külügyi politikánknak alapja az volt, hogy szabad folyás engedtessék az eseményeknek, és az mondatott, hogy a békekötés pillanatában a monarchia összes erejével és mindennemű erejével érdekei meg lesznek

óva, s minthogy a közösügyek tárgyalására hivatott bizottság ülésezése alatt a külügyek vezetése részéről azt hallottuk, hogy a mi érdekeink egyszersmind Európa érdekei is és alapos reményünk van Európával karöltve azoknak megvédésére s ezt a kongresszus által gondoltuk első sorban elérni: igen természetes, hogy mihelyt a kongresszus létrejötte több mint kétessé vált, erre nézve a helyzet megváltozott, és a helyzet eme változása, a nélkül, hogy a külföldi kabinetek politikájának irányára nézve találgatásokba bocsátkozni akarnék, abban van, — erre mutat legalább minden jel — hogy az orosz politika Ausztria és Angolország szétválasztására van irányozva. (Élénk helyeslés.) Minthogy pedig a mi meggyőződésünk az, hogy a keletnek a békekötésben foglalt rendezése az orosz befolyást túlnyomóvá, csaknem kizárólagossá teszi a Balkán-félszigeten, s az orosz befolyásnak ezen kizárólagossága és túlnyomósága egyik komoly és állandó veszély ezen monarchia létérdekeire és jövőjére nézve: (Élénk helyeslés.) mi nem tudhatnánk semmiféle olyan politikát helyeselni, mely anélkül, hogy az orosz befolyásból származó veszélyt teljesen elhárítaná, megfosztana bennünket azon egyetlenegy támogatástól, azon egyetlenegy hatalomtól, mely bátor szóval és úgy látszik tettel is kész ezen irányzatnak ellenszegülni.

E nyilatkozatunk szükséges azért, hogy ne lehessen a külügyi kormányzat vezetőjének kételye, milyen irányban óhajtjuk és kívánjuk érdekeink megvédését, és ne legyen a magyar kormány elnökének se kételye, hogy az alkotmány által reá ruházott hatalmat: a külügyi politika irányzatára befolyást gyakorolni, minő felfogás érvényre juttatására használja fel.

Ezt óhajtjuk ma tett nyilatkozatainkkal elérni. (Élénk helyeslés.)

Én tehát ezek kijelentése után és annak ismétlésével, hogy óhajtottam volna a behatóbb diskussziót, lemondok minden indítvány tételéről. (Általános élénk helyeslés.)

*

Ebbe az időbe esik az egyesült ellenzék pártjának megalakulása. Ennek ismertetését l. alantabb.

A BOSZNIAI MENEKÜLTEK. ANGLIA ÉRDEKEINEK KÖZÖSSÉGE A MIEINKKEL. A HATVANMILLIÓS HITEL RENDELTETÉSE.

Szilágyi Dezső 1878 május 1-én a boszniai menekültek ügyében interpellációt intézett a miniszterelnökhöz.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! Az utóbbi napokban, éppen azon időpontban, midőn a magyar kormánynak tagjai innen távol voltak és Bécsben tartózkodtak, számos komoly körben és azóta ismételve a lapokban is felmerült az a hír, hogy a monarchia közös kormánya kijelentette a fényes porta irányában, hogy a boszniai menekültek hazájokba vissza fognak küldetni. E hír megtoldatott azzal a további hírrel, hogy ha a fényes porta nem képes biztosítékot nyujtani arra, hogy ezek otthon minden erőszak ellen meglesznek védve: a monarchia nemcsak a visszakisérést, hanem a menekülteknek saját hazájokban való megvédését is önnön erejével fogja teljesíteni; sőt oly hirek is jelentkeztek a hírlapokban, melyek szerint egyes magas állású férfiak ezen tartományokban bizonyos kormánymisszió átvételére felszólíttattak volna.

T. ház! Oly komoly oldalról jönnek e hirek, melyeket nemcsak hírlapi közleményekből merítettem, hanem más tudósításokból is, hogy igénytelen nézetem szerint is elég alapot nyujtanak a tisztelt miniszterelnök úrhoz egy interpellációt intéznem. (Halljuk!) Az interpellációt nézetem szerint szükségessé teszi az a körülmény is, hogy nem gondolható, hogy ennek az intézkedésnek a monarchia kormánya részéről a pénzmegtakarítás tekintete volna az alapja; mert a felett ugyan kételkedni nem lehet, hogy ha ezen boszniai menekültek ma hazájokba visszakisértetnek, ott ahol semmijök nincs, ott ahol legalább az első hónapokban megélni nem tudnak, ha még hozzá fegyveres erő is küldetik tettleges megvédésükre: a tartásukra eddig fordított összegből valami megtakarítás nem lesz lehetséges. Ha tehát pénzmegkimélési motivumok nem vezetnék a monarchia közös kormányát és ha a kormány mégis el van határozva, hogy ezen menekülteket hazájokban

megvédje: tényleg oly lépést készül tenni, mely Bosznia okkupációjának neve alatt ismeretes, és készül tenni azon bevallott szándékkal, hogy ama kereszténynek védelmét, kiket önnön törvényes felsőbbségük, a török, megvédeni nem képes, ő vegye át.

Én nem tartom sem a jelenlegi időpontot, sem azon információkat, melyekkel bírok, alkalmasoknak és elégségeseknek arra, hogy ezen lépés fontossága és helyessége iránt nyilatkozzam, mindig föltéve, hogy e hír való. De annyit mindenesetre kifejezhetni vélek, hogy még ha a körülmények a közös kormány ilynemű lépésének szükségét tüntetnék is fel: igazolva az csak akkor lehet, ha nem lesz az a fontossága, hogy bennünket eltávolítson azon hatalomtól, amelynek érdekei a mi érdekeinknek természetes társai; amelynek törekvése a keleti kérdésben hasonnemű célokra van irányozva, mint a mi törekvéseink; szóval, ha e lépés bennünket Angliától el nem távolít. (Helyeslés.) Azt ugyanis a legveszedelmesebbnek tartanám s azért fel sem tételezem, hogy ezen lépés az Oroszországgal való megegyezésnek következménye, s azon irányzatnak, melyet Anglia a keleti politikában követ, ellenére vagy ignorálásával történnék.

Az előadottak után a miniszterelnök úrhoz egész tisztelettel a következő kérdéseket intézem:

I. Van-e tudomása a miniszterelnök úrnak azon hírről, hogy a boszniai menekültek május elseje után hazájokba visszaküldetnek, s ha a török kormány elegendő biztosítékokat nem nyujt, a monarchia védelme alatt fognak visszakisértetni s ott maradni?

II. Való-e ezen hír?

III. Ha való: mik a monarchia közös kormánya ezen elhatározásának indokai? és vajjon a visszaküldött menekültek további védelmének Boszniában való átvétele a magas porta beleegyezésével s a garantirozó nagyhatalmak, jelesen Angolország belenyugvásával történik-e? (Helyeslés.)

Midőn Tisza miniszterelnök május 23-ikán Szilágyi Dezső interpellációjára, a keleti kérdést illető több más interpelláció-

val együttesen, érdemleges válasz nélkül rövid nyilatkozatot tett, utalt arra, hogy a szóban levő kérdések iránt más alkalommal már megadta a választ.

A boszniai menekültek dolgában, miről Szilágyi interpellációja szólt, azon alkalommal nyilatkozott a miniszterelnök, midőn a kormány a rendkívüli hadiköltségekre a delegációk által megszavazott hatvanmilliós hitel fedezését kérte az országgyűléstől. (A quota szerint Magyarországot ebből 18,800.000 frt terhelte.) Az erről szóló törvényjavaslat tárgyalásánál május 14-ikén három napig tartó külügyi vita indult meg a házban. A delegációk újabb egybeülése közel volt és nem távol az országgyűlés feloszlatása. A san-stefanói békefeltételek bő anyagot nyujtottak a vitára; az európai kongresszus iránt a diplomacziai tárgyalások még folyamatban voltak. Az ellenzék a hitel czélja felől határozott nyilatkozatra akarta szorítani a kormányelnököt és Tisza Kálmán ez irányban több nevezetes nyilatkozatot tett.

A tárgyalás első napján Ürményi a mérsékelt ellenzék megbízásából határozati javaslatot nyujtott be, mely kimondja, hogy a ház megszavazza a hitel fedezetét, de egyszersmind kijelenti, hogy károsnak tart oly politikát, melynek czélja ... a török birodalom területén való osztozkodás, s mely a monarchiát ellentétbe hozza azon hatalmasságokkal, melyek Oroszország kisérletének ellentállanak, s ily politika kezdeményezésének tekintené és ennélfogva helytelennek tartaná a török birodalom bármely tartományának ama hatalmasságok ellenére eszközölt megszállását.

Tisza miniszterelnök összefoglalva azokat, amiket a kormány külügyi politikájáról már többször elmondott, kijelenti, hogy azon feltételek, melyeket érdekeinkkel megegyeztethetőknek nem találunk, a Balkán-félsziget keleti részében épp úgy megvannak, mint nyugati részében, és egyáltalán soha semmi néven nevezendő alapja azon annyiszor hallott inszinuácziónak nem volt, hogy a külügyi kormányzatnak szándéka lenne a Balkán-félsziget nyugati részében eszközlendő parallel foglalás vagy kompenzaczionális okkupáczió útján megegyezni abban, hogy a Balkán-félsziget keletén mi történjék; (Helyeslés.) mert semmi szín alatt semmi néven nevezendő lépés általunk a Balkánfélszigetnek egyik vagy másik részében nem történhetik azon az

áron, hogy érte belenyugodjunk abba, hogy a félsziget másik részében érdekeinkkel ellenkező alakulások előálljanak vagy fönntartassanak. (Helyeslés.)

Szilágyi Dezsőnek a boszniai menekültek ügyében tett interpellációjára e beszédében így nyilatkozott a miniszterelnök:

A külügyi kormányzat gondoskodik arról, hogy hacsak lehetséges, a menekültek tartásának terheitől a monarchia két állama megszabaduljon. Eljár ebben úgy, hogy értekezik és tárgyal a török kormánynyal és e tárgyalások alapján fog, ha lehetséges lesz, intézkedni. A kérdés oly természetű, hogy semmiesetre sem fog oly valami történni, ami Európa többi hatalmának ellenzését vonhatná maga után. Igy tehát azon hír, mintha a kormány Törökország ellenére fegyveres erővel szándékolná a menekülteket hazakisértetni, minden alapot nélkülöz.

Ugyanezen beszédében nyilatkozott a miniszterelnök Simonyi Ernő kérdésére az iránt, hogy hatvanezer főre menő orosz sereg szállotta meg Romániát és az intézkedésekből arra lehet következtetni, hogy az ott állandó vagy legalább hosszú ideig tartó állást akar elfoglalni. Kijelenti erre nézve, hogy azoktól, amiket Simonyi felhozott, minden alapot meg nem tagadhat... és avégett, hogy bármint forduljon a koczka, a monarchia és hazánk határai ellenséges meglepetéseknek kitéve ne lehessenek, intézkedni szükséges. És azon intézkedések, — folytatja — melyek Erdélyben szükségesek, nemcsak részei azoknak, melyek miatt ma a hitel megszavazása kivántatik, de megmondom egyenesen, a teendőknek oly részeire nézve, melyek valamivel több időt vesznek igénybe, jelesen az erdélyi szorosoknál teendő munkálatokra nézve máris megtörténtek az intézkedések. Egészben véve pedig a czél, melyre a hitel kéretik: a monarchiának déli, délkeleti és északi határain teendő oly intézkedések s az itt netalán szükségessé válható oly csapatszaporítások, amelyek múlhatatlan szükségesek arra, hogy minden körülmények közt biztosítva legyen a monarchia a meglepetések ellen.

Újabb felszólalásában a miniszterelnök, azon szemrehányással szemben, hogy a kormány a békét czélnak tekinti s politikája csak abban áll, hogy a monarchia határai megvédessenek, így nyilatkozott:

Ha azt látnám, hogy a béke fenntartása csak a monarchiának határain kívül is nyilvánuló érdekei feláldozása mellett lehetséges, bármennyire sajnáljam is a háború veszélyeit: vagy fogom ezen helyről kérni az országot, hogy adja meg már most a módot, hogy amit igértünk, be is válthassuk és védjük meg most már fegyverrel is az ország érdekeit, vagy nem fogok e helyről a tisztelt házhoz szólni.

Az ellenzék és különösen a mérsékelt ellenzék magukban a miniszterelnök kijelentéseiben kifogásolni valót nem talált, de Ürményi határozati javaslatát szükségesnek tartotta, mert az, amint Kaas Ivor báró mondta, kizárja Bosznia okkupációját, garanciát követel a kormánytól és megköti a kormány kezét. Apponyi Albert gróf szerint pedig nincs a kormány nyilatkozataiban annyi világosság, hogy a ház megnyugvását fejezhetné ki a külpolitika czéljai iránt.

A miniszterelnök erre válaszolva kijelenti, hogy a kormány az országgyűlés eloszlása előtt azt, amit az állami érdek veszélyeztetése nélkül mondani lehet, meg fogja mondani.

Ürményi végül, tekintettel arra, hogy a legközelebb összeülő delegáczióban magának a külügyminiszternek is alkalma lesz nyilatkozni a maga politikájáról, visszavonta határozati javaslatát.

Szilágyi a miniszterelnöknek május 23-ikán az ő interpellácziója tárgyában tett nyilatkozatára ezekben válaszolt:

Szilágyi Dezső

Tisztelt ház! Azon kérdés, melyet a miniszterelnök úrhoz intéztem, a boszniai és herczegovinai menekültek erőhatalommal való visszakisérésére és a porta ellenére hazájokban való megtartására vonatkozik.

Alig van ügy, tisztelt ház, mely, mióta a keleti háború foly, annyira különböző alakban és czélokkal kapcsolatban felemlíttetett volna, mint Bosznia és Herczegovina okkupácziójának vagy annexiójának kérdése. Majd az mondatott: szükséges ezen okkupáczió és annexió avégből, hogy az orosz hatalmi növekedés és túlsúly ellenében az ellensúlyt, a kompenzácziót a monarchia megkapja. Majd

az mondatott: ezen rendszabály alapja és czélja abban rejlik, hogy a monarchia foglaljon oly állást a török tartományokban, amely az orosz hatalmi befolyás ellensúlyozására szükséges. Majd ismét egy másik czél kiséretében merült fel, az mondatván, hogy az azon védnöki hivatásból következik, mely a keleti keresztények sorsa felett a monarchiát éppúgy megilleti, mint a másik nagyhatalmat, Oroszországot. Legújabban azonban azután e bevonulás azzal a czéllal hozatott kapcsolatba, hogy az osztrák monarchiában levő és eddig általunk költségünkön fenntartott menekültek visszakisértessenek és biztosságuk felett a monarchia hadereje álljon őrt.

Mondani sem kell, tisztelt ház, hogy ezen czélok és verziók egyike sem volt képes — bátran merem mondani, a monarchiának sem amaz, sem emez államában — azon tényezők belenyugvását megnyerni, amely tényezők a politikára befolyást gyakorolni hivatva vannak. Mert a monarchia mindkét államában túlnyomólag azon meggyőződés uralkodott és uralkodik, hogy érdekeink védelmére ilyen rendszabályok teljesen elégtelenek; hogy belállapotainkra alkotmányi és pénzügyi tekintetben pozitive károsak, és végre hogy olyan irányokba bonyolítanák a monarchia keleti politikáját, amely irányban való haladását nyugtalanság nélkül nem szemlélhetnők.

A legutolsó verzióra a tisztelt miniszterelnök úr határozott tagadással felelt. Én legalább feleletét másképen nem értelmezem, mert határozottan kimondotta, hogy nincs alapja ama hírnek, hogy a kormánynak szándéka ezen menekülteket Törökország ellenére hazájokba visszakisértetni és ott benn megtartatni. Ismételve kimondatott, hogy egyáltalában a monarchia külügyi vezetésének szándéka az: egyetértőleg járni el mindazon hatalmakkal, amelyek czélzatul ugyanazt tűzték ki maguknak, amit a tisztelt miniszterelnök úr mint politikájának hivatását jelölt ki, t. i. a san-stefanói békekötésnek reánk és Európára veszélytelen mértékre szorítását.

Igy lévén a dolog, t. ház, minthogy a tisztelt miniszterelnök úr mai nyilatkozatában ezen nyilatkozatokra utal; miután azon hírt, amelyre alapítva kérdésemet tettem,

határozottan alaptalannak nyilvánítja : nem marad számomra egyéb hátra, mint hogy a miniszterelnök úr válaszát tudomásul vegyem. (Helyeslés.)

A KONGRESSZUS ELŐTT.

A delegácziók 1878 május 25-ikén Szlávy József elnöklete alatt harmadik ülésszakra ültek össze.

Az ellenzéki pártok egyesülésük kimondása után ezúttal vettek először részt a delegáczióban.

Csak az országos bizottságok tanácskozásai folyamán hárult el a kongresszus megtartásának minden akadálya.

Márczius havában az összes hatalmak hozzájárultak ugyan a kongresszuson való részvételhez, de Derby lord angol külügyminiszter ezt ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a békeszerződésben érintett összes kérdések a kongresszus tárgyalásaiba bevonhatók legyenek, míg Gorcsakov herczeg csak az európai érdekű kérdéseket akarta a kongresszus határozata alá bocsátani.

Andrássy gróf e tárgyban Beust gróf londoni nagykövethez intézett táviratával az angol kormány előtt azt a kijelentést tette, hogy támogatja azt a kívánságot, mely szerint a békefeltételeknek az európai érdekeket érintő összes pontjai tárgyaltassanak a kongresszuson, de — mondja Andrássy gróf — amint Gorcsakov herczeg az osztrák-magyar külügyi kormánynak kijelentette : a kongresszus fogja elhatározni, hogy a szerződés egész szövege közöltetvén a nagyhatalmakkal, melyek az európai érdekeket érintő pontjai, és mindazon pontok, melyeket a kongresszus európai érdekűeknek talál, tanácskozás alá fognak bocsáttatni és nem tekinthetők érvényeseknek mindaddig, míg az összes hatalmak hozzájárulását el nem nyerik. Ezzel, úgy látja Andrássy gróf, el van érve Angolországra nézve az a czél, melyet Derby lord említett, t. i. hogy fenntartja cselekvése teljes szabadságát, s ily körülmények közt az a véleménye, hogy sem Angolországnak, sem Ausztria-Magyarországnak nem áll érdekében e kérdés körül nehézségeket támasztani.

A megegyezés mindazáltal ezen az alapon nem jött létre.

Ily helyzetben Beaconsfield lord április 1-én a mozgósítás iránt előterjesztést tett a parlamentnek és e hónap folya-

mán meg is tétettek a legnagyobb arányú hadikészületek. A kormány különben is e czélból már januárban nagyobb összeget szavaztatott meg magának, az angol hadihajók pedig »az angol alattvalók védelmére« február óta Konstantinápoly előtt álltak, szemben a San-Stefanóban állást foglalt orosz hadsereggel. Egyszersmind a kormánynak a végső elhatározásra mutató lépései miatt Derby lord külügyminiszter megvált állásától és helyét Salisbury márki foglalta el. Ugyancsak április 1-jéről van keltezve az új külügyminiszternek nagyhírűvé vált távirata Angolország külügyi képviselőihez. E táviratban a békeszerződés tüzetes bírálatát foglalja magában. Főpontjai ezek:

Kimondja, hogy a katonai és polgári kormányzatában orosz ellenőrzés alatt álló Bulgária, mint egy nagy szláv állam, melynek a Fekete-tengeren és az Archipelagusban kikötői lennének, Oroszországnak a két tengeren túlsúlyt biztosítana. Bulgária területe elválasztaná a török uralom alatt maradó tartományokat Konstantinápolytól; ez megnehezítené kormányzatukat, és e tartományok a fejetlenség veszélyének lennének kitéve. Batum kikötőjének megszerzése, Besszarábiának Romániától Oroszországhoz való visszacsatolása, Bulgária területének kiterjesztése egészen a Fekete-tenger partjáig, hol a lakosság leginkább törökökből és görögökből áll, Oroszországnak túlsúlyt biztosítana ezen a területen. A hadikárpótlás meghaladja Törökországnak fizető képességét, ami veszélyeztetné e birodalom önállóságát és vagy új területek átengedését vagy Oroszországgal külön egyezkedést vonna maga után.

Midőn végül Anglia és Oroszország az 1878 május 30-ikán kelt két memorandumban megállapították a békeszerződésnek ama módosításait, melyekre nézve egymással megegyeztek (londoni memorandum), a kongresszus egybehivásának nem volt többé akadálya. A megegyezést megelőzte Suvalov gróf londoni orosz nagykövet utazása Szent-Pétervárra és tanácskozása Bismarck herczeggel oda- és visszautaztában.

Suvalov grófnak e küldetésével kapcsolatban egy volt franczia diplomata, d'Avril, Négociations relatives au traité de Berlin czímű munkájában ezt írja:

La mission du comte Schouvalov est le fait capital dans cette dernière phase de la question, comme l'entrevue de

Reichstadt, ou du moins l'accord qu'elle consacra, l'avait été au début. En désintéressant l'Autriche et l'Allemagne, l'accord fait à Reichstadt avait rendu possible la guerre. La mission du comte Schouvalov, en désintéressant l'Angleterre, rendit possible la paix.

Kossuth Lajos 1878 október 19-ikén Helfyhez szóló levelében azt írja, hogy az okkupáczió és a háború együtt, egy napon lettek elhatározva Reichstadtban. (Iratai, IX. kötet, 300. l.)

Andrássy gróf nevezetes kijelentéseket tett a magyar delegácziőban a hatvanmilliós rendkívüli hitel felhasználásának eshetőségeiről, a külügyi kormány feladatáról a kongresszuson, továbbá a san-stefanói békefeltételeknek a monarchiára sérelmes némely pontjáról. Egyszersmind Bánhidy báró kérdésére kijelentette, hogy kész a külügyi kormánynyal hivatalos úton közölt san-stefanói szerződés szövegét a delegácziónak rendelkezésére bocsátani. Bejelentette továbbá, hogy a kormány a hatvanmilliós hitelt a delegáczió határozata értelmében részbeli felhasználásra igénybe veszi. Andrássy nyilatkozataival foglalkozik Szilágyi Dezső beszéde.

A kormánynak — mondá Andrássy gróf — kötelességévé vált a hitel födözését és igénybevételét azon perczben kivánni, midőn ama kérdés eldöntése, hogy a válság kongresszusra vagy újabb összeütközésre fog-e vezetni, tovább nem volt elhalasztható. A monarchiának nem volt szabad oly helyzetbe jutnia, mely erkölcsi függőségbe ejtene bennünket az érdekelt államok egyikével vagy másikával szemben. Ez államok érdekeik megóvásáért a legnagyobb áldozatokat hozták, s a monarchia a kongresszuson vagy azonkívül csakis mint egyenjogú és egyenlő hatalmú fél szerepelhet.

A kongresszuson pedig a kormány föladatának fogja ismerni, mint eddig is tette, ezentúl is az európai béke fenntartását, egyszersmind pedig az európai, valamint az osztrák-magyar érdekek határozott megóvását. (Helyeslés).

Bánhidy báró kérdésére adott válaszában Andrássy gróf a san-stefanói egyezmény megitélésénél főszempontnak azt mondja, hogy az, ami a háborúból következik, valódi béke legyen, ne pedig oly állapot, mely új bonyodalmak magvait

hordaná magában. E szempontból tekintve, azon kiterjedés, melyet a békeelőzmények Bulgáriának szántak, alapos aggodalmakra ad okot. Szükséges, hogy az új Bolgárország határai ne terjedjenek ki annyira, hogy ezáltal a török birodalom tarthatlanná váljék. Hasonló szempont alá esik a szerződésnek azon pontja, melynek értelmében az orosz hadsereg Bulgáriát a békekötés után is két évig megszállva tartaná, ami azt is feltételezi, hogy ugyanannyi ideig az orosz csapatok a szomszéd Rumánia területén való átvonulást igénybe fogják venni.

Fontos ellenvetések merülnek fel — folytatja — a szerződés oly pontjai ellen, melyek közvetlen szomszédságunkban a területi viszonyok átalakítását fogják előidézni. (Úgy van!) E pontok módosítása kivánatos. Tiltakozik azon feltevés ellen, mintha ebben a szomszéd népek elleni rosszakarat vezérelné.

Szerbia és Montenegró területi nagyobbodása ellen általában ezúttal sem szándékozik a kormány kifogást tenni. Ellenben kivánni kell, hogy e nagyobbodás ne oly irányban és ne oly mértékben létesüljön, hogy ezáltal kereskedelmünk és a kelettel való természetes összeköttetésünk útjai elzárassanak és hogy tartós állapot helyett oly helyzet keletkezzék, mely új bonyodalmak csiráit rejtené magában.

A magyar delegáczió a június 2-ikán tartott ülésben tárgyalta a külügyi költségvetést.

A külügyi albizottság nevében Falk mint előadó, (elnök Péchy Manó gróf volt), tekintettel a válságos pillanatra, nem tartja opportunusnak, hogy a maga részéről vitát kezdjen.

Apponyi Albert gróf: Ámbár teljes mértékben osztozik azon felfogásban, hogy a kongresszus létrejövetelének ténye a mi külügyi kormányzatunknak sikere, és ámbár ellenzéki állásában is ezen elért siker fölötti elégtételben nem csekélyebb mértékben osztozkodik, mint a kormányt támogató bizottsági tagok bármelyike, (Helyeslés) mégsem felejtheti el, amit különben az előadó jelzett: hogy e siker egyelőre csakis alaki, hogy annak végleges értéke azon iránytól függ, melyet a kongresszuson érvényre emelni sikerülni fog.

Zsedényi indítványát, mely szerint fejezze ki a delegáczió azt a kivánságát, hogy Bosznia és Herczegovina megszállása

és elfoglalása mellőztessék, Andrássy gróf a miniszter felelőssége szempontjából ellenzi s a delegáczió mellőzi.

A san-stefanói előzetes békeszerződésnek ama pontjai, melyekre beszédében Szilágyi hivatkozik, a következők:

Article II. Une convention sera conclue entre la Sublime Porte et le Monténégro pour régler les questions se rattachant aux rapports entre les habitants des confins des deux pays et aux ouvrages militaires sur ces mêmes confins. Les points sur lesquels une entente ne pourrait être établie seront résolus par l'arbitrage de la Russie et de l'Autriche-Hongrie. Dorénavant, s'il y a discussions ou conflit, — sauf les cas de nouvelles réclamations territoriales — la Turquie et le Monténégro abandonneront le règlement de leurs différends à la Russie et à l'Autriche-Hongrie, qui devront statuer en commun arbitralement.

Article XIV. Seront immédiatement introduites en Bosnie et en Herzégovine les propositions Européennes communiquées aux Plénipotentiaires Ottomans dans la première séance de la Conférence de Constantinople avec les modifications qui seront arrêtées d'un commun accord entre la Sublime Porte et le Gouvernement de Russie et celui d'Autriche-Hongrie. Le payement des arrières ne sera pas exigé, et les revenus courants de ces provinces, jusqu'au premier mars 1880, seront exclusivement employés à indemniser les familles des réfugiés et des habitants, victimes des derniers événements, sans distinction de race et de religion, ainsi qu'aux besoins locaux du pays. La somme qui devra revenir annuellement après ce terme au Gouvernement central sera fixée ultérieurement par une entente spéciale entre la Turquie, la Russie et l'Autriche-Hongrie.

Szilágyi Dezső Tudva azt, hogy a tisztelt országos bizottság némi türelmetlenséggel várja a vita befejezését, ez okból, de mert egy bizonyos fokig, de csak egy bizonyos fokig nem tartom alapnélkülinek az albizottság azon nézetét, hogy a jelen helyzet nem alkalmas széles keretekben mozgó vita előidézésére: álláspontomnak rövid kifejezésére kell szorítkoznom, némi vonatkozással arra is, amit a tisztelt külügyminiszter úr éppen most mondott.

Először kifogásának személyes oldalát óhajtom megérinteni. A külügyminiszter úr Apponyi gróf bizottsági tag irányában azon kifogást emelte, hogy retrospektiv beszédében szándékosan mellőzött tényeket, melyek a keleti válság keletkezését más, a kormányra kedvezőbb világításban tüntetik elő. Én e kifogást indokoltnak nem tartom. Eleget ült a külügyminiszter úr az ellenzék padjain, hogy tudja, hogy az ellenzék igenis czélzatosan kritikus, anélkül, hogy szándékosan hamis színben tüntetné elő az ügyeket. Ausztria szerepe a keleti válság keletkezése körül, még a vörös könyv szétosztása után is, a legkülönbözőbb megitélés tárgya volt, s teljesen téves volna azt állítani, hogy ez eltérő megitélés jóhiszeműség hiányából ered.

Áttérve a költségvetésre, én azt elfogadom és ma nem látok semmi okot arra, hogy eltérjek azon állásponttól, melyet a múlt alkalommal is elfoglaltam a külügyi politika eddigi folyamának megitélésében.

A külügyminiszter úr az eredmények világánál kivánja politikáját megitéltetni, abban keresi igazolását annak, amit tett s aminek mulasztásával vádoltatik.

Ám legyen. E pillanatban nem látok okot arra, hogy az események fejlődésének itéletmondással eléje vágjak.

Nem látok okot most különösen azért sem, mert az újabb időben biztos jelenségek arra utalnak, hogy a külügyi vezetés oly irányban halad, melyre nézve csak erélyt és kitartást lehet neki kivánni s melyben való megmaradásra ösztönözni minden alkalommal óhajtanám.

Ez irány kettős vonással jellemezhető.

Az egyik az Angolországgal, ha nem is az érdekközösségnek és kölcsönösségnek általam óhajtott alapján, de legalább párhuzamos irányban és egyenlő alapon való eljárás; a másik visszautasítása minden külön egyezkedésnek a san-stefanói békekötésre nézve Oroszországgal.

És ehhez kell függesztenem azon sikert, mely a kongresszus létrejöttében áll, s melyet, tekintve az azt kisérő körülményeket, pusztán formainak nem tartok, mint nem voltak pusztán formaiak azon akadályok sem, melyek annak létrejöttét gátolták.

De midőn sem én, sem előttem szólott Apponyi gróf tisztelt barátom ott, ahol a külügyi vezetést helyes irányban szemléljük, ezt elismerni nem vonakodunk: másrészt reá kell mutatnunk, habár futólag is, azon homályos pontokra, melyek külügyi politikánk láthatárán még mindig megvannak, melyek reánk, talán másokra is, nyugtalanítólag hatnak s melyek végzetesek lehetnek monarchiánkra nézve.

Ily homályos pont az, hogy nincs biztosítékunk az iránt, hogy a kongresszuson s azonkívül is érdekeink érvényesítésében a sikert biztosító támogatásban részesülünk. Legalább én a rendelkezésemre álló forrásokból megnyugvást ez iránt egyáltalában nem meríthetek.

Pedig Oroszországgal szemben, melynek szabad eljárását az ú. n. három-császár-szövetség nagyban biztosítá, s mely azon ünnepélyes igéret mellett, hogy sem területi, sem hatalmi nagyobbodásra a hadjáratot felhasználni nem fogja, lépte át a török birodalom határait, és amely győzedelmei eredményét önnön érdekében a végsőig kizsákmányolta: ezzel szemben érdekeink méltányos tekintetbe vételére számítni teljes lehetetlen. És kételyt nem táplálhatni az iránt, hogy azon állam, mely a san-stefanói szerződésben monarchiánk érdekeit, melynek legalább is jóakaratú semlegessége súlyos helyzetében oly nagy hasznára vált, oly tekintetben részesítette, hogy a szerződés II. és XIV. czikkelyében való megemlítés inkább gúnynak tekinthető, mint egy barátságos hatalom kiméletes eljárásának; nem lehet kétkedni, mondom, hogy ezen állam az általa tettleg elért vagy a szerződésben igénybe vett eredményekből Európa vagy monarchiánk érdekében éppen csak annyit fog engedni, amennyiről tudja, hogy azt fegyverrel is ki fogják csikarni kezéből. (Élénk helyeslés.)

Ezért főfontosságú, hogy ama kongresszuson, mely Oroszország elért és igénybe vett eredményeit európai érdekben, tehát monarchiánk érdekében is megszorítani hivatva van, minél erősebb támogatás mellett jelenjünk meg.

A három császár szövetsége előnyeit a keleti válságra nézve eddig főleg Oroszország élvezte; most eljött az idő-

pont arra, hogy annak politikai becse reánk nézve is nyilvánúljon.

A kongresszus, nézetem szerint, Németországgal való viszonyunk politikai értékének tűzpróbája lesz, azon Németországénak, melylyel való összeköttetésünk oly mértékben határozólag folyt be politikánk irányára, melyért más szövetkezések kereséséről lemondtunk. Mindezt csak azon meggyőződésben tehettük, hogy azt a támogatást, melyre önnön erőnkön felül szükség van, elvégre is tőle meg fogjuk nyerni.

De bár Németország sokat tehet a kongresszuson, lefegyverezhet sok gyanút, elháríthat sok érzékenységet, mérsékletre, engedékenységre bírhat: de mert mindkét állammal, melynek érdekei keleten szemben állanak, barátságos viszonyban óhajt maradni, nem gondolom, hogy támogatása elegendő sikert biztosító lehet.

És ha ezt tőle nem várhatni, akkor a lehető legnagyobb fontosságot kell tulajdonítanunk annak, hogy nemcsak az egyértelmű eljárásnak, de az érdekközösségnek és kölcsönösségnek legszorosabb köteléke fűzzön ahhoz a hatalomhoz, mely ugyanazon célokra törvén, erejét a miénkkel egyesítheti a siker biztosítására.

E tekintetben nem nézhetem nyugtalanság nélkül, — legalább a rendelkezésemre álló értesítések ide vezetnek — hogy ha megvan is az egy irányban való haladás Ausztria-Magyarország és Anglia között, de az érdekközösségnek és kölcsönösségnek azon erős köteléke, mely nélkül sikeres fellépés lehetetlen, még mindig hiányzik.

Ennek máris mutatkozik bizonyos káros hatása az érdekek szétválasztásában s egy oly érdek elejtésében vagy lanyha felkarolásában, amely érdeket nagyra kell tartanunk. Értem Rumánia integritását.

A másik homályos pont vonatkozik azon probléma megoldására, mely a külügyminiszter úr részéről úgy lőn megjelölve, hogy azon béke és rendezés, melyet a kongresszuson el kell érni, legyen tartós béke állapota s nem olyan, mely már keletkezésénél újabb bonyodalmak magvát hordozza magában.

Ez az, aminek valóban mindnyájunk részéről a legnagyobb fontosságot kell tulajdonítanunk.

De ne legyünk azon csalódásban, hogy ha mindaz, amit Anglia és Ausztria-Magyarország a san-stefanói szerződésben foglalt orosz eredmények megszorításául eddig mint kívánalmat formulázott, ha mindez — feltéve a legkedvezőbb esetet — békés úton eléretik: akkor ama czél, t. i. az új bonyodalmak magvát magában nem rejtő állapot is el van érve. Egyáltalában nincs.

És miért?

Mert békés úton Oroszországot sikerei egy részétől meg lehet ugyan fosztani, lehet sokat elvenni abból, amit elért vagy amit igénybe vesz; de azért egyetlen egy törekvéséről sem fog lemondani, melyet századok óta táplált s fokonként valósított, és egyetlen egy sincs azon elemek közül más irányba terelve, melyek törekvésének támogatói, természetes szövetségesei voltak.

Ennélfogva ha a kongresszus sikerre vezet is, az állapot, ami a reformált san-stefanói békekötés következtében előáll, nem más, mint nyugvó pont az orosz politika előhaladásában, nem oly nagy sikerek birtokában, minőket a szerződésben formulázott és elérni kivánt, hanem eddigi állásához mérve mindenesetre nagyobb hatalom és kedvezőbb állás birtokában.

Ezért, igen tisztelt országos bizottság, nagyon fontos annak felismerése, hogy a fő politikai nehézség nem az eredmények megszorításában, hanem a békét biztosító, a bonyodalmak magvát kizáró amaz állapot létrehozatalában áll. Már ez szükségessé teszi azt, hogy Törökország, melynek életképességét most már az európai diplomáczia is kénytelen elismerni, megcsonkított területén oly módon szervezessék és oly állapotba helyeztessék, hogy ugyanazon zavarok, ugyanazon politikai mozgalmak ott többé ne ismétlődhessenek, melyek a jelen és ezt megelőző minden krizist Oroszország érdekében létrehozták. Ez az egyik.

A másik pedig az, hogy ha, amint európai érdekben máskép nem lehet, Törökország elszakasztott részei apró államokká alakíttatnak, gondoskodni kell arról is, hogy azok politikai gyámság alá helyeztessenek mindnyájan, hogy Európa békéjét fészkelődésökkel s az orosz által mindig szítandó terjeszkedési törekvéseikkel ne zavarhas-

sák. Rögtöni bonyodalmak elkerülése pedig csak úgy érhető el, ha a politikai gyámság Oroszország kezéből kivétetik, (Élénk helyeslés.) és ha kivétetik azon politikai gyámság is, amelyre tört eddig és törni fog ezentúl is a san-stefanói szerződés reformálása után a megcsonkított Törökország felett. (Helyeslés.)

Ez pedig mindenesetre azt kívánja meg, hogy azon nagyhatalmak közt, melyek érdekelve vannak, hogy ily maradandó békét biztosító állapotok jőjjenek létre, ezen czélra az összeköttetés is maradandó legyen. (Helyeslés.)

És ez az, tisztelt bizottság, ami a politikának nehéz problémája, de aminek egy vagy más alakban való biztosítása és elérése nélkül én mindig úgy tekintem a kongresszus eredményeit, mint amelyek ezen állapotot idézték elő, és amelyek csak nyugvópontot jelentenek az orosz törekvésekben, hogy Oroszország ezeket megújíthassa kedvezőbb alkalmakkor, kedvezőbb eredmények elérése végett. (Élénk helyeslés.)

A tisztelt külügyminiszter úr a hatvanmilliós hitel mellett ejtett egyik nyilatkozatában hivatkozott arra, hogy ez azért szükséges, hogy más hatalmaktól erkölcsi és politikai függésbe a monarchia ne jőjjön érdekei érvényesítésére nézve.

Ez helyes és az ettől való megmenekülésre, azt hiszem, a tisztelt bizottság nagyobb áldozatokra is kész. De van a politikai függésnek egy neme, mely sokkal veszélyesebb annál, mint amelyre a tisztelt miniszter úr czélzott, és amelyet a hatvanmilliós hitellel részben elhárítani óhajtott. Ez a politikai függés előáll akkor, midőn oly állapotok teremtetnek, melyek telvék a jövő bonyodalmak magvaival, és midőn a monarchia figyelme és ereje le van kötve, hogy őrködjék és ellensúlyozza egy másik hatalomnak azon állapotok felhasználására irányzott törekvéseit; le van kötve úgy, hogy azt a maga erejéből ellensúlyozni nem képes, és kénytelen lesz a küzdelmet felvenni kedvezőtlenebb, a sikert sokkal veszélyeztetőbb körülmények között, vagy pedig önmaga romlásával megadni magát. Ez, tisztelt bizottság, a politikai függésnek a legveszélyesebb neme. (Úgy van!)

És most, tisztelt bizottság, azon reményem kifejezésével zárom beszédemet, (Halljuk! Halljuk!) hogy valamint nem lehet öröm és megelégedés nélkül fel nem említeni azon irányzatot, melyben külügyi politikánk jelenleg vezettetik, úgy külügyi politikánk — akár vezet sikerre a kongresszus, akár nem — ne feledkezzék meg czélpontjának előttünk ünnepélyesen adott formulázásáról, hanem törekedjék átmeneti, veszélyekkel telt állapot helyett, habár nagy áldozatok és elhatározások árán is, azon másik állapot elérésére, melyet a tartós békének oly állapotaként mutatott fel, mely a jövő bonyodalmak magvait nem hordja magában. (Helyeslés.)

Emellett megszavazom a külügyminiszterium költségvetését. (Élénk helyeslés.)

A BERLINI KONGRESSZUS.

A kongresszus 1878 június 13-ikán ült össze és tárgyalásait július 13-ikán fejezte be. Az elnöklést Bismarck herczeg vitte; az első sorban érdekelt nagyhatalmakat képviselték: Andrássy gróf, Károlyi Alajos gróf berlini és Haymerle báró római nagykövettel; továbbá Beaconsfield lord, Salisbury márkival és Russel lorddal; végül Gorcsakov herczeg Suvalov gróf és Oubril nagykövetekkel. Törökország képviseletében Karatheedory pasa, Mehemed Ali pasa és Sadullah bey vettek részt a kongresszuson.

Június 15-ikén hadügyi kormányunk rendeletére megkezdetett a részleges mozgósítás.

A kongresszus június 28-iki ülésében Salisbury marquis e szavakkal javasolta Bosznia és Herczegovina megszállását:

Ha a hatalmaknak nem sikerül e vidékeken állandó és erős közigazgatást helyreállítani, felelősek lesznek azon szenvedések megújulásáért, melyek Európának élénk részvétét fölkeltették és oly súlyos eseményeknek voltak okai. Ezen tartományok geografikus helyzete nagy politikai jelentőséggel is bír. Ha ezek tetemes része a szomszéd herczegségek hatalmába kerülne, ekkép a szláv államoknak a Balkán-félszigeten átterjedő lánczolata alakulna és ennek katonai ereje a félsziget déli részén

lakó más népfajokat fenyegetné. Nem szenved kétséget, hogy ily alakulás a porta függetlenségét inkább veszélyeztetné, mint bármely más kombináczió. És ezen eredmény mégis nagyon lehetséges azon esetben, ha eme távol eső tartományok védelmének súlyával a porta tovább is terhelve maradna. Nagy veszélyektől lehetne tartani mind ezen tartományokra, mind a portára nézve, ha ez utóbbi folytatná azok megszállását és közigazgatását. A porta tehát nagy bölcseségnek bizonyítékát adná, ha nem terhelné magát többé oly feladattal, mely erejét túlhaladja, és a török birodalomtól aggasztó veszélyeket hárítana el, midőn ezt azon hatalomra bízná, mely azt teljesíteni képes. Ezen indoknál fogva a királyné kormánya az egybegyült hatalmaknak azon javaslatot teszi: határozza el a kongresszus, hogy Boszniát és Herczegovinát az osztrák-magyar monarchia fogja megszállani és adminisztrálni.

Ezután Beaconsfield lord a következő nyilatkozatot tette:

Ha a kongresszus a szóban levő tartományokat azon helyzetben hagyja, melyben jelenleg léteznek, a szláv faj uralma előtérbe fog lépni, oly fajnak uralma, mely mások iránt igazságos lenni kevés hajlammal bír. El kell ismerni, hogy lord Salisbury javaslata nem tétetett Angolország érdeke miatt, hanem az egész Európa békéje tekintetéből. Nincs egy nemzet sem, mely inkább lenne képes, mint az osztrák-magyar birodalom, arra, hogy ezen tartományok okkupácziója által teljesíthesse jelenleg azon nagy kötelességet: fenntartani és biztosítani a rendet, megalapítani jólétét és végleg megerősíteni a portát, nagyobbítván súlyát az európai ügyekben.

A berlini szerződés 25-ik czikke, mely a megszállást kimondja, így szól:

Les provinces de Bosnie et d'Herzégovine seront occupées et administrées par l'Autriche-Hongrie. Le gouvernement d'Autriche-Hongrie ne désirant pas se charger de l'administration du Sandjak de Novibazar qui s'étend, entre la Serbie et le Monténégro, dans la direction sud-est jusqu'au delà de Mitrovitza, l'administration ottomane continuera d'y fonctionner. Néanmoins, afin d'assurer le maintien du nouvel état politique ainsi que la liberté et la sécurité des voies de communication, l'Au-

triche-Hongrie se réserve le droit de tenir garnison et d'avoir des routes militaires et commerciales sur toute l'étendue de cette partie de l'ancien vilayet de Bosnie.

A cet effet, les Gouvernements d'Autriche-Hongrie et de Turquie se réservent de s'entendre sur les détails.

AZ EGYESÜLT ELLENZÉK MEGALAKULÁSA.

A közjogi alapon álló ellenzéki pártok: a jobboldali ellenzék és a független szabadelvű-párt, továbbá a szabadelvű-pártból kilépett ama képviselők, kik más párthoz nem csatlakoztak és Szilágyi Dezsőben látták vezéröket, 1878. április 12-ikén Pest vármegye székházában egyesülésük kimondása végett gyűlést tartottak.

E pártegyesülés előzményeit ismerteti Beksics Gusztáv, »I. Ferencz József és Kora« című munkájában.

Miután szólt Sennyey báró visszavonulásáról, s elmondta, hogy a konzervativek és független szabadelvűek közt mindig nagyobbá váló közeledést Apponyi gróf 1878 április 4-ikén a képviselőházban is jelezte, így folytatja:

A pártonkívüliek csoportja, melyhez Bittóék is nagyon szítottak, a Deák-párt orthodox hagyományait képviselte, teljesen liberális s magasabb felfogás alapján. Simonyi független szabadelvű-pártja inkább balközépi, különösen megyei emlékeket őrzött s a közjogi felfogás által nyerte egyéniségét, melyet azonban most már csak a gazdasági kiegyezésre alkalmazott s amely miatt kilépett a szabadelvű-pártból. A konzervativeknek legalább egy része épp azon ponton volt, hogy szakítson a Sennyey-féle programmal, s így különösen alkalmas volt a régi vezér s a régi eszmék helyett újakat találni. Az egyesülésre való indítvány, Apponyi biztatása mellett, Simonyi pártjából indult ki, s egy ízben való meghiusult tanácskozás után 1878 április végével mégis létrejött. A közös programm megállapítása hosszú vajúdások után úgy történt, hogy az csak nagy általánosságokat érint, míg a részletek tekintetében minden csoport fenntarthajta saját meggyőződését. És a meggyőződések a legélesebb ellentétekben álltak. Ezért mondta Apponyi Albert az egyesülés napján, Szilágyiékra és Simonyiékra cé-

lozva, egyik konzervativ barátjának: Ezek az urak messzebb stáczióra váltottak jegyet, ami azonban minket nem akadályoz abban, hogy a mi állomásunkig ugyanazon a vonaton utazzunk.

Az április 12-iki gyűlésen, mely kimondta a pártok egyesülését, Szontágh Pál (gömöri) elnökölt, a jegyzői tisztet Tomcsányi László vitte.

A párt programmjának felolvasása után sorra nyilatkoztak a vezérférfiak: Simonyi Lajos báró, Szilágyi Dezső, Apponyi Albert gróf.

Simonyi Lajos báró: Nem kompromisszumról van szó, mert ez vagy némely elvek feladását vagy módosítását involválná. Nincs a nyilatkozatban megemlítve a közigazgatás nagy kérdése. Erre nézve ugyanis nemcsak az egyes pártárnyalatok, hanem ezek egyes tagjai között is eltérők a nézetek. De nem akarták egy általános frázissal e kérdést eltakarni. Erre nézve mindenki fenntartja magának meggyőződése teljes szabadságát.

Szilágyi Dezső

Az egyesült ellenzék pártjába azok közül, akik a kormánynyal a kiegyezési javaslatokra nézve nem voltak egyenlő nézeten, már is többen beléptünk. Tettük ezt főleg két okból. Először tettük azért, mert az imént felolvasott pontokban kezdetleges ugyan, de elegendő alapot látunk az együttműködésre, (Helyeslés.) és tettük másodszor azért, mert az a felfogásunk, hogy ebben az országban nemcsak a kormánynak, nemcsak a parlamentnek, hanem az ellenzéknek is megvan a maga alkotmányos kötelessége, (Tetszés.) amely alkotmányos kötelesség alól, hacsak meg nem akarja sérteni kötelességét, ki nem vonhatja magát, és ez alkotmányos kötelesség az, hogy a kormányzat irányában hatályos ellenőrzést és ösztönző elemet alkosson és így megadja a parlamenti kormányzás nélkülözhetlen elemét. (Helyeslés.)

Nagy pártok, tisztelt értekezlet, azon szerencsés helyzetben vannak, hogy a maguk erejéből képesek ezen feladatot teljesíteni. De kis pártok erre nem képesek. Ezért a kis pártokra nézve természeti törvény, az alkotmány szelleméből folyó politikai kötelesség: megkisérteni az egye-

sülést, hogy ezen nagy, az alkotmány szelleméből folyó kötelességnek eleget tehessenek. (Helyeslés.) És ha az ellenzék árnyalatai és pártjai szerencsések voltak valódi alapot találni, ezen alap elől elzárkózni és ezen alapon a lehető egyesülést meg nem alkotni meggyőződésem szerint kötelességsértés lenne. (Élénk helyeslés és tetszés.)

Ez a másik ok, tisztelt értekezlet, mely bennünket a belépésre bírt. Ezen téren mi egyébiránt nem idegenekül találkozunk. Mert az ellenzék árnyalatai már hónapok alatt, anélkül, hogy egyesültek volna, együtt működtek, és ezen együttműködés által tanusított összetartás, az érdekeknek ezen együttműködés alatt tanusított felfogása, az én szememben és talán többek szemében is kezesség a jövőre nézve, és az a meggyőződésem, hogy ez nem maradt az országban sem visszhang nélkül.

Igen tisztelt barátom Simonyi Lajos báró nagyon helyesen emelte ki, hogy azon czélok és elvek, melyekre törekszünk és melyekben egyesülünk, e pontozatokban körvonalozva vannak. De ezenkívül vannak más kérdések is. Van különösen egy főfontosságú kérdés, amelyre nézve Simonyi Lajos báró nyilatkozatához teljesen hozzájárulok. Én úgy értem az egyesülést, hogy az egyesülés reális alapjai e nyilatkozatban le vannak rakva.

SZEGEDI EGYETEM Közgazdaság-tudományi Kar Könyvtára

Amely kérdések e nyilatkozatban nem foglaltatnak, azok tekintetében fennáll reánk nézve azon kötelesség, hogy keressük a nézetek kiegyeztetését (Élénk helyeslés.) az együttlét által megerősödő sympathiák által. (Tetszés.)

És én már magában az egyesülés tényében kezességet látok arra, hogy ezt igen sokban meg fogjuk találni. (Élénk helyeslés.) Amire meg nem találnók, arra nézve fennmarad mindenkinek saját véleményszabadsága, meggyőződésének szabad követése. (Élénk helyeslés.)

Én nem is tartom alaposnak azt, amit ellenünk felhoznak: hogy mert egyes kérdésekre nézve nem tudtunk megegyezni, nincs elegendő alapja az egyesülésnek. Nem tartom pedig azért, mert amely kérdések itt fel vannak sorolva, amely czélok itt ki vannak jelölve, mind gyakorlati, a közel jövőben megoldásra váró feladatai országunknak. (Úgy van!) És mert Magyarországon az utolsó tíz év

alatt nem ismertem és jelenleg sem ismerek egy nagy pártot sem, mely képes lenne minden kérdésre nézve egyöntetű nézetek alapján fennállani. (Igaz! Úgy van!)

És ezek után, igen tisztelt értekezlet, két óhajtással zárom be rövid felszólalásomat. Az egyik az, hogy óhajtom és a magam részéről törekedni fogok, hogy az egyesülésből folyó politikai rokonszenv és politikai barátság köztünk folytonosan erősbödjék, (Élénk helyeslés.) és ezt várom nemcsak azon küzdelmektől, melyeknek neki fogunk indulni, de várom azon mindnyájunk részéről szükségkép tanusítandó kölcsönös méltányosságtól és szívélyességtől, mely nélkül a politikai barátság, a politikai együttműködés alapjait nélkülöznők.

Másik óhajom pedig az, hogy miután mi, amint előttem szólott tisztelt tagtársunk, báró Simonyi Lajos kifejezte, távol fényes, kecsegtető igéretektől, valódi alapokon, komoly czélokra egyesültünk: komoly törekvésünket az ország komoly támogatással viszonozza. Ezen reményben szívesen üdvözlöm az egyesült ellenzék pártjának megalakulását. (Élénk helyeslés és éljenzés.)

Apponyi Albert gróf: Nem könnyen hoztuk meg azon határozatot, hogy a külön zászlót egy közös zászlóval cseréljük fel, amelyen ha nem is látjuk mindazt, ami eddig külön zászlónkon állott, de nem is látunk semmit, ami azzal ellentétben áll. Egyes kérdésekben a nézeteknek teljes egyöntetűségét elérni nem sikerült. Köszönetet mond Simonyi bárónak és Szilágyi Dezsőnek azért, hogy ők e kérdést szóba hozták és előre kijelentették, hogy azon tény, hogy mi e részbeli meggyőződéseinkhez ezentúl is tántoríthatatlanúl ragaszkodni fogunk, nem akadálya az egyesülésnek.

Az elnök ezután a programmot elfogadottnak s az egyesült ellenzék pártját megalakultnak jelentette ki.

*

Az egyesült ellenzék pártjának a megalakulás alkalmával elfogadott programmja csak általánosságban jelzi a párt czéljait és törekvéseit. A Közvélemény, melynek szerkesztője a független

szabadelvű-párthoz tartozó Lukács Béla volt, április 17-iki számában a programm pontjainak bővebb kifejtését tartalmazza.

Bevezetésül ezeket írja :

Az egyesült ellenzék nyilatkozata csak egyes jelszavakban jelzi azon kérdéseket, melyekre nézve az ellenzék megállapodásra jutott. A következőkben, nem ugyan kimerítőleg, de mégis határozott körvonalakban akarjuk jelezni azon irányt, melyet ezen ellenzék követni akar, s mintegy indokolni, kibővíteni azon programmot, mely az egyesült ellenzék április 13-iki nyilatkozatában le van fektetve. Tesszük ezt azon feljegyzések alapján, melyek az ellenzéki árnyalatok egyesülésére kiküldött képviselők értekezletei alapján nem ugyan mint határozatok, de mégis mint oly eszmék, melyek közös érintkezési pontokat és egy akczió alapját és irányát képezik, papírra tétettek, és az április 13-ikán kiadott nyilatkozatnak mintegy alapjául szolgáltak.

Ezen értekezleten a független szabadelvű-pártot Simonyi Lajos báró, Chorin Ferencz, Bánhidy Béla báró, Lukács Béla ; a jobboldali ellenzéket Apponyi Albert gróf, Berchtold László gróf, Bujanovics Sándor ; a pártonkívüli képviselőket Horánszky Nándor, Molnár Antal, Szilágyi Dezső és Kaas Ivor báró képviselték.

Az egyesült vagy mérsékelt ellenzék programmját Szilágyi Dezső tüzetesen kifejtette az általános választások alkalmából mondott programmbeszédében. (L. alantabb.)

Szilágyi Dezső a programm megállapításának előzményeiről s abban a maga részvételéről igazságügyminisztersége idején, 1891 október 17-ikén, a képviselőházban ezeket a kijelentéseket tette :

Midőn az egyesült ellenzék a maga programmját formulázni kívánta, a közigazgatási programm felállítását én vettem magamra, a közgazdaságit pedig tisztelt képviselőtársam Apponyi Albert gróf. Amint a programmot előadtam, a pártban ellenmondásra talált ; sokan helyeselték ; hanem mert voltak elemek, éppen Simonyi Lajos tisztelt képviselőtársam és barátom is, akik azt ellenezték : Chorin Ferencz tisztelt képviselőtársam indítványára ezt a párt tanácskozása napirendjéről levette s én

itt a házban néhány nappal később a saját felelősségemre terjesztettem elő, nem mint a párt programmját, nem mint párthatározatot.

A jobboldali ellenzék április 11-iki üléséből, Berchtold László gróf elnök és Tomcsányi László jegyző aláírásával, nyilatkozatot adott ki, mely e pártnak a közjogi alapon álló pártokkal való egyesüléséről ezeket mondja:

Ma a nemzet legelső érdekei veszélyeztetve vannak; a nemzeti közérzület az ország kormányzatában és törvényhozásában érvényesülni nem tud.... Nem a rendes parlamenti élet ellentétei körül, hanem a nemzeti és alkotmányos élet legmagasabb elvei érdekében kell küzdelmet folytatnunk. És hogy ezt hatályosan folytatnunk lehessen, szükséges, hogy szorosabban egyesüljenek mindazok, kik a veszélyt látják. Ily körülmények közt sem járulhattunk volna ugyan oly egyesüléshez, mely elveinkkel ellenkező törekvéseket tűzött volna ki; de viszont nem tekinthetjük az egyesülés akadályául azt, hogy vannak törekvéseink, melyeket mindeddig egyedül képviseltünk a hazai pártok között. Nézeteink a parlamenti és a közigazgatási reform szükségéről nem változtak; őszintén és nyiltan fogjuk keresni jövőre is ezeknek érvényesülését...

Apponyi Albert gróf a mérsékelt ellenzéki árnyalatok egyesülése alkalmából április 20-ikán nyilt levelet intézett a bobrói kerület választóihoz.

A jobboldali ellenzék — így szól levelében — az 1867-iki közjogi alapon álló többi ellenzéki elemekkel »egyesült ellenzék« neve alatt egy pártba olvadt... E változást nemcsak utólag tettem magamévá, de mint a párt végrehajtó bizottságának tagja, annak egyik előmozdítója, egyik tevékeny tényezője voltam.

Történnek néha egyesülések akként, hogy kiki meggyőződéseiből annyit elfogad, amennyi szükséges, hogy valami egyetértés mesterségesen létrehozassék. A mi egyesülésünk nem így történt, hanem a pártok küldöttjei, megbeszélvén a legéletbevágóbb kérdéseket, konstatálták, miben egyeznek és miben térnek el a nézetek, és ekkor kiderült, hogy a mai pillanat

válságos föladványaira való tekintettel, sokkal több és sokkal fontosabb az, miben egyetértünk, mint az, amiben különböztünk; hogy tehát parlamenti életünk égető szükségének, egy számarányainál fogva is kormányképes, hatályos ellenőrzésre alkalmas, politikai mérséklete által mindenfelé megnyugvást előidéző tömör ellenzék megalakításának mi sem áll útjában... Azon pontokra nézve pedig, melyeknél eltérő felfogások találtattak, mint a közigazgatás alapjainak újjászervezésére nézve, a velünk szövetkező pártok belenyugvása mellett fenntartottuk eddig vallott elveinket és azok érvényesítésének szabadságát...

Erős, mérsékelt, ma már tettre képes ellenzék: erre volt szükség, hogy közéletünket az egymással ellentétes irányú, de egyaránt veszélyes szélsőségek lejtőjén megállíthassuk; egyetlen út volt e czélra képzelhető: az egyesülés. Kérdés csupán az lehetett, lehetséges-e ezen egyesülés? Mihelyt lehetőnek bizonyult, kötelességünkké vált.

*

Sennyey Pál báró megrongált egészségi állapota miatt április 30-ikán lemondott képviselői megbizatásáról. A jobboldali ellenzék tagjaihoz intézett levelében visszavonulásának, kedvezőtlen egészségi állapotán kívül, azt az okát is adja, hogy köztük a szorosabb pártkötelék megszünt. Választóihoz intézett levelében pedig, rámutatva programmja főbb pontjaira, annak okául, hogy törekvései nem részesültek a kivánt támogatásban, azt mondja, hogy az utolsó három év alatt a politikai életben minden felett a kiegyezés és a keleti válság uralkodott.

Sennyey Pál báró ezentúl nem volt többé a képviselőház tagja.

A jobboldali ellenzék tagjai azonban nem csatlakoztak mindannyian az új pártalakuláshoz. Többen, köztük Kállay Béni, a szabadelvű-pártba léptek be.

Megalakulásakor az egyesült ellenzék pártja száztizenöt tagból állt.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS VÉGSŐ NAPJAI.

Általánosan tudva volt, hogy a kormány az országgyűlést megbizatása törvényszerű lejárta előtt fel fogja oszlatni.

1878 június 27-ikén tárgyalta a ház több törvényhatóság feliratát, melyekben hazánk és Románia biztosítása végett, ha kell, fegyveres erő alkalmazását és Angolországgal szövetség kötését kérelmezik.

Helfy e tárgynál szóba hozza a Times közleményét, mely szerint Ausztria-Magyarország a kongresszuson megbízást fog nyerni Bosznia és Herczegovina megszállására. Ha ez megtörténnék, mondja, bizonyos, hogy Oroszország hadüzenete ellenünk nemsokára bekövetkeznék.

Tisza miniszterelnök Helfynek válaszolva ezt a kijelentést tette: Hogy déli határainkon a szláv államok egymással kezet fogva, folytonos lánczolatot képezzenek lábaink körül, ezt Magyarország érdeke sohasem kivánta, amint ő ezt hónapokkal ezelőtt is mondta.

Másnap, június 28-ikán, Helfy a miniszterelnök e nyilatkozata következtében interpellácziót terjesztett elő, melyben kérdi, hogy mivel a miniszterelnök szavaiból aligha lehet egyebet következtetni, mint hogy Bosznia és Herczegovinának haderőnk által való megszállása a kormánynak megállapított szándéka, hajlandó-e a miniszterelnök általános aggodalmat keltett szavait megmagyarázni?

A következő napon, június 29-ikén, tartotta a képviselőház utolsó ülését; június 30-ikán pedig az országgyűlés királyi trónbeszéddel berekesztetett.

*

Június 27-ikén történt a reichsrat elnapolása.

A VÁLASZTÁSOK.

Az új országgyűlés október 17-ikére hivatott össze.

Az általános választások az augusztus 5-ikétől 15-ikéig terjedő időben, az okkupáczió végrehajtása közben folytak le. A választások első napján már ismeretes volt a magláji szerencsétlenség.

A megszállás feladatának katonai végrehajtásáról Beksics már említett munkájában ezt írja:

Bizonyos, hogy mint az új védszervezet próbája, a mozgósítás elég szépen sikerült. Katonailag mégis az előkészítés annyiban el volt hibázva, hogy elkésett. Andrássy közvetlenül a berlini kongresszus után akarta a bevonulást a két tartományba. Hite szerint ekkor tetemesen kevesebb vér- és pénzáldozattal lehetett volna czélt érni. De a katonai hatóságok késlekedtek, eközben pedig a két tartományban szerveződött az ellenállás, föltámadt a muzulmán fanatizmus, s magával ragadta a török seregeknek még egyes részeit is. Ekként lényegesen megváltozott a helyzet, midőn tényleg a bevonulásra került a dolog. Annál kivánatosabb lett volna pedig gyors föllépésünk, mert a helyzetnél fogva lehetetlen volt azt elérni, hogy Törökország az okkupáczió keresztülvitelénél nekünk segédkezet nyujtson.

*

Az egyesült ellenzék május 26-ikán felhivást bocsátott ki, melyben ekképen foglalja össze programmját:

Nemzeti érdekeinknek megfelelő és határozott irányú külpolitika, a káros kiegyezésnek, ha még lehetséges, meggátolása, a magyar állameszme és nemzeti közmívelődés kifejtése, az anyagi érdekek ápolása, az egyensúly helyreállítása, a pénzügyi zsarolások és hivatalos visszaélések ellen pártatlan igazságszolgáltatás, törvénykezési és közigazgatási reformok a kormányzat minden ágában — ezek azon czélok, melyeket az egyesült ellenzék programmjában kitűzött és az ország előtt kihirdetett. Teljesíthetetlen igéreteket e párt nem tett. Népámítással nem fog-

lalkozik, mert sem szószegővé lenni nem akar, sem a hazát zavarokba ejteni szándékában nem lehet.

A választási mozgalomban az éppen befejezett gazdasági kiegyezésen kívül főképpen a külpolitikai kérdések foglalkoztatták az elméket; nemcsak az ellenzéki, hanem a kormánypárti jelöltek nagy része is, egyezően a közhangulattal, az okkupáczió politikája ellen foglalt állást. Szlávy és Somssich kijelentették, hogy visszavonulnak a politikai élettől. A legkiválóbb politikusoknak egész sora nem jutott mandátumhoz. Tisza Kálmán régi kerületében, Debreczenben, Simonyi Ernő ellen kisebbségben maradt. A főváros törvényhatóságának bizottsága és példájára több más törvényhatóság elhatározta, hogy felirattal fordul az országgyűléshez a kormány vád alá helyezése iránt.

Az új országgyűlésen a mérsékelt ellenzék 74 szavazattal, a függetlenségi és a negyvennyolczas párt 72 szavazattal volt képviselve; pártonkívüli volt 26; a szabadelvű-párt többsége az országgyűlés megnyíltával 77 volt.

Szilágyi Dezsőt a budapesti józsefvárosi egyesült ellenzék egyhangulag jelöltjéül kiáltotta ki és Jókai ellenében augusztus 5-ikén 69 szótöbbséggel meg is választotta. Ezenkívül a jász-jákóhalmi kerület is megválasztotta őt, Nagyváradon pedig Szilágyi és Teleszky közt a mérkőzés az első választáson eldöntetlen maradt; mindketten egyenlő számú szavazatot kaptak. Az újabb választáson Teleszky győzött.

Programmbeszédét, melyben a politikai életen uralkodó összes kérdéseket tüzetesen és behatóan tárgyalja s pártja programmját kifejti, a főváros VIII. kerületének választói előtt július 21-ikén tartotta.

Szilágyi Dezső Midőn, uraim, az Önök megtisztelő felhivására a jelöltséget elfogadtam, tudtam, hogy e város polgárságánál nem személyes tulajdonaim voltak a döntők, de bennem a mérsékelt ellenzék egyik tagját óhajtják kijelölni. Ebben a főváros polgársága részéről a nemzeti önérzet erőteljes felébredését üdvözlöm, mely az utolsó három év sor-

vasztó és apathiába taszító politikája után vonakodik az ország ügyeit azon kormány kezében hagyni, mely bizalmára méltatlannak mutatkozott. (Zajos éljenzés.)

E meggyőződést merítettem én és merítették Önök, uraim, a mult országgyűlés folyamata alatt, s bár e helyen most nem szándékom annak menetét részletesen kifejteni, (Halljuk ! Halljuk !) de mivel az ellenzéki árnyalatok keletkezésére annak folyama adott alkalmat, nyilatkoznom kell két nagy kérdésről : a gazdasági rendezés és a keleti bonyodalmak ügyéről. Mindkettőben követett eljárás az, amely miatt a kormány a nemzet bizalmát elvesztette. (Igaz ! Ugy van !)

A kiegyezés.

A gazdasági rendezés kérdése már a multat megelőző országgyűlés folyama alatt lényeges hatással volt a pártviszonyokra, s ama nagy párt, mely a szabadelvű név alatt a mult országgyűlés végén létrejött, e gazdasági kérdésekben nagyrészt egyöntetű nézetekre vergődött. Két érdek volt az, melyet ennél meg akartunk óvni. Az egyik, hogy a monarchia mindkét államának gazdasági fejlődési feltételei megóvassanak ; a másik, hogy mindegyik kincstár megkapja azon jövedelmeket, melyekre természetes joga van. És ha a gazdasági rendezés, amint ezt túlnyomólag óhajtottuk, a közös vámterület alapján jön létre, kívántuk, hogy ezen érdekeknek a vámközösség kikerülhetetlen következményeként jelentkező csorbítása — de csakis ez — kölcsönösen kompenzáltassék.

E nézetekkel egyetértésben voltak a kormány vezérférfiai, s maga annak tényleges alkotója, a jelenlegi miniszterelnök, február 3-iki beszédében, melyben a közjogi ellenzékről lemondott, nyiltan kifejezte, hogy hármas irányban kívánja a vámszövetség reformját a közös vámterület alapján : szabadkereskedelmi irányú vámpolitikát, a fogyasztási adók restitucziójánál szenvedett kár megszüntetését és a fogyasztási adók elszivárgása által szenvedett károsodásunk orvoslását. A bankkérdésre pedig úgy nyilatkozik, hogy minden esetben, minden körülmények között csakis egy valóban független és nemcsak névleg és színleg önálló

magyar bankot tart olyannak, mely az ország érdekeit kielégítheti. (Igaz ! Ugy van !)

1875 márczius 3-ikán, midőn megalakult * az új kormány, kijelölte azon pontokat, melyeket a vámszövetség reformjára nézve szükségesnek tart és melyek keresztülvitelére vállalkozik, és a 8. és 9. pontokban így nyilatkozik : Történjenek meg a fogyasztási adókra nézve a magyar kincstárnak érdekében levő s az igazságnak és méltányosságnak megfelelő intézkedések. A bankügy rendezése pedig eszközöltessék az ország senki által kétségbe nem vont jogainak és érdekeinek megfelelőleg.

1875-ben november 30-ikán, midőn a vámszerződés felmondása iránt a jelenlegi miniszterelnökhöz kérdés intéztetett, két fontos nyilatkozatot tett.** Kijelenté, hogy ha a fogyasztási adók tárgyában a másik alkudozó félnek merevsége miatt Magyarország igényei kielégítést nem nyerhetnének, sajnálkozva bár, de kénytelen leend a külön vámterület alapján a két állam közötti gazdasági viszonyt rendezni. S midőn az iránt kérdeztetett, miért adta beleegyezését a külállamokkal kötött kereskedelmi szerződések felmondásához és ezáltal a Magyarországra kedvező status quo megváltoztatásához, azt felelte : nem volt szabad szem elől téveszteni azt, hogy megvan a lehetősége annak, hogy a jelen egyezkedés folytán Ausztria és Magyarország külön vámterületet fognak alkotni és ez esetre nagy igazságtalanságot követett volna el Ausztrián, hogy az, midőn már külön vámterületet alkot, még egy évig kénytelen legyen tűrni oly szerződéseket, melyeket érdekében levőknek nem tart. (Élénk derültség.)

Azután jött 1876-ban az úgynevezett májusi kiegyezés. A két kormány megegyezett, természetesen az említettektől teljesen eltérő alapokon. (Élénk derültség.)

A közös vámterület fenntartatott ; a szabadkereskedelmi irány védvámossá változott át ; a restituczióra vonatkozó igényeink megorvosoltattak ; a fogyasztási adókra nézve régi károsodásunk megmaradt. (Zajos felkiáltások :

---

* A Wenckheim-kormány bemutatkozása a házban.

** Horánszky Nándor interpellácziójára.

Igaz! Ugy van!) Alkottatott két külön, de mégis összefüggő bankintézet, mely nem az ugyan, amelyet a miniszterelnök minden körülmények között és minden esetben létesítendőnek tartott, de Magyarország hitelügyét a bécsi körök befolyásától a jelenlegi banktörvénynél jobban függetlenítette.

Kérdés tétetett ez alkalommal a nyolczvanmilliós bankadósság ügye iránt, és a miniszterelnök azt felelte, hogy arról említés sem történt, az az egyezkedésnek tárgya sem volt. Csakhamar azonban az osztrák parlamenti körök előtt, különösen a bankügyre nézve, az osztrák kormány eltérőleg nyilatkozott és azoknak értésükre adni látszott, hogy e kikötések, különösen a bankügyre, még módosítást szenvedhetnek, s midőn ez iránt kérdés intéztetett, a miniszterelnök azt felelte, hogy ő azon megállapodások érdemére nézve a monarchia másik államának kormányával érintkezni igen, de alkudozni nem fog. (Zajos derültség.)

S midőn egy, aránylag véve lényegtelen kérdésben, a bankkormányzati tanács összealkotása ügyében, a két kormány megegyezni nem tudott, a jelen kormány lemondott és 1877 február 10-ikén a miniszterelnök a lemondás okairól úgy nyilatkozott, hogy megegyezni nem tudván, kisérletet kellett tennie, nem lehetne-e egy önálló bank létesítését kezébe venni, »azonban oly nagyok voltak a Magyarország jólétén aggódó fejedelem aggályai, hogy azokat nekünk — meglehet, saját gyengeségünk miatt — elhárítani nem sikerült«. Ily körülmények között kötelezve érezte magát lemondását beadni.

Ekkor senki sem vállalkozván kormányra, a jelen kormány az ügyet befejezésig vitte. (Felkiáltások: Fájdalom!)

Az eredmények ismeretesek. A közös vámterület alapján megkötöttünk egy vámszövetséget, amely szakít a szabadkereskedelmi iránnyal, megnehezíti — ha ki nem zárja — a szerződési politikát, Magyarország piaczát még nagyobb mértékben engedi át az osztrák ipar versenymentes kibányászásának, anélkül, hogy azon nagy előny, mely ezen piacz védett átengedésében rejlik, bármi tekintetben kompenzáltatnék vagy csak el is ismertetnék. (Zajos felkiáltások: Igaz! Ugy van!)

A restitucziónál szenvedett károsodásunk meg van orvosolva, de az Ausztriában termelt s nálunk fogyasztott iparczikkek, jelesen a sör és czukor fogyasztási adója továbbra is az osztrák kincstárba vándorol. (Igaz!) Magyarország hitelszükséglete máig sincs függetlenítve az ausztriai pénzkörök döntő befolyásától s az annak kielégítésére rendelt dotáczió az ő nézetük szerint is elégtelen, különösen elégtelen lesz akkor, ha kedvezőbb helyzet és önerőlködésünk folytán iparunk és kereskedésünk e tíz év alatt lendületet vesz. (Zajos, élénk helyeslés.)

Adópolitikánk, a közvetett adókra nézve legalább, le van kötve. Járultunk volna az osztrák-magyar Lloyd-vállalathoz, mely kilencztizedrészben ausztriai érdekeknek szolgál, 700.000 forinttal többel, mint régebben, és hogy mindezen eredményeket élvezhessük, kaptunk éppen annyi kamatnélküli adósságot, mint amennyi kamatnélküli kölcsönt 1875 február 3-iki beszédében a jelenlegi miniszterelnök a bankügy rendezése alkalmából biztos kilátásba helyezett. (Zajos derültség és éljenzés.)

Ez nem elég. Magyarország e vámszövetségben jobban le van kötve, mint volt a monarchia két állama az 1867-iki szerződés szerint. Az öt év utáni felmondási záradék innen kihagyatott, ezenfelül az osztrák-magyar Lloyd-vállalat szubvenczionálása, mely sem természeténél fogva, sem államjogilag a vámszövetségnek alkatrésze nem volt, most annak alkatrészévé van nyilvánítva s vele minden bekövetkezhető rendezés jövőre megnehezítve.

A jövő előkészítése még más szempontból is elhanyagoltatott. Egyik főnehézség úgy a közös vámterület alapján való alkudozásoknál, mint a külön vámterület esetleges felállítása következményeinek megbirálásánál abban állott, hogy Magyarország forgalmára megbízható adatok nem léteztek. A kormány ugyan javaslatai indokolásában egy egész tömegét az adatoknak hozza fel, de midőn azok alapján a rendezési javaslatokat birálni kezdték, kijelentette, hogy azok teljesen megbízhatatlanok, (Élénk derültség.) hogy azokra építeni egyáltalában nem lehet. (Derültség.)

Magyarország főérdeke volt tehát, hogy jövőben ne kényszeríttessünk oly eljárásra, mely a sötétben való ugrás-

hoz hasonlít, (Élénk helyeslés.) hogy ismerjük önnön viszonyainkat és megitélhessük rendszabályaink horderejét. De a kormány az ellenzéknek minden erre irányzott indítványát visszautasította, anélkül, hogy a szükségesnek megfelelő rendszabályt maga hozott volna javaslatba. (Felkiáltások: Igaz! Ugy van!)

Azt kérdhetné az ember: hogyan jutott ünnepélyesen kijelölt programmjától ennyire a miniszterium? (Halljuk! Halljuk!) Talán új, előre nem látott vagy nem láthatott tényezők jöttek közbe, melyek lehetetlenné tették, hogy a vámviszony és a bankügy rendezésének másik alternativájához, melyet mint komoly és aktuális lehetőséget ünnepélyesen felállítottak, folyamodhassunk? Nem úgy van, uraim, és hogy nincs úgy, mutatják saját nyilatkozataik. (Igaz!)

A miniszterelnök még 1877 februárban is a külön bank felállítását lehetőnek, sőt szükségesnek tartotta és mert az el nem fogadtatott, lemondott. (Zajos derültség.) Annál csodálatosabb legközelebbi beszédében tett azon nyilatkozata, melyben kijelenti, hogy a kereskedelmet és ipart azon romlástól, melyet a két különféle pénzjegynek változékony ázsiója reá hozott volna, megóvni határozottan kötelesség volt. (Hosszantartó zajos derültség és viharos taps.) Ha ez így van, akkor kötelességsértés volt tőle 1877 februárban a külön bank felállítását javasolni; (Zajos helyeslés és tetszésnyilatkozatok.) akkor kötelességsértés volt tőle az igazgatótanács összeszerkesztésének kérdését, melyben valódi paritást úgy sem értünk el, erőszakkal a nemzeti önérzet és méltóság kérdésévé felfujni. (Hosszantartó zajos éljenzés és viharos tetszés.)

Nem akarom azzal gyanusítani, hogy azon kettős ok a visszalépésre csak taktika volt, mert ha csakugyan alakul egy új miniszterium és csakugyan megcsinálja a közös bankot, akkor úgy tűnt volna fel a lelépő, mint a nemzeti önérzetnek, mint a külön bank felállításának mártirja; (Élénk, hosszan tartó derültség és zajos tetszésnyilvánítások.) pedig maga mondja most, hogy az azzal járó veszélyeknek a nemzetet kitenni nem volt szabad. (Zajos helyeslés.) Ha pedig, amint bekövetkezett, újra kezébe veszi a kormányt, akkor megcsinálta az aranyhidat azon mester-

kélten nagygyá tett vívmány alakjában, hogy nem valódi, de névleges paritás a két állam polgáraira nézve létezik. (Hosszas, élénk derültség és tetszés.)

A kormány mindig úgy beszélt a külön vámterületről, mint komoly és aktuális lehetőségről; csak midőn javaslatait a házban ajánlotta, akkor hozattak fel az ellen oly érvek, hogy az a gazdasági harcz felidézése, a politikai kapcsolat koczkára tétele lenne a monarchia két állama közt; oly érvek, melyek nemcsak most, de minden időkre kizárják, hogy mint komoly gyanánt számbavétessék és így a közös vámterület alapján méltányos rendezést számunkra biztosítson. (Élénk helyeslés.) A kormány feje, aki még 1875 november 30-ikán, éppen a külön vámterület közvetlen bekövetkezhetése czéljából, oly gyengéd és méltányos gondoskodást tanusított Ausztria iránt, (Élénk derültség.) a külföldi kereskedelmi szerződések felmondásához adott beleegyezése által a vámszerződés tárgyalásakor a külön vámterületre való jogot úgy tekintette, mint egy alvó jogot, melyet szorgalmatosan bepólyázva, (Derültség.) anélkül, hogy most valami hasznát vehetnők, utódainknak át kell szolgáltatni, hogy vegyék majd ők hasznát. Tette ezt egy oly okoskodás kiséretében, mely ha áll: míg a monarchia két állama közt a kapcsolat fennmarad, e jogot mindenkorra hasznavehetetlennek nyilvánította. (Igaz! Ugy van!)

Még két becses vallomást köszönünk a legutóbbi vitáknak. (Halljuk!)

A pénzügyminiszter a 80 milliós adósság tárgyalásakor teljes őszinteséggel két jelentős nyilatkozatot tett. Az egyik az, hogy már kezdettől fogva tudva volt, hogy a 80 milliós adósság elintézésének ügye a gazdasági rendezés mellőzhetlen feltétele volt. Ha ez úgy van, akkor mit tartsunk azon eljárásról, mely 1876 májusban a két kormány közötti befejezett egyezmény eredményeivel megjelent ét a 80 milliós adósság ügyéről úgy nyilatkozik, hogy az még szóba sem hozatott, (Élénk derültség.) és ezáltal azon alapos hitet gerjeszti a nemzetben, hogy e részben terhek elvállalása nem kivántatik. (Zajos derültség és viharos tetszés.)

Másik nyilatkozata abban állott, hogy a kiegyezési tárgyalások kezdetétől fogva egy körülmény volt, mely nyo-

masztólag hatott Magyarország álláspontjának érvényesítésére: ez a 76½ milliós váltóadósság konverziójának kikerülhetetlen szüksége. Ennek nyomása alatt sem az alternativákhoz nyúlni, sem a kifejezett álláspontokhoz ragaszkodni nem lehetett. De ha ez úgy van, akkor miért állítottak fel oly fennenhangzó követeléseket, melyekről tudták, hogy keresztülvitelük csak a másik fél engedékenységétől függ? (Igaz! Ugy van!) Miért mondták a legfontosabbnak a bankkérdést, midőn tudták, hogy annak megoldása oly értelemben, mint ők azt programmjukban felállították, éppen azon körök ellenzésével fog találkozni, amelyek a váltóadósság konverziójára döntő befolyással bírnak? (Igaz! Ugy van! Élénk tetszés.) Miért mondták fel a vámszerződést és indították meg a harczot minden kérdésben egyszerre, a rendezetlen váltóadósság terhével vállukon? (Élénk helyeslés.)

Az a politika, uraim, mely mindkét kérdésben az ország előtt ünnepélyesen alternativákat állít fel, anélkül, hogy azok egyikét komoly lehetőségnek tartaná; az a politika, mely kijelöli a határokat, ameddig az egyik alapon menni lehet, de tudja, hogy ha reá nem állanak, tovább kell mennie; az a politika, mely igazságos követeléseket állít fel és azokhoz szilárdul ragaszkodni igérkezik és hasonlóba vonja bele a törvényhozás tagjait, az egész országot és azután azokat oly körülmények alapján, melyeket kezdettől fogva tudott, megtarthatatlanoknak állítja; az a politika, mely mint óriás beszélt, de mint törpe cselekedett: (Zajos helyeslés és tetszés.) az nem czéljaival, eszközeivel, erejével tisztában levő, öntudatos, a nemzet iránt köteles őszinteséggel viseltető államférfiak eljárása; (Zajos, hosszan tartó helyeslés.) hanem a kapkodás, a kisérlettevés, hogy ne mondjam: a szédelgés politikája volt. (Viharos helyeslések és tetszésnyilvánítások. Hosszan tartó taps és éljenzés.)

Csoda-e, ha az ily kormány iránt önnön pártjában a bizalom folytonosan apadt; ha minden egyes fordulat a pártnak egyes részeit új és új elválásokra kényszerité? Csoda-e, ha az ily kormány kezében az ügyek vezetését hagyni, nyugalommal hagyni még akkor sem lehetne, ha különben egyéb tekintetben kielégítő lett volna vezetése, amint hogy nem volt, (Zajos helyeslés.) amint azt az egyesülési jog tekinteté-

ben való erőszakos eljárása, a gyámügy, a kisebb polgári peres ügyek szabályozásánál felmerült kisérletei, azon hanyagság, melyet az ipar és kereskedelem érdekei emelése ügyében mutatott, elegendőleg bizonyítják. (Zajos helyeslés és tetszés.)

De ennek a politikának megvolt kettős káros erkölcsi hatása. Megrendítette a bizalmat a nemzetben az adott politikai szó komolyságában és sérthetetlenségében, (Zajos helyeslés és felkiáltások: Igaz! Ugy van!) az apathiát, az alkotmányos élet iránti közönyt mozdítá elő és a nemzet egy részét túlzásokba kényszerítette. (Igaz! Ugy van!)

A politikai bizalom a nemes ércz a nép kedélyében: pártok és államférfiak ennek kincseiből élnek; de ki azt értéktelen holmiként elvesztegeti, az ne igényelje magának, hogy e kincses bánya az ő számára nyitva tartassék. (Élénk tetszés és éljenzés.) És ha az események hatása alatt azt az elszomorító tüneményt látjuk, hogy éppen jelesebbjeink közül nem egy a politikai élettől visszavonulni készül, nem ez is egyik káros erkölcsi eredménye-e a mult évek politikájának? (Élénk helyeslés.) Bár én azon a nézeten vagyok, hogy minél inkább hanyagoltattak el a nemzet ügyei, annál óhajtandóbb, hogy éppen a nemzet jelesebb fiai a küzdelmet, a munkát tovább is folytassák. (Tetszés és helyeslés.)

Igazságtalannak tartanám jóakaratukat vagy azt kétségbe vonni, hogy jobb rendezést létrehozni sem akartak · de ily előzmények után politikájuk iránt bizalommal nem viseltetem. (Hosszantartó zajos helyeslés.)

Felhozza a kormány azt, hogy a nemzetet ezen eljárásuk nem kompromittálta, mert aki egyezséget akar kötni, az nem azon kezdi, hogy mindjárt megmondja azt a legkevesebbet, amelylyel beéri, mert akkor azt sem adják meg, amit különben bizonyosan megadtak volna. (Derültség.) Ezt én minden védelem közt a legkevésbbé tartom sikerültnek; mert nem egyes zárt ajtók mögötti alkudozásokról van szó, hanem a nemzet előtt ünnepélyesen felállított programmról, melyet létesíteni szükségesnek tartottak, melynek keresztülvitelére vállalkoztak, és csak csodálattal értesülünk, hogy az, ami így felállíttatott, csak alkudozási fogás, hogy úgy mondjam: furfang volt. (Hosz-

szasan tartó zajos helyeslés és tetszés. Viharos taps és felkiáltások: Éljen Szilágyi!)

Hanem aztán az osztrák államférfiak, úgy látszik, még furfangosabbak voltak. (Perczekig tartó derültség. Élénk felkiáltások: Halljuk! Halljuk!) Nem hitték, hogy az, ami felállíttatott, a vámközösség mellőzhetetlen feltétele, és oly szerencsések voltak, hogy éppen eltalálták, mennyire kell abból reállani. (Élénk derültség és tetszés.)

Képzelhetni, hogy ha ezen nyilatkozat után újra alkudozásra kerülne a dolog, beszélhetne az ily államférfi, tehetne ünnepélyes nyilatkozatokat, azt mondanák: ez nem utolsó szó, ez csak alkudozási fogás lehet. (Élénk helyeslés és derültség.)

De elég ennyit a kiegyezésről.

Még csak két ellenvetésre kivánok megfelelni. (Halljuk! Halljuk!)

Azt mondják, hogy senki ennél jobb kiegyezést nem kötött volna; (Élénk derültség.) hiszen többen megkínáltattak 1877-ben és senki sem vállalkozott a kormányzat elfogadására. (Élénk derültség.) De én ez ellenvetést elfogadhatónak nem tartom, mert 1877 februárban egy teljesen elrontott helyzet, sokkal rosszabb annál, mint amelyben 1875-ben a miniszterium a kérdést kezébe vette, jutott volna utódjának. (Igaz! Ugy van!) 1877 végével, tehát tíz hó mulva, az addigi állapotok törvényes rendezése végét éri; az idő, mint egy sötét labirintból kivezető gyertya, végelfogyáshoz közeledett; a status quo, amennyiben 1875-ben Magyarországra kedvező volt s amennyiben alkalmas lett volna a másik féltől viszonengedmények kieszközlésére, a külföldi kereskedelmi szerződések felmondásával Magyarország hátrányára meg lett változtatva. (Igaz! Ugy van!) Midőn minden érdek provokálva lett, minden kérdés összekapcsoltatott, a magyar kormány által megtett engedmények mint jogos vívmányok tekintettek; midőn minden tényező, melynek befolyása volt, már e kérdésben állást foglalt: akkor senki sem vállalkozhatott arra, hogy ezen műnek rövid idő alatt új alapokon való létrehozását elvállalja. (Élénk helyeslés.)

Egy közbeneső úgynevezett provizórium mellőzhetetlen volt. Oly provizórium, mely előkészítse a végleges megoldást s amely elegendő egy új alapokon felépítendő rendezés előkészítésére, még pedig szétválasztásával a mesterségesen összekötött kérdéseknek. De azt mondják, — és ez a főellenvetés — hogy a gazdasági elválás kikerülhetetlenül gazdasági harczra vitt volna a monarchia két állama között és e gazdasági harcz állami létünk alapjainak megrendülésével járt volna, s ismételtetett ezen ellenvetés oly helyen is, ahol különben e monarchiában úgy az abszolutizmus, mint az összpontosítás behozatalát teljes lehetetlennek tartják.

Már most, uraim, az a kérdés: mit értünk gazdasági harcz alatt? (Halljuk! Halljuk!) Ha azt értjük, hogy a monarchia mindkét állama úgy rendezi önnön gazdasági ügyeit, amint saját érdekei kivánják, tehát önnön gazdasági érdekeit veszi döntő alapul, akkor ez nem gazdasági harcz, hanem természetes állapot, mely a békés megférésre kell hogy vezessen. Ily viszony áll fenn Európa minden művelt állama között, anélkül, hogy az államrendítő harcz és küzdelem volna. De ha azt értik, — és úgy hiszem, ez értelemben veszik a kifejezést — hogy a monarchia két állama nem önnön érdekében való, hanem boszu-politikát és a másik megrontására irányzott gazdasági politikát folytat; ha egyik sem törődve azzal, mennyiben árt vele önmagának, elérendő eredményül csak a másik megrontását tűzi ki: akkor azt állítom, hogy ily politika a mai időben még egészen idegen művelt államok között is lehetetlen, (Helyeslés.) és teljesen lehetetlen oly államok között, melyek állandó politikai kapcsolatban vannak s a történeti szükség által a közös védelemre, közös egyesülésre vannak utalva, (Élénk helyeslés.) melyeknek közös fejedelmök van, közös ügyeik vannak, (Helyeslés.) s melyeknek polgárai a gazdasági élet ezer és ezer, naponkint megújuló vonatkozásaival vannak egymáshoz kapcsolva. (Élénk helyeslés és tetszés.)

Ily harczot egyetlenegy alkotmányos tényező sem engedett volna meg, de nem engedett volna meg az, ami a gazdasági ügyek rendezésénél döntő, a jól felfogott önérdek sem. (Élénk helyeslés és tetszés.) Történtek volna ingerült

nyilatkozatok, talán bűnös kisérletek is, melyeket a magyar kormány részéről tett ily meggondolatlan nyilatkozatok (Élénk helyeslés.) a természetesség, majdnem a legitimitás ürügyével ruháztak volna fel; (Élénk tetszés.) de gazdasági harczot az említett értelemben sem most, sem a jövőben lehetőnek nem tartok. (Élénk helyeslés.)

De azoknál, kik más véleményben vannak, egy dolgot nem tudok érteni. (Halljuk! Halljuk!) Miért nem karolták fel a vámszövetségnek az ellenzék által javasolt azt a pótlását, hogy azon esetre, ha tíz év mulva a közös vámterület alapján az egyezség létre nem jöhetne, melynek létrehozására én a törekvést első sorban mindig irányzandónak tartom, a monarchia két állama biztosítja egymásnak azt, amit kereskedelmi politikájában a legtöbb kedvezményben részesülő országoknak megad?

Ez egyszer-mindenkorra végét veti a gazdasági harcz lehetőségének; lehetővé teszi a megnyugtatást az aggódók számára. Mi indítványoztuk ezt, és éppen azok, kik a gazdasági harcz rémképét felállították, lehetetlenné tették azt, hogy ezen kikötéssel Magyarország a monarchia másik államát megkínálja. (Zajos helyeslés.)

Mi, a mérsékelt ellenzék különböző árnyalatai, különböző mértékben ugyan, de javíthatónak tartottuk a kormány előterjesztéseit, amint hogy ezt a Lloyd-szerződés javaslata bizonyítja, melyből a kormány által javasolt indokolatlan segély-felemelés kitöröltetett. És ha a kormány kezében a nagy parlamenti többség a gyengeség forrásává nem válik; ha a kormány nem azt akarta volna főképen, hogy mindent változatlanul keresztülvigyen, e törekvés egyben-másban czélt is érhetett volna. (Igaz! Ugy van!)

Igy megint előnyben volt a monarchia másik állama, melynek parlamentje önállóan megtette a módosításokat, azután következett egy utólagos alkudozás éppen azon módosítások felett.

Ma már, midőn mindezek törvénynyé váltak, reánk kettős feladat háramol. (Halljuk! Halljuk!) Az egyik az, hogy igyekezzünk a felállított kereteken belül mindazt megtenni, ami gazdasági erősödésünkre vezethet. (Helyeslés.) Nem állítottam én s nem állította senki a mérsékelt

ellenzék köréből, hogy országunk pusztulása meg van pecsételve; de állítom és állítják mások is, hogy megkettőztetett erőre van szükségünk, ha kincstárunknak károsodásait pótolni, gazdasági fejlődésünk feltételeit emelni akarjuk. (Helyeslés. Felkiáltások: Fájdalom, igaz!)

A másik ellenvetés, melyre még felelni kívánok, az, hogy az ellenzék gazdasági programmja kell hogy hagyo mányul megmaradjon mindazok számára, kik a jövő rendezést előkészíteni és létrehozni hivatva lesznek. (Helyeslés.) Az ellenzék fellépése a nemzet öntudatába erősen átvitte ezen eszméket, s ha időközben mindent megteszünk, ami bennünket gazdaságilag és politikailag erősíthet, az annak valósítására vezető küzdelmet majd akkor sikeresebben újra felvehetjük. (Élénk helyeslés.)

A magyar állam megszilárdítása.

Áttérve a jövő országgyűlés feladataira, ki kell emelnem azt, hogy az alkotás nagy művét annak is azon irányban kell folytatnia, amit az ellenzék programmja élén álló czél kifejez: a magyar államot megszilárdítani s a képviseleti kormányforma alatt az alkotmányos szabadságokat kifejteni. A magyar állam megszilárdítása nem elnyomása a más ajkú honpolgároknak, de megtétele mindannak, ami nélkül egy határozott jelleggel bíró erős állam lehetetlen, mely nemcsak megengedi, de meg is kívánja, hogy a nem magyar ajkúak alkotmányos szabadságukban és kulturális fejlődésükben egyiránt előmozdíttassanak. Nem ismerek egységes államot Nyugat-Európában, mely egy határozott jelleget nélkülözhetne; de viszont nem ismerek olyat sem, mely a benne egyesült különféle fajú honpolgároknak kulturai fejlődésére tágabb tért engedne, mint a magyar állam. E célokra való törekvést nem tartom egy párt kizárólagos feladatának, hanem szeretném, hogy ezt, mint hagyományos nemzeti politikát, egyik párt a másiknak, midőn a kormányon felváltja egymást, átszolgáltassa. (Helyeslés.)

Gazdasági politika.

Összes belreformjaink alapjának, amennyiben azok közvetlen foganatosításáról van szó, pénzügyi viszonyainknak kell lennie. (Helyeslés.)

A takarékosságot, de a valódi takarékosságot ernyedetlenül fenn kell tartanunk, és ez nem a közigazgatás költségeinek aprólékos megnyirbálásában áll, hanem a czélok megválasztásában és abban, hogy a szükséges eredményt, de jól és minél olcsóbban érjük el. Ennek alkalmazása mellett azonban kevés kilátásunk lenne nagyobb mértékű és kiadásokat igénylő reformokra, ha főgondunkat arra nem fordítjuk, hogy a nemzeti vagyonosodásnak előmozdítása, amennyiben azt a törvényhozás és igazgatás létesítheti, megtörténjék. (Helyeslés.)

A főteendők a közigazgatás terén fognak fölmerülni. Nem mintha alkotmányunk kiépítése és javítása körében teendőink nem lennének, de mert ma már általánosan ismert igazság, hogy még az alkotmány nagy elvei is csak akkor nyernek életet és foganatot, ha az igazgatási rendszabályok és intézmények azokat megvalósítják. (Élénk helyeslés.)

Reformművünk általános irányára nem hallgathatom el, hogy törekednünk kell mindazon igényeket kielégíteni, melyek kielégítését más művelt államokban a kormányzottak az államtól nyerik. Mi nem szigetelhetjük el magunkat, közállapotainkat nem tarthatjuk alantabb színvonalon, mint a szomszéd művelt nemzetek. A mai időben minden művelt országban többé-kevésbbé analóg szükségek fejlődnek ki, többé-kevésbbé analóg feladatai vannak az államhatalomnak s nekünk sok okunk van reá, hogy országunkat e részben is a művelt országok sorába emeljük. (Élénk helyeslés.)

Nemcsak gazdasági felvirágzásunk függ részben ettől, hogy az idegen tőke vállalkozási kedve megszilárdíttassék, de erre egy más tekintet is ösztönöz. Nagy országok és nemzetek elismertetésök és fennmaradásuk biztosítékát önmaguk erejében bírják ; kisebb népeknek és országoknak ezenfelül törekedniök kell a nemzetek nagy világközösségében a politikai hivatásukba vetett hitet fenntartani, és ezt csak úgy

érhetik el, ha államukban teremtenek oly állapotokat, melyek az európai művelődés jelen igényeinek megfelelnek. (Élénk helyeslés.)

Tanulnunk kell tehát más államoktól. Hogy törvényeink czéljuknak jobban megfeleljenek, azok megalkotásánál ismernünk kell önnön viszonyainkat, jobban mint eddig, s fel kell használnunk mások tapasztalásait, nagyobb mértékben mint eddig történt.

Ne is legyen haladásunk a kapkodó felforgatás műve. Amit alkottunk, várjuk be eredményeit s tapasztalás alapján igyekezzünk megjavítani, nehogy a folytonos kapkodás által az átmeneti állapotok bajait folytonosan érezzük, a megszilárdult állapotok minden előnye nélkül.

Az utolsó évek az anyagi téren való haladásnak nem voltak kedvezők sem nálunk, sem másutt, bár nálunk káros hatásuk nagyobb volt, mert bennünket a szervezés munkájában lepett meg, míg fejlettebb népeknél lassította a haladást és létező értékeket semmisített meg, s ma, midőn törvényhozásunk újra a gazdasági fejlődés emelésére fordítja figyelmét, ma se feledjük el, hogy nem minden az, amit a törvényhozótól várhatunk. Az eredmény főrészben öntevékenységnek s a gazdasági erények kifejtésének lehet következése.

Mezőgazdaságunknak most, midőn a vasuti hálózat terjedése mindennap, különösen a kenyérterményekre, új versenytársakat állít velünk szembe a világpiaczra, törekednie kell termelése mértékét és módját átalakítani. A körülmények intenzivebb mívelésre hajtanak, s ezzel szemben a közigazgatás feladata, hogy előmozdítsa a földhitel nagyobbmértékű alkalmazását és észszerűbb haszonbéri viszonyok előállítását.

Aki ismeri az utolsó harmincz év alatt az európai államok közgazdasági politikáját, annak fel fog tűnni, hogy különösen két nagy tévedés az, amely csaknem általánosan uralkodó volt s amit lassanként észrevesznek és helyrehoznak. Az egyik, hogy egy sajátságos áramlat azon tetszetős frázist hozta forgalomba, hogy az egyedüli figyelmet a legolcsóbb piacz megteremtésére kell fordítani. Elfelejtették azonban, hogy mindenki nemcsak fogyasztó, hanem termelő

is, és midőn koczkára teszik azt, hogy mint termelő állandó piaczot találjon, lehetetlenné teszik, hogy fogyasztó legyen. (Helyeslés.)

A gazdasági politika másik tévedése abban állott, hogy abból indult ki, hogy minden nép bizonyos termelési ágra van hivatva, s így az egyes foglalkozás túlhajtásából származó bajt mesterségesen felidézték. Ma már alig lehet kételkedni azon, hogy a helyes gazdasági politika a termelési ágak összhangzatos fejlesztésében áll és hogy nálunk éppen e miatt a kereskedelem és ipar emelése sürgős feladat; ez általános, ma már mindenütt uralkodó nézet. E czélból első sorban vámpolitikánkban szerződések kötésére kell törekednünk, (Helyeslés.) nemcsak azért, hogy a tarifából azon tételek kiessenek, melyek sem védvámi, sem pénzügyi szempontból nincsenek indokolva, melyek csak azért vétettek fel, hogy a szerződő állam irányában engedményekül adhatók legyenek; hanem azért is, hogy így talán némely védvámos tétel leszállítható lesz, és Magyarország kivitele jobban biztosíttatik.

Azok, amik ma Ausztria és Németország, másrészt Franczia- és Olaszország közt történnek, megint csak azt bizonyítják, hogy szerződési politika nélkül a kereskedelem szabad menete biztosítva nincs.

A másik főteendő a kereskedelem emelésére, hogy vasuti hálózatunk dél, kelet és észak felé a szükséges kapcsolatot megnyerje; hogy az országutak kiegészítése által a meglevő hálózat a belországgal jobb összeköttetésbe jőjjön, és ez utóbbira a közmunkaügy rendezése jelentékeny emeltyű lesz.

De mindez félmunka marad, ha a déli vasút átvétele és az osztrák államvasút monopóliumának megtörése, és pedig az erre szükséges apróbb vonalak kiépítése által, be nem következik.

A legújabb időkig a vám- és a hajózási különbözeti tarifák voltak az államok legerősebb fegyvere a kereskedelmi harczban. Az újabb idő egy új erős fegyvert adott még kezükbe, és ez a vasuti tarifa. De itt is a vezérszerepet hazánkra nézve az osztrák államvasút ragadta magához; a magyar kormány e fegyverrel vajmi gyarlón élt. Pedig

ez az, ami károsítja az országot, különösen a főváros érdekét, melytől a forgalmat rendszeresen eltereli. (Igaz! Úgy van!)

Az ipartörvény reviziója.

Az ipar előmozdítása terén az első, a főfeladat az ipartörvény reviziója.

Midőn 1872-ben az ipartörvény az iparszabadságot törvényesen meghonosította, felbontotta a régi szervezetet, anélkül, hogy az új rendezési elvnek megfelelő újat tett volna helyébe; pedig nem lehet kétkedni azon, hogy az iparnak éppen a szabadság elve mellett bizonyos szervekre van szüksége, melyek az önkormányzat körén belül annak érdekeit szolgálják. Csak körül kell tekintenünk, hogy észrevegyük, hogy halljuk a sok panaszt, melyeket ez állapot ellen emelnek, itt, a magyar ipar gyúpontjában, de mindenütt az országban. Nem halljuk-e, hogy napról-napra szaporodik a kontárok és szédelgők száma, kik a tisztességes iparost keresetében megcsorbítják? (Úgy van! Igaz!)

És kielégítő-e a tanonczok ügye? Nem látjuk-e minden nap, hogy kontárok fogadnak tanonczokat, nem azért, hogy bizonyos mesterségre kitanítsák, hanem azért, hogy olcsóbb munkásokkal dolgozván, bár rossz, de olcsó árút hozhassanak a piaczra. (Zajos helyeslés és tetszés.)

Elkerülhetetlen tehát, hogy egy közeg teremtessék, és pedig az érdeklettekből magukból, az ipari érdekek előmozdítására. Erre igen alkalmas eszköz lenne az ipartársulatokban az iparosokat szorosabb szervezetbe hozni, s az előbbieket jogokkal, különösen a tanonczok kiképzésére való felügyeleti joggal ruházni fel. (Helyeslés.)

Az ipar emelésére szolgálna a kisiparos kiképzéséről való gondoskodás.

Midőn a negyvenes években először fordult a figyelem e feladatra, reáliskolák felállítása által hitték az ügyet előmozdíthatni; de a reáliskola inkább a nagyiparos foglalkozására előkészület, vagy éppen a technikai foglalkozás felé vezet. Már most, uraim, azon egyének száma, kik a nagyiparral foglalkoznak, még oly országban is, mint Poroszország, igen csekély azokhoz képest, akik a kisiparra adják

magukat. Az eddigi iparostanítás láncolatába tehát egy új szemet kell beilleszteni, mely főleg a kisiparos kiképzésére szolgál. Ilyenek a kisebb ipariskolák; ilyenek a tanműhelyek, melyek Belgiumban sikerrel megpróbáltatván, ma már mindenütt, különösen Ausztriában is meghonosíttatnak. (Élénk helyeslés.)

De fel kell használnunk az ipar fejlesztésére minden más eszközt, ami a közös vámterület mellett kezünkben van. Nem volna-e indokolt például, a határainkon létező gyárvállalatokat, különösen oly ágakban, melyeknek nálunk talaja van és még nem léteznek, hosszabb időre biztosított adómentesség által átédesgetni? (Helyeslés.) A kincstár semmit sem vesztene, mert az illető adótárgyak nem létez nek, de nemzetgazdaságilag sokat nyernénk vele, s ha tudtunk áldozatokat hozni más czélok elérésére, ez sem volna indokolatlan, nem volna meddő. (Élénk helyeslés.)

Téves az a tan, mely még a legújabb időben is a kormány részéről hirdettetik: hogy a nagyipar meghonosulása megrontaná a kisipart, mert a kettő közötti ellentét csak az ipar némely ágában van, míg ellenben számos iparágban a nagyipar egyenesen a kisiparra támaszkodik. (Helyeslés.)

A főrendiház reformja.

Engedjék meg, hogy most alkotmányi viszonyaink köréből kettőt emeljek ki, amelyek szabályozása jövő országgyűlésünk feladata lesz. (Halljuk! Halljuk!)

Az egyik főrendiházunk szervezete.

Mióta a rendi alkotmány helyébe nálunk a képviseleti kormány lépett, a nagy államorganumok közül csak egy van, amely megmaradt abban az állapotban, amelyben a negyvennyolczadiki változások találták. Ez az egy a főrendiház. Aki ezen intézménynek azóta való működését figyelemmel kisérte, az csak egy meggyőződésre jöhetett: hogy az jelen szervezetében nem hagyható, hacsak a kétkamara-rendszer előnyeit alkotmányunkban illuzóriusokká tenni nem akarjuk. (Helyeslés.)

A főrendiház reformját én halaszthatatlannak tartom. (Élénk helyeslés.) Fenn akarom tartani a kétkamara-rend-

szert, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy az a törvényhozó testület szervezetének leghelyesebb formája; de hogy valóban politikai súlya legyen a második kamarának, az ma már nem lehet kizárólag az egyházi és világi főrendek gyűlhelye. (Élénk helyeslés.)

Új és más elemeket kell a felsőházba hozni, hogy politikai súlyban és alkotmányos feladatára való képességben növekedjék, és azzá legyen, aminek talán mindnyájan óhajtjuk: letéteményese a független, alkotmányos és dinasztikus érzésnek és egy hagyományos magyar politikának. (Élénk helyeslés.)

De erre a czélra szükséges az is, hogy azon hivatali elem, mely annak eddig tetemes alkatrészét tette; a főispánok abban helyet ne foglaljanak. (Zajos helyeslés és tetszés.)

A főtisztviselői karnak számos tagját ismerem, kik bármely törvényhozásban méltán ülhetnek. De aki azon viszonyt, amelyben a mindenkori kormányzattal állanak, figyelembe veszi s másrészt meggondolja a létező — s ha ez intézmény egyáltalában fennmarad — szükségkép előálló közigazgatási hatáskörüket: az nem kételkedhetik, hogy ily hivatali elem nem ülhet a törvényhozásban, amelynek egyik föladata az államkormány működését ellenőrizni. (Élénk helyeslés.)

Egyesülési és gyülekezési jog.

A másik feladat a szabad egyesülési és gyülekezési jog szabályozása. És ennek szükségére engem a mult országgyűlés tapasztalatai tanítottak, midőn megértük azt, hogy a gyülekezési jog szabadságára fennálló és folytonosan követelt alkotmányos gyakorlat miniszteri rendelettel felfüggesztetett, és megkisérlették ily módon a nemzet száját lepecsételni. (Zajos tetszésnyilatkozatok. Igaz! Úgy van!)

Közigazgatási reform.

A szoros értelemben vett közigazgatás és igazságügy szervezeténél egy feladat az, amelynek megoldása nemcsak nekünk, de Európa minden művelt államának a legtöbb ne-

hézséget okozza, bár az élet azt legsürgősebben igényli, s melyet ennélfogva minden irányban mihamarább meg kell oldanunk. S ez az, hogy az élet apró, de leggyakrabban előkerülő bajaiban, melyekben az állampolgár a hatóságok működését kénytelen igénybe venni, mikép teremtessék egy könnyen hozzáférhető, könnyen működő hivatali szervezet s miképp alapíttassék meg oly eljárás, mely a gyors elintézést biztosítja, egyszerű, lehető költségkimélő formák közt. (Halljuk! Halljuk!)

Én különösen közigazgatási szervezetünkben egy nagy hiányt látok, mely miatt legjobb törvényeink éppen a foganatosítás végső stádiumában megtörnek, és ez az, hogy a legapróbb adminisztrativ egységek: a községek élén nincs oly közeg, mely tekintélylyel és az apró ügyek elintézésére elegendő értelmiséggel rendelkeznék. És én ma sem tudok jobb módot e részben, mint megalkotni éppen e czélból az adminisztrativ községeket. (Helyeslés.)

Két nagy elv az, amely az adminisztrázió újjászervezésére nézve a még mindig nem eléggé tisztult közvéleményben vitatás alatt van: a választás és a kinevezés elve. Elismerem ezeknek fontosságát, de állítom, hogy ezzel a kérdés minden oldala kimerítve nincs. Míg egyrészt ma már nem táplálhatok kételyt az iránt, hogy az adminisztrativ teendők helyes végzése oly tudományos előképzettséget kiván, mely azt egy élet feladatává teszi, másrészt ennek természetes következménye, hogy ezt a pályát biztosítottá kell tenni. (Élénk helyeslés.)

De a közigazgatás szervezetének politikai jelentősége is van, és én részemről sohasem tudnék megnyugvással fogadni oly szervezetet, mely a műveltebb és vagyonos osztályokat az abban való tevékeny részvételből és ellenőrzésből kihagyná. (Helyeslés.) Ha mi a közigazgatás szervezetét valóban fel akarjuk használni a magyar állam erősítésére, amint hogy ezt tennünk kell, akkor ez az érintett osztályok részvétele nélkül el nem érhető, mert bármint forgassuk is a dolgot, a legerősebb alapja a magyar államnak ezen osztályok magyar érzése és a közügyekbe való tevékeny befolyása lesz. (Hosszantartó élénk helyeslés és tetszés.)

Két reformot azonban a jövő országgyűlésnek meg kell valósítania. (Halljuk !) Az egyik az adóügykezelés jelenlegi állapotának átvizsgálása, a másik a miniszteriumoktól függetlenített bíráskodás vitás közigazgatási ügyekben. (Halljuk ! Halljuk !)

Adókezelési bajok.

A legelterjedtebb baj ez országban, mely ellen panasszal mindenütt találkozunk, abban áll, hogy az adók behajtása körül a polgárok illetéktelenül zaklattatnak. (Élénk helyeslés.) Kétszer követeltetik ugyanaz vagy olyasmi, amivel az illető nem tartozik, s még mindig nem értük el, hogy az adózók idejében biztosan tudják, mi a tartozásuk az állam irányában ; (Igaz ! Úgy van !) pedig a legkevesebb, amit az állampolgár megkövetelhet, hogy különben is súlyos terhei egy zavaros és rendetlen kezelés által még súlyosabbakká ne váljanak. (Élénk helyeslés.)

Közigazgatási bíráskodás.

A közigazgatási bíráskodásról szólva, megmondom röviden, miért tartom azt mihamarább rendezendőnek.

Napról-napra hozzuk a törvényeket, melyek a polgárokra új meg új teljesítéseket, új meg új kötelességeket rónak. Ezen törvények a viszonyok szabályozását nem is merítik ki ; sok van kormányrendeleteknek fenntartva. Már most, uraim, a közigazgatási viszonyok terén a törvényszerű, az egyenletes igazgatás biztosítandó annak ellenében, amit adminisztrativ önkénynek nevezünk. Biztosítanunk kell a polgárokat az iránt, hogy más, mint törvényszerű tartozás nem kivántatik tőlük, és sérelmeik a pártkormányzat befolyása alatt orvoslás nélkül nem maradnak. (Élénk helyeslés.)

A főváros érdekei.

És itt van helye, hogy a fővárosról is megemlékezzem. (Halljuk !)

Budapestnek, uraim, Magyarországra nézve kettős jelentősége van : mint főváros és mint egyetlen város hazánk

ban, mely nagyvárosi jelleggel bír. Mint főváros, központja a politikai, a kulturai, a társadalmi életnek; mint nagyváros, főpontja a magyarországi iparnak és kereskedelemnek.

Ezen körülmények indokolják azt, hogy a főváros érdekei nagyrészben egyszersmind országos érdekek s hogy azoknak felkarolása országos szempontokban leli igazolását; (Helyeslés.) de egyszersmind nagyvárosi jellege bizonyos tekintetekre inti a törvényhozást. Nagy városokban keletkeznek és legtöbbször ezekre vonatkoznak az új kor legfontosabb közigazgatási és közgazdasági kérdései. A népesség sűrüsége, a foglalkozások összefüggése egy igen mesterséges és jól működő kormányzati gépezetet követelnek, mert ily viszonyok közt a társadalom, amily nagy élénkséggel és fogékonysággal fogad minden javítást, másrészt oly érzékenyen szenved minden kedvezőtlen befolyás alatt.

Ezért bizonyos tekintetben igazolva van, az egyes törvényhozási intézkedéseknél a főváros viszonyára különös figyelemmel lenni, és országos érdek kivánja meg, hogy megtörténjenek azon intézkedések, amelyek a fővárost a magyar forgalmi hálózat, kereskedelem és hitelügy központjává emelik. És amint megvárhatja és meg is vagyok győződve, hogy várakozásában nem csalódik az ország, hogy a főváros polgárai magyar nemzeti szellemben és áldozatkészségben előljárjanak, másrészt csak természetesnek találom, hogy a főváros érdekei iránt a törvényhozás és a kormányzat rokonszenves felkarolást és figyelmet tanusítson. (Élénk helyeslés és tetszés.)

De még egy pár szorosan vett helyi ügyről is meg kell emlékeznem. Tudom, hogy főleg az apróbb keresetágak nehéz körülmények közt működnek. Sokban, de fájdalom, nem mindenben segíthet ezen a törvényhozás vagy a kormány. Az ipartörvény reformjáról már szólottam. Ezzel egyidejűleg elintézhető lesz a házalási üzlet pontosabb szabályozása is.

Kész vagyok figyelembe venni s lehetőleg támogatni az Iparegyesület kérvényében kifejezett kivánalmakat, s amennyiben a polgárságnak nem a törvényhozás, de a közigazgatás körébe eső egyes igazságos kivánalmainak támogatásom használhatna, én szivesen megteszem a lehetőt. (Tetszés.)

Igazságügyi reformok.

Mielőtt egy más tárgyra áttérnék, engedjék meg, hogy tekintetbe véve már nagyon is igénybevett türelmüket, szóljak az igazságügyi reformokról. (Halljuk!)

Hosszabban szerettem volna ezt tenni, de részint az előbb jelzett ok, részint a miatt, hogy erre nézve az országban a nézetek sok tekintetben megegyeznek, rövidre szabhatom mondandóimat.

Két irányban veszi igénybe a törvényhozás figyelmét az igazságügy rendezése. Ki kell építeni birói szervezetünket, és az eddigi tapasztalásokon okulva, fejleszteni és javítani az ügyvédi és közjegyzői szervezetet.

A birói függetlenséget, melynek a mult országgyűlésen való felfüggesztését azon mértékben és annyi ideig, amint az történt, sem szükségesnek, sem helyesnek nem tartottam, fenn akarom tartani. (Helyeslés.) E függetlenség nemcsak a birói karnak, de még sokkal inkább a társadalomnak van érdekében. (Élénk helyeslés.)

De kimondom azt is, hogy e függetlenség csak úgy van igazolva, ha maga a bíróság szigorú fegyelmet tartva, őrködik a karnak tisztasága és pontos kötelességteljesítése felett.

Nagyobb mértékben, mint eddig, foglalkozhatik a törvényhozás anyagi és alaki jogunk kodifikációjával. Óhajtanám, hogy a rendszeres javaslatok elkészítésére, különösen azok előzetes tüzetes megvizsgálására nagyobb figyelem fordíttassék mint eddig, mert a tapasztalás mutatja másutt is, nálunk is, hogy azon finom és aprólékos munkára, mit a részletes javítások kivánnak, egy nagy testület, minő a törvényhozás, csak bizonyos fokig alkalmas.

Haladni kell azon az úton, hogy a hitel megszilárdítására szükséges törvényeink, amennyiben még hiányoznak, megalkottassanak és hogy a mindennapi forgalom peres és nem peres apró ügyeiben egyszerű és olcsó formák és gyors elintézés legyenek biztosítva, mire a telekkönyvek fokozatos deczentralizációja szintén szükséges. (Helyeslés.)

És most, uraim, bár szerettem volna a vallás- és oktatásügyről szólani, melyre nézve a jövő országgyűlésen

szintén sürgős feladatok várnak, ezúttal azokat mellőzöm. Pártunk más, s talán nálam hivatottabb tagjai e részben, hiszem, kipótolják kényszerű mulasztásomat.

De engedjék meg, hogy mielőtt megválnánk, még két tárgyról megemlékezzem: az egyik a keleti ügy, a másik a mérsékelt ellenzék ellen felhozott kifogások. (Halljuk!)

A keleti kérdés.

Azon ügy, mely három év óta Európát és hazánkat is izgalomban tartá, első nyugvópontját elérte a berlini kongresszus befejezésével. Ma még nem vagyunk ugyan abban a helyzetben, hogy egy valóban európai fontosságú esemény, minő a berlini békeszerződés, jelentősége és hatása felett részletes itéletet mondhatnánk, de már is mondhatunk egyet: hogy azon várakozás, amelyet a külügyminiszter folytonos hivatkozásaival az eredményekre, amelyek világánál kivánta politikáját megitéltetni, gerjesztett, nem teljesült. (Élénk felkiáltások: Úgy van!)

Egyetlenegy lépés volt az, amelyet, mióta a keleti ügy forrongásba jött, mindig emlegettek, s melyet a monarchia mindkét állama mindig ellenzett, ez Bosznia és Herczegovina megszállása.

Egy pontra nézve — ami érdekeink felfogását illeti — a monarchia két államában egyetértés volt, és ez abban állott, hogy területi nagyobbodás kelet felé, foglalási politika sem pénzügyileg, sem politikailag érdekeinkkel meg nem egyezik. És most ott állunk, hogy ezen politikába be vagyunk taszítva, és nagy csalódásban lenne az, aki azt hinné, hogy jelen állásfoglalásunk mellett megmaradhatunk.

A kormány részéről ezen rendszabály indokolására csak egy nyilatkozatunk van: az, melyet a miniszterelnök Debreczenben tartott beszédében tett. Ő, akinek hivatása volt, és elismerem, sokszor sikerrel tette, a külügyi kormányzat tetteit a magyar szemnek tetszetős színben feltüntetni, (Derültség.) úgy indokolja e rendszabályt, hogy Bosznia a panszlavizmus fészke; hogy az, ha a monarchia hadserege meg nem szállja, a panszlavizmusnak napról-napra erősödő gyűlhelye és gyúpontja lett volna, mely elsősorban

minket fenyeget. Azon panszlavizmusé, melynek, szerinte czélja, hogy minden önálló egyes szláv fajok egy nagy olvasztó kemenczében a panszlavizmus nagy tömegévé olvadjanak össze, azután Európa békéjét fenyegessék és más népfajok szabadságát és lételét tegyék kétségessé.

Már most, uraim, ha ez való volna; ha való volna az, hogy ezen tartományok megszállásával az előbb jelzett értelemben vett panszlavizmus fészke került hatalmunkba; ha mi ezzel nemcsak magunkat, hanem, amely ránk nem igen szorult, Európa népei szabadságát és létét védjük, akkor ez a lépés igazolva volna. (Élénk helyeslés.)

De nem így áll a dolog.

Ezek Jákobnak a magyar fülre nézve kedves csengésű szavai, de a tetten, amelynek igazolására felhozatnak, Ézsau keze látszik meg. (Élénk derültség és helyeslés.)

Lássuk csak: megszűnik-e ama népek törekvése az egyesülésre, ha mi közéjük a megszálló hadat éknek verjük? Megszűnik-e Oroszországnak egyetlenegy aspirácziója a a Balkán-félszigetre vagy Konstantinápolyra?

Nem fog-e ezután is, mint eddig, újabb sikerei által megerősödve mindazon népekre hatást gyakorolni? Nem lesz-e Bolgárország az ő befolyása alatt? Nem fog-e ez Ruméliáért, nem fog-e Szerbia és Montenegró továbbterjeszkedésért, úgy mint eddig, hozzá mint természetes protektorához folyamodni? Ha a panszlavizmus veszélye abban van, hogy Oroszország szítogatja e törekvéseket, támaszt igér és nyujt nekik, e népeket törekvései eszközeiül használja s azok hozzá ragaszkodnak és reá vannak utalva: mondhatni-e, hogy amaz okkupáczió által e veszély ellen védve vagyunk? (Hosszantartó zajos helyeslés.)

Aki azt állítja, hogy a panszlavizmus fészkét megszállta s ezzel annak veszélyei ellen monarchiánkat, sőt Európát védi, annak kezét oda kellett volna tennie, ahol a baj forrása, fészke van: az orosz törekvések gyökerére. (Zajos helyeslés.) Én nem mondom, hogy indítsunk háborút; kalandos kivánságokban sohasem telt kedvem; de midőn látom, hogy bizonyos tetteket természetes jellemökből kiforgatnak s nagy vállalkozások és eredmények ál-dicsfényével ruháznak fel, csak azért, hogy a magyar nemzetet

ismét csalódásba ringassák, akkor azt mondom: ne hallgassatok arra, amit Jákob beszél, hanem nézzétek meg, mit művelt Ézsau keze. (Zajos taps és helyeslés.)

De szinte el is felejtem, hogy nekünk nem szabad szólnunk, nekünk, mérsékelt ellenzéknek, nem lehet megtámadnunk e rendszabályt. Igy kivánja azt a miniszterelnök. (Zajos derültség.) Nem szabad pedig azon határozati javaslat miatt, melyet május 14-ikén beadtunk.*

E határozati javaslatban kettő lett mondva. Az, hogy minő politikát tartunk károsnak: az olyat, melynek czélja nem az orosz túlterjeszkedés meggátlása és az európai nemzetközi jogállapot biztosítása, hanem a török birodalom területén való osztozkodás és mely a monarchiát ellentétbe hozza azon hatalmakkal, melyek Oroszország ama kisérletének ellentállanak.

És azután ki van mondva az is, hogy az ily politika kezdeményezésének tekintenők és helytelennek tartanók a török birodalom bármely tartományának ama hatalmasságok ellenére eszközölt megszállását.

Már most azt mondják a kormány részéről: Bosznia megszállását az angol indítványozta, Európa bízta reánk, tehát ama határozati javaslat értelmében helyes.

De ez nem úgy van. (Halljuk!) Én azt mondhatnám: abból, hogy az akkori körülmények közt Boszniának Anglia ellenére való megszállását helytelennek tartottuk, még nem következik, hogy más körülmények közt minden megszállást helyesnek tartunk, amely Nagy-Britannia megegyezésével történik. (Élénk helyeslés.)

De egyet elfelejt a miniszterelnök felemlíteni, ami azon határozati javaslat értelmére vonatkozik. És ez az egy: a körülmények, amelyek között az keletkezett, melyek annak értelmét megadják. (Helyeslés.)

Május 14-ikén még igen kétes volt, vajjon létrejő-e a kongresszus, hogy a san-stefanói szerződésből rögtön nem kél-e ki egy új háború? Oroszország ezen időtájban külön akart egyezkedni a monarchiával is, és hire járt, hogy Bosz-

* A hatvanmilliós hitel fedezetének tárgyalásánál Ürményi által beadott határozati javaslatot érti.

nia van odaigérve, hogy az osztozás fel van ajánlva. Amit mi akkor kifejeztünk, az abban állott, hogy kárhoztassunk minden oly politikát, mely az osztozás terére lép, s ne engedjük, hogy a monarchia elválaszsza politikáját Angolországétól. (Élénk helyeslés.)

És ma, a béke megkötése után; ma, midőn a kormány azt hirdeti, hogy állandó állapotoknak nézünk elé a Balkánfélszigeten, ahol a nyugalom biztosítva van: ma hivatkozik a miniszterelnök arra a határozati javaslatra, amely a kongresszus létrejötte bizonytalanságában, egy kilátásban levő háború előestéjén s azon, egész a döntő körökig nyúló áramlat ellen volt irányozva, mely bennünket az oroszszal való külön egyezkedés felé hajtott. (Hosszantartó zajos helyeslés.)

De hát ha olyan nagy figyelemben tartá ama határozati javaslatot, miért nem ügyelt annak első részére?

Hát az, ami történt, meggátlása az orosz hatalmi túlterjeszkedésnek, biztosítása a jogállapotnak? vagy pedig osztozkodás, még pedig kisszerű, aprólékos osztozkodás, a nyugalomfenntartás szükségének ürügyével felruházva? (Viharos helyeslés.)

Odadobták Romániának az egyetlen államnak érdekét, mely a Balkán-félszigeten monarchiánkra van utalva; odaadták a Dunát; az Új-Bulgáriában az orosz befolyás a mindenható, az lesz a dolog természete szerint Montenegróban és Szerbiában is, és elfoglalnak egy darabot Törökország területéből. (Ugy van! Ugy van!)

Mert hiába mondják, hogy ez csak múló, csak ideiglen tartó megszállás; az okok, melyekből azt a kongresszus Salisburynek javaslatára elfogadta, mutatják, hogy ez csak kendőzés, ez csak álszin, mert a valót bevallani nem merik. (Élénk helyeslés.)

Az a javaslat, melyet Salisbury márki monarchiánk memoranduma alapján tett, három okot hoz fel, amelyből Európa a megszállást szükségesnek látta. Az egyik az, hogy a porta nem képes a rendet és békét ott fenntartani és nincs ereje arra sem, hogy jó közigazgatást létesítsen; a másik, hogy ha tetemes részük a szomszéd fejedelemségek valamelyikének kezébe esnék, a szláv államok oly lánczolata

állna elő, mely csakhamar kiterjedne a Balkán-félszigetre s melyeknek hadereje a más eredetű népeket fenyegetné, melyek a déli vidékeket lakják; a harmadik: a portának több ereje marad megmaradt tartományai biztosítására.

De vajjon, uraim, ezen okok olyanok-e, melyek múlók, vagy olyanok, melyek maradandók lesznek? (Élénk helyeslés.) Vajjon a szláv államok lánczolata csak az első években állhat-e elő? Vajjon a porta tartományainak biztosítása csak bizonyos évekig szükséges-e? Hihető-e az, hogy monarchiánk, ha ott rendet, közigazgatási szervezetet alkotott, utakat épített, békét teremtett, egy fokát a jólétnek létre hozta, hihető-e, hogy akkor ki fog menni és átadja e tartományokat a portának további kormányzatra? Nem lázadnának-e fel ez uralomcsere ellenében nemcsak ezen, de a szomszéd népek is? Nem szegülne-e ellene maga Oroszország? Lehet-e a töröknek visszamenni oda, ahonnan egyszer Európában kiveretett? (Zajos helyeslés.)

Vagy talán amint most fegyverrel kisérjük vissza a boszniai menekülteket, hogy az ottani muzulmán népesség nyakukat el ne vágja: majd akkor fegyverrel fogjuk a törököt visszahozni, hogy aztán őrizzük szomszédai ellenében? (Hosszantartó derültség és éljenzés.)

Már most vizsgáljuk meg, mik ezen rendszabály közelebbi és távolabbi következései? (Halljuk!)

Mi lesz helyzetünk ebben az állásban, szemben az apró államokkal? Helyzetünk az éké, amely egyesülésüket akadályozza; helyzetünk a gáté, amely egy délszláv állam felépítését meggátolja; helyzetünk tehát azon nemzetek aspirácziójának ellensége. De ellensége az orosznak is, mert semmi el nem hitetheti velünk, hogy Oroszország újabb sikerei által megerősödve le fog mondani arról, hogy hatalmát az egész félszigetre kiterjeszsze, ahol természetes szövetségeseit nyeri azokban az államokban, amelyek nagyobbodásra várnak és amelyeket abban mi gátolunk.

Az ily helyzet azután tarthatatlan. Mert vagy ezen ellenséges állást ott kell hagynunk, vagy tovább kell mennünk és fennhatalmunk alá kerítve az elfoglalttal rokon minden népfajt, le egész a görög fajig terjeszkednünk. És akkor kikerültük, igaz, egy nagyobb délszláv államnak

határainkon való alakulását. De mi áron? Nem nő az fel határainkon, mert megalkotjuk önmagunkban. Ez az, ahová az események kérlelhetlenül hajtanak bennünket. De mielőtt ezt elérnők, egy nagy harczot kell kivívnunk azzal, aki hasonló czélra törekszik, azzal, akinek úgyszólván örökébe beavatkozunk: Oroszországgal.

De ez még nem áll magában, mert amely mértékben nő monarchiánk kelet felé, abban a mértékben fognak nyugot felől más államok is kompenzácziókat kérni, s míg erőnk, figyelmünk keleten le lesz kötve, talán kettős harczot kell megvívnunk: egyet itt a terjeszkedésért, egyet nyugaton a konzerválásért.

De mik a következmények belállapotainkra nézve?

Alig egy pár éve, hogy a monarchiában az abszolutizmus végmaradványai elenyésztek a határőrvidék feloszlatása által; most egy új területet nyerünk, melyben e már végkép elenyészettnek hitt regimet újra felépítjük.

Azután megindul idebenn a monarchiában az új belső alakulásokra irányzott vágyakozás és mozgalom, mely, tartok tőle, végeredményében a monarchia jelen alapszerkezete, a dualizmus ellen lesz intézve, s ezzel a viszály új magvát oltottuk be a monarchia testébe. (Élénk helyeslés.)

És örökké csak nem lehet e tartományokat minden államjogi kapcsolaton kívül hagyni.

Egyszer csak le kell hullani a lepelnek és ki kell derülni a valónak. És akkor mi történik vele? A magyar korona ősjogán a magyar államhoz csatoljuk-e s vele belső átalakulásunkat forrongásba hozzuk? Vagy az ausztriai államnak engedjük át? Vagy egy új, a monarchia szerkezetében nem ismert állapotot alkotunk?

Mit mondjak e rendszabály nemzetgazdasági és pénzügyi oldalához?

Ha a konzuli jelentéseket nézem; ha azon csekély forgalmat, azon primitiv állapotokat tekintem, amelyek e tartományokban uralkodnak: csak tömérdek költekezés szükségét látom felmerülni. A bevételek a kiadásokat csak nemzedékek után fogják lassan visszatéríteni, és most van-e bármelyik állama a monarchiának, különösen a magyar állam, abban a helyzetben, hogy ilyen új feladatokkal ter-

helje magát? S a monarchiának melyik állama lesz hajlandó önmagától elvonni a beruházásokat, hogy ily kétes értékű és jövőjű foglalásokra fordítsa? Azzal is hiába áltatjuk magunkat, hogy ezen lépés után erszényünket bezárhatjuk és ama tartományokat önnön jövedelmükre utaljuk. Minden lépésnek megvannak kikerülhetetlen következményei. Ilyen az, hogy nemcsak a foglalási sereg fenntartása, de ott a rendnek behozatala, a tartomány hozzáférhetővé tétele elmaradhatatlan költség. S ki fogja viselni ezeket a költségeket? Ez új viszály tárgya a monarchia két fele közt.

Mindaddig, míg e tartományok csak megszállva vannak, azok államjogi kapcsolatba hozataláról szó nem lehet, s tegyük fel, közös kiadások tárgyát képezik. De mi történik azután, ha lehull a lepel, ha a megszállásból visszakapcsolás lesz? A magyar koronát ősi jogon a királyi eskü értelmében fogja érni ezen szerencse, és annak fejében talán átvétele azon összes adósságoknak, amelyek ezen tartományokra költtettek? Azon helyzetben vagyunk-e, hogy így könnyedén engagirozhatjuk országunk pénzerejét ily vállalatokra? (Zajos helyeslés.)

Bármely oldalról forgassam eszemben e kérdést, én csak káros, csak reánk nézve ártalmas eredményeket látok, s nagy felelősség terheli azt, aki ezen politikai eredmények előidézője volt.

Az az ok, amelyet a miniszterelnök felhozott, nézetem szerint csak ürügy, csak kendőzés. Mi fogja igazolni azt a politikát, amely ide vezetett, a monarchia mindkét államának óhajtása ellenére? mi fogja igazolni azon politikát, amely szabad folyást engedett az eseményeknek és nem hárított el egy veszélyt sem monarchiánkról, amely meg nem volt azelőtt, és belesodort egy oly vállalkozásba, melynek végkimenetelére senki megnyugvással nem tekinthet? (Hosszantartó élénk tetszésnyilatkozatok.)

A jövő országgyűlés feladata lesz, szigorúan számon kérni ezen politika okait, ezen lépés szükségének igazolását. És azután itélni, s ha kell, elitélni. (Zajos helyeslés.) De feladata lesz az is, hogy azt következményeiben, amennyire már lehetséges, enyhítse, s ne engedje, hogy a

monarchia, hogy az ország jóléte és nyugalma egy helytelen terjeszkedési politikának még nagyobb mértékben feláldoztassék. (Helyeslés.)

Az egyesült ellenzék és a függetlenségi párt.

Azon pártra nézve, amelyhez én tartozom, többféle nyilatkozat történt; azt mondták, hogy ennek nincs, csak a függetlenségi pártnak van létjogosultsága. Azt mondták, hogy a negyvennyolczasok egy fogható eszméért küzdenek, ők zászlójukra egy kivihetetlen ugyan, de nemes eszmét tűztek ki, amelyet e hazában ápolni kell. Távol van tőlem, hogy a függetlenségi párt ellen egy szót szóljak. Én jogosultnak tartok minden pártot, mely alkotmányunkon belül a nemzet aspiráczióiban és szükségeiben alappal bír s amely a képviseleti alkotmány működéséhez szükséges.

Már most, ha valaki azt akarja, hogy a kormánypárt örökké uralkodjék, míg önmagában minden egyetértésre képtelenné nem válván, szét fog mállani; ha valaki azt akarja elérni, hogy a kormánypárt uralma a római pretoriánusokéhoz hasonlítson, akik önmagukból választották az imperátort és azután, ha megunták, letették, az imperátorok pedig igyekeztek magukat fenntartani kegyosztogatással és deszpotizmussal; aki azt akarja, hogy csak olyan ellenzék legyen, amely czéljainál fogva, legalább ma, túlzó állásponton áll és így igen kényelmes, mert a kormánypárt uralmát nem fenyegeti és így nyomatékos ellenőrzést nem gyakorolhat, és amely kívánságaiban nem állván a közvetlen valósítás felelőssége alatt, menthetetlenül túlzásba sodortatik, mert hacsak elveit fel nem függeszti, nem veheti át a kormányzást, az igenis azt mondhatja: egy mérsékelt ellenzéknek, mely a kormánypárttal ugyanazon közjogi alapon áll, nincs létjogosultsága. (Élénk tetszésnyilatkozatok.)

De ez aztán annyit jelent, mint a képviseleti alkotmánynak teljes megbénítása; ez annyit jelent, mint kényszerítése a nemzetnek, hogy vagy minden kormányt támogasson, vagy a jelen állapot alapjait megváltoztatni szándékozó ellenzékhez szegődjék; ez annyit jelent, mint lehe-

tetlenné tenni egy hatályos parlamenti ellenőrzést, mert hatályosan ellenőrizni csak oly ellenzék tud, mely a kormányzat átvételének közvetlen felelőssége alatt cselekszik. (Helyeslés.) A kormánypárt erre önmagában nem képes · inkább azt tartja hivatásának, hogy annak hibáira és vissza éléseire fátyolt vessen, mint azt, hogy működését erős ellen őrzés alatt tartsa. (Zajos helyeslés.) Hiszen tapasztaltuk, hogy a szabadelvű-párt még a nemzet szabadságjogait megtámadó miniszteri rendeletet is tudomásul vette. Egy ily állapot kifejti a képviseleti kormány egyik nagy betegségét : az egy-pártiságot, a mindenáron való kormánypártiságot; a szabad és bátor diskussziónak ösztöne és ereje kihal s a kötelességérzet meggyengülésének, a kényelmes belenyugvásnak és a politikai elbátortalanodásnak ad helyet. (Élénk helyeslés és tetszés.)

De ha egy párt jogosultságát merítheti abból, hogy bizalommal a kormány iránt nem viseltetvén, mert tettei arra érdemetlennek mutatták, az ország ügyeire önálló felfogás és eljárás alapján akar befolyni s teljesíteni a képviseleti kormányzat nélkülözhetlen elemének, az ellenzéknek kötelességét : akkor igenis egy oly pártnak, mely a kormánypárttal egyazon közjogi alapon áll, nemcsak jogosultsága van, de szükségességét is csak az tagadhatja, aki Magyarországon nem a képviseleti kormányt, hanem az ellensúly nélküli s így a legkárosabb pártdeszpotizmust, mely a legtöbbször a vezérek deszpotizmusa, (Zajos helyeslés.) akarja meghonosítani. (Zajos tetszés és helyeslés.)

Azt is mondják, hogy ezen párt heterogén elemekből áll.

De elfelejtik, hogy ma már sem nálunk, sem sehol, ahol parlamenti kormány létezik, nincs oly nagyobb párt, melynek összes elemei minden kérdésre egyöntetű nézetekkel · bírnának. Nem is ez a döntő. Hanem a döntő az : képes-e arra a fokára az egyetértésnek és együttműködésnek, mely az ellenzéki feladatok helyes teljesítésére szükséges ? Ha képes, akkor az egyesülés mindig igazolva van, mert csak egyesült erővel lehet feladatainak helyes megoldását remélni. (Élénk helyeslés.) Nagy pártok kivonhatják magukat az egyesülés szüksége alól, de kis pártoknak ez a természeti törvénye : keresni az egyesülést, való alapon, s ha megtalál-

ták, elfogadni; különben a parlamenti élet apró, egyenkint tehetetlen töredékek küzdelmévé válik. (Élénk helyeslés és tetszés.)

De a legsajátosabb, ha ily kifogás a kormánypárt köréből történik. Mert hiszen általánosan ismert tény, hogy éppen a belügyi kérdések legtöbbjére ama pártban egyetértés nem volt, a mult országgyűlés alatt sem s nincs jelenleg sem. (Úgy van! Igaz!)

Hiszen nyiltan, az országgyűlésen hirdették a kiegyezési viták alatt, hogy ha a gazdasági rendezés műve befejeztetett, új pártalakulások elkerülhetetlenek. Mennyi kedvet fognak ehhez mutatni az új országgyűlésen, (Élénk derültség.) nem tudom s csak azt jelentem ki, hogy nem kérdjük a kormánytól vagy más pártiaktól jogosultságunkat. (Zajos helyeslés.)

Tetteinkből itéljenek meg bennünket. (Zajos tetszés és helyeslés.) Ha mi erélylyel és függetlenül, önálló felfogással magasan hordjuk a nemzeti czélok és érdekek zászlaját; ha híven és szigorúan teljesítve az ellenőrzést és azon kötelességünket, hogy a kormányt a nemzet szükségeinek megfelelő rendszabályokra ösztönözzük; ha a pártérdekeket az ország érdekének nem helyezzük fölébe: akkor, de csakis akkor, erről meg vagyok győződve, számíthatunk a nemzet, és hogy Önökről szóljak, a Józsefváros polgárainak támogatására. (Hosszantartó viharos tetszés és éljenzés.)

Ezen irány harczosául vállalkoztam, midőn Önök előtt mint ellenzéki képviselőjelölt megjelentem s midőn támogatásukat ügyünk diadalra juttatására kikérem. (Hosszantartó viharos éljenzés és felkiáltások: Éljen Szilágyi!)

AZ OKKUPÁCZIÓT KÖVETŐ ORSZÁGGYŰLÉS.

SZÉLL KÁLMÁN PÉNZÜGYMINISZTER LEMONDÁSA. A BERLINI SZERZŐDÉS ELŐTERJESZTÉSE. FELIRAT A DELEGÁCZIÓK ELHALASZTÁSA IRÁNT.

Széll Kálmán pénzügyminiszter még az országgyűlés megnyílta előtt, 1878 szeptember 28-ikán, beadta lemondását. Ennek következtében az egész kormány ugyanerre határozta el magát. A kormány lemondását ő felsége elfogadta s ezt a hivatalos lap október 7-iki száma közölte. (Időközben, mindjárt az országgyűlés berekesztése után, Perczel Béla igazságügyminiszter helyét Pauler Tivadar foglalta el).*

A király ezután kihallgatáson fogadta Szlávyt, Mailáthot, Sennyey bárót, Bittót, Simonyi bárót és Ghyczyt.

Az országgyűlés megnyitásakor nem volt végleg kinevezett kormány.

*

Széll Kálmán lemondásának okát általában abban keresték, hogy a pénzügyminiszter azon költségek miatt, melyeket Bosznia és Herczegovina megszállása igénybe vett, veszélyeztetve látta a közel négy évi kormányzata alatt a rendezés útjára terelt pénzügyi helyzetet.

A pénzügyminiszter ebbeli elhatározásának tulajdonképen való oka azonban ezzel így egyszerűen nem fejezhető ki.

Lemondása — amint e kötet szerkesztőjével közli — igenis összefüggött a pénzügyi rendezkedéssel, annyiban, hogy amint a miniszterelnök nyilatkozatában, bár szűkszavúan, de nyiltan ki is fejezte: aggodalommal nézett »a még bekövetkezhető« költségek elé. Másrészt azonban elhatározásának politikai rugói is voltak.

Az anyagi áldozatok okából, melyeket a katonai akczió követelt, a pénzügyminiszter nem gördített adadályokat a már elhatározott és elkerülhetetlenné vált megszállás elé. Az okku-

* Az Auersperg-kormány júliusban szintén beadta lemondását és csak ideiglenesen vitte a kormányzatot.

páczió előtt és végrehajtása közben is sűrün tartattak Bécsben miniszteri tanácskozások, melyeken mindig újabb meg újabb költségeket kértek, s a pénzügyminiszter, belátva a szükséget, egyszer sem tett ellenük kifogást. Ha csupán csak ezekről a pénzbeli áldozatokról lett volna szó, melyek súlyosak voltak ugyan, de melyeket az európai megbízás alapján szerinte is elkerülhetetlen akczió érdekében maga is szükségeseknek itélt: nem határozta volna el magát a visszavonulásra, annál kevésbbé, mert tisztában volt azzal, amint Tisza miniszterelnök beszédében elő is adja: hogy lemondásával általános kormányválságot fog felidézni. De okszerűen azért sem lehet a pénzügyminiszterről feltételezni, hogy a már végrehajtott okkupáczió költségei voltak reá döntő hatással, mert hiszen a katonai akczió egész ideje alatt megtartotta állását, szóba sem hozta lemondási szándékát, amint hogy ennek időpontjául beszédében Tisza miniszterelnök is szeptember közepét jelöli meg. Sarajevó elfoglalása augusztus 19-ikén történt és a pénzügyminiszter még azon túl is helyén maradt.

Elhatározása a lemondásra csak akkor érlelődött meg benne, mikor látta, hogy katonai részről — s itt különösen Filippovich táborszernagyot említi — Bosznia és Herczegovina egyszerű megszállásánál messzebb menő terveket táplálnak, s attól kellett tartania, hogy e tervek végrehajtása újabb komplikácziókat fog támasztani és újabb kiszámíthatatlan és nemcsak az akkori körülmények közt, hanem még később is mindenesetre alig elviselhető terheket fog az országra róni.*

Egyéb jelenségeken kívül az említett czélzatot az is bizonyítja, hogy mikor a katonai feladat már befejezettnek volt tekinthető, a katonaságot a szükségesnél tovább is a megszállott tartományokban tartották, s a végrehajtott megszállási akczió után megismétlődött az, hogy újra meg újra költségeket kértek.

A katonai részről támasztott költségkövetelések oly nagyok voltak, hogy csak többletük is ötszörösen-hatszorosan meghaladta azt az összeget, amelylyel utólag a pénzügyminiszter visszalépése

---

* Filippovich táborszernagy november 18-ikán, a felirati vita folyamán, fölmentetett Bosznia és Herczegovina főparancsnokságától.

után, megelégedtek és mint amennyit a megszállásból eredő terhek kitettek.

Ezek tartoznak a pénzügyminiszter lemondásának az ország anyagi erejével összefüggő okaira.

Lemondásának politikai oka pedig ugyanezen tervekben gyökerezik, mert alaposan fel lehetett tenni, hogy a sokszorosan nagyobb költség mögött messzebb menő katonai terv és akczió szándéka lappangott.

Ennek a kettős terjeszkedési irányzatnak, melynek fennforgása a pénzügyminiszter előtt nem volt kétséges, útját állani, azt meghiusítani, amennyire erre állásának elhagyásával hatni képes volt: volt a pénzügyminiszter lemondásának politikai oka, és bár a nyomatékos marasztásban nem volt hiány, okai alaposságának tudatában ragaszkodott elhatározásához.

Czélját visszalépésével el is érte: az említett tervek nem valósultak meg; az akczió visszaterelődött a maga természetes medrébe: a megszállás végrehajtásának s a megszállott tartományok megtartásának feladatára.

A volt pénzügyminiszter, a hozzá intézett abbeli kérelemre, hogy bocsássa e beszédgyűjtemény rendelkezésére azokat az okiratokat, melyek lemondásának itt előadott motívumaira vonatkoznak és melyekről említést tett, kijelentette, hogy közzétételüket ma még időelőttinek tartja és a diszkréczió szempontját elébe helyezi annak, hogy a maga eljárása valódi okait a kishitűség látszata ellen bizonyítékokkal erősítse. Különben is — úgymond — nem az ő eljárásának, hanem az azon időbeli politikai körülmények és czélok megitélésének szempontjából van e kérdésnek jelentősége.

*

A ház megalakulási teendőinek elvégzése után az október 30-iki ülésben felolvastatott a trónbeszéd, s ennek kapcsán Zsedényi válaszfelirati bizottság kiküldését indítványozta.

A megnyitó trónbeszédnek az a része, melyről a következőkben szó lesz, így hangzik:

A berlini kongresszuson Bosznia és Herczegovina megszállására és kormányzására európai mandátumot fogadtunk el.

Sajnálatunkat kell kifejeznünk a felett, hogy a feladat megoldása békés úton nem volt eszközölhető . . . Hála vitéz hadseregünk legnagyobb elismerést érdemlő magatartásának, a feladat első része ma már befejezettnek tekinthető. Megnyugvásunkra szolgál tudatni Önökkel, addig is, míg külügyminiszterünk meg fogja legközelebb az arra hivatott testületek előtt adhatni a beható felvilágosítást, hogy a jó viszony, melyben az összes hatalmakkal állunk, reménylenünk engedi, hogy a feladat hátralevő része kedvelt népeink áldozatkészségének legnagyobb kimélésével lesz végrehajtható.

Zsedényi után Tisza miniszterelnök nyilatkozott a kormányválságról. Előadta, hogy szeptember közepén a kormány amiatt jutott a válság küszöbére, mert a pénzügyminiszter tudatta vele, hogy tárczáját letenni szándékozik. Az ok, — úgymond — mely a pénzügyminisztert erre indította, az volt, hogy az okkupáczió által okozott és az előreláthatóknál nagyobbaknak bizonyult költségek által a pénzügyi rendezést, melyet oly nagy buzgalommal és szakértelemmel folytatott, megzavarva látja; sőt aggodalommal néz a még bekövetkezhető költségek elé. Én, kinek ő ezen szándékát nyilvánította, nem vontam tagadásba azt, hogy e váratlan költségek Magyarország pénzügyei szempontjából igen sajnosak és hogy azok a rendezés munkáját kétségen kívül nehezíteni fogják. Szükségét éreztem vele együtt annak, hogy óvakodnunk kell, nehogy azok a legszükségesebbeken felül terjedjenek, és ezért egyéni nézetemként úgy nyilatkoztam, hogy illető helyen fejezzük ki határozott nyiltsággal, hogy szükséges ezen költségeket az elkerülhetetlenek korlátai közé szorítani és szükséges magát az elvállalt ideiglenes közigazgatást úgy berendezni, hogy ebből, ha háramolnék is, nagyon csekély teher háramoljék a monarchia két államának pénztárára, és végül, hogy oly módozatokról lesz szükséges gondoskodni, hogy ezáltal azon pénzügyi műveletek, melyekhez a mindnyájunk előtt ismeretes kincstári utalványoknak annak idején való beváltathatása kötve van, meg ne zavartassanak és lehetetlenekké ne tétessenek. Ha — amint hittem — ez irányban támogatásra találunk, akkor, mondám, nézetem szerint kötelességünk lesz, a törvényhozás összejövetelét bevárva, itt az úgyis mindjárt a működésünk elején kínálkozó válaszfelirati vita alkalmával

felfejteni a dolgoknak úgy politikai indokait, mint teljes őszinteséggel elmondani azt, mi ezeknek pénzügyi tekintetben a következése ; jelezni, mily úton hisszük mi, hogy az adott viszonyok közt tovább vezetni lehet és kell az ország ügyeit, és azután a válaszfelirati vita eredményétől tenni függővé azt, hogy parlamentáris értelemben mi legyen tovább a teendő.

Fájdalom, az én igen tisztelt barátomat e tekintetben meggyőznöm nem sikerült, és ő azon meggyőződése mellett maradt, hogy a jelen viszonyok közt a pénzügyi tárczát tovább nem vezetheti.

Ekkor mi többiek azon nézettől* vezéreltettük magunkat, hogy ha oly viszonyok közt, mint a mostaniak, valamely kormánynak nemcsak az általa viselt tárczánál, de egyéniségénél fogva is kiváló tagja kilép : akkor a kormánynak kötelessége módot adni arra, hogy mentől elébb egy más, oly kormány által váltathassék fel, mely teljes egyetértésben az ország ügyeinek vezetését mennél elébb kezeibe vehesse. E nézettől vezéreltetve, nyujtottuk be lemondásunkat... A felség által meghallgatott politikusok pedig egyhangúlag azt a véleményüket nyilvánították, hogy a kormányt véglegesen megalakítani az országgyűlésnek küszöbön álló összeülése előtt csak úgy lesz helyes, hogy előbb a képviselőházban történendők által a helyzet tisztáztassék.

A miniszterelnök után Szilágyi Dezső szólt.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház ! (Halljuk ! Halljuk !) Azon indítványt, melyet Zsedényi Eduárd képviselő úr tett, pártolom arra nézve, hogy egy felirati bizottság küldessék ki, és az ellen sincs semmi ellenvetésem, hogy annak megválasztása már holnapra tűzessék ki napirendre. De engedje meg a tisztelt kormányférfiú, ki a miniszterelnökség ideiglenes vezetésével meg van bízva, hogy ezzel kapcsolatban egy kérelmet, illetőleg egy kérdést intézzek hozzá. (Halljuk !)

Alkotmányunk szerint a külfölddel kötött szerződések az országgyűlésekkel közlendők.

Azon időköz alatt, mely a mult országgyűlés feloszlatását a mostani országgyűlés megnyitásától elválasztja, létrejött a berlini szerződés, melyben monarchiánknak keleten teljesítendő végzetes megbízás adatott.

A tisztelt ideiglenes kormány előtt nem lehet titok az, hogy ezen felirati bizottság a maga tárgyalásaiban és ennek folytán az országgyűlés is a monarchia külügyi politikájával és annak aktusaival foglalkozni fog; hiszen maga a miniszteri válság ezen külügyi politikának folyománya. Nem tartja-e már most kötelességének az országgyűlés elé terjeszteni ezen szerződést, úgy mint a törvények rendelik, hogy az hivatalosan is úgy a felirati bizottság, mint az országgyűlés előtt fennforogjon? Ezt én részemről annál inkább szükségesnek tartom, mert parlamentünknek, úgy mint a monarchia másik parlamentjének e részben való jogai törvényen alapúlnak.

S midőn a parlamentek hivatva vannak éppen azon politikával foglalkozni, melynek egyik főmozzanata a berlini szerződés, akkor, megvallom, menthetetlen mulasztásnak látnám a kormányzat vezetésével ideiglenesen megbizottak részéről, ha ezen előterjesztést megtenni vonakodnának.

Bár azt hiszem, tisztelt ház, hogy azon rövid nyilatkozatra, melyet a kormányzat vezetésével ideiglenesen megbizott miniszterelnök úr (Derültség.) tett, ezen oldalról meg fognak az észrevételek tétetni; de mivel, bár nem e célból, már felszólaltam, néhány észrevételt magam sem hallgathatok el, már azért sem, hogy a válság okainak bővebb magyarázatát nyerjük. Egyik észrevételem az, hogy a volt pénzügyminiszter úr részéről, kinek kilépését mint az egész kabinet leköszönésének egyedüli okát említette a miniszterelnök úr, helyesnek és a parlamenti alkotmány szelleméből folyónak tartanám, ha ő maga is lemondásának okait ezen ház előtt kifejtené. (Helyeslés balfelől.) Ezt annál inkább szükségesnek tartom, mert azon nyilatkozatból, melyet hallottunk, az tűnik ki, hogy a volt miniszterelnök úrnak nem volt lehető a leköszönő pénzügyminisztert a rendes parlamenti forma természetének megfelelő azon eljárásra bírni, hogy az összejövendő parlament elé lépjen és annak eljárásától és magatartásától tegye függővé további magatartását.

Ez volt az, amire a volt miniszterelnök úr a volt pénzügyminiszter urat rábírni igyekezett. Kétségkívül fontos és súlyos okai lehettek a pénzügyminiszternek, hogy

erre rá nem állott s a kabinet sorsában való osztozásra s a közös miniszterium további politikájában való részvételre bírható nem volt. Pedig a háznak érdeke és joga volna megtudni, mik voltak a volt miniszterelnök részéről rendkívülinek kijelentett eljárás okai. A volt pénzügyminiszter úr elhatározása annál súlyosabb volt e tekintetben, mert a kabinet feloszlását vonta maga után, mert maga a volt miniszterelnök sem tartá lehetőnek a kabinet megmaradt részével azt az eljárást követni, melyet a pénzügyminiszternek ajánlott, ő is egyszerre megváltoztatta nézetét, nem maradt helyén és csak mint ideiglenes kormányvezető jött a ház elé önmagát igazolni.

Ez az eljárás anomalikus. Ennek indokai ki nem elégítők, homályosak. És annál inkább okunk van ebben a részben bővebb magyarázatot kívánni, mert komoly oknak kell annak lenni, hogy a volt pénzügyminiszter úr azon eljárási módba, melyet neki a miniszterelnök úr mint egyedül helyest ajánlt, bele nem nyugodott. Valamint még komolyabb oknak kellett lenni, hogy a volt miniszterelnök úr indíttatva érezte magát ezen eljárási mód következtében saját személye részéről is lemondani. Ennélfogva azon nézetben vagyok, hogy erre nézve bővebb felvilágosításokra van szükség, és ezen bővebb felvilágosításokat, azt hiszem, a volt miniszterelnök úr most a maga részéről megadni nem fog vonakodni. (Helyeslés balfelől.)

Tisza miniszterelnök ismételve rámutat arra, hogy a kabinet lemondásának oka csakis az a felfogása volt, ami szerinte a parlamentarizmus szempontjából teljesen helyes: hogy ha a kormány a maga egészében nem állhat meg vagy nem tudja pótolni a kebelében támadt hiányt, kötelessége azonnal, mentül előbb tért engedni annak a kisérletnek, hogy mások foglalhassák el helyét és hogy minél előbb mint konstituált kormány léphessen a törvényhozás elé.

Apponyi Albert gróf: A miniszterelnök nem nyilatkozott Szilágyi Dezső abbeli kérelmére nézve, hogy a berlini szerződés a ház elé terjesztessék oly időben, hogy az a felirati bizottság tanácskozásának egyik szubsztrátuma, nyilatkozásainak egyik alapja legyen.

A ház ezután elhatározta, hogy a másnap tartandó ülésben fogja megválasztani a válaszfelirati bizottságot.

A reá következő napon, október 31-ikén a miniszterelnöknek a delegácziók összehívásáról szóló átirata volt napirendre kitűzve. A delegácziók november 7-ikére hivattak össze.

Madarász József indítványozza, hogy az átirat tárgyalása halasztassék el akkorra, mikor a ház válaszfeliratát fölterjesztette és végleges kormány alakul. Szükséges ez azért is, — mondja — mert a királyi megnyitó beszédből látjuk, hogy ami az alkotmány szerint csakis a képviselőház elé való tárgyalás, az a delegáczió elé tartozónak van mondva.

Tisza miniszterelnök: A trónbeszéd azzal, hogy külügyi kérdést hoz szóba, nem hogy elkerültetni akarná az országgyűlésen ez ügyek tárgyalását, hanem mintegy felhí arra, hogy a válaszfeliratban ezekre nézve a háznak nyilatkoznia lehessen. A fejedelemnek alkotmányszerű joga a delegácziók összejövetelének napját kitűzni, és a képviselőház nem térhet ki a választás elől. De nem is rendkívüli dolog az, hogy a válaszfelirat elkészülte előtt történik a delegácziók összehívása; így történt 1872-ben és 1875-ben is.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk!) Abban kétségkívül igazat kell adni a miniszterelnök úrnak, hogy a királyi jogok közé tartozván a delegáczió helyének és összegyűlte időpontjának meghatározása, s az országgyűlésnek az alkotmány által megszabott kötelessége lévén ezen királyi meghagyás értelmében a választásokat teljesíteni: nem volna helyes semmi olynemű intézkedés, amely a királyi jognak ezen gyakorlatát és az országgyűlés ezen kötelességének teljesítését kijátszaná vagy annak megkerülésére vezetne. Ebben igazat adok neki, s azt hiszem, e házban talán mindenki igazat fog adni. De én úgy fogom fel azon indítványt, hogy annak czélja nem is az. És megvallom, fontos okokat látok fennforogni arra, hogy míg azon indítvány szószerinti szerkesztéséhez az általam előadott okokból is nem járulhatok, nem fogadhatom el a jelen viszonyok közt azon indítványt sem, melyet a miniszterelnök

úr előterjesztett és amely abban összpontosul, hogy a ház szombati ülésében a királyi leirat értelmében a választásokat teljesítse.

Kérem a tisztelt házat, méltóztassék álláspontomat ebben a részben jól megitélni. (Halljuk!) Én el vagyok tökélve s kötelességünknek tartom a királyi felhivásnak engedelmeskedni. De az engedelmeskedés és megtagadás közt még van egy más út, amely utat én a jelen körülmények között egyedül tartok helyesnek, és ez az út az, hogy az általunk előadandó okokból ő felsége kéressék meg, hogy ha ezen okok elegendő súlyosaknak mutatkoznak, a delegáczió megnyitását elhalasztani méltóztassék, (Helyeslés a baloldalon.) elhalasztani azon időre, amíg azon fölirat, melyet a királyi trónbeszédre e ház adni készül, ő felsége színe elé fog jutni és ő felségének elhatározásainál tekintetbe vehető lesz.

Ez az eljárás az, melyet — meg vagyok győződve — a miniszterelnök úr is teljesen alkotmányszerűnek tart, amely a háznak jogai közé tartozik, s éppen csak az a kérdés: ha vajjon a jelen viszonyok között ezen lépést megtenni helyes-e vagy sem?

Rendes viszonyok között, tisztelt ház, azon nézeten volnék, hogy a miniszterelnök úr indítványát habozás nélkül teljesítenünk kell, s ha oly viszonyok forognának fenn, aminők közt azon előzetes esetek történtek, melyekre a miniszterelnök úr hivatkozott, azt hiszem, e házban egyetlen egy szó sem emelkedett volna, mely a delegáczió tagjainak szombaton való megválasztását helytelennek tartaná. Ha volna állandó kormányunk, mely azon súlyos helyzetben, melyben az ország van, határozott politikával bírna; ha ezen állandó kormányt egy nézeteiben kifejlett és vele egyetértésben levő többség támogatná; ha a delegációkra — hogy úgy mondjam — nem várakoznék más teendő, mint azok, melyek a közös ügyek rendes igazgatása körében felmerülnek; ha külügyi politikánknak eddigi eredményei az országban a legszélesebb körökben elégületlenséget és a jövő irányra nézve nyugtalanságot nem gerjesztettek volna: akkor igenis azt mondanám, hogy azon preczedensek, melyekre a tisztelt miniszter-

elnök úr hivatkozott, analogont képeznek a mai helyzethez. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

De hogyan állunk mindezen viszonyokra nézve? Éppen ellenkezője áll ezeknek. Nekünk nincs állandó kormányunk; a kormánynak csak ideiglenes vezetői vannak, oly ideiglenes vezetői, kik azokra, amik jelenleg a közös ügyek körében és a külpolitikában történnek, jogos befolyást alkotmányunk szerint nem is gyakorolhatnak, különösen annak jövő irányára nézve. (Igaz! a baloldalon.) S azonfelül nincs egyáltalán oly többség, mely a helyzetre és ezen helyzetből való kibontakozási módokra nézve, amelyek ezen országgyűlésnek legégetőbb feladatát teszik, s amelyek nyughatatlanságban, várakozásban tartják az országot, mondom, nincs oly többség, mely erre nézve határozott nézetekkel, még kevésbbé egy állandó kormánynyal való egyetértéssel bírna. S midőn ez nincs, s midőn külpolitikánknak eddig követett iránya és eredményei, melyeknek keserű gyümölcseit most már ízlelni kezdi az ország, a legszélesebb körökben nyugtalanságot gerjesztenek; midőn annak jövendőben követendő iránya iránt semmi felvilágosítással nem bírunk, s még kormány sincsen, mely ezen irányt képviselhetné és tolmácsolhatná a ház előtt, mely ezen irányra jogos és alkotmányos befolyást gyakorolhatna: akkor azt állítom, hogy ezen ház, ezen ország ügyei rendkívüli állapotban vannak és ezen rendkívüli állapot szükségessé teszi azt, hogy ő felségét kérjük meg, engedje meg, hogy saját ügyeink, saját létünk, fennmaradásunk felett az első szó minket illessen, ne pedig az országgyűlés egy választott bizottságát. (Élénk helyeslés és tetszés balfelől.)

Tulajdonkép, tisztelt ház, miért jutottunk ezen ideiglenes állapotba; miért vagyunk arra kárhoztatva, hogy válságos körülmények közt válságos feladatok, saját kormányának direktivája és tájékozása nélkül, vezettessenek a képviselőház elébe? Miért jutottunk mi oda, hogy midőn a parlamenti kormány természetének megfelelő irányadást és felelősséget a lehető legnyomatékosabban kellene itt érvényesíteni, akkor a kormánynak ideiglenes vezetőivel állunk szemben s ezen ideiglenes vezetés alatt ajánlta-

tik az, hogy mielőtt az országgyűlés a helyzetet diszkuczialná, hagyjuk megtörténni, hogy országunk érdekeire és jövőjére kiható fontos lépések a közösügyi bizottságban megtétessenek, azon biztosíték nélkül, amelyet állandó felelős kormányban és ez állandó felelős kormányt ellenőrzése alatt tartó fölvilágosított többségben és abban bírunk, hogy e kormány ama lépések következményeire tervvel bír, s ezen terv a többség támogatását bírja? (Élénk helyeslés balfelől.)

Mi ennek az oka? Ennek oka abban rejlik, mert tulajdonképpen külpolitikánk sem pénzügyi, sem politikai eredményéhez a jelenlegi külügyminiszter nem kapott pénzügyminisztert. Aki eddig Magyarország pénzügyeit vezette, az ott hagyta ez állást és készebb volt a parlamenti szokásokkal nem egészen megegyeztethető eljárást követni, mintsem beleegyezni abba, hogy ezen politika eredményeivel a ház előtt megjelenjen s azt tovább vinni segítsen. (Helyeslés a baloldalon.)

De mert a külügyminiszter nem kapott pénzügyminisztert ezen politika folytatására, ma már e külpolitika és ennek eredményei, pénzügyi és politikai következései miatt nincs kormányunk, nincs direktivánk, nincs tájékozásunk. És mily teendők várnak erre a delegáczióra? Ez a delegáczió nemcsak, hogy úgy mondjam, rendes foglalkozását fogja végezni, nemcsak a közös ügyek rendes viteléből felmerülő ügyekkel fog foglalkozni; e delegáczió hivatva lesz arra, hogy azon külpolitikának a multban követett iránya és eredményei fölött itéletet mondjon, jövő irányára befolyást gyakoroljon, azon külpolitika eredményei fölött, mely bennünket a parlamenti kormány rendes állapotától megfosztott és melyre nézve nem vállalkozott kormány, mely megjelenjen az országgyűlés előtt, hogy annak szószólója legyen, annak jövő irányára, a kibontakozásra azon helyzetből, melybe vitte, a ház előtt a felelősséget elvállalja.

Ennek a delegácziónak kell majd határoznia oly közös költségvetés fölött, melyben a közösügyek vitelének nemcsak rendes költségei foglaltatnak, de melylyel indemnitit kérnek, és indemnitivel politikai helyeslést mindazokra, amik

két országgyűlés közt, egyiknek eloszlatása után, a másiknak összejötte előtt történtek, és amely közös költségvetés számokban mutatja fel és jövőre is felmutatja azon eredményeket, melyek elől a pénzügyminiszter székét elhagyta. Nekünk pedig fedeznünk kell azon közös költségeket, melyeket a delegáczió rendes vagy rendkívüli czímen szavaz meg. És van itt miniszterium, amely ezen fedezetre tervvel, amely ezen tervhez többséggel, amely eszmével bír kibontakozni ebből a helyzetből? (Úgy van! Élénk helyeslés balfelől.)

Hát tűrjük, hát hagyjuk azt, hogy odafenn — tulajdonképp nem odafenn, hanem a delegáczió körében — egy magyar kormány, egy magyar országgyűlés törvényes befolyása nélkül vettessék meg pénzügyi és politikai alapja egy oly állapotnak, amely a bevégzett tények hatalmával lépvén elénk, az országgyűlésnek nem marad más választása, mint vagy meghajolni a bevégzett tények előtt, vagy az összeütközések beláthatatlan sorába bonyolódni, amely ránk nézve végzetes lehet? (Úgy van! balfelől.)

Ily körülmények között, midőn a delegációkra ez a feladat vár; midőn nincs pénzügyminiszter, aki azok fedezeteért és következményeért, amiket a delegációktól kérni fognak, itt a felelősséget elvállalja és a fedezetet javasolja; midőn nem lehet kabinetet kapni társul azon politikához, amelyet a külügyekre nézve a mostani külügyminiszter visz — mert ha lehetne kabinetet kapni, a trónbeszéd nem czélzott volna rendkívüli viszonyokra, melyek nem engedik meg, hogy más mint csak ideiglenes vezetők előttünk megjelenjenek; midőn, mondom, ily rendkívüli körülmények között vagyunk: akkor mit jelent, tisztelt ház, azon indítvány, melyet az ideiglenes miniszterelnök úr tett?

Jelenti először azt, hogy most, midőn leglényegesebb érdekeinkről, midőn azon helyzetből való kibontakozásokról van szó, amely fennállásunkat, amely mondhatom, állami létünket is fenyegeti: az országgyűlés vonúljon vissza második sorba és első sorban engedje a delegációkat cselekedni; engedje a bevégzett tényeket megszaporítani, hogy azzal szemben azután a bevégzett tényeknek megszaporí-

tása folytán a kényszerhelyzet még nagyobb legyen. (Helyeslés a baloldalon.)

Jelenti másodszor azt, hogy épp azon rendkívüli körülmények folytán, amelyeket kiemeltem, nem vagyunk abban a helyzetben, hogy oly delegácziót választhassunk, amely delegáczió alkotmányunk szelleme szerint kell hogy létezzék, amely delegáczióban alkotmányunk szerint kell hogy biztosítékot találjunk. És kérem a tisztelt házat, hogy e tekintetben ne méltóztassék félreérteni.

A mi alkotmányunk határozatai szerint a delegácziók nem önálló organumai a monarchiának, nincsenek önálló jogokkal felruházva, hanem a monarchia mindenik állama parlamentjeinek képviselői, és nem a maguk jogait gyakorolják, hanem ezen parlamentek által átruházott jogokat mint képviselők gyakorolják, és hatáskörük megszabására a korona és a delegácziók beleegyezése nem elégséges, mert hatáskörük megszabása, amennyiben megállapítva nem volna, a két állam törvényhozását illeti. (Úgy van! balfelől.)

Ha tehát a delegácziók nem önálló jogon léteznek ott, mint a monarchia organumai, hanem képviselői a két ország parlamentjeinek, akkor ezen jogállásukból, de még inkább az alkotmány szelleméből következik az, hogy a reájuk átruházott és képviseleti módon gyakorlandó hatáskörben úgy kell eljárniok, hogy eljárásuk az őket kiküldött parlamentek irányával nagyban megegyezzék és harmóniában legyen. (Helyeslés a baloldalon.)

Már most, tisztelt ház, ha ily rendkívüli körülmények közt választja a delegácziót egy oly többség, amelynek határozott nézetei nem fejlődtek ki, melynek határozott politikája nincs; amely parlamentáris kormányforma alatt a mellőzhetlen vezetést, egy állandó és bizalmát bíró kormány biztosítékát nélkülözi, kérdem: vajjon ezen delegáczió nyugalommal vállalkozhatik-e arra, hogy oly határozatokhoz járuljon, amelyek országunk állapotaira oly mély hatással bírhatnak? Vajjon várhatni-e, hogy oly határozatokban el fogja találni a harmóniát a magyar parlament irányával? Vagy ha a delegácziónak iránya netalán eltérne attól, a mely később a felirati vita alatt kifejlő-

dik a magyar parlamentben: vajjon ezt a politikai összeütközést könnyelműen előidézzük-e? Vajjon akkor azt állítsuk-e, hogy hajoljon meg a magyar parlament olyan általa megnyugvással nem fogadott irány előtt, a melyben a delegácziók mentek, vagy állítson-e helyette más irányt, amely a politikai összeütközést a monarchia alkotmányos tényezői közt meg fogja teremteni? (Helyeslés a baloldalon. Igaz! Úgy van!)

Azért állítom én azt, hogy midőn a parlamenti kormányt nélkülözzük; midőn új országgyűlésben vagyunk, a melynek kebelében még ezen életbevágó kérdésekre nézve nézetek nem fejlődtek: a parlament vitájának, melynek különben törvényben biztosított befolyása van a külügyek irányára, meg kell előznie a delegácziókat, mert csak így lehető, hogy a delegácziók — nem hogy utasításokat kapjanak, mert azokat adni nem akarunk — az alkotmányunk szelleme által kijelölt állást elfoglalhassák, amely abban áll, hogy ezek a reájuk ruházott hatáskörben mint képviselők azon általános irányban mozogjanak, amely nagy kérdésekre nézve az őket kiküldő parlamentben kifejlődött. (Élénk helyeslés a baloldalon. Igaz! Úgy van!)

Ez az első ok, amely miatt azt tartom, hogy ezen viszony miatt nem lehet elfogadni a tisztelt miniszterelnök indítványát. De van még egy második és egy harmadik ok is.

A második ok abban áll, hogy törvényeink szerint az egyik alkotmányszerű biztosíték a külügyek vitelére, különösen abban a tekintetben, hogy a monarchia egyik államának érdekeivel is homlokegyenest ellenkező politika ne folytattathassék: hogy a külügyi politika viteléhez a monarchia két állama kormányának megegyezése és befolyása szükséges, és a kormánynak ezen befolyását a külügyi politika irányára szükségszerüleg kiséri az illető parlamentnek befolyása is. Mert kormányt semmi általános befolyás meg nem illethet, amely nem egyszersmind azé a parlamenté is, és a kormány ezen befolyását helyesen csak úgy gyakorolja, ha azt e parlamenti többség értelmében érvényesíti.

Már most, tisztelt ház, mi nélkülözzük ezen biztosítékát annak, hogy a külügyek vitele oly kormány befolyása alatt történik, amely annak következményei iránt számot vetett

magával, amely a következmények viselésére tervvel bír és ezen tervhez a parlamenti többség beleegyezését és ezáltal az országnak gyanítható beleegyezését megnyerte. Míg nekünk ez alkotmányos biztosítékunk nincs, és ha a delegácziókat tájékozás nélkül hagyjuk arra nézve, mi lehet Magyarország jogos organuma és ezáltal a Magyarország által elfogadott helyes politikai irány: tartok attól, hogy éppen ezen legfontosabb kérdésekre nézve részint felmentés adatik, részint alkotmányos ellenőrzés gyakoroltathatik, részint azok bizonyos irányba tereltetnek, éppen akkor, mikor a magyar országgyűlés alkotmányában biztosított befolyását egyik úton sem gyakorolhatja. (Élénk helyeslés a baloldalon. Igaz! Úgy van!)

És engedjék meg nekem, hogy ehhez még egy harmadik tekintetet is fűzzek. Ez abban áll, hogy — én nem állítom ugyan határozottan, csak homályos benyomásokról beszélhetek, de ezen háznak igen számos tagja van, akik ugyanazon benyomás alatt állanak — úgy a trónbeszédnek tartalma, mint azon királyi leiratoké, melyeket éppen az imént hallottunk, arra látszanak mutatni, hogy ő felségének különböző és nem ideiglenes kormányait (Derültség.) azon nézet vezeti, mintha a berlini szerződésben átvállalt és csak egyik felében teljesített feladat további keresztülvitelére nézve az előterjesztések csak a delegácziók elé tartoznának.

Én nem mondom, hogy ez nézete az ideiglenes kormánynak; ámbár megvallom, hogy nézetének nem tulajdonítok oly jelentőséget, mint tulajdonítanék akkor, ha állandó minőségben ülne itt; de minden jelenség erre mutat. Nézzük, tisztelt ház, hova visz ezen felfogás.

Nem tekintve azt, helyes-e azon mandátum vagy nem, végre kell-e azt egészen hajtani vagy nem, de felteszem a közös külügyi kormányzatról, hogy ő, amit maga kért és elvállalt, végre is akarja hajtani. Felteszem azt is, hogy mindazon intézkedéseket fogja a monarchia két államának organumaitól, tehát a delegácziótól is kérni, amely intézkedések szükségesek a foganatosításra. Már most, tisztelt ház, én azon nézetben vagyok és azt hiszem, hogy igen sokan vannak e házban azon nézetben, sőt többet mondok: nem mondottam le azon reményről, hogy

a ház többsége is ily véleményen lesz, hogy mindazon intézkedésekre, melyek a mandátum második részének teljesítésére szükségesek, a delegációk jogköre nem terjed ki. (Úgy van! balfelől.) Ez egy felfogás, melynek tisztáztatnia kell. De már most mi történik, ha mindezen javaslatok a delegációk elé fognak terjesztetni? Mi fog történni, ha ezek érdemleges tárgyalásába — éppen mert a delegációknak a kormány direktiváját, az országgyűlés irányának ismeretét nélkülözniök kell — belebocsátkoznak? Akkor esetleg történni fog két eset: vagy a bevégzett tények előtt meghajol a monarchia két államának törvényhozása, és ez volna a legsajnosabb, mert a legsajnosabb volna, ha alkotmányunk világos rendelete ellenére, amely kizárja azt, hogy a delegáczió a koronával egyesülten önnön hatáskörét csak egy hajszállal is kiszélesíthesse, habár oly ügyekre is, amelyek természetüknél fogva legczélszerűbben közösen intéztethetnek el, de a közösek közt világosan felsorolva nincsenek; mondom, ha alkotmányunk ezen világos rendelete ellenére megalkottatnék azon veszedelmes preczedens, hogy a delegáczió akár analogia, akár okoskodás útján hatáskörét önnönmaga szélesbítené. (Úgy van! balfelől.) Ha pedig az országgyűlés ebbe bele nem nyugodnék: akkor előállna a jogi összeütközéseknek egész sorozata a korona és az országgyűlés között. Kell-e ügyeinknek visszás állapotához még ezen új alkotmányos bonyodalmat is hozzá venni, hogy abból azután ki ne tudjunk vergődni? Tisztelt ház, a legsajátságosabb helyzetben van a magyar törvényhozás. Ideiglenes itt minden, ideiglenes a kormány, ideiglenes — hogy úgy mondjam — a trónbeszéd szelleme, mert hisz a trónbeszéd is azt mondja, hogy nem léphetünk az országgyűlés elé állandó programmal ezen súlyos helyzetben; majd lesz állandó kormány, majd elő fogja terjeszteni az. Ezen ideiglenes helyzetében mindennek, amidőn nélkülözünk több fontos biztosítékot, melyet alkotmányunk nyujt arra, hogy ez országgyűlésnek a külügyekre való befolyása érvényesüljön: akkor nyujtsunk-e módot arra, hogy a legfontosabb kérdések elintézésének, a helyzet tisztázásának egyedüli súlypontja — az országgyűlés félrevonulásával — kizárólag a dele-

gáczióba tétessék át? Várjunk, míg majd megszaporodott bevégzett tényekkel állnak elő, s még lehető befolyásunkat se gyakoroljuk? (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Engedje meg az ideiglenes kormány elnöke, hogy ezen aggodalmam kapcsolatában egy már tegnap felmerült kérdést itt újolag felemlítsek. (Halljuk!) Én a tisztelt ideiglenes miniszterelnök urat úgy ismerem, hogy a ház legéberebb figyelmű tagjai közé tartozik. (Derültség.) Csak tegnap történt az az eset, hogy kétszeri figyelmeztetés után is állhatatosan vonakodott figyelembe venni azt a kérelmet, amely ezen oldalról hozzá tiszteletteljesen intéztetett. (Igaz! balfelől.) És ha netalán elhomályosodott volna emlékezetében, (Derültség.) engedje meg előhoznom, hogy kérelmünk az volt, szándékozik-e a berlini szerződést ezen országgyűléssel közölni, úgy amint azt törvényeink és alkotmányunk rendelik; közölni most, nem pedig később; közölni azon okból, amelyet mostani beszédében maga is mondott, mely szerint maga a trónbeszéd nemcsak nem zárja ki, hanem indirecte fel is hív bennünket arra, hogy az, ha nem is apró részleteivel, de általános irányával a külpolitikának foglalkozzék? Reménylem, hogy erre nézve a megnyugtató választ még ma megkapjuk.

És ezen inczizum után beszédem végéhez közeledem. (Halljuk! Halljuk!)

Mi lesz az eredménye annak, ha azon az úton indulunk, melyet a tisztelt miniszterelnök úr javaslott? Az eredménye az lesz, hogy mindazon vitális kérdésekre egy neme az elintézésnek, egy neme a bevégzettségnek, egy neme a változhatatlan tényeknek még nagyobb fokban áll elő, mint ezen pillanatban létezik, és mert mi azon az úton haladunk, önként elzárjuk magunk elől ama befolyás útját, melyet alkotmányunk fenntartott és amelyre körülményeink sürgősen intenek bennünket. És akkor azután megtörténik az, hogy eljő majd azon végleges kormány, melyet a trónbeszéd és az ideiglenes miniszter úr kilátásba helyezett. (Halljuk!) Ezen végleges kormány vagy a jelenlegi lesz, negyedik, javított kiadásban, (Derültség balfelől.) vagy egy egészen új lesz. Ha egészen új lesz, akkor

az azt fogja mondani, midőn a ház előtt megjelen: itt van egy súlyos szituáczió, amelybe egy helytelen politika juttatott bennünket, de én nem csináltam, én ártatlan vagyok, most itt van a nyakunkon a következménye, jertek, segítsetek bennünket ebből kimenekülni. (Derültség.) Ha pedig nem akad új kormány, hanem a jelenlegit fogjuk új kiadásban tisztelhetni, (Derültség balfelől.) akkor ezen kormány fog előállani s azt fogja mondani: gondolom, nem valami nagyon szívesen láttok, (Derültség balfelől.) sőt meglehet, hogy azt is hozzá fogja tenni: magam sem nagyon szívesen jelenek meg, (Derültség balfelől.) de ha nem vagyok is kivánatos, nélkülözhetetlen vagyok. (Derültség.) Itt van egy oly helyzet, amelyet én kezdtem csinálni, mint állandó kormány, amelynek közepét engedtem megtörténni, mint ideiglenes vezetője az ügyeknek, itt van annak vége is, jertek, segítsetek ki, s ha kezünkbe szakad a vége, legalább mindnyájan elesünk.

Vajjon, tisztelt ház, helyes, országunk iránti kötelességünknek megfelel-e ezen az úton indulni? Nem sürget-e az ország, és pedig az ország teljesen higgadt közvéleménye, nem sürget-e önnön felfogásunk is arra, hogy a bevégzett tények számát befolyásunk gyakorlása nélkül szaporítani ne engedjük? Ne vonjuk magunkra azon szemrehányást, hogy mi akkor, midőn még talán lehetett volna befolyást gyakorolni, lemondtunk ezen befolyásról, mintegy kikerültük a nehézségeket, hogy több ürügyünk legyen azután a számunkra nélkülünk készített szituáczióba egyszerűen belenyugodni. (Helyeslés a baloldalon.)

Nem ez az út az, amelyen indulnunk kell. A baj orvoslását ott kell kezdeni, ahol a legerősebben jelentkezik: itt a parlamentben. Az országgyűlésnek kell tisztáznia a helyzetet, s ha már másként nem lehet, parlamenti kormány nélkül. De kezdjük azt itt benn. E vitáknak egy parlamenti kormány megalkotására kell vezetniök, amely a többségnek bizalmát itt megnyerje; amely egyetértésre tud jutni a külügyi kormányzattal a helyzetből való kibontakozásra, külügyi politikánk irányára; amelynek azután kész érvényesítője és kész szószólója lesz e ház előtt; amely a fennforgó viszonyok közt a lehető legjobb terv-

vel lép fel. De, hogy ezt elérjük, annak nem az a módja, hogy a bevégzett tények számát szaporítsuk; nem az a módja, hogy önmagunk zárjuk el befolyásunk csatornáit. De a módja az, hogy ha előbb nem történhetett meg; ha oly kormány nem ül jelenleg ama padokon, milyennek ülnie kellene: a ház a felirati vitához minél előbb hozzáfogjon és annak fejleményei a kellő eredményre vezessenek.

Ezen okok azok, amelyeknél fogva, azon készségemnek kijelentése mellett, hogy a királyi leiratban foglalt meghagyásnak alkotmányos kötelességemnél fogva engedelmeskedni el vagyok tökélve, a háznak tisztelettel a következő két pontból álló ellenindítványt terjesztem elő. Az egyik abban áll, hogy kéressék meg ő felsége egy hozzá intézendő felirat útján, hogy a delegácziók tanácskozásainak megnyitását azon időpontra elhalasztani méltóztassék, míg azon felirat, melyet a legmagasabb trónbeszédre ezen ház neki felküldeni készül, szine elé fog jutni. Másik pontja pedig indítványomnak abban áll, hogy ezen felirat szerkesztésére küldjön ki a ház egy kilencz tagú bizottságot. Ez az indítványom.

S most bátor vagyok még érinteni végül azt a nyilatkozatot, melyet megnyugtatásul a miniszterelnök úr tett és mely sem reám, sem igen sok tagjára e háznak nem hatott megnyugtatólag. Ez abban áll, hogy a delegácziók úgyis az előkészületekkel foglalkoznak, úgy hogy mire a delegácziók megkezdik érdemleges tanácskozásaikat, akkor itt a felirati vita már javában folyamatban lesz. De én, mint érvelésemből méltóztatott látni, ezt félrendszabálynak, semmi értékű rendszabálynak tartom. Én részemről megnyugtatónak csak azt tartom, ha tekintettel azon körülményekre, melyek közt vagyunk, ezen országgyűlésnek tanácskozásai azoknak várható és kivánatos eredményeivel a delegácziók érdemleges tárgyalásait megelőzik. Hogy ezen közreműködjünk, kérem a tisztelt házat, méltóztassék indítványomat elfogadni.

Az indítvány így szól:

Határozza el a ház, hogy felirat útján kéressék meg ő felsége, hogy a delegácziók megnyitását azon időpontig

elhalasztani méltóztassék, míg a trónbeszédre adandó felirata e háznak ő felsége szine elé jut. Méltóztassék kiküldeni egy kilencz tagú bizottságot ily tartalmú felirat szerkesztésére.

Alá vannak írva:

Szilágyi Dezső, Ürményi Miksa, gróf Apponyi Albert, báró Bánhidy Béla, Dessewffy Kálmán, Chorin Ferencz, Bujanovics Sándor, Lesskó István, br. Simonyi Lajos, Beőthy Ákos, Molnár Aladár.

Másnap ugyanezen vita keretében Molnár Aladár — többek közt Szilágyi Dezsőtől is aláírt — határozati javaslatot nyujtott be, mely szerint a képviselőház felhívja az ideiglenes miniszteriumot, hogy a berlini szerződést az 1867 : XII. t.-cz. 8. §-a értelmében haladéktalanul közölje az országgyűléssel.

Irányi Dániel hasonló értelmű indítványt jegyzett be az indítványkönyvbe.

Tisza miniszterelnök: A külügyek szempontjából az osztriai kormánynyal bizonyos összhangzó eljárást kell követni. Két-három nap alatt talán esetleg tehet oly nyilatkozatot, mely a berlini szerződés előterjesztésére vonatkozólag minden további követelést feleslegessé tesz. Amit a törvény követel, annak eleget tenni bizonyosan kész lesz. Az 1867 : XII. t.-cz. 8. §-a szerint úgy a politikai, mint a kereskedelmi nemzetközi szerződéseket mindenik kormány a maga törvényhozó testületével közli; a politikai szerződésekről azonban a hatvanhetediki törvényekben több szó nincs. Azon szerződésekre nézve, melyeknél a hatvanhetediki törvényhozás többet akar, a XVI. t.-cz. megmondja, hogy azokhoz a törvényhozások jóváhagyása szükséges. Amit az ellenzék kiván, az a gyakorlatban arra vezetne, amire Szilágyi okoskodása elméletben vezet: a dualizmus abszurddá tételéhez. Kéri mindazokat, kik a dualisztikus szerkezetet addig legalább, míg helyette jobbat minden faktor beleegyezésével létesíteni nem lehet, elfogadják: gondolják meg, hogy ennek olynemű megrázkódtatása, aminő ama teória elfogadásából következnék, nem vezet oda, amit sokan kivánnak és amit — mondja — némi mértékben, ha lehetne, magam is óhajtanék; hanem vezet az ellenkezőhöz, oda, amitől Magyar-

országot a gondviselés mentse meg: a czentralizáczióra. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás és nyugtalanság a baloldalon.)

Kéri, hogy a delegáczió megválasztását ne késleltesse a ház; nem lehet megtagadni, hogy a felvilágosításokat az is adhassa meg, aki ezt teljes részletességgel teheti. Még az alkotmányos aggályok szempontjából is, melyek a kormányzat ideiglenessége alapján felhozattak, szükséges, hogy a delegáczió mielőbb összejöhessenek. Mert nem hiszi, hogy legyen a házban csak egy ember is, aki azt akarná, hogy a Boszniában levő hadsereg ellátásáról gondoskodva ne legyen. Ha pedig nincsenek együtt a delegáczió, erről a kormány köteles gondoskodni.

A következő napon, november 2-ikán, miután Helfy is határozati javaslatot nyujtott be a berlini szerződés előterjesztése és a delegáczió elhalasztása iránt és még mások is szóltak a tárgyhoz, Tisza miniszterelnök előterjesztette a berlini szerződést. Beszédében bővebben kifejti az előző napon mondott szavait. A ház szerinte a kormánynyal szemben a külügyi politika kérdéseiben gyakorolja a feleletrevonás jogát, akkor, midőn felvilágosításokat kér és a kormány iránt esetleg bizalmatlanságot nyilvánít. De mivel a monarchia külügyei közösek, teljes lehetetlenség, hogy a jövőt, a követendő politikát illetőleg két oly törvényhozó testületben hozassanak a határozatok, amelyek közt nem lévén mód azt megállapítani, hogy a monarchia összes népeinek többsége mit akar, lehetetlenné válik a külügyi politikát vezetni. Ez ügyek illetékes fóruma a delegáczió.

Azon értelmezéssel, — folytatja — hogy egy perczig sem vonom tagadásba, hogy a nemzetközi szerződéseket az 1867: XII. t.-cz. 8. §-a szerint mindegyik kormány az illető törvényhozással közölni köteles; de aminek jelentőségét abban látom, hogy — amint ma Simonyi Ernő mondta — az a kormány politikájának megitélésénél alapul és kiindulási pontul szolgáljon és a kormány irányában hozandó határozatot alaposabbá tegye, ezen tegnap bővebben kifejtett és törvényeinkben gyökerező nézet megújításával ezennel van szerencsém a berlini szerződést előterjeszteni.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! Azon ünnepélyességek közül, melyek a berlini szerződés létrejöttét és annak megszületését kisérték, nem utolsó volt azon ünnepélyesség, amelylyel a tisztelt miniszterelnök úr a berlini szerződést beszéde közepén a háznak előterjesztette. (Derültség.) A megelégedést, melylyel azt a ház túloldala fogadta, részemről csökkenteni nem akarom.

Csak sajnálatomat kell kifejeznem a felett, hogy a miniszterelnöknek annyi nógatásra volt szüksége, (Igaz! balfelől.) hogy alkotmányunknak és törvényeinknek egyszerű rendeletét teljesítse. (Helyeslés balfelől.) Csak sajnálatomat fejezhetem ki a felett, hogy még tegnap nem volt azon helyzetben, hogy az iránt, amit törvényeink és alkotmányunk világosan megkivánnak és követelnek, határozott nyilatkozatot mert volna tenni. És nem hallgathatom el azt a véleményemet sem, hogy ezen átnyujtásnak értékét csökkentette előttem az a kommentár, amelylyel az kisértetett és amely kommentárban kizárólag a kormánynak lőn követelve azon időpont meghatározása, melyben bármely nemzetközi szerződés a háznak előterjeszthető. Mert a felett ugyan, tisztelt ház, alig lehet kétség, hogy miután a berlini szerződés nem tartozik a titkos diplomacziai okiratokhoz, hanem létrejötte pillanatában azonnal világot látott, a helyes időpont annak előterjesztésére az lett volna, mielőtt az abban vállalt megbízás foganatosíttatott, hogy alkalom adassék a háznak nyilatkozata megtételére. (Helyeslés.)

Az, amire a miniszterelnök úr hivatkozott: hogy minden kormánynak jogában áll meghatározni, mely időpontban terjeszsze elő a külfölddel kötött szerződéseket, teljesen áll azon diplomacziai iratokra, melyek titkosak és melyeknek nyilvánosságra hozatala az ország kára nélkül nem teljesíthető. Ennek megitélése a kormányt illeti. De nyilvánosság elé került és oly szerződés előterjesztésére nézve, amelynek előterjesztését maga a törvény rendeli, a kormánynak kötelessége azt benyujtani a háznak, mielőtt foganatosíttatnék; mindenesetre akkor, midőn a ház vele foglalkozni akar, s e tekintetben én egy, habár ideiglenes magyar miniszterelnöktől nem

habozást, nem nógatás bevárását, hanem határozott nyilatkozatot vártam. (Élénk helyeslés balfelől.)

Már most engedje meg a tisztelt ház, hogy röviden szóljak indítványom mellett. Mert részint azon izgalmas jelenetek hatása, részint az idő rövidsége int arra, hogy bármily indokoltnak látszanék különben, bővebb fejtegetésektől tartózkodjam.*

Ez alkalommal csak két érv megczáfolására szorítkozom, melyeket ezen országgyűlés állása és joga érdekében érintetlen hagynom nem lehet. Az egyiket az ideiglenes miniszterelnök azon kijelentése tartalmazza, — és ez volt egyetlen és főérve indítványom ellen — hogy ha a magyar országgyűlés a külügyi politika jövőben követendő irányára határozatot hoz, akkor a dualizmus ad abszurdum van vive, akkor a külpolitikának egységes vezetése lehetetlen. Ennélfogva alkotmányunkból kifolyólag tagadta azt, hogy az országgyűlés a külügyi politika jövő irányára határozatokkal befolyást gyakorolhasson. Nézzük meg, tisztelt ház, az-e ad abszurdum vitele a dualizmusnak, amit én állítottam fel s amit egy időben igen helyeselt a miniszterelnök úr, vagy pedig azon felfogás-e felforgatása a dualizmusnak, melyet tegnap felemlített s ma nyomatékosan ismételt az ideiglenes miniszterelnök úr.

Alkotmányunkban s nem amint a tisztelt miniszterelnök úr mondta, a dualizmusnak eszméjében, hanem formájában azért van megszabva a külügyi politikára való befolyása a két állam kormányának és országgyűlésének, hogy kizárja egy oly külügyi politika lehetőségét, amely a monarchia egyik államának életérdekeit feláldozza. Ez világos czélja; ez volt kifejezve az 1867 : XII. t.-cz. tárgyalásakor. Már most kérdem : mi módon gyakorolhatna a két államnak országgyűlése a külügyi politikára befolyást, ha nem határozatok vagy feliratok útján? Mi módon gyakorolhatna befolyást, ha egyáltalában ki akarjuk lehetőségét zárni annak, hogy azok egymástól különböző irány-

* Az izgalmas jeleneteket Orbán Balázsnak ugyanazon ülésben tett nyilatkozatai idézték elő, melyeket a választások körül Erdélyben állítólag elkövetett visszaélésekről tett.

ban nyilatkozzanak? Aki tehát ennek lehetőségét ki akarja zárni; aki tagadja a jogot, tagadja helyességét annak, hogy az országgyűlés határozatokba is öltöztethesse véleményét a külügyi politika jövő iránya felett: az meg akarja fosztani az országgyűlést a külügyi politika irányára való befolyásától, (Helyeslés balfelől.) és édes-kevés vigasztalást és rendkívül kevés biztosítékot nyujt az, ha azután — amint a miniszterelnök úr mondja — utólag a minisztert helyéből el lehet távolítani, hozzáteszem: vád alá helyezni, sőt meg lehet büntetni; mert mindez azon nagy érdekek nagy sérelmét nem fogja jóvátenni. (Helyeslés balfelől.)

Ennélfogva én a dualizmus kiforgatásának tartom azon tant, amely ki akarja zárni az országgyűlés befolyását a külügyi politika jövő irányára nézve. Nem akarom állítani, hogy ez könnyelműen gyakoroltassék; hogy az országgyűlés minden alkalommal határozatokkal lépjen elő; de alkotmányunknak azon tételét, országgyűlésünknek azon jogát én élő és gyakorolható jognak nézem.

Ez igenis lehetetlenné tesz oly egységes politikát, mely az egyik állam érdekeit eltiporja. De éppen az a czélja, (Helyeslés balfelől.) midőn kívánja azt, hogy a külügyek vezetője oly politikát kövessen, mely bizonyos kedvencz eszmék valósítását, egyik vagy másik, vagy mindkét állam érdekének feláldozása árán létesíti. (Helyeslés a baloldalon.)

A miniszterelnök felfogása, mely nem azoké, kik a XII. t.-czikkhez járultak s azt ajánlották, oda visz, hogy következetesen ki kellene zárni azt, hogy a monarchia két államának miniszteriumai befolyást gyakoroljanak a külpolitikára, mert egyik miniszterium sem gyakorolhat oly befolyást, melyet az őt követő országgyűlés nem kisér és nem támogat. (Helyeslés balfelől.) A miniszter befolyásának az országgyűlés befolyása nélkül értelme nincs; a miniszterium köteles az országgyűlés többsége értelmében és csakis így van jogosítva befolyást gyakorolni, amely országgyűlésen ő mint felelős miniszter ül. Aki tehát el akarja tagadni, hogy az országgyűlés befolyást gyakorolhat a külpolitikára, az vagy oly befolyást akar adni a miniszterelnöknek ezen politikára, melyet az országgyűlés

nem ellenőrizhet, vagy meg kell engednie lehetőségét annak, hogy a miniszter befolyása kizárassék. És mi történnék akkor, ha a két minisztérium iránya eltér? Jól tudom, hogy más alkalommal már mondta a miniszterelnök úr, hogy az egyik miniszterium elbocsáttatik s így lesz helyreállítva a harmónia. De miniszteri válság nem lehet ezen kérdésben sem, az országgyűlés befolyása nélkül. S mi történik, ha nem az új, hanem a lelépő minisztérium politikáját helyesli az országgyűlés?

Ott állunk a kollizió előtt, melyet a miniszterelnök úr minden áron ki akar zárni; ami egyedül oda vezet, hogy az országgyűlést minden befolyástól, tehát az országot minden biztosítéktól meg kell fosztani. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

A miniszterelnök úr felfogása oda visz, hogy nem a külügyi politika vezettetik az ország, a két parlament kivánsága figyelembe vételével; hanem készül egy politika, amelyhez aztán parlament és miniszter kerestetik. (Tetszés balfelől.) Ez a felfogás oda visz, hogy a felszínen, a fórumokban az ellenmondást elsimítsa; de hogy azon ellenmondás gyógyíthatatlan, orvosolhatatlan, megvan magukban a viszonyokban, megvan a sértett érdekekben, azzal semmit sem törődik. (Helyeslés balfelől.)

És ha valami gyengíti a monarchiát, az nem az, hogy a különböző befolyással bíró tényezők surlódnak, hanem az, hogy el lévén zárva a nemzet befolyása, megvan a sérelem, megvan a ki nem békített ellentét orvosolatlanúl, magában a két állam népeinek érzelmeiben és figyelembe nem vett érdekeiben. (Élénk helyeslés balfelől.) A dualizmus nagy nehézséggel kezelhető műszer. De kezelhető e műszer, csak szellemét kell érteni, fel kell azt fogni. És az ilyen dualizmus megadja igenis a negativ biztosítékot arra, hogy a monarchia egyik állama érdekei sem áldozhatók fel a külügyi politikával. De azon dualizmus, melyre a tisztelt miniszterelnök úr hivatkozott; mely a monarchia mindkét államát megfosztja attól, hogy hivatott organuma által befolyást gyakoroljon: az a dualizmus lehetővé tesz oly külügyi politikát, amelyet nem is lehet másképen védeni, mint ahogy egy más ügyet azon padon védeni hallottunk:

hogy azon politika helyes voltának legnagyobb bizonyítéka az, mert a monarchiának egyik állama sem hajlandó azt elfogadni, egyik állama a monarchiának sem hajlandó azt helyeselni. (Derültség a baloldalon.)

Nem fejtegetem ezen tárgyat tovább, ámbár megvallom, oly fontosnak tartom, hogy még más alkalommal is szándékozom erre a tisztelt ház figyelmét felhívni. De azt hiszem, hogy meggyőzhetem erről azokat, kikre a tisztelt miniszterelnök úr argumentácziója hatást tett, két teljesen kifogástalan tanunak előállításával. Az egyik tanu a háznak tisztelt elnöke, a másik tanu nem lesz más és nem lesz kisebb, mint maga Tisza Kálmán akkori képviselő. (Halljuk!)

1870-ben, midőn a porosz-franczia viszály kitört a spanyol trónörökösödési kérdés miatt, a külügyi politikának jövőben követendő irányára nézve a háznak ezen és tulsó oldalán számos helyesléssel kisért interpelláczió tétetett, hogy a külügyi politikának nem a multban elkövetett tényei, hanem jövőben követendő iránya ezen háznak véleménye és határozata által befolyásoltassék. Kik voltak a leghatározottabban nyilatkozók amellett, hogy ezen háznak joga van, nem a multra nézve, hanem a külpolitika jövő irányára befolyást gyakorolni, ha kell, határozatok által? Senki más, mint az általam igen tisztelt azon két férfiú, kiknek véleményére kivált ily kérdésekben mindig nagy súlyt helyezek: az általam előbb említett két képviselő. Felolvasom a tisztelt ház előtt ezen két nyilatkozatot. (Halljuk! Halljuk!) Az egyik nyilatkozat 1870 július 13-ikán történt, midőn gróf Csáky Tivadar és Horn Ede képviselő urak éppen a semlegesség megőrzésére és a külügyi kormányzatnak jövő politikájára nézve interpellácziót intéztek az akkori miniszterelnökhöz, gróf Andrássy Gyulához. Ez alkalommal a ház akkori tagja, jelenlegi elnöke, a következő nyilatkozatot tette:

»Nekem magukra azon kérdésekre nézve, melyeket Csáky Tivadar és Horn képviselő urak most a minisztériumhoz intéztek, semmi észrevételem nincs és nem is lehet. Miután azonban Horn Ede képviselő úr egy észrevételt tett itt, melyre nézve nem tartanám jónak, hogy minden megjegyzés nélkül hangozzék el e házban: szük-

ségesnek tartom megjegyezni azt, hogy erős meggyőződésem és az 1867. évi XII. t.-cz. 8. §-a szerint az ily, főleg itt, nagyfontosságú diplomatikai kérdések, melyek itt megemlíttettek, úgyszintén különösen a háború és béke kérdései és azoknak tárgyalása törvény szerint ezen házat megilletik. (Általános helyeslés.) E megjegyzést szükségesnek tartottam részemről e házban megtenni.« És erre a háznak akkori elnöke a következő kijelentést tette: »A tisztelt ház bizonyára megnyugszik abban, hogy ezen nyilatkozat a naplóban helyt foglaljon.« (Élénk derültség a baloldalon.)

Igy gondolkoztak akkor a külpolitikáról, annak legfontosabb kérdéseire nézve, a jövő irányra való befolyás gyakorolhatására nézve e ház jogáról.

De hogy még ennél is kifogástalanabb tanut állítsak: méltóztassanak figyelembe venni azon interpellácziót, amelyet 1870-ben július 19-ikén Tisza Kálmán képviselő úr gróf Andrássy Gyula miniszterelnökhöz intézett, amely interpellácziónak második pontja következőleg hangzik:

»Szándékozik-e egész erélylyel a magyar kormány és ha kell, az országgyűlés szavának is mérlegbe vetésével, továbbra is megtenni mindazt, ami szükséges arra, hogy Magyarország teljesen semleges maradjon a kitörendő háborúban?«

Már most, tisztelt ház, miért idéztem én ezeket? Pusztán azért, hogy kimutassam azt, hogy a háznak azon tagjai részéről, akik az ellenőrzési jogot egy időben éber figyelemmel gyakorolták; akik közül az egyik ma a miniszterelnöki széket foglalja el, helyesnek, czélszerűnek, sőt alkalmilag szükségesnek tartották, hogy az országgyűlés ne csak a külpolitika mult tényeit vegye birálat alá, hanem kijelentéseivel, határozataival befolyást gyakoroljon a külügyi politika jövő irányára is.

Ezt vitatták, ezt sürgették oly időpontban, midőn Európa két nagyhatalma közötti viszály háború kitörésével fenyegetett.

Igy vélekedett akkor Tisza Kálmán képviselő és jelenlegi miniszterelnök úr. És ma, midőn ő van a kormányon és ő irányában kell az ellenőrzést gyakorolni, azt mondja: az istenért, óvakodjatok a politika jövő irányára nézve

határozatokat hozni, mert ez a dualizmust veszélyezteti, (Derültség.) akkor tönkre megy az ország, akkor a czentralizáczió, vagy ami még annál is rosszabb, a monarchia teljes megbénítása előtt állunk. Akarja-e, hogy azt következtessem, hogy ő czentralizáczióra, vagy a monarchia teljes megbénítására törekedett? Akarja-e, hogy felszólítsam: akkor magyarázza meg, hogy a dualizmus természetében, intézményeinkben rejlő biztosítékot mi okból akarja ma a ház részére elzárni? (Élénk helyeslés balfelől.)

Igy lévén a dolog, t. ház, én azt hiszem, hogy teljesen súlynélküli azon érvelés, amely el akarja zárni e házat attól, hogy a külügyi politika általános irányára nézve akár felirat, akár határozat által nyilatkozhassék. És éppen ily súlynélkülinek tartom a miniszterelnök úr azon másik érvelését is, melylyel az én indítványomat megtámadta és amely abban áll, hogy a Boszniában levő megszálló sereg élelmezéséről folytonosan gondoskodni kell és nem lehet azt kívánni, hogy midőn a delegácziókat össze lehet hívni, akkor azt a közös kormány saját felelősségére tegye. Megrovást érdemel — úgymond — azon kormány, amely midőn módjában volt a delegácziókat összehívni, ezt még sem eszközölte.

Erre nézve nekem egy észrevételem van. (Halljuk! Halljuk!)

Pulszky Ágost tisztelt képviselőtársam tegnap már megfelelt ez érvre; kiemelte, hogy azért a tíz-tizenkét napi elkerülhetetlen élelmezési költségért, amelybe ezen haladék kerül, senki sem fog ezen, sem a másik kormánynak szemrehányást tenni. (Úgy van! balfelől.) De kérdem: miért ezen legújabb dátumú alkotmányosság iránti skrupulusa a kormánynak, melynél fogva meg nem szavazott pénzeket nem akar elkölteni? (Élénk helyeslés balfelől.) Miért oszlatták fel az országgyűlést anélkül, hogy a megszállást bejelentették és erre költséget kértek volna? (Úgy van! balfelől.) Hisz lehető volt szeptemberben azt összehívni, hogy a további költségeket ezen országgyűléssel és a delegácziókkal megszavaztassák. (Felkiáltások balfelől: Úgy van! Tessék most tapsolni!) Akkor skrupulusaik nem voltak, s ma felkél bennük ez az érzés és úgy aggódnak e

tizennégy nap iránt, mintha azon nagy vállalatra a hárómhónapi költségeket nem saját felelősségükre adták volna ki. (Élénk tetszés balfelől.)

Azt hiszem, tisztelt ház, hogy az ellenem felhozott okokat tovább fejtegetni nem szükséges; mert inkább ürügyek azok és nem okok, amelyekkel indítványom megtámadtatott. (Úgy van! balfelől.) Én részemről komoly okok előtt szivesen meghajoltam volna, de miután ürügyeket látok felhozva és ezek is oly rosszul választvák meg, hogy a kormányt kimondhatatlan ellenmondásokba hozzák: megmaradok indítványom mellett és ajánlom azt a tisztelt háznak elfogadásra. (Élénk helyeslés balfelől.)

Miután Molnár Aladár és Helfy visszavonták a maguk indítványát, a ház a miniszterelnökét fogadta el és a közelebbi napok egyikére kitűzte a delegáczió tagjainak megválasztását.

*

A november 5-iki ülésben fejtette ki Simonyi Ernő a kormány vád alá helyezése iránt pártja megbízásából beadott indítványa okait. Az indítvány a vád alá helyezést a kormánynak a keleti háború lefolyása alatt a külügyi politika intézésében elkövetett alkotmányellenes tényeire és törvénysértéseire alapította. A ház névszerinti szavazással (95 igen, 170 nem) mellőzte az indítvány tárgyalását. Szilágyi Dezső az indítvány tárgyalása mellett szavazott.

*

A reichsratban, mindjárt az ülésszaknak október 22-ikén történt megnyílta után, napirendre került a külügyi politika. A kormány azon előterjesztése kapcsán, melylyel 25 millió forintnyi hitel engedélyezését kérte, a képviselőház költségvetési bizottsága Giskra előadó indítványára azt a határozatot hozta, hogy a hitel tárgyalását egyelőre függőben tartja, mert a reichsrat nem is szavazhatná azt meg, mielőtt a kormány a törvényhozás, illetőleg a delegácziók előtt nem igazolta a kiadást, melyre a fedezetet kéri. Felhívta egyszersmind a kormányt, hogy alkotmányos tárgyalás végett haladéktalanul terjeszsze elő a berlini szerződést, megjegyezvén, hogy a kormány tar-

tozott volna ezt az európai mandátum végrehajtása előtt megtenni. November 4-ikén Auersperg herczeg a képviselőházban elő is terjesztette a szerződést. Az erre következett felirati vitának, úgy mint magának a feliratnak is főtárgya a keleti politika bírálata volt. E bírálat a megszállás végrehajtásánál a törvényhozás mellőzése, a megszállott tartományok jövendő közjogi helyzete és a megszállásból eredő pénzügyi terhek körül forgott. Rendkívüli hatást keltett Hausner, a lengyel kisebbséghez tartozó képviselőnek nagy ékesszólással előadott beszéde, melyben az okkupációt országrablásnak mondja és Oroszországot okolja érte. Mint állampolgár, mint lengyel és mint ember — így szólt — az okkupációt elitélő feliratra szavaz, mert a szövetség Oroszországgal, mely ehhez a lépéshez vitt, a szabadság és felvilágosodás végét jelenti.

FELIRATI VITA.

A válaszfelirat szerkesztésére kiküldött bizottság, melynek elnöke Szlávy József, előadója Szontágh Pál (nógrádi) volt, 1878 november 11-ikén mutatta be javaslatát a házban. Ugyanekkor terjesztették elő az ellenzéki pártok a maguk felirati javaslatait. Mindenik felirat majdnem kizárólag az okkupációval foglalkozik.

A vita az ideiglenes Tisza-miniszterium és az egyesült ellenzék közt valóságos mérkőzés volt, s eredményét a kormány és a pártok alakulására döntőnek tekintették.

A többség javaslata kompromisszum útján jött létre, azok közt, akik az okkupációt elitélték és akik a kormánynyal egy nézeten voltak. A vélemények különbözőségére való tekintetből szövegező bizottságra ruházták a felirat elkészítését. A javaslaton a külügyi politika eredményeivel szemben aggodalmak kifejezése vonul végig, de e politika és a kormány irányában határozott itélet vagy bizalmatlanság nyilvánításától tartózkodik.

A felirati vitában a szabadelvű-párt részéről is többen a legtekintélyesebb politikusok közül, mint Hodossy, Horváth Lajos, Szlávy, Wahrmann, nyiltan elitélték a követett keleti politikát; Zsedényi a többség felirata ellen szavazott; Ernuszt Kelemen pedig az Apponyi gróf javaslatát fogadta el. A kormány politikája védelmére keltek: Tóth Vilmos, Kemény János báró, Hegedüs Sándor.

A november 27-ikén történt szavazásnál a kormánynak mindössze 22 szótöbbsége volt.

A szabadelvű-párt legközelebbi értekezletén pedig az elnök bejelentette négy tagnak, köztük Ernuszt Kelemennek, kilépését.

Felirati javaslataikat az 1878 november 11-iki ülésben mutatták be a pártok.

A többség javaslata a trónbeszédnek azon részére, mely szerint a külügyminiszter az erre hivatott testületek előtt meg fogja adni a beható felvilágosítást, így nyilatkozik:

Nem kételkedünk benne, hogy Felséged magyar kormánya is minden kínálkozó alkalomkor meg fog felelni törvényszabta kötelességének a magyar törvényhozás előtt; mert míg a delegációk a külügyminiszter eljárása felett vannak hivatva itélni: a magyar kormány viszont a magyar törvényhozás előtt tartozik számolni azon befolyásról, melyet a külügyek vezetésére törvényadta jogánál és kötelességénél fogva gyakorolt. Megnyugvással ismerjük el, hogy ezen kötelességét a magyar kormány a jelen alkalommal már tényleg is teljesítette azáltal, hogy a berlini békeszerződést az országgyűlésnek bemutatta.

A felirat, miután ő felsége figyelmét azon mély nyugtalanságra irányította, melyet a hadjárat az országban keltett, így folytatja: Nincs jogunk, nem is akarjuk ez idő szerint kétségbe vonni a megszállás ideiglenes jellegét. Megértettük Felséged kijelentéséből, hogy a monarchia csupán a kérdéses tartományok megszállására és kormányzására nyert megbízást. Meg vagyunk győződve, hogy Felséged bölcsesége és alkotmányos érzülete mindenkor vissza fogná utasítani ezen állapot minden olyneműváltoztatását, mely hű népei többségének és a politikai tényezők nagy részének ismeretes óhajával ellenkeznék. De már maga a megszállás is, melyről a törvényhozás előzetesen nem értesülhetett, egész sorát teremté a bevégzett tényeknek, melyek az általunk említett nyugtalanság forrását képezik. Tudjuk, hogy e tekintetben egy bizonyos határon belül össze kell egyeztetnünk hazánk érdekeit a trón méltóságával, a monarchia nagyhatalmi állásával és a megszálló hadsereg biztosságával. De bármi szűkre méressék is e határ: a bevégzett tények

következéseit nem egy tekintetben az ország már ma is sajnosan megérzi.

Szól ezután a felirat arról, hogy a mult országgyűlés egyik fővívmánya volt a közeledés pénzügyeink rendezéséhez, most pedig ez irányban a továbbhaladást veszélyeztetve látja.

Kijelenti, hogy a megszállott tartományok közigazgatásának rendezését nem lehet a két törvényhozás illetőségétől elvonni.

Foglalkozik a felirat azon lehető visszahatással, melyet egy új elemnek a monarchiába való beillesztése a hatvanhetediki műre gyakorolhatna. Alkotmányunk ezen alapjának csonkítatlan fenntartása, mondja, Magyarország leghőbb vágya ; neki nincsenek oly aspirációi, melyek területének nagyobbítására vannak irányozva ; egész erejét a belreformok munkájára, közgazdászati viszonyainak javítására kívánja fordítani, mely nélkül nem vagyunk képesek akár csak az eddigi terheket is huzamosabb ideig elviselni. Végül kifejezi reményét, hogy ő felsége magas belátásának és hű Magyarországa iránti jóakaratának sikerülni fog a boszniai és herczegovinai ügy oly megoldását találni, mely a nemzet rétegeiben a palotától a kunyhóig elterjedt és a jelen pillanatban is tiszteletteljesen tolmácsolt aggodalmakat megszüntetni és hazai állapotaink javítására irányzott már-már tünedező reményeinket újból felélesztení alkalmas leend.

A mérsékelt ellenzék felirata, melyet Apponyi Albert gróf terjesztett elő és melynek aláírói közt Szilágyi Dezső is szerepel, a külügyi politikát egész teljességében határozottan elitéli.

A kormány ideiglenes helyzetéről e szavakkal emlékszik meg : Az idők válságos jellege kifejezésre jut a kormány állapotában is. A kormány összeroskadt a helyzet súlya alatt, és nincs, ki a parlamenti kormányzás magasabb feladatát, a törvényhozás vezetését teljesítse.

A felirat további része a monarchia keleti politikájával és az okkupációval foglalkozik s lényegben ezeket mondja :

Nem találunk megnyugvást a megszállás czímében, az európai mandátum kieszközlésében. Ha a megszállás saját érdekeink szempontjából szükséges nem volt, akkor az európai megbízás alakja sem kárpótlást, sem mentséget nem nyujt a hozott áldozatokért ; ha pedig a monarchia érdekei azt elkerülhetetlenné tették, akkor a cselekvési szabadság korlátozása, minő az európai

mandátumból következhetik, káros bonyodalmakra adhat alkalmat. Már ma is tapasztaljuk, hogy idegen hatalmasságok miniszterei a monarchiánkra ruházott jogkör kiterjedésének és időtartamának magyarázatával foglalkoznak, és nem láthatjuk aggodalom nélkül, hogy a mandátum formája által alap teremtetett, melyen idegen felfogások beavatkozást igényelhetnek monarchiánk magatartásába.

Súlyos aggodalmakkal tekintünk továbbá a megszállás pénzügyi következményeire . . .

A keleti kérdés veszélye: Oroszország hatalmának kiterjesztése délkeleti határaink alá. E veszély megszüntetésére nem kivántatik egyenes hódítás. Ha oly területi viszonyok alakulnak a Balkán-félszigeten, hogy orosz hadak oda akadálytalanúl bevonulhatnak és ott úgy mint saját területükön akadálytalanúl mozoghatnak, akkor, bárminő legyen a határszéli államok hivatalos elnevezése, tényleg Oroszország lett délkeleten is szomszédunkká, és monarchiánk egész szárazföldi határa három katonai nagyhatalom közé szorult. Ily állapot nem egyedül az akcióképesség teljes megbénítását, de adott körülmények közt a biztonság fenyegetését is jelenti. Oroszország ilyetén hatalmi terjeszkedésének meggátlása tehát a magyar-osztrák keleti politikának szükségképeni czélja, és az Al-Duna völgye, mint Oroszországnak a Balkán-félszigetre vezető útja, annak természetszerű geografiai súlypontja. Nem fajgyűlölet tűzte ki e czélt, sem rendszeres ellenszenv Oroszország irányában, hanem a hatalmi viszonyok és azok föltételeinek akaratunktól független természete. Fölismerték azt az abszolutizmus államférfiai minden magyar befolyás nélkül; törekedtek arra hatalmas európai koalicziók. Mert e czél biztosítása nem kizárólag Magyarország érdeke, hanem az összes monarchiáé, és nem is kizárólag osztrák-magyar érdek, hanem az európai egyensúly követelménye. Ebben pontosul össze a nemzetközi létfeltételek azon szolidaritása és az európai hivatás azon közössége, mely hazánkat és Ausztriát természetszerűleg egymáshoz fűzi . . .

Bosznia és Herczegovina megszállásából alig lehet mást következtetni, mint azt, hogy külügyi hivatalunk a kizárás helyett az ellensúlyozást tűzvén ki czéljául, az Oroszországnak megnyitott keleti Balkán-félszigetért a monarchia számára fenntartott nyugati részekben keres kárpótlást. Akik ez irányban indulnak, feledik,

hogy monarchiánk a Balkán-félszigeten nem találja a faj- és vallásrokonság oly mérvű támaszait, minők ott mindenütt Oroszország útjait egyengetik, és hogy ily különböző feltételek mellett a párhuzamos foglalás ellensúlyozást nem jelenthet . . .

Felséged tanácsosai, igaz, hivatkozhatnak arra, hogy ezen általunk oly határozottan elitélt politikát az alkotmányos testületek folytonos támogatásával vezették. Ámde Felséged tanácsosai soha sem tettek oly nyilatkozatot, mely politikájuk irányát és czélját jellemezte volna ; bátran mondhatjuk, hogy azt sem országgyűlés, sem delegáczió nem ismerte soha. A támogatás, mely ily körülmények közt nyujtatik, nem szentesítheti magát az ismeretlen irányt, hanem csupán a személyek iránt jelent bizalmat, azon feltevés alapján, hogy czéljaik helyesek, és nem zárja ki ezen bizalom visszavonását, midőn utólag a feltevés tévesnek bizonyult. Már e körülmény is elegendő arra, hogy az előbbi alkotmányos testületek magatartása itéletünk teljes szabadságát érintetlenül hagyja. De ezenfelül előttünk van egész sora a mult országgyűlés alatt tett kormánynyilatkozatoknak, melyek együttes benyomásukban és jóhiszemű magyarázat mellett alig egyeztethetők össze a berlini mandátumban kifejezésre jött politikai eszmével . . . Közszabadságunk első őrének Felségedet ismerjük, s ezért Felséged előtt emelünk panaszt az alkotmány formaságainak oly alkalmazása ellen, mely által az alkotmányosság szelleme súlyosan megtámadtatik. Az ily eljárásból támadó erkölcsi veszélyekért még a leghelyesebb irányú politika sem nyujthatna kárpótlást . . .

Az aggodalmakat, melyeket bennünk Felséged tanácsosainak az országgyűlés elkerülésére irányzott eljárása gerjesztett, fokozza azon körülmény, hogy a legmagasabb trónbeszéd azon magyarázatra ad alkalmat, hogy a berlini szerződésben elfogadott megbízás végrehajtására vonatkozó összes intézkedéseket a két állam törvényhozása nélkül Felséged kormánya megteheti, és hogy az erre szükséges összes eszközöket a közösügyek tárgyalására hivatott bizottságok jelen hatáskörükben megadhatják. Ily aggodalomra indít bennünket azon tény, hogy a legmagasabb trónbeszéd ilynemű intézkedésre az országgyűlés munkásságát fel nem hívja ; míg másrészt nyomatékosan kiemeli, hogy a megbízás végrehajtatlan második felére vonatkozó felvilágosítások a közösügyi bizottságok előtt fognak megadatni. Az ily felfogás alapján

való eljárást mi alkotmányosnak nem tartanók. Mert alkotmányunk nem tartalmaz oly intézkedést, melynek alapján bármely idegen terület, ennélfogva a megbízásban említett két tartomány kormányzatának vitele és azok közigazgatási szervezetének megállapítása a monarchia közös kormányát illetné; ép úgy nincs abban oly határozat, mely szerint e teendők ellenőrzése és az azokra szükséges költségek megszavazása a közösügyi bizottságok hatásköréhez tartoznék. Alkotmányunk értelmében mindezek iránt csak a monarchia két államának törvényhozását tartjuk az intézkedésre illetékesnek.

Felséges Urunk! Súlyos bajokat voltunk kénytelenek feltárni, melyekből a kibontakozás minden tényező közreműködése mellett lehetséges, de a vezetés a kormánynak feladata; és azért a helyzet első következménye oly kormány megalakulása, melyre a nemzet bizalommal tekint. Nem szabad tehát Felséged előtt elhallgatnunk, hogy Felséged jelenlegi tanácsosai ezen bizalmat többé nem bírják, és hogy megmaradásuk az ország ügyeinek élén minden megnyugvást kizár...

Óhajtjuk, hogy öntudatosan és határozottan az alsó Duna völgyének állandó megvédése és ezzel azon veszélyes összefüggés megakadályozása tűzessék ki keleti politikánk czéljául, mely Oroszország és a Balkán-félsziget új alakulásai közt létesülni készül. Ezen törekvések akadályát látjuk Bosznia és Herczegovina megszállásában, mely cselekvésünk súlypontját más irányba vonja és erőnket félreeső feladatokra leköti; azért óhajtjuk, hogy külügyeink vezetése a nevezett két tartományban oly állapotok létesítését tűzze ki czélúl, melyek a monarchia népeit a megszállás terheitől, a monarchia politikáját a megszállás veszélyétől minél hamarabb megszabadítsák. Ezen óhajtásunk teljesülésére pedig annál nagyobb súlyt kell helyeznünk, mert félünk, hogy a megszállás hosszú tartamából a megszállt tartományok valóságos bekeblezése fejlődhetnék, melyben új és még súlyosabb veszélyek kútforrását látnók.

Midőn így külpolitikánk irányának gyökeres megváltoztatását kívánjuk: érezzük azon tudat súlyát, hogy az eddigi irányzatok foganatosítása már áldozatokat követelt. De ezen áldozatokért, melyek helyrehozhatatlanok, nem láthatunk kárpótlást abban, ha ugyanazon tévedések folytatására újabb áldozatokat hozunk. Érezzük a nehézségeket is, melyek az eddigi irányok

elhagyásával egybekötvék, sőt nem tagadjuk súlyos veszélyek lehetőségét. De mostani külpolitikánk veszélyei bizonyosak, és ha választani kell az önmegadás és az önvédelem veszélye közt: életerős nemzetek nem haboznak. Csak térjen vissza a hit, hogy a monarchia érdekeinek megvédése helyes irányban eszközöltetik, és Felséged meg fogja találni hű magyar nemzetében azon erkölcsi erőt, mely hatalmas államokat épít. Ezen hit helyreállítását kérjük Felségedtől; ezen támasz biztosítását hozzuk Felségednek, és él reményünk, hogy király és nemzet egymást bizalommal támogatva, meg fogják teremteni egy szebb jövő alapját.

Polit Mihály felirati javaslata ellene nyilatkozik az okkupácziónak, mert ez veszélyezteti a békét a szomszéd népekkel.

Verhovay Gyulának a szélsőbaloldal nevében előterjesztett javaslata: Az ország vészthozónak tartja a követett politikát. A nemzet, ha teljes élvezetében lenne szabad és független államiságának, nem lett volna áldozata az érdekeinek meg nem felelő politikának.

Mihalovics Károly a horvátországi képviselők nevében nyujtott be felirati javaslatot. Ez helyesli és szükségesnek mondja az okkupácziót. Beszédében Mihalovics megjegyzi, hogy az övé az egyetlen kormánypárti javaslat.

A november 14-ikétől 27-ikéig folyt vita első napján a pártok megbízottai fejtették ki a maguk felirati javaslatát.

Apponyi Albert gróf Szontágh Pál néhány bevezető szava után a többség felirati javaslatáról ezeket mondja: Nem tehetem ugyan, hogy aziránti megnyugvásomnak és örömömnek ne adjak kifejezést, hogy az az események előterében álló egy kérdésre, a boszniai megszállás ügyére nézve, oly felfogásoknak ad kifejezést, melyek az enyéimtől, ha valamiben, legfeljebb a hévmérő fokában különböznek. Az okkupaczionális politika iránt számos aggályt látok abban kifejezve, sőt azt oly világosan kárhoztatva látom, hogy egyéni felfogásom szerint elfogadása esetén azon kormánynak, mely ezen okkupaczionális politikát keresztülvitte, megmaradása erkölcsi lehetetlenség. (Élénk helyeslés balfelől.)

Beszédét így végzi: Kérem kiterjesztetni a háznak nyilvánulását e veszélyes perczben a trón előtt mindarra, ami a nemzetet aggasztja, nem csupán annak egy részére; kérek oly nyilatkozatot, mely a parlamenti helyzetnek tisztázására alkalmas legyen, az által, hogy nemcsak nemzeti aggodalmaknak, de egy elhatározott nemzeti akaratnak is adjon kifejezést. (Élénk helyeslés balfelől.)

Tisza Kálmán miniszterelnök elfogadja a bizottság feliratát, mert nem tartja gátolandónak, hogy az aggodalmak a trón előtt kifejezést nyerjenek. Hogy aggodalmak keletkezzenek, midőn világesemények folytak le és vannak folyamatban, oly világesemények, melyek e monarchiát és ebben hazánkat közelről érintik, az természetes; kérdés csak az, hogy az aggodalmak az események természetszerű következményei-e, vagy következményei a követett politikának.

E politikát illetőleg azt tartja ma is, hogy ránk nézve nem lehet jobb, mint hogy a török hatalom regenerálni tudja magát; de ügyelnünk kell, hogy az ottani néptörzsek mindegyikében megerősödjék az a hit, hogy nem ama nagy északi hatalom, hanem monarchiánk az, mely sorsukra a legnagyobb befolyást gyakorolhatja. Ezzel lehet csak meggátolni az érdekeinkkel ellenkező alakulásokat és biztosítani ott a közgazdasági és kereskedelmi szempontokból oly fontos összeköttetéseinket. E czél elérésére szereztük meg a szükséges alapot. Feladatnak csak azt tartja: mindig és minden körülmények közt következetesen e czélra törekedni. Elismeri, hogy ez az alap lehet kiindulópontja egy más czél felé törekvő politikának is. De ezt a politikát azok, kik a bonyodalmak óta vezetik külügyeinket, folytatni nem fogják. És ha mások ezt az eddigivel ellentétes politikát folytatnák, nem azokat fogja sujtani a felelősség, kik megszerezték az alapot arra, hogy helyes irányban haladhassunk, hanem azokat, kik e politika továbbvitelét kezükből kivéve, olyanokéba tették, kik ellenkező irányban akarják azt vinni.

Beszédét így végzi: Nyugodt vagyok az iránt, hogy ezen, czélzataiban helyes, mert az orosz hatalom túlkapásainak meggátlására és monarchiánk keleti befolyásának biztosítására irányult politika e czélra úgy törekedett, hogy minden más lehető eszközzel szemben sok és sok ezer honfinak életét kimélte meg,

ép úgy, amint sok és sok száz millió tehertől mentette meg az országot.

Szlávy József, a felirati bizottság elnöke kijelenti, hogy ő és elvtársai elfogadják a feliratot, mely kifejezést ad az aggodalmaknak és eloszlatásukat várja a kormánytól. Az okkupáczió ellen három irányban vannak aggályai: az eddigi és még várható pénzbeli áldozatok arányban állanak-e az elért eredménynyel s nem fogja-e e teher túlfeszíteni a nemzet erejét? Nem leszünk-e kénytelenek, hogy biztosíthassuk az okkupált tartományokat és az okkupácziónak némi hasznát láthassuk, tovább terjeszkedni? Állami gépezetünket a két tartomány beillesztése nehezíteni fogja és a monarchiát alkotó népek számarányára és egyensúlyára zavarólag hathat. Terjeszkedési politikára készületlenek vagyunk. Időszerűtlennek és fényűzésnek tartaná, egyelőre legalább, minden terjeszkedést délkeleti határainkon.

Szilágyi Dezső november 20-ikán Pauler igazságügyminiszter után mondott beszédet.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk!) Ritkán hallottam a miniszteri padokról a mostanihoz hasonló olyan beszédet, amely azon felirat álláspontját, amelynek elfogadását ő is ajánlotta a háznak, jobban gyengítette volna. Megvallom, nem egészen értem, mi volt czélja a tisztelt miniszter úrnak, midőn emlékeztette a házat arra, hogy 1848-ban az országgyűlés a külügyekre befolyással nem bírt és e jogot az 1867: XII. t.-cz. szerezte meg, hacsak nem az, hogy nem a jelenlegi miniszterelnök az, akinek az országgyűlés ezen befolyását köszönheti. (Derültség balról.) És ha a tisztelt miniszter úr felemlítette azt, hogy a magyarok igen jártasak a jogban, igen jártasak talán a történelemben, de újonczok a diplomácziában: hogy miért mondta ezt, annak egyéb okát nem képzelhetem, minthogy külügyeink jelen vezetőit ezzel is védeni akarta és azt enyhítő körülmény gyanánt kívánja föltüntetni. (Élénk helyeslés és derültség balfelől.)

Áttérve azon javaslatra, mely a tárgyalás alapjául szolgál, én azt tartom, hogy a parlamentnek oly viszonyok között, mint a jelenlegiek, midőn a trón magas-

ságáról felszólíttatik az országgyűlés, hogy tanácsait adja elő, kettős kötelességet kell teljesítenie. Az egyik kötelessége abban áll, hogy nyiltan és határozottan fejezze ki nézetét a mult politika cselekvényei és az azok eredményeként jelentkező mostani helyzet felett; és hogy ép oly nyiltan és ép oly határozottan nyilatkozzék a jövőben követendő irányzatokra nézve. Ez kötelessége a parlamentnek a nemzet iránt, a melynek szava szól belőle és amely sorsa intézését reá bízta; kötelessége a korona iránt, mert a koronának legilletékesebb tanácsadója és mert a korona kénytelen elhatározásaira befolyást engedni a parlament véleményének; de kötelessége a leendő kormány iránt is, mert csak a parlament határozott nyilatkozata teszi lehetővé a leendő kormányra, hogy annak tudatával vállalkozzék, hogy politikája a nemzet nyilt akaratával megegyező. S azért, uraim, ezen kötelesség alól a parlamentnek ma magát semmi okból, semmi ürügy, semmi személyes tekintet miatt nem szabad kivonnia.

De ezzel a helyzettel szemben a kormánynak is megvan a kötelessége. Ez abban áll, hogy mennél teljesebb felvilágosítást nyújtson a helyzetről, hogy minél tájékozottabbá tegye a parlamentet. Egy másik kötelessége a kormánynak pedig az: nem fogadni el semmi határozatlan és kétértelmű kifejezést a multra nézve és nem használni fel ezt arra, hogy a mult cselekményeiért való felelőssége alól menekülhessen; (Úgy van! Úgy van! balfelől.) hanem követelni határozott nyilatkozatot, vagy helyeslőt, vagy kárhoztatót, de egymással ellentétes két értelmezést megtűrő nyilatkozattal önmaga és a parlamenti kormányforma érdekében nem szabad megelégednie. (Úgy van! balfelől.)

Tisztelt ház! Ezen kötelességnek a felirati javaslatokkal akarnak a pártok eleget tenni. A felirati javaslatok közt van azonban egy s ez éppen a legfontosabb, mert a legtöbb kilátással látszik bírni arra, hogy a többség elfogadja, — amennyiben annak kebeléből keletkezett — amely ezen szempontoknak nem felel meg. Mert e felirati javaslat tartalmára nézve két oly ellentétes magyarázat nyilváníttatott ezen parlamentben, amelyeknek — megengedem —

mindenike lelhet annak szövegében alapot, de amit helyeselni nem tudnék, az, hogy ezen két ellentétes magyarázat mellett azt a felirati javaslatot bármely párt is elfogadhassa.

Az egyik magyarázat élén a tisztelt miniszterelnök úr minisztertársával és hogy a képviselők közül nevezzek valakit, Tóth Vilmos képviselő úrral áll. Ezen magyarázat szerint Bosznia és Herczegovina megszállásának a többségi felirati javaslatban kifejezett kárhoztatása és e vállalkozás pénzügyileg és politikailag káros és vészt hozó következményei csak a természeti elháríthatatlan eseményeket illeti, melyek kikerülhetetlenek lévén, megtörténtükért ennélfogva senkit felelőssé tenni nem lehet, senkit megrovás vagy dicséret ezért nem illethet.

És csakis így érthetem, hogy a miniszterelnök úr ezen felirati javaslatot elfogadta. Csakis így érthetem, hogy ezen felirati javaslatot tisztelt barátom Tóth Vilmos elfogadta, abbeli meggyőződésének kifejezéseként, hogy az okkupáczió kikerülhetetlen és ennélfogva helyes; sőt, hogy még az annexiónak is vannak oly módjai, melyek mellett ő azt megnyugvással fogadja.

Egy másik magyarázat szerint, mely ma Horváth Lajos, a mult napokban pedig Szlávy József képviselő úr beszédében található: mindezt a kormány szabad cselekményeinek kell tekinteni, melyeket megtenni vagy elkerülni egyiránt lehetett; mert különben nem volna értelme annak, hogy úgy mint ma Horváth Lajos képviselő úr mondta, külpolitikánknak cselekvényeit a berlini kongresszus óta nem helyesli; nem volna értelme a felirat azon részének, mely a megszállás folytán előálló aggodalmak megszüntetését a fejedelemtől várja s melyben kétségesnek állíttatik, vajjon ha ezen cselekmény minden czélját elérjük is, az előálló előnyök felérnek-e az abból származó hátrányokkal. Mert kikerülhetetlen eseményeket e szempontból megbirálni czéltalan töprengés volna. Nem érteném a felirati javaslat ezen és számos más kifejezését, ha az nem tekintené az ott említett tényeket a kormányzat szabad cselekményeinek.

Már most mindkét felfogásnak megvan a maga természetszerű következménye. És politikai, taktikai okokból lehet ezen következményeket elhallgatni; de ezen követ-

kezmények logikai szükségszerűséggel, az emberi ész természetében levő kényszerűséggel előállanak.

Az egyik felfogás természetszerű következménye az, hogy a kormányzat saját politikáját, saját cselekményeit érintve nem látván : a politikának még jövő irányára nézve is csak annyiban érzi magát a feliratban kifejezett irányhoz kötve, amennyiben ezt a természeti események lefolyása lehetővé teszi.

A második felfogás következménye az, hogy ha abban az értelemben fogjuk fel a felirati javaslatot : azt a jelen kormány el nem fogadhatja, amelynek cselekményeiről ott szó van, anélkül, hogy magát arra ne itélje, hogy jugum caudinumon áthajtassék, (Élénk helyeslés a baloldalon.) oly jugum caudinumon, amelyen túl nem kisérheti őt azok bizalma, kik azon átkergetik. (Helyeslés a baloldalon.)

Komoly és őszinte emberekről én nem tehetem fel, tisztelt ház, hogy oly felirati javaslathoz fognának ragaszkodni, amely meggyőződésüknek meg nem felel. S ha mégis azt tapasztalom, hogy egy és ugyanazon felirati javaslat ily különböző és egymással ellenkező két értelmezéssel fogadtatik el, akkor ebből egyet kell következtetnem (Halljuk !) és ez az, hogy ezen felirati javaslat nem szabatos, abban valami hiba van. És ha azok, kik e felirati javaslatot elfogadják, a parlamentnek jelen viszonyai közt való kötelességét teljesíteni akarják : akkor ezen szabatosítás elkerülhetetlen ; akkor elkerülhetetlen annak megmondása, hogy az egymástól eltérő két értelmezés közül melyik fejezi ki tulajdonképen a párt véleményét. (Helyeslés a baloldalon.) Ez elől nincs kitérés, tisztelt ház. A kitérés ez elől annyit jelentene, hogy a jelen körülmények közt azon párt legelső kötelességét, t. i. határozott és őszinte vélemény nyilvánítását a helyzetről és a jövő irányáról nem akarja teljesíteni. (Helyeslés a baloldalon.)

Ezzel pedig, tartok tőle, megsértetnék a nemzet iránti kötelesség, sőt megcsorbíttatnék az is, mely a korona irányában fennáll. Mert midőn a parlament a trón magaslatáról felszólíttatik, hogy úgy a helyzetről, valamint az irányra nézve véleményét adja elő, nem szabad tévhitben ringatni

vagy abban megtartani a koronát az iránt, hogy meggyőződése szerint mi a nemzet érdeke. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

És egy ily — ellenkező értelemben felfogható és magyarázható — felirat elvenné alapját egy parlamenti kormány alakításának, mert azon vállalkozó kormányra nézve nem volna alap, amelyről megitélje : vajjon azon politika, amelyre vállalkozik, a képviselőház többsége által elfogadott iránynak megfelel-e vagy sem. És egy ily felirat a helyzet tisztázásához semmiben sem járulna.

De van még egy más tekintet is, mely nézetem szerint lehetetlenné teszi e felirati javaslatnak nem szabatos állapotban való hagyását. És ezen tekintet ama képviselőket illeti, a kik nem szólalnak fel e teremben, hanem meggyőződésöket egyszerű szavazással jelentik ki. Komoly, önérzetes férfiról nem tehetem fel, hogy ily fontos ügyekre nézve, ily válságos körülmények közt némán adja szavazatát oly felirathoz, mely a legilletékesebb részről éppen a leglényegesebb kérdésekre nézve ellentétes értelemben magyaráztatik. Ha tehát nem akarjuk a ház véleménye nyilvánulásának minden súlyát és befolyását venni ; ha nem akarjuk a házat és a háznak tagjait azon helyzetbe hozni, hogy ily eljáráshoz folyamodjanak : akkor egy elkerülhetetlen s ez azon felirat értelmének szabatosítása. S ez — meg fogja engedni Tóth Vilmos képviselő úr — nem ezen pártnak házi ügye, hanem igenis legfőbb érdeke azon pártnak, melynek kebeléből a felirat keletkezett ; (Élénk helyeslés a baloldalon.) legfőbb érdeke főleg azért, mert különben azt kellene mondanunk, hogy még ma is azt tapasztaljuk, hogy ezen pártot, amennyiben véleménye nyilvánulásait látjuk, nem a multra nézve közös meggyőződés, a jövőre nézve közös irány, hanem csak a helyzetre vonatkozó különfélekép magyarázott aggodalmak kötik össze ; (Helyeslés a baloldalon.) hogy még ma is azt tapasztaljuk, hogy ezen párt nem a bizalom kapcsa által van a kormányhoz fűzve, hanem a töprenkedés tartja a kormány oldala mellett, (Élénk helyeslés a baloldalon.) azon kormány oldala mellett, melynek tagjai felállanak e teremben és éppen azon cselekmények következményeire, melyek azon párt aggodalmai-

nak tárgyai, és mely cselekményeket azon párt egy része a kormány szabad cselekményeinek tekint, kijelentik, hogy azok kikerülhetetlen világeseményeknek természeti erővel előálló következményei, hogy ennélfogva őket sem a multra, sem a jövőre nézve azok következményeiért felelősség nem terheli. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Áttérve már most, tisztelt ház, a felirat tulajdonképi tartalmára, én érzem azt, hogy azon terjedelmes előterjesztéssel szemben, melylyel a miniszterelnök úr a kormányzatnak keleti politikáját igazolni és felvilágosítani törekedett, nekünk feladatunk bővebben kifejteni feliratunk hármas álláspontját. Először azt, mely a kormány keleti politikájának általános irányát megnyugtatónak és helyesnek nem tartja, mely azon keleti politika végcselekményét, Bosznia és Herczegovina megszállását helytelennek és a monarchia kül- és belérdekeire veszthozónak látja és végre azon harmadik álláspontját feliratunknak, hogy ezen utóbbi cselekménye kormányunknak történt oly módozatok közt, melyekkel a parlament befolyása kijátszatott és ez által az alkotmány szelleme súlyosan megsértetett. Ami az elsőt illeti, tisztelt ház, a kormány előadja, hogy kezdettől fogva politikájának hármas czélpontja volt. Az egyik az, hogy a török birodalom a lehetőség korlátai közt — így méltóztatott mondani — fenntartassék; a másik az, hogy az orosz túlterjeszkedés meggátoltassék; a harmadik az, hogy a Balkán-félszigeten levő szláv népek eltöltessenek azon öntudattal, hogy sorsuk urai és azok, akiktől, ami méltányos és kivánatos reájuk nézve, függ, azok mi vagyunk, és nem amaz északi hatalom.

Tisztelt ház! Ezen czélokat én helyeseknek és jogosaknak tartom. De midőn a kormány ezeket előadja, kiemeli azt, hogy ő az egész keleti válságot oly világeseménynek tekintette, melynek irányát megváltoztatni és feltartóztatni hatalmunkban nem állott. (Helyeslés balfelől.)

Nem volt megmásítható az, hogy a keleti keresztények felszabadítója az orosz legyen, hogy azon egyesült erő ellenében, melylyel a szabadító orosz s a felszabadulni vágyó keresztény népek rendelkeztek, ránk nézve nem marad egyéb hátra, mint a dolgoknak ezen menetéhez

alkalmazkodni és azok menete mellett monarchiánk érdekeit megóvni. Ebben, uraim, én bevallását látom annak is, hogy a keleti válság tárgyát képező viszonyok rendezésére monarchiánk pozitiv tervvel nem bírt; hogy úgy látta, hogy amennyiben a felszabadítás a keleten kikerülhetetlen, azt csak az orosz teljesítheti, s természetesen túlnyomólag önnön hatalmi terjeszkedésével, és hogy mi mindössze arra szorítkozhatunk, — ez a negativ czélú politika — hogy a túlterjeszkedést lehetőleg meggátoljuk. (Élénk helyeslés balfelől.) Csak ebből magyarázhatom azon vélekedését, hogy még abban az esetben is, hogyha az orosz ellen sikerrel keresztülvitt háború után monarchiánk mint győztes állott volna, a győzelem eredményeül a kelet egész rendezetlenségét tünteti fel, mert úgy fogta volna fel a háborút, mint amely nem pozitiv tervekért és czélokért, hanem csak negativ eredményekért vívatik. (Élénk helyeslés balfelől.) De ezzel kimondva látok még valamit: azt, hogy ama válságnak ily körülmények közötti lefolyása okvetlen érdekeink sérelmére kellett hogy vezessen. Ez bizonyos volt; bizonytalan csak az, hogy mily fokú, mily hatású lesz ama sérelem. (Helyeslés balfelől.) Ennek beismerésével, tisztelt ház, — és én örülök, hogy ily őszinte vallomásokat kaptunk — nehezen tudom megegyeztetni a jelenségeknek két különnemű sorozatát. Ha valaki, tisztelt ház, azt hiszi, hogy valamely végzetteljes esemény következményei és valamely végzetteljes lefolyás megindítása nem áll érdekében, akkor neki nem kell ennek megindítására tettlegesen közreműködni; (Élénk helyeslés balfelől.) akkor neki nem kell oly cselekvényeket tenni, ha érzi is, hogy nem gátolhatja meg a megindított görgetegeket, melyekről tudja, hogy érdekeinek egy részét összetöri, csak azt nem tudja, hányadrészét. (Élénk helyeslés balfelől.) És a jelenségek egész sorozata arra mutat, hogy monarchiánk külügyi politikája pozitiv cselekvényekkel ezen végzetszerű lefolyás megindításához és előmozdításához hozzájárult. (Igaz! balfelől.) Mert különben miként magyarázzam meg magamnak a külügyi politikánkban felmerült egész sorozatát a jelenségeknek, melyek a török monarchia hatalmát, befolyását és tekintélyét ott lenn

rendszeresen aláásták; (Igaz! Úgy van! balfelől.) miként tudjam megmagyarázni, hogy minden alkalommal azon álláspontot foglalta el külügyi kormányzatunk, mely a török monarchia gyöngítésére vezetett? Midőn felvétetett a kereskedelmi szerződések kötésére való jogosultság a vazall-államoknál: elvileg döntetett el azon kérdés, ha vajjon azon jogczím, melynél fogva a szultán fensége alá tartoznak ezen kis államok, azt jelenti-e, amit kelljen jelenteni a nemzetközi jog szerint, vagy pedig félretétetik éppen monarchiánk által; (Élénk helyeslés balfelől.) vagy miként magyarázzam meg magamnak egész sorozatát a jelenségeknek határainkon, melyeknek egy része öntudatosan, a többi pedig homályos, eddig meg nem magyarázott czélzattal, meglehet akaratlanul, de hatásában szította és bátorította az ottani felbomlási törekvéseket; miként magyarázzam meg azt, hogy a török-szerb-montenegrói háborúban a semlegesség monarchiánk részéről oly módon lőn alkalmazva, hogy minden kedvezmény megadatott az egyik hadviselő félnek; megengedtetett, hogy tömegesen vonuljanak keresztül országunkon fegyveresek (Igaz! Úgy van! balfelől.) s minden megtagadtatott a másik féltől, sőt minden alkalom megragadtatott a másik félnek korlátozására. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Miként magyarázza meg külügyi kormányzatunk azon cselekményt, hogy a győzelem pillanatában az ő karja tartóztatta fel Törökországot abban, hogy ellenfelét kellő módon megfékezhesse.

Szaporíthatnám ezen jelenségek elősorolását; lehet azokat eltagadni, lehet magyarázni: de egyről bizonyos vagyok és merem előre kimondani: hogy majd a jövő történet minden nyomozás után azt fogja mondani, hogy monarchiánk külügyi kormánya az események ezen végzetszerű lefolyásának egyik megindítója és előmozdítója volt. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.)

De van még a jelenségeknek egy másik sorozata és ez abban áll és mely a kormány azon másik állításával ellenkezik, hogy midőn az orosz felszabadítás, mint az események kényszerű folyama megindult, akkor éreztük, hogy a mi érdekeink koczkára vannak téve, de ezen érdekek biztosítására nem tehettünk egyebet, mint fenntartani erőnket a

békekötés pillanatára, abban a pillanatban érvényesíteni érdekeinket és védeni meg azokat az eltiportatástól.

Tisztelt ház! Én ebben bevallását látom annak, hogy míg a koczkarázás hónapokig tartott, addig sem külügyi, sem belügyi kormányzatunknak nem volt megnyugvása arról, hogy érdekeink biztosítva lesznek, nem lehetett megnyugvása arról, hogy érdekeink megóva lesznek. Mert ha ő, aki gyenge, aki tehetetlen volt arra, hogy az események kényszerű folyamát megakaszsza az orosz és keresztény népek ellen, és aki tudta azt, hogy ezen orosz hadjáratnak eredményei a mi érdek-ellentétesünknek, az orosznak hasznára fognak kizsákmányoltatni: az hogyan képzelhette, hogy majd a békekötés pillanatában ő eléggé erős lesz, annyi százezer élet és annyi ezermillió rubel árán megvásárolt eredményeket a győztes kezeiből kiragadni. (Élénk tetszés a baloldalon.)

És azon Európa, melyet hol egy, hol más alakban méltóztatott szerepeltetni, és mely nem volt alkalmas arra, hogy az események megindulása pillanatában az ő és a mi érdekeink biztosítására a várakozásnál egyebet tehessen: miféle biztosítéka volt a külügyi politikának arra, hogy a békekötés egyetlen cselekményénél ezen Európa hatályos támogatást lesz képes nyujtani. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

De nemcsak ezt látom ama bevallásban. Jelenségekre vagyok utalva, mert soha még egy parlamentnek tájékozatlanabbul és a külügyi kormányzat mulasztása miatt, tájékozatlanabbúl nem kellett e kérdéshez szólani, mint nekünk, mert nem kaptunk, csak alkalomszerű felvilágosításokat, amelyek gyakran azon czéllal adattak, hogy majd valamely kényelmes értelemben vétetnek a sokféle lehető között. (Élénk tetszés a baloldalon.) De egy jelenséget látok, amely arra mutat, hogy külügyi kormányzatunk nem is törekedett más biztosítékokat szerezni arra, hogy a harcz kitörése után érdekeink megóvattassanak, mint amely biztosítékok a három császári hatalmasság viszonyában és abban voltak, hogy — aminőt ismételve hallottunk — e nagyhatalmaknak érdekeink tudtul adattak. És ez a jelenség az, hogy úgy e házban, mint e házon kívül mindig prokla-

málva hallottam a legmegszorítottabb értelemben vett érdekpolitikát; minduntalan hallottam itt a miniszterelnök úrtól, hallottam másoktól másutt, hogy minékünk feladatunk saját érdekeinket saját erőnkkel megvédeni, hogy ezen érdekeink tudtul vannak adva az illető helyeken, és ezen tudtuladásban és saját erőnkben találjuk fel azok védelmének biztosítékát.

De kérdem: egy hatalomnak, mely érzi azt, hogy ő ellene is, legalább az ő érdekei koczkáztatásával is megindult egy végzetes világesemény; érzi azt, hogy e megindításban szereplő tényezőknek érdeke ellentétes az övével s ő azok ellen gyönge: vajjon ennek szabad-e önnön érdekeinek elszigeteltsége terére állni, s nem-e természetes hivatása az érdekközösség, az érdekkölcsönösség alapján szövetségeseket, támaszokat, biztosítékokat keresni? (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Mert az a felfogás, melynek a miniszterelnök úr és a külügyi kormányzat kezdettől fogva kifejezést adott, kizárja keresését az ily támasznak és szövetségnek. Igy azután az ily legszűkebb értelemben vett érdekpolitika folyamán, mely már kezdettől fogva kizárta az érdekközösség, a kölcsönösség elvét, melynek ennélfogva lohasztólag és bátortalanítólag kellett hatnia mindazon hatalmakra, melyek az északi hatalom ellenében érdektársaink lehettek volna, mondom, ezen politika folytán jutott el Anglia, a maga kezére cselekedve, Cyprusig és az ázsiai-Törökország feletti védnökségig, s ezen politika alapján jutottunk el mi ahhoz, ami egyetlen eredményünk: Bosznia és Herczegovina okkupációjához. (Élénk tetszés a baloldalon.)

Hallottuk azonban ezen tényekkel szemben azon büszke, határozott kifejezéseket, melyekkel a miniszterelnök úr a házat annyira felvillanyozta. Nem hallottuk-e kimondatni a miniszterelnök úrtól az 1877. év július 26-ikán, hogy a monarchiának döntésre hivatott köreiben nincsen senki, ki a külügyi politika feladatának tartaná, hogy szomszédságunkban a birtoklási és hatalmi viszonyok megváltozzanak és hogy ily politika érdekében határozatokat hozni a jövőt illetőleg senkinek sincs szándékában. (Derültség a baloldalon.)

Emlékszik-e a miniszterelnök úr arra a lelkesedésre és tapsviharra, mely e kifejezéseit fogadta? És emlékezik-e a miniszterelnök úr, hogy a közvélekedés akkor, hogy ez a ház akkor egészen más értelemben fogadta ezeket, mint amily magyarázatot később megengedni méltóztatott? (Igaz! a baloldalon.) De ez alkalommal elhallgattatott az, hogy ha monarchiánknak nincs érdekében, hogy a birtoklási viszonyok keleten szomszédságunkban megváltoztassanak, már folyamatban van egy roppant világesemény, mely elkerülhetetlenül ezen változásra vezet, s mi gyöngék, mi képtelenek vagyunk nemcsak arra, hogy ezeket megváltoztassuk, de arra is, hogy magunk erejénél és a jó reménynél egyébre támaszkodhassunk a jövőre nézve. (Élénk helyeslés balfelől.) Ezt akkor elhallgatta.

Hallottuk e teremben: a mi érdekeink a Balkán félsziget kelet-északi részeiben épp úgy vannak, mint a déli részekben. Hallottuk e teremben határozott hangon, hogy a monarchia készen áll a pénzügyi s katonai erejének érintetlenségében és majd a békekötés pillanatában mindenki ellen minden érdekeit meg fogja óvni. De sejtelmét is közölték-e velünk annak, hogy ezen érdekek, éppen a legfontosabbak, a félsziget keleti felében létezők, koczkára vannak téve, és félő, hogy az által, amit ma a világesemények kényszerű hatalmának neveznek, éppen e leglényegesebb érdekeink el fognak tiportatni és mi le fogunk kerülni az Adriáig, hogy ott egy kis kompenzácziót kereshetünk! (Úgy van! balfelől.) Vajjon mondották-e akkor, hogy igenis hajlandók és készek vagyunk minden érdekeinket mindenki ellen megvédeni, de vérmes várakozásokat nem szabad táplálni, mert vis majorral állunk szemben, és ha gátolni nem tudtuk a kő megindulását, lehetett-e mondani, hogy az a kar, mely gyenge volt az indulót feltartani, meg fogja azt állítani rohanásában, midőn ereje a rohanó sebesség által megnövekedett?

Mindezt hallottuk akkor. Igy aztán, tisztelt ház, ma látjuk, ma érezzük, ma a kormány bevallása alapján konstatálhatjuk, mily igaza volt akkor a közvéleménynek, mely ezen büszke, ezen fennen hangzó kijelentések daczára makacsul vonakodott megnyugodni; milyen igaza volt

azon közvéleménynek, melyet az aggódás az egész országban vonaglásban tartott, mely megkereste az eszközöket, a módokat monarchiánk és hazánk érdekeinek megvédésére ; kereste nézetem szerint is sokban tévesen, kereste hibásan, kereste túlzással ; de abban az egyben tökéletesen igaza volt, hogy azon büszke, biztató nyilatkozatoknak, melyeket itt és másutt hallott, megnyugtató hitelt adni nem lehet. (Úgy van ! balfelől.)

Még ha minden, igen tisztelt miniszterelnök úr, ami történt, kényszerűleg történt volna, még akkor is szükségesnek és jónak tartottam volna, hogy a kormány már kezdettől fogva őszintén felvilágosítsa a nemzetet ; jónak tartottam volna, ha a kormány ily biztos és nagyfokú biztatásokkal nem lép elő, melyekről mai előterjesztése alapján tudnia kellett, hogy azok beválthatlanok. Mert így támadt az űr aközt, amit a kormány igért és amit tőle a közvélemény várt és ami teljesült ; s ezen űr igenis nagy erkölcsi romlással jár minden nemzetre nézve, mert vagy arra bírja a nemzetet, hogy nem nyugodva meg ezen biztatásokban, ha ereje van hozzá, áttöri a korlátokat és a végzet kereke elé dobja magát, vagy arra bírja, hogy majd a kiábrándulás pillanatában oly csüggedés szállja meg, mely minden érdekeink sérelménél talán még veszedelmesebb. (Úgy van ! balfelől.) És legyen meggyőződve a tisztelt kormány, hogy ha hivatkozik arra, hogy a választók keleti politikáját szentesítették : ezen választások eredménye azon ismert okokon kívül, melyekre talán vissza fogok térni s melyeket a miniszterelnök úr nagyon jól tud, azon oknak is tulajdonítható, mert azon események a nemzetet oly csüggedésben és oly erkölcsi lehangoltságban találták, — hová politikája juttatta — hogy ez gátolta a nemzetet abban, hogy érzelmeinek és érdekeinek megfelelőleg elitélje a miniszterelnök úr eljárását. (Úgy van ! balfelől.)

Büszkén hivatkoznak a berlini szerződésre és a benne foglalt vívmányokra, a san-stefanói szerződésben megkisérlett orosz hatalmi túlterjeszkedés ellen. Pauler, mélyen tisztelt miniszter úr, e szerződésnek még azon nagy tekintélyek által sem sejtett előnyét mutatja fel, akikre

oly diadalmasan hivatkozott. (Derültség balfelől.) Ebben a szerződésben körül van írva, mi az orosz természetes hatalmi terjeszkedése. Csak az a túlterjeszkedés, ami azt meghaladná. Ha a berlini szerződés kevesebb hatalmi terjeszkedést engedett volna az orosznak: az természetellenes megszorítás volna. (Élénk derültség balfelől.)

S itt méltóztassanak megengedni, hogy mellékesen kiigazítsam azon époly felületes, mint határozott állítását és igazítását gróf Szapáry Gyula képviselő úrnak, amelylyel ez oldalon felszólalt több képviselőt illetett, mintha Szerbiának több területet és több lakosságot a berlini szerződés nem adott volna, mint a san-stefanói előleges kötés. Én részemről — és hivatkozom e részben minden forrásra — úgy tudom, hogy a berlini szerződésben Szerbiának adott terület nagyobb és majdnem kétszázezer lélekkel több lakosságot foglal magában, mint az, melyet a san-stefanói béke szánt Szerbiának. De ez mellékes. A kormánypolitikának eredményét abban látja, hogy a berlini szerződés az orosz befolyást a jogos határok közé szorította, azon határok közé, melyekben Pauler igazságügyminiszter úr placidus nyugalommal látja az oroszt és az ő igazságszeretetével őrt fog állani amellett, hogy az oroszt ezen jogosan megillető befolyás jövőben valami módon meg ne csorbíttassék. (Derültség a baloldalon.) Nagy szó. Azon egész összeköttetés, mely a három-császári szövetség viszonyában ki van fejezve, csak ezen egyetlenegy tényében tette meg monarchiánk kormányának, de nem monarchiánknak a szolgálatot, abban, hogy San-Stefanóban a jóból nagyon is sokat vett, mert ezáltal úgynevezett szövetségesének megadta a jogot arra, hogy a parlament előtt sikerrel kérkedhessék, míg enélkül ilyesmivel fel nem léphetett volna.

De vizsgáljuk meg, mi itt a döntő szempont. Ha azt akarjuk megitélni, hogy keleti politikánk folyama folytán mi az orosz hatalom túlterjeszkedése, minő a határainkon fennálló veszélyeknek az a gyarapodása, amelyet meggátolni keleti politikánknak hármas czélzata volt: akkor uraim a berlini szerződés által teremtett állapotokat nem a papíron levő san-stefanói szerződéssel, hanem azon reális állapotokkal kell összehasonlítani, amelyek a háború előtt

fennállottak. Ha ezekkel vetjük össze, akkor megtudhatjuk azt, hogy mi az a túlterjeszkedés, melyet az orosz hatalom elért, mi az a tudat, melyet a mi hatalmunkról a Balkán-félsziget népei táplálnak, és mik a Törökország biztosítására tett azon intézkedések, melyek a berlini szerződésben foglaltatnak.

És ha ezt a szempontot veszszük, tisztelt ház, akkor látnunk kell, hogy a berlini szerződés folytán Törökország és Oroszország közt minden gát és akadály megszűnt. Akkor látnunk kell az orosz befolyásnak azon ijesztő terjeszkedését, amely egész keleti Rumélia határait is magában foglalja; akkor látnunk kell azt, hogy hatalmi körébe Romániát is bevonta és látnunk kell, hogy ennek a szerződésnek következménye az, hogy ezen orosz hatalmi befolyás megjelenik ott is, ahol mi okkupálni megjelentünk, a Balkán-félsziget déli részén. És ezen terjeszkedés meg fog maradni akkor is, mikor egyetlenegy orosz katona sem marad Bulgáriában vagy keleti Ruméliában, mert megmarad az érdekekben, a meggyőződésekben, az aspirációkban, melyeket semmiféle berlini szerződés ki nem irthat. Ha ezen orosz hatalmi túlterjeszkedést méltóztatik a háború előtti állapottal összehasonlítani, megmérhetjük, hogy a keleti ügyekben követett politikánk annak első célját, az orosz hatalmi túlterjeszkedés meggátlását mily fokban tudta elérni. De egyszersmind ezzel kapcsolatban megmérhetjük azt is, hogy második célját mily fokban érte el, t. i. a szláv népek rokonszenvének megszerzését számunkra, a szláv népek eltöltését azzal a hittel, hogy mi ellenségek nem vagyunk, hogy sorsuk javítását és jövő aspirációikat nem Oroszországtól, hanem tőlünk kell várniok. Megmérhetjük ezt abból, hogy a Balkán-félszigetnek nemcsak keleti, hanem déli részén is minden erkölcsi tényező az orosz befolyás mellett áll, és mi bennünk nem látnak egyebet, mint akik az orosz sikerek, a keresztén népek feldúlási törekvéseinek megnyirbálására beavatkoztak; de a mi hatalmunkról valami nagy fogalmuk nem lesz, mert megvolt ugyan az akarat, hogy ezt meggátoljuk, de kénytelenek voltunk a siker legnagyobb részét birtokában hagyni Oroszországnak. Megmérheti a tisztelt miniszterelnök úr azt, mily fogalma van

egy megkisérlett, de nem sikerült meggátlás folytán a szláv népnek a monarchia hatalmáról és befolyásáról a keleten és a Balkán-félszigeten. (Helyeslés balfelől.)

És ha ez nem volna elég, akkor igaz, politikánk hivatkozhatik valami más eredményre. Én ugyan keleti politikánk egész folyamában, legalább az eddigi felvilágosítások szerint, — meglehet, talán titkos közleményeket kaptunk — pusztán negativ irányt látok. De egy pozitiv eszme kimagaslik az egész törekvésben, és ez az, hogy mi ezen visszatartóztathatlan válságnak keresztelt eseményt fel akartuk használni arra, hogy amit a monarchia egyik állama sem akar, amit annak képviselőtestülete és közvéleményének, bátran mondhatjuk, túlnyomó nagy része visszautasított: területünk terjesztessék. Ezt az egy pozitiv czélját látom keleti politikánknak, s ez teszi némileg megmagyarázhatóvá, miért proklamáltuk mi ridegen az elszigetelt érdekek politikáját, miért óvakodtunk mi ezen világesemények meggátlására vagy módosítására szövetségesek keresésétől. Mert mi tartottunk attól, hogy ha netán ilyeneket kapunk és ezek idejében elibe állnak az eseményeknek: akkor elesik politikánk egyetlen czéljától, a terület terjesztésétől. (Úgy van! balfelől.)

De azon sokféle kisérlet közt, melyeket különösen a tisztelt miniszterelnök úr részéről tapasztaltam Bosznia és Herczegovina okkupálásának igazolására s czélszerű és helyes voltának bebizonyítására, nem legutolsó és nem kevésbbé elmés az, melyet a miniszterelnök úr minapi beszédében a házban kifejtett. (Halljuk!) Ezen felfogás szerint e tartományok megszerzése tulajdonkép egyik alapja lenne keleti politikánknak, oly alap, amelyről kiindulva, azon hármas czélt, amelyet én is ismertem és helyesnek ismertem el, sikeresen foganatosíthassuk. Nem szólok arról, vajjon ezen hármas czél kimerítő-e, vajjon feladataink minden oldalát magában foglalja-e. De én ráállok arra a térre, melyen a miniszterelnök úr ezen terjeszkedési politikát igazolta és kivánom, ha a ház megengedi, megvizsgálni, mennyiben alapszik ezen két tartomány megszállása s a berlini mandátum azon alapon, melyen az orosz túlterjeszkedést jövőre meggátoljuk, hogy az életképessé csonkított Törökország-

got (Derültség balfelől.) jelen állapotában fenntartsuk és hogy a szláv népeket a Balkán-félszigeten azzal az öntudattal töltsük el, hogy mi nem vagyunk ellenségei, de azon hatalom, mely sorsukra legnagyobb befolyást gyakorol, nem az orosz hatalom: az mi vagyunk.

T. ház, ezen külügyi politika legközelebbi czélja, amint azt a trón magasságáról hallottuk, amint azt a t. miniszterelnök úr ismételte, a berlini szerződés végrehajtása.

Én azt állítom, ezen legközelebbi czéljára politikánknak, hogy ezen két tartomány megszállása fizikailag és erkölcsileg inkább gyengít, mint erősít bennünket.

Fizikailag inkább gyengít, mert ezen szerződés végrehajtásának utolsó biztosítéka azon hatalmak akcióképessége és fizikai ereje, amelyek annak végrehajtását kikényszeríteni el vannak tökélve; egy oly vállalat, amely éppen ezen időre erőnk egynegyed vagy helyesebben egyharmadrészét leköti, alkalmas fizikai erősítés nem lehet.

De gyengít ez bennünket erkölcsileg is. Mert bármiként nyilatkozott is Pauler Tivadar t. miniszter úr; bármennyire biztosított is, hogy a megszállásból azért nem lesz annexió, mert a berlini szerződésben csak az okkupáczió foglaltatik; mindazon okok, melyekkel ezen lépés indokoltatik, mindaz, amit mi ott teszünk, elutasíthatlanul arra int bennünket, ami a berlini mandátum betüjében nem foglaltatik ugyan, de aminek feltételezésére az előzmények kényszerítenek, t. i. az annexióra. (Úgy van! balfelől.) És mert minden cselekményeink oly törekvést kell hogy eláruljanak, melyek a berlini szerződés keretén kívül esnek, ezáltal erkölcsileg gyengíti álláspontunkat mások ellenében, hogy a berlini szerződés pontos, jóhiszemű végrehajtását tőlük követeljük és ha majd egyszer eljön az idő, hogy le fog hullni a fátyol, mely az okkupáczió czíme alatt ily szemérmetesen takarja az annexió törekvéseit; (Derültség balfelől.) ha egyszer be kell vallani, hogy csakugyan megvan a czél monarchiánkhoz csatolni e területeket, azt hiszik-e, hogy nem kell nekünk azért valami árt fizetni, hogy e tényért, mely a berlini szerződésben kikötve nincs, amely Pauler miniszter úr szerint egyenesen ellenkezik azzal: nem kell egyéb konczesszió árán megvenni azon hatalmak jóvá-

hagyását, melyek a Balkán-félszigeten a mi érdekeink elleni terjeszkedésöknek bennünk ellenzőjét látják? (Úgy van! balfelől.)

Igazat mondok tehát, tisztelt ház, ha azt mondom, hogy a berlini szerződés végrehajtására ez bennünket sem fizikailag, sem erkölcsileg nem erősít; de nem erősít ez bennünket azon további hármas czélra sem, amely mint egy fényesen ragyogó meteor megjelen és amelyet a miniszterelnök úr e házban mindannyiszor körülhordoz, valahányszor egy ingadozó többséggel áll szemben. (Derültség balfelől.) Ezen hármas czélt sem fogja előmozdítani, mert nézzük, mi a mi helyzetünk ezen megszállás által a Balkán-félszigeten? és mi az orosz hatalom helyzete? Azok az államok, melyek a Balkán-félszigeten a háború következtében keletkeztek vagy nagyobbodtak, tehát Bulgária, Kelet-Rumélia, Montenegró és Szerbia, érzik és tudnak egyet: hogy jelen állapotaikat aspirácziőik jelen teljesülését nem önnön erejöknek köszönhetik; hogy az orosz kard teremtette meg azt és azoknak igazi biztosítéka csak az orosz kard élében van és az orosz hatalom eltökélésében rejlik. Érzik és tudják ezek a népek, hogy jelen állapotaik létrejöttének mi részben gátja, de részben tehetetlen gátja voltunk; (Helyeslés balfelől.) érzik és tudják ezek a népek és azért minden erkölcsi tényező az orosz felé fordul, hogy nemcsak ezen állapotaikat túlnyomólag neki köszönik, de jövő aspirácziőikkal is hozzája kell fordulniok. Széltében hirdetik az orosz tábornokok és orosz államférfiak, — Szlávy képviselő úr is kijelentette — hogy az orosz egész Bulgáriát fel akarta szabadítani; hogy nem rajta múlt, hogy egyetlen egy keresztény lélek a padisah hatalma alatt van. És méltóztassanak meggondolni, hogy azok jövő aspirácziőik teljesítése iránt nem főleg azon hatalom felé fordulnak-e, amelynek jelen sikerüket, állásukat köszönik?

Ha ez így van, akkor kérdem a tisztelt miniszterelnök úrtól, mennyiben fogja ezen törekvéseket, mennyiben fogja az orosz hatalomról fennálló képzeteket Bosznia okkupácziójáról a mi javunkra fordítani? Nézzük meg, minő állást szerez nekünk Bosznia okkupácziója a Balkán-félsziget déli részén? A mi helyzetünk ott egy-ék, mely az ottani

nép-aspirációkat széjjel választja; mi odamentünk, hogy ezen nép törekvéseinek, vágyainak, természetének megfelelő fejlődést gátoljuk; annálfogva hatalmunk addig terjed, ameddig szuronyaink hegye ér, és oly erős, amilyen erős szuronyaink hatalma. (Úgy van! balfelől.) De mihelyt a mi szuronyainkkal szemben egy még nagyobb szuronytömeg áll, azonnal ki fog törni mindezen szomszédoknak, sőt az elfoglalt tartományok népének eltitkolt, elrejtett ellenszenve ellenünk. (Úgy van! balfelől.)

Ez tehát a helyzet, amelyet ott mi magunk teremtettünk; ez minden erkölcsi tényezőt az orosz karjába visz; ez eltöltötte bizalmatlansággal apró szomszédainkat. Mert ha ezen népeknek van valami jellemző érzésük az egyesülési törekvésen kívül, akkor ez azon vad függetlenségi érzet, amelynek ők még anyagi javukat is feláldozzák.

De talán azt fogják mondani és megengedem, hogy lehet így okoskodni, hogy mi majd ott rendezett állapotokat teremtünk, jóllehet a Boszniában való uralkodásunk egyik oszlopát, a mohamedán elemet széttörtük; ha majd jó közigazgatással egy oly nemét a rendnek és jólétnek honosítjuk meg azon tartományokban, hogy majd akkor a rokonszenv iránt unk felébred és majd akkor a szomszédok vágyva és bizalommal néznek azon állapotokra, amelyeket mi ott teremtettünk; mert mi szabadságot is biztosítunk nekik és így végkép elvonjuk az orosz hatalom iránti rokonszenvtől.

T. ház, akik így okoskodnak, azok a világtörténet tanúságát egyszerűen figyelmen kívül hagyták. Mert ha van valami a világtörténetben, úgy kétségtelen az a tanúság, hogy ifjú népeknél, amelyek ébredő nemzeti öntudattal bírnak, a művelődés és jólét csak fokozza ezen érzetet és csak gyarapítja a törekvést annak valósítására, nem csökkenti, nem fogja kiirtani. (Helyeslés balfelől.) És ha talán egy egészen tanúlságos példa kell, gondoljanak Lombardiára és Velenczére. Hiszen ismeretes, hogy a mi kormányzatunk jobb volt Olaszországban mint a piemonti, az igazságszolgáltatás különb, az adózás kevésbbé súlyos vala, mert hiszen valóban elkényeztetett gyermeke volt e két tartomány a monarchiának. És mégis azon egységi moz-

galom, amely ép oly kényszerű fejlődés volt, mint aminőt a Balkán-félszigeten a miniszteri előterjesztés állít, Olaszország egyesülési törekvése hol jelentkezett legerősebben, hol jelentkezett éppen az ellentétek által fejlesztve a legleküzdhetetlenebbül? Azon tartományokban, amelyeket Ausztria elfoglalt, akár mint sajátját, akár mint Toscanát megbízás alapján. (Úgy van! balfelől.) Ne méltóztassanak tehát azt gondolni, hogy az áldozatok nagy összege, az elkényeztetés, amelylyel mi azon tartományokat illetni fogjuk, valaha azt fogja eredményezni, amit a t. miniszterelnök úr állított: a szláv népek rokonszenvének megszerzését és azoknak azon öntudattal való eltöltését, hogy sorsuk tőlünk függ. Azt hiszem, az erre a czélra sem fog szolgálni, sőt hogy ezen kettőből következőleg a harmadikra sem, t. i. a megcsonkított Törökország fenntartására sem, mert e tartományok megszállása természetes visszahatást fog gyakorolni azon népek érzelmeire, még a muzulmánokéra is, melyek a fényes porta uralma alatt tettleg megmaradtak. A fájdalomkiáltások a rossz igazgatás miatt szaporodni fognak, és azon a czímen, amelyen mi megszállva tartjuk Boszniát és pedig teljes joggal, a többi keresztény tartomány hasonló elválást fog kívánni a török birodalom testéből.

E visszahatás, melynek nyomai máris érezhetők, annál nagyobb lesz, minél tovább fog tartani az okkupáczió és minél inkább válik az azzá, amivé a felhozott indokoknál fogva, ha azok fenn is tartatnak, kell hogy váljék: annexióvá.

Ha tehát ezen három czél elérésére nem szolgál, talán szolgál arra a czélra, amit Tóth Vilmos t. képviselő úr és Szapáry Gyula képviselő úr is kiemelt, aki újabb időben a kereskedelmi ügyekkel újra feléledő érdekekkel foglalkozik. (Derültség balról.) Ők azt mondották, hogy a mi nemzetgazdasági fejlődésünk és kereskedelmi érdekeink kívánják ezen politikát, és mert annak lényeges és kiegészítő része Bosznia és Herczegovina megszállása, ezeket az érdekeket mozdítja elő ezen tartományok okkupácziója. Érdemes, t. ház, ezeket a várakozásokat egy kissé közelebbről megvizsgálni. (Halljuk!)

Nem akarom tagadni, tisztelt ház, hogy ha mi ezen két tartományt monarchiánk vámterületéhez csatoljuk,

ezáltal a belföldi ipar, nagy védvámokkal védve, Boszniában is piaczot nyer. De ezen piaczra valami vérmes módon nem kell gondolnunk. Előttem vannak a konzuli jelentések, amelyek tisztán azt mondják, hogy Herczegovinának összes bevitele 1,200.000 frtot, Boszniáé pedig 6,300.000 frtot tett 1874-ben. És ezen 6,300.000 frt közül 4 millió szövetárúkra esik. Már most, uraim, megengedem, hogy a háziipar lassanként ezen tartományokban szűkebb körre fog szoríttatni és hogy az anyagi prosperitás előidézésével és nagy áldozatokkal részünkről ezen tartományok fogyasztási képessége nagyobb és nagyobb lesz. Ennélfogva az iparczikkeknek ott jobban biztosított piacza — mert hiszen szükségletöket eddig is Bécsen és Trieszten át fedezték — szintén nagyobb lesz. De kérdem, áll-e ez arányban azon áldozatokkal, amelyeket e tartományokért kell hozni. Erős, hatalmas és mindenekfelett nagyon gazdag országok követhetik azon politikát, hogy egy sokkal szegényebb országot magukhoz foglalva, ott beruházásokat tegyenek, mert később kamataival visszafizeti a beruházásokat. De hogy Ausztria-Magyarország volna erre hivatva ily kilátások mellett, azt még a kormánypadokról sem merte állítani senki. Ha pedig valaki azt hiszi, hogy a boszniai megszállás oly kereskedelmi politikára fog alapot szolgáltatni, amelynek folytán mi a szomszéd kisebb tartományokat vámterületünkbe bevonjuk, ennek ellenében nem szabad elhallgatni, hogy ezen okkupáczió inkább szaporította, mint csökkentette az ezt gátló okokat.

Két ok gátolja főként, hogy kereskedelmi politikánk a vámterületi közösségre szert tehessen: az egyik azon tartományok pénzügyi érdeke, mely nem fogja megengedni, hogy azok az önálló vámterületről s az ezzel járó jövedelemről lemondjanak; a másik ok az orosz befolyás, mely ezeket minden ilynemű összeköttetéstől visszatartani igyekszik. Ezen két okhoz járul még egy harmadik, az tudniillik, hogy a boszniai okkupáczió felgerjeszti azon kis államok féltékenységét önállásuk és függetlenségük fenntartása iránt, mert oly fenyegető állást foglalunk el, hogy a velünk kötendő vámszövetséget politikai egyesülés

előkészítésének tekintik, s ez is hozzá fog járulni ahhoz, hogy e kis államok óvakodjanak velünk oly vámszövetséget kötni, mely könnyen a politikai kapcsolatra volna felhasználható. (Helyeslés a baloldalon.)

Különben is, tisztelt ház, ha azon közlekedési vonalak kapcsolatának könnyebb kieszközlésére véljük e politikát czélszerűnek, akkor kérdem, hogy a szerb vasuti csatlakozás keresztülvitelére használ-e valamit ezen okkupaczionális politika, előmozdítja-e azt? Nem. De előmozdít és talán szükségessé tesz más valamit, t. i. a novi-szeraje ó-mitrovitz-szalonikii vasutat, és ha ez létesül, akkor azon remélt nagy keleti forgalom, amelyre gr. Szapáry képviselő úr czélzott, amitől oly sokat vár, vajjon nem téríttetik-e el hazánktól? (Helyeslés a baloldalon.) Ez tehát éppen hazánk kereskedelmi érdekeinek ártana. (Helyeslés a baloldalon.)

És most röviden feladatom utolsó részére tértem át, (Halljuk! Halljuk!) azon részére, mely a kormány eljárására vonatkozik. (Halljuk!)

Abba nem bocsátkozom bele, tisztelt ház, mennyire jogosult a korona, mennyiben nem, nemzetközi szerződések megkötésére; nem fejtegetem, mennyiben volt jogosított a berlini mandátum átvállalására. De tisztelt ház, midőn a parlamenti kormányforma természete szerint a koronának a szerződéskötési jog túlnyomólag gyakorlati okokból megadatott, minden alkotmány szellemében ezen jog jóhiszemű használata tételeztetik fel. Valamint a korona méltán kívánhatja a parlamentektől, hogy az általa kellő körültekintéssel vállalt nemzetközi kötelezettségek foganatosítására a parlament az eszközöket adja meg, úgy méltán megvárhatni a korona miniszteritől, hogy a koronának szerződéskötési jogát igyekezzenek azon értelemben gyakorolni, melyben a korona jogát kell gyakorolni, t. i. a parlamentben elfogadott politikai iránynyal összhangban. (Helyeslés a baloldalon.) Ennélfogva nem szabad azt oly politika megkezdésére, oly politikának bevégzett tényekben való megtestesítésre használni, melyről tudják, melyről feltették, hogy a parlament belenyugvását és helyeslését nem fogja bírni. S hogy ez így van s hogy az a szerződési politika a parlament-

nek nem bírja megnyugvását, arra egyetlenegy bizonyítékul azt hozom fel, hogy a horvát tisztelt képviselőtársaim által benyujtott felirati javaslaton kívül minden javaslat főtartalma abból áll, mily káros és vészthozó a berlini mandátum folytán megtörtént okkupáczió monarchiánkra és hazánkra nézve. (Helyeslés a baloldalon.) Tehát már a parlamenti kormányforma természeténél fogva kötelezve lett volna a kormány arra, hogy azon szerződést az országgyűléssel közölje annak végrehajtása előtt; mert azon közlés lehető volt, anélkül, hogy emiatt az állam érdekei csorbát szenvedtek volna. De mindenesetre kötelezve kellett volna éreznie a kormánynak magát a mandátum végrehajtására szükséges eszközöket a parlamenttől kérni, nem pedig oly eszközökkel hajtani azt végre, melyek a kormányférfiak nyilatkozatai alapján más czélra szavaztattak meg. (Úgy van a baloldalon.) A kormány nemcsak hogy ezen kötelezettséget nem teljesítette, de hogy ezen kötelezettsége megsértéséért, hogy azon politikáért a parlament mindaddig fel ne szólalhasson, míg az a megváltozhatlannak hirdetett tényekben megtestesítve nincs: a tisztelt kormány feloszlatta az országgyűlést és összehívta oly időben, midőn már bevégzett tények súlya alatt volt képes csak határozni.

Ebben, tisztelt ház, az alkotmány szellemének megsértését és biztosítékának kijátszását látom; mert a koronának ilynemű szerződések megkötésére vonatkozó jogával szemben a parlamentnek egyetlenegy biztosítéka van s ez az, hogy az eszközök megszavazása annak foganatosítására tőle függ. Ha ezen jogától is megfosztatik a parlament; ha kijátszatik a parlament, akkor azon helyzetbe jön, hogy befejezett tényekkel kell számolnia, s csak az lehet a kérdés, hogy az ily tényleges állapotok rögtöni megszüntetése vagy azok fenntartása jár-e nagyobb veszélyekkel. Az ily eljárás a parlamenti kormányzatban levő garancziáknak teljes kijátszása.

De nem volna annak kijátszása, ha állana az, amit a miniszterelnök úr mondott. A miniszterelnök úr azt mondotta, hogy ezen politika nem ellenkezik, sőt megegyezik a mult törvényhozás nézeteivel; hogy ezen politikát az

országgyűlési választások alkalmával a választók helybenhagyták és hogy az országgyűlésnek túlkorai feloszlatása és túlkésői összehívása nem azért történt, hogy a berlini mandátumhoz annak végrehajtása előtt szólhasson, hanem történt azért, hogy a választóknak alkalom nyujtassék a boszniai expediczió ismerete mellett a kormány politikáját helyeselni vagy kárhoztatni.

Én gyakran gondolkoztam, tisztelt ház, arról, hogy mi módon fogja a kormány azon cselekvényét igazolni, hogy egy más czélra megszavazott összeget e megszállásra fordította és hogy a parlamentet elhárította útjából, hogy fel ne szólalhasson. De arra a meglepetésre nem voltam elkészülve, hogy a kormány azt állítsa, hogy mindaz, ami történt, a mult törvényhozás nézetének megfelel és a választók által szentesíttetett. (Derültség balfelől.) A miniszterelnök úr azt mondja: a hatvanmilliós hitel megszavazása alkalmával beadatott egy határozati javaslat az egyesült ellenzék részéről és ebben a határozati javaslatban az van mondva, hogy az egyesült ellenzék kárhoztatna minden olyan politikát és ilyen politika kezdeményezésének tartaná a török birodalom bármely tartományának ama hatalmasságok ellenére való megszállását, mely hatalmasságok az orosz túlterjeszkedésnek akarnak gátat vetni. Már most azt mondja a miniszterelnök úr: igaz, a határozati javaslatból semmi sem lett, nem fogadtatott el, de azon el nem fogadott határozati javaslat mégis az egész ház véleménye. Mert a többség nem támadta meg tartalmát; ő maga helyesnek állította, csakis alaki okokból kérte annak visszavonását. Én azt hiszem ugyan, hogy nem alaki okokból vonatott az vissza, hanem más okból, amint a vitából kitünik, de mert a többség nem tiltakozott ezen határozati javaslat ellen, a miniszterelnök úr pedig csak alaki szempontból tett ellene kifogást, mi meg indítványoztuk azt: ezen három tény a miniszterelnök szerint arra mutat, hogy a ház nézeteivel Bosznia okkupácziója megegyez. (Élénk derültség balfelől.)

Ha én azon magyarázatmódot szeretném követni, melylyel a miniszterelnök úr élt ezen határozati javaslattal szemben, akkor így okoskodnám: el nem fogadott hatá-

rozati javaslat nem lehet a háznak nézete, és abból, hogy ezen időpontban nem helyeseltünk oly okkupácziót, mely Anglia és Törökország ellenére történt: nem következik, hogy egy másik időpontban egészen más viszonyok közt egy ilyen okkupácziót kötelesek vagyunk helyeselni. (Zajos helyeslés balfelől.)

De, tisztelt ház, ez logikai okoskodásból folyna, s ha a tisztelt miniszterelnök úr nem ürügyet keresett volna benne, hanem törekedett volna megérteni azon határozati javaslat czélját és tartalmát: akkor az azt kisérő beszédekből meggyőződhetett volna, hogy ezen határozati javaslatnak minden értelmet lehet tulajdonítani, csak olyat nem, milyet a miniszterelnök úr szeretne, tudniillik Bosznia okkupácziójának helyeslését. (Élénk helyeslés balfelől.)

Mert milyen körülmények közt jött létre ezen határozati javaslat? 1878 május 14-én bizonytalan volt még, hogy a kongresszus létre fog-e jönni vagy sem? és a miniszterelnök úrnak — felolvasom nyilatkozatát, ha kívántatik — szavai szerint kétes volt: ha vajjon a koczkavetés ezen napjaiban nem háború fog-e köztünk és Oroszország közt kitörni? Itt mellékesen jegyzem meg, hogy teljesen igaza volt azon tisztelt képviselő úrnak, — gondolom Bánhidy tisztelt barátom mondotta — hogy valahányszor valamely összeg megszavazásáról vagy a kormány rendelkezése alá bocsátásáról volt szó: egy vagy más alakban az orosz elleni háború lehetősége mindig olyan nyájas intés formájában felszínre hozatott. (Tetszés balfelől.)

Már most, tisztelt ház, azon időpontban, midőn a kormány szavai szerint is egy háború eseményei előtt állottunk, esik Oroszországnak azon törekvése, hogy az Angliához közeledni kivánó monarchia, különféle missziók által, Ignatieff missziói által, Angliától eltéríttessék; (Igaz! Úgy van! balfelől.) azon időpontra esett az a hír is, hogy a monarchia kormánya alkudozik a török birodalommal és kész volna annak ellenére is a menekülőket Boszniába visszavinni, azon ürügy alatt, hogy nem itt, a mi határainkon belül, hanem jobbnak tartja ott, Boszniában őrizni őket. (Derültség a baloldalon.) E hármas lehetőség ellen volt intézve

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM Jog- és Közigazgatás-tudományi Kar Könyvtára

az a határozati javaslat, s hogy ez ellen volt intézve, a beszédek bőven magyarázzák.

Felolvasom a határozati javaslatot: »A képviselőház, midőn megszavazza a rendkívüli hatvanmilliónyi költség fedezetét, egyszersmind kijelenti, hogy károsnak tart oly politikát, melynek czélja nem a san-stefanói előzetes békekötésben megkisérlett orosz hatalmi túlterjeszkedésnek meggátlása és ezáltal az európai nemzetközi jogállapot biztosítása, hanem a török birodalom területén való osztozkodás s mely a monarchiát ellentétbe hozza azon hatalmasságokkal, melyek Oroszország ama kisérletének ellenállanak: és ily politika kezdeményezésének tekintené és ennélfogva helytelennek tartaná a török birodalom bármely tartományának ama hatalmasságok ellenére eszközölt megszállását.« És ilyen politika kezdetének tartaná Törökország tartományának azon megszállását, amely ezen hatalmak ellenére történnék.

Ebből méltóztatnak látni, hogy ha nemcsak abstrakte vesszük a határozati javaslat szövegét, de az azt kisérő beszédeket is ismerjük és abból hozzuk ki az értelmet, akkor a miniszterelnök úr feltevésének minden alapja hiányzik. (Helyeslés balfelől.)

Meglehet, hogy Bosznia okkupáczióját minden esetben és minden körülmények között ki kellett volna zárni. De józanul lehetett-e ezt tenni akkor, midőn a kormány szerint az Oroszországgal kitörhető háború előtt állottunk? Lehetett-e mondani, hogy még a hadviselés czéljaira sem szabad azon tartományt megszállani?

Ez észellenes lett volna. Már pedig aki a kisérő beszédeket átolvassa, meggyőződhetik, hogy más megszállást, mint ami hadindítás czéljára s annak műveletei végett történt volna, mi nem helyeselhettünk. (Élénk helyeslés balfelől.)

Egyébiránt, ha oly nagyon emlékezik a miniszterelnök úr arra, hogy mi történt május 14-ikén, nem fogja őt kellemetlenül érinteni, ha emlékeztetem azon szavakra, melyekben határozottan és ünnepélyesen körülírta a 60 milliós hitel czélját. Azt hiszem, a ház megengedi, hogy ezen szavait felolvassam: (Halljuk!) »Magában véve a czél, melyre kéretik

a hitel megszavazása, a következő — egyszerű és rövid, mert hisz azt gondolom, hogy egyes pontok megjelölését ily dolgokban senki tőlem nem fogja kívánni: kéretik ez a monarchiának déli, délkeleti és északi határain teendő oly intézkedésekre és az itt netalán szükségessé válható oly csapatszaporításokra, amelyek múlhatlan szükségesek arra, hogy minden viszonyok közt biztosítva legyen a monarchia a meglepetések ellen.« (Derültség a baloldalon.) Egyedül ez a czél, — mondja a miniszterelnök úr — miért e hitel kéretik, s ezért egyelőre csakis fele fog igénybe vétetni.

Kiegészíti ezen nyilatkozatát a miniszterelnök úr azon további nyilatkozatával, hogy: »Azt tartom, bármint forduljon is a koczka, — festve azon bizonytalan állapotot, mely a kongresszus létrejötte előtt volt, amint csakugyan volt — monarchiánk és hazánk határai ellenséges meglepetésnek kitéve ne lehessenek, erre eszközök szükségesek.«

Most jön azután a czukor. (Derültség.) »És azon intézkedések megtétele, melyek ez irányban Erdélyben szükségesek, nem csekély részét képezik azoknak, amelyek miatt ma a hitel megszavazása kivántatik; hanem — és itt egy hathatós közleményt tesz — a teendők oly részére nézve, melyek valamivel több időt vesznek igénybe, jelesen az erdélyi szorosoknál teendő munkálatokra nézve.« (Derültség.) máris megtörténtek az intézkedések, és itt azon meggyőződésben vagyok, hogy nem lehetséges, hogy ezért az abszolutóriumot bármely miniszternek ne adja meg a törvényhozás.« No, ha a czélnak ezen körülírását összehasonlítjuk Bosznia okkupáczijával: akkor a dolgok és a szavak természete szerint, amint azt Aristoteles óta veszik, ebbe bele nem illik Bosznia okkupáczija. (Helyeslés és taps balfelől.)

De én megmondom önöknek, mi módon lehet nemcsak ezt, hanem minden mást beilleszteni. (Halljuk!) Az volt mondva, hogy a czél egyszerű és rövid, mert ilyen dologban egyes pontok megjelölését senki sem fogja kívánni. (Derültség balfelől.)

Talán az elhallgatott egyes pontok alatt Bosznia okkupáczija értetett. (Derültség balfelől.) És így mondani

lehet, hogy ez világos szavakkal nem volt kizárva. (Élénk derültség balfelől.)

Igaz, hogy a beszédnek az az értelme, hogy a határokon megtétessenek az intézkedések. De Bosznia a határokon van. A ház azt hitte, mikor a födözetet megszavazta, hogy a felajánlott összegből a határon történnek csapatfelállítások, de azt hiszem, nem gondolta azt, hogy határainkhoz csatoljuk Boszniát és arra céloznak az intézkedések. A ház azt hitte, hogy a monarchiánk meglepetések elleni biztosítása végett van szükség a hitelre. Csodáltuk és helyeseltük a miniszterelnök úr bölcs előrelátását, hogy Erdélyt máris biztosította az orosz ellen. (Nagy derültség balfelől.) De azt a ház nem képzelhette, hogy míg mi odanézünk, arra a megerősített erdélyi szorosra: addig ő a 60 millióval szépen bevonúl Boszniába. (Élénk tetszés, derültség és taps balfelől.)

Ha tehát a miniszterelnök úrnak oly nagy kedve van visszaemlékezni arra, ami május 14-ikén történt, miért fordította összes elmeerejét a mi határozati javaslatunknak nagyon téves és alaptalan magyarázatára? Sokkal inkább van helyén ezen figyelem most is, máskor is, ha saját szavait, a parlamenttel szemben tett ünnepélyes igéreteit, a 60 milliós hitelnek az emberi közönséges értelem szerint formulázott célját hozza vissza elméjébe. Ha ezekről emlékezik meg és azt mondja: mindez nem történt, uraim; azon 60 milliós hitel másra költetett el, olyanra, amit akkor a parlament előtt kifejteni nem láttam célszerűnek. Tette azt a közös kormány és tettem én, hozzájárultam saját felelősségemre, tettem ezen és ezen okból. Most itt vagyok, hallgassátok meg okaimat és ítéljetek felettem. (Helyeslés balfelől.) Az a miniszter, ki nem fél találkozni a parlamenttel, ki helyesnek tartja azt az ügyet, melyet elvégzett és bízik abban, ezt az utat követné. De annak a miniszternek, ki fél találkozni a parlamenttel, ki nem egészen bízik az ügy erejében, melyet végzett, annak a miniszternek ürügyeket kell keresnie mindenféle nyilatkozatokban és el nem fogadott határozati javaslatokban, hogy eljárása helyességére okot találjon. (Tetszés balfelől.)

Különös parlamenti módot honosít meg a miniszterelnök úr. (Halljuk!) Képzelem, mennyire meglepetve hallják ezt és hallják a miniszter úr szavait azok, akik a mult országgyűlésnek többségéhez tartoztak. A miniszterelnök úr ugyanis azt mondja: az a határozati javaslat, mely az ellenzék részéről jött, melynek tartalma helyeseltetett a kormány által, melynek tartalmára nézve magam is kimondtam, hogy hozzájárulok, de melynek visszavonását alaki okokból kértem, tartalmazta ezt, s mert ezt tartalmazta, nem lehet mondani, hogy nem a ház megegyezésével történt a boszniai okkupáczió. Már most, tisztelt ház, a többség azon tagjai, kik sem ezen határozati javaslat indítványozásában nem vettek részt, sem a vitában föl nem szólaltak, hanem egyszerűen hallgattak, mennyire meg lesznek lepetve, ha hallják, hogy abban az ő hallgatásukban akkor, mikor lelkük ártatlanságában azt hitték, hogy csak azon határozati javaslatról van szó: helyeslése, elfogadása volt a boszniai okkupácziónak. (Zajos tetszés és taps a baloldalon.)

Ha a miniszterelnök úr ilyen logikával él a parlament tagjaival szemben, akkor ők semmi meglepetés ellen nincsenek biztosítva; (Derültség a baloldalon.) akkor én nem tudom, hogy valamely ártatlan alkalommal, pl. a házszabályok magyarázatánál való hallgatásukból a miniszter úr majd később nem fogja-e kihozni, hogy mert hallgattak, a ház nézetével iránta való bizalmat fejeztek ki. (Derültség a baloldalon.)

De engedje meg a tisztelt ház, hogy áttérjek (Nyugtalanság a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! a baloldalon.) azon második állításra, mely abban áll, hogy az általános választás eredménye... (Zaj a jobboldalon. Halljuk! balfelől.) Ha a tisztelt ház kívánja, én elhalasztom beszédemet holnapra. (Halljuk! Halljuk!) Mondom, áttérek a miniszterelnök úr azon állítására, hogy a választások eredménye helyeslése az okkupaczionális politikának.

Igenis, tisztelt miniszterelnök úr, nem tagadom, hogy e választások a szabadelvű-pártnak többséget adtak, de kérdem, vajjon e választásoknak lehet-e azon jelentőséget tulajdonítani, melyet a miniszterelnök úr azokra ruház?

vajjon a szabadelvű-párt tagjai a boszniai okkupáczió helyeslése miatt választattak-e meg? Vajjon a háznak tisztelt elnöke, Ghyczy Kálmán, vagy az, ki jelenleg helyét elfoglalja, Várady Gábor, vajjon Szlávy József, vajjon Wahrmann Mór, Horvát Boldizsár, vajjon Horváth Lajos, vajjon sok mások helyeselték-e az okkupácziót? És vajjon azért lettek-e megválasztva, mert helyeselték az okkupácziót? Vagy azok, kiket nem említek, kik tartózkodtak minden véleménynyilvánítástól, ez ügy felett csak megdöbbenésüket jelentették ki s fenntartották itéletüket a jövőre, és ezeknek száma légió: vajjon ezeknek megválasztásában az okkupaczionális politika helyeslése van-e?

Ha azonban a választások eredményének csakugyan az az értelme, amelyet annak a tisztelt miniszterelnök úr ad, akkor én nem tudom, miért fogadja el a többség válaszfelirati javaslatát, azt mely — akárhogy takargassuk, akármennyi kifejezési árnyalat van is abban elrejtve — elitéli az okkupaczionális politikát. Ily esetben egy parlamentáris miniszter a parlament véleményének ilyen nyilatkozatát azon képviselőktől, akik egyenesen ezen politika helyeslésével lettek megválasztva, nem fogadná el, hanem azt mondaná: vagy nyiltan helyeslitek azon politikát, melyre én már a választók szentesítését bírom, vagy folyamodom azon alkotmányos eszközökhöz, melyeket ily körülmények közt minden kormány igénybe vehet. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Önérzetes miniszter arra nem vállalkozik, hogy eltakart alakban elfogadja megrovását azon politikának, melyet a választók nyiltan helyeseltek. (Élénk tetszés a baloldalon.)

De bár július 29-ikén történt a bevonulás s augusztus 5-ikétől 15-ikéig folyt le a választások legnagyobb része: mégis merem állítani, hogy az ország közvéleménye abban az időben még kellőleg kifejlődve nem volt. Nem mintha nem tudták volna, hogy okkupáczió készül, nem mintha a hírlapokat nem olvasták volna, melyek a kérdést bőven fejtegették; de azt minden ember tudja, hogy arra, hogy azon nagy rétegeket, melyekből a választók kikerülnek, valamely dolog ismerete és a jelentősége iránti vélemény áthassa, arra öt-hat napnál, arra tíz napnál sokkal több szükséges,

különösen a nyári munka idejében. És oly országban, hol nem úgy akarják a választók helyeslését megnyerni, mint ahogy a miniszterelnök úr állítása szerint az elmúlt országgyűlésnek nézetét megnyerte Bosznia megszállására, hanem előkészítve viszik a kérdéseket a választók elébe; ahol a választásnak előre bevallva az a czélja, hogy valamely kérdésben a nemzet véleménye felől tájékozza a koronát és kormányt: ott nem így viszik a kérdéseket a választók elé; ott kifejtetnek előbb a kérdések a parlamentben, hónapokkal előbb előkészíttetnek, hogy a legutolsó kunyhóban is mindenki tájékozhassa magát, s midőn azok tisztán állnak a közvéleményben és átszivárogtak annak minden rétegeibe, akkor igenis elfogadom, hogy a választás dönt a felett, vajjon helyeseli-e az ország a feltett kérdést, a kormány politikáját vagy nem? De a kérdésnek a választók elé oly módon való vitele, amint történt, nem tekinthető olyannak, mint amely a választók megfontolt véleményének kifejezésére vezethetne. (Úgy van! a baloldalon.)

Egyébiránt, tisztelt ház, még ha így van is, — engedjünk a miniszterelnök úr felfogásának — még azon esetben is semmi mentsége sincs arra, hogy ezen vállalkozás oly eszközökkel foganatosíttatott, amelyek más czélra adattak. Semmi mentség nincs arra, hogy a parlament természetében levő biztosítékok, a költségek kivánása a mandátum foganatosítására önkényesen, szándékosan mulasztatott el, és készíttettek oly bevégzett tények, amelyekre nézve ebben a házban a horvátországi tisztelt képviselőket kivéve, mindnyájan azt mondjuk: nem kellett volna, hogy történjenek, mert vészesek az ország pénzügyeire, politikájára. Ha pedig talán a ház tagjainak egy része más nézeten volna, akkor ezen nézetet kijelenthetik azáltal, hogy a horvát képviselők feliratához hozzájárulnak. De akik az okkupácziót helyeslik, azok a többség feliratát nem fogadhatják el.

Tisztelt ház! Most már a miniszterelnök úr beszédjének csak utolsó részéről akarok szólani. A miniszterelnök úr a politikának jövő irányára nézve nyilatkozott. Azt mondta, hogy azt a hármas politikát, melyet már említettem, ezen az alapon, melyhez Bosznia is tartozik, folytatni lehet. Csak ezen hármas czélú politikára vállalko

nak a kormánynak jelenlegi vezetői. De arról az alapról — tette ő hozzá — lehető egy más politika is; az egy más czél felé vezető politikának is lehet kiindulópontja; de ezen utóbbi politikát azok, kik jelenleg a monarchia ügyeit vezetik, folytatni nem fogják, és ha mások az eddigivel ellentétes ezen politikát akarnák folytatni: nem azokat fogja sujtani a felelősség, kik a helyes irányban haladhatásnak szerezték meg az alapot, hanem azokat, kik e politika tovább vezetését kivéve kezükből, öntudatlanúl olyanok kezébe tették, kik ellenkező irányban akarják azt vezetni.

Tisztelt ház, ebben a nyilatkozatban én kifejezését látom a kormány részéről annak, hogy az az alap, melyet ő szerzett, egy ránk nézve káros politikának alapja is lehet. Ha ez így van, akkor nagyon kár volt, tisztelt miniszterelnök úr, ily homályosan szólani, mert ha ezen alapról ismeretlen veszélyek fenyegethetik a nemzetet, annak, ki ez alapot szerezte, aki ezen alap ily természetére mutat, kötelessége volna arra itt nemcsak homályosan czélozni, hanem a veszélyeket világosan kifejteni, hogy védekezhessünk ellenük.

S azután, ha ezen az alapon, melyet ők szereztek, az országra nézve veszedelmes politika követhető, s annak, hogy ily veszedelmes politika ne követtessék, fő biztosítéka a kormányzat jelen vezetőinek személye és helyükön való megmaradása, akkor engedjenek meg, de a felelősség azokért a veszélyekért, melyeket ez az alap az országra nézve netalán előidéz, nem minket fog érni, kik a kormányzat jelen vezetőiben nem bízunk, mint akik e Pandora-szelenczét a monarchiának megszerezték, hanem illetni fogja azokat, kik magát az alapot teremtették és a felelősség alól semmi sem vonhatja ki őket s legkevésbbé volnék hajlandó hazánk ügyeinek vezetését ezen az alapon bizalommal meghagyni a miniszterelnök úr kezében.

A miniszterelnök úrnak idézett beszéde általánosan van intézve a házhoz, s megvallom, én is azt hittem, hogy azokhoz kell számítnom magamat, kiknek e hazafiúi motivum szólt. Ha a hazafiság indoka az, amiért a kormányzat jelen vezetői megtartandók: akkor abban a hazafiságban

én is óhajtanék részesülni. (Tetszés balfelől.) De tisztelt ház, mit jelent e nyilatkozat? Azt, ami sokszor visszatér a miniszterelnök úr beszédében, hogy a nemzetnek, hogy a monarchia két államának sorsára a parlamenteknek befolyásuk nincs; hogy nem azért lehetetlen valamely politika, mert a parlamentek azt az ország érdekében károsnak tartják; de valamely politika lehető és lehetetlen aszerint, hogy milyenek azon egyének, kik a kormányon vannak; hogy ezen okoskodás szerint a személyekben van a garanczia és nem a parlamentekben. Mert, ha a parlamentekben van, akkor nem látom át, miért tartja lehetőnek a miniszterelnök úr azt, hogy a parlamentek ellenére ezen az alapon más személyek veszedelmes politikát fognak folytatni. Mert vagy van biztosíték a parlamentben, vagy nincs. Ha van, akkor a jelenlegi vezetés személye iránt való külön biztosítéknak sem szüksége, sem értelme; ha pedig nincs a parlamentben biztosíték, akkor a jelenlegi vezetés személyeit alkotmányunk fő biztosítékai pótlékául nem fogadhatom el. Ám tegyék azok, kik nem az intézményekben, de a személyekben keresik a biztosítékot a nemzet érdekének megfelelő politikára. És akik a kormányzat jelen vezetőjéhez oly bizalommal fordulnak, mert elhiszik, hogy nemzetünk érdekére az ő személye a biztosíték.

Mi e bizalmat nem valljuk; de hogy az a túloldalon sem áll erős lábon, az abból is kiderül, hogy szerfelett óvakodott a túloldal feliratában is annak kifejezést adni. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Egyébiránt nem tudom helyeselni, tisztelt ház, azt, ha ebben a házban minduntalan homályos és nehezen felfogható czélzások történnek arra, hogy ismeretlen veszélyek fenyegetnek bennünket; hogy ezen veszélyek urai nem vagyunk; hogy parlamenti rendszer, parlamenti ellenőrzés mellett is nem lehetünk e részben nyugodtak; mert a személyek változásával a veszélyek ismeretlen nemei is előállanak. Ezek a czélzások — és ez talán nem is jutott a miniszter úrnak eszébe — végeredményükben az ellenében való gyanúra magyaráztatnak, akit én itt megemlíteni nem akarok, akinek megemlítése Pauler Tivadar minisz-

ter úr részéről is helytelen volt. Mert nézetem szerint sem miniszternek, sem parlamentnek nem lehet arra hivatkoznia, hogy aziránt, vajjon az okkupáczióból lesz-e annexió, vagy nem lesz, a fejedelem szavában és akaratában van a biztosíték. Arra nézve, hogy mi fog történni, nem szabad garantiául a fejedelem személyét odaállítani. Mert a fejedelem a maga kötelességeivel igenis egyik biztosítéka az alkotmánynak: de azért mindig ott vannak a miniszterek és ezekkel a miniszterekkel van tulajdonképpen az ellenőrző testületnek dolga és ezek a miniszterek tartoznak az ellenőrző testületnek felelősséggel.

Fontoljuk csak meg, hogy végeredményükben az ilyen czélzások ki ellen fordulnak? Az ellen, akire nézve, ha ilyesmi a ház bármely oldaláról kimondatnék, a miniszterelnöknek kellene felkelni és az ilyen nyilatkozatot visszautasítania. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Nem lévén, tisztelt ház, megnyugtatva azon felvilágosítás által, melyet a miniszterelnök úrtól kaptunk, nem lehetek megnyugtatva azon okok által sem, amelyeket Pauler Tivadar miniszter úr különben nagy érdekkel meghallgatott és ékes beszédében előadott. Ő ugyanis — és megvallom, nagy élvezettel hallgattam — kissé a theológia modorában akarta bizonyítani, hogy Bosznia és Herczegovina reánk nézve mily jó, mily üdvös. És valamint a theológiában, midőn a tétel vitás, egyik főérvelési módnak tartják, ha Aquinói szent Tamásra és szent Ágostonra s az ő megegyező vélekedésükre történik hivatkozás. (Élénk derültség a bal- és szélsőbaloldalon.) De megvallom, sokkal kevesebb súlylyal bír a politikában az érvelésnek azon neme, mely abból von következtetést, hogy: mert Salisbury, Gambetta és Laveleye — hozzátehette volna úgy rövidség okáért, hogy Bismarck is — hiszik, hogy Magyarországra és Ausztriára nézve nagyon üdvös Bosznia és Herczegovina elfoglalása: ez nagyon megmakacsodott színben tünteti fel Szlávy József és Zsedényi Ede képviselő urakat, akik e nagy tekintélyek daczára annak üdvös voltában kételkedni merészkednek. (Élénk derültség és taps a baloldalon.) Meg vagyok győződve, a tisztelt miniszter úr — mert nem ezek voltak egyedüli érvei — legkevésbbé azon az alapon szerezte magának a

megnyugvást a szóban levő lépés következményeire nézve, s bármennyire elismerjem ama férfiak tekintélyét, mégis oly ügyben, mely legközelebbről minket és jövő sorsunkat érinti súlyosan, inkább önnön meggyőződésemre, melyet az ő okaik figyelembevételével akarok formálni, mint külső tekintélyre hallgatok s bármely külföldi tekintély helyeslő véleménye fölébe helyezem s talán helyezi a tisztelt miniszter úr is azon okokat, amelyek részben a többség felirati javaslatában is ki lévén fejezve, a kormány által is elfogadtatnak, (Élénk derültség a baloldalon.) úgy hogy tulajdonképen, tisztelt ház, nemcsak azon képviselő urak vannak az idézett tekintélyekkel ellentétben, kiket megneveztem, hanem van a miniszter úr maga is, aki elfogadván a felirati javaslatot, maga is aggódik ott, ahol az általa idézett nagy tekintélyek megnyugodnak. (Élénk helyeslés és tetszés balfelől.)

Tisztelt ház, talán túlbőven is kifejtettem azt, hogy azon érveléssel szemben, amely ellenünkben felhozatott, nincs okunk megváltoztatni felirati javaslatunknak egyik tételét sem ; nincs okunk megváltoztatni azon felirati javaslatot, amely igen sokban megegyezik a többségi felirati javaslattal, de egyben azután előnyösen különbözik tőle, t. i. abban, hogy az előzmények következményeit egész nyiltsággal és határozottsággal ki is fejezi. (Élénk helyeslés a baloldalon.) És ha igaz az, amire Szlávy József tisztelt képviselő úr a mult napokban mondott beszédében emlékeztette a házat : hogy Magyarország befolyása a dualizmusban azon tőzsdei árfolyam szerint mérlegeltetik, amelyen állami papírjai jegyeztetnek, akkor ez azt bizonyítja, hogy ma még bírjuk azt a véleményt és hitet a külföldön, hogy állami hajónk minden részében ép s hogy azon csak egy rés van. De ezen a résen betódulhat a víz és képes a hajót elsülyeszteni. Ha azonban, tisztelt ház, az erkölcsi erőtlenség ; ha a férfias eltökélésnek azon hiánya, melyet a kormány politikája a nemzetben előidézett, még nagyobb elterjedést nyerne, és ha ez hullámaival kívülről ebbe a házba is átcsapna : akkor a közerkölcsi erőnek ezen csökkenése az én nézetem szerint állami hajónkon még egy sokkal végzetesebb és sokkal betölthetetlenebb rést fog ütni,

olyan rést, amely mellett ama másik és annak veszélyei egészen eltünnek. Hogy ez ne történjék, én azt remélem a tisztelt háztól, hogy bármily különbözők is nézeteink, de azok határozott kifejezésének útjából kitérni nem fogunk egyik oldalról sem, és nem fogunk kitérni az elől, hogy ezen határozottan kifejezett nézeteknek következményeit elfogadjuk és érvényesítsük itt benn a házban. És mert ebben a tekintetben az én meggyőződésemet Apponyi Albert tisztelt barátom felirati javaslata a legjobban és teljesen kifejezi, én az ő felirati javaslatát fogadom el. (Hosszas élénk helyeslés és tetszésnyilvánítások balfelől.)

Tisza miniszterelnök: Az orosz túlterjeszkedés, melynek a kormány külügyi politikája gátat akart vetni, abban állna, ha megengedtetnék, hogy az összes keleti alakulások most vagy jövőben az orosz hatalmi szférán belül kizárólagos orosz befolyás alatt történjenek; továbbá ha az orosz hatalom állandóan megvethetné lábát a Duna jobb partján. A veszélyt nem abban látja, hogy egyes szláv törzsek az ő egyediségükben fejlődni tudnak, hanem abban, ha e törzsek a maguk érdekeik ellenére is egy tömbbé tömörülhetnének a muszka vasvessző alatt, elfojtva a keleten köztük lévő nem szláv népfajokat. Ezeket meg kell győzni arról, hogy reánk támaszkodhatnak, hogy a tenger a nyakukra ne szakadjon, hogy ők románok, görögök stb. maradhassanak; a szláv törzseket pedig arról, hogy bennünk láthatják egyediségüknek, jólétüknek, szabadságuknak előmozdítóit. Az okkupációval védekezni kellett a szlávság ellen, mert Bosznia és Herczegovina volt azon tűzhely, hová részint a szomszédok, részint a messze északról, összehordva a gyúanyagot, felgyujtották a keletet.

Szilágyira vonatkoztatva így szól: Az mondatott, hogy igen erőltetett magyarázatot adtam az egyesült ellenzék részéről május 14-ikén beadott határozati javaslatnak. Azon tisztelt képviselőtársam, ki ezt szokott ékesszólásával és elmeéllel kifejtette, idézte néhány szavamat; de nem állott meg azoknak Aristotelesnél is hiába keresett magyarázatánál, hanem azt is mondta, hogy a kormánynak sem a delegációban, sem a törvényhozásban tett nyilatkozatából azt, hogy okkupáczió céloztatik, soha nem lehetett sejteni, s ennélfogva nem lehet mondani, mintha azon határozati javaslat az okkupációt implicite bizonyos feltételek mellett helyeselte volna.

Szilágyi Dezső: Nem azt mondtam!

Engedelmet kérek, ezt méltóztatott mondani. De ha nem is volt sejthető, hogy lehetnek körülmények, midőn a kormány valamely okkupációba belemegy, akkor mi értelme és czélja volt azon határozati javaslatnak? Hiszen e téma már előbb hónapokon át volt megbeszélés tárgya úgy a lapokban, mint a népgyűléseken és a választógyűléseken. Meglepetésről tehát nem lehet szó. (Úgy van! jobbról. Felkiáltások balról: De a kormány mindig tagadta!) Ismételve hivatkozom arra, hogy mindannyiszor és már 1877-ben rámutattam, hogy ily esetek bekövetkezhetnek, s midőn ellenkező magyarázatot kísérlettek adni beszédemnek, ez ellen tiltakoztam.

A közjogi nehézségeket illetőleg azt tartja a kellő tapintattal megoldható feladatnak, hogy segítsünk a nehézségeken, úgy hogy ez által se az egész rendszer össze ne roskadjon, se ne konstatáltassék az, hogy a monarchia képtelen külügyi akczióra.

*

A főrendiház felirata e testület azon való fájdalmát fejezi ki, hogy a megszállás véráldozatot követelt s hogy az államháztartás egyensúlyának helyreállítása elé új akadályokat gördített; azután kifejezést ad az országban elterjedt nagymértékű aggályoknak: hogy az okkupáczió az ország benső erejének üdvös kifejlesztésére késleltető visszahatással lesz.

*

A horvát országgyűlés feliratát Krestics elnöktől és Vuscsics alelnöktől ő felsége 1878 november 2-ikán vette át a budai várpalotában. A felirat az európai mandátum elfogadásáról szólva, reményét fejezi ki, hogy sikerülni fog lefektetni azon sziklaszerű alapot, melyen Európa keleti részében is a monarchia ereje és dicsősége biztosan fog nyugodni, védbástyájául Európának és jóltevőjeként a Balkán-félszigeti népeknek, melyek innen lesve várják és hálával fogadják majd az oltalmat, szabadságot, mívelődést, szellemi és anyagi felvirágzást. Monarchiánk alkotmányos intézményei érintetlenül hagyatván — mondja azután — és csakis az új viszonyokhoz mérten fejlesztetvén, áldatni fognak azok által, kik vele együtt a legnagyobb javakat a világon nyerték: szabadságot és mívelődést.

Ő felsége erre a küldöttségnek adott válaszában így szólt: Fejedelmi kötelmeimhez számítván az állami illetékességek és törvényes intézmények megóvása iránti különös gondoskodásomat is, nem hagyhatom észrevétel nélkül, hogy Horvát- és Szlavonországok országgyűlése oly kérdések fejtegetésével is foglalkozott, melyek, mint különösen a monarchia külügyei, törvényes hatáskörének korlátain kívül esnek. Elvárom ennélfogva, hogy jövőre ezen korlátokat szigorúan figyelembe veszi.

AZ ÚJ TISZA-KORMÁNY.

Az ügyek ideiglenes vitelével megbízott kormány újabb kinevezéséről és kiegészítéséről a királyi kéziratok 1878 deczember 7-ikén tétettek közzé. Az új kormányban Széll Kálmán utóda Szapáry Gyula gróf lett, a rég üresedésben volt földmívelés-, ipar- és kereskedelmi tárczát pedig e miniszterium addigi államtitkárával, Kemény Gábor báróval töltötték be.

Megelőzőleg a szabadelvű-párt deczember 4-iki értekezletén Tisza Kálmán kifejtette kormánya programmját, azzal a kijelentéssel, hogy a megbízást csak abban az esetben vállalja, ha a programm a párt helyeslésével találkozik. Utána Wahrmann a maga és több elvbarátja nevében kérdést tett aziránt, hogy mivel az annexiót nem helyeselhetik, a pártnak tagjai maradhatnak-e? A miniszterelnök erre azt a választ adta, hogy: őszinteség parancsolta kötelességből nem tagadja az annexió lehetőségét, amire nézve azonban határozottan kijelenti, hogy ő abban közreműködni nem fog; de ez szerinte a jövő kérdése, melyet, ha beállana, az akkori körülmények szerint a törvényhozások hozzájárulásával kell majd megitélni.

A legközelebbi értekezleten, deczember 7-ikén, Szontágh Pál elnök bemutatta Horvát Boldizsár, Horváth Lajos, Hodossy Imre, Wahrmann Mór, Péchy Manó gróf és Fröhlich Gusztáv közös levelét, melyben bejelentik, hogy a kormány keleti politikája miatt a pártból kilépnek.

Az új kormány 1878 deczember 7-ikén mutatkozott be a házban.

Beköszöntő beszédében a miniszterelnök azt a nyilatkozatot tette, hogy a megszállott tartományok ideiglenes kormányzata iránt szükséges oly intézkedést tenni, mely az okkupáczió termé-

szetével megegyezik. Ez iránt, egyetértésben a másik állam kormányával, javaslatot fog a kormány előterjeszteni . . . A kormány a berlini szerződés alapján áll; az annexió kérdése nincs és nem lehet napirenden; de — úgymond — biztosíthatom a tisztelt házat arról, hogy ha e kérdés bármikor napirendre kerülne, afelett a törvényhozások és a korona együtt fognak határozni.

Közvetlenül a miniszterelnök után szólt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Én nagy figyelemmel hallgattam végig a miniszterelnök nyilatkozatát, amelyben jövő politikája körvonalait vázolta, és ha ebben a nyilatkozatban én azokat az aggodalmakat, amelyeket a többség a maga feliratában kifejezett, méltányolva láttam volna; ha tapasztaltam volna, hogy a pénzügyi és politikai veszélyekből való kibontakozásunkra nézve a miniszterelnök úr a ház feliratában jelzett irányokat elfogadja és arra nézve rendszabályokat helyez kilátásba, akkor azt mondanám, hogy a miniszterelnök úr kabinetje, tekintve multját, a javulás útjára tért kabinet. (Mozgás a középen. Balfelől: Halljuk!) Ismétlem, mert eddigi politikájával ellenkező irányban halad, tehát a javulás útjára tért kabinet, (Balfelől: Úgy van!) és okulva a multon, mely üdvös bizalmatlanságra tanított minket, oly gyakran mutatva fel a különbséget, mely a miniszterelnök igéretei és tettei közt szokott lenni, mi egyelőre várakozó állást foglalnánk el és időt engednénk a kabinetnek, hogy igéreteit tettekkel igazolja.

De mindez, tisztelt ház, nem történt, s azt hiszem, hogy nemcsak az én véleményemet, hanem talán a ház minden tagjának véleményét fejezem ki, midőn felemlítem azt, hogy a miniszterelnök beszéde után az általános vélemény az: hogy valamint a jelen kabinet tagjai legnagyobb részében és fejében a régi, úgy annak jövőbeli politikája minden ízében a régi marad. (Úgy van! balfelől.) Igenis, tisztelt ház, csak a régi marad ezen kabinet politikája, még abban is, hogy az, amit kilátásba helyez, igen nagy valószinüség szerint nem fog bekövetkezni: jelesen az okkupaczionális pénzügyi bonyodalmainkból való kimene-

külsünk, államhitelünk sérelme nélkül; valamint arra nézve is, hogy amit nem helyez kilátásba, de aminek bekövetkezését nem akarja kizárva látni, tekintve eddigi nyilatkozatait, azt kell hinnünk, hogy annak bekövetkezésére minden bizonynyal számíthatunk, t. i. az annexióra. (Helyeslés balfelől.)

Tisztelt ház! Ez az első szó és az első eset, hogy az annexió lehetősége ezen házban hivatalosan meg van engedve. (Úgy van! balfelől.) Első eset, és én megvallom, hogy azt a körülírást, melylyel a miniszterelnök úr méltóztatott élni, hogy a berlini szerződés alapján állunk és hogy az okkupáczió addig fog tartani, míg azok az okok tartanak, melyek azt szükségessé tették, s összevetve a miniszterelnök nyilatkozatát a külügyminiszternek egy más helyen adott nyilatkozatával, azt kell hinnem, hogy ez az egész kecsegtetés azzal, hogy az okkupáczió netalán csak okkupáczió marad és annexió nem lesz belőle, a gyengébbek megvigasztalására van szánva. (Úgy van! balfelől.) Mert valamint azon okok minden emberi előrelátás szerint mindig fognak létezni, úgy azon állapot, melyet mindig létező okok tesznek szükségessé, gondolom, az ideiglenes okkupáczió nevével helyesen nem jelölhető meg. Egy dolog azonban, megvallom, teljesen világosnak látszik előttem a kormány mai programmja után, az t. i., hogy ez az első keserű gyümölcse azon kétértelműségnek, amelybe a ház többsége feliratában véleményét öltöztette. (Úgy van! balfelől.)

Ezen kormánynak megalakulása és ezen kormánynak programmja, amelyre semmi befolyást sem gyakoroltak a ház feliratában kifejezett aggodalmak és kért irányok, e kormány programmja, mondom, a legjobb bizonyíték arra, hogy a miniszterelnök úr jövő politikája megállapításánál sem tekintette a feliratot másnak, mint amivé nyilvánította a válaszfelirati vita alkalmával: ártatlan lelkek töprenkedésének a dolgok kikerülhetlen menete felett. (Élénk tetszés és derültség a baloldalon.)

Ez az első gyümölcse azon kétértelműségnek, melybe a ház többsége véleményét öltöztette: a parlamentet megfosztotta azon befolyástól, hogy a kormány alakulására

és a kormány programmjára a maga természetes hatását gyakorolhassa. (Úgy van! balfelől.)

De azonfelül, tisztelt ház, egy dolog előttem megmagyarázhatlan maradt. Megmagyarázhatlan az, hogy ez a miniszterelnök úrnak programmja, és ha a ház feliratát csakugyan az események kényszerű menete feletti meddő aggodalomnak tekinti, akkor miért mondott le s miért nem egészítette ki épp úgy kabinetjét mindjárt a pénzügyminiszter leköszönése alkalmával, mint ahogy kiegészítette jelenleg? (Élénk tetszés balfelől.) Azt nem tehetem fel, hogy abban az időpontban, midőn a kiegészítésről szó volt s midőn a miniszterelnök úgy nyilatkozott, hogy nem volt képes kabinetjét kiegészíteni, a miniszterelnök úr válogatósabb lett volna; (Zajos tetszés balfelől. Mozgás jobbfelől.) valamint azt sem tételezem fel, hogy a kormánynak ama tisztelt tagjai, kik ma vállalkoztak azon helyeket elfoglalni, akkor ne vállalkoztak volna; (Derültség balfelől.) mert a kormány politikája ugyanaz, ami volt akkor, és a két időpont közé csak a többség felirata esik. Már pedig hogy valaki egy ily programmú kormányba való belépésre a többség aggodalmaiból merítsen magának okot, azt nem értem. (Hosszantartó helyeslés és taps balfelől.) Valamint azt sem, hogy abban rejlett volna az akadály, mert az annexió lehetősége oly határozottan bevallva nem volt akkor, mint az ma történt. (Tetszés balfelől.) Mert én az igazságügyminiszter úron látom, hogy ebben a részben az ő aggodalmai igen könnyen eloszlottak; (Élénk derültség.) mert míg a válaszfelirati vita alkalmával az annexió lehetőségét teljesen kizártnak tekintette, sőt a legmagasabb garancziára hivatkozott, hogy annexió nem lesz: (Úgy van! balfelől.) ma ugyanazon placzidus nyugalommal foglal helyet azon kabinetben, (Zajos derültség balfelől.) amely ezt az eshetőséget programmjából nem zárja ki. (Élénk helyeslés és derültség balfelől.)

Ennélfogva én, tisztelt ház, megvallom, magyarázatát annak, hogy az ország várakozásban tartatott egynéhány hétig, csak egy körülményben találom és ez az, hogy maga a miniszterelnök úr sem hitte, hogy a háznak túlsó oldala, a többség, meg fog elégedni azzal, hogy aggodalmait

meddő töprenkedésnek kereszteltesse; (Élénk helyeslés balfelől.) maga a miniszterelnök úr sem hitte, hogy a válaszfelirati vita biztosan oda fog vezetni, hogy egy ily politika többségre számíthasson annak idejében. Én megengedem, hogy a miniszterelnök úr csalódott; de azt is állítom, vagy úgy hiszem legalább, hogy az ország is igen keservesen csalódott. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Most már, tisztelt ház, világos előttem ama szavak értelme, midőn a miniszterelnök úr mondá, hogy a válaszfelirati vitától várja a helyzet tisztázását; nem azt értette alatta, amit mi hittünk: hogy fejezze ki a ház meggyőződését a helyzet felett, fejezze ki aggodalmait s kívánatait a kibonyolítás iránya felett és ő kezébe veszi azt a feliratot és annak tolmácsa, szószólója leszen a trón előtt.

Nem ezt értette alatta, hanem azt, hogy keresni kell az utat és módot arra, miként volna lehetséges lehetővé tenni a régi kabinetnek fennmaradását, a régi politikának tovább folytatását, anélkül, hogy a többség a kormány multját nyiltan helyeselni vagy elkárhoztatni kénytelen volna. (Helyeslés baloldalon.)

És megvallom, hogy a kétértelmű feliratban a feladatnak első része teljesen meg van oldva; feltalálták, hogy a képviselőház nem mond véleményt, nem fejez ki nézetet, hanem csak aggódik. Hátra van még a feladat másik része és ez abban áll, miként lehessen a többségnek oly politikai irányú kormányt és annak politikáját továbbra is lehetővé tenni, amelynek veszedelmességére nézve a feliratban a leghatározottabban nyilatkozott. Mennyi időre lesz a ház többségének szüksége, hogy a feliratban kifejezett óhajait és kívánságait maga is tetteivel egy meddő aggódássá sülyessze alá? Ezen problémának, a feladat második részének megoldása a tisztelt túloldaltól függ.

De mi, tisztelt ház, kik a kormány iránt a multban nem viseltettünk bizalommal és most azt látjuk, hogy ugyanazon politikával jelen meg előttünk, amely bennünket eddig tőle elválasztott: mi, amily határozottan követi e kormány mult politikáját, éppen olyan határozott politikai bizalmatlansággal fogadjuk a minisztereket azon a helyen. (Helyeslés a baloldalon.)

És megengedjük azt is, el is vagyunk határozva arra, hogy politikai kötelességünket teljesítjük: hogy mindazon egyes rendszabályokat, melyeket az ország javával megegyeztethetőknek tartunk, teljes készséggel támogatni fogunk; egész irányára nézve azonban, mint aki pénzügyileg és politikailag romlás elé viszi az országot, bennünk továbbra is határozott ellenfeleit fogja találni. (Helyeslés a balon.)

Igen tisztelt képviselőház! Körülbelül négy éve múlt annak, hogy a tisztelt miniszterelnök úr részint feje, részint főtámasza a magyar kabinetnek. (Halljuk!)

Midőn négy év előtt e kormány, melynek lelke a miniszterelnök úr volt, megalakult, akkor az ország adott neki egy olyan többséget, amelyhez hasonlóval soha még kormány nem dicsekedett.

Akkor az ország várakozással és bizalommal nézte, hogy miként fog e nagy hatalommal élni azon államférfiú, aki a legkíméletlenebb, a legkövetelőbb és legszigorúbb volt elődei iránt és a leghatározottabb volt a jövőre tett igéreteiben. (Helyeslés a baloldalon.) Ezen négy év alatt azonban mind a három nagy kérdésben, melyek ezen idő alatt felmerültek, tökéletesen ellenkezőjét hozta létre annak, mint amit a miniszterelnök úr ünnepélyes programmokban odaállított a nemzet elé. Úgy a gazdasági kiegyezésre, mint az államháztartás egyensúlyának helyreállítására, és a keleti bonyodalmak folytán felmerülő kérdésekre nézve a tények éppen ellenkező értelemben következtek be, mint azt a tisztelt miniszterelnök úr programmjában igérte, és ma ott állunk már, hogy a programmban üdvözölt régi jó ismerőseink közt — mert egy része ezen igéreteknek régi jó ismerőseink — azon egy igéretet, amelyre oly büszkén hivatkoztak mindig: az államháztartás egyensúlyának helyreállítását, maguk sem merték politikai programmjukba most felvenni.

E három kérdésben kitűzött czélok voltak azok, melyekben találta politikai és erkölcsi alapját ama pártegyesülés, mely a miniszterelnök úr kormányait támogatta.

Most, midőn a kitűzött czélok meghiusultak, midőn bizonyos az, hogy többé azok egyike sem érhető el; külö-

nösen nem az eddigi úton : elenyészett a politikai, az erkölcsi alap, melyen ama nagy pártegyesülés, melyen a miniszterelnök úr kormányai állottak.

Felismerik-e azt a túlsó oldalon, azt nem tudom, de bármint vélekedjenek ott : mi az ellenzék kötelességeit erélylyel és mérséklettel fogjuk teljesíteni.

Ivánka Imre : Persze mérséklettel !

Igenis mérséklettel ; hanem ebből természetesen nem következik, hogy ezen fogalomra nézve arra törekszünk, hogy Ivánka képviselő úrral legyünk egy véleményen. (Derültség balfelől.) Mi egész erélylyel ellene fogunk szegülni azon káros iránynak, mely ellen küzdöttünk a multban, s melyet a miniszterelnök úr folytatni akar a jövőben is, és reméljük, hogy ezzel legalább azt az egyet elérjük, hogy azon kikerülhetetlen romlásban, amelyre a kormány politikája az országot vezeti, a hazának javaiból és a hazának jövőjéből minél kevesebb rész legyen eltemetve. (Helyeslés balfelől.)

Szilágyi után a miniszterelnök bemutatkozó beszédéhez hozzászóltak még : Irányi, Helfy, Eötvös Károly ; a pártonkívüliek csoportja nevében pedig Hoffmann Pál.

AZ OKKUPÁCZIÓ A KÖZÖSÜGYI BIZOTTSÁGOKBAN.

A delegácziók 1878 november 27-ikén ültek össze Budapesten, de érdemleges tárgyalásaikat csak a képviselőház felirati vitája után kezdték meg. Közben történt az új Tisza-kormány kinevezése.

Minthogy az okkupáczióval kapcsolatos költségek tárgyalásába sem a magyar, sem az osztrák delegáczió nem bocsátkozott addig, míg a törvényhozások a nekik akkor már előterjesztett berlini szerződés iránt határozatot nem hoztak, a delegácziók később, egy újabb ülésszakban intézték el az ezúttal függőben hagyott előterjesztéseket.

A delegácziók fogadása alkalmával ő felsége a Szlávy elnök beszédére adott válaszában ezeket mondta :

A Berlinben egybegyült hatalmak megállapodtak abban, hogy Bosznia és Herczegovina megszállása és kormányzása

Ausztria-Magyarországra bízassék. Én e megbízást elfogadtam... A helyzet súlyos áldozatokat kiván Önöktől. Történeti nagyfontosságú események, melyeket elhárítani egyetlen állam hatalmában sem állott, rendkívüli igényekkel állították szembe a monarchiát. Bízom benne, hogy népeim honszeretete, képviselőinek belátása egy színvonalon álland a történeti pillanat nagyságával . . .

A november 21-iki ülésben Andrássy gróf külügyminiszter két előterjesztést mutatott be, melyekkel a közös kormány 1878-ra a már kiadott hatvan millió forinthoz mint póthitelt 41,720.000 frtot, 1879-re pedig a megszállás következtében szükséges rendkívüli hadi szükségletre 33,560.000 frtot kér. Később, 28-ikán azonban bejelentette Andrássy gróf, hogy a póthitelre vonatkozó előterjesztést visszavonja.

Ennek előzménye az volt, hogy az osztrák delegáczió tagjainak egy része, élükön Herbsttel, a költségvetési bizottság elnökével, e bizottságban határozottan állást foglalt Andrássy gróf keleti politikája ellen és tizennégy szóval hat ellenében elfogadta Herbst határozati javaslatát, mely kimondja, hogy: mivel a póthitelben kért összeget a kormány a berlini szerződés végrehajtására fordította, e szerződés érvényességéhez pedig alkotmányszerűleg a birodalmi tanács hozzájárulása szükséges, a delegáczió a közös kormány szóban levő előterjesztése felett napirendre tér.

Andrássy gróf erre hosszabb beszédben válaszolt. Hogy az európai államok areopágja, mondá, a világbékét fenyegető kérdésben döntő megállapodásokat hozhasson, ez csak úgy lehetséges, ha az államok képviselőinek meghatalmazása abszolut érvényességű, mely semmi részről többé kérdésessé nem tehető. A két állam szóban levő törvényeit és jogát nem lehet Európára alkalmazni. A berlini szerződés a békeszerződésnek speciális jelentőségével bír. A békeszerződésnek bizonyos határidő alatt ratifikáltatnia kell. Az az állam már most, melynek uralkodója a meghatározott idő alatt az alkotmánynál fogva nem ratifikálhatná a szerződést, ily kongresszuson nem érvényesíthetné a maga érdekeit. Az olasz kormány csupán tudomásulvétel végett terjesztette elő a szerződést; Franczia-országban is ez a felfogás és a kormány ott csak a sárga könyv-

vel terjesztette azt elő. Angolországban még az ellenzék sem gondol reá, hogy a szerződés elfogadásának vagy elvetésének kérdését tárgyalni kivánná. A parlamenteknek joguk van visszautasítani az okkupáczió költségeit és ebben az alakban inkább megóvhatják jogukat. Ez azonban nem tartozik a külügyminiszterre ; ezt a két parlamentnek és kormánynak egymás közt kell eldöntenie.

Ugyancsak az osztrák delegáczió költségvetési bizottságában 1878 november 30-ikán kimerítően kifejtette Andrássy gróf keleti politikájának okait és czéljait. Ezen expozé szolgált azután a magyar delegáczióban is a tárgyalások alapjául.

Andrássy gróf konstatálja kifejtésében, hogy ma már elnémultak az ellenzéknek tavaly hangoztatott vádjai : hogy a kormány elmulasztotta a kellő időpontot a monarchia érdekeinek megvédésére. Ma csak azt mondják, hogy helytelen irányban érvényesítette befolyását. Ez vonatkozik az európai megbízás elfogadására.

Azon váddal szemben, hogy a kormánynak elejétől fogva kitűzött czélja volt a két török tartomány megszállása, hivatkozik összes diplomacziai lépéseire : mindenikből világosan kitűnik, hogy azokat az az alapgondolat sugallta, hogy elkerülje azt, amit mint politikája végső czélját akarnak némelyek feltüntetni. Hivatkozik különösen egy táviratra, melylyel a döntő, az utolsó perczben, midőn a porta a londoni jegyzőkönyvet visszautasítani készült és az orosz hadüzenet már útban volt, kisérletet tett a béke megmentésére. Ez a Konstantinápolyba küldött következő távirata :

Andrássy gróf Herbert bárónak. Bécs, 1877 április 6. Jelentse ki, hogy a protokollumban nem látunk semmi megalázót vagy veszedelmest a portára nézve, s hogy annak visszautasítását — egész Európával együtt — az európai béke oly veszélyeztetése gyanánt tekintenők, melyért a portára kellene hárítanunk a felelősséget. Emelje ki, hogy fölfogásunkat sem szerzői hiúság nem sugallja, minthogy a protokollum szerkesztéséhez nem járultunk, sem a jövendő eseményektől való félelem, minthogy török-orosz háború esetén mindig képesek leszünk saját érdekeinket minden irányban sértetlenül megóvni,

hogy tehát senki másnak, mint Törökországnak érdekében határozottan ezt kell tanácsolnunk . . .

A válasz így szólt: Herbert báró Andrássy grófnak. Konstantinápoly, 1877 április 10. Midőn Kosjek úr ma reggel Savfet pasához ment, hogy Excellenciád táviratát vele közölje, a miniszter úr azt felelte, hogy Excellenciád önzetlen szándékáról meg van győződve s élénken sajnálja, hogy a Porta a birodalomnak politikailag és pénzügyileg a végső határig megfeszített helyzete által kényszerítve látta magát a tegnapi határozatot hozni, hogy a már teljesen tarthatlan helyzetnek döntőbb fordulatot adjon.

Hogy e tanács őszinte és jóakaró volt, hogy a háborút talán évekre elodázhatta volna, bizonyítja egyik legkiválóbb török államférfiú, Mithad pasa, ki egyik közzétett levelében nem habozott kimondani, hogy a tanácsnak meg nem fogadása a török politikának egyik legnagyobb hibája volt.

Ez volt magunktartása a háború kitöréseig. Mindent elkövettünk, semmit el nem mulasztottunk, hogy a Török- és Oroszország között kitörendő háborút megakadályozzuk. A reformokat azon mértékre kivántuk szorítni, melyet a porta békés úton elfogadhatott. A végrehajtást a portára magára akartuk bizatni, még pedig határidő kitűzése nélkül.

A kormány álláspontja az okkupácziót illetőleg ez volt: Minthogy a monarchia elég nagy arra, hogy nagyobbodásra ne szoruljon; minthogy pénzviszonyaink az adózók kiméletét parancsolólag követelik; minthogy a monarchia belalkatánál fogva minden annexió szükségkép jelentékeny nehézségeket okozna: ezért mindaddig, míg kilátás volt reá, hogy Törökország mint jogszerű birtokos, hatóságát és tekintélyét amaz országokban bármely formában fenntartja, mindent el kellett kerülni, ami szükségkép okkupácziához vezetne.

Mihelyt azonban ki találna derülni, hogy Törökország nem képes ama tartományok feletti uralmát fenntartani; mihelyt ez országok azon pontra jutnának, ahol kikerülhetetlen volna, hogy gazdát cseréljenek: magunk iránti kötelességnek kell tekintenünk a kérdésnek foglalás útján való megoldását is szemügyre venni.

Ez volt a kormány álláspontja. Ez fejt meg minden talányt, minden látszólagos ellenmondást a kormány eljárásában. A kormány ki akarta kerülni Bosznia és Herczegovina elfoglalását;

nem mondhatott tehát egyebet, mint hogy az nem czélja politikájának. De azt sem mondhatta, hogy az okkupációt mindenképen kizártnak tekinti, mert kellett bírnia azon előrelátással, hogy az okkupációra az események reá is kényszerithetik . . .

De lehető volt-e az adott körülmények közt kitérni az okkupáczió elől a monarchia életbevágó érdekeinek feladása nélkül? Az adott helyzet a san-stefanói béke volt. Ezzel szemben kell szemügyre venni a kongresszus eredményeit.

Némelyek oly véleményen vannak, hogy tisztán határaink védelmére szorítkozhattunk volna. Akik ezt hiszik, számításon kívül hagyják az ily eshetőség visszahatását a mi határos tartományainkra.

Dalmáczia tengermellékünk keskeny, hosszúra terjedő ország, melyet kerítéshez lehet hasonlítani. Ez a kerítés, amíg ingatlan szilárd talajra támaszkodhatott, megállhatott. A török uralom, amíg Boszniában és Herczegovinában fenn bírta magát tartani, megadta a szükséges támaszt. De ha a török uralom helyébe más alakulás lép, még pedig oly alakulás, mely már eredeténél fogva a fajrokonság szerinti terjeszkedésre volna utalva, akkor a mi gyenge védfalunk tarthatatlanná válik és Dalmácziának elvesztése — ma, a veszély elmúltával nyiltan kimondhatom — csakis idő kérdése lett volna.

Benső meggyőződésem, hogy az osztrák-magyar monarchiának, hacsak maga nem akarja megrendíteni a fönnállásában való hitet, egy talpalatnyi területet sem szabad többé elveszténie. Ha ez áll általában, akkor áll legelső sorban tengermelléki birtokainkról. Mert ha arról lehetne is még vitatkozni, hogy nagyhatalom megtud-e lenni tengermellék híjával, az semmiesetre sem lehet kérdés tárgya, hogy oly hatalom, melynek tengermelléke volt s mely azt elvesztette, hatalomnak lenni megszünt . . . .

Minden szakember kénytelen beismerni, s a nem-katona is belátja, hogy ha Montenegró tengermellékünket fenyegetni akarta, annak megvédése már azon okból is aránytalan nagy áldozatba került volna, mert e vidéken a katonák nagy tömege inkább baj, mint előny. Hogy ottani erődítéseinknek semmi értéke sem volt, azt ma, mert Boszniában állunk, nyiltan kimondhatom . . . .

Boszniából és Herczegovinából egészen más az állás, melyet elfoglaltunk. Innen jó barátságban élhetünk szomszédainkkal, s nem kell gyanúval vagy rossz szemmel néznünk természetes fejlődésüket. De van módunkban netaláni veszélyek ellen, melyek ez oldalról támadhatnának, sikerrel föllépni.

Ott mostan a mi állásunk dominál.

Nagy állam nem is élhet jó viszonyban kisebbel, amíg az által fenyegetve érzi magát. Azon állás nélkül, melyet ma elfoglalunk, ha belbékénk nem, de mindenesetre határtartományaink nyugalma a kisebb szomszédállamok jóakaratától függött.

De nemcsak katonai és politikai, hanem kereskedelmi érdekeink szempontjából is minden más megoldás folytonos ellentétbe hozott volna szomszédainkkal . . . .

Megengedhettük-e, hogy határaink *mellett*, vagy a földrajzi helyzethez képest helyesebben szólva, határainkon *belül* egy délszláv föderáczió alakuljon ? Vagy lehetett volna-e arra szorítkoznunk, hogy az ily alakulás ellen eleve tiltakozzunk és negatív politikára szorítkozzunk ?

Némelyek ezt lehetőnek tartják. Én nem. Nekem meggyőződésem, hogy minden oly politika, mely a tények hatalmával szemben a merő tagadás terére áll, mely a kor áramlatait nem vezeti, hanem egyszerűen csak föl akarja tartóztatni, ahelyett, hogy pozitív, gyakorlati politikával azokat megelőzze, hogy minden ily politika olyan, mint az agyagedény küzdelme a vasedény ellen. El van az veszve, még mielőtt megkezdődnék.

A megszállás költségeire nézve ezeket mondja a külügyminiszter :

Igaz, a terhek kétszerannyit tesznek, mint amennyit a delegáczió a véderő kifejtésének esetére megszavaztak. De nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy felét sem teszi annak, amibe a hadsereg egyszerű mozgósítása került volna — az első hónapok alatt.

S kérdem : ha oly időben, midőn az egész Balkán háborúban lángolt s minden szomszéd állam abban résztvett, a kormány, az akkori általános nyugtalanságnak engedve s felelősségének terhe alatt, melyet a honi sajtó egy része nem éppen könnyített, a hadsereg mozgósítását kivánta volna : kinek lett volna bátorsága azt megtagadni ?

Az ily eljárás pillanatnyilag sok vádat és szemrehányást elhárított volna a kormánytól, annak igen erélyes szine lett

volna, — de sem politikai, sem pénzügyi tekintetben azt nem lehetett volna lelkiismeretünkkel megegyeztetni.

Mert az ily eljárás, ha csak hadifölvonulásra szorítkozik is, legalább háromszoros költségbe került volna, — ha pedig háborúra talál vezetni, pénzügyeink teljes romlására, politikailag ellenben, semmiesetre jobb eredményre, mint amit a kongresszuson értünk el, nem vezetett volna, ama két tartomány elfoglalását pedig semmiképpen nem tette volna kikerülhetővé . . .

Noha a pillanat a kormányra nézve nem kedvező, amennyiben eddig a politikának csak terhei érezhetők, míg az eredmény csakis a béke keresztülvitele után fog teljesen kiderülni, még sincs kifogásom az ellen, hogy összes hivatalos működésem felett a berlini kongresszus eredménye után itéljenek.

Hogy ezt tehessék, anélkül, hogy minden egyes stádiumot föl kellene sorolnom, csak két helyzetet konstatálok:

azt, melyben a monarchiát hivatalba léptemkor találtam,

s azt, melyben azt kifelé ma találjuk . . .

Hogy milyen a monarchia mai helyzete kifelé, arról nem kell részletes előadást tartanom; elégnek tartom a berlini szerződés előterjesztését.

Magam konstatálom, hogy a monarchia azon állásában, melyet a kongresszuson elfoglalt, hét éves működésem főeredményét találják.

Ha ezen eredmény a monarchiára nézve rossznak mondható, akkor nem érdemes magamat bármely részlet miatt a felhozott vádak ellenében védelmezni.

A veszély, mely Európa békéjét és a mi érdekeinket fenyegeté, a keleti háború eredményeiben rejlett, melyek a sanstefanói előzetes békében jutottak kifejezésre. E béke módosítása képezte a berlini kongresszus feladatát . . .

Az országos bizottság május 29-ikén tartott ülésében volt szerencsém egy interpellációra válaszolva, hogy melyek a kormány által a kongresszuson főleg szemmel tartott érdekek — két pontot kiemelni:

először, hogy ami a háborúra következik, az béke legyen, nem pedig oly állapot, mely új bonyodalmak magvait rejtené magában;

másodszor, hogy amit a béke a török birtokában hagy, a fennállhatás kellékeivel bírjon.

Mindkét szempont a berlini szerződésben meg van valósítva. Igaz, hogy a kongresszus nem zárkózhatott el teljesen a győztes Oroszország érzelmeinek és kívánságainak tekintetbe vételétől. Ezért a krimi háborúban elvesztett területének, Besszarábiának visszacsatolásába bele kellett nyugodni. Oroszország a háború czéljául a porta keresztény alattvalói sorsának javítását mondta. Ezért jóváhagyta a kongresszus nemcsak egy új, önálló, noha hűbéres Bulgária alkotását, hanem Ruméliának is keresztény kormányzót biztosított és bizottságot rendelt ki, mely ezen és más török tartományok számára új közigazgatási rendszert dolgozzon ki, hogy Európa ellenőrzése mellett a keresztények minden visszaélés és erőszak ellen megoltalmaztassanak. Oroszországnak még hadi kárpótlásul több ázsiai terület engedtetett át.

De a kongresszus megóvta Európa jogait is. Az európai béke érdekében nem lehetett megnyugodni abban, hogy fennálló szerződések fegyveres erő által megszűnjenek s helyükbe egyoldalúlag oktrojált új alakítások térjenek. A kongresszusnak tehát fel kellett állítania azt az elvet, — s ezt érvényesítette is — hogy európai szerződéseken tett változtatás csak akkor érvényes, ha abba a hatalmak beleegyeznek. E szempontból történt, hogy Románia, Szerbia, Montenegró függetlenek lettek ugyan, de önállóságukat Európa akaratából nyerték.

A kongresszus második czélja, hogy a török uralomnak megmaradt birtok a fennállás lehetőségével bírjon s hogy újonnan megjelölt határai közt meglegyen benne az életképesség, melytől a san-stefanói béke megfosztotta. E szempontból a kongresszus azon országoknak nagy részét, melyekről a san-stefanói békében Törökország maga lemondott, még pedig az átengedett területnek harmadrészét, Törökországnak visszaadta. Bulgária határai a szófiai kerület kivételével a Balkán vonalára szoríttattak; a san-stefanói békében a tengerig menő, Bulgária által ketté szakított török birtok ez által egy kormányzatilag és katonailag tartható egészszé alakíttatott. Igy Törökország az új alakulások visszahatása ellen támaszt nyert, és Konstantinápoly birtoka, melyet a san-stefanói béke kérdésessé tett, biztosíttatott.

Ez a kongresszus műve — mondja a külügyminiszter — európai szempontból. Megvan már eddig is azon érdeme, hogy

az európai békét fenntartotta, hogy Törökországnak a fennmaradás lehetőségét megadta.

A speciális osztrák-magyar érdekben a san-stefanói béke Szerbia és Montenegró számára területi nagyobbodást állapított meg. E nagyobbodás iránya és mértéke minden más hatalomra nézve másodrangú kérdés volt; de nekünk abban legfontosabb politikai, katonai és kereskedelmi érdekeink veszélyeztetését kelle látnunk. A kongresszus mindezen érdekeket a legkomolyabban számba vette. Szerbia megnagyobbítását Novibazár és Mitrovicza felől keletnek, Bulgáriának fordította, ahol az stratégiai és kereskedelmi körünket nem érinti. Hasonló tekintetből megszorította a Montenegrónak szánt kiterjesztést. A Szerbiát és Montenegrót elválasztó közt, melyet a san-stefanói béke oly szűkre szorított, hogy abban monarchiánk elzárását lehetett látni a kelettől, a kongresszus jelentékenyen kiterjesztette. Az így nyert tért Törökországnak visszaadta, de egyszersmind nekünk az új állapot fenntartása és közlekedési vonalaink biztosítása czéljából megadta a jogot, hogy ott utakat építsünk s helyőrségeket tarthassunk. A Montenegrónak szánt tengermelléket a kongresszus Antivarira szorította; ellenben Spizza kikötőjét nekünk adta át. Montenegrónak hadihajók tartását nem engedte meg, a tengermelléken meglevő erődítmények lerontását elrendelte, újak építését kizárta, a montenegrói kereskedelmi zászlót a miénk oltalma alá helyezte, tengeri rendőri törvényeink érvényét Montenegróra kiterjesztette, s végül megadta nekünk a jogot, hogy a montenegrói tengermelléken át vasutat és országutat építhessünk. A kongresszus továbbá fenntartotta mindazon jogainkat, melyekre kereskedelmünk és közlekedésünk érdekében a keleten szert tettünk. Bulgáriát, úgy mint Szerbiát, világosan leköti mindazon kötelezettségek elismerésére és megtartására, melyeket e tekintetben a porta velünk szemben elvállalt. A kongresszus végre elismerte a Duna szabadságát, fenntartotta az európai Duna-bizottságot, de ezenkívül, tekintettel azon kiváló fontosságra, melylyel e folyó monarchiánkra nézve bír, a Vaskapu szabályozásának kivitelével kizárólag Ausztria-Magyarországot bízta meg.

Minden érdekeink, úgy politikai mint anyagi érdekeink, európai szentesítést nyertek, a szerződés határozmányai által európai érdekeknek lettek elismerve. Az összes kérdések közül,

melyek tárgyalás alá kerültek, a legteljesebb összhangzat azoknál mutatkozott, melyekben osztrák-magyar érdekek voltak érintve. Midőn a hatalmak Bosznia és Herczegovina megszállását és kormányzását reánk bízták, nemcsak keleti állásunk legitimitását ismerték el; határozataik által világosan kijelentették azt is, hogy egy nagy és erős osztrák-magyar monarchia európai szükség, s hogy e birodalom, éppen mert támadó vagy terjeszkedő politikát nem követhet és követni nem akar, természetes misszió-jának végrehajtásában Európa bizalmára és támogatására számolhat.

Az alapfeltétel azonban, mely nélkül a szerződés végrehajtása nem volt képzelhető, Bosznia és Herczegovina megszállása volt. E lépés elkerülhetetlen volt azon czélból, hogy Törökországot új határai közt fenntartani egyáltalán lehető legyen; de szintoly szükséges volt azon esetre, ha ez — amit nem remélünk — belső elgyengülés folytán nem találna sikerülni; mert ez esetben Bosznia és Herczegovina azon védelmi állás, melyre szükségünk van politikai és anyagi érdekeink oly védelme czéljából, mely ne kényszerítsen bennünket kalandos politika esélyeinek tenni ki a monarchiát.

Hogy mindezek után — így végzi fejtegetéseit Andrássy gróf — az én politikám jelszava nem lehet más, mint a berlini szerződés végrehajtása a magunk és mások részéről, az magától értődik.

Az európai béke érdekében nem lehetett abban megnyugodni, hogy fennálló szerződések a fegyveres erő által megszünjenek, s azok helyébe egyoldalúlag oktrojált új alakítások lépjenek. A kongresszusnak tehát fel kellett állítania azt az elvet, — s ezt érvényre is juttatta — hogy európai szerződéseken tett változtatás csak akkor érvényes, ha abba a hatalmak beleegyeznek. E szempontból történt, hogy Románia, Szerbia, Montenegró függetlenek lettek ugyan, de önállásukat csak Európa akaratából nyerték.

Az osztrák delegáczió költségvetési bizottsága 1878 deczember 3-ikán tartott ülésében Herbst előadó indítványára nagy többséggel kimondta, hogy nem bocsátkozik az 1879-re szóló okkupácziós hitel tárgyalásába, hanem a Boszniában álló csapatok ellátására mint rendkívüli hadi szükségletet, egyelőre 15 millió

forintot szavaz meg, a további szükséglet iránt pedig az alkotmányos hozzájárulást kérje majd ki a kormány.

Herbst indítványának elfogadása után tárgyalta a költségvetési bizottság Schaup jelentését a külügyi költségvetésről. E jelentés éles birálat alá veszi a kormány külügyi politikáját.

A jelentés előterjesztése után Andrássy gróf kijelenti, hogy az legtöbb pontjában oly kérdésekről mond itéletet, melyek a bizottságban egyáltalán soha nem érintettek. Kérdenie kell, korrektnek mondható-e ez az eljárás, és lehet-e loyálisan mondani, hogy e jelentés az eddigi diskusszió eredményeit tünteti fel. Formájában és tartalmában, mondja, ez az irat nem jelentés, hanem vádirat és bizalmatlansági szavazat s azt mint ilyet teljes szívből üdvözli. A bizalmatlansági szavazattal szemben dokumentálni fogja büszkén vallott alkotmányos felfogását.

A szavazásnál 12 szóval 6 ellenében elfogadta a bizottság a jelentést.

Az osztrák delegáczió teljes ülése azután a költségvetési bizottság által ajánlott 15 millió helyett 20 millió forintban szavazta meg az 1879-re szóló megszállási költséget és mellőzte a Schaup-féle jelentésnek bizalmatlanságot kimondó részét.

A magyar delegáczió egyesült albizottságai (elnök id. Szögyény László) az 1879-re szóló megszállási hitel tárgyában elfogadták Hegedüs Sándornak azt az indítványát, mely szerint az országos bizottság ezúttal nem bocsátkozik a kormány előterjesztésének tárgyalásába, hanem átalány-összegül, utólagos elszámolás terhe mellett, húsz millió forintot szavaz meg. A többi esetleges szükségletre nézve pedig az alkotmányos jóváhagyást annak idején kell kikérni.

Szilágyi Dezső Azt a kijelentést tette Szilágyi Dezső itt, hogy szerinte az egész kérdés nincs kellőleg előkészítve. Véleménye szerint a berlini szerződésből folyó kérdések nem tartoznak a delegáczió illetőségi körébe, vagy ha ezen ügyeket a delegácziók elé akarják vinni, akkor előbb törvényes úton ki kell szélesbíteni a delegácziók illetékességét.

*

A bizottság határozatával szemben Pulszky Ágost különvéleményt terjesztett elő. Aláírták ezt rajta kívül még: Szilágyi Dezső, Apponyi Albert gróf, Simonyi Lajos báró, Vécsey József báró, Zichy Nándor gróf, Bánhidy Béla báró, Horvát Boldizsár, Horváth Lajos, Ernuszt Kelemen, Wahrmann Mór.

A különvélemény kifejti, hogy fel kell vetnie azt a kérdést, vajjon az országos bizottság megszavazhat-e oly összeget, melynek jogalapjára nézve az országgyűlés még nem határozott. Elismerik a különvélemény aláírói, hogy a megszállott csapatok teljes ellátásáról gondoskodni kell s ezért készek e czélra minden szükséges összeget megszavazni, illetőleg ennek e czélra fordítását utólag jóváhagyni, mihelyt biztosítékot nyernek az ország érdekeinek megfelelő politika követése iránt.

*

A külügyi költségvetés részletes tárgyalásánál a delegáczió 1878 deczember 5-iki ülésében a »rendelkezési alap és részletes számadás alá nem eső költségek tudósításokra« czíménél Szilágyi Dezső ezt a kijelentést tette:

Szilágyi Dezső Tisztelt bizottság, én azon nézetben vagyok, hogy bizonyos körülmények közt a rendelkezési alap tekinthető olyannak, mely próbaköve azon politikai bizalomnak, melylyel az ellenőrző testület a kormányzat vezetése iránt viseltetik. A jelen esetben azonban én és azok, kik a külügyi miniszter és a külügyi politika vezetése iránt bizalommal nem viseltetnek, e tételnél nem akarunk alkalmat keresni nézetünk kifejezésére és elhalasztjuk ezt azon tétel megvitatására, amelyben a külügyminiszternek azon politikája, melylyel egyet nem értünk, pregnáns kifejezést nyer. Abból tehát, hogy mi a rendelkezési alapot itt megszavazzuk, kérem és kérjük, ne méltóztassanak azt a következtetést vonni, mintha mi a külügyi vezetés irányával egyetértenénk és mintha e tétel megszavazásával a külügyminiszter irányában bizalmat akarnánk tanusítni. Megszavazzuk ezt, úgy mint a többi tételeket, pusztán és egyedűl abból az okból, mert mi ezt kormányzati szempontból a külügyi vezetés egy lényeges és kimaradhatlan költségének tartjuk, azzal a különbséggel, hogy e tétel felhasználásánál a dolog termé-

szete szerint a külügyi hivatalnak nagyobb diskréczió van engedve, mint a többi tételnél.

Ebben az értelemben s ezzel a fenntartással megszavazzuk e kiadási tételt. (Helyeslés.)

A berlini szerződés életbeléptetésével támadt 95.560 forint rendkívüli diplomacziai kiadások tételénél (Diplomacziai képviselet a berlini szerződés alapján Bukarestben, Belgrádban és Montenegróban) Zsedényi indítványozza, hogy mivel a berlini szerződés végrehajtására szükséges törvényhozási intézkedések a delegáczió hatásköréhez nem tartoznak s így addig, míg e szerződés életbeléptetésével összekötött költségek felett a törvényhozás nem nyilatkozik, a delegáczió ily költségeket meg sem szavazhat: az országos bizottság függessze fel az érdemleges tárgyalását.

Falk előadó: Elvileg nem osztozik ugyan Zsedényi nézetében, de mivel ezen ügy az országgyűlésen két-három nap múlva úgyis eldől, el kellene fogadni az indítványt.

Tisza Lajos: A kormánynak hitelt kérő két előterjesztése, melyek a berlini szerződéssel kapcsolatosak, az egyesült albizottságokhoz utasíttatott; a szóban levő költséget is, ha a delegáczió ma nem akarná azt megszavazni, oda kell utasítani.

Ivánka Imre: A tétel megszavazásával a legtávolabbról sem lehet szó arról, hogy ránk nézve a berlini szerződés érvényesnek ismertetik el.

Baross Gábor indítványt terjeszt elő, mely szerint a delegáczió a tétel érdemleges tárgyalását addigra, míg a törvényhozás a berlini szerződés tárgyalása felett nem határozott, ideiglenesen felfüggeszti.

Szilágyi Dezső Azon indítvány, melyet Zsedényi tisztelt bizottsági tag úr előterjesztett, ezen országos bizottság hatáskörére vonatkozik, és én sem abban a körülményben, melyet Tisza Lajos bizottsági tag úr felemlített, sem a kiadások természetében, mire Ivánka Imre bizottsági tag úr hivatkozott, nem látok elegendő okot arra, hogy mielőtt a berlini szerződés iránti hatáskörére nézve a magyar országgyűlés nyilatkozott volna, mi határozatainkkal eléje vágjunk a magyar országgyűlésnek. Mert magában véve az a körülmény, hogy azon elő-

terjesztés a négyes albizottsághoz utasíttatott, még nem foglalja magában az országos bizottság részéről annak kijelentését, hogy mindazokra nézve, amik azon előterjesztésben foglaltatnak, magát illetékesnek tartja, valamint a kiadások természete egyáltalában nem dönthet a felett, hogy ma a tárgyalásokba belebocsátkozhatunk-e vagy nem; nem dönthet azon okból, mert kétségtelen az, s ezt az előadó úr is kiemelte,— hogy a berlini szerződéssel szemben a magyar országgyűlés jogköre még az országgyűlés nyilatkozatával preczizirozva nincs. Ellenkezőleg, ezen ügy függőben van. Mi tehát, mint kifolyásai a magyar országgyűlésnek, mindaddig, míg a berlini szerződéssel szemben, tehát az abból folyó kiadásokra nézve is a magyar országgyűlés a maga álláspontját ki nem fejtette és ki nem mondotta, nézetem szerint abba a veszélybe esnénk, ha a berlini szerződésből kifolyó kiadások felett ily czímen határoznánk, hogy esetleg az országgyűlés jogkörével kollizióba jönnénk. Ezen eshetőség kikerülése az, amire a tisztelt indítványozó úr czélzott s e tekintet és semmi egyéb az, amely okból az előadó úr is az indítványt elfogadta.

Nagyon kérem tehát a tisztelt országos bizottságot, nem azért, mintha netalán azon kiadások szükségessége kétségbe vonatnék; nem is azért, mintha mi a monarchiát azon ügyekbe képviselői útján való befolyásától elzárni akarnók, hanem azért tartaná elhatározását függőben, mert alkotmányunk értelme szerint az országgyűlést illeti az első szó és határozat arra nézve, hogy a berlini szerződés irányában álláspontja és jogköre miben áll, s mindaddig, míg erre nézve az országgyűlés határozata nem létezik, ezen tisztelt bizottság, melynek az országgyűléssel harmóniában, politikai harmóniában kell lennie, határozatai által nem vághat eléje azon megállapodásoknak.

Ha tehát méltóztatnak elfogadni az indítványt, ezzel nem prejudikálunk a kérdésnek sem az egyik, sem a másik irányban. Nem is döntünk a kiadások helyessége és czélszerűsége felett, de alkotmányosan, teljesen korrekte és úgy járunk el, mint talán később nagyobb kérdésekben is kell majd eljárnunk. A jelenleg fennforgó kis kérdésben az óvatosságot azért ajánlom, mert igenis veszedelmes

preczedenst alkotnánk, ha a delegáczió eléje vágna az országgyűlésnek. Ez okból ajánlom az indítvány elfogadását.

Falk előadó : Nem az itt a kérdés, hogy a költségek megszavazása a delegáczió elé tartozik-e ; ebben nincs kétség. A kérdés az, hogy azt a nemzetközi szerződést, melynek a szóban levő költségek következményei, előbb el kell-e az országgyűlésnek fogadnia. Ezt a bizottság nem döntheti el.

Márkus István azt tartja, hogy bármiként nyilatkozzék az országgyűlés saját hatáskörében a berlini szerződésről, nyilatkozata ezen diplomacziai költségekre semmiféle hatással nincs. Az ok mellőzésével mondja ki a bizottság, hogy a szavazást ezen diplomacziai költségek felett elhalasztja.

Szilágyi Dezső Én részemről azon okokat, melyeket előttem szólott felhozott, tarthatóknak nem látom s egyedül azon okoskodást tartom helyesnek, melyet az előadó úr előterjesztett. Mert az országos bizottság intézkedési jogát, tehát illetőségét nemcsak a kiadások terjedelmére, hanem a kiadások jogalapjára is szem előtt kell tartani. Kétségtelen, hogy ha megvan a jogalap a diplomácziai kiadásokra, akkor azokra nézve az országgyűlés soha, hanem a törvénynek megfelelőleg, mindig ezen bizottság illetékes. Igaz, hogy érvényes szerződés létében e bizottság van hivatva azon szerződésből származó költségek felett határozni, de ha nem bizonyos, vajjon egy szerződés érvényes-e, vagy ha annak érvényessége kétes, tehát nem bizonyos, vajjon a szerződésnek jogalapja nem hiányzik-e, mindaddig az abból eredő költségek felett ezen bizottság nem határozhat. (Helyeslés.)

Ez az, amit az előadó úr kifejtett. És Zsedényi tagtársunk indítványa nem azt jelenti, hogy a diplomacziai költségek megszavazását jelen törvényeink szerint a delegáczió magának igényelheti-e, hanem azt jelenti, hogy tartsuk meg a helyes egymásutánt. Minthogy ezen kiadások jogalapja a berlini szerződés maga : szükségkép következik, hogy a berlini szerződésből folyó ezen költségek felett az országos bizottság csak akkor határozhat, ha a szerződés minden alkotmányszerű kellékkel el lesz látva. A kér-

dés, mely függőben van, éppen az, vajjon el van-e látva a berlini szerződés minden alkotmányszerű kellékkel arra, hogy azon, mint egy teljes jogalapon az országos bizottság a költségeket megszavazhassa. Azt hiszem, a bizottság tagjai közül senki sem akarja itt eldönteni azt, vajjon hát el van-e látva a berlini szerződés az alkotmányszerű kellékekkel, vagy sem; de hivatkozom azon tényre, hogy e kérdés függőben van, és ezért nem szabad prejudikálnunk sem az országgyűlés, sem ezen bizottság jogkörének, és mindaddig, míg az országgyűlés egy vagy más irányban nem nyilatkozott és teljesen tisztázva nincs azon kérdés, vajjon a berlini szerződésnek alkotmányszerű jogalapja megvan-e, ezen bizottság nem határozhat a költségek kérdésében. Ha e felfogásból indulunk ki, akkor teljesen korrekt Zsedényi tagtársunk indítványa, és teljesen korrekt azon magyarázat, melyet az előadó úr hozzáfűzött. (Helyeslések.)

Éber Nándor indítványozza, hogy a tétel az egyesült albizottságokhoz utasíttassék.

Szécsen Antal gróf: Oly intézkedésről van itt szó, mely a külügyminiszterium természetes hatáskörébe tartozik és csak abból a szempontból itélhető meg, akarja-e a delegáczió azt megszavazni vagy nem, tekintet nélkül a berlini szerződésre.

Az országos bizottság Éber indítványát fogadta el.

*

Az osztrák delegáczió e tételt a kormány hozzájárulásával mellőzte, olyformán, hogy mint belső szolgálati szükségletet, póthitel alakjában fogja azt a kormány előterjeszteni.

*

Az okkupáczió következtében 1879-re előirányzott szükségletet a magyar delegáczió 1878 deczember 12-iki ülésében vette tárgyalás alá. Ennek kapcsán, a delegáczió illetékességi körének megvitatásán kívül, a kormány külügyi politikája volt a tanácskozás főtárgya.

Hegedüs Sándor mint az egyesült albizottságok előadója ajánlotta a bizottságok határozatát.

Arra nézve, hogy a delegáczió az országgyűlésnek a berlini szerződésre vonatkozó határozata előtt tárgyalhatja-e azon előterjesztéseket, melyek e szerződéssel kapcsolatosak, azt tartja az albizottság, hogy ha a delegáczió e tárgyban meghozza ugyan határozatát, de ennek érvényességét az országgyűlés határozatától teszi függővé és csak azután bocsátja szentesítés alá, a delegáczió nem lépi át hatáskörét és nem prejudikál az országgyűlés elvi álláspontjának. (A berlini szerződés ekkor már elő volt terjesztve az országgyűlésnek.)

Pulszky Ágost kifejti különvéleményét.

Szilágyi Dezső Azt gondolom, hogy az előttem felszólaló által ezen bizottság kompetenciája van felvetve. Ezen kérdés pedig ügyrendünk szerint olyan, mely a további tanácskozás felfüggesztésével külön vitatandó és intézendő el.

Falk Miksa: Itt kettőről van szó: a kormány előterjesztéséről és az albizottság jelentéséről, a kettő közt pedig lényeges különbség van. Tudni kell, mire nézve döntsük el a bizottság illetékességét? Az előirányzott összegek megszavazására ugyanis oly értelemben, mint a kormány kívánta, a delegáczió nem illetékes, de amint az albizottság előterjesztette: a politikai vonatkozást figyelmen kívül hagyva, és csak azt nézve, hogy a megszállt területen a katonáknak exisztálniok kell, erre a költséget megszavazni a delegáczió illetékes. (Helyeslés.)

Szilágyi Dezső Tisztelt országos bizottság! Én ugyan megvallom, óhajtottam volna, ha ezen kérdés jobban megvilágíttatik e bizottságban, de azon felületes észrevétellel, melyet Falk t. bizottsági tag úr tett, megvallom, a kérdést kifejtettnek nem tartom. (Halljuk!)

Én részemről nagy figyelemmel kisértem, hogy minő előterjesztés indokolásából méltóztatott felolvasni és ha nem csalódom, a miniszterium azon előterjesztéséből olvasott, mely a 60 milliót tárgyalja, amelyről itt szó nincs; azon másik előterjesztésből, amely visszavétetett, nem pedig abból, melynek a jelen napirendről való levétele kéretik. Pedig ez van napirenden, erre pedig t. barátom semmi figyelemmel nem volt. Ennélfogva én megvallom, hogy

azon indokolásra, mely a visszavont előterjesztésben foglaltatik, semmi súlyt nem helyezek. Jelenleg a miniszterium másik javaslata vehető tekintetbe, amelynek czélja, hogy 1879-re rendkívüli hadseregi szükségletül, a Bosznia és Herczegovina megszállása folytán előállott szükségletül előterjesztett 33,560.000 frt megszavaztassék. Ez a miniszterium előterjesztése.

Ennek helyébe az albizottságok ajánlják a következő határozati javaslatot: »A Boszniában és Herczegovinában álló csapatok 1879. évi rendkívüli hadi szükségletének fedezésére megszavaztatik 20 millió frt.«

Már most, ami előttem érthetetlen, az az, hogy némelyek azon véleményen vannak, hogy a kormány előterjesztésének megszavazására e bizottság nem illetékes, de ezen határozat megszavazására igenis illetékes, holott a kormány előterjesztésének s a bizottság előterjesztésének lényege az, hogy az okkupácziót teljesítő, a Boszniában és Herczegovinában állomásozó csapatok szükségletére bizonyos összeg adassék meg. Én részemről — jól méltóztassék megjegyezni — illetékesség szempontjából a két előterjesztés közt lényeges különbséget nem tudok fölfedezni, s ez az, aminek bebizonyításával még eddig Falk t. barátom adós maradt s adós maradt a t. előadó úr is.

De igenis nagy okot látok arra, hogy a bizottság mindkét előterjesztéssel szemben — mert illetékesség tekintetében a kettő közt lényeges különbség nincs — tartózkodjék a további elhatározástól. És pedig két irányban látom ez okokat.

Először nem zárhatjuk el magunkat ama tény elől, hogy azon költségek, melyeknek megadása itt kéretik, mind a berlini szerződésben átvett mandátum teljesítésére rendeltetvék, tehát a berlini szerződésből folynak. És ezen költségek természetét nem változtatja az meg, akár így, akár amúgy kereszteljük el azokat. Ez az egyik.

A másik pedig az, hogy a mélyen tisztelt bizottság előtt ismeretes, hogy a kormány a 60 millió forintra vonatkozó előterjesztést nálunk is, egy másik helyen is, visszavonta és kénytelen volt visszavonni azért, mert kétségbe vonatott, hogy vajjon a berlini szerződés bír-e mindazon alkotmá-

nyos kellékekkel, melyek szükségesek arra, hogy az egy ilyen eljárásnak jogalapját alkothassa. Mert a felett csak nem lehet kétely, hogy ha az a jogalap, melyből ezen kiadások folynak, nem bír minden alkotmányos kellékkel, akkor a delegácziók az abból folyó költségeket — hiányozván a jogalap teljessége — meg nem szavazhatják. Már most ugyan kérem, változtat-e az valamit a kiadások természetén, ha azok nem arra rendeltetvék, hogy a megszállás teljesíttessék, hanem hogy az tovább folytattassék? Hogyha amott alkotmányos illetékességi kérdések gátolták a tárgyalást, nem ugyanazon erővel állanak-e ezek a megszállás továbbfolytatására szükséges költségekre nézve is? És hogyha ugyanezen tekintetek állanak, nem látom át, hogy ezen tekintetek erejét el lehetne venni a czímen való bármi változtatással.

De bátor vagyok még egy más körülményre is figyelmeztetni, s ez az, hogy nemcsak kétségbe vonatott, vajjon ama szerződés bír-e minden alkotmányos kellékkel, ami kétségbe vonatott a magyar országgyűlésen is, és ezt nem vizsgálom, de — s ezt azután határozottan állítom: mihelyt államjogi kételyek merülnek föl, akkor az illető törvényhozások határozatát be kell várni és ennek megtörténte előtt nem helyes, ha ezen bizottság tesz lépéseket, melyek annak a határozatnak esetleg prejudikálhatnának.

Ne méltóztassék feledni azt sem, mire Pulszky tagtársam czélzott: hogy a berlini mandátumban foglalt feladat kettős; nemcsak azon tartományok katonai megszállását foglalja magában, hanem azok igazgatását és kormányzását is; arra pedig, hogy kit illessen meg ezen kormányzat, kit illessen meg ennek ellenőrzése, kit illessen meg az erre szükséges költségek megbirálása s az azok hovafordítása iránti ellenőrzés, törvényeinkben intézkedés nincs; világos tehát, — anélkül, hogy e fórum előtt, mely ezen államjogi kérdések megoldására nem kompetens — ezek bővebb fejtegetésébe ereszkedném, világos egy dolog, s ez az, hogy a közös kormány nem készítette elő kellőleg az ügyeket, midőn a kiadások kérésével ezen bizottság előtt megjelent, mert a közös kormánynak kötelessége lett volna mindazon államjogi aktusokat

bevégezni, a jogalapot kétségtelen világításba helyezni és azután jönni ezen bizottság elé a költségek iránti kívánalmával.

Mindez nem történt meg, mindezen tekintetben kételyek uralkodnak, esetleg konfliktusok keletkezhetnek.

Én tehát nem ajánlhatok a t. bizottságnak egyebet, mint hogy a maga részéről tartózkodjék a határozathozataltól, nehogy a kormány mulasztása által máris igen tetemes bonyolódást még nehezebbé és a zavart még nagyobbá tegye. (Helyeslések.)

Falk Miksa: Ha nem járnánk közel az év végéhez, legkorrektebbnek tartaná azt, amit Szilágyi javasol. De január elsején túl nincs gondoskodva a megszálló csapatokról. Ezért, ha a kompetenczia kérdését mellőzve, egyelőre az 1879-iki rendkívüli szükségletre egy összeget megszavaz a delegáczió, azon világos hozzátevéssel, hogy az a megszálló csapatok élelmezésére van szánva, ezzel illetékességének határát nem lépi túl.

Horvát Boldizsár: E kérdés sok tekintetben még fontosabb, mint az okkupáczió kérdése. Itt alkotmánykérdésről van szó. A delegáczió erre nézve már preczedenst állított fel a hadügyi rendes költségvetés tárgyalásakor, midőn kimondotta, hogy a költségek megszavazását azon feltételhez köti, hogy a törvényhozás továbbra is kiterjessze a véderőről szóló törvény hatályát. Ezzel elismerte, hogy csak azon véderő és azon létszám számára szavazhatja meg a költségeket, melyeket a törvényhozás már elfogadott és megállapított.

De — folytatja — van még egy ok, melynél fogva a bizottság nem bocsátkozhatik bele az átalány megszavazásába. A pragmatica sanctio kétoldalú szerződés fejedelem és nép között. E kétoldalú szerződésnek bármilyen olynemű változtatása, mely a közös és kölcsönös védelem tárgyainak határait kiterjeszti vagy szűkebb körre szorítja, csak mindannyi szerződő fél beleegyezésével történhetik. A berlini szerződés kétségkívül fokozta a monarchia államainak eme védelmi kötelezettségét és szaporította a közös és kölcsönös védelem tárgyait; nem vonható tehát kétségbe az, hogy a szerződés érvényességéhez nem elég a fejedelem egyoldalú hozzájárulása, hanem a népek jóváhagyása is megkivántatik. Ezen jóváhagyást azonban nem

adhatják meg a delegációk, amelyek hatáskörét az 1867 : XII. t.-cz. szabja meg, és amely hatáskörben a nemzetközi szerződések fölötti intézkedés joga nem foglaltatik. Pártolja a különvéleményt.

A szavazásnál a többség amellett döntött, hogy a tárgyat a delegáczió hatáskörébe tartozónak tekinti.

Erre a kormány külügyi politikájáról nagy vita indult meg, melynek folyamán Andrássy gróf 1878 deczember 14-ikén tüzetesen válaszolt a politikája ellen irányuló birálatokra.

Szécsen grófnak válaszolva ezeket mondta :

Jellemző, hogy az első szónok, ki nem csupán a kritika terén marad, hanem a pozitiv térre lép, velem elvileg, t. i. az okkupáczió érdemére nézve egyetért. Amire nézve tőlem eltér, az a mód ; azt mondja, hogy a megszállást megbízás nélkül kellett volna végrehajtani. Midőn én az első utat tartottam helyesnek, hármas czél lebegett előttem és mondhatnám a kongresszus tagjainak nagy része előtt : hogy az okkupációval az európai béke veszélyeztetve ne legyen ; hogy e lépés Törökországot ne gyengítse, hanem birodalma azon részének, melyet a berlini szerződés neki meghagyott, megtartását lehetővé tegye és oltalma legyen mindazon veszélyek ellenében, amelyek ez irányból birodalmát fenyegethetnék ; hogy továbbá a szerződés végrehajtása a Balkán-félsziget e részén az okkupációval biztosíttassék ; végül, hogy a megbízás elérése által elkerüljünk minden önhatalmú tényt, mely másnak akár példát, akár jogczímet adhatna arra, hogy Törökország bármely tartományát Európa akarata nélkül elfoglalhassa és elfoglalva tarthassa.

Apponyi Albert grófnak arra az állítására, hogy a parallel akczió és osztozkodás volt politikája czélja, rámutat a külügyminiszter a berlini rendezés eredményeire és hivatkozik Salisbury és Beaconsfield lordoknak a kongresszuson tett nyilatkozataira, (L. fenntebb.) melyek mutatják, hogy a megszállás az európai béke érdeke, a szláv terjeszkedés meggátlásának érdeke és magának a portának érdeke volt.

Szólt Apponyi gróf — folytatja a külügyminiszter — a háromcsászári szövetségről is, és abból akarta kivonni azon tételének megerősítését, hogy orosz politikát követtünk. Hogy a három császárság úgynevezett szövetségének czélja nem a keleti kérdés

megoldása, hanem az európai béke fenntartása volt, s hogy e tekintetben sikeresen működött, azt ma elismeri egész Európa.

A berlini memorandumot illetőleg előadja a külügyminiszter, hogy Oroszország azon időben igen messzemenő intézkedéseket hozott javaslatba, a török kormánytól tényleges garancziákat követelt és általában nézetei az első impresszió nyomása alatt (a német és franczia konzulnak Salonikiben történt meggyilkolásakor) sokkal messzebb mentek, hogy sem azokat az osztrák-magyar kormány elfogadhatta volna. Tehát visszautasította azokat s e visszautasítás eredményekép jött létre az úgynevezett berlini memorandum, melynek lényege az, hogy ne a három hatalom egymás közt alkosson ilyen messzemenő intézkedéseket, amelyek következése talán éppen az lenne, amit ki akarunk kerülni, t. i. a vérengzések ismétlődése, hanem esetről esetre egyezzenek meg a többi aláíró hatalommal arra nézve, amit tenni kell. A három hatalom közt szándékolt radikális elhatározások helyett tehát így jött létre az az elv, hogy esetről esetre az összes európai hatalmak fognak a követendő eljárásban megállapodni. Ez az eredete a híres szálló igének, az »esetről esetre« való politikának. Épp e memorandum tette az európai intézkedést a három kabinet elé terjesztett gyökeres intézkedések helyébe.

Apponyi gróf és általában az ellenzék egészen számításon kívül hagyják azon képet, melyet ma nyujtana Európa, különösen pedig a Balkán-félsziget, ha az, ami történt, nem történt volna. Mindazon veszélyeket, melyek előbb léteztek, úgy tekintik ma, mintha nem léteztek volna. Ezen veszélyekről ma mindenkit kézzelfoghatólag meggyőzni a kormánynak módjában nincs. De maga az, hogy ma e veszélyek nem léteznek, bizonyítéka annak, hogy sikerült őket elhárítani. Csak egy módon lehetne ama veszélyek realitását bebizonyítani: ha pl. Boszniából ma kivonnók seregeinket.

Én a veszélyek közepette — folytatja Andrássy gróf — azon homályban, melyet a kiszámíthatlan érdekek és szenvedélyek idéznek elő, úgyszólván éj idején voltam kénytelen az ország hajóját bizonyos fenyegető sziklák között vezetni. Ott, hol előre nem látható veszélyek között jártam: ma, fényes nappal, tisztán láthat az ellenzék. Vártam volna tehát az ellenzéktől azt, hogy felhasználva a helyzet ezen előnyét, megmondja, ha a kormány politikája nem volt helyes, mi hát az, amit tenni kel-

lett volna, mi a czélszerű, mi a helyes. Az ellenzéknek a képviselőházban előterjesztett felirata azt mondja, hogy ma már Oroszország bátran és akadálytalanul mehet Romániân át ki és be, mintha csak saját területén volna. Ezt ismételték itt is. Ha az ember ezeket hallja, azt gondolná, hogy ott, ahol Románia van, a berlini szerződés előtt oly ország volt, mely kész volt azonnal, amint Törökország integritását fenyegetve látta, kardot rántani és azt megvédeni; (Derültség.) hogy oly állam volt ott, melynek területére már közjogi czíménél fogva is az északi szomszéd nem léphetett. Mindezt pedig a kormány helytelen politikája és a berlini szerződés megváltoztatta. De a tényállás egészen más. Románia a háború előtt vazallus állam volt, tehát területi kiegészítő része a török birodalomnak. Minden háborúban tehát, mely Orosz- és Törökország között folyt, Oroszország első lépése török területre vezetett, és minthogy Románia tényleg török terület volt, a hadviselőnek némileg megvolt az ürügye e terület elfoglalására.

Ami ma a berlini szerződés alapján létezik, az egy független Románia, mely nem része a török területnek, amely a Feketetengerig megy, mely válaszfal Törökország és Oroszország közt. Ezen tényt egészen ignorálják akkor, midőn azt mondják, hogy rajta keresztül nyitva vannak az utak, és hogy legkönnyebb Oroszországra nézve ma ezen országon keresztül Törökországba menni. Én látom, hogy a berlini szerződésben említés van utakról, melyek nekünk engedtettek a két ország közti szoroson Novi-Bazár felé; van említés oly utakról is, melyek nekünk engedtettek stratégiai és kereskedelmi szempontokból, Montenegró határán keresztül; hanem hogy a berlini szerződésben valahol oly utakról lenne szó, melyek Oroszországnak engedtettek volna Romániân keresztül, azt nem látom; sőt ennek éppen ellenkezője áll, mert mint egy legújabban előfordult esetben is konstatáltatott, ez a szerződés szerint ki van zárva. Az egész érvelés tehát — pedig ez volt az ellenzék által a magyar képviselőház elé terjesztett felirati javaslatoknak is egyik főalapja — teljesen hamis föltevéseken nyugszik.

Átment Apponyi gróf a belpolitika terére is. Mondotta azt, hogy a magyar kormány nem támogattatik meggyőződéssel a magyar parlament kebelében a külpolitika terén és más téren sem. Soha sem tudtam helyesnek tartani azt, midőn valamely kor-

mányt oly téren támadnak meg, ahonnan ő ki van zárva, és amily helytelennek tartottam részemről azt, hogy a külpolitika ott támadtatott meg, ahol a külügyminiszter jelen nincsen, épp oly kevéssé ismerhetem el tökéletesen helyesnek azt, hogy belpolitikai kérdésben itt történjék támadás.

Az ellenzék azt jósolta, hogy a külügyminiszter politikája izolálni fogja a monarchiát. Az elért eredmény pedig az lett, hogy az egész kongresszus tartama alatt Ausztria-Magyarország és a többi hatalmak voltak az egyik oldalon és egy másik hatalom egymaga a másik oldalon.

Aggodalom nyilvánult arra nézve, hogy az okkupáczió a dualizmus alapját fogja veszélybe dönteni. Az elfoglalt két tartománynak sem geografikus, sem etnografikus helyzete, sem egyébként való fontossága nem olyan, hogy képes volna e monarchiát megrázkódtatni s annak súlypontját máshová helyezni. A dualizmusnak alapja törvényeinkben van, őre pedig, és biztos őre: ő felsége a király. Nem képzelhető tehát, hogy e tartományok elfoglalása veszélyessé válhatnék a dualizmusra nézve. De bekövetkezhetett volna e rendszerre nézve a veszély akkor, ha ellenkező politikát követünk. Mert ha annak kellett volna kiderülnie, hogy úgy európai érdekek, mint saját monarchiánk biztossága, területi épsége, hatalmi állása, kereskedelmi és katonai érdeke parancsolólag követelik e két tartomány okkupáczióját, és erre csak azért nem szánhattuk volna el magunkat, mert féltettük a dualizmust: ezzel világossá vált volna az, hogy a dualizmus nem azon forma, mely e monarchia érdekeinek, fennállásának, nagyhatalmi állásának megfelel. (Hosszas élénk tetszés.) Szerencsére nem így van, és hogy nem így van, e részben hivatkozom a tényekre. E tények azt mutatják, hogy míg azon időben, midőn Magyarországnak jogai annyi oldalról kétségbe vonattak, elvesztett a monarchia egy tartományt; míg továbbá azon időben, midőn a czentralizáczió intézte volt a monarchia sorsát, elvesztett egy másik tartományt: akkor a dualisztikus rendszer mellett sikerült Európa jelenlegi nagyon súlyos állapotában politikai és katonai győzelmet kivívnunk. (Élénk tetszésnyilvánítások.)

*

Andrássy gróf után Szilágyi Dezső, az utolsó szónok a vitában, mondott beszédet.

Szilágyi Dezső Tisztelt országos bizottság, én a vita ezen stádiumában érzem azt a kötelességet, hogy egy fejtegető beszédbe ne ereszkedjem, és számomra csak a tarlózás maradt.

De mielőtt egyes észrevételekre átmennék, megemlítem, hogy a külügyminiszter úr előterjesztésében bizonyos sajnálkozást fejezett ki afelett, hogy ily későn találkozik az alkotmányos testületekkel, amelyekhez mint jobban informáltakhoz, a rosszul informált közvéleménytől politikáját felebbvihesse. Biztosítom a tisztelt külügyminiszter urat, hogy az ellenzék hasonló vágygyal nézett ezen találkozás elé, és ha, jóllehet megvolt e közös vágyakozás, mégis ily későn történt meg: annak oka nem más, mint a közös kormány és a két állam külön kormányai. Nem gondolnám, hogy a külügyminiszter úr tudta nélkül történt, hogy a magyar országgyűlés feloszlattatott azon időpontban, midőn a berlini kongresszus végeredményeihez közel állott; ezzel meg lőn gátolva a delegácziók összehívása; ők azok, kik kieszközölhették volna az országgyűlések korábbi összehívását, és így, ha ezen találkozás ily későn történt: megvolt a kormánynak és — engedje meg, hogy gyanusítsam — a külügyminiszternek is, oka, jó oka, hogy az alkotmányos testületekkel egyhamar ne találkozzék, legalább addig, míg azon megszállás, melyet a monarchia Berlinben elvállalt, a bevégzett tények erejével nem léphetett fel.

Felszólalásában még egy más csodálatos félreértést látok, azt t. i., hogy a külügyminiszternek tulajdonképnincs pártja. Ez nem úgy van. Mert a külügyminiszternek, legalább a dualisztikus államforma szerint, a mindkét államban fennálló többségben kell pártjának lennie, mert alkotmányunk szerint nem szabad oly külügyi politikának folytattatnia, melybe mindkét országgyűlés többsége bele nem nyugszik.

Egyébiránt a dualizmusra nézve még egy tévedésre figyelmeztetem, mely mai beszédében előfordul. (Halljuk!) És ez az, hogy a külügyminiszter úr rosszalja, — éppen Apponyi Albert gróf bizottsági tag irányában emelte ki

— hogy a külpolitika diskussziója ott is megtörténik, ahol a külügyminiszter jelen nincs, s értette ez alatt, ránk alkalmazva, a magyar képviselőházat. Csodálom, hogy figyelmen kívül hagyja, hogy erre a magyar képviselőháznak joga van s hogy a dualizmusnak alapja az, hogy azon legitim befolyás, melyet a külügyminiszter működésére mindkét állam miniszterelnökei gyakorolhatnak, az illető országgyűlésen ellenőriztessék; azon ellenőrzés pedig a külpolitikának diskussziója nélkül teljesen lehetetlen.

Andrássy gróf: De nem határozhat!

Nem fogadhatom el a kijavítást sem, mely fülemhez jutott, mert határozatok is lehetők a külpolitikában, és hogy lehetők, meg fogja engedni a tisztelt külügyminiszter úr, hogy saját önmaga gyakorlatával bebizonyítsam. (Halljuk!)

1870-ben, midőn a magyar miniszterelnöki helyet foglalta el s midőn a porosz-franczia viszály kitörőben volt, a mostani magyar miniszterelnök, akkor az ellenzék vezére, interpellácziót intézett a mostani külügyminiszterhez, amelyben azt kérdezte: szándékozik-e még a képviselőház véleményének közbevetésével is megakadályozni azt, hogy a kitörendő viszályban a monarchia semlegessége fenntartassék? S az erre adott válaszban, amely egyenesen arra czéloz, hogy a ház véleménye közbevettessék, — amely vélemény pedig máskép ki nem fejezhető, mint határozattal vagy felirattal — a külügyminiszter úrnak mint akkori miniszterelnöknek minden más válasza volt, csak az a válasza nem volt, hogy ez a ház hatáskörét túlhaladja. S nem akarnám azon okot, hogy a ház működését ma kisebb körre szeretné szorítani, mint az akkor gyakoroltatott, abban keresni, mert midőn ő állott a magyar miniszterium élén, ő az akkori külügyminiszter irányában önállóbb állást foglalt el, mint talán elfoglal azon miniszter, ki jelenleg vezeti a magyar miniszteriumot.

A külügyminiszter úr nyilatkozataiból nem tudom magamnak megmagyarázni: hogyan hivatkozhatik arra, hogy politikájának eredménye egy oly béke, mely jövő bonyodalmak magvait nem foglalja magában s egyszersmind biztosítja Törökországot abban az állapotban, amelybe területét ezen béke helyezi.

A berlini szerződésről és az abban foglalt határozatokról minden dicséretet el lehet mondani; megengedem azt is, hogy azon mindenesetre sajátságos módon igazolja a külügyminiszter, hogy mindent elért, amit elérni kellett és lehetett, és semmit el nem ért, amit elérni nem kellett és nem lehetett; de azt, hogy a berlini szerződésben megszabott állapotok jövő bonyodalmak magvait nem foglalják magukban, ezt én, szeliden mondva, az állítások legmerészebbjének tekintem. Nem hivatkozom arra, hogy a berlini szerződés határozatai szerint az orosz elfoglaló seregnek ma 50.000 főből kellene állania és mégis háromszor, talán négyszer is annyi e pillanatban; nem hivatkozom arra, hogy azért, hogy a berlini szerződésnek Montenegróra vonatkozó pontjai végrehajtassanak, talán önnön alattvalói ellen kellend a szultánnak véres háborút folytatnia, ha mi a béke érdekében el nem végezzük azt helyette. Mindezt nem akarom felemlíteni. De aki megnézi a berlini szerződésnek Görögországra vonatkozó pontját és hozzávesszi még Lord Baconsfieldnek azon nyilatkozatát, hogy a türelem rózsát terem: hiheti-e hogy ebben jövő bonyodalmak magva nem foglaltatik?

És azután az összes alkotások, melyek a Balkán-félszigeten a berlini szerződés folytán keletkezőben vannak, maradandó békés fejlődésnek eléje néző alkotások-e? Bulgária, keleti Rumélia: mind egy nyugalmas fejlődés alapjait foglalják-e magukban, azt fogja-e bennök előkészíteni az orosz megszállás? Oroszország felhagy-e aggresszív törekvéseivel s nem talál-e támasztékot, sőt egyenes kihívást az ottani állapotokban?

Az autonómia, melyet Európa küldöttei kidolgoznak, ott csodákat fog-e tenni, midőn Boszniára nézve annak teljes lehetetlenségét állítják?

Majd megszüntet minden aspirációt, elaltat minden egyesülési törekvést és nem is lesz Európában senki, aki meghallja és felkarolja az ottani fájdalomkiáltásokat, mint meghallotta s felkarolta Boszniában és Herczegovinában?

Vagy azon megszállás, melyet mi foganatosítottunk, már elérte célját s továbbhaladásra nem fogunk ösztönöztetni?

Ha azon czélokat nézem, melyekkel a megszállás indokoltatik, előttem világos az, amire Pulszky Ágost tisztelt barátom hivatkozott: hogy azon ok, melylyel Novi-Bazár megszállását indokolják, aggresszív természetű; mert ugyanazon körülmények, melyek eddig vittek bennünket, tovább fognak hajtani.

Nem állhatnak-e elő azon ponton túl éppen olyan zavarok, mint amelyek miatt Bosznia állandó megszállása vált szükségessé? Nem állhatnak-e elő oly bonyodalmak, hogy hacsak nem akarjuk magunkat stratégiailag és kereskedelmileg elzárni, hacsak bele nem nyugszunk abba, hogy a tengertől elszoríttassunk: akkor a megszállási politikát tovább kell folytatni és lejebb vinni?

Hivatkozom a miniszter úr saját nyilatkozatára. Azt mondta ő, hogy egyik oka és szüksége a boszniai okkupáczionak: azon délszláv konföderácziónak meggátlása, amely okvetetlenül előállott volna, ha mi azon tartományokat meg nem szálljuk. Már most azt kérdem, vajjon nem fog-e kényszeríteni éppen ezen politika a továbbterjeszkedésre? A miniszter úr a pusztán negatív politikát értéktelennek bélyegezte. Ily értéktelen marad a mi megszállási politikánk, míg czélja csak az egyesülési aspirácziók meggátlása, oly törekvéseké, melyeket kiirtani pusztán e tény által nem tudunk; valamely határozott, nem pusztán negatív állást kell foglalnunk ezen aspirácziók irányában, ha mi politikánkat az agyagedény szerepére nem akarjuk kárhoztatni. És ezen álláspont lehet-e nem agresszív? Mindezekben — ha tekintem a berlini szerződés által teremtett állapotokat — Törökország első felosztását kell látnom, de egyszersmind azokban magvait és előkészítését a második felosztásnak.

Ez alkalommal megemlékezem azon nyilatkozatokról, melyek a két elfoglalt tartomány jelen állapotaira itt tétettek.

A kalocsai érsek ő nagyméltósága s lényegében maga a miniszter úr fényes képet rajzol arról, hogy minő érzelmekkel viseltetik az újonnan elfoglalt tartományok lakosságának mindkét eleme irányunkban, és ebben a fényes beszédben, amelyet én is nagy élvezettel hallgattam és amelynek egyedüli, de nézetem szerint lényeges hiánya az

volt, hogy végeredményében bebizonyította azt, hogy Bosznia megszállása mennyire helyes és kivánatos a bosnyákokra nézve, de nem tudott megnyugtatni bennünket afelől, hogy mennyire szükséges és kikerülhetlen volt az a mi érdekeinkre nézve; ebben a fényes beszédben a miniszter úr helyeslése mellett kimondatott az, hogy úgy a keresztény, mint a muzulmán elem, az egyik felszabadításának biztosítását, a másik tulajdona és személyes szabadságának megvédését tőlünk várja és reményli. Ebben az irányban a miniszter úr váratlan szövetségest nyert abban, akire beszédében hivatkozott, Hadzsi Lójában, aki a miniszter úr szerint úgy nyilatkozott, hogy ha ő gondolta volna azt, hogy ily czé ja van a megszállásnak, abban az esetben fegyverfogáshoz nem folyamodott volna. Ha én ezeket a megnyugtató nyilatkozatokat hallom, és tapasztalom azt, hogy a kalocsai érsek ő exczellencziája mennyire hitelt ad azon feliratoknak, melyeket a különféle küldöttségek ide felhoztak, mennyire helyesli tartalmukat, — mellékesen megjegyezve, talán maga sem fogná azokat minden részeiben helyeselni, talán maga sem kivánná tartalmuk minden részének megvalósítását, ha figyelmeztetem reá, hogy az határozottan és kizárólag felekezetiség nélküli iskolák mellett nyilatkozott... (Derültség.)

Haynald érsek: Kivánságokról nem szólottam, hanem csak tanuságtételekről az ottani állapotok felett.

Bocsánatot kérek, de ha csak a tanuságtétel szempontjából méltóztatott szólni, megvallom, hogy azokat az ottani állapotok és érzelmek hű képének nem tarthatom. Mert nem tudom itéletemet elzárni két tény előtt: arra, hogy ezen lojális meggyőződés és megnyugvás keletkezzék, egy példátlan vérengzésű háború kellett, és arra, hogy ezen lojális érzelmek erősödjenek, százezer szuronyt kell ott tartanunk. De vajjon az ottani állásunk olyan-e, hogy az aspirácziókat és a morális szimpatiákat nem tereli az ellenkező irányba, és nem ad-e nekünk éppoly állást, mint Agesilaus szavai szerint a spártaiak állása volt, akiknek hatalmuk és befolyásuk addig terjedt, ameddig lándzsájuk vége ért.

Ha így tekintjük a dolgot, akkor megmérhetjük azon erőgyarapodást és azon befolyást, melyet a berlini szerződés folytán elfoglalt állásunkból magunknak szereztünk. Ha áll az, amivel a miniszter úr politikája a magyar képviselőházban mindig és legközelebb is védelmeztetett: hogy annak az orosz hatalmi túlterjeszkedés meggátlása volt a czélja, akkor megmérhetjük az érintett tényekből azt is, mely fokban volt képes politikánk ezen czélját elérni.

Ha így tekintem a dolgot, akkor egyet, gondolom, mint kétségtelen valóságot mondhatok, s ez az, hogy a berlini szerződés által teremtett állapot minden inkább, mint jövő bonyodalmak magvait kizáró rendezés. Több oldalról, sőt részünkről is Apponyi Albert gróf tisztelt barátom által mondatott, hogy azon eredmény, melyet a berlini szerződés felmutatott, az osztozkodás politikája, osztozkodás a Balkán-félsziget egyes részein és az ottani befolyás felett. Ezen kijelentését tisztelt barátomnak a külügyminiszter úr a lehető legalaposabb czáfolatban részesítette. A berlini szerződés jegyzőkönyveiből bizonyította be, hogy abban nincs megírva az, hogy az osztozkodás politikája ezen eredmény. Megvallom, nagy tisztelettel viseltetem a diplomaczia iránt és a mai diplomácziát őszintébbnek tartom, mint a mult századbelit; de elegendő naivitással még sem bírok arra, hogy azt higyjem, hogy politikai motivumaikat az államok egy konferenczia jegyzőkönyvében teljesen és őszintén kimondják. És e tekintetben nem kell más bizonyítékra hivatkoznom, mint magára a miniszter úrra. Mert én szorgalmasan végig néztem a jegyzőkönyveket, de nem találtam benne, hogy a miniszter úrnak Bosznia okkupáczióját indokolására vonatkozó előterjesztésében benne foglaltatnék azon fő érv, melylyel bennünket most felvilágosított, hogy t. i. e nélkül Dalmáczia tarthatatlan volt; valamint azon jegyzékekben, melyek a vörös könyvben közölve vannak, sem találtam a külügyminiszter úrnak azon véleményét sem kifejezve, melyet beszédében felemlített, hogy t. i. a konstantinápolyi konferenczia megállapodásai, melyeket mi is elfogadtunk, az ő nézete szerint túlságosak, ennélfogva igazságtalanok, ennélfogva helytelenek voltak.

Nem a jegyzőkönyvekből, hanem a tényekből kell megitélni: osztozási politika volt-e, amely folytattatott, vagy sem. Nekünk, kik így itéljük meg a tényeket, ebben a részben segítségünkre jő ékes beszédében a kalocsai érsek ő nagyméltósága. Mert ő, midőn nézetem szerint igen elmésen okoskodva, meg akarta erőtleníteni azon érvet, hogy miképpen van az, hogy Oroszország belenyugodott ezen tartományok megszállásába, holott minden officziózus és nem officziózus kormánypárti nyilatkozat szerint ez éppen ő ellene intézett akczió, kiemeli, hogy ezért Oroszország nem maradt kompenzáczió nélkül és illő hatalmi gyarapodásban részesült.

Haynald érsek: Nem mondtam, hogy illő!

Nem ragaszkodom a szóhoz, de azt méltóztatott mondani, hogy Oroszország szintén hatalmi gyarapodásra tett szert; egyébiránt nem nagy a különbség.

Andrássy gróf: De nagy a különbség!

Bocsánatot kérek, nem nagy a különbség. Mert mihelyt meg van engedve, hogy ő viszont önnönhatalmi gyarapodása fejében egyezett bele abba, amit mi önhatalmunk növelésének tartunk: megvan az osztozási politika. Az érsek úrral szemben nem akarok félreértetni, nem akarok arra a következtetésre jutni, hogy az érsek ő nagyméltósága helyeselte; de mint meglevő tényre utalt ő nagyméltósága: hogy Oroszország szintén hatalmi gyarapodásban részesült, visszanyerte Besszarábiát, befolyást nyert Bulgáriában és közvetett befolyást Kelet-Ruméliában; természetes, hogy így gyarapodván, el kellett néznie, hogy a mi hatalmi körünk is növekedjék. Ha ez nem osztozkodás politikája; ha ez nem azt jelenti, hogy én a Balkán keleti részét nyitva hagyom az orosz befolyásnak, de ő aztán ne zavarja az én köreimet a Balkán-félsziget déli és nyugati részeiben: akkor az osztozkodásnak oly más jelentésének kell lennie, melyet én megérteni nem tudok, s e véleményt megerősíti az, hogy teljesen találkozik a tényekkel.

A külügyminiszter úr politikáját minden oldalról úgy fogják fel...

Andrássy gróf: Nem mondhatnám!

... úgy fogták fel, amint most mondani fogom, hogy annak czélja Oroszország terjeszkedésének, keleten és délen hatalmi növekedésének meggátlása. Ezen czél nem sikerült. Mert hogy Oroszország hatalmi befolyása ott van, ahol a háború előtt nem létezett, ez tény. Igaz, hogy a mi hatalmi befolyásunk is ott van, ahol a háború előtt nem volt. Tehát mindketten terjesztettük hatalmi befolyásunkat a Balkán-félszigeten. Ha ez nem parallel terjeszkedés vagy nem osztozkodás, akkor valóban nem tudom, mit jelentsen e szó.

Engedje meg most a tisztelt bizottság, hogy áttérjek azon nyilatkozatokra, melyeket a külügyminiszter úr részint mai beszédében, részint korábbi előterjesztéseiben azon czélból tett, hogy az okkupáczió szükségességét és kikerülhetetlenségét igazolja.

Megvallom, hogy ha a külügyminiszter úr nyilatkozataiban azt találom, hogy neki soha sem volt czélja ezen két tartomány megszállása s csakis mint kénytelenséget, — ezek nem ugyan az ő szavai, de szavainak értelme ez — mint szomorú kénytelenséget fogadja el, mert azt mondja: tudta, hogy a monarchia elég nagy arra, hogy nagyobbodásra ne szoruljon, hogy a monarchia belső alkatánál fogva minden annexió szükségkép jelentékeny nehézséggel jár, tehát ezt mint kénytelenséget fogadta el, akkor egy irányban homályban hagyott bennünket: hogy mi volt hát tulajdonképpen czélja külügyi politikájának? Mert azt a czélt, hogy Boszniát elfoglalja, tagadja. Azt a czélt pedig, melyet bevall: hogy ne jőjjünk abba a kénytelenségbe, hogy e tartományra hatalmi körünket kiterjesztenünk kelljen, nem érte el. Ezenkívül kellett még más czéljának is lenni s ha nem volt, akkor ez nyilt bevallása volna annak, hogy a politika egyetlen czélja teljesen meghiusult.

Különben nagy figyelemmel olvastam előterjesztését, de azon állítását, hogy mindent megtettünk, hogy a háború ki ne törjön, hogy a terjeszkedés szüksége reánk nézve elő ne álljon, igazolva nem találom. Amit tett, mind merő platonikus cselekmények, jó tanácsok, közbenjárások, kollektív akczióra való ráállás — azt jóformán mind megtette az orosz is, és ha ennél több nem állott hatalmunkban,

akkor csodálom, hogy azt bizonyítékul hozza fel arra nézve, hogy nem törekedett terjeszkedésre. Állítom, hogy mindezt meg lehetett tenni azzal az erős szándékkal, hogy e válságot osztozásra használja föl. Mert csak nem élt abban a csodás csalódásban, hogy mind e lépések hatályos eszközök voltak a béke megőrzésére?

Sőt előterjesztésében bevallását látom annak, hogy ahol valóban tehetett volna valamit, és pedig olyat, ami hathatott volna: ott önmaga vonult vissza s átengedte a tért annak, aki a béke megbontására egyenesen törekedett. Mert egyetlen egy pontot találok, hol maga az előterjesztés szerint az van mondva, hogy a bosnyák felkelőknek oly reformok ajánltattak, melyeket Európa elegendőknek ítélt, a porta elfogadott, a felkelők is elfogadtak, de ők külön garancziákat kivántak. Mi e kivánságot, úgymond a miniszter úr beszédében, helytelennek tartottuk, felhasználtuk a rábeszélés minden nemét, kényszer nem volt módunkban, azon egyszerű okból, mert a felkelők mások hatalmi köréhez közelebb állottak mint a mienkhez. Itt kettős vallomás foglaltatik. Egyik az, hogy egy maroknyi felkelő csapatnak sikerült az összes keleti válság kitörésének meggátolását lehetetlenné tenni, és hogy azon bosnyák felkelők irányában, mert azok más hatalom körében tartattak, nekünk kényszerhatalmunk nem volt. De ki az a más, akinek hatalmában tartattak? ki az a más, ki miatt a boszniai felkelőket nem lehetett kényszeríteni, hogy Európa nyugalma veszélyeztetésének vége szakadjon? Az a másik a porta nem lehetett, annak a másnak tehát olyannak kellett lennie, akivel szembeszállni nem mertünk, és mert vele szembeszállni nem mertünk, szabad folyást engedtünk az eseményeknek.

Nem az a kérdés tehát, mit tett Konstantinápolyban, ahonnan a béke fenyegetve nem volt; hanem az, hogy mit tett Pétervárott, ahol a bonyodalom fészke volt, mit tett úgynevezett szövetségesénél? Ez az, amire felvilágosítást kérünk; ez az, ami felderíthetné, mily komolyan törekedett a béke megerősítésére.

Ez annyival szükségesebb volna, mert egész sora van a jelenségeknek, melyek arra mutatnak, hogy egyene-

sen közreműködött a keleti válság megindításában; hogy rendszeresen kedvezett azon törekvéseknek, melyek a porta hatalmát alászták, és a három-császári-szövetségbe lépés által lemondott alkalmak kereséséről és felhasználásáról arra, hogy érdek-kölcsönösség alapján, velünk egyérdekű más hatalmakkal lépjen összeköttetésbe.*

Azt mondja a miniszter úr, hogy a három-császár-szövetségnek nem volt czélja a keleti bonyodalom megoldása; czélja az európai béke fenntartása volt. De fenyegette-e valami oly erősen a békét, mint éppen a keleti bonyodalom? Vagy azt jelentette, hogy szabad kéz biztosíttassék az oroszoknak a többi hatalmak ellenében, azon hiú reményben, hogy majd a mi tudtul adott érdekeinket is kímélni fogja?

Az a politika, tisztelt országos bizottság, amely a kényszerűséget, melyet maga is szomorúnak és helytelennek nevez, nem tudta meggátolni, lehetett kikerülhetetlen, lehetett kényszerű politika, de sikeres politikának egyáltalában nem nevezhető.

Az úgynevezett európai mandátum szükségét Szécsen Antal gróf ellenében azzal bizonyítja a miniszter úr, hogy ha anélkül történik a megszállás, a portával háborúra vezet, s talán egyik vagy másik nagyhatalom felhasználja az alkalmat, hogy maga is foglaljon. E vallomás mellett igen furcsa színben tűnik fel az, amivel a miniszter úr kérkedett, amit szokása szerint a kongresszusi jegyzőkönyvekkel diadalmasan be is bizonyít: hogy az európai nagyhatalmak európai érdeknek tekintették az okkupácziót. Ha ez igaz, akkor miért ellenezték volna, ha formaszerű beleegyezésök nem kéretik? De a leglényegesebb ebben az önkénytelen bevallása annak, ami ellen a külügyminiszter úr tiltakozott, hogy t. i. a porta csakugyan kényszerítve volt az okkupáczió elfogadására.

Mert mindazon előny, amit szemben a san-stefanói előleges békével Berlinben elért: az által, hogy az okkupáczió is ugyanazon szerződésben lőn kikötve, ez utóbbinak elfogadásához köttetett.

* Andrássy gróf egy más alkalommal kijelentette, hogy a három-császár-szövetséget nem ő hozta létre, hanem hivatalba lépésekor készen találta.

A porta természetesen, ha szabad választása van, viszonszolgálat nélkül nem áll reá az okkupáczióra. E viszonszolgálatot pedig az orosz ellen követelte volna. És mert mi erre reá állani nem akartunk vagy nem mertünk, ezért kellett az európai mandátum, szemben egy oly igazolással, melyből a mondottak elismerése elutasíthatlanul következik: csak nem fogják most már tagadni, hogy Törökország beleegyezésére oly diadalmasan hivatkozni még sem lehet. (Helyeslések.)

Megrójja a miniszter úr az ellenzéket, hogy miért használ oly érvelést, hogy mert Oroszország oly szívesen belenyugodott ezen okkupáczióba, nem tekinthette azt a maga irányában károsnak. Ezen érvnek én nem tulajdonítok fontosságot. De engedjen meg, ha egyszer politikáját mindenütt azzal védelmezték, hogy annak eredménye az orosz befolyás korlátozásában állott, és ha politikájának kimagasló pontja, egyetlen kézzelfogható eredménye ebben a megszállásban áll: nem bennünket kell hibáztatni, ha e lépést ezen szempontból is birálat alá veszszük.

Mindazon okok egyébiránt, melyekkel az okkupáczió ma is igazoltatott, egyetlen egyben összpontosulnak, és ez az, hogy Törökország abszolute képtelen volt azon területeken önmaga erejéből rendet tartani. Ha ezen feltevés elesik, elesik az arra épített minden érvelése és okoskodása a külügyminiszteri előadásoknak. (Helyeslések.)

De már most engedje meg a tisztelt külügyminiszter úr, hogy egyet kérdezzek itt: (Halljuk!) ha Törökország igazán képtelen volt a rend fenntartására és ha abból az okból volt képtelen, amit a miniszteri előterjesztés előad: hogy ott két faj van, melyek egy autonómia alatt meg nem élhetnek, a keresztének mahomedán autonómiát, a mahomedánok keresztén autonómiát nem tűrtek volna; ha ez az ok, amiért a porta uralma tarthatatlanná lett, akkor azt kérdem, nem állott-e ezen ok a háború előtt éppen úgy, mint a háború után? És ha állott a háború előtt is, akkor a konstantinápolyi konferenczián hozott megállapodások közt, melyekben a boszniai kérdés autonómia alakjában van elintézve, vajjon ezen autonómia komoly ajánlata volt-e a többek közt a külügyminiszter úrnak? Vagy abban

a föltevésben ajánlotta-e, hogy a porta úgy sem valósíthatja meg, és ha nem valósíthatja meg, akkor úgyis előáll az okkupáczió szüksége? Az ily ajánlatot nevezi a béke fenntartására, az okkupáczió szüksége elhárítására irányzott törekvésnek? Ha pedig az akkor komoly és valósítható ajánlat volt, nem látom át, hogy a berlini szerződés következtében előállott változás folytán miért vált az valósíthatlanná? És mit tettünk mi arra, hogy a portát valóban képesítsük, hogy ezen feladatának megfeleljen? Van-e kormányunknak egyetlen felmutatható törekvése, mely arra czélzott volna, hogy kikerültessék azon feladat ránk háramlása?

A miniszter úr hivatkozik végül arra, hogy téves tan az, ha állítják, hogy ezen politika a dualizmust veszélyezteti. A dualizmusra szerinte veszélyes csak az lenne, ha bebizonyíttatnék, hogy oly akczió, amely védelmünkben és érdekünkben szükséges, a dualizmus mellett lehetetlen; más szóval, a miniszter úr felfogása szerint, ha bebizonyosodnék, hogy Bosznia megszállása a dualizmus mellett lehetetlen.

De engedje meg a tisztelt miniszter úr, hogy azon biztosíték, amit ő a dualizmus mellett felemlített és amire hivatkozott: hogy a dualizmus biztosítéka a törvény és őre a király, mi lett volna akkor, ha a dualizmus intézményében kifejezett nemzeti akarat Bosznia okkupációját nem engedte volna meg? Hát akkor e biztosítékok semmit vagy kevesebbet értek volna?

Hát a törvény és az, akit őréül említ, csak addig védik a dualizmust, míg a nemzeti akarat érvényesítését meg nem kisérli? és elhagyják akkor és veszélyeztetve van a dualizmus, ha bebizonyosodott volna, hogy a külügyi politikában nem lehet olyat kezdeni, ami a monarchia népeinek határozott akaratával ellenkezik?

Nem veszélyezteti a dualizmust, ha olyan politikát nem lehet folytatni, melyet mindkét állam népei károsnak itélnek; veszélyezteti a miniszter úr politikája és ennek eredménye.

Bizonyos tartózkodással szólok ezen veszélyekről. Teszem ezt azért, mert minél inkább előtérbe állnak a bevégzett

tények, annál kevésbbé akarom káros hatásukat még fokozni államintézményeink megrendülésének felemlítésével. De ha bővebb felvilágosítást kiván, kérdezze meg azt a többséget, mely ezen delegácziónak is többsége és amely a trón elé oly feliratot terjesztett, melyben e veszélyek és aggodalmak ki vannak fejtve.

De két szempontot mégis kiemelek. Egyik az, hogy az oly politika, mely a monarchia mindkét államában vagy legalább az egyikben megszilárdítja azon meggyőződést, hogy lehetséges oly külügyi politika, mely a legvégzetesebb hatással van a belügyi politikára és belügyi viszonyokra; hogy lehetséges az ily politika a két állam népeinek határozott akarata ellenére és a dualizmus intézménye mellett: az ily politika veszélyezteti a dualizmust azért, mert közel visz azon meggyőződéshez, amit én elkerülni kívánnék: hogy a dualizmus intézménye mellett a külügyi politika hatályos ellenőrzése lehetetlen; másrészről veszélyezteti a dualizmust azért, mert, hogy a pénzügyi oldaláról ne is szóljak, máris tapasztaljuk, hogy e politika, hogy ennek legújabb ténye, bizonyos erjedést indított meg e monarchia némely alkatelemeiben: új törekvések keletkeznek, vagy eddig lappangók nyiltan fejlődnek ki. És minél inkább táplálja ezt külpolitikánk iránya, annál inkább fognak azon elemek új államjogi és politikai alakulásokra törekedni.

Aztán minden hódítási, minden oly politika, mely e monarchia területét gyarapítja, nemcsak új elemeket illeszt népei sorába, hanem megzavarja az eddigi viszonyt azon két állam között, melyekből e monarchia áll. És hogy e megzavarást a dualizmussal meg nem barátkozott elemek új alakulásra használják fel, azon ma már senki sem kétkedhetik. Nem mondom, hogy eredményre fog vezetni. Hatásuk és erejök ma ki sem számítható; de ki az, aki annak komoly veszélyeit tagadhatná?

Reátérek végül arra az ellenvetésre, melyet ezen oldalon ülő egyik tisztelt barátom ellen intézett a miniszter úr, mondván, hogy ő sokszor, midőn külügyi politikáról beszélt, a belügyire gondolt, és midőn a belügyi politikával foglalkozott, a külügyire gondolt. Ezt a miniszter úr hibának

tartja. Én pedig ezt mellőzhetlennek vélem. És egyik gyökeres hibája a miniszter úr egész politikájának az, hogy nincs s talán nem tud figyelemmel lenni a belügyekre. És ha e mulasztás károssága valaha kitűnt, úgy kiderült ez a keleti ügyben követett politikánál.

Ha ennek bizonyítékát keresi, olvassa el csak önnön többségének a feliratát. Tehát nemhogy szemrehányást kell ebből ellenünk formálnia, hanem kérnünk kell a külügyminiszter urat, hogy külügyi politikája intézésénél kövesse a mi példánkat és legyen több és komolyabb tekintettel annak kikerülhetetlen belpolitikai következményeire, melyeket mi is érezünk, és hova-tovább a jelen politika következményei mint megoldandó feladatok a két állam törvényhozásai elé kerülnek, annál súlyosabban érezni fogunk.

Különben elfogadom a kisebbségi véleményt. (Helyeslések.)

Az erre következett szavazásnál a delegáczió az albizottságok javaslatát fogadta el.

*

A közös költségvetés függőben tartott részeit a kormány az 1879 február 27-ikére ismét összehívott delegácziók elé terjesztette. A függőbenhagyás oka az volt, hogy az osztrák delegáczió a berlini szerződéssel kapcsolatos költségek tárgyalásába mindaddig nem akart bocsátkozni, míg a reichsrat a berlini szerződés iránt határozatot nem hoz. Időközben a reichsrat elintézte ez ügyet; a magyar országgyűlésen azonban csak később került az napirendre.

Az egyesült albizottságok (elnök id. Szögyény László, előadó Hegedüs Sándor) javaslata az volt, hogy a delegáczió az okkupáczió következtében 1878-ban rendkívüli hadi czélokra szükségessé vált 46,720.000 frt erejéig póthitelt engedélyezzen. Egyszersmind magukévá teszik az egyesült albizottságok a hadügyi albizottság javaslatát, mely kimondja, hogy: az okkupáczió kezdetén mutatkozott nehéz helyzetben a költségek természetét alig lehetett ugyan elkülöníteni s ezért a tett költekezést a multra nézve hadügyi kiadásoknak kell tekinteni; a jövőre azonban

a hadügyminiszter nem terjeszkedhetik túl a hadsereg élelmezése és ellátása körül múlhatatlanul szükséges ideiglenes intézkedéseken; állandó befektetésekre pedig a delegácziótól hitelt nem vehet igénybe. A határozati javaslat további része több speciális rendelkezést foglal magában a befektetési költségek kizárására.

A megszállás következtében felmerült 35,440.000 forintnyi rendkívüli hadi szükségletet illetőleg a jelentés megjegyzi, hogy az előterjesztés némely tétele csak hozzávetőleges számításra van alapítva, s magáévá teszi a hadügyi albizottságnak azt az indítványát, hogy az előirányzatból 5,440.000 frt mint megtakarítható összeg töröltessék. A már korábban megszavazott húsz millió forinthoz tehát még tíz millió szavaztatnék meg.

Az egyesült albizottságokban Szilágyi Dezső kifogást tett az ellen, hogy a delegáczió tárgyalja a póthitelt, még mielőtt az országgyűlés a berlini szerződés iránt határozatot hozott.

Andrássy gróf külügyminiszter szerint a delegáczió azzal, hogy e költségeket tárgyalja, nem prejudikál az országgyűlés határozatának.

*

A delegáczió 1879 márczius 14-iki ülésében a hatvanmilliós hitelhez kért póthitel tárgyalásánál felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Dezső Tisztelt országos bizottság, a tisztelt előadó úrnak az 1878-iki költségvetésre vonatkozó határozati javaslata szükségessé teszi egy előzetes kérdés eldöntését. Ez előzetes kérdés abban áll, vajjon a tisztelt delegáczió mindaddig, míg az 1878-iki költekezésnek jogalapja, t. i. a berlini szerződés, országgyűlésileg tárgyalva és jóváhagyva nincs, az annak alapján teljesített költségeket megszavazhatja-e vagy nem?

Már többször volt szerencsénk ezen helyről és ezen párt köréből kinyilatkoztatni, hogy mi azt tartjuk, hogy a tisztelt országos bizottságnak jogalapja erre hiányzik, s egyenesen azt lehet mondani, hogy azon habozás s hogy úgy mondjam, a tiszta álláspontnak azon teljes hiánya, melyet a kormány a berlini szerződés tárgyalására nézve tanusí-

tott, oka annak, hogy a magyar delegáczió ma is azon helyzetben van, hogy ezen jogalapot elhatározásában nélkülöznie kell.

Mert ha a kormány az első pillanattól kezdve teljesen tisztában lett volna magával az iránt, hogy a berlini szerződéshez az illető képviselő-testületeknek alkotmányos jóváhagyása szükséges-e vagy nem ; ha egészen helytelenül a magyar országgyűlésre nézve álláspontját nem tette volna függővé attól, ami a monarchia másik államában történik, akkor erről a hiányról, erről a mulasztásról nem kellene panaszkodni.

Nem a dualizmus tehát és ennek formái, hanem egyenesen a tisztelt kormány eljárása, mely szerint szilárd elvi álláspontot elfoglalni kezdettől fogva nem akart vagy nem tudott, oka annak, hogy azt az előzetes kérdést ma is fel kell vetnünk, hogy a tisztelt bizottság ne ereszkedjék ezen költségek megszavazásába addig, míg a berlini szerződés a magyar országgyűlés részéről alkotmányos jóváhagyással ellátva nincs.

Igaz, hogy a tisztelt előadó úr maga kifejtette és a négyes albizottság többsége részéről az javasoltatik, hogy tartassék fenn ezen határozat szentesítés alá terjesztése addig, míg jogalapja a magyar delegáczió határozatára nézve is létrejön. Azonban, megvallom, ezen eljárást formailag aggályon kívülinek nem tartom, kielégítőnek pedig semmiesetre sem tekintem. Mert ilyen fenntartással a belebocsátkozás ezen költségek megszavazásába annyit jelent, mint bizonyos tekintetben azon várakozás kifejezése, hogy a jóváhagyás bizonyosan meg fog adatni. Mert hogy egy testület többsége magát arra kárhoztassa, hogy egy egészen inane opust, egy egészen haszontalan munkát végezzen, erre azt képesnek nem tartom. Az alkotmányos formák összes becse, a bennök rejlő biztosíték abban áll, ha a dolgok természetes rendjét megtartják. Ha felforgatjuk ezen rendet, amint itt ezt akarják, az alkotmányos formák nem szolgáltatnak többé biztosítékot, nem egyebek, mint üres formaságok.

Különben a jelen közös kormány tisztelt tagjaira bízom annak megitélését, vajjon nem létezik-e bizonyos

tekintetben aggályos preczedens abban, ha a delegáczió kimondja, hogy határozatait, melyeknek minden jogi kelléke már megvan, a szentesítés alól visszatartja? Én ezt oly kétségkívül aggálytalannak nem tartom, s amit most a delegáczió a tisztelt közös kormány belenyugvásával, sőt nyilt helyeslésével megtehet: eljöhet az idő, midőn az egész közös kormány fel fog állani, hogy tiltakozzék azon eljárás ellen, melyet a jelen preczedens szentesít.

Ami már most maguknak a határozati javaslatoknak lényegét és formáját illeti, megvallom, tisztelt országos bizottság, hogy a négyes albizottságtól és jelentésétől megvártam volna azt, hogy a határozati javaslatban minden előtt alkotmányos kötelességét teljesíti. Már pedig, ha van ennek a testületnek valami alkotmányos kötelessége s ha e testület van valamire kötelezve, hogy szigorúan teljesítse is, úgy kötelessége abban áll, hogy meghallgatva a kormánynak igazolását arra, miért költtetett el az a hatvanmillió forint, ami nem arra a czélra lett, ami nem Bosznia megszállására és elfoglalására lett megszavazva, adja meg utólag, vagy tagadja meg a kormánynak azon tettéért a politikai felmentést. Valamint kapcsolatban ezen kérdéssel azután a további 47 milliót illetőleg is, mely összeg már szintén elköltetett s egyáltalán megszavazás nélkül költtetettt el, ne bujtassa az alkotmányos felmentést a póthitel formája alá, hanem egyenesen és nyiltan tagadja meg vagy adja meg.

Ez annyival inkább szükséges, mert én 1867 óta nem ismerem sem a közös kormányzatban, sem országunk kormányzatában a kormánynak egyetlen oly tettét, melyet a maga felelősségére terhesebb következmények mellett tett volna meg. Ez az a tette, amelynek következése az lett, hogy Magyarországon kormányválság állott be; hogy Magyarország pénzügyminisztere ezen expedicziő pénzügyi eredményei elől helyét odahagyta. Ez a tette az, amelynek következménye, hogy Magyarország, amelyre nézve semminemű kormány meg nem tudja mondani, hogy mi módon fog kibontakozni pénzügyi bajaiból, amelyek esetleg politikai válsággal is fenyegetnek, Magyarország szintén nem mérheti meg az áldozatoknak azt a mértékét, melyet a bevégzett tényeknek ily módon való megteremtése jövő-

ben reá fog róni. S ez a lépés annál nagyobb felelősséggel jár, mert oly bevégzett tények alakjában jelentkezik, melyeknek bizonyos következéseit, követelményeit senki sem utasíthatja vissza; tehát nemcsak ma, hanem jövőre és talán hosszú ideig a törvényhozásra magára bizonyos tekintetben kényszerhelyzetet teremtenek.

Ha a közös miniszter urak, — mert az egész miniszterium tettéről van szó — mielőtt ezt a lépést megtették, megjelentek volna itt a bizottságban s azt mondták volna, hogy erre meg erre a lépésre 107 millió forintot kivánunk, akkor valószinüleg a felhatalmazást ennek az összegnek elköltésére nem kapták volna meg. Mert én máskép nem érthetem a tisztelt többség álláspontját, mely kifejezést nyert a magyar országgyűlés feliratában, melynek passzusai egyenesen azon értelemmel bírnak, hogy elhatározására döntő súlyt tulajdonít annak a tekintetnek is, hogy itt már jóvá nem tehető bevégzett tényekről van szó. Midőn a tisztelt közös kormány ily körülmények közt önnön felelősségére cselekedett; midőn, mint hozzá merem tenni, az alkotmányos ellenőrző testület homályban volt — nem akarom mondani, hogy homályban tartatott — arra nézve, hogy ezen terv itt fennforog, hogy ily körülmények közt a tisztelt országos bizottság hallgasson és a póthitel egyszerű megszavazásával mintegy hallgatag szentesítse azt az összes eljárást — ezt én, megvallom, a delegácziót illető ellenőrzési jog és kötelesség kijátszásának tartom.

Ennélfogva soha sem járulhatnék oly határozati javaslathoz, ha különben más alap és ok nem is volna, mely ezen kérdést nyilt és határozott megoldás elé nem viszi, hanem a póthitel megszavazása alakjába ezen politika helyeslését rejti.

Mert hiába tiltakozik ellene a tisztelt előadó úr, hogy ebben a megszavazásban nincs meg a politikai helyeslés, hanem amint ő magát kifejezi, a budgetjog szempontjából, majd a zárszámadásoknál, az egyes kiadási tételek megvizsgálásánál adható meg a budgetjog szerinti felmentés.

Ugyan kérdem, ha ezen két tartománynak a mult évben történt megszállására kiadott összeg, 107 millió,

bármily alakban megszavaztatik, ennek a megszavazásnak — eltekintve a részletektől — mi a politikai, mi a pénzügyi értelme? Politikai értelme mindenesetre az, hogy jóvá van hagyva az a lépés és el vannak fogadva azok a célok, amely célokra és amely lépéssel e nagy összeg kiadása megtörtént. Ami még a zárszámadás szempontjából fenntartatik, az nem egyéb, mint annak megvizsgálása, hogy az ily megszavazott összegnek keretén belül is arra a célra azon költekezések részletei miként történtek. Ennek az összegnek egészben való megszavazásában, ha annak egyáltalában valami értelme akar lenni, ha az valamit jelenteni akar, a politikai helyeslés, a politikai felmentés meg van adva; elrejtve, nem nyiltan és határozottan, amint megadni szükséges.

De még abban az esetben is, tisztelt bizottság, ha a zárszámadásoknál eszközlendő megvizsgálás alkalmas volna arra, hogy a politikai felmentés kérdése szellőztettessék, azon nézeten vagyok, hogy a jelen alkalommal és a jelen határozat alkalmából kell e kérdést felvetni. Mert hogy még egy évig legyen e kérdés függőben, szaporodjanak a bevégzett tények s csak azután vesse fel e testület azon kérdést, hogy helyes volt-e a kormány eljárása, hogy meg nem szavazott összeget elköltött s megszavazott összegeket oly célra költött el, melyre nem szavaztattak meg: ez annyit jelentene, mintha e testület maga lemondana ellenőrzési jogának minden komoly gyakorlatáról. Én tehát azon nézeten vagyok, hogy a t. többség álláspontjából is e határozati javaslat a politikai felmentésre nézve minden tekintetben pótlandó.

Ami a kiadások többi részét illeti, én ezeknek részletezésébe nem bocsátkozom, nem bocsátkozott a tisztelt előadó úr sem, és igen helyesen. Mert hisz ezen kiadásokban egy pár tényező biztos megállapításán felül a többi szám mind csak előirányzat, és pedig oly előirányzat természetével bír, amelynél ma már bizonyos, hogy több tényező behatása alatt módosul.

Mielőtt azonban e kérdésben szavazatomat adnám, két dolgot hallgatással nem mellőzhetek. Egyik az, hogy ezen roppant költekezésnek, magának a négyes

albizottságnak jelentése szerint, egyik oka egy körülményben van és ez így hangzik : »Az 1878 július 5-én történt mozgósítás elégtelennek bizonyult az ellentállás előre nem látott mérve következtében.«

Midőn, tisztelt országos bizottság, az albizottságban a hadügyi kormányzatot kérdeztük, hogy miért kerül a szállítás oly enormis összegekbe, — a közlekedési eszközök tizenkét milliót meghaladó összegben — hogy miért történtek különböző czímek alatt rendkívüli nagy kiadások, akkor a hadügyi kormányzat részéről mindig azt a feleletet kaptuk : nem láttuk előre a nehézségeket, nem képzeltük, hogy ily ellentállással találkozunk, tehát arra sem voltunk elkészülve, hogy oly természeti viszonyok közt kell ottan működnünk, és mert sem az ottani körülményeket nem ismertük, sem az ellentállás mértékét nem láttuk előre, kénytelenek voltunk ezen óriási költekezésekre.

Ezeket mint tényeket elfogadva, tisztelt bizottság, lehetetlen kötelességszerű vizsgálat és megitélés nélkül hagyni, hogy maga a körülményeknek ezen nem ismerése, az ellentállás előre nem látott mértéke hibából történt-e s kinek a hibájából ? Mert ha egyszer a kormányzat részéről nyiltan kimondatik, hogy oly ellentállással találkoztak, amelyre nem számítottak, és ez okozta a költekezéseknek igen tetemes részét, az ellenőrző testület első kötelessége erre nézve vizsgálatot indítani és erre nézve teljes ismeretet szerezni. Fájdalom, a dolgok jelen állása mellett határozottan nyilatkozni nem lehet. De kötelessége lett volna az albizottságnak, különösen azoknak, kik ezen összegek elfogadását ajánlják, erre nézve a lehető legnagyobb felvilágosításokra törekedni. Mert ami az eddigi nyilatkozatokból kitűnik, az abban áll, hogy a hadügyi kormányzat nem tétetett abba a helyzetbe, nem láttatott el a kellő informáczióval arra nézve, minő akadályokkal fog ezen tartományok megszállásánál küzdeni, és mert az ilyen informálás és a helyzetnek megismertetése mindenekelőtt annak feladata, aki a külügyi kormányzat élén áll, sajnálattal konstatálom, hogy az eddigi nyilatkozatok eredménye oda látszik mutatni, hogy a külügyi kormány hiányos adatokkal, hiányos felvilágosítással szolgált, és így nem

tétetett a hadügyi kormányzat abba a helyzetbe, hogy feladatát kellő előkészüléssel teljesíthette volna. Miután, tisztelt bizottság, politikai felmentésről van szó, erre nézve is kell nyilatkozni. És mert erre nézve a jelentés semmi határozott nyilatkozatot, sőt czélzást sem tartalmaz, azt hiszem, hogy e tekintetben az ellenőrzési jogot a határozati javaslatot ajánlók nem teljesítették kellőleg.

Mindezen okoknál fogva, tisztelt bizottság, én és politikai barátaim ezen határozati javaslatot nem fogadjuk el azért sem, mert abban, akár nyiltan, akár elrejtve, ezen akcziónak elfogadása, ezen akcziónak utólagos helyeslése foglaltatik; erre nézve pedig véleményünket indokoltan már bőven kifejtettük és így elállhatok ennek ismétlésétől. És mert mi ezen álláspontón állunk és mert mi az ettől különböző álláspontot csak azon következményekre fogadhatjuk el, amelyek későbbi időben fognak előállani és amelyek kikerülhetetlen következményei megváltozhatatlan tényeknek, ezért a határozati javaslatot nem fogadjuk el és ajánljuk, hogy a tisztelt országos bizottság többsége se fogadja el. (Helyeslések.)

Andrássy gróf Szilágyival szemben kifejti, hogy a kormány a póthitel megszavazásával nem kér politikai indemnitást. Egyébként — mondja — Szilágyi az előrelátás hiányának vádját emelte a kormány ellen. E vádat el nem fogadhatom és visszautasítom. Nem is tudnak erre semmi bizonyítékot felhozni. Szilágyi maga mondta, hogy 60—70 ezer volt a bevonuló sereg száma. E létszám alapja azon politikai meggyőződés volt, hogy egyetlen nagyhatalom a végrehajtás ügyeibe beleavatkozni nem fog; hogy a szomszéd kisebb országok is ellenséges módon azt akadályozni, veszélyeztetni nem fogják. Mind e két feltevés — és ebben rejlik a kormány előrelátásának vagy előre nem látásának politikai próbája — teljes mértékben teljesült. Tehát hogy az oda küldött katonai erőnek meg kellett felelnie a lehető inzurrekczió ellentállási erejének. Ha azután különösen az elemi események és az első akadályok folytán nagy készületeket sürgető általános pesszimizmus következtében az ellenállás és a hadi készület is növekedett, még pedig oly mértékben, melyet nem lehetett előre látni, ezért valakit jogosan vádolni nem lehet.

Lehet igenis olyképen, amint itt néha történik. Birálatképen egyszer azt mondják, hogy elégtelen volt a katonai erő, nagyobb erővel kellett volna fellépni; másszor meg azt mondják: túlnagy volt a költség. A szállítás nagy költségeire azt mondják: előbb meg kellett volna csináltatni az utakat. De hiszen ehhez az kellett, hogy előbb ott legyünk. (Derültség.)

A kormány a berlini szerződés törvényhozási tárgyalását illetőleg azon nézetből indult ki, s én részemről — mondja — magamra veszem az egész dolgot: hogy egy Európa által elfogadott, ő felsége által ratifikált szerződést bizonyos formalitás alá lehet még vonni különböző fogalmak szerint, hanem az azért érdemleg eldöntöttnek tekintendő, és így a kormány nagy jelentőséget a formának nem tulajdonított. Hogy azonban az a forma, melyet a magyar kormány kivánt, nézetem szerint is helyes, azt is megmondom.

Szilágyi másodszor is felszólalt Hegedüs Sándor és Éber Nándor után.

Szilágyi Dezső Tisztelt országos bizottság, azokra nézve, amik azon álláspont ellen, melyet elfoglalok, részint a külügyminiszter úr, részint a felszólalt két képviselő úr által felhozattak, csak nehány észrevételre kérem a bizottság engedelmét. (Halljuk!)

Ami a miniszterium álláspontját illeti, megvallom, hogy azon sok álláspont közt, melyet Falk tisztelt bizottsági tag úr felszámlált, nem csodálom, hogy a külügyi miniszter úr elfeledte saját álláspontját. (Halljuk! Halljuk!) Nem csodálkozom azon, hogy a külügyminiszter úr, előterjesztéseinek és álláspontjának számos cserélgetése közben, már nem emlékszik arra, mit kért a delegációtól legutolsó előterjesztésében. Azt mondja, hogy a kormány nem kért felmentést, mert hogyan kérhetett volna akkor, midőn az elköltött összegek számszerinti részletes kimutatása elő nem adható. Már kérem, aki a kormány legutolsó előterjesztését olvasta, az láthatta, hogy abban az van kimondva: hogy a közös miniszteriumnak a hatvanmilliónyi rendkívüli hitelen felül 1878-ban hadseregi czélokra igénybe vett 41,720.000 frt felhasználására nézve a felmentés megadatik. Tehát a két eset közül egyik áll.

Andrássy gróf: Felhasználására.

Engedelmet kérek, tudom mire méltóztatik czélozni. A felhasználásra? De hiszen önmaguk mondják, hogy egy jelentéktelen összegig mind fel van használva, csakhogy most nem képesek kimutatni, mi módon. A két eshetőség közül tehát az egyik áll. Vagy meg volt érve ez ügy a felhasználás részleteinek ki nem mutatása mellett is, akkor midőn megtétetett az előterjesztés arra, hogy felmentés kéressék, s akkor meg van érve az ma is; vagy nem volt megérve, s akkor helytelen volt a kormány előterjesztése a felmentés kérésére. Ennélfogva, minthogy nem tehetem fel, hogy a kormány olyasmit kér, amit kénytelen maga is helytelennek elismerni, azt kell hinnem, hogy a miniszterium azon nézetben volt és van ma is, hogy a felmentés erre kérhető és megadható.

Egyébiránt engedje meg, hogy az elvi álláspontra nézve megjegyezzem, hogy a megkülönböztetés a politikai és pénzügyi felmentés közt a jelen esetben nem lényeges. A pénzügyi felmentés egyszersmind politikai felmentés is. A pénznek megszavazása egyszersmind a politika helyeslése is. S e tekintetben elég utalnom arra, amit Éber Nándor tisztelt képviselő úr mondott, t. i. hogy ő azért szavazza meg ezen összegeket, és mikor megszavazza, helyesli is azt, hogy a miniszter úr a meg nem szavazott összegeket e czélra fordította, helyesli, hogy a hatvanmilliót nem arra fordította, amire megszavaztatott. Hegedüs tisztelt bizottsági tag úr pedig azt mondja, hogy az nincs kimondva, amit Éber képviselő úr állít, hanem arról valamikor beszéltek, — hogy mely alkalommal beszéltek és határoztak, azt nem tudja megmondani — hogy mindazon sokféle alkalommal, miről oly gúnynyal és sajnálattal emlékezik meg a külügyminiszter úr, oly szertelen sokat tárgyalták a berlini szerződést.

Én azt tartom, hogy egy határozott álláspontjának kell lennie az alkotmányos ellenőrző testületnek, t. i. annak: hogy nem egyszerű költségvetési tétel megszavazásáról van szó, hanem a budget-jog ellenére önnön felelősségére a kormány által elköltött összegekről. A kormány a budget-jog ellenére, önnön felelősségére 107 millió forintot elköl-

tött s most azt mondja: határozzátok el, hogy megadatik ez összeg, minden számadás fenntartásával a részletes hováfordítás kimutatása iránt. Amikor a kormány ezen kívánsággal jön ide: ha ez nem eminenter politikai cselekmény; ha ezen megszavazással nincs helyeselve a kormány cselekménye; ha ebben nincs felmentés a kormány elkövetett tettéért, akkor annak semmi értelme sincs. (Ellenmondás.) Azt méltóztatnak mondani, hogy benne van a felmentés? De hát miért nem fejezik ki nyiltan? Akkor választottak volna olyan előadót, aki az önök nézetével jobban összhangzásban van, mert az előadó úr azt mondta, hogy ilyesmi abban nem foglaltatik. A többség azt mondja, hogy ez az értelme; az előadó úr meg azt mondja, hogy nem. Tehát mi lesz az értelme? (Mozgás.) S éppen ez az összeütközése az önök véleményének szükségessé teszi, mint a dolog természete szerint szükséges is, hogy ne bujtassák az összeg megszavazása alá és ne is fogadják el a külügyminiszter úr véleményét, ki azt mondja, hogy mikor a 107 milliót elköltötte és aztán egy nagy malomkövet akasztott a monarchia nyakába, akkor meg kell várni, hogy az ellenzék bizalmatlansági szavazattal álljon elő, s ha ez megbukik, abból nem az következik, hogy az nem fogadtatott el, hanem benne van hallgatólag a maga politikájának helyeslése. Én azt tartom, mikor a budget-jog megsértetett, mikor nagy összegek elköltettek felhatalmazás nélkül, talán helyes és alkotmányos volna nyiltan kérni azon túlhágásnak jóváhagyását és nem zavarni ezt össze a zárszámadások jóváhagyásával. (Helyeslések.)

Egyébiránt a tisztelt külügyminiszter úr megtisztel azzal bennünket, hogy sajnálkozik, hogy a bizalmatlansági vótum, melyet benyujtottunk, már a mult alkalommal megbukott. Engedje meg, hogy emlékébe visszahívjam: mi nem azt állítjuk, hogy mi nem fejeztük ki e politika fölötti itéletünket, hanem azt, hogy a többség nem fejezte ki, pedig nemcsak a kisebbségnek van kötelessége a kormány saját felelősségére tett tényével szemben, hanem az őt támogató többségnek még nagyobb kötelessége van. (Helyeslések.)

Ha egyébiránt oly szerencsés eseménynek tartotta volna a mi vótumunk elfogadását, mert akkor sok gondtól

megmenekült volna, ezt a könnyebbülést a mi segítségünk nélkül is elérheti; nem szükséges, hogy mi bizalmatlansági vótummal lépjünk elő.

Azután megró bennünket a külügyminiszter úr azzal, hogy egész Európában nem volt ország, ahol a berlini szerződés annyi oldalról tárgyaltatott volna, és mi mégis fellépünk és azt mondjuk, hogy a delegáczió, melynek egyedül felelős a külügyminiszter, nem mondotta ki eljárása fölött politikai itéletét.

Engedjen meg a külügyminiszter úr, talán egész Európában, Török- és Oroszországot kivéve, melyeknek nincs parlamentjük, minket érdekel legközelebbről a berlini szerződés, mert abban a kitüntetésben, hogy ily mandátumot kapjon, csak mi részesülhetünk; ha az minden alkotmányos testületben szóba hozatik, az természetes, mert a többi országot a berlini szerződés nem érdekli oly fokban. De ez egyébiránt azért is természetes, mert monarchiánk oly sajátságos szerkezettel bír, hogy van neki két, és ha a házakat számítjuk, négy parlamentje, két delegácziója és ezek mindegyikében azért ülnek az emberek, hogy a közügyekről beszéljenek. (Derültség.) Mindegyikben ülnek oly miniszterek, akik a közügyek vezetéséért vagy az ahhoz való hozzájárulásért felelősek. Mikor a külügyminiszter úr állt a magyar országgyűlés miniszteriumának élén, akkor abban befolyását bőségesen gyakorolta, és ha a magyar országgyűlés a külügyi cselekvényeket diskusszió alá vette: akkor nem volt azon a véleményen, hogy az ily eljárás csak tűrt, de helyes nem lehet. Akkor, emlék szem, hogy a most hátamögött ülő miniszterelnök úr interpellálta az iránt, hajlandó-e, ha kell »az országgyűlés szavának mérlegbevetésével« odahatni, hogy a monarchia a franczia-német háborúban semleges téren maradjon. Ez az interpelláczió az egész politika irányát érintette, úgyszólván annak alapjára tapintott, mégis a külügyminiszter úr akkor azt teljesen az országgyűlés jogkörébe esőnek tartotta, esetleg annak megvitatását is.

Andrássy gróf: Soha!

Engedelmet kérek, olvastam a külügyminiszter úrnak akkor adott válaszát, ha kell, ki is kereshetem, de a kül-

ügyminiszter úr soha sem mondotta, hogy ily interpellácziónak nincs helye.

Andrássy gróf: Igenis mondotta.

Nem mondotta soha. Egészen más volt a felelete, és így megvallom, hogy én abban, ami a magyar országgyűlésen történt, csak a természetes jogkör igénybe vételét s nem túlterjeszkedést látok, már csak azért is, mert ott ül a miniszterelnök, kinek befolyásával kellene a külügyi politika irányát a külügyminiszternek vezetnie, és hogy mi akkor, midőn a külpolitikát a házban szóba hozzuk, hozzáfordulunk, az csak természetes. (Helyeslések.)

Egyébiránt, hogy oly gyakran jött elő ezen berlini szerződés és a vele összefüggő boszniai okkupáczió ügye, annak igenis a kormány az oka. Mert ha nincs birodalom Európában, melyben ezen ügy oly gyakran vitattatnék, mondhatom, nincs is birodalom, melynek kormánya négyszer cseréli álláspontját három hó alatt azon szerződésre nézve. Ezen álláspontok folytonos összecserélése, előterjesztések folytonos beadása és visszavonása, és folytonos elhalasztása a dolgok tárgyalásának és eldöntésének, ez a tisztelt kormány eljárásának következménye, s ez az oka, hogy ezen ügy mintegy átokvert kósza lélek mindig feljár és soha sem tud nyugalomra térni.

Méltóztatott végül még megróni vagy legalább helytelennek tartani azon észrevételemet, mely a hadfolytatás vezetésére vonatkozik, s azon ellenészrevételt tenni, hogy az vagy nagyon sok vagy nagyon kevés, két miniszter között egyhez kellett volna intézni a megrovást, nem kettőhöz. Megvallom, és ki is emeltem, hogy a dolog teljesen kiderítve nincs, hogy melyik oldalról, mily fokban történt a mulasztás. De hogy történt, arra nézve egyenesen, határozottan fogok egy példát fölhozni, és azt kell mondani, hogy e tekintetben a hibát a külügyminiszter követte el. Ott van a dálya-bródi vasút. Ha a tisztelt külügyminiszter úr tudta, hogy a megszállást eszközölni fogja, akkor azon vasút előleges elkészítését ki kellett volna eszközölnie; ez az okkupáczió költségeit tetemesen csökkentette, a nehézségeket e részben enyhítette volna. (Felkiáltások: Igaz! Úgy van!) Ez tagadhatlan, s mégis semmi sem

történt. Pedig nem függött senki mástól, mint saját kormányunktól; országos törvényünk volt azon vasút kiépítésére, tehát a legkisebb, amit tőle követelni lehet, az, hogy amit ezen vasút elkészítése által megtehetett volna, mi a hadjárat veszélyeit és költségeit csökkentette volna, azt el ne mulaszsza. (Felkiáltások: Igaz! Úgy van!) Mégis elmulasztotta, s e tekintetben a mulasztás határozottan a külügyminisztert terheli, s amiért én megróttam eljárását, szerintem az, hogy midőn a hadügyi kormányzat a maga részéről bevallja, hogy ott a viszonyok minőségével nem voltunk ismerősek, nemcsak azért, hogy a lázadás milyen mértéket ölthet, de minő fizikai és természeti körülmények közt leszünk kénytelenek ott okkupálni, s midőn a költségek nagysága ezzel indokoltatik: azon kérdés állhat elő, lehetett-e azon állapotokról tudomást szerezni, és ha lehetett volna és nem történt meg, kinek a hibája ez. Mert hiba, mulasztás mindenesetre történt.

Egyébiránt, tisztelt országos bizottság, nincs okom álláspontunkat bővebben tovább fejtegetni, különösen nincs azon támadás ellenében, amely Éber Nándor tisztelt tagtárs úr részéről jött, amelynek összege arra irányult, — amit különben is tudunk — hogy bebizonyította, hogy az olyan eljárás, amely a miniszterek nyakát levágja és egyéb ilyen ádáz dolgokat mível, a jövőre nézve a visszaélések ellen egyáltalában nem biztosít. Erre megtanított bennünket. De megvallom, ezt a mi álláspontunkra támadásnak nem tekinthetem. Mert mi egyenesen arra törekedtünk, amit a tisztelt külügyminiszter úr szerencsés esélynek nevezett volna, t. i. hogy őt eltávolítsuk onnan, ami azonban nekünk nem sikerült. És hogy most azon politikai itéletünkhöz ragaszkodunk, melyet a multkor kimondtunk, midőn megtagadtuk a húsz millió megszavazását abból az okból, mert azon politikában nem bízunk — hogy ehhez most is ragaszkodunk, ez, gondolom, nem egy kimondott politikai itéletnek nagyon fölösleges ismételgetése, hanem álláspontunknak természetes következése, amelynek elfogadására már most a tisztelt országos bizottság minden tagját kérjük. (Helyeslések.)

Andrássy gróf külügyminiszter: Téved Szilágyi, midőn azt mondja, hogy a külügyminiszternek fájdalmasan esik külügyi politikájának birálata. Ellenkezőleg, örömmel hallja e vitákat. Mert — mondja — mindannyiszor azon szomorú politikai s pénzügyi helyzet tűnik fel előttem, mindannyiszor azon sok véráldozatra gondolok, mely okvetlenül bekövetkezik vala, ha a kormány más politikát követ, és mert mindannyiszor elém áll azon helyzet képe, melyben a kormány más politikának követése esetére az ellenzékkel szemben állana. Akkor Bosznia helyén határainkon vagy egy autonóm ország alakult volna idegen befolyás alatt, velünk ellenséges irányban, vagy pedig egy más szomszéd ország foglalta volna azt el. És akkor ma nem ilyen általános észrevételek, nem indokolhatatlan támadások, hanem, amint az ellenzékről fölteszem, rendes pörbeidézés előtt állana a külügyminiszter, melylyel szemben a védelem bizonyára sokkal nehezebb volna.

Nincs oly forma, — folytatja ezután — mely egy minisztert, ki a maga felelősségét a fejedelemmel, a törvényhozó testülettel, de a történelemmel szemben is helyesen fogja fel, arra bírhatna, hogy máskép cselekedjék, mint ahogy cselekedni meggyőződése szerint, ha nem akarja az országot veszélyeknek kitenni, jónak és szükségesnek látja.

Szilágyinak a dálya-bródi vasutat illető megjegyzésére így nyilatkozik a külügyminiszter:

A kormány még két héttel az okkupáczió előtt nem lehetett tisztában az iránt, vajjon végre fog-e az hajtatni vagy nem. A berlini kongresszus alkalmával sem lehetett tudni egy ideig, várható-e a dolgok békés megoldása, és egy európai általános misszió fog-e adatni, vagy pedig európai háború fog-e bekövetkezni. Ily körülmények közt nem lehetett biztosan számítani arra, hogy mi fog történni, s ezért az említett vasút tekintetében nekem mint külügyminiszternek tett szemrehányást el nem fogadhatom. (Helyeslés.)

A szavazásnál a delegáczió általánosságban elfogadta az egyesült albizottságok jelentését. Ellene szavaztak: Apponyi Albert gróf, Bánhidy Béla báró, Ernuszt Kelemen, Fröhlich Gusztáv, Horváth Lajos, Pulszky Ágost, Simonyi Lajos báró,

Szilágyi Dezső, Vécsey József báró, Wahrmann Mór, Zichy Nándor gróf.

Elfogadta továbbá az egyesült albizottságoknak azon javaslatát, mely szerint határozatait a delegáczió csak akkor terjeszti legfelsőbb szentesítés alá, midőn az országgyűlésnek a berlini szerződés iránti megállapodása létrejő. Kimondta ezt a külügyminiszterium által kért póthitelre is. (Diplomacziai képviselet, a berlini szerződés alapján Bukarestben, Belgrádban és Montenegróban.)

*

A megszállott tartományokban levő csapatok szükséglete czímén 1879-re előirányzott harmincz millió forint tárgyalásánál Simonyi Lajos báró azt a kérdést intézte a hadügyminiszterhez: gondolja-e, hogy ezen összeggel ez év végeig ki fog jönni?

Maywald tábornok Bylandt-Rheidt gróf hadügyminiszter nevében kijelenti, hogy a miniszter minden irányban iparkodni fog ezzel az összeggel kijönni, ha ezt az uralkodó viszonyok és körülmények megengedik. (Derültség.)

Szilágyi Dezső Tisztelt bizottság, csak egész rövidséggel óhajtom kijelenteni elvtársaim nevében is, hogy azon 1879-ik évre előirányzott összeget, mely hogy nagyon gyarló előirányzaton alapszik, méltóztattak már abból a válaszból is megérteni, amely a közös hadügyminiszterium részéről tétetett, azon okoknál fogva, amelyeket már korábban előadtam s amelyek közé a formai okokat számlálom első sorban, amelyeket ismételni nem akarok — nem fogjuk megszavazni. S én részemről ezen felszólalásommal azt akarom megértetni, hogy mivel a közös kormány részéről a négyes albizottság előtt határozott és pozitív igéret tétetett arra nézve, hogy Bosznia adminisztrácziójára, sem az adminisztrácziő tettleges vitelére, sem adminisztratív beruházásokra neki költség megszavazására szüksége nincs: kivánom azon nyilatkozat ismétlését. És kivánom egyszersmind a közös kormánynak megjegyezni, hogy mi ezen nyilatkozatot abban az értelemben kivánjuk venni és vesszük is, hogy a hadügyi kiadások, vagy a

hadsereggel összeköttetésben lévő kiadások czímén adminisztratív beruházások vagy adminisztratív költségek tétetni nem fognak, hogy mi ennélfogva jövőre minden ily kiadást megtámadni tartjuk kötelességünknek. Mert azt hisszük, hogy a delegáczió nem kompetens egy krajczárt sem megszavazni az adminisztraczionális költségekre.

Óhajtjuk tehát azon határozott nyilatkozatot, hogy sem adminisztratív beruházásokra, sem pedig adminisztráczióra egy krajczár sem fog költetni, s mi ezen nyilatkozatnak azt az értelmet tulajdonítjuk, hogy a hadügyi kiadások czímébe nem fognak ily kiadásokat bejuttatni.

Mérey Sándor Hoffmann báró közös pénzügyminiszter nevében kijelenti, hogy az 1879-ről szóló zárszámadásokban semmiféle pénz sem lesz kimutatva adminisztraczionális kiadások vagy beruházások czímén.

Szécsen Antal gróf a parlamentáris budget-tárgyalás komolyságával nem tartja megegyeztethetőnek a hadügyminiszter nyilatkozatát.

Maywald tábornok erre kijelenti, hogy a hadügyminiszter mindenesetre ki fog jönni, ha az általa kért összeg minden törlés nélkül szavaztatik meg.

Apponyi Albert gróf: A közös pénzügyminiszter képviselője Szilágyi felszólalása folytán azon biztosítást adta, hogy az 1879-iki zárszámadásokban nem fognak oly összegek előfordulni, melyek adminisztratív vagy beruházási czélokra fordíttattak. Én — mondja Apponyi gróf — arról meg vagyok győződve, a tett nyilatkozat nélkül is, hogy mivel ily költségek tétele visszaélés lenne, ilyenek a zárszámadásokban tényleg kimutattatni nem fognak; ily nyilatkozat azonban a kormány részéről semmi megnyugvást előidézni nem fog. De határozott kinyilvánítását kivánom annak, hogy általában semmi összeg nem fordíttatik tényleg adminisztratív és beruházási czélokra, és különösen, hogy a hadi szükséglet czímén megszavazott összegek közt ilyenek elrejtve nincsenek. Ilyen nyilatkozatot kivánok én és kivánunk mi, és ily nyilatkozat loyalitásában természetesen megnyugodnánk; de ily nyilatkozatot kérünk. (Helyeslések.)

Mérey: A közös kormány előbbi nyilatkozata alatt nem értett mást, mint amit Apponyi gróf mondott. Kiegészíti ezt

azzal, hogy a megszavazott összegek semmiesetre sem fognak más czélra fordíttatni, mint amire meg lettek szavazva.

A delegáczió elfogadta az egyesült albizottságok határozati javaslatát.

*

1879 márczius 31-ikén, miután az országgyűlés a törvénytárba már beczikkelyezte a berlini szerződést, történt a delegáczió szentesített határozatainak kihirdetése.

A BERLINI SZERZŐDÉS BECZIKKELYEZÉSE.

A berlini szerződés beczikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot Tisza Kálmán miniszterelnök 1879 márczius 1-én, a javaslat indokolását pedig 6-ikán terjesztette elő.

A törvényjavaslat és indokolása így szólnak:

Az ő felsége Ausztria császára, Csehország királya stb. s Magyarország apostoli királya, továbbá ő felsége a német császár s Poroszország királya, a Franczia-köztársaság elnöke, ő felsége Nagy-Britannia és Irland egyesült királyság királynője és India császárnője, ő felsége Olaszország királya, ő felsége minden oroszok császárja és ő felsége az ottománok császárja között a Berlinben tartott kongresszus folytán ugyanott 1878. évi július 13-ikán kötött és ő felsége Ausztria császára, Csehország királya stb. s Magyarország apostoli királya által a Bécsben 1878. évi július 26-ikán kiállított jóváhagyási záradékkal helybenhagyott szerződés tudomásul vétetvén, ezennel az ország törvényei közé iktattatik.

Az említett szerződés szövege a következő . . .

Indokolás: Mindenki ismeri az eljárást, melyet más alkotmányos országok törvényhozásai az ezen szerződéshez hasonló nemzetközi szerződésekkel szemben követni szoktak. A tisztelt ház válaszfeliratában ki is fejezte már, hogy érzi a különbséget, mely a nemzetközi szerződésekkel szemben azok természetéhez mérten követtetni szokott, és amely szerint a berlini szerződés beczikkelyezése nem volna múlhatatlanul szükséges. A dolgok

mai állásában azonban, a monarchia két állama közötti közjogi viszony és a felmerült alkotmányos aggályok elhárítása tekintetéből, a beczikkelyezés czélszerűnek mutatkozik, de egyszersmind az államközi viszonyok, a magyar-osztrák monarchiának helyzete a nagyhatalmak között okvetlenül megkövetelik, hogy ez oly modorban történjék, amely mellett, szemben más államokkal, a monarchia nem hozatik hátrányos helyzetbe a nemzetközi szerződések kötését illetőleg.

A ház a miniszterelnök indítványára a törvényjavaslatot előzetes tárgyalás végett az osztályokhoz utasította.

Az I. osztályban Dárday Sándor azt az indítványt terjesztette elő, hogy a tudomásul vételre vonatkozó szavak hagyassanak ki, mire az osztály a törvényjavaslatot ezen módosítással elfogadta. A többi osztály is, egynek kivételével, mely változatlanul fenntartotta a szöveget, az elsőéhez hasonló határozatot hozott. A IX. osztályban Szilágyi Dezső a törvényjavaslat elvetését indítványozta.

Az 1879 márczius 24-ikén megindult vita két fő kérdés körül forgott: hogy mennyire terjed a törvényhozás joga a nemzetközi szerződésekre nézve, és hogy helyes volt-e, általános politikai, azután különösen közjogi és pénzügyi szempontból, a kormány külügyi politikája.

Az osztályok előadóiból alakult központi bizottság részéről Perényi Zsigmond báró képviselte a házban a törvényjavaslatot.

A függetlenségi párt megbízásából Eötvös Károly határozati javaslatot terjesztett elő, mely szerint a ház a törvényjavaslatot elutasítja, a berlini szerződést el nem fogadja és törvénybe nem iktatja, s egyúttal utasítja a kormányt, hogy a Bosznia és Herczegovina elfoglalása által előidézett káros és veszélyes katonai, pénzügyi, nemzetiségi és államjogi helyzet mielőbbi és gyökeres megszüntetésére vonatkozólag, az érdeklett népek önrendelkezési jogának, s egyúttal a török szultán törvényes uralkodói jogának is figyelembe vételével, javaslatát haladéktalanul a törvényhozás elé terjessze.

Eötvös után Ormay Károly szólt a törvényjavaslat mellett; közvetlenül utána Szilágyi Dezső, mint a mérsékelt ellenzék megbízott szónoka.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház, ami érvet az előttem szóló képviselő úr felhozott a kormány álláspontjának védelmére, arra beszédem illető helyén vissza fogok térni. Itt csak egy észrevételt kell, ha udvariasságból is, viszonzásképen mondanom.

Akik vitatják, hogy a magyar országgyűlésnek a szerződés irányában jóváhagyási joga van, azokról nem hiszi, hogy komolyan vegyék ez állításukat, csak abban a nyugalomban mondják ezt, mert nem gondolják, hogy valaha a sor rájuk kerül, ez állításnak tettleg érvényt szerezni. Én beszédem folyamán talán kimutathatom, hogy álláspontunkat igenis komolyan vesszük; de udvarias akarok lenni és felteszem a képviselő úrról is, hogy álláspontját teljesen komolyan veszi; felteszem, hogy komolyan hiszi, hogy ennek az országgyűlésnek, a kereskedelmi szerződéseket kivéve, semmi más, bármily tartalmú nemzetközi szerződés irányában jóváhagyási joga nincsen. Én ezt felteszem a képviselő úrról. De akkor csak arra figyelmeztetem, igyekezzék nézetére téríteni a miniszterelnök urat, igyekezzék nézetére téríteni az egész kormányt; mert elfeledte a miniszterelnök azon ünnepélyes nyilatkozatát, mely országgyűlésünk eddigi gyakorlatával megegyezik: hogy pl. kölcsönös jogsegély iránti szerződések, bűntettesek kiszolgáltatásáról szóló szerződések, hogy mindazon nemzetközi szerződések, melyek államunk területét csökkentik vagy gyarapítják, országgyűlési jóváhagyás alá tartoznak. E kettő közül tehát egyik vagy másik áll a tiszlelt képviselő úr álláspontjára nézve, melyre, mint mondja, szoros következetességgel jutott. De ebből aztán logikai szoros következetességgel foly az is, hogy a képviselő úr, midőn a kormány álláspontjának pártolására vállalkozott, azt tulajdonképen nem ismeri, és ebből meglehet, logikai következetességgel foly az, hogy majd állítását a tisztelt képviselő úr vissza fogja vonni. De még valami más is következik ezekből: az, hogy mielőtt a képviselő úr ebben a részben a másik pártnak komoly meggyőződését vonná vizsgálat alá, nagyon ajánlatos, hogy saját pártjának és a kormánynak álláspontjával és a magyar közjoggal komolyan foglalkozzék. (Igaz! Úgy van! és derültség balfelől.)

Ami már most azon törvényjavaslatot illeti, melyet a kormány a berlini szerződés beczikkelyezése tárgyában előterjesztett, az a tisztelt képviselőház elé két kérdést hoz megfontolás és eldöntés végett. Az egyik kérdés ezen országgyűlés jogkörére vonatkozik a berlini szerződéssel szemben; a másik kérdés vonatkozik arra, hogy a berlini szerződés tárgyalása alkalmával ítéletet kell mondanunk azon kormánynak eljárása felett, mely törvényben megállapított befolyását úgy használta fel, hogy ezen szerződésben foglalt mandátum elvállalásához és annak foganatosításához hozzájárult, mielőtt az országgyűlés az eszközöket megszavazta, mielőtt az országgyűlés annak a hiányzó alkotmányos kelléket megadta volna. (Helyeslés balfelől.)

Jól tudom, hogy mindkét kérdés fennforgott már a tisztelt ház előtt, de egyikben sem történt döntés, s ezért e kérdéssel ismételve bár, tüzetesebben kell foglalkoznunk.

Sajnálom, hogy midőn az országgyűlésnek jogköréről van szó, a tisztelt kormány egy határozott, egy világos, egy következetes álláspontot nem tudott elfoglalni és álláspontját ma sem tudja úgy megmagyarázni, hogy legbuzgóbb párthívei félre ne értsék. És amit még inkább sajnálok, abban áll, hogy a parlament többsége, ezen parlament jogainak első őre, nem tartotta érdemesnek e törvényjavaslatot, mely az országgyűlés jogát egyenesen kétségbe vonja, előadója által kimerítőleg indokolni. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Én, tisztelt ház, azt tartom, hogy midőn a kormány kétségbe vonja a parlament jogát, akkor magának a többségnek első kötelessége e jogkört féltékenyen őrizni. (Zajos helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Oly parlamentek, melyek e kötelességérzettel bírnak, — és ez mindenekelőtt a többség hivatása — még egy siker nimbuszával megjelenő kormánynyal szemben sem hajlandók arra, hogy a kormány politikájának lábaihoz jogaikat letegyék. De hogy a magyar parlament többsége azt tegye, hogy egy oly politika előtt áldozza fel a maga jogát, anélkül, hogy ezt az ország színe előtt indokolná, amint hogy a t. előadó úr indokolni nem tudta vagy érdemesnek nem tartotta, amely politika nem mert másként

e házban megjelenni, mint a bevégzett tények alakjában;[1] (Igaz! Igaz! balfelől.) amely politikára a többség feliratában nem tudott egyebet mondani, mint következményei feletti sajnálkozását: (Helyeslés balfelől.) hogy ezen politika lábaihoz teszik Magyarország alkotmányossága jogát, ez nézetem szerint a parlamenti jognak az Önök kezében, a szabadelvű-párt kezében gyászos lehanyatlása. (Élénk helyeslés balfelől.)

És annyival nagyobb kötelessége volna Önöknek e tekintetben féltékenyen őrködni, mert hiszen a kormány maga hívta föl erre Önöket. S ez a kormány, melynek elnöke a felirati vita alkalmával egyenesen kijelentette, hogy a magyar országgyűlés a berlini szerződésre nézve egy alkotmányos kellék megadására hivatva nincs; hogy ezen szerződés nemzetközileg és közjogilag teljesen érvényes, és hogy az országgyűlés joga csak a politika ellenőrzésére és ezen szerződés végrehajtása végett netalán törvényhozásilag szükséges eszközök megadására szorítkozik; ez a kormány, amely ezen álláspontot foglalta el, már 1878 deczember 9-ikén Apponyi Albert gróf tisztelt barátom azon sürgetésére, hogy mikor fog kitűzetni a berlini szerződés e házban tárgyalásra, amely berlini szerződés előterjesztésének kieszközlése a miniszterelnök úrtól oly nagy erőlködésünkbe került és amely berlini szerződés egész szinpadias ünnepiességgel adatott be, (Derültség a baloldalon.) a kormány és a miniszterelnök úr akkor azon álláspontot, melyet a magyar kormánynak és a magyar törvényhozásnak e tekintetben el kell foglalnia, egyenesen attól tette függővé, hogy a monarchia másik államában, Ausztriában, a jóváhagyási jogot mint az érvényesség szükséges kellékét igénybe veszik-e ezen szerződéssel szemben, vagy nem. (Igaz! Igaz balfelől.)

És erre nézve, hogy felidézzem emlékezetében, nyilatkozatát fel is fogom olvasni. Ezt mondta: »Tartózkodjunk most mi arra a térre lépni, hogy a jóváhagyási jogot igénybe vesszük; hanem azon esetre, ha csakugyan a monarchia másik törvényhozása másként magyarázná, akkor, miután alkotmányunk fő alapja a paritás, igenis meg kell fontolnunk, hogy a paritás helyreállítása szempontjából

mit kelljen cselekednünk.« (Fölkiáltások jobbfelől: Nagyon jól volt mondva!) És beszédének végén még egyszer visszatért erre és azt mondta: »De azt hiszem, hogy helyes és czélszerű azon fenntartás, hogy akkor, ha a monarchia két államának törvényhozási jogköre közt levő paritás, a másik államban érvényben álló törvény értelmének magyarázata által megzavartatnék, akkor a magyar törvényhozásnak joga és kötelessége lesz arról gondoskodni, hogy ezen paritás megzavarása ne állandósíttassék, hanem hogy annak helyrehozására intézkedések tétessenek.«

Ma, t. ház, teljesen ismeretes, ami a monarchia másik államában történt, teljesen ismeretes az, hogy ez államban az alkotmány törvény alapján a berlini szerződés érvényességéhez a jóváhagyási jog igénybe vétetett és mindkét házának együttes határozata által gyakoroltatott is. Tehát bekövetkezett azon feltétel, melynek esetére a miniszterelnök úr itt a házban — fel akarom róla tenni — komolyan megfontolt ünnepélyes igéretét adta: hogy annak bekövetkeztével meg kell fontolni, mit kell a paritás helyreállítása tekintetéből cselekedni. Két út volt a t. kormány előtt, hogy ezen kívánalomnak eleget tegyen. Az egyik út volt, megvizsgálni törvényeinket, s ha törvényeink megengednek oly értelmezést, melynek alapján, ha nem is ugyanazon formában, de ugyanazon jogot gyakorolhatja a magyar országgyűlés, melyet alkotmánya alapján a lajthántúli parlament gyakorolt: akkor törvényeinknek ezen értelmezését, ha az magán nézetével ellenkezik is, mint hivatalos, mint a korona által elfogadott értelmezést, itt e házban képviselni és a háznak elfogadásra ajánlani — ez egyik módja lett volna a törvényeinkbe beiktatott paritás megzavarása helyreállításának.

Vagy ha a t. miniszterelnök úr azon meggyőződésben volt, hogy törvényeink értelme ezt meg nem engedi, akkor ünnepélyes igérete alapján kötelessége lett volna a kellő törvényhozási intézkedéseket itt a házban javaslatba hozni; mert komolynak kell vennem azon nyilatkozatát, hogy alkotmányunk sarkalatos alaptételének tartja a paritást, és ennek helyreállítását a törvényhozás mulaszthatlan kötelességének.

A t. kormány sem az egyik, sem a másik utat nem követte, hanem benyujtott egy törvényjavaslatot, mely úgy szerkezetében, mint indokolásában a homály és rövidség, ha nem is a bölcsesség tekintetében a delphosi orakulumokra emlékeztet.

Az egész törvényjavaslat és indokolása, úgy látszik, arra van egyenesen számítva, hogy a felületesen vizsgálókban azon meggyőződést költse fel, mintha a kormány értelmében ajánlott törvénybeiktatás által ezen parlament valamely hasonló jogot gyakorolna ahhoz a joghoz, melyet a lajtántúli parlament gyakorolt; de másrészt szerkezetében és indokolásában be van csúsztatva minden, ami szükséges arra, hogy kimagyarázható legyen, hogy midőn e szerződés törvénybe iktattatik, nem egy annak érvényéhez szükséges alkotmányos kellék adatott meg, hanem egy már különben teljesen érvényes kormánycselekvény öltöztetik törvényformába.

Ha azokhoz akar fordulni, kik, mint az előttem szóló, úgy vélekednek, hogy a koronának, a kereskedelmi szerződéseket kivéve, minden szerződést, tehát ezt is, feltétlenül érvényesen megkötni kizárólagos joga van: azok akkor a törvényjavaslatban ezen álláspont teljes elismerését látják, mert úgy van szövegezve, mintha a tudomásulvétel az országgyűlés összes jogkörét kimerítené s a törvénybeiktatás csak annak természetes következménye volna. Megerősíti ezt az értelmezést azon csodálatos kifejezés, mely az indokolásban előfordul, s melyben az mondatik: a berlini szerződés beczikkelyezése nem volna múlhatatlanul »szükséges«, de a monarchia két állama közti viszonyra való tekintettel a beczikkelyezés czélszerű.

Azok, kik a korona kizárólagos joga mellett vannak, az ily czélszerű beczikkelyezésbe egészen belenyugodhatnak. Mert a törvénybeiktatásnál az dönt, minő jogot gyakorol a parlament, vajjon annak jóváhagyása a szerződés érvényességéhez szükséges-e, vagy nem? Azon miniszteri nyilatkozattal, mely a jóváhagyást szükségtelennek, csak czélszerűnek mondja, megengedem, az előttem szólott t. képviselő úrral egy felfogáson lévők a lehető legnagyobb lelki nyugalommal elfogadhatják a javaslatot. (Tetszés a bal-

oldalon.) De, t. ház, kérdem, hogyan fogadhatják azt el azok, akik ezen törvényjavaslat előterjesztésében a miniszterelnök úr azon ünnepélyesen adott igéretének beváltását várták, hogy Magyarországra nézve a paritás helyreállíttassék?

Akik felületesen vizsgálva a dolgot, netalán hajlandók volnának ezen törvénybeiktatáshoz járulni, ha azzal a paritás helyre van állítva s ha meggyőződnek arról, hogy az országgyűlés itt az osztrák parlamentéhez lényegében analog jogot gyakorol — ezek számára is foglaltatik valami az indokolásban, és foglaltatik valami a törvény szövegében is. Legalább annyi, amennyi felületes vizsgálat mellett egy téves nézet alapja lehet. A törvény szövegében van ezen kifejezés: »Ezennel az ország törvényei közé iktattatik«; az indokolásban van azon kifejezés, hogy: az ország törvényei közé iktatás ajánltatik abból az okból, mert »a monarchia két állama közötti közjogi viszony és a felmerült alkotmányos aggályok elhárítása tekintetéből a beczikkelyezés czélszerűnek mutatkozik.«

Már most, t. ház, azt kérdem, teljesítette-e a miniszterelnök úr komolyan igéretét e törvényjavaslattal? Hogy ezt megbírálhassuk, tisztába kell jönnünk a paritás fogalmával. A paritás, tisztelt ház, az 1867: XII. t.-cz. 28. §-ában van körülírva, és jelenti azt, hogy a közös ügyek azon részeire nézve, amelyek a kormány elintézése alá nem tartoznak, amelyek tehát a kormányzottak, a népek részvételével intézendők el, a monarchia mindkét államát teljesen egyenlő jogi befolyás illesse. A paritás nem a formában, amelyben ezen jogi befolyás gyakoroltatik, hanem a jognak teljes egyenlőségében áll.

Már most kérdem, hogy midőn a monarchia egyik államában az alkotmányos jóváhagyási jog, ezen szerződésnek különösen azon részei érvényességéhez, amelyek monarchiánkra terhet és teljesítést vállalnak el, mint szükséges kellék adatott meg, és pedig azon állam alkotmánya alapján, s ezzel szemben a miniszterelnök úr megtanít bennünket arra, hogy a magyar országgyűlés jóváhagyása és beczikkelyezése csak czélszerű, de nem szükséges, az egyiknél tehát az érvényesség van felfüggesztve jóváhagyástól, a másiknál a törvénybeiktatás csak czélszerű, de jogilag

nem szükséges: van-e ebben egyenlő jog? van-e ezen jog lényegében paritás? (Tetszés balfelől.) Ha nincs, abban az esetben megengedhető-e, hogy a parlament tisztelt többsége a kormány ezen eljárásával szemben, a kormány által elismert azon szükséggel szemben, hogy a paritás helyreállíttassék, hallgatással mellőzze az egész ügyet? Nem kötelessége-e a háznak abban az esetben egészen világos, határozott álláspontot kérni a kormánytól? Nem kötelessége-e a többségnek, melynek irányában a kormány ünnepélyes igéretet tett, tőle ezen igéret beváltását követelni? És ha nem teszi, nem kötelessége-e a parlamentnek önmagának óvni meg azon jogát, mely a kormány kezei között összetörik? (Élénk helyeslés balfelől.)

Akik ezen a véleményen vannak, tisztelt ház; akik azt hiszik, hogy az országgyűlés a törvénybeiktatás által a paritás kivánalmainak tesz eleget, azoknak ajánlom, hogy a beczikkelyezést a kormány által ajánlott formában utasítsák vissza. Mert ha az országgyűlés önnön cselekvényével teljesíti azt, hogy megad egy oly törvénybeiktatást, melylyel szemben a törvényhozás másik tényezője, a korona nevében a kormány kijelentette, hogy az nem szükséges, hanem csak czélszerű; hogy midőn egy alkotmányos kelléket kellene megadnia, megelégszik egy feleslegesnek nyilvánított törvénybeiktatással, akkor önnön cselekvénye által tanusította azt, hogy a paritás jogát, melyet törvényeink értelme alapján igénybe kellene vennie, maga sem tartja igénybe veendőnek. (Úgy van! a baloldalon.)

És ezen cselekvény annál veszélyesebb lesz, mert most egy kétségbe vont jog tisztázásáról van szó. Mert erre mint előzetes esetre fognak hivatkozni, s ki biztosít, hogy nem lesz-e oka keservesen megbánni egykor az országgyűlésnek, hogy jogai fenntartását ily könnyelműen vette? (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Egyébiránt, tisztelt ház, nemcsak ebből az indokból kell visszautasítani a beczikkelyezést a kormány által felajánlott formában, de a parlamentnek nézetem szerint egyenesen igénybe kell vennie ezen jogot, saját törvényeink alapján. Nem azért, mert az a lajtántúli államokat is illeti, — nem az ő alkotmányuk a mi jogunknak forrása — de önnön törvé-

nyeink alapján. Ennek alapján kell ahhoz ragaszkodnunk, hogy a berlini szerződés azon határozatainak érvényessége, melyek monarchiánkra bizonyos terhet és teljesítést rónak, az országgyűlés hozzájárulása nélkül létre ne jöhessen. (Helyeslés.)

Engedje meg a tisztelt ház, hogy ebben a tekintetben röviden kifejthessem álláspontomat. (Halljuk!)

Az előttem szólott tisztelt képviselő úr, ellentétben ugyan a magyar kormányelnökkel, de mégis az ő nyomdokán járva, egyenesen azt állítja, hogy az 1867 : XII. t.-cz. 8. §-a alapján, összevetve azt a XVI. czikkely 2. §-ával, Magyarországon csakis a kereskedelmi szerződésekre van fenntartva az országgyűlésnek jóváhagyási joga.

Tisztelt ház, ezt az elméletet én a tisztelt miniszterelnök úrtól hallottam. De a tisztelt miniszterelnök úr sokkal óvatosabb volt, mert ő még hozzátette, hogy a bűntettesek kiszolgáltatása iránt kötött szerződések, amint magát kifejezte: a magánjogi nemzetközi szerződések — pedig azok szó szerint nem léteznek — érvényességéhez az országgyűlés jóváhagyása szükséges. De ugyan kérdem a tisztelt miniszterelnök urat, és elvárom a feleletet e kérdésre: honnan származtatja a magyar országgyűlés azon jogát, hogy a bűntettesek kiszolgáltatását tárgyazó szerződéseknek, az általa magánjogiaknak nevezett nemzetközi szerződéseknek érvényességre emelkedéséhez az országgyűlés jóváhagyása jogilag szükséges? Honnan származtatja az országgyűlés jóváhagyási jogát az állam területében eszközölt változásokra? Honnan származtatja ezt a jogot? Az 1867 : XVI. t.-czikkből nem származtathatja, mert annak 2. pontja világosan csak a kereskedelmi szerződésekről szól. Tehát másutt kell feltalálni azon jogtételt, és pedig legközelebb az 1867 : XII. t.-cz. 8. §-ában. Ahonnan tehát a tisztelt miniszterelnök úr származtatja a többi szerződésekre, onnan kell származtatni a magyar országgyűlés jogát az azoknál sokkal fontosabb, végzetesebb berlini szerződésre nézve is. (Helyeslés a balon.)

De teljes tévedésben van az előttem szólott tisztelt képviselő úr, aki a házat a magyar közjog alapján akarta meggyőzni arról, hogy ennek az országgyűlésnek csak a kereske-

delmi szerződésekre van jóváhagyási joga; teljes tévedésben van ő és vele a tisztelt miniszterelnök úr is, aki azt más alkalommal állította, mintha ennek az országgyűlésnek a kereskedelmi szerződések iránti jóváhagyási joga az 1867: XVI. t.-cz.-ből, vagyis a mult évben most már helyébe tett 1878. évi XX. t.-cz.-ből eredne. Ez nagy tévedés, tisztelt ház. Mert azt kérdezem: hány évre vannak hát meghozva ezen törvényczikkek? Meg vannak hozva tíz esztendőre. És ha a magyar országgyűlés joga ezen tíz évre hozott törvényekből származnék, akkor a magyar országgyűlést ez csak tíz évről tíz évre illetné meg (Helyeslés balfelől.) s attól lenne feltételezve, lép-e Ausztriával kereskedelmi szerződésre vagy sem. (Zajos tetszés balfelől.) De mert e jog a magyar országgyűlést már az 1867: XII. t.-cz. 8. §-a alapján megilleti, azért vétetett az fel ezen tíz évre kötött kereskedelmi szerződésbe is. (Helyeslés balfelől.) És az 1867: XII. t.-cz. 8. §-a hol tesz kivételt és különbséget a kereskedelmi szerződésekre nézve? Általában rendelkezik minden szerződésről; sem a kereskedelmi, sem a jogsegély iránti, sem a bűnösök kiszolgáltatására vonatkozó szerződéseket nem említi fel külön; nem említi azokat sem, amelyeknek hogy alkotmányos jóváhagyásra van szükségük, nem hiszem, hogy a kormány padjain valaki merné tagadni: azokat a nemzetközi szerződéseket, amelyek országunk területét vagy gyarapítják vagy csonkítják. Azt kérdem tehát, tisztelt miniszterelnök úr, ha mindezen szerződésekre nézve elismeri az országgyűlés jóváhagyási jogát, ámbár természetesen azon jóváhagyási jog a 8. §-ban nincs megemlítve, miért kívánja épp csak a berlini szerződésre nézve, hogy azon jóváhagyási jog világosan legyen kikötve, mert különben az az országgyűlést nem illeti meg? (Élénk helyeslés és tetszés balfelől.)

Egyébiránt én szolgállatok egy felvilágosítással és megjelölhetem azon jogelvét a magyar alkotmánynak, amelynél fogva a berlini szerződésnek Bosznia és Herczegovina megszállására és kormányzására vonatkozó része, állítom a magyar alkotmány alapján, közjogilag nem érvényes, az országgyűlés jóváhagyása, törvénybe való iktatása nélkül. (Halljuk! Halljuk!)

És ez elve a magyar közjognak, amely ismételve számos törvényben el van ismerve és alkalmazva, abban áll, hogy államjogi kapcsolatot létrehozni a magyar állam és más területek közt; hogy a magyar államnak állami hatalmát kiterjeszteni ily államjogi kapcsolat alakjában lehetséges; arra rendeleti vagy kormányi hatalma a monarchiának nem létezik. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Méltóztassék törvénykönyvünket végignézni: mikor idegen terület államjogi kapcsolatba hozatott velünk, vagy területünkből egy darab elválasztatott és más területekkel, pl. az akkor külön Erdélylyel némely magyar megyék bizonyos időre, Rákóczy fejedelem életére, államjogi kapcsolatba hozattak, akkor minderre törvényhozási intézkedés volt szükséges. (Úgy van! balfelől.) Már most kérdem, tisztelt ház, vajjon ezen közjogi elv nem terjed-e ki a berlini szerződésben foglalt azon kikötésre, hogy Bosznia és Herczegovina meg nem határozott időre a monarchiának, tehát Magyarország és Ausztriának államjogi hatalma alá vettetik, hogy ott az államuralmi jogokat e két államból álló monarchia gyakorolja és ez által a monarchiával, tehát a mi országunkkal is állami kapcsolatba hozatik? (Helyeslés balfelől.)

Ebből az elvből, a magyar alkotmány ezen elvéből származtatva azon állításomat, támogatom azt az 1867 : XII. t.-cz. 8. §-ával és támogatom az 1878 : XII. t.-cz. 28. §-ában megírt megszorítással: hogy a berlini szerződésben foglalt és megállapított államjogi kapcsolat monarchiánk s Bosznia és Herczegovina közt — amely államjogi kapcsolat áll abban, hogy azok határozatlan időkig monarchiánk uralma alá helyeztettek, hogy ott a kormányzatot és megszállást monarchiánknak kell gyakorolni, — közjogunk szerint Magyarországra jóváhagyás nélkül nem érvényes. (Helyeslés balfelől.)

És ha ezen törvények értelme iránt, igen tisztelt ház, némi kétely volna; ha zavaros idők folyamában az ellenkezőre is lehetne, amint lehet, gyakorlatot felmutatni; ha ezek az általam felhozott jogelvek kétféleképen volnának magyarázhatók: a 28. §-ban megírt paritás, mely alkotmányunk sarkalatos jogtétele, arra kötelez bennünket, hogy

a két lehető értelmezés közül azt fogadjuk el, amely által a paritás helyre van állítva. Már pedig állítom, hogy a paritás csak oly értelmezés által van helyreállítva, mely az ezen szerződésben foglalt kikötések érvényességéhez a mi jóváhagyásunkat éppen oly szükségesnek tartja, mint a lajtántúli parlamentnek jóváhagyását. (Helyeslés a baloldalon.)

Ezek az okok azok, amiért én kérem a tisztelt házat, hogy még azok is, akik különben helyeslik a kormány politikáját; hogy még azok is, akik hajlandók a Boszniára és Herczegovinára vonatkozó záradékot elfogadni, a kormány által ajánlott törvényjavaslatot ne fogadják el, hanem követeljék a kormánytól azt is, hogy vétessék be a törvénybe magába kifejezése annak, hogy e törvénybeiktatás történik azon czélból, hogy a magyar országgyűlés az érintett stipulácziók közjogi érvényességéhez szükséges alkotmányos jóváhagyását megadja. Ha ez kifejeztetik a törvényben, akkor az országgyűlés jogát fogja gyakorolni; de ha nem fejeztetik ki, akkor az országgyűlés nem egy alkotmányos kelléket ad meg, nem a paritást állítja helyre, hanem csinál valamit, amit a tisztelt miniszterelnök úr úgy jelölt meg, hogy a beczikkelyezés nem szükséges, de czélszerű. (Derültség balfelől.) Már most vizsgáljuk meg, mit jelent az, hogy: nem szükséges, de czélszerű. Annyit jelent, hogy az országgyűléstől kéretik oly államjogi aktus, melyre jogilag szüksége a szerződés érvényességének nincs, hanem bizonyos czélokat akarnak elérni vele, mert bizonyos czélokra jó. (Halljuk!) Ez jelenti azt, hogy a jelen helyzetből fölmerülő szükség nem kívánja a beczikkelyezést, hogy a kormány a szerződéssel, úgy amint van és egyéb rendelkezésére álló alkotmányos eszközökkel, a helyzet szükségének megfelelhet beczikkelyezés nélkül is. Önöktől tehát olyasmi kéretik, amit önöknek csak akkor szabad megadniok, ha meg vannak győződve, hogy annak megadása czélszerű; ha meg vannak győződve, hogy ennek nincsenek káros, nincsenek az állam jogára, nincsenek az ország politikájára prejudiczózus következményei.

Ha még a tisztelt kormány a beczikkelyezés alakját, világosan kimondva, csak arra használná fel, hogy ez a berlini

szerződés mint valami nevezetes és rendkívül üdvös dolog Magyarországra nézve és mint fényes tette azon kormánynak, melynek élén a jelenlegi miniszterelnök állott, az utódok épülésére és nagyobb lelki nyugalmára örök emlékül, de csakis e czélból beiktattassék a törvénybe; ha, mondom, ez volna kifejezve, hogy azzal nem törvényes erő adatik a szerződés határozatainak, hanem az az utódok épülésére és hogy valamiképen feledségbe ne merüljön, iktattatik be, arra azt mondanám, hogy ha csak arra fáj a szive a tisztelt többségnek, hogy a magyar kormánynak ezt a dicső cselekvényét örök időkre benn ragyogni lássa a törvénykönyvben, ám ezen czélból, »pro aeterna memoria« iktattassék be a törvénybe. (Zajos tetszés a baloldalon.) Vagy ha ezt a beiktatást még saját, a feliratban kifejezett — nézetekkel és érzelmekkel is kisérni akarnák és úgy teljesítenék, uraim, mint ahogy a Gergely-féle naptárt 1588-ban elfogadta a magyar országgyűlés, midőn kijelentette, hogy ámbár a rendek csak a régi Julianus-féle naptárt tartották helyesnek; ámbár a szegény és gazdag egyedül ahhoz szokott és annak megtartását óhajtja és kívánja, de pusztán és egyedül azért, mert ő felsége nagyon kérte a rendeket, hogy tegyék ezt a neki kellemetes dolgot, fogadják el a Gergely-féle naptárt: ők elfogadják, beczikkelyezik, kijelentve azonban, hogy nem annak helyességéről való meggyőződés, hanem pusztán ő felségének kérelme bírja őket arra, hogy ezen beczikkelyezést teljesítsék; (Élénk tetszésnyilvánítások balról. Felkiáltások a jobboldalon: Hát nem jó dolgot czikkelyezett be?) ha Önök ily alakban akarnák ezt a beczikkelyezést, azt mondanám, hogy a törvény formáját, alapját sokféleképen felhasználták a magyar törvénykönyvben nemcsak jogszabályok megállapítására, de emlékezetes tettek megörökítésére is, ám örökítsék meg ezen emlékezetes tettet és örökítsék meg mellette azon érzelmeket, amely érzelmekkel és véleményekkel ezen tett iránt viseltetnek. (Élénk derültség és helyeslés a baloldalon.)

De nem ez kivántatik, hanem az, hogy a berlini szerződés az ország törvényei közé iktattassék egyszerűen. Ez pedig nem jelent egyebet, mint azt, hogy annak

határozatai azután országos törvény erejével bírnak és annak határozataiból előállanak mindazon következések, amelyekkel országos törvényeink idebent az országban mint szükségszerű következményekkel elénk lépnek. Ez a beczikkelyezésnek értelme. Én értem azt, hogy ezt a beczikkelyezést czélszerűnek tartja a tisztelt miniszterelnök úr s miután ő maga nem tartotta megint czélszerűnek megmondani, hogy miért, én bátor leszek ebben a részben az ő mulasztását pótolni. (Halljuk! Halljuk! balfelől.)

Czélszerű ez, tisztelt ház, mindenek előtt azért, mert vannak oly aggódó lelkek, akik egy álmegnyugvást nyernek törvénybeiktatás által arra nézve, hogy megvan a paritás; mert a lajtántúli parlament valami jogot gyakorolt, annálfogva czikkelyezzük be mi is, mi is gyakoroljunk valami jogot, mert ha azok tesznek valamit, hát! mi is tegyünk; ebbe helyezik a paritást. És hogy így van, hivatkozom az osztály-tárgyalásokra, ahol azon osztályban, amelynek én is tagja vagyok, egyenesen azzal indokolták ezen törvényjavaslat elfogadását, hogy rendkívüli nagy vívmányt látnak ezen beczikkelyezésben, hogy Tisza Kálmán tisztelt miniszterelnök úrnak sikerült az ország részére egy új jogot megszerezni. (Derültség balfelől és felkiáltások: Szép jog!) Kiszámították, hogy hány száz esztendeje annak, hogy békekötés nem volt törvényeinkbe beczikkelyezve, most megszereztük ezen jogot, beiktatjuk; ezen új jog megszerzését azonnal foganatba kell venni.

De van még egy másik ok is, tisztelt ház, t. i. az, hogy a kormány e beczikkelyezés által a legünnepélyesebb alakban megnyeri azt, amit nyiltan kérni még eddig önnön pártjától sem mert, t. i. összes eddigi cselekedeteinek feltétlen helyeslését. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Most sem meri ezt nyiltan kérni; most is oly fénybe öltöztetik a dolgokat, mintha a magyar országgyűlés valami újonnan megszerzett vagy felélesztett jogot foganatosítana, s csak miután ezen úgynevezett jogot gyakorolta, akkor veszi észre, hogy igazi jogát eltemette s megtette azt, mit tenni nem akart: ünnepélyesen helyeselte, törvénybe iktatta a miniszterelnök úr politikáját. (Úgy van! balfelől.)

Van azután még ennek egy harmadik következése, amitől a tisztelt háznak nem ezen oldala, hanem a többség eddig mindig tartózkodott. (Halljuk!) És ez abban áll, hogy a többség, amint felirati javaslatában is kifejezte, a legmélyebb aggodalmakat érezte és érzi Bosznia megszállása felett és azon reményét fejezi ki a fejedelem irányában, hogy sikerülni fog ezen ügynek, amely a kunyhóktól a palotákig aggodalommal tölti el az embereket, oly megoldását találni, amely az aggodalmakat megszünteti és hazai állapotaink javítására irányzott, már-már tünedező reményeinket újra feléleszti. És ezen aggodalmak, amelyeknek megszüntetését a fejedelemtől várja az önök felirata, ezen aggodalmak azon pénzügyi terheltetésre és azon bonyodalmak elviselhetetlenségére vonatkoznak, melyeket a boszniai okkupáczió idézett elő és amelyeket azoknak hosszantartása vagy megörökítése még nagyobb mértékben fog fokozni. A politikai aggodalmakra hivatkoznak azért, hogy egy új elemnek a monarchiába való, bár ideiglenes beillesztése, minő zavaró és felforgató hatást gyakorol azon nagy műre, melyet a miniszterelnök úr ellenzett, amely kezei közt lassankint elkopik és rombadől, az 1867 : XII. törvényczikkre. (Úgy van! balfelől.)

Már most, igen tisztelt túloldal, mit jelent az, hogy önök megszavazzák feleslegből a berlini szerződés törvénybeiktatását, mert a kormány kijelentette, hogy nincs szüksége reá, hanem csak czélszerűnek tartja a megszavazást? (Halljuk! Halljuk!) Jelenti azt, hogy megteremtik azt, ami eddig nem létezett és ha be nem czikkelyezik, nem is fog létezni: az államjogi kapcsolatot a monarchia, tehát Magyarország és Bosznia közt. (Úgy van! balfelől.) Az államjogi kapcsolat abban fog állani, (Halljuk! Halljuk!) hogy most önök ünnepélyesen törvény által vállalják Magyarországra és a monarchiára azon kötelességet, amely ezen államot is arra kötelezi, hogy a szultán felfüggesztett állami uralmi jogait Bosznia és Herczegovina területén egész terjedelmükben gyakorolja. Ha abban, hogy valamely terület egy másik állam uralmi jogainak feltétlenül, kizárólag és teljesen alávettetik és hogy ezen államnak joga van e területről minden idegen állami uralmat kizárni;

ha ez törvénybe lesz iktatva és ha ebben államjogi kapcsolat nincs az uralkodó állam és ezen terület közt, amelyre nézve az uralkodást átvette, akkor az államjogi kapcsolatnak nincs értelme. (Úgy van! balfelől.) Már most első következése a beczikkelyezésnek az, hogy már most megteremtetik az államjogi kapcsolat Bosznia, Herczegovina és Magyarország között. (Úgy van! balfelől.) Ezen jogi kapcsolatnak megteremtése által megteremtik Önök az alapot arra, hogy az ezen jogi kapcsolatot megállapító törvényből folyó minden kötelesség úgy tekintessék, mint törvényes kötelesség. Ekkor Bosznia adminisztrácziójára és megszállására való minden költség irányában nincsen az országgyűlésnek az a szabad rendelkezése, azon meg nem kötött állása, ami volna akkor, ha azon kapcsolat nem volna országos törvény által reánk róva. (Úgy van! balfelől. Ellenmondás jobbfelől.) És én már szinte látom, hogy fog felkelni a miniszterelnök úr, midőn megszavazása kéretik a boszniai megszállási és adminisztraczionális költségeknek, és azt fogja mondani, hogy most már nem egy kormánycselekmény alapján kérek költséget, melyet a parlament megadhat vagy elvethet, hanem az önök által törvénybe iktatott szerződés alapján. (Úgy van! balfelől.) Ha Önök ezt a törvényt nem akarják kijátszani, akkor meg kell adniok a szükséges költségeket. (Úgy van! balfelől. Ellenmondás jobbfelől.)

Azon jogi kapcsolat tartamának véget vetni, jelenleg, midőn az országgyűlés semmi tekintetben sincsen megkötve ezen befejezett tény irányában, a mi akaratunktól, erős elhatározásunktól és a nemzet többségének akaratától függ, ha annak fenntartását a helyzet által parancsolt szükségnek s hazánk és a monarchia érdekeivel megegyezőnek nem tartja. De ha egyszer a kapcsolat köztünk és azon tartományok között egy államjogi törvényben van kifejezve, akkor annak végét vetni az országgyűlés összes hatalma nem elegendő, ha még oly szükségesnek tekintse is, ha még annyira meg van is győződve, hogy megengedik, sőt követelik a körülmények — ahhoz a korona beleegyezése lesz szükséges.

Tehát ezen körülmények közt is az országgyűlés helyzete még megkötöttebb lesz. Van még egy másik körülmény

is. Ezen berlini szerződésben monarchiánknak egy joga van adva a novi-bazári szandzsákságra vonatkozólag, s az van mondva, hogy ott katonai őrizetet tarthatunk és kereskedelmi utakat és közlekedést nyithatunk. Mily biztosítékunk van nekünk arra, hogy ezen czikk résén át új terjeszkedési politika nem fog követtetni? Mi biztosítékunk van nekünk, hogy majd egy szép reggelen megint egy világesemény nem történik, mely ezen szandzsákságnak nemcsak megszállását, hanem Boszniához csatolását is a miniszterelnök úr ajkai által mint kikerülhetlen szükséget jelenti be a háznak? Az is biztosíthat, ha mi nem nyujtunk alapot arra, hogy a kormány ezt a lépést törvény alapján teljesíthesse. Most iktassák be a törvénybe ezen czikket, s akkor a kormány azt mondja: én végrehajtottam egyszerűen azon törvényczikket, nem is kértem előre költséget rá; nem kételkedhettem, hogy a törvény foganatosítására utólag is meg fogják adni.

Ily jogi következtetésekre adhat alapot s gyakran ürügyet a törvénybeiktatás. Ezzel az annexionális politika nyeri meg jogi alapjait.

Van ezenfelül, tisztelt ház, egy politikai következmény is, melyre már czéloztam és melyet én igen röviden fogok megemlíteni. (Halljuk!) Ez abban áll, hogy a beczikkelyezés által a legünnepélyesebb alakban jóvá van hagyva a kormány politikája. Már most kérdem a tisztelt túloldaltól: a tisztelt túloldal azt mondja feliratában, ezek aggodalmaink, ezek a kormány politikájának gyászos következményei; főtörekvésünk arra van irányozva, hogy ezektől meneküljünk; aztán azt mondták a túloldal szónokai: majd elvárjuk, hogy az országot meg fogják nyugtatni a politikai következmények iránt; elvárjuk, hogy a pénzügyminiszter a budget-tárgyalásnál meg fog nyugtatni a pénzügyi következmények iránt, és akkor fogjuk itéletünket kimondani.

Már most azok, amik azóta történtek, olyanok-e, hogy Önök ezen ünnepélyes alakban utólagos jóváhagyásukat azon politikára ráadhatják? Azon pénzügyi következmények, melyek kiderítették, hogy a mult évben 107 millió frtot költöttek, hogy ez évben 30 millió frt vétetik igénybe, és a hadügyminiszternek a delegáczióban adott nyilat-

kozata szerint előre látható, hogy ez nem lesz elég, és a hadügyminiszter előterjesztései szerint kedvező esetben a jövő években 20—20 millió lesz szükséges Boszniában — talán ezek oly körülmények, hogy amire önök ezelőtt három hónappal a helyeslést meg nem adhatták, most már e körülmények alapján azt oly könnyen megtehetik? Vagy talán bátorítva az által, hogy a kormánytól megnyugtatást kaptunk arra nézve, hogy a pénzügyi következmények és egyéb terheink súlya alatt nem fogunk összeroskadni? Hiszen hallottuk mi, mit mondott a pénzügyminiszter úr. A pénzügyminiszter úr azt mondotta, hogy ő még nincs tájékozva és teljesen tisztában a kibontakozás rendszabályai iránt; nem is lehet tőle kívánni, hogy most tervet adjon; majd ha tanulmányozhatta a helyzetet, reményli, megnyugtató tervvel léphet elő. Ha önök azon pozitiv tervet veszik tekintetbe, amit a pénzügyminiszter úr elmondott, ugyan miben áll e terv? Áll-e egyébben, mint abban, hogy ha ezen már úgyis velejét izzadó országból sikerülni fog még 12 millió frtot kiteremteni, akkor azt hiszi, hogy összes financziális mizériáink meg lesznek orvosolva. De a pénzügyminiszter úr annak fejtegetésébe, hogy ezen 12 millió frt előteremtése mellett is, terheink óriási növekedése által az űr nem fog-e újra előállani, melynek betemetésén most fáradoznak, nem mert bocsátkozni. Vagy talán azok, amik azótat örténtek, olyanok, hogy Magyarország saját belkormányzatára kevesebb erőfeszítésre lesz kötelezve?

Azon nagy elemi csapások, amelyek milliókat semmisítettek meg és melyekből való kiépülésre milliókat fog kelleni fordítani, elfogadhatóbbá teszik a kormány politikáját?* Talán ez bátorítja önöket arra, hogy egy oly politikára utólagos helyeslésüket kimondják, melyet helyeselni ezelőtt hónapokkal egyáltalában vonakodtak? (Helyeslés balfelől.) Ha ez nem bátorítja önöket, t. ház, akkor én azt tartom, hogy mindenek előtt az a többség kötelessége, hogy következetes maradjon; hogy a felirathoz hű

* 1878 tavaszán súlyos árvíz-csapásokat szenvedett az ország több vidéke; Szeged pusztulásának napja március 11.

maradjon; annak első kötelessége egyenesen megtagadni egy oly beczikkelyezését e szerződésnek, melyet maga a kormány is csak czélszerűnek, az előadott okokból czélszerűnek, de nem szükségesnek tartott.

Engedjék meg, hogy beszédem végén megemlítsem azon második szempontot, mely e törvényjavaslatnál fennforog és mely e törvényjavaslat tárgyalásánál kikerülhetlen.

A tisztelt miniszterelnök úr, midőn bevégeztetett a felirati vita, úgy nyilatkozott, hogy a felirat sem helyeslését, sem kárhoztatását a kormány politikájának nem foglalja magában, de arra alkalma van a háznak mindig, és a berlini szerződésről úgy nyilatkozott, hogy a berlini szerződésnek különösen politikai felelősség szempontjából való tárgyalása ajánlatos.

Tisztelt ház! Azt tartom, hogy a kormány eljárása sokszor és kimerítőleg fejtegettetett; a részleteket tehát ismételni felesleges. Ennek daczára azt tartom, hogy ki nem térhet a ház a berlini szerződés tárgyalása alkalmával annak nyilt kijelentése elől, hogy a kormány azon eljárását, melylyel Magyarországot saját felelősségére ily helyzetbe sodorta, helyteleníti és megrója. Erre nézve én csak egyetlen egy tekintetet bocsátok az egész ház megfontolására.

Mióta az alkotmány visszaállíttatott, én nem hiszem, hogy kormány végzetesebb lépést, az országra súlyosabb lépést mert volna tenni, mint tett a magyar kormány akkor, midőn az országgyűlések jóváhagyása nélkül, midőn anélkül, hogy az illetékes testületektől arra az eszközök megadattak volna, a boszniai és herczegovinai expediczió foganatosításához hozzájárult; ez oly lépés, melynek keserű gyümölcse évről évre világosabban fog a ház előtt állani; ez oly lépés, amely kormányválságot idézett elő és a miniszterelnök saját kollégáját a pénzügyminisztert nem tudta ennek következései iránt megnyugtatni, mint ezt maga bevallotta.

És most, t. ház, midőn látjuk azt, hogy a berlini szerződésben igért mindazon előnyök rendkívül ingadozni kezdenek; midőn kezd meghiusulni a remény, és a megszállás folytán remélt gazdasági előnyök mindig kéteseb-

beknek mutatkoznak, minőnek tartatott a Balkán-félszigeten levő kisebb államokkal való közös vámterület . . . (Zaj.)

Tisza miniszterelnök: Micsoda?

Az, hogy egy vámterületet képezhessünk az ottani kisebb országokkal, és más gazdasági előnyök, melyeket a miniszterelnök úr pártolói, pl. Tóth Vilmos képviselő úr, a boszniai okkupácziónak várható következményei gyanánt felhozott; midőn látjuk, hogy azon feldicsért nagy vívmány is ingadozni kezd, melyre oly büszkén hivatkoztak, mely Kelet-Rumélia elválasztásában és a török uralom alá helyezésében áll; midőn látjuk, hogy másfelől a pénzügyi következmények és politikai bajok hatványozottabb mértékben állanak elő: most vonakodjék a ház az ily politika előidézői és szerzői felett kárhoztató ítéletét kimondani?

Ez bátorítás volna jövőben hasonló lépésekre; ez meggyökereztetné nemcsak ebben, de talán más kormányban is azt a hitet, hogy tegyenek bármit, legyen eljárásuk bármi veszthozó az országra nézve: a felelősségre vonástól egyáltalában semmi okuk nincs félni. (Igaz! Úgy van! balfelől.) És ha az alkotmányos formák összes értéke abban áll, hogy az azokat kezelő tényezők a formákban rejlő biztosítékot komolyan veszik: akkor mi értékük van, mi biztosíték van a mi kormányunkban, ha ily lépések után a parlament a kormányt semmi tekintetben, még a politikai felelősségre vonás legenyhébb nemével sem akarja illetni, sőt ellenkezőleg, tettei törvény által helyeseltetnek; akkor ezen parlament maga lemond jövőre arról, hogy akarata és ellenőrzése komolynak tekintessék. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Teszi ezt oly körülmények között, midőn a kormánypadokon ama csodálatos dicsekedéssel és felfogással találkozunk; midőn azt halljuk, hogy gúnyolódva, kihívólag emlegetik föl nekünk, hogy hiszen azon helyzetből, mit a törvényhozás kikerülésével teremtettek, az ellenzék sem lesz képes kimenekülni; midőn különös gyönyörűséggel és kéjérzettel említik föl, hogy már azon lánczokat, melyeket sikerült nekik kovácsolniok, senki ki nem kerülheti; (Nyugtalanság jobbfelől.) midőn, mondom, ily dicsekedésekkel találkoztunk és midőn ezen országgyűlés mindezt elhallgatja és még csak egy komoly szava sincs

az ily eljárás ellen : akkor a parlament erejének, ellenőrzési hatalmának ezen lehanyatlására lehetetlen szomorúság nélkül gondolni. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

A történet mutat fel kormányt, mely megsértette a törvényt, de nagy előnyök, nagy nemzeti vívmány fedezte eljárását és igazolta ; mutat a történet oly kormányt és alkotmányos testületeket, melyek meghajoltak a vaskényszerűség előtt, azt mintegy szomorú kényszerűséggel fogadták el.

De olyan kormányt és ennek olyan híveit, akik dicsekedjenek azzal, hogy sikerült az országot oly végzetes bonyodalmakba sodorni, hogy azokból ezen ország nem szabadulhat, és hogy azok, akik ezért megróják őket, magok kénytelenek lesznek ezen bonyodalmak közepette működni : az ilyen kormánytöbbség nevezheti magát parlamentinek, de eljárása csak a nemzet romlásában van megírva. (Igaz ! Élénk helyeslés balfelől.)

Ezek az okok, tisztelt ház, melyek bennünket arra bírnak, hogy egy határozati javaslatot terjesszünk eléje, melynek szövege a következő :

Határozati javaslat. Tekintve azt, hogy a berlini szerződés beczikkelyezéséről szóló 108. számú törvényjavaslat úgy szerkezetében és indokolásában, mint előterjesztésének időpontjánál fogva a magyar törvényhozás jóváhagyási jogára nézve kételyeket hagy fenn ;

tekintve tovább azt, hogy a megszállásra vonatkozólag ama szerződésben foglalt megbízásnak a törvényhozásnak előleges jóváhagyása nélkül történt végrehajtása máris oly tényeket teremtett, melyeknek elutasíthatlan következményeivel a törvényhozás további intézkedéseiben számolni kénytelen ;

tekintve végre azt, hogy a szerződés beczikkelyezése a törvényhozás elhatározási szabadságát még a teremtett tények e hatásán túl is korlátozná, a követett helytelen eljárásnak pedig, mely az országot szükség nélkül súlyos pénzügyi és közjogi bonyodalmakba sodorta, utólag jóváhagyását eredményezné :

a képviselőház a 108. számú törvényjavaslatot nem fogadja el ;

a berlini szerződés ezen intézkedésének foganatosításához jóváhagyását utólag sem adja meg; és

azon eljárást, hogy a magyar kormány a szóban forgó megbízásnak a törvényhozás jóváhagyása nélkül történt végrehajtásához hozzájárult, helyteleníti.

Ajánlom a tisztelt háznak elfogadásra. (Élénk helyeslés, éljenzés és taps balfelől.)

A határozati javaslatot aláírták: Szilágyi Dezső, Bittó István, gr. Apponyi Albert, báró Simonyi Lajos, Horváth Lajos, Hoffmann Pál, Bessenyei Ernő, Chorin Ferencz, Ragályi Aladár, Pulszky Ágost, Gulner Gyula, Lesskó István, Schmerzing Tádé, Molnár Aladár, Beniczky Ferencz, Farkas Elek, Szabó Sándor, Csapó Kálmán, Scitovszky János, báró Bánhidy Béla, Kossuth Mihály, Hedry Ernő, Lázár Mihály, Juraszek Ferencz, Dessewffy Kálmán, Szontagh Pál (gömöri), gróf Pongrácz Adolf, Potocky Dezső, Tomcsányi László, Nagy István, Hodossy Imre, Orosz Mihály.

Nyomban Szilágyi után Tisza miniszterelnök szólalt fel, s beszéde első részében kizárólag Szilágyi Dezsővel polemizált. Megjegyzi, hogy az eredeti törvényjavaslatban foglalt tudomásul vétel kifejezés az ő hozzájárulásával hagyatott ki. A paritás megóvására Ausztriával szemben mindig nagy figyelemmel volt; ezért választotta azt a módozatot, mely nálunk állandóan gyakorlatban van. Valameddig a többi parlamenti és szabad államok más eljárást követnek: az az állam, mely egymaga azt a gyakorlatot léptetné életbe, hogy a korona által kötött nemzetközi szerződések végrehajtása iránt a törvényhozás ratifikációja előtt semmit sem lehet tenni, eljátszaná európai helyzetét, egész befolyását, senki nem tartana vele kongresszust, nem kötne vele szövetséget. Törvényeink szerint különben a koronának abbeli jogát, hogy nemzetközi szerződéseket érvényesen köthessen, kétségbevonni nem lehet. A parlamentek gyakorolják befolyásukat a kormány útján előzetesen és utólag, és azzal, hogy a szükséges eszközöket megadják vagy megtagadják. Az okkupáczió helyébe az ellenzék se tudna ma mást tenni.

*

1879 márczius 27-ikén, miután még többen szólottak a tárgyhoz, Szilágyi Dezső záróbeszédére került a sor.

Szilágyi Dezső A tárgyalás alatt levő törvényjavaslat feletti vita, (Halljuk! Halljuk!) tisztelt ház, eddig két kérdés körül forgott. Ezen két kérdés egyike államjogi kérdés, másika politikai birálat kérdése, és vonatkozik arra, vajjon azon keleti politika, melynek végeredményekép a berlini szerződés van bemutatva és melyhez a magyar kormány hozzájárult, e szerződés beczikkelyezésével helyeseltessék-e vagy sem? Erre beszédem végén vissza fogok térni és megteszem észrevételemet Polit képviselő úr beszédére.

Az ügy államjogi része szintén két kérdésben összpontosul: az egyik abban áll, vajjon a ház a berlini szerződést törvénybe iktassa-e; a másik, amely ettől elválhatatlan: vajjon a berlini szerződés némely részeinek érvényességéhez, kötelező erejéhez szükséges kellék-e a háznak hozzájárulása, vagy sem?

Én a berlini szerződésnek némely részeiről beszéltem, mert én azt tartom és erre talán nem lesz közöttünk véleménykülönbség, hogy midőn itt a jóváhagyási jog felett vita foly, a berlini szerződésnek csak azon részei értetnek, melyek állami területünket gyarapítani akarják, és azon részei, amelyek a monarchiára s ezáltal államunkra bizonyos teljesítést, bizonyos kötelezettséget rónak, államjogi kapcsolatba hozva vele idegen területeket. És éppen ezért, tisztelt ház, míg egyrészről a berlini szerződés többi részeire nézve a politikai birálat jogát teljes mértékben követeljük, ezen részeire nézve a berlini szerződésnek, anélkül, hogy tartanánk attól, hogy európai hahota fog bennünket kisérni, a legteljesebb joggal igénybe vesszük a jóváhagyás jogát. (Helyeslés balfelől.) Mert a berlini szerződésnek azon része, mely állami területünket gyarapítani akarja, mely velünk idegen területeket államjogi kapcsolatba hoz, a mi belügyünk, a mi államjogi rendszerünk kérdése, és ha egy ország erre nézve a törvény alapján a korona abszolut rendelkezési hatalmát nem ismeri el: kell, hogy ez Európa mindazon országai részéről, hol az alkotmányjogot komolyan

veszik, nem hahotával, hanem teljes elismeréssel kisértessék. (Helyeslés balfelől.)

Téves ennélfogva az a nézet, amit Jókai és Polit képviselő urak felhoztak, különösen az utóbbi képviselő úr: hogy a jóváhagyási jognak vitatása itt tisztán elméleti értékű, hogy annak gyakorlati fontossága nincs. Ez, tisztelt ház, teljes tévedés a fennforgó törvényjavaslat jelentősége iránt. Mert midőn ezen szerződés törvénybe iktatásáról van szó, az alkotmánykérdés, ezen országgyűlés jogkörének kérdése, egyenesen s elsősorban fel van állítva, és téved Polit képviselő úr, ki azt hiszi, hogy mert mint az állam képviselője a szuverén szerepel a nemzetközi érintkezésekben, ebből az következik, hogy minden szerződés jogérvényes megkötésére korlátlan joga van. És nem mi állítjuk az alkotmánykérdést előtérbe, de maga a kormány állította előtérbe; mert gondoljanak csak vissza arra, mivel van indokolva e törvényjavaslat a kormány által? A kormány egyedül és kizárólag indokolja azt azzal, hogy czélszerű a törvénybeiktatás, mert alkotmányos aggályokat nyugtat meg, a megzavart paritás helyreállítása szempontjából.

Kérdem, lehet-e az alkotmányi jogkérdést nyomatékosabban, tisztábban odaállítani, mint ezt a kormány tette? Én jól értem, tisztelt ház, nagyon értem azt, ha Polit képviselő úr ezen jog fölötti vitatkozást elméleti értékűnek mondja, és szomorúan tapasztaltam, hogy ezen szavai éppen azon oldalról bizonyos helyeslést és élénk helyeslést keltettek. (Ellenmondások jobbfelől. Igaz! Úgy van! balfelől.) A kormány érdemének, a szabadelvű kormány érdemének tulajdonítom én azt, hogy a magyar parlamentben a többség némely tagjainak keblében jogaink értéke és érvénye iránti hit és bizalom annyira megcsökkent, hogy az ország egy meglevő jogának gyakorlata, annak létezése fölötti vita, abszolut elméleti kérdéssé törpül. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Annyiszor hallottuk már e házban a miniszterelnök úrtól, hogy mily sok joga van ennek az országnak! Ennek van joga — hiszen bele van írva törvényeinkbe — külön vámterülethez; ennek van joga független bankhoz; (Derültség balfelől.) ennek az

országnak van joga arra, hogy a 80 milliós adósságban részt ne vegyen : hanem óvakodjunk e jogot használni, takargassuk be pólyába szorgosan, hogy utódaink hasznát vehessék. Mindezt, mondom, annyiszor hallottuk, hogy utoljára meggyengítette a jogaink értéke iránti bizalmat. Hiszen a jogok értékére nézve a miniszterelnök úrnak az a véleménye, hogy jogom lényege nem abban áll, ha megegyezésem nélkül valami nem jöhet létre, hanem abban, hogy beszélhetek és hozzászólhatok. (Úgy van, úgy! balfelől.)

Akik a szabadelvű kormány fejétől éveken át ily tanokat hirdetve hallottak ; kik lépésről lépésre cselekvényekbe bonyolíttattak bele, melyek nem jelentettek egyebet, mint a jog üres fenntartását, de hatálytalanná tételét, azok helyeselhetik, hogy itt jelenleg egyébről nincs szó, mint egy elméleti kérdésnek gyönyörűség végetti megvitatásáról. (Zajos helyeslés balfelől. Ellenmondás jobbfelől.) De mert mi azt hisszük és úgy vagyunk meggyőződve, hogy egy országnak alkotmányos érzékét ily tények elhomályosíthatják ; hogy nagy ügyességgel, nagy erélylyel, következetesen hirdetett elméletek alkalmasak arra, hogy egy nemzetben megingassák a hitet jogainak komolysága és becse iránt : de a nemzet szeretete és ragaszkodása alkotmányához nem veszhet el, azt ki nem lehet irtani bármi szolgálatkészséggel felfelé és bármi ügyességgel lefelé. (Zajos helyeslés balfelől. Nyugtalanság jobbfelől.) És hogy ez el ne homályosíttassék, hogy ez ki ne irtassék, mi minden egyes alkalommal, nem midőn mesterségesen kell azt a ház elé hozni, de midőn ezen kérdések megvitatása egyenesen a kormány által indítványoztatik, komolyan szót emelünk és komolyan igénybe vesszük az ország ezen jogát. (Igaz ! Úgy van ! balfelől.)

Ami már, tisztelt ház, a törvénybe iktatást illeti, mi azt megtagadjuk, azért, mert az a kormány által oly formában ajánltatott, amely az országgyűlésnek jogkörét kétségbe vonja. Már pedig midőn az országgyűlés egy törvényhozási aktust teljesít, ennek jelentősége iránt a törvényhozás mindkét tényezőjének véleménye, a kormány nyilatkozata nagy fontossággal bír. Mert én a dolgot úgy tekin-

tem, hogy a kormány itt a korona képviseletében beszél; mert ha nem abban beszélne, valóban nyilatkozataival ily kimerítőleg nem foglalkoznám; mivel tehát a korona képviseletében beszél: mi óvni akarjuk az országgyűlést, hogy ráálljon a kormány által is feleslegesnek nyilvánított aktusra, akkor midőn alkotmányos joga éppen a korona részéről a miniszter által kétségbe vonatik; de megtagadjuk, mert ez a kormány összes eljárásának politikai helyeslését involválja magában; megtagadjuk elvégre ismét azért, mert ezen cselekménye által az országgyűlés az okkupáczió és adminisztráczió tényével szemben megköti magát, szükségen túl köti meg magát.

Ezek az okok, amelyeknél fogva megtagadnók a hozzájárulást is, akkor ha kellő alakban javasoltatnék; de akkor legalább az okok elseje elesnék.

Engedjék meg azonban, hogy a formára még egy észrevételt tegyek. (Halljuk! Halljuk!) Általában a szerződésnek törvénybe iktatása a berlini szerződésre nézve sine discrimine javasoltatik; ez által azon színe van a dolognak, mintha a berlini szerződésnek minden határozatai országos törvényerővel ruháztatnának fel.

Már most állítom, hogy ehhez hasonló eljárást törvénykönyvünkben nem találok. Mert igaz, tudok eseteket, hivatkozás is történt rá, hogy béke-szerződések és külföldi államokkal kötött szerződések is egész terjedelmükben törvénykönyvünkbe iktattattak, de azok e két kategoriába tartoztak: vagy olyanok voltak, amelyek a benső jogrendet, az alkotmánynak jogrendét módosították, vagy pótolták; vagy olyanok voltak, melyek a köztünk és egy másik állam közti viszonyokat szabályozták. De hogy oly szerződés, minden határozott kifejezése nélkül annak, hogy a törvénykönyvbe iktatás annak mely részére vonatkozik; amely szerződés idegen államok keletkezéséről és azok kötelezettségeiről rendelkezik; amely Bulgáriát, Ruméliát megállapítja; amely a Török- és Oroszország közötti viszonyokat rendezi; amely Montenegrót, Szerbiát gyarapítja, — hogy ilyen szerződés minden határozata törvényerővel ruháztassék fel, az a törvény formájának könnyelmű felhasználása. (Helyeslés balfelől.)

Ha a tisztelt miniszterelnök úr komolyan veszi a törvénybeiktatást, és ha megint egy csodálatos magyarázatra utólag nem számíthatunk a miniszterelnök úr részéről, mely lényegében úgy fog hangzani, hogy az örök emlékezet megőrzése végett iktattatik törvénybe; ha, mondom, komolyan veszi: akkor hogyan magyarázható meg a törvényczikk végén a fejedelem nevében az ünnepélyesen odaiktatott azon nyilatkozat, hogy mindazt, ami ezen törvényben foglaltatik, helyesnek, jónak, kedvesnek és elfogadottnak vallja a fejedelem és ő mind maga megtartja, mind mások által meg fogja tartatni. Tehát a fejedelmet azon helyzetbe akarja juttatni, hogy a berlini szerződés ezen ünnepélyes beczikkelyezése által annak minden pontjának mások által való megtartására eskü által legyen kötelezve; (Úgy van! balfelől.) vagy pedig fenntartja magának a miniszterelnök úr, hogy minden egyes alkalommal az általa nagy ügyességgel alkalmazott idők és körülmények maximája szerint (Derültség.) majd ki fogja szemelni, hogy mely határozatok azok, amelyekre czélszerű kimondani, hogy a beczikkelyezés által törvényerőre emelkedtek, és melyek azok, amik csak az utódok épülésére vannak beiktatva. (Élénk helyeslés balfelől.)

TUDOMÁNYEGYETEM Jog- és Közigazgatástudományi Kar Könyvtára

Vagy mit gondol a miniszterelnök úr, ha a berlini szerződésnek — ami legalább is nem valószinűtlen — némely részei módosítás alá jönnek, akkor e módosítás folytán majd ezen törvények változtatása lesz szükséges? Még akkor is, ha államunk területét, államunk viszonyait e módosítások egyáltalában nem érintik? (Tetszés balfelől.) Hiányosnak és könnyelműnek tartom a kormány eljárását, mely a törvény formáját ily félreértéseknek teszi ki.

De nem foglalkozom tovább a forma kérdésével. Rátérek azokra, amik a törvénybeiktatás következményei iránt felhozattak. Senki eziránti következtetéseim alaptalanságát nem mutatta ki, még a miniszterelnök úr sem. A miniszterelnök úr e következtetések nyugtalanító voltát megkisérelte egy nyilatkozattal gyengíteni, és mint magát kifejezni méltóztatott, megnyugtató nyilatkozatot kivánt tenni, mely a következőkben áll: Én legalább, míg e helyen leszek, azért, hogy a berlini szerződés beczikkelyez-

tetik, akár annexióról, akár egyes részeknek a monarchiához való csatolásáról, akár bármely állandó intézkedésről legyen szó, soha sem fogom mondani, hogy már most a beczikkelyezés folytán a törvényhozásnak ezt meg kell tennie; ahhoz többé hozzászólnia nem lehet — s hozzátette, és ez mint fenyegetés hangzott ellenünkben: és nem fogja engedni, ha ott ül valaki más, hogy ez a más mondjon ilyeneket.

A miniszterelnök úr tehát mindenekelőtt meg akart nyugtatni. Kérdem, tisztelt ház, nem jutott-e eszébe, hogy midőn itt megnyugtatás végett igéretet tesz, aligha számíthat az eddig történtek után sikerre? (Tetszés balfelől.) Hiszen annyiszor hallottuk a miniszterelnök úrtól, hogy ám mulassák magukat, kik mult igéreteit és nyilatkozatait idézni szokták, mulassák magukat, ha kedvök telik az ilyen gyönyörűségben, idézetekkel: ő biztosítja őket, hogy még jövőre is sok alkalmuk lesz ilyes idézetekre. (Élénk derültség balfelől.) Midőn ilyen gúnyos közönyt tanusított önnön, a multban tett igéretei iránt, lehet-e azt alaposan gondolni, hogy ha azoknak hosszú sorát megtoldja még egygyel, ez a házban vagy a házon kívül megnyugtatást fog szerezni? (Úgy van! balfelől.)

Különben, ha ezen nyilatkozatok ebben az eredendő bűnben nem szenvednének is, két nagy körülmény van, ami azokat minden értéküktől megfosztja. Egyik az, hogy ha ezek a nyilatkozatok ellenkeznének a törvénybeiktatás természetes és szükségszerű következményeivel, s ha azokat mindenki az előzmények után is teljes bizalommal vehetné: azok akkor sem nyujtanának semmi biztosítékot; mert a törvény szükségszerű következményei ellenében olyan igéretek, hogy én nem fogok erre hivatkozni, merő szavaknál, miket az első szellő elragad, több jelentőséggel nem bírnak. (Helyeslés balfelől.)

Egyébiránt megvallom, a nyilatkozat nagyon óvatos, mert ami a törvénybeiktatás következményei gyanánt bennünket nyugtalanít, erre nem méltóztatott semmi igéretet tenni; az pedig, amire igéretet tett, bennünket éppen nem nyugtalanít. Mert nagyon jól tudjuk azt, hogy a szerződésbe az okkupáczió mint ideiglenes, határozatlan

ideig tartó, de nem mint annexió van beiktatva; nagyon jól tudtuk, hogy ahhoz, hogy abból annexió legyen, törvény szükséges. Nagyon jól tudtuk azt is, hogy az úgynevezett állandó intézkedésekhez, melyekre mindig mondhatja a miniszterelnök úr, hogy ideiglenesen tartó okkupáczió alapján nem is lehet állandó intézkedés, hogy azon állandó intézkedésekhez kell külön törvény. De az én aggodalmaim arra vonatkoztak, hogy a törvénybeiktatás által megteremtetik egy államjogi kapcsolat Bosznia és Herczegovina idegen területe és a monarchia közt, törvény erejére emelkedve. Törvénynyel vállalja át a monarchia, tehát a magyar állam is, hogy azon idegen területeken az összes állami uralmi jogokat gyakorolja és kötelességeket teljesíti, azokat kormányozza és megszállva tartja, és akkor e törvényes kötelességnek teljesítésére vonatkozó költségek azon törvényből folyó költségek lesznek. És ha egyszer azon — mondjuk — határozatlan ideig tartó kapcsolat törvény által van megállapítva monarchiánk, tehát államunk és azon területek között: akkor az országgyűlés keze meg van kötve, és arra, hogy ezen kapcsolatnak vége vettessék, a törvényhozás minden tényezőjének beleegyezése lesz szükséges. (Igaz! balfelől.) A tisztelt miniszterelnök úr sem igéretet, sem nyilatkozatot eziránt nem méltóztatott tenni. Egyébiránt kérem, ne is tegyen. Mert ha ez a szerződés be is iktattatik, mi legalább, s azt hiszem, mások is, őrködni fogunk a felett, hogy annak legszükségesebb, legszorosabb magyarázata alapján való elkerülhetetlen következményein túl többet el ne ismerjen az országgyűlés. Ennyit kénytelen elismerni; de csak a legszükségesebb, legszorgosabb magyarázaton alapuló következményeket, és ha azokat az országra nézve prejudiciózusnak tartják, azt hiszem, lesznek e házban mindig elegendő számúak, kik tudni fogják védeni és megóvni annak ellenében az országot is. (Helyeslés balfelől.)

És itt, tisztelt ház, át kell térnem arra, amit a dolog államjogi oldalának másik részére említ a miniszterelnök, t. i. amit elméleti értékűnek nyilvánított, de amit én a legfőbb fontosságú alkotmányjogok közé sorozok: hogy

vajjon a berlini szerződés említett részeinek kötelező erejéhez, tehát érvényéhez szükséges kellék-e ezen országgyűlés jóváhagyása, vagy nem szükséges? És itt engedje meg a miniszterelnök úr, hogy mindenekelőtt szóljak arról, amire oly nagy diadalérzettel célzott beszédében: hogy egész multkori felszólalásom kibékíthetetlen ellenmondásban szenved.

Azt mondta ugyanis és ezek voltak nyilatkozatai: »Ez igazán különös egy törvényjavaslat«, mert az én nyilatkozatom szerint »egyszer semmit sem mond, máskor ott, midőn bekebelezésről nincs szó, megteremti azt a jogi kapcsolatot, melynek megteremtése még nem is tartozik a lehetőségek közé«. Ámbár megint azt mondja, hogy ellentmondás van abban, midőn beszédemben egy helyen azt mondtam: »nincs meg a paritás«, mert a berlini szerződés Ausztriával jóváhagyatott, mi pedig nem akarjuk jóváhagyni; majd ismét azt állítom, hogy ha e törvényjavaslat elfogadtatik, az országgyűlés többé nem is mozdulhat.

Ezt ugyan így, amint a miniszterelnök úr idézni méltóztatott, nem mondottam; nem mondottam, hogy az országgyűlés nem mozdulhat. De igenis állítottam kettőt, t. i. azt, hogy a javaslott beczikkelyezés által nincs helyreállítva a megzavart paritás, pedig ő nem tudott annak indokolására egyebet felhozni, mint azt, hogy meg akar alkotmányos aggályokat nyugtatni és a paritást helyre akarja állítani. Ehhez ragaszkodom most is. És másodszor állítom: igenis, e beczikkelyezés olyan, hogy törvényerőre emeli a berlini szerződés némely részeit és ezeknek azon következményei, amelyekre céloztam, előállnak.

Hogy az első, t. i. a paritás, nincs meg, tisztelt ház, én csak egyetlen egy körülménynyel akarom bizonyítani, mert hisz erről sokat hallott a tisztelt ház. Kérdem: mi volna következménye annak, ha megtagadtatnék e törvényjavaslatnak beczikkelyezése itt, és mi lett volna következménye annak, ha megtagadtatott volna Ausztriában a berlini szerződésnek jóváhagyása? Ha Ausztriában megtagadtatott volna, akkor a következményt megszabja az alkotmány 6-ik czikkelye, amelyet fölolvasok: (Halljuk!) »Zur

Giltigkeit der Handelsverträge und jener Staatsverträge, welche das Reich und Theile derselben belasten, ist die Zustimmung des Reichsrathes erforderlich.« Tehát »zur Giltigkeit«. Ausztriában e szerint az lett volna a következkezése, ha a jóváhagyás megtagadtatik, hogy akkor ezen része a berlini szerződésnek nem—érvényes. Nálunk, ha a miniszterelnök úr okoskodása szerint és az ő törvényjavaslata szerint járunk el: ha megtagadtatik a beczikkelyezés, a miniszterelnök úr azt mondja: önök nem teljesítettek egy oly dolgot, melyet én czélszerűnek gondoltam, de azért a szerződés minden részében érvényes és kötelező erejű. (Tetszés balfelől.) Ezt nevezi a miniszterelnök úr paritásnak. (Zajos tetszés balfelől.) Ezzel akarja a miniszterelnök úr pártjában az aggódókat megnyugtatni. (Élénk helyeslés és taps balfelől.)

Már most uraim, én csak azt kérném, hogy miután a kormánynak nem sikerült megmutatnia, hogy a paritás helyreállítása, az alkotmányos aggodalmak megnyugtatása elérhető ez úton: ugyan mondja meg most, midőn más senki sem veheti birálat alá beszédét, mivel már vége van az egész vitának, ugyan mondja meg, hogy mi az igazi czélja a beczikkelyezésnek? Mi képzelhető czélja van? Mondja meg, ha másért nem, úgy saját pártjára való tekintettel. (Zajos tetszés balról. Mozgás és felkiáltások jobbról: Mi meg vagyunk nyugtatva! Derültség a baloldalon.)

Hisz hallotta a tisztelt ház, hogy azon oldalon a felszólalók közül — gondolom hárman voltak, akik felszólaltak — kettő: Ormay Károly és Apáthy István képviselő urak, kijelentették, hogy ők ezt a beczikkelyezést formalitásnak tekintik; Jókai Mór tisztelt képviselő úr egy kissé szórakozott figyelemmel, de megengedem, annál elmésebben, egész beszédében arról beszélt, mintha a fejedelmek békekötési és hadindítási jogának korlátozásáról lenne szó, és nem arról, hogy lehet-e ezen államra terhet és teljesítést vállalni az országgyűlés beleegyezése nélkül.

Hárman pártolták a miniszter urat. Ketten azt mondották, hogy ez puszta formalitás, de nem tudták megmagyarázni, hogy mire szükséges, vagy miért czélszerű e forma.

A harmadik félreértette. Buzgón pártolta, az szent igaz. Egygyel azonban e félreértések után, a vita végén, tartozik a miniszterelnök úr saját pártjának: azzal, hogy mondja meg saját pártjának, mire kívánja a beczikkelyezést? (Helyeslés a baloldalon.) De egyáltalában nem lehet állítani, nem állíthatja a kormány sem, a túloldal sem, azt az egyet, hogy ezzel a paritás miatt felgerjedt aggodalmak meg lesznek nyugtatva.

Azt az egyet ne állítsák, hogy a megzavart paritás, mely iránt ünnepélyes igéretet tett a miniszterelnök úr, helyre lesz állítva; ez lehetetlen. De ha nyilatkozni jónak látja, akkor bátor vagyok arra figyelmeztetni, hogy amiket eddig tett a kormány s amiket eddig mondott, azok leküzdhetlen erővel annak elismerésére sodorják a kormányt, hogy a berlini szerződés kötelező erejéhez ennek az országgyűlésnek jóváhagyása szükséges.

Nem akarok itt a kormánytól idegen érveket felhozni. Hivatkozom csak önnön tetteire és nyilatkozataira. A tisztelt miniszterelnök úr úgy nyilatkozott, hogy az országgyűlés jogát a berlini szerződéssel szemben a paritás szempontja alá tartozónak tartja. Különben nem mondotta volna, hogy mert Ausztriában bizonyos jogkört vettek igénybe, ebből a paritás megzavarása következik.

Már most, tisztelt ház, világos törvény, az 1867. évi XII. t.-cz. 28. §-a megmondja, milyen ügyek azok, melyek a paritás szempontja alá esnek. Azt pedig a tisztelt miniszterelnök úr ismételten elismerte, most sem fogja kétségbe vonni, hogy ezen ügynél az országgyűlés jogköre a paritás szempontja alá esik. Már most a törvény azt mondja: ... a közösügyek azon részére nézve, melyek nem tisztán a kormányzat köréhez tartoznak ... mellőzhetlen feltétel a teljes paritás. Tehát oly ügyekről van szó, melyeket a kormányzat a maga hatalmával el nem intézhet, amelyeknek elintézéséhez az országgyűlés közreműködése szükséges, amelyek jogi létrejöttéhez éppen e törvény alapján az alkotmányos testületeknek közreműködése lényeges kellék.

Kérdem tehát: ha a jóváhagyás nem lényeges jogi kellék ezen szerződés részeinek kötelező erejéhez, ugyan mire való az országgyűlés működése a paritás alapján?

Azután még egyet említek, tisztelt ház. (Halljuk!) Akik a delegácziók tárgyalásait figyelemmel kisérték, azok tudják azt, hogy a közös kormány, kétségtelenül egyetértésben a magyar kormánynyal, bizonyos álláspontot foglalt el. Beadta a költségvetést a mult évre, amennyibe a boszniai és herczegovinai okkupáczió és administráczió került, és beadta a jelen évi költségvetést is. Aztán az ausztriai delegáczióban elébb, de csak azért, mert elébb tárgyalták, udvariasság által meghonosodott szokás levén, hogy annál a delegácziónál jelennek meg elébb a miniszterek, amelyik a másik állam fővárosában van, az a kifogás emeltetett: ezen költségeket nem lehet megszavazni, mivel nincs meg a jogalapjuk, mivel a berlini szerződésből egy alkotmányos kellék hiányzik, t. i. az országgyűlés jóváhagyása. És mi történt? A külügyminiszter úr visszavonta azon javaslatokat. Akkor a reichsrat összejött Bécsben, megadta a jóváhagyást a berlini szerződéshez. Ismét egybegyültek a delegácziók. A visszavont javaslatok újra előterjesztettek, megszavazták a költségeket az ausztriai delegáczióban; de minthogy a magyar országgyűlés a berlini szerződés felett még nem határozott, ebből az okból, mert helyes jogalapja ezen költségek megszavazásának még nem létezik, felfüggesztették a delegáczió határozatainak szentesítés alá terjesztését. Két dolog közül tehát az egyik áll, de előle kitérni nem lehet. Vagy szükséges feltétel az országgyűlés határozata arra, hogy a berlini szerződésből folyó költségeket a delegáczió megszavazhassa, vagy nem szükséges. Ha a jóváhagyás nem szükséges kellék, akkor miért függesztették fel a delegáczió tanácskozásait, miért függesztették fel a határozatoknak szentesítés alá terjesztését? Akkor miért kivánják, hogy az országgyűlés teljesítse ezen szerződés iránt az alkotmányos beczikkelyezést? ha csak czélszerű a beczikkelyezés, mi értelme van ezen eljárásnak? Ha pedig az az álláspont a helyes, amelyet a külügyi kormány elfoglal: akkor azt kell tapasztalnunk, hogy a külügyminiszterben a magyar országgyűlés jogai iránt, a magyar alkotmány integritása iránt több tekintet és több érzék van, mint a magyar miniszterelnökben. Pedig kinek volna hivatása

éppen ezen szempontokat érvényesíteni, ha nem ő neki? és kinek kötelessége eljárását, nyilatkozatait a közös kormánynak kétségtelen hivatalos tettével összhangzatba hozni?

Egyébiránt, tisztelt ház, a jóváhagyási jog közjogi pozitiv alapjaira bőven nyilatkoztam beszédemben, kiegészítette ezeket tisztelt barátom Hodossy képviselő úr kitünő beszédében; ezeket nem ismételem, nem bővítem.

Engedjék meg azonban, hogy ezzel kapcsolatosan a tisztelt miniszterelnök úrnak még egy észrevételére feleljek. Ezen észrevétel abban állott, hogy hivatkozott arra, hogy 1809-ben, gondolom, a schönbrunni békekötés alkalmával, Magyarország kapcsolt részeinek egyes darabjai elszakíttattak a magyar birodalomtól, átengedtettek idegen államnak s ezt még sem találjuk törvényeinkbe beczikkelyezve. Én nem tudom, mit akar ezzel a tisztelt miniszterelnök úr bizonyítani. De annak az elvnek megdöntését, hogy a magyar államnak állami uralmát idegen területre kiterjeszteni, sem ideiglenesen, sem állandóan, vagy a magyar állam uralma alól sem ideiglenesen, sem állandólag területet elvonni nem lehet másként, mint törvény által: ennek az elvnek megdöntését e példa nem foglalja magában. Mert ha mi minden jogi tételnek és elvnek, mely a zavaros idők folyamában erőszakos kormány által megsértetett, érvényességét kétségbe vonjuk, akkor alkotmányunknak egyetlenegy tétele sem állana fenn. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Azon felfogást sem értem és helyességét határozottan kétségbe kell vonnom, hogy a linczi békekötést, mely gondolom az 1647-iki dekretumok között foglaltatik, úgy tekinti a tisztelt miniszterelnök úr, hogy ezen békekötésnek stipulációi teljesen érvényesek voltak beczikkelyezés nélkül is. Engedelmet kérek, nem voltak érvényesek, mert legnagyobb részükre, melyekben az alkotmánynak pótlása, módosítása foglaltatik, ráállhat ugyan a magyar fejedelem más fejedelemmel szemben, a békekötés érvényes is; de az egyes határozatok kötelező érvényességet nem azért nyertek, mert a magyar fejedelem jogosan köthetett békét más fejedelemmel, hanem kötelezővé váltak egyedül a beczikkelyezés által. Ennélfogva, ha ez a példa bizonyít valamit, bizonyítja azt: hogy valahányszor oly állami intézkedések

ről van szó, mely intézkedések jogrendünket módosítják, vagy a magyar állam hatalmának kiterjesztését vagy megszorítását területi tekintetben magukban foglalják: ahhoz, hogy azok törvényerőre emeltessenek és hogy azoknak kötelező erejük legyen, a beczikkelyezés alkotmányunkban mindig szükségesnek tekintetett.

Már most elejtem a jogi oldalát a kérdésnek és bocsánatot kérek, hogy figyelmüket ezzel annyira fárasztottam. (Halljuk! Halljuk!)

A jogok értéke abban áll, hogy bár néha érvényesítésükre, a körülmények összetalálkozása következtében, a nemzet gyönge lehet: jöhetnek idők, midőn azok a jogok erősebb kezekben a nemzet érdekeire nézve becses biztosítékot nyujtanak. (Helyeslés a baloldalon.)

Nem tartom tehát elveszettnek az időt, nem tartom elveszettnek azon fejtegetéseket és azon fáradságot, mely az országgyűlés jogkörének tisztába hozására egy ily gyakorlati eset alkalmával fordíttatik. (Helyeslés.)

Most már rátérek, tisztelt ház, azon két utolsó rendjére az érveknek, melyek felhozattak azok ellen, amik határozati javaslatunkban foglaltatnak. És itt, mivel ez nem pártkérdés; mivel annak megvitatásánál, hogy mi a jogköre az országgyűlésnek és mi nem, a vonal, mely elválaszt bennünket, kell hogy eltünjék — hogy aztán önök miként gyakorolják azt a jogot, azt tegyék meggyőződésük szerint: arra kérem a tisztelt házat, hogy ezen kérdés feletti ítéletmondásnál vessen ki elméjéből minden mellékkörülményt; különösen pedig ne helyezzen súlyt azon nyilatkozatokra, amelyeket a tisztelt miniszterelnök úr tett. Ő t. i. azt mondja, hogy a korona törvényes szerződéskötési jogát fenn akarja tartani; hogy ő a parlament befolyását ilyen vagy olyan értelemben ismeri el.

Nem arról van itt szó, tisztelt ház, hogy a koronának a nemzetközi szerződések megkötésére vonatkozó joga elismertessék. (Úgy van! balfelől.) Ezt elismerjük mi is mint szabályt. (Halljuk! Halljuk!) Arról van itt szó, hogy a szerződéseknek némely nemére nézve a monarcha e joga bizonyos korlátoknak van alávetve. Azon jogot tehát fenntartani nem volna szükséges, és ne is ereszkedjünk abba, hogy

minő kategoriájú szerződések azok, melyeknek létrejöttéhez az országgyűlés közreműködése szükséges. Szorítkozzunk tisztán annak megitélésére, vajjon ezen egy szerződésnek, amely előttünk van, t. i. a berlini szerződésnek (Halljuk! Halljuk!) jogi érvényességéhez, mindig szem előtt tartva, hogy tulajdonkép annak némely határozatairól van szó, szükséges-e az országgyűlés beleegyezése, vagy sem?

Ha ily körben fogjuk fel a dolgot, akkor elesik azon érvek legnagyobb része, melyeket politikai szempontokból ellenünk felhoznak.

Egyik része azoknak az érveknek ez volt: nem kell e monarchiát előnytelen helyzetbe hozni a többi külföldi államokkal szemben; nem kell e monarchiát oly helyzetbe hozni, hogy az ő képviselője nemzetközi érintkezésekben kötöttebb kezekkel jelenjék meg, mint a többi nagyhatalmaké, mint a többi államoké. (Halljuk! Halljuk!)

Hogy minden ellenvetés közt ez a legalaptalanabb, ki lett mutatva Pulszky Ágost és Hodossy Imre tisztelt barátaim által. Ha méltóztatnék kivánni, ismételhetném újra az általuk mondottakat; de mert én ezzel nem akarom untatni a tisztelt házat, ezt elhagyom. (Halljuk! Halljuk!)

Én Oroszországon kívül, melynek alkotmánya nincsen, csak egyetlen egy nagyhatalmat ismerek, s ez Anglia, amelynek — erre önök oly nagy önérzettel hivatkoztak és én is fogok rá hivatkozni — szuverénje ezen szerződést korlátlanul megköthette volna. Sem Németország, sem Olaszország, sem Francziaország, sem Poroszország, és hogy az apróbb államokat is említsem, sem Belgium, sem Dánia szuverénjei nincsenek jogosítva terheket átvállalni és terhes, pénzbe kerülő kötelességeket vállalni országaik parlamentjének beleegyezése nélkül. Hodossy Imre tisztelt barátom felolvasta tegnap, ha jól emlékszem, a Németországra, Poroszországra és Belgiumra vonatkozó alkotmánytételeket, és arra a körülményre vagyok bátor figyelmeztetni a tisztelt házat, hogy azon alkotmánytételek mind csaknem úgy hasonlítanak egymáshoz, mint a tojás a tojáshoz, a franczia a belgához, az osztrák az olaszhoz, ez a némethez és a poroszhoz. Igen, mert valamennyinek

egy közös politikai szempont, egy közös alkotmányi biztosíték megszerzése szolgált alapul.

De Francziaország és Olaszország alkotmánytételeit nem idézték tisztelt barátaim. Francziaországnak 1875-ben hozott törvénye: »sur les pouvoir publics«, azt mondja, hogy az elnök, tudniillik a köztársaság elnöke, jogosítva van alkudozni és megkötni szerződéseket, »sauf l'approbation législative pour ceux, qui engagent les finances, les états des personnes, ou la propriété des français à l'étrangers, et pour ceux, qui concerneraient échange ou cession des biens domaniaux«. Engedje meg tehát a tisztelt ház, ismételnem, hogy mindazon szerződésekre nézve, melyek Francziaország pénzügyeit igénybe veszik, a kamarák jóváhagyásához van kötve a franczia köztársaság elnöke.

Olaszországban hasonlóan a kamarák jóváhagyása szükséges az ország pénzügyeit igénybevevő szerződések kötéséhez. Az olasz törvénynek 5. §-a ezt mondja: »Les traités qui entraîneraient une charge pour les finances, ou une modification du territoire de l'état, n'auront pas d'effet qu'ils n'aient obtenu l'approbation des chambres«, azaz: amely kötések az állam pénzügyi megterhelését vonnák magok után, csakis a kamarák jóváhagyásával hatályosak.

Már most, tisztelt ház, állapodjunk meg itt egy perczig. Jól tudom, hogy midőn arról van szó, mi jogköre van ezen országgyűlésnek, nem jogforrások az idegen alkotmányok, s erre nézve megjegyzem, hogy éppen csak a kormánypárt s csak Ormay képviselő úr állította fel azon tételt, hogy az országgyűlési jogkörre nézve döntő szempontul a nemzetközi szokások szolgálnak, holott az nem is nemzetközi jog, hanem az alkotmány belső kérdése. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon és a szélsőbaloldalon.) Igen jól tudom ezt. De midőn a miniszterelnök azon érvvel él velünk szemben, hogy ne hozzuk a monarchiát kötöttebb helyzetbe, mint amilyenben más államok vannak: ki kellett mutatni, hogy amely államokban igazi alkotmányosság van, és a nagyhatalmak közül Francziaországban, Németországban és Olaszországban, azon államok fejei nem bírják korlátlanul e jogot, sőt épp olynemű korlátolásnak vannak

alávetve, minő korlátolásokat az osztrák állam igénybe vett és milyeneket törvényeink alapján mi is igénybe veszünk. (Helyeslés a baloldalon.)

De tisztelt képviselőház, van egy drága és becses hivatkozása a tisztelt túloldalnak : Angolország. Erre akarok néhány szót szólni. Elismerem, — és ebben igazat adok a miniszterelnök úrnak — hogy Angliában a szerződések puszta, de érvényes megkötése a királyi formai praerogativák közé tartozik. Igenis oda tartozik, de aztán itt meg is áll a dolog ; mert midőn ezeknek végrehajtásáról van szó : akkor amit rendeleti úton tehet a kormány, igenis megteszi ; mihelyt törvény vagy parlament által megszavazandó összeg szükséges, azt a parlamenttől kérik. (Úgy van ! a baloldalon.)

Azt mondja a miniszterelnök úr : hiszen Anglia alkotmányos állam, miért feszítjük túl törvényeink értelmét, hogy Angolországnál több joggal bírjunk ? Itt észrevétlenül fogalomcsere történt. A miniszterelnök úr nemcsak a mi szuverénünket hozta párhuzamba az angol szuverénnel, de a mi parlamentünket párhuzamba hozta az angol parlamenttel. Ez végzetes tévedés. (Tetszés a baloldalon.) Nem akarok arra hivatkozni, hogy a kormány rendeleti joggal sokkal kisebb körben mozog Angliában, mint a kontinensen, s hogy az az ügy, mely törvénynyel intézendő el, Angliában sokkal több, mint a kontinensen, úgy hogy alig van jelentékenyebb szerződés, melynek végrehajtásához törvényhozási intézkedés nem volna szükséges. Erre nem akarok hivatkozni, hanem áttérek a dolog lényegére. (Halljuk !)

Midőn, t. ház, beszélünk a királyi praerogativákról itt és Angliában ; midőn beszélünk a parlament jogköréről itt és Angliában : azalatt két nagyon különböző dolgot értünk. Angolországban a képviseleti kormány a legteljesebb kifejlődésben van. Ott a legnagyobb politikai hatalom, merem mondani, az egyetlen politikai hatalom a parlament. Miért ne hagyná meg a parlament a formai praerogativákat a fejedelemnél, mikor a fejedelem csak oly miniszterek által gyakorolhatja azokat, kik újabb időben soha és semmi körülmények között a parlament akaratá-

tól el nem térnek. S ha egy példa kell, ilyet is idézek. Gondolják-e a tisztelt ház tagjai, hogy ha egy angol miniszter, úgy mint a mult országgyűlés végén a miniszterelnök úr, megjelent volna az angol parlamentben és azt mondta volna: ezen országnak joga van külön vámterületre, de nem lehet gyakorolni e jogot, mert a törvényhozás másik tényezője nem engedte, (Nyugtalanság jobbról.) nincs megnyugtatva; (Mozgás.) ennek az országnak joga van az önálló bankhoz, de én nem tudom a törvényhozás másik tényezőjét megnyugtatni annak káros következményei iránt; gondolják-e, hogy ily kijelentéssel megjelenhetne egy angol miniszter és beszélhetne így az angol parlamentben, és az angol parlament ezen nyilatkozat előtt, mint fátumszerű szükségesség előtt, meghajolt volna-e úgy, mint ezen parlament tette? (Élénk helyeslés a baloldalon. Mozgás.) S ha nem hiszik, akkor ismerjük el, hogy a királyi praerogativa ott és itt két különböző dolog; hogy a parlament politikai hatalma ott és itt megint két különböző dolog. Hogy pedig ne csak a hüvelyére, külső szinére, a hasonlatosságra kelljen hivatkozni: ültessék át ide a parlament azon döntő erejét, azt a kétségtelen, soha senki által meg nem támadott hatalmat, ültessék ide át azt az engedelmességet kikényszerítő hatalmát a parlamentnek, melyet ott a kormányok elismernek: akkor szívesen átvesszük az azzal együtt járó királyi praerogativákat. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

De amíg itt arra hivatkoznak, hogy a parlamentnek csak utólagos ellenőrzése van, és hivatkoznak épp egy oly ügyben rá, midőn, amint Polit képviselő úr tegnap mondotta, az utólagos ellenőrzést kijátszták; — én ugyan azt mondom, hatálytalanná tették — midőn azt mondták, hogy az ily irányú szerződésre nézve abban áll joga a parlamentnek, és biztosítéka a nemzet befolyásának, hogy az eszközöket megszavazza, de azután végrehajtották meg nem szavazott eszközökkel, és most azzal dicsekednek, hogy ezen senki sem változtathat: (Helyeslés balfelől.) akkor ne kivánják tőlünk, hogy mi könnyelműen, hogy mi idegen, más körülmények közt élő országok analogiája alapján mellőzzük kétségtelen jogunkat. (Helyeslés balfelől.)

De van még egy és ez — hogy már udvariasságból is ne mellőzzem — tisztelt képviselőtársamnak Jókainak beszéde. (Halljuk !) Tisztelt képviselőtársam tegnap úgy nyilatkozott, hogy ő egyszerű józan eszével ugyan nem tartja helyesnek, hogy a békekötés és különösen hadizenet tekintetében az államfő a parlamentnek előleges beleegyezéséhez legyen kötve, és efölött humorizált hosszasan, azon boldog illusióban, mintha a jelen törvényjavaslatnál ily jog vitatása forogna kérdésben. (Derültség balfelől.) De ma már észrevehette, hogy azon beszédet bátran elhallgathatta volna, mert nem azon jogról van szó, nem azt a jogot vesszük igénybe, hanem egészen mást. De nem ezért akartam szólni ehhez, hanem hogy tisztelt barátomat, kinek beszédében, mellesleg mondva, beszédeinek három rendes ingredienciáját láttam, (Derültség balfelől.) hogy tisztelt barátomat megnyugtassam. E három ingredienczia abban áll, hogy először soha sem mulasztja el hízelegni önöknek ott a függetlenségi párton. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon : Nem kértük !) Önök nem tehetnek róla, de legyenek udvariasak, ne tiltakozzanak ellene. (Nagy derültség balfelől.) Tehát megdicséri mindig önöket és most is tevé. Miért ? Mert önök nagyon tiszteletreméltó emberek, mert önökről azt hiszi, hogy nem törekszenek a kormányra. (Derültség. Felkiáltások a szélsőbaloldalon : Dehogy nem !) Önök nem törekszenek arra, hogy amint egyik képviselő úr a budget tárgyalása alatt felhozta, hogy a hollótól kiragadják azt, mire ő az önök közbeigazgatása daczára nem akarta elhinni, hogy csak sajt, hanem makacsul vitatta, hogy az koncz, t. i. a kormányhatalmat. (Élénk tetszés balfelől.) Második ingredienciája beszédének az orosz elleni kifakadás ; de természetesen mindig azon hozzátétellel, hogy még csak a tizenegyedik órája van a cselekvésnek ; ezen orosz elleni politika tettleges foganatosítására akkor jön el az idő, midőn az ő belátása szerint itt lesz a tizenkettedik óra. Ez a második ingredienciája.

A harmadik részét beszédének teszi a keble mélyéből eredt pozitiv nyilatkozat. Azt mondá : hogy ha csak egy nagyhatalom van, legyen az bár Franczia ország vagy Németország, amely a háborúindítás jogát a parlamentnek előle-

ges beleegyezéséhez köti, ő rögtön azt mondaná, hogy legyünk mi a második hatalom. No, tisztelt ház, én felteszem, hogy a képviselő úr komolyan veszi ezt, és minthogy panaszkodott, hogy milyen fájdalmasan esik szívének, hogy a néptől meg kell tagadni ezt a jogot, mert nincs egyetlen egy hatalom, mely elismerné, s ezért meg kellett tagadni azt a jogát, hogy a vérével és pénzével indítandó háború előleges beleegyezésétől függjön: én, tisztelt ház, azt hiszem, szíve fájdalmát eloszlatom, mert igenis van egy ilyen nagyhatalom, és pedig azon nagyhatalom, melyet óhajtott, Francziaország. Francziaország alkotmányának, t. i. az 1875-iki törvénynek, 4. pontjában az van mondva, hogy a köztársaság elnöke jogosítva van háborút indítani, de csak a két kamara előleges beleegyezésével: »il a le droit de faire la guerre, mais seulement avec le consentement préalable des deux chambres«. Ime megvan azon feltétel, amelytől függővé tette a képviselő úr elhatározását; már most reménylem, indítványozni fogja, hogy monarchiánk a második legyen. (Élénk tetszés és helyeslés balfelől.) Én, tisztelt ház, indítványát nem fogom pártolni; hanem talán pártolni fogja a miniszterelnök úr, mert oly jó egyetértésben vannak, hogy nem tehetem föl, hogy egy ily fontos lépésre nézve egészen könnyelműen lekötötte volna a jövőre nézve eljárását.

Elvárjuk tehát ezen indítványt tőle; elvárjuk, hogy komolyan veszi a nép jogai iránt oly érzékenyüléssel kifejezett szimpátiáját; (Derültség balfelől.) vagy ha már azt gondolja, hogy azt is csak a tizenkettedik órában kell neki teljesítenie, most pedig a tizenegyedik óra van, addig én neki egyet ajánlok. (Halljuk! Halljuk!) Ne azon törje a fejét, hogy nemzetünknek új jogokat szerezzen, hanem igyekezzék meglévő jogainkat megóvni; (Élénk helyeslés balfelől; ellenmondás jobbfelől.) különben könnyen azon gyanúba jön, hogy az országnak igér oly jogokat, melyek megszerzése, tudja, hogy nem tőle függ, de elhanyagolja azokat, melyek léteznek, és nem veszi a nemzet jogait komolyan. (Élénk helyeslés balfelől.) Valamint úgy látszik, hogy tisztelt képviselőtársam nem veszi politikai nyilatkozatait komolyan, mert kijelentette, hogy ő egész nyugalom-

mal szavaz e törvényjavaslatra. Pedig az az egy kétségtelen, hogy Bosznia és Herczegovina okkupácziója foglaltatik e törvényjavaslatban; (Igaz! Úgy van! balfelől. Ellenmondás jobbfelől.) kétségtelen, hogy azon tartományok valami közelebbi viszonyba hozatnak velünk. És ő mit mondott 1878 július 21-ikén választóihoz tartott beszédében? (Halljuk! Halljuk!) Ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy neki nem kell az annexió s azt kikerülendőnek és kikerülhetőnek tartja, és még azt sem kívánja, hogy ott járt katonáink talpaikon azon föld porát az országba behozzák. Aki ily borzalmas dolognak tartja azon tartományokkal a közelebbi viszonyba lépést; aki azok porát, talán még azok szilvájat sem akarja az országba behozatni; (Zajos derültség balfelől.) aki így nyilatkozik, és mégis, anélkül, hogy világosan értesülve volna, hogy miről van szó, egész nyugalommal elfogadja a törvényjavaslatot, mely jogi ténynyé teszi az okkupácziót, közelebb hozza az annexiót monarchiánkhoz és törvény által hárítja az országra az okkupáczió költségeit: (Zajos helyeslés balfelől.) az korábbi nyilatkozatát nem vette egész komolyan.

Az utolsó érv, melyre a tisztelt miniszterelnök úr czéloz, ebben áll: a dualizmus által alkotott szerkezete ezen államnak olyan, hogy az nem engedi meg, hogy ily jog érvényesíttessék, mert ha e monarchia azon helyzetbe jönne, hogy az egyik állam azt a szerződést jóváhagyja, a másik állam azon szerződés érvényét megtagadja, ki lépjen ilyen monarchiával viszonyba, ki lépjen ilyen monarchiával szövetségbe?

Tisztelt ház, ezek oly tételek, melyek egy meghozandó törvényre nézve lehetnek irányadók. De midőn a miniszterelnök úr maga elismeri, hogy a Lajtán túl ezen jog igénybe vétetett; hogy a paritás megzavartatott: kérdem, ha valaki ezen jogot oly veszélyesnek tartja, hogy amellett a monarchia számára politikát űzni nem lehet, nem az-e a kötelessége, rábírni mindkét államát a monarchiának, hogy ezen jogról lemondjon? (Helyeslés a baloldalon.) De elismerni e jogot az egyiknél, és határozottan elvetni a másiknál, ez felforgatása a dualizmusnak. (Helyeslés balfelől.)

Egyébiránt nyugodjék meg a miniszterelnök úr, legalább én e tekintetben aggodalmainak alaposságát nem látom át. Mert nem azt teszi ez lehetetlenné, hogy egyáltalában valami politika követtessék ezen monarchia számára; nem akcióképességét teszi lehetetlenné, mert felhoztam más államok példáját, azok akcióképesek, még Franczia országgal is lépnek szövetségbe, amely pedig háborút sem indíthat a kamarák beleegyezése nélkül; hanem egyet lehetetlenné tesz, és czélja az, hogy ezt lehetetlenné tegye: nem lehet oly szerződést kötni, amely a monarchiára terhet_ró, amely a monarchia bármelyik államára elengedhetlenül káros. (Helyeslés balfelől.) És ehhez annál inkább kell ragaszkodnunk, minél inkább tapasztaljuk, hogy a külügyi kormányzatot közvetlenül ellenőrizni hatályos módunk és eszközünk alig lehet. És ha állna az, amit oly sokszor felhozott a miniszterelnök úr: hogy ha a külügyi politikára két állam gyakorol befolyást, akkor lehetetlen egységes politikát űzni — ha ez állna, csak azon politikára áll, mely egyiknek vagy másiknak érdekét határozottan sérti. De mi azt kívánjuk: gyakoroltassék oly politika, amely sem egyiknek, sem másiknak érdekét tönkre nem teszi. És ha erre mondják, hogy ilyen politika is lehetetlen, akkor ez kettőt bizonyít. (Ezt senki sem mondja! jobbfelől.) Ha senki sem mondja, akkor nem mondom, mit bizonyít. (Halljuk! Halljuk! balfelől.)

Mert ez kettőt bizonyítna: vagy azt bizonyítaná, — ilyféle hivatkozás történt is — hogy azok, akik jelenleg intézik a monarchia politikáját, nem képesek olyan politikát folytatni, amelybe mindkét állam egyenlően belenyugodjék, vagy azt bizonyítja, hogy ilyen politika folytatása egyáltalában lehetetlen. És akkor ez által kimutattatnék egy olyan szomorú dolog, amit én nem hiszek, t. i. hogy a monarchia ezen két állama nem volna együvé való. (Úgy van! balfelől. Mozgás jobbfelől.) Azért óvatosan kell bánni az ilyen tételek felállításában; mert az ilyen tételek könnyen odavezethetnek, amikben nem osztozom én, nem osztozik a miniszterelnök úr sem: hogy a monarchia két állama közötti kapcsolat tűnnék úgy fel, mint amely a két állam érdekével nem egyeztethető össze. (Helyeslés a baloldalon.)

A miniszterelnök úr nem kis éllel hozta fel ellenünk, hogy annyiszor emlegetjük Boszniát, hogy ő már azt hiszi: nekünk nem is a politika megváltoztatása, hanem a kormány és ellenzéki helyzet felcserélése igazi czélunk.

Tisztelt ház! Midőn azt találom, hogy ha valaki hibás politikát űzött; ha valaki belevitte, saját felelősségére bonyolítá a nemzetet olyan helyzetbe, amelyről ő maga is bevallja: ki kell abból bontakozni s állítja, hogy erre van mód, de nem tartja czélszerűnek, hogy megnyugtasson ennek előadásával: ezen politika hibás következményeit és az által a reánk hozott romlást mindannyiszor, midőn annak egyik következménye napirenden van, kötelességünknek tartom fejtegetni; kötelességünk a nemzet lelkébe bevésni annak tudatát, hogy minő kezek által s minő utakon idéztettek elő ez eredmények; még akkor is kötelességünk, ha sikerült a kormánynak a helyzetet úgy elrontani, hogy azt lényegesen, legalább rögtön, vagy mások meggyőződése szerint később sem lehet megváltoztatni. (Úgy van! balfelől.)

De kérdem, ha élesen azzal gyanusíttatunk, hogy ez eljárásunknak, mely nézetem szerint teljesen jogos, csak az lehet a czélja, hogy kormányra jussunk: mi volt a tisztelt miniszterelnök úrnak czélja akkor, midőn ezen a helyen hét esztendeig követelt olyan dolgokat, melyeknek, mihelyt arra a helyre jutott, megcsinálta éppen az ellenkezőjét? (Tetszés balfelől.) Mi volt czélja akkor, midőn a Bittó István és Ghyczy Kálmán miniszteriumát megbuktatta, megtagadván adójavaslataiknak szükségét; midőn azt vitatta, hogy adóemeléssel nem szabad addig előlépni, míg az ország gazdasági erejének emelésére intézkedések nem tétetnek? (Úgy van! balfelől.) Ez volt a főok, amiért a budgetet el nem fogadta, s az ő erélyes ellenzése és ellenszegülése eltávolította azon urakat a kormányról. Azután odaült azokra a székekre. És mi volt első tette? Csaknem változatlanúl behozta ugyanazon javaslatokat. (Élénk tetszés balfelől.) Mi volt czélja akkor, midőn a kormányra jutás időpontjában óriási igéreteket tett?

Tisza miniszterelnök: Nem tettem!

Kijelentette, hogy csak olyan vámszövetségről lehet szó, mely Magyarországnak a fogyasztási adókban való

károsodását megorvosolja és szabad-kereskedelmi irányt követ; kijelentette, hogy minden körülmények között és minden esetben csak egy valóban független nemzeti bank elégítheti ki az országot. És azután, midőn kormányra lépett, megköttetett egy ellenkező irányú vámszerződés. És később lemondott amiatt, mert a törvényhozás másik tényezőjének a független bank felállítása iránti aggodalmait nem lehetett megnyugtatnia.

Tisza miniszterelnök: Az se így van!

Én midőn vádolok, lelkiismeretesen óvakodni akarok hamis adatok felhozásától. De azt állítom, s ha tagadtatik, rögtön bebizonyítom a ház naplóival, hogy a miniszterelnök úr nem ezen az országgyűlésen, hanem még a kiegyezési tárgyalások folyama alatt, lemondásakor utólag így nyilatkozott: Én ilyen körülmények között a független magyar bank felállítására nézve azt gondoltam, azt létesíteni kell, de a fejedelem aggodalmait eloszlatni nem bírván, lemondottam. Ezek voltak akkori nyilatkozatai.

És 1878 július 16-ikán Debreczenben hosszasan bizonyítja, hogy nem lehetett független nemzeti bankot felállítani s a végén ezt mondja: Mindezen bajok előállottak volna, ezen bajoktól azonban a kereskedelmet és ipart megóvni, azt hiszem, határozottan kötelességem volt.

Ivánka Imre: Igaza volt!

Azt mondja Ivánka képviselő úr: igaza volt. De én azt kérdem: hát a fejedelem közbeavatkozására volt szükség, hogy Magyarország miniszterelnöke ezt a kötelességet teljesítse? ő neki kellett ellentállania, hogy ezen bajokba ne sodorja belé az országot? A kettő közül az egyik áll: vagy e bajok nélkül felállíthatónak tartotta a független bankot, és ha annak tartotta, akkor nem volt szabad Debreczenben azzal dicsekednie, hogy a független bank felállításának kimaradásával nagy bajok háríttattak el; vagy pedig ha nem tartotta felállíthatónak, szabad volt-e annak felállítására egyenesen az engedélyt kérni? És mi volt czélja ezen eljárásnak, amely lemond a bank felállításának kérdésében, azután visszamegy és minden lényeges különbség nélkül fölállítja ugyanazon bankot, amely miatt előbb lemondott? (Élénk helyeslés balfelől.)

Én nem szaporítom ezeknek sorát, csak azt mondom, midőn a miniszterelnök úr találgatja a mi ellenzésünknek czéljait, — pedig már, erőseket vagy gyengéket, de érveket szoktunk felhozni álláspontunk mellett — midőn találgatja és azt mondja: csak az vezet bennünket, hogy kormányra akarunk lépni, akkor ő, ha gyanusít, gyanusít czélzatainkban; jól van, tegye, joga van hozzá.

De én nem gyanusítok. Én az idézett tények alapján állítom, hogy midőn a miniszterelnök úr hét esztendeig itt és azután négy esztendeig ott működött, azon sok ellenmondás kimagyarázását, amibe magát sodorta; annak kimagyarázását, hogy egész pályája abból állott, hogy mint gigász igért és követelt és mint törpe cselekedett: (Élénk tetszés balfelől.) annak magyarázatát egyébben nem találom, mint hogy elébb kormányra akart jutni, később pedig a kormányon meg akart maradni. (Élénk helyeslés balfelől.)

És most, tisztelt ház, bevégzem beszédemet (Halljuk! Halljuk! balfelől.) és éppen ezért a lehető legrövidebbre szorítom azt, amit Polit képviselő úrnak tegnap elmondott beszédjére meg akarok jegyezni. Csak két észrevételt teszek. Az egyik ez: a képviselő úr azt mondja, hogy az egész keleti kérdés csak szláv kérdés. Másik nyilatkozata az, hogy azért nem pártolja ezen törvényjavaslat beczikkelyezését, mert a monarchia külügyminisztere, mert a magyar miniszterelnök szlávellenes politikát űznek. Gondolom, ez volt nyilatkozata.

Ami az elsőt illeti, tisztelt ház, én azt teljesen tévesnek tartom, mert akár a népeket vesszük, kiknek sorsa a török uralom megrendülésével eldől, — ahol mégis, gondolom, görögök, albánok és románok is léteznek — akár ezt nézem, akár veszem pedig az európai politikai rendnek és egyensúlynak követelményeit: a keleti kérdést az európai egyensúly, a rend kérdésének tartom. És a szlávoknak nincs joguk kettőre: sem arra nincs joguk, hogy azt kizárólag érdekökben elintézendőnek tartsák; sem arra nincs joguk, hogy oly elintézést követelhessenek, mely a többi államok biztonságát fenyegetheti. (Helyeslés balfelől.) És monarchiánkra első sorban a Balkán-félszigeten való alakulások

által a külbiztonság és a belső szilárdság érdekei vannak érintve. Egyébiránt erre nem terjeszkedem ki. Hanem kiterjeszkedem arra a másikra, ami annyi örömöt okozott az önök soraiban, midőn kijelenté, hogy ő nem pártolja ezen törvényjavaslat beczikkelyezését, mert az bizalom volna a kormány iránt, ez a kormány pedig szlávellenes politikát követett. Mily riadal, mily öröm volt az! (Zajos derültség balfelől.) Azt gondolták: íme, minden kétségen kívül be van bizonyítva, hogy nem áll az, amit az ellenzék mond: hogy az Magyarország és a monarchia érdekére káros; nem áll az, amit önök kifejeztek feliratukban: hogy az pénzügyileg és közjogilag veszélyezteti az országot; mindez nem áll: Polit Mihály képviselő úr emez egy kijelentéssel eloszlatta önöknek minden aggodalmát. (Tetszés balfelől. Derültség jobbfelől.)

Talán figyelmen kívül hagyták, hogy ő miért nevezte szlávellenesnek a kormány politikáját? Azért, mert az megkezdett egy oly lépést, amely, ha következetesen folytatják, — pedig szerinte kellene következetesen folytatni — az ő felfogása szerint a Balkán-félszigeten a szláv aspirációknak teljes kielégítésére kellene annak vezetnie; és igen helyesen emelte ki, hogy ha erre vezet, az esetben azután ennek a monarchiának összes alapjai meg fognak változni; hogy a dualizmus tarthatatlan lesz és a szláv elem jő túlsúlyba, mely elemre kell támaszkodnia a monarchiának kelet felé terjeszkedő politikájában. És mert a kormányt habozni látja ez úton; mert látja, hogy a kormány erre a térre lépett, megkezdte azt s azután megállott, mintha megijedt volna attól, amit megkezdett és nem merte folytatni; mert a kormány nem következetes, nem tiszta czél után jár; mert mindig szlávellenességgel akarja itt káros politikáját elfogadtatni: azért nevezte ezen kormány eljárását szlávellenesnek. (Úgy van! balfelől.)

De uraim, az a törekvés, az az irány, mely az okkupácziót szülte, igenis felgerjesztette a szlávok ellenszenvét, de csak a balkánfélszigeti szlávok ellenszenvét, mert azok nem akarnak Ausztriával semmi kapcsolatba jutni, azok a maguk függetlenségét látják fenyegetve Ausztria által; azok Ausztriának minden terjeszkedését károsnak tartják önmaguk

jövőjére nézve. De a monarchiában lévő szlávok — nem mondom szerbek, de csehek és horvátok — kivilágítással üdvözölték azt a terjeszkedést. Mert legalább a csehek a föderalizmust többre becsülik, mint az Ausztrián kívüli szlávok megnyugtatását, és mert tudják, hogy e ponton megállni nem lehet, ahol megállni akar a miniszterelnök úr, mert vagy vissza kell jönni, vagy előre kell haladni, s minden előhaladás egy-egy követ vesz ki a monarchia jelen szerkezetének alapjából, egy-egy követ vesz ki abból, amire mi a magyar államot, a magyar nemzet jövőjét alapítni akarjuk. (Zajos helyeslés a baloldalon.) Ne csodálkozzanak tehát akkor, ha ő ellenzi a kormány politikáját.

Különböző úton járunk mi, bár én egyáltalában örülnék, ha oly nyilatkozatot a képviselő úrtól nem hallottam volna, amely megakadályozza, hogy egy úton és karöltve járjunk itt az országban; általában sajnálom, ha a magyar állampolgárok bármely része, a külügyi politika megitélésénél, nem a magyar állam és pusztán a magyar állam érdekéből indul ki. (Helyeslés a baloldalon.)

Megvallom, azt tartom, hogy az a nyilatkozat általában sem állásával e házban, — véleményemet mondom e részben — sem azzal, mivel e háznak tartozunk, össze nem egyeztethető. A képviselő úr azt mondja: ő azért veti el a törvényjavaslatot, ő azért bizalmatlan a kormány iránt, mert szlávellenes politikát űz s mert most is csak azt mondja, hogy majd jövőben más politikát fognak más kormányok űzni. Lehet. Hanem míg valaki Magyarországnak a képviselője és a magyar államnak törvényhozó testületében ül: addig talán — enyhén akarom magamat kifejezni — egy hozzáillő, egy hozzá méltó és nézetem szerint egyedül helyes szempont ezen törvényjavaslat megbirálásánál nem az, hogy tetszik-e a külföldi szlávoknak vagy nem; nem az, hogy a külföldi szlávok a magyar kormánynak és a külügyi kormányzatnak eljárását maguk ellen intézettnek találják-e vagy sem; hanem az, hogy a magyar államnak, mely mindnyájunk állama, fennállásával és biztosításával megegyez-e azon politika vagy nem? (Úgy van balfelől.) Ez közös tér, ez közös alap. Véleményeink eltérhetnek, de kell, de elengedhetetlen, hogy

ez alap követelményein belül mozogjanak. A magyar állam fenntartásának s jövőjének biztosítása alapján kell hogy álljunk mindnyájan. Míg a tisztelt képviselő úr azon az állásponton marad meg, amelyet felszólalásában kifejtett, adhatunk egyenlő szavazatot, de karöltve nem működhetünk, mert irányaink különbözők. (Élénk helyeslés balfelől.)

És most, tisztelt ház, valóban bevégzem beszédemet, (Halljuk!) és fűzöm ezt a tisztelt miniszterelnök úr egy nyilatkozatához. Ő azt mondotta: hisz mi voltunk azok, kik a csatát provokáltuk; minek panaszkodunk tehát, ha sejtjük, hogy a döntő pillanatban a győzelem nem a mi részünkön lesz.

Igenis, tisztelt ház, mi provokáltuk ezt, és provokáltuk azzal a tudattal, hogy valószinűleg leszavaztatunk és a törvényjavaslat be fog czikkelyeztetni. De kecsegtetett minket azon remény, hogy legalább az ország aktuális joga, ha a kormány politikájának helyeslése értelmében gyakoroltatik is, az ország meglevő joga megóvatik. Mi azt hittük, hogy ez már nem pártállás, ez már közös érdeke a nemzetnek, a parlamentnek.

Fájdalom, megcsökkent reményünk az iránt, hogy várakozásunk beteljesül. Meglehet tehát, hogy minket le fognak szavazni; meglehet, hogy ezt a törvényjavaslatot, úgy amint van, el fogják fogadni. Hanem a leszavaztatástól mi nem félünk. Félünk csak akkor, ha az egyszersmind erkölcsi vereséggel járna. (Úgy van! balról.) De midőn Önök uraim teljesítenek egy oly beczikkelyezést, melyet a kormány csak czélszerűnek lát; midőn tudják azt, hogy arra a czélra, melyre a kormány ajánlotta a beczikkelyezést, t. i. a megzavart paritás helyreállítására, az nem alkalmas; midőn tudják azt, hogy oly következései vannak, melyeket előidézni káros és felesleges és amelyek az országot a boszniai megszállásra nézve az eddiginél jobban megkötik; midőn feliratukban a fejedelmet kérték, hogy ki akarnak bonyolódni abból az állapotból és csak a kibonyolódás lehetőségében látják az ország reményének újra felderülését; midőn, mondom, Önök mindennek daczára az ország jogainak feláldozásával ezen törvényjavaslatot megszavazzák: akkor igenis, uraim, leszavazhat-

nak bennünket; hanem kérdés, hogy kié lesz az erkölcsi vereség. (Helyeslés balfelől.) Mert én azt hiszem, hogy az erkölcsi diadal a mi részünkön van; hogy az önök diadalát meg fogja zavarni annak öntudata, hogy egy meg nem magyarázott czélra és ennélfogva egy önök által el sem fogadhatott czélra ily káros lépést tettek. Én azt hiszem, az erkölcsi vereség az Önök oldalán lesz és ebben a meggyőződésben ajánlom a tisztelt háznak határozati javaslatomat. (Éljenzés és taps balfelől.)

Polit Mihály: Szilágyi azt mondta, hogy nem lett volna jogom azt a kifejezést használni, hogy: szlávellenes politika. Hiszen én nem a külföldi szlávokat értettem, hanem a belföldieket, és úgy értettem azt, hogy szlávellenes politika űzetik, tekintettel a belföldi szlávokra.

Tisza miniszterelnök: Szilágyi félreértette egy nyilatkozatát. Abból, hogy 1811-ben az 1809-iki békekötés be nem czikkelyeztetett, nem következtetést vont a jövőre, hanem azt mondta: ha arról beszél az ellenzék, hogy szemben azzal, ami 1848 előtt volt, ma meg akarják szorítani az ország jogait, szolgáljon felvilágosításul azon példa, midőn nem iktattatott törvénybe az ország területe egy tetemes részének elidegenítése; míg most a kormány elejétől fogva beismerte, hogy ahol területváltoztatásról van szó, ahhoz a törvényhozásoknak beleegyezése szükséges. (Helyeslés jobbfelől.)

Szilágyinak ama szavaira, hogy ne hasonlítsuk össze az angol parlamentet a mienkkel, mert Angolországban a parlament majdnem az egyedüli hatalom és ott legalább az újabb időben nem lehetett kormány, ha a parlament többsége nem támogatta, így felelt a miniszterelnök:

Magyarországon sem volt (1867 óta) kormány, mely megkisérelte volna kisebbséggel kormányozni, és tessék megpróbálni, én meg vagyok róla győződve, — s itt nem teszek különbséget az országnak egy pártja közt sem — hogy bármely pártból legyen is a kormány, nem fog akadni senki, ki e kisérletet Magyarországon meg akarná tenni. Ez irányban tehát a helyzet egyforma. De ha a hatalmas angol parlament is az állam érdekében czélszerűségből oly óvatosan él jogával, meg kell gondolnunk,

czélszerű lenne-e nálunk azzal élni, élére állítva végtelenig a dolgot.

A ház 54 szótöbbséggel általánosságban elfogadta a törvényjavaslatot.

Ellene szavaztak a szabadelvű-pártból a kormány újabb megalakulásakor kilépett képviselők közül: Ernuszt Kelemen, Hodossy Imre, Horváth Lajos, Péchy Manó gróf, Wahrmann Mór.

*

Ausztriában a reichsrat már korábban, 1879 január végén, hosszú vita után, melyben az alkotmánypártnak összes számot tevő elemei a már különben is lemondott ideiglenes Auersperg-kormány és politikája ellen fordultak, kimondta a berlini szerződés jóváhagyását. A kormány álláspontja, melyet Unger igazságügyminiszter képviselt, az volt, hogy a szerződés nem tartozik a törvényhozás elé.

Az Auersperg-miniszteriumnak ez volt utolsó törvényhozási szereplése; február 18-ikán Stremayr addigi közoktatási miniszter elnökletével átmeneti kormány alakult, melyben Taaffe gróf vette át a belügyi tárczát, majd a reichsratnak május 22-ikén történt feloszlatása után ő intézte a választásokat. Taaffe gróf augusztus 12-ikén miniszterelnökké neveztetett ki s az őszszel megnyílt reichsratba a csehek is beléptek.

NÉVMUTATÓ.

Andrássy Gyula gróf külügyminiszter 4 100 138 139 141 149 151 152 155 156 157 158 160 161 173 185 187 189 195 319 320 321 328 338 342 356 362 369

Apponyi Albert gróf X 5 28 101 108 119 126 148 34 156 160 163 177 183 188 197 198 200 201 202 245 258 270 274 329 369 371 394

Auersperg Adolf herczeg 4 99 151 152 268

Babits István 107

Baross Gábor 11 34 79 108 117 330

Bausznern Guidó 149

Bánhidy Béla báró 11 160 163 187 201 258 329 369 394

Bánó József 11 128

Beaconsfield lord 195 196

Bedekovics Kálmán 4

Beksics Gusztáv X 162 197

Beniczky Ferencz 394

Beöthy Ákos 5 258

Berchtold László gróf 201 202

Bernáth Dezső 107.

Bessenyey Ernő 394

Bethlen András gróf 11 32

Beust gróf 185

Bismarck herczeg 99 138 149 151 152 195

Bittó Béni 32 107

Bittó István 9 11 17 21 119 197 239 394

B. Molnár Sámuel 147

Bujanovics Sándor 5 129 163 201 258

Bylandt-Rheidt Artúr gróf 370

Chlumecky lovag 4 28

Chorin Ferencz 11 16 28 31 129 145 151 201 258 394

Csanády Sándor 5

Csapó Kálmán 394

Csávolszky Lajos 5

Csávossy Béla 11

Csemegi Károly IX X 11

Csengery Antal XIV 9 11 160

Csernátony Lajos 9 11 12 27 141 151 160 172 177

Csiky István 107

Daruváry Alajos XI
Dániel Ernő 11 107
Dániel László 119
Dárday Sándor 373
Deák Ferencz 5
De Pretis báró 4 5 16
Derby lord 176 185 186
Dessewffy Aurél gróf 5
Desewffy Kálmán 258 394
Disraeli 195 196

Eötvös Károly 5 150 318 373
Ernuszt Kelemen 11 268 329 369 423
Éber Nándor 11 332 363

Falk Miksa 11 24 129 138 139 157 161 163 173 188 330 332 334 337
Farkas Elek 394
Festetich György gróf 139
Filippovich József báró 240
Földváry Mihály 11 142
Fröhlich Gusztáv 312 369

Ghyczy Kálmán XI 11 21 24 31 79 124 125 239
Giskra Károly dr. 152. 161 267
Gladstone 138
Gorcsakov herczeg 138 140 185 195
Gorove István 9 11 27 32
Gromon Dezső 11
Gulner Gyula 9 11 394

Harkányi Frigyes 11
Hausner Ottó 268
Haymerle Henrik báró 195
Házmán Ferencz 119
Hedry Ernő 394
Hegedüs Sándor 11 160 268 328 333 355 363
Hegyesy Márton 5
Helfy Ignácz 5 21 23 119 129 150 151 154 177 204 259 267 318
Herbst Ede 5 19 319 327
Herman Ottó 10
Hieronymi Károly 11 55
Hodossy Imre 11 268 312 394 423
Hoffmann Lipót báró 371
Hoffmann Pál 318 394
Horánszky Nándor X 28 32 107 201
Horn Ede 4
Horvát Boldizsár VI 312 328 337
Horváth Gyula 11
Horváth Lajos XI 11 268 312 329 369 394 423

Ignatiev gróf 144 176 177
Irányi Dániel 5 140 141 149 258 318
Ivánka Imre 330

Jókai Mór 11
Juraszek Ferencz 394

Kaas Ivor báró 11 146 147 177 183 201
Karatheodory pasa 195
Kállay Béni 5 108 203
Kállay Ödön 5
Károlyi Alajos gróf 195

Károlyi Tibor gróf 11
Kellersperg báró 5
Kemény Gábor báró 11 312
Kemény János báró 268
Kerkapoly Károly 9 11 32 107 108 119 124 125 129
Khuen-Héderváry Károly gróf 11 32
Klier 161
Komjáthy Béla 5
Korizmich László 9 11
Kossuth Ferencz 154
Kossuth Lajos 2 10 18 140 142 143 147 154 187
Kossuth Mihály 394
Kozma Sándor IX
Köffinger Frigyes 15
Körber 33
Krestics 311
Kuranda 161

Lasser József báró 4 5 18
Lázár Mihály 394
Lesskó István 258 394
Lichtenstein József 11 117 126 129
Lipthay Béla báró XII
Lónyay Menyhért gróf VII XII 5 108 138
Lukács Béla 11 201
Lukács Gyula 143

Madarász József 5 177 246
Mailáth György 17 239
Mandel Pál 12
Matlekovits Sándor 15 20
Maywald tábornok 370 371
Márkus István 11 129 332
Mérey Sándor 371
Mihalovics Károly 274
Mihajlovics Miklós XI
Miletics Szvetozár 140
Mocsáry Lajos 5
Molnár Aladár 11 32. 107 201 258 267 394
Móricz Pál 11
Mudrony Soma 12 34

Nagy István 394
Németh Albert 5
Novikov gróf 140

Ormay Károly 373
Orosz Mihály 107 394
Ozmán pasa 149

Paczolay János 12 32 108
Patay István 5
Pauler Tivadar XI 11 239 276
Pejacsevich Péter gróf 4
Perczel Béla IX XI 4 239
Perényi Zsigmond báró 373
Péchy Manó gróf 11 34 188 312 423
Péchy Tamás 4
Podmaniczky Frigyes báró 11
Polit Mihály 274 422
Pongrácz Adolf gróf 394
Potoczky Dezső 394
Pulszky Ágost 32 107 108 160 163 329 334 369 394

Ragályi Aladár 394
Ráth Károly 12 108
Remete Géza 120 124
Rodich báró 137
Russel lord 195

Sadullah bey 195
Salisbury márki 176 186 195 196
Savfet pasa 144 321
Schaup 161 328
Schwarcz Gyula 12
Schwarze IX
Schmerzing Tádé 394
Scitovszky János 394
Sennyey Pál báró XII 5 6 17 20 197 203 239
Simonyi Ernő 5 11 12 18 34 139 142 143 145 151 177 182 197 267 206
Simonyi Lajos báró IX 4 10 34 100 149 197 198 200 201 239 258 329 369 394
Somssich Pál 11 32 119 131 145 206
Stremayr Károly 423
Sturm Eduárd 161
Sumarakov gróf 141
Suvalov gróf 186 195
Sváb Károly 11
Szabó Sándor 394
Szapáry Gyula gróf 312
Szende Béla 4
Szentiványi Árpád 12
Szécsen Antal gróf 157 160 333 338 371
Széchenyi Pál gróf 5
Széll Kálmán XI 3 4 8 9 10 19 26 27 33 34 63 77 80 101 108 129 135 239 312
Szivák Imre 145
Szlávy József 11 17 24 126 129 161 176 185 206 239 268 276 318
Szontágh Pál (szabadelvűpárti) 11 28 29 268 269 312
Szontágh Pál (egyesült-ellenzéki) 12 198 274 394
Szögyény László 328 355

Taaffe gróf 423
Tarnóczy Gusztáv 106
Teleky László 107
Teleszky István 11 206
Tibád Antal 11
Tisza Kálmán X XI 4 9 12 17 18 19 20 21 26 27 28 31 79 99 100 108 119 139 140 142 145 147 148 149 151 152 177 180 181 206 242 245 246 258 259 275 310 312 372 394 422
Tisza Lajos 11 330
Tisza László 11
Tomcsányi László 198 202 394
Tóth Kálmán 12
Tóth Vilmos 11 268
Trefort Ágoston 4 10
Tsernajev tábornok 140
Ugron Gábor 5
Unger József dr. 5 423
Ürményi Miksa 5 11 12 151 181 183 258

Várady Gábor 11
Verhovay Gyula 5 274
Vécsey József báró 329 370
Vécsey Tamás 11
Vladár Ervin 119
Vuscsics 311

Wahrmann Mór XIV 11 16 119 160 268 312 329 370 423
Wenckheim Béla báró XIII 4
Zay Adolf 108
Zichy Ferencz gróf 138
Zichy Nándor gróf 5 126 329 370
Zsedényi Ede XIV 9 11 28 29 119 120 124 125 129 515 188 241 268 320

Hibaigazítás. A 144. lapon Nelidov orosz nagykövet helyett: az orosz ügyvivő.

GENERAL LIBRARY - U.C. BERKELEY

B000221823

ATHENAEUM RT. KÖNYVKÖTÉSZETE